TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

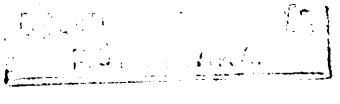
AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
TITKÁR

HATODIK KÖTET.

1888-DIK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.
MDCCCLXXXVIII.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Dr. Csánki Dezső	A Buzlay-czímer	93
Cserghegő Géza	A valódi Buzlay-czímer *(két czímerrajzzal)*	41
— —	Néhány XV. századi czímerlevél *(négy rajzzal)*	136
Csoma József	Magyar sírkövek. I. Zsegrai sírkő. II. Lardus Tádé sírköve 1512. III. A Palóczyak sírköve 1519. *(négy rajzzal)*	123
— —	Magyar sírkövek. I. Bebek György sírköve 1371. II. Bebek László sírköve 1401. *(három rajzzal)*	159
Deák Farkas	Az alcsernátoni Damokos-család nemzedékrendje *(egy czímerrajzzal)*	97
Dudás Gyula	Egy múlt századbeli armális	142
F.	A csataji Tuczentaller-család *(egy czímerrajzzal)*	93
Fejérpataky László	A Pethneházy-család XV. századi czímeres levelei. (Két közlemény, *két színes czímermelléklettel és egy pecsétrajzzal)*	11, 66
— —	A Leövey-család czímere 1453. évből *(színes czímer-melléklettel)*	150
— —	A gyöngyösi czímeres album	175
Dr. Karácsonyi János	Genus Brucsa	135
— —	Még egyszer Philippus de Sancto Geroldo	140
Dr. Komáromy András	Az Illéssy-család nemzedékrendje *(egy czímerrajzzal)*	145
Kropf Lajos	Captain John Smith. Egy adat a magyar heraldikához *(egy rajzzal)*	164
Ifj. Kubinyi Miklós	Egy XVI. és XVII. századi magyar czímer-album *(hét czímerrajzzal)*	20
Lehoczky Tivadar	Néhány ismeretlen czímeres levél	44
Majláth Béla	A Majláth-család nemzedékrendje *(négy rajzzal)*	1
Malczovich László	Adatok a czímertani egyszarvú történetéhez *(kilencz képpel)*	168
Némethy Lajos	Budapesten volt egyházi testületek pecsétjei *(öt pecsétrajzzal)*	76
Petrovay György	Adalék a Sárközyek nemzedékrendjéhez	42
Pór Antal	Philippus de Sancto Geroldo	40
— —	Kérdés László erdélyi vajda nemzetsége iránt	140
Schönherr Gyula	I. Lajos ismeretlen gyűrűpecsétje *(három pecsétrajzzal)*	91
— —	A Mérey-család czímer-levele 1474-ből *(színes czímermelléklettel)*	121
— —	Bihar vármegye levéltárában őrzött czímeres nemeslevelek	178
Szádeczky Lajos	Erdélyi czímeres nemeslevelek *(egy czímerrajzzal)*	27
Dr. Szendrei János	Homonna város pecsétnyomója a XV. századból *(egy rajzzal)*	40
Dr. Szombathy Ignácz	Szapáry vagy Szápáry? (Két közlemény)	31, 81
Thallóczy Lajos	Az illyr czímergyűjtemények. (Ket közlemény, *tizennyolcz czímerrajzzal)*	49, 103
Thaly Kálmán	A galánthai Esterházyak fraknai vonalának nemzedékrendjéhez	61
— —	Az ináncsi Ebeczky-család nemzedékrendjéhez	89
Dr. Wertner Mór	Az Anjouk genealogiája, különös tekintettel a magyarországi ágra. (Két közlemény, *egy tábla melléklettel)*	14, 68

2. Könyvismertetések.

Lap

A Siebmacher-féle magyar és erdélyi czímergyűjtemény, ARGUS-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- 35

A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray-család oklevéltára. Kiadja gróf SZTÁRAY ANTAL. Szerkeszti NAGY GYULA. Első kötet 1231—1396. Ismerteti KOMÁROMY ANDRÁS. *(Egy pecsétrajzzal)* --- --- --- --- --- 127

Monumenta Hungariæ Historica. Magyar történelmi emlékek. Kiadja KUBINYI FERENCZ. Második kötet. (Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból. Első rész 1256—1399.) Ismerteti MAJLÁTH BÉLA--- --- 173

3. Kisebb rovatok.

TARCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései--- --- --- --- --- --- 43, 96, 141, 180, 183

† Deák Farkas (1832—1888) --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 96

Szakirodalom. A Siebmacher-féle magyar czímeres könyv X., XI., XII. és XIII. füzetei 46, 142 184

A gr. Sztáray-család oklevéltára --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 45

Zsófia, II. Béla király leánya --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 46

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 47

Adatok az egri egyházmegye történetéhez --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 47

A magyar genealogiai irodalom 1887-ben --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48

Magyarország bibliographiája 1712—1860--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48

Adatok Somogymegye történetéhez--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48

Az ál-Brankovicsok --- --- --- --- --- -- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 143

A Dalmady-család története --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 143

A berlini Herold a magyar Siebmacherről --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 144

A Szápáry-család --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 144

Az illyr czímergyűjtemények --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 184

Új oklevéltárak --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 184

Bresslau H. oklevéltana --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 184

Melléklet a Turul 1888. évi folyamához.

Pótlék Tagányi Károly nemesi jegyzékéhez. Közli: PETTKÓ BÉLA --- --- --- --- --- --- --- --- --- 1—8

A MAJLÁTH CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

(Négy rajzzal.)

Őseink eredetének és nemzedékrendének történelmi kútforrásokon alapuló felderítése, gyakran kíméletlen kezekkel belenyúl a megcsontosodott családi tradiciókba; leszedi a párducz kaczagányt az ősapák vállairól, s a legenda-, a meseszerű alakok, a múltak homályos ködéből kibontakozva, épen nem festői ideálokban tűnnek fel előttünk. Ámde ha a múltakban a történelmi igazságokat keressük, s a társadalmi osztályok fokozatait a mai kor szellemével tekintjük: nem præjudikálhat a valóság kimondása, sem a született aristokratiának, a mely társadalmi rangjánál fogva, kötelességszerűen emelkedett ki a tömeg soraiból; sem azoknak, a kik, akár mint idegen származásúak, akár a nép nem kiváltságolt osztályából eredők, érdemekért küzdöttek, érdemeket gyűjtöttek a haza java körül, s jutalmúl, a méltó fáradtság méltó jutalmazásául, az elmúlt századok során felküzdötték magukat, családjokat a kiváltságolt nemesi családok sorába.

Meg kell barátkoznunk valahára azon eszmével, hogy a családi hagyományok dajka meséiről föllebbentsük a fátyolt, s az okiratos történelem fáklyafényénél megnézzük, mi rejlik alatta; s a történelmi igazság érdekében meg kell ezt tiszta valóságában mutatnunk a közönségnek, legyen az akár párduczbőr, akár tót bocskor, akár oláh bárányból-süveg, akár német hálósipka; annál is inkább, mert az az érdem fogalmát nem csökkentheti; s hívatva van társadalmi múltunk lezajlott századait, a szükséges, kellő világításba helyezni, mert hiszen régi családaink történelme, egyszersmind magyar hazánknak is története.

Okiratos történelmi kutatások alapjára helyezkedett a magyar heraldikai és genealógiai társaság, midőn kimondá, hogy a családtani szövevényes bonyodalmakat tudományos alapon czélozza földeríteni; ezen álláspontból indúlt ki, annak közlönye a Turul, midőn czikksorozataiban már nem egy genealogiai kérdés sikeres megoldására vezetett. Ugyan azon czél lebeg előttünk is, midőn ez alkalommal genealogiai tanúlmányaink egyik eredményét a Majláth-család eredetének és nemzedékrendi leszármazásának történetét, forrástanúlmányok és okiratos adatok alapján bemutatni kivánjuk.

Erdély történetének egyik legérdekesebb korszaka az, mely a mohácsi vésztől 1541-ig, Budavárának a törökök által való megszállásáig tartott. Ezen korszakban tünt fel és szerepelt Maylad István, nem jelentéktelen hatáskörben, mint Erdély vajdája, a székelyek grófja és országos főkapitány, és elég jelentékenyen Erdély separatiójának előeseményeiben arra, hogy nevét a történelem megörökíthette, s az ország előkelő nemes családai sorában, az elsők között foglalhasson helyet. Családjának eredetét illetőleg, a homályt, melybe az burkolva van, régebbi történetiróink kétes értékű adatai még inkább összezavarták, elődeinek nemzedékrende pedig épen ismeretlenül maradt; s nemzetségének utódai között megszakadva áll a kapocs, hiányzik

a lánczszem, mely összeköthetni vala a szunyogszegi Maÿladokat a székhelyi Majláthokkal, úgy hogy ezekkel a közös eredet kimutatható lett volna.

Történetiróink között Bonfin az első, ki a Maylat nevet az aradi 1131-ik évi országgyűléssel kapcsolatba hozva, mondja: hogy mielőtt Borich ellen táborba száll vala vak Béla, megkérdezé főembereit, ha vajjon Borichot törvényes gyermeknek tartják-e vagy nem? s akkor a kétkedőket felkonczoltatá. Ezek között volt Lampert, kit saját testvére agyonvert, s annak fiát, Miklóst is kivégeztette. Ugyancsak ott megölték az *Ákos nemzetségből származó Maylátot* is.[1] Ezen eseményt hasonlóan írja le Márkus krónikájában,[2] valamint Thuróczi is;[3] de mind a két utóbb nevezett történetíró «*Maynolt*»-ot ír az az Ákos nemzetségből és nem *Maylátot.* Valószínűnek tartjuk, hogy Bonfin története megírásakor ismerte Márkus és Thuróczi krónikáját is, s nem bírjuk elképzelni minő indokok alapján faragott Bonfin Maynoltból Maylátot, bár ha mind a két név különböző leírása egy és ugyanazon időbeli, ugyanazon cselekményre s ugyanazon személyre vonatkozik, annyival is inkább, mert az illetőt mind a három író az Ákos nemzetségből származottnak vallja. Ámde figyelmen kívül hagyva Bonfinnak semmivel sem igazolt névferdítését, s ha ez csakugyan Maylat nevet viselhetett, az Ákos nemzetségre vonatkozó megegyező adata alatt az említett íróknak, korántsem a száznyolcz nemzetségből való Ákos értetendő; de inkább Ákos a kún vezér, a ki a mostani Oláhországból 1092-ben hadaival az országra tört, s a kit szent László király legyőzvén, népének egy részét foglyúl az országba behozta.

Csak ezen föltevés bírhat némi jogosúltsággal, az Ákos nemzetségre nézve, ha elfogadható volna Bonfinnak helyes névírása. Minthogy több évi fáradtságos kutatásaink eredményei kimutatják a Maylátoknak Oláhországból való eredetét, s midőn ezeknek nyomát alig másfél század múlva az aradi országgyűlés után, s két századdal később Ákos kún vezér betörésére, már itt hazánk földén megtaláljuk: valószínűnek tartjuk, hogy nem akkor csöppentek az országba, midőn először találkozunk nevükkel, de azt megelőzőleg már itt kellett lenniök jóval előbb, mint hogy nevükkel a XIV-ik század első felében mint helynévvel találkozunk. A mi pedig azt illeti, hogy ezen Maynolth vagy Maÿlath, Miklós comesnek testvére, tehát Lampert comes fia lett volna,[1] mint ilyen sem Márkus, sem Thuróczy krónikájában, sem Bonfinban írva nincsen, s nem ismerjük a kútfőt, mely után ezt Nagy Iván, nagyérdemű genealogusunk állítani jónak véli. Régi krónistáink, az aradi eseményt leírva, sehol sem hozzák családi kötelékbe Maynoldot Lamperttel, hanem külön említik Miklóst mint Lampert comes fiát; és külön Maynoldot de genere Ákos, mit nem kell vala tenniök, ha az utóbbit mint Lampert comes fiát állítanák oda.

Eltekintve tehát minden problematikus állítástól, a hypotesisektől, melyek okiratos bizonyításra várnak, történelmi adataink mellett, a szunyogszeghi Maÿlad család oláh eredetét legalább is félbizonyító értékkel támogatja: azok ismert első őseinek vallása, társadalmi állása birtokviszonya és a keresztnevek használata, melyek ezen családban még a XVI-ik század elején is divatosak valának.

Gróf Majláth Józsefnek genealogiai följegyzései az okiratos bizonyítékok nyomozásában visszavezetnek bennünket a XIV-ik század első felébe, s az egy 1335-ik évben, a pécsi püspök István és káptalana által kiadott okirat, mely szerint János, Ivánka fia saját és Miklós de Pary nevében egyrészről, másrészről pedig Malath mester, Benedeknek fia, Borsnak fia, a káptalan előtt megjelenvén, János kinyilatkoztatja, hogy a Saar folyó mentén, Tolnamegyében levő Kesdi egész birtokrészét Malath mesternek 25 márka banális denárért örökáron eladta.[2]

Ime itt találkoznánk a Maÿláth névnek első alakjával a Malath szóban, a hol is ezen 1335-ben élt Malathnak apja Benedek, és nagyapja Bors megemlíttetik. Ezen utóbbi két generatió, egyegy nemzedéket harmincz évvel számítva körülbelől 1250—60-ik évek közé esik.

[1] Bonfin Rex. Hung. dec. Basileæ 1568. pag. 283.
[2] Marci cronica 1857. pag. XLIII.
[3] Thuróczi krónikája. Augsb. 1488. i. 2. lapon.

[1] Nagy Iván: Magy. csal. VII. k. 248. l.
[2] Kovachich. Series episc. Quinqueeccl., utána kiadta Koller: Hist. Episc. Quinqueeccl. tom. II. pag. 465.

A most említett Malathnak két névutódát, Pált és Pétert, a XIV-ik század vége felé Pozsonymegyében találjuk mint birtokosokat, Királyfalván. 1397-ben ezeknek fiaitól Mátyástól Pálnak fia és Andrástól Péternek fia Zsigmond király királyfalvi birtokukat elveszi, s helyette a Csallóközben Sárosfalvát és Nádasdot cserébe adja;[1] a statuálást és bevezetést Zsigmond király még ugyanazon évben elrendeli a pozsonyi káptalannál.[2] András ezen okiratban még nem neveztetik ugyan Malathnak, de már 1413-ban ugyanazon cserére vonatkozó királyi okiratot a pozsonyi káptalan által átiratva, abban Andreas dictus Malath civis Posoniensisnek van nevezve.

Azon körülmény, hogy Majláth Boldizsár, Miklósnak fia a most említett okiratot 1692-ben pro tutione jurium suorum Lipót király által átiratja, gróf Majláth József kézirati genealogiai feljegyzésében azon vélelemnek ad helyet, hogy a székhelyi Majláthoknak, ezen Malathok valának ősei. Ámde az oki és kapcsolatos összefüggés és a nemzedékrend leszármazása a későbbi ivadékoknál, sem a szunyogszegi, sem a székhelyi Majláthok között, sem a Malath és Majláth név azonossága mellett, ezen az alapon ki nem mutatható, és okiratilag egyáltaljában nem bizonyítható; annál kevésbbé, mert ugyanazon időben, midőn Malath András 1413-ban mint pozsonyi polgár szerepel, két évvel később egészen más körülmények között az ország más vidékén, 1415-ben határozott alakban találjuk a Mayláth nevet, úgy is mint hely-, úgy is mint személynevet. A tagadhatatlan tények logikája, bizonyossággá érlelé bennünk a meggyőződést, hogy föltevésünkben nem csalódtunk, midőn a Mayláthok ősi eredetét oláh nemzetiségűnek vallottuk; habár azt pragmatice kimutatni nem tudjuk, ha vajjon beköltözött oláhországiak, vagy pedig benszülött oláhok valának ősei, noha adataink némileg azt is bizonyíthatnák, hogy oláhországi eredetűek, minthogy a XVI-ik első felében is találkozunk Oláhországban lakott és ott szerepelt Mayláth-tal. Mind e mellett azonban nincs kizárva annak lehetősége sem, hogy a most említett Mayláth, viszont innét származhatott Oláhországba. Kutatásaink sorrendje Krassómegyébe vezet, hol a borzafői kenézségben 1415-ben a Mayláth helynévvel ismerkedünk meg. Ugyanis ozorai Mátyás, ozorai Pipó temesi comesnek testvére, a krassómegyei borzafői keneziatusban levő *Mayłath Maancho*, Lukaipataka, Dragon, Draxateleke és Dragothateleke nevű királyi birtokokat, mint a Fülöp, Péter és Dragmer, Juga fiainak kenézsége alá tartozókat benépesíteni akarván, egy, 1415-ben Fábián és Sebestyén vértanúk ünnepe előtti csütörtökön kiadott s Temesvárott kelt oklevelében elrendeli s meghagyja az említett kenézeknek, hogy az ott betelepedni kivánók hét évig szabadok, minden adózástól mentek legyenek, azoknak szabadságait semminemű módon ne zavarják és kiváltságaik élvezetében ne korlátozzák.[1]

Krassómegyének tudvalevőleg oláh nyelvű lakossága, a XIII-ik század második felében telepedett meg nagyobb csoportokban, a szomszédos Erdélyből, más oláh vidékekről és Oláhországból is, sőt a mint az érintett okiratból látjuk, a benépesítés még a XV-ik században is folyt, s a kik az irtásokat, a községek építkezéseit, a letelepítéseket magukra vállalták, a knézek, kenézek valának, kik mint a felsőmagyarországi soltészek, scultétusok, jutalom fejében birtokrészeket kapván, az elöljárósági tisztet viselték. Ilyenek voltak a borzafői kenézek: Fülöp, Péter és Dragomér, Juga fiai.

A betelepítés azonban ezen királyi birtokokon, a kenézek és a szomszéd birtokosok között határvillongásra adott alkalmat; ozorai Pipo temesi comes, egy 1418-ik évben Temesvárott kelt okiratában meghatározza a kenézek jogkörét a királyi birtokokon, s egyszersmind leírja a határokat, a Mayláth Maycho patak mentén fekvő részekre, s megnevezvén a szomszéd birtokosokat és a kenézeket, ugyanazokat, kik az 1415-iki oklevélben előfordúlnak, t. i. Fülöpöt, Pétert és Dragmert, Juga fiait, csak hogy itt már Dragmert Mayláth Dragomérnek írja, s a borzafői castellánus Jakab de Abel és a krassófői kenézek, valamint a felek jelenlétében egyezséget kötnek, s köztük a területet a kijelölt határok alapján egyrészt Fülöp, Péter és Mayláth Dragomer,

[1] Fejér Cod. Dipl.: X. II. pag. 523.
[2] U. o. 529. l.

[1] Gróf Majláth György zavari levéltárában.

Juga fiai, másrészt pedig a szomszéd birtokosok között megosztja.[1]

A temesi comes előtt kötött egyezség azonban, az azóta egymás között gyakrabban kitört egyenetlenségnek magvát hordotta méhében, s az osztályosok viszályban éltek egymás között, míglen 1433-ik évben László, Jugának testvére, Maÿláth Dragomér, Fülöp és Péter kenézek ellen ismét panaszt emel birtokháborítás czímén, és jogainak védelme szempontjából az 1418-ik évi egyezményt ozorai Pipo, temesi comesnek szent Lászlóvári kapitánya Sax Eberhard által átíratja, a ki egyszersmind itéletet hozva kimondja, hogy a kérdéses két Maÿcho között emelkedik a nagy Mogilitza hegy, s a két Maycho falu határában foly a Mayláthmaycho nevű patak; s a villongás tárgyát képező birtokrész, csakugyan azon határok között van, melyek Fülöp, Péter és Maÿláth Dragomér tulajdonait elhatárolják, s ellenfeleit örökös hallgatásra ítéli,[2] s ez okiratot saját pecsétje alatt kiadja Juga Péter és László részére.

Kétségtelenül bizonyítják mindezen tények, hogy az említett Maÿláth Dragomér oláh eredetű volt, tanúsítja ezt oláhok közötti lakása, keresztneve és kenézi állása, mely tudtomra csak az oláh nemzetiségű vidékeken lévő községi előljárók elnevezéseként volt kelendő. Azt azonban bizonyítani, ha vajjon Oláhországból szakadtak-é ide? vagy innét származtak el Oláhországba? nem tudjuk, bár ha a valószínűség nézetünk szerint a mellett szól, hogy onnét szakadtak ide, akár midőn az oláhság Erdélyben, akár később, midőn az Erdélylyel határos megyékben letelepültek. Annyi positiv tény és okiratilag támogatható, hogy még a XVI-ik század első felében, a mostani Oláhországban, a Maÿláth nevű család található volt. Ugyanis Wlad, oláhországi vajda 1533-ik évi junius 22-én somlyói Báthory Istvánhoz, erdélyi vajdához levelet intéz, a melyben panaszt emel Szürthey István és emberei ellen, kik, midőn emberei és bojárjai a török császárnak az adót Karánsebesre vitték azon időben, a hogy a szultán Bécs ellen indúlt, embereinek nagy károkat okoztak, lovaikat és más holmijokat elszedték. Ez iránt elégtételt kér és sürget Báthory Istvántól.[1] Ezen levéllel egyik bojárját, *Mayláth* ezredest és titkárját, Pythar Pétert küldötte Erdélybe, s kéri a vajdát, hogy azok szavának hitelt adjon: «deinde quod quod Boyaro noster nomine Maÿláth spatár (ezredes) atque egregius Petrus Pythar secretarius noster . . . . dicent fidem indubiam ei prestare velitis».

Nem tartozik épen a ritka esetek közé, hogy a telepítések és a községek benépesítése körül érdemeket szerzett egyének, scultetusok, kenézek, a nemesi kiváltságolt osztályba vétettek fel, s az azzal járó előjogokkal jutalmaztattak meg. Így történhetett az is, hogy 1433. és 1480-ik év között Mayláth Dragmér vagy ennek utóda nemességet kapott, s már vagy maga Dragmér, vagy talán csak annak utóda Mátyás 1480-ik évben Krassómegyéből a szomszédos Erdélybe származott, minthogy az 1480-ik évben Maÿláth Mátyás Fogaras vidékén telepedve, kománai birtoka után mint Maÿlad de Komana lett ismeretes, s a későbbi oklevelekben Bojaro, nobilis de Komana szerepel, s néhány rövid év alatt, szerzemény útján a fogarasi kerületnek igen nagy része birtokába kerűlt. Ezenkívül Alsó-Fejérmegyében, egy 1509-ik évben[2] Nagy-Enyeden kötött szerződésben csesztvei Barlabássy Jánostól 60 arany forintért ennek királyhalmi birtokrészét zálogba veszi, s ugyancsak azon évben Forró Mihály, Péter, Miklós és Lászlótól szunyogszeghi félbirtokukat örök áron megveszi, s Ulászló király ezen vételt helyben hagyva «nobili Maÿlad valacho Bojaroni videlicet nostro de Komana», és szerzett érdemeinek jutalmául minden királyi haszonvételi jogot reáruház.[3] A birtokba lett iktatásról, a kolozsmonostori convent még azon év május 13-ról kiadja az oklevelet.[4]

Ekkor történhetett, hogy Maÿlad Mátyás, mint görög nem egyesült hitű, vallását elhagyván, római katholikussá vált. Ezen okból, s néhány főúr tanácsára s ajánlatára Ulászlótól

[1] Magyar nemz. múz. levéltárában, Sax Eberhard 1433-ik évi átiratában.

[2] Magyar nemzeti múzeum levéltárában.

[1] Magyar nemzeti múzeum levéltárában.

[2] Gyulafejérv. kápt. levélt. Centur. CC. Nro 77.

[3] Kolozsmon. convent levéltára. Com. Alb. Lit. M. Nro 10.

[4] U. o. Com. Alb. Lit. M. Nro 19.

1511-ben Királyhalma negyedrészét adományúl kapta[1] s Királyhalmának negyedik negyedrészét is vétel útján megszerezvén, az ezen birtokrészbe való beigtatását Zápolya János erdélyi vajda 1512-ben a kolozsmonostori conventnek elrendeli, még pedig Maÿlad Mátyás és gyermekei *Komcha*, Nagovicha, János, István, Demeter és Mártha részére.[2] Az iktatás és birtokba vezetés ellen Pethky Antal nevében Soos Máthé óvást emel és ellentmond, de meghatalmazás nélkül jelenvén meg, Pethky Antal felhivatott a vajda előtt személyesen megjelenni. Az óvást és ellenmondást visszavonta, s az iktatás végrehajtását a kiküldött kolozsmonostori convent 1512-ik évi márczius 22-éről a vajdának bejelenti.[3]

Mátyás mint szunyogszegi birtokos, tőszomszédja levén a brassóiaknak, azokkal folytonos viszálkodása és birtokháborítási pörlekedése volt. Így 1514-ben Sárkány erdejét magáénak vallván, a brassóiak pört indítottak ellene, s Thuróczy Miklós alvajda által ugyan azon év január 28-án kiadott végzésében odautasíttatott Maÿlad Mátyás, hogy Szunyogszegre vonatkozó birtokjogát okiratilag bebizonyítani tartozik.[4] Ezen okiratban már nobilis Maÿlad de Szunyogszegh iratik, s ezen időtől kezdve elhagyva a Komana előnevet, mindig de Szunyogszegh előnevet használtak.

Két év múlva, az 1516-ik évben Vitus és Modestus vértanúk napján Budán kelt oklevélben II-ik Lajos király, Maÿlad Mátyásnak érdemei jutalmául szunyogszegi s minden bárhol levő birtokainak határán belől, pallos jogot adományoz.[5]

Mátyásnak neve okiratilag még csak egyszer fordúl elő az 1519-ik évben, midőn is Pethky Antal eczeli Tamássy Pétertől szerzett királyhalmi birtokát, Maÿlad Mátyásnak 75 arany forintért zálogba adja, s az erre vonatkozó zálóglevelet a kolozsmonostori convent Fábián és Sebestyén vértanúk napján kiadja.[6]

[1] Ungar. Mag. III. köt. 174. lap.

[2] Hiteles másolata gróf Majláth György zavari levéltárában.

[3] Kolozsmon. conv. levélt. Com. Alb. Lit. M. Nro 3.

[4] Eredetije Brassó város levéltárában, hiteles másolata gróf Majláth György zavari levéltárában.

[5] Gyulafejérv. kápt. levélt. Centur. XX. Nro 85.

[6] Gyulafejérv. kápt. levélt. Cista 1. Alba fasc. 2. Nro 42.

Valószínűnek tartjuk, hogy már 1520-ban nem élt, annál is inkább, mert szunyogszegi birtokát István fiának átadván, ezen birtokon a vásártartási jogot 1518-ik évben nem Mátyásnak, de Istvánnak adományozza II-ik Lajos király,[1] s többé Mátyásnak nevével nem találkozunk.

Ha vajjon Mátyásnak Somogymegyében volt-e ősi vagy szerzett birtoka, vagy ennek fiai közül János, Demeter és István örököltek, szereztek-e birtokot, azt bizonyítani nem tudjuk, daczára minden kutatásunknak, csak azon tény okiratos bizonyítását mutatjuk ki, hogy Istvánnak, Berzencze vára, Somogymegyében, 1532-ik évben birtokában volt, mert Nádasdy Tamás sógorához innét írt több rendbeli leveleinek datuma ez: *Datum ex castro suo Berzencze*,[2] s ismét Demetert 1545-ik évben Somogymegyében találjuk.

Mátyásnak birtokai Erdélyben, Fogaras vidékén Szunyogszegen, Királyhalmán öt fia között osztály alá kerültek, és Istvánt ezután berzenczei jószágán találjuk, hol még nősülése után is egy ideig állandó tanyát ütött.

Istvánnak születését bárha bizonyosan meg nem határozhatjuk, a XV. század utolsó vagy a XVI-ik század első éveire kell tennünk; anyjának neve szintén ismeretlen, s csak az bizonyos, hogy keresztapja Zápolya János erdélyi vajda volt.[3]

István ifjúkorában II. Lajos király udvaránál tartózkodott, hol őt 1525-ik évben mint dispensátort találjuk. 1526-ban a mohácsi vész napján Czetriczczel és Schlickkel a Csele patakba fúlt király oldalánál volt, s Budán mint szemtanú igazolta a király elvesztéről keringő híreket. Rövid időn arra, hogy Budára érkezett, a királyi kincseket összeszedvén, Nádasdy Tamással és Zalay Jánossal azokat Pozsonyba vitte,[4] s Ferdinándnak kézbesítette, s ezért 1527-ben Ferdinandtól Fogaras várát adományúl kapta a' fél uradalommal.[5]

[1] Gyulafejérv. kápt. levélt. Cista 1. Alb. fasc. 2. Nro 14.

[2] Eredetiek az országos levéltárban.

[3] Szerémy emlékiratai Magyarország romlásáról. 350. l.

[4] Katona Histor. crit. R. Hung. XX. köt. 12. l.; Bethlen Farkas: I. köt. 172. l.; Forgách: Comment. 302. l.

[5] Ungar. Mag. III. k. 176. l.; Forgách: u. o. 302. l.

A Báthory István nádor által, november 25-ikén Pozsonyba összehívott országgyűlésen István Zalay Jánossal együtt pozsonyi várparancsnok volt[1] s azok közé tartozott, kik a nádorral együtt Ferdinándot királylyá kiáltották.[2] 1527-ben Zápolya Budáról Hatvanba menekülvén, a Ferdinand által Bodó ellen, Eger felé küldött sereg élén volt Maylad István is, Bakics Pállal, Török Bálinttal, Paxy Gáspárral és Petry Lajossal együtt.[3]

1529-ik évben Raresch Péter moldvai vajda Erdélybe törvén, a Bárczaságban a Földvár melletti csatában István is részt vevén, mint Ferdinánd egyik vezére, serege megveretett, s az Olt folyó hídja alá menekülvén, csak nehezen kerülte el a moldvai vajda dühét.[4]

1530-ik évben István Nádasdy Tamás húgát, Annát nőül vevén,[5] ettől két gyermeke, Gábor és Margit született. Sógora a Ferdinándtól 1531. évben, Zápolyától 1532-ben adományúl kapott fogarasi uradalom másik felét, mint húga női hozományát sógorának, Maylad Istvánnak 1532. évben átengedi.[6] Ugyanazon évben István hadainak egy részével Oláhországba tört, hogy Ferdinánd érdekében az onnan elűzött vajdát visszahelyezze, de pórul járván, fogságba esett[7] s onnan szökés által menekült.

Maylad István 1530-ik évben Ferdinánd királynak erdélyi vajdája, és a székelyek ispánja volt.[8] Tevékenyen működött az 1531-iki veszprémi és az 1532-ik évi kenessei országos gyűlésen.

Zápolya János 1532-ik évi Márton napján Segesvárott kelt oklevele által, Istvánnak szunyogszegi birtokát hűtlenség czímén elkobozza és a brassóiaknak adományozza.[9] Még az évben sógora Nádasdy Tamással véd- és daczszövetséget köt.[10] 1533-ban márczius havában, midőn Ferdinánd a török követet nagy ünnepélyességgel fogadá, ott István János testvérével együtt Ferdinánd tanácsosai között foglalt helyet.[1] 1534-ik évben a Gritti ellen, a Megyest ostromló sereg fővezére, a várat elfoglalja.[2] 1535-ben Zápolya által Erdély vajdájává és a székelyek comesévé neveztetik ki.[3] Ugyanazon évben zálog révén birtokba veszi Thalmácsot, mit Zápolya János neki 2000 frtig inscribál;[4] ezen birtokot azonban 1539-ben a szebenieknek 1000 frtért visszabocsátja.[5] 1537-ben Náznánfalvi Thamássy Bernáttól, Lajostól és Ferencztől 4000 arany forinton megszerzi, a Harina, Monyoros, Bylak és Necz nevű birtokokat.[6]

Ugyanazon évben szerezte még nejével és Demeter testvérével együtt a Belső-Szolnok vármegyei Bálványos várát összes tartozandóságaival együtt. Ezt zálogjogon inscribálta neki Zápolya János s az erre vonatkozó beiktatást márczius 14-én Zamosfalvi Mikola László alvajda adta ki.[7] 1538-ik évi november havában, ezen uradalmat Frater György, Zápolya kincstartója a Kosár Miklóstól 8000 frton vett borbereki kastélyért és az alvinczi uradalomért elcseréli vele.[8]

1539-ben szövetséget köt Balassy Imre és Kendy Ferenczczel Almáson,[9] hogy Erdélyt saját kezére kerítse, ugyanilyen értelmű frigyet kötnek vele összeesküvés czéljából Szent-Gálon 1540-ik évben Kornis Miklós, Andrássy Márton, Geréb Péter, Sándor Mihály, Kachyay Ferencz, Lázár Imre és Nyujtody Gergely;[10] ezt követte még a harmadik, a mely Görgényben kelt.[11] Ferdinándtól 1541-ik évben Huszt várát tartozandóságaival és a mármarosi sóaknákat bérbe kapja.[12] 1541-ben török fogságba került s 10 évi

[1] Engel: Gesch. d. Ung. IV. k. 4. l.
[2] Fessler: Gesch. d. Ung. VI. k. 354. l.
[3] Bethlen Fark. Hist. Rer. Transyl. lib. I. pag. 105; Ursinus Velius: De bello Pannonico. 1762. III. könyv 45. l.
[4] Bethlen Fark. i. m. I. k. 150. l.
[5] Budai Fer. hist. crit. 678.
[6] Eder: Siminianus 16. l.
[7] Ipolyi: Oláh Miklós levelez. 116. lapon.
[8] Tudományos Gyüjtem. VII. köt. 44. l.
[9] Brassó város levéltárában.
[10] Batthyány: Leges Eccl. R. Hung.: I. köt. 565. l. d) jegyzék.

[1] Ipolyi: Oláh Miklós levelez. 336. l.
[2] Fessler: i. m. VI. köt. 495. l.; Bethlen Farkas: i. m. I. köt. 213. l.; Katona i. m. XX. k. 923. l.
[3] Brutus. Magy. Hist. II. köt. 29. l.; Forgách: Comment. 217. l.
[4] Eder: Simig. I. köny 13. l. 14. jegyz.
[5] U. o. 179. l.
[6] Gyulafejérv. kápt. levélt. Com. Doboka Lit. T. Nro 2.
[7] Kolozsmon. convent levélt.: Lad. A. Nro 86.
[8] U. o.: Neoregistr. Lit. W. Nro 18.
[9] Gyulafejérv. kápt. levélt.: Cista I. fasc. 5. Nro 38.
[10] U. o. Extra ordinar. Cc. Nro 9.
[11] Magy. nemz. múzeum levélt.
[12] Szilágyi Sándor Nádasdy Tamás első követsége Erdélyben 48. l. XVIII. okm.

börtönszenvedés után 1551-ben Konstantinápolyban a Jediculában meghalt.[1]

Jánosról, Istvánnak testvéréről csak annyi ismeretes, hogy 1533-ban, márciusban, midőn Záray Vespasian a török császár békés hajlamainak hírét Ferdinándnak meghozta, s a török követet Bécsben Ferdinánd nagy ünnepélyességek között fogadta, ez alkalommal a magyar főurak között Maÿláth János is jelen volt. [2] Ivadéka ismeretlen.

Demeter 1535-ben, István testvére által, a Pethky Gábortól hamis pénzverés miatt hűtlenség czímén elkobzott jószágainak átvételére lett kiküldve.[3] 1537-ben a Pethky Antaltól nyilvános lopás miatt elkobzott jószágokat Maÿláth István vajdai minőségében, Demeter testvérének adományozza.[4] Ugyancsak azon évben István testvérével együtt megszerzi a bálványosi uradalmat minden tartozandóságaival.[5] Még azon évben Demeter a Prépostfalvi Györgytől gyermekgyilkolás miatt elkobzott királyhalmi részbirtokot adományúl kapja.[6] 1540-ik évben Demetert, testvére István Oláhországba küldötte, pártütési tervei részére segélyt szerzendő,[7] Demeter e feladatnak meg nem felelhetett, s az oláh vajda őt letartóztatván, foglyúl ejtette.[8]

Demetert 1545-ik évben Somogymegyében találjuk, hol az apai jószágban letelepedvén, valószínűnek tartjuk, hogy István testvére ottani birtokrészét is megszerezte, hihetőleg cserében az erdélyi bálványosi uradalomért, minthogy a Zápolya Jánostól a gyulafejérvári káptalannak kiadott beigtató rendelet,[9] bár ha azt István és Demeter együtt szerezték, Demetert nem s csak is Istvánt említi olyképen, hogy őt az egész uradalomba igtassa be «*in dominium totalis castri Bálványos*». Ennek egy fiát: II. Mátyást ismerjük.

Komcha és Nagovicháról egyáltaljában semmit sem tudunk, de valószínűnek tartjuk, hogy az Erdélyben elterjedett s Wledén, Előpatakon, Szunyogszegen és Dezsánban élő teljesen oláhoknak maradt számos Majláth ezeknek az ivadékai.

Mártha vajjon mint hajadon, vagy mint férjesült nő halt-e meg? arról tudomásunk nincsen.

Gábort, Istvánnak fiát, Nádasdy Tamás Bécsben Makárius József által neveltette. Még atyja halála előtt, 1547-ik évben bárói rangot nyert.[1] Az akkori szokások szerint, külföldi országokba ment tapasztalatokat szerezni, s a tudományok művelését igen kedvelte. Gábor mint Fogaras várának örökös ura, előnevét Fogarasról írá, a szunyogszeghi prædicatumot elhagyva. Atyjának török fogságba esése után fogarasi birtokait János Zsigmond elkoboztatta, Maÿláth Istvánné azonban folytonosan Fogaras várában tartózkodott, s azt megszállva tartotta, ezt bizonyítják testvére, Nádasdy Tamáshoz 1542-től 1562-ig írt levelei, melyek majdnem mind Fogaras várából vannak keltezve.[1] 1558-ik évben Gábor, Bars- és Nyitramegyében mint birtokszerző fordúl elő. Ugyanis az esztergomi főkáptalan az említett évben adta ki, Kis-Györöd, Bartha és Thelek barsmegyei, Kalmárfalva, Chegel és Szőllős nyitramegyei nemesi birtokokba való beigtatását Majláth Gábornak.[3] 1560-ik évben János Zsigmond Gábornak fogarasi birtokait visszaadja, 1561-ben nőül veszi alsó-lindvai Bánffy László leányát Annát,[4] kitől Gábor, István, Anna és Ilona nevű gyermekei születtek. 1567-ik évben Fogaras földe már János Zsigmond birtokában van, kinek azt Majláth Gábor eladta, s Magyarországra jövén, rövid időre itt telepedett le; azonban innét is nemsokára elköltözött Morvaországba, hol a cymburgi grófi uradalmat megvevén, honosíttatá magát, s az alsó-ausztriai úri rendbe felvétetvén, 1567-ben az anyakönyvben mint gróf fordúl elő.[5] 1577 julius 22-én meghalt Olmützben, hol a ferenczieknek zárdájában eltemettetett. Sírírata következő: Illustrissimo, Spectabili et Magnifico Domino Gabrieli

[1] Országos levélt. Történelmi emlékek 1551.
[2] Ipolyi: Oláh Miklós levelez. 336. l.
[3] Gyulafejérv. kápt.: Miscellan. Cista I. fasc. 5. Nro 2.
[4] U. o. Miscel. Cista I. fasc. 5. Nro 17.
[5] Kolozsmon. conv. Centur. A. Nro 86.
[6] Gyulafej. kápt. Centur. A. Nro 47.
[7] Horváth Mih.: Magyarorsz. tört. III. k. 124. l.
[8] Jovius Paulus: Opera quotquot extant. 1548. 427. l.
[9] Gyulafejérv. kápt. Centur. A. Nro 88.

[1] Országos levéltár lib. Reg. folio 127.
[2] Károlyi Árpád és Szalay József: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése 115—174. ll.
[3] Esztergomi kápt. levélt. 1558-ik év 23. és 887. sz.
[4] Károlyi és Szalay u. o. 171. és 172. ll.
[5] A bécsi Herrnstand Archivban: Lad. M. I.

Majlath Siculorum comiti nec non libero baroni et perpetuo Comiti Terræ Fogaras, ac Domino in Cymburg Qui obiit die 22 Julii hoc in loco sepultus. Cujus anima requiescat in pace.[1]

Mayláth Gábor nyilvános életéből kevés ismeretes adattal bírunk. 1561-ik évben azon gyanúban állott, hogy János Zsigmondot egy Cytharides Hyeronimi olasz orgyilkos által meg akarta öletni, de az nem sikerülvén, Fogaras várából Lengyelországba futott. Nemsokára azonban sógora, somlyai Báthory András közbenjárása, ismét kegyelmébe fogadja, és már az 1562-ik évben János Zsigmondnak a fellázadt székelyek ellen hasznos szolgálatokat tett, s azok lecsillapításában sokat fáradozott, s Marosvásárhelynél megütközvén velök, sok emberét leölték, s alóla a lovát kilőtték. Udvarhelyre győzelmesen bevonúlt, s magát egy kolostorban megerősítvén, Radák László embereivel egyesült és szétverte a székelyeket.[2]

Margit, Gábornak nővére, 1551-ben somlyai Báthory András nejévé lett. Özvegységre jutván, 1562-ben Iffiú János vette nőül. Ujra megözvegyülvén, Thomori Nagy István alvajdával törvénytelen házasságban élt.[3]

Gábornak II. Gábor fia valószínűleg fiatal korában halt el, míg II. István, mint vitéz katona, 1595-ik évben az esztergomi csatában egy puskagolyó által száján találva, vitézül esett el; s benne I. Istvánnak férfiága kiveszett.

Anna leánya báró Pongrácz Dániel nejévé lett. 1600-ban Ilonát előbb Horkai Horeczky János vette nőül, s mint özvegy Jeszeniczei Szunyog Mózessel férjesült.

A Majláthok további sarjadékát tudtunkkal I. Mátyás unokája Demeternek, István testvérének fia II. Mátyás propagálta, kinek nevét, 1570-ből egy pöriratban találjuk,[4] midőn is Demeternek leánya, Anna, özvegy Bikásfalvi Miklós Jánosné a szunyogszegi és wladeni birtok osztálya miatt óvást emel.

II. Mátyásnak fia Péter még 1610-ben Erdélyben volt, s a fennebb említett pörben mint Mátyásnak fia fordul elő, ki később, 1633-ban kiküldetett, hogy I. Rákóczy Györgytől, a közte és Ferdinánd között kötött egyezségre nézve az esküt kivegye.[1] Minden valószínűség szerint Péternek lehetett a fia *Miklós*, ki már a XVII-ik század elején Erdélyből Magyarországba származott, a kinek apai örökségül az ősi birtokból a három- és csikszéki jószágok jutottak, s mint ilyen, első kezdette a székhelyi előnevet használni. Vajjon a pozsony- és nyitramegyei birtokokat Péter vagy Miklós szerezte-e? az bizonytalan; de már az 1623. évben, a pozsonymegyei szolgabírót és esküdttársát Tamás fiának özvegye, Sántha Erzsébet ellen folyó pörben az itélethozataltól eltiltja.[2] Meg kell itt azonban jegyeznünk, hogy az 1623-ik évszám leírását hibásnak tartjuk, mert ha az említett évben Miklósnak fia, Tamás már özvegyet hagyott hátra, legalább 20 évesnek kelletett lennie, s apjának 40 évesnek, s így midőn Miklós 1685-ben meghalt, 102 évet ért volna el, a mi nem valószínű.

Mellőzve itt mind azt, a mi Miklós életéről már ismeretes,[3] csak még néhány pontban kívánjuk összegezni azt, mi róla mint birtokszerzőről és birtokviszonyairól ismeretlen maradt, s melyeket idáig felkutatnunk sikerült; s a mely adatok mind, az esztergomi főkáptalan levéltárában az eredeti okiratokban feltalálhatók. 1654-ben Zavar pozsonymegyei községben Milojkovics házastársakkal házat cserél. Ugyanazon évben, a nyitrai és zavari birtokok iránt kötött csereszerződést Milojkovics házastársak visszavonják. 1655-ben Hortis György, Czirjék és Páltól a zavari nemesi curiát zálogba veszi.

Ugyanazon évben Rédey Mátyással a csongrád- és csanádmegyei földvári, továbbá a soltmegyei csezáregyházi birtokok iránt kiegyezik. 1656-ban a vízkeleti malom és a fölszászi birtokba beigtattatik, 1674-ben vízkeleti malmát elzálogosítja, ugyanakkor egy másik vízkeleti kétkerekű malmát Lindvay Mártonnak 600 frton elzálogosítja, 1675-ben Pacz Bálint egy pusztafödémesi curiát örökáron fel vall; ugyanaz évben egy másik puszta-födémesi birtokba beigtattatik, 1676-ban Balázs Tamástól Magyar-Bélen egy házat és

[1] Ungarisches Magazin III köt. 176. l.
[2] Miles: Chron. Transylv.
[3] Kolozsmon. convent levélt.: Lit. 7. Nro 1.
[4] Kolozsmon. convent levélt. Protoc. I. fol. 30.

[1] Engel: Gesch. d. Ung. IV. k. 474. l.
[2] Az esztergomi főkápt. levélt. 1623. 534-ik sz.
[3] Nagy Iván: Magy. csal. Pótkötet «M» betű alatt.

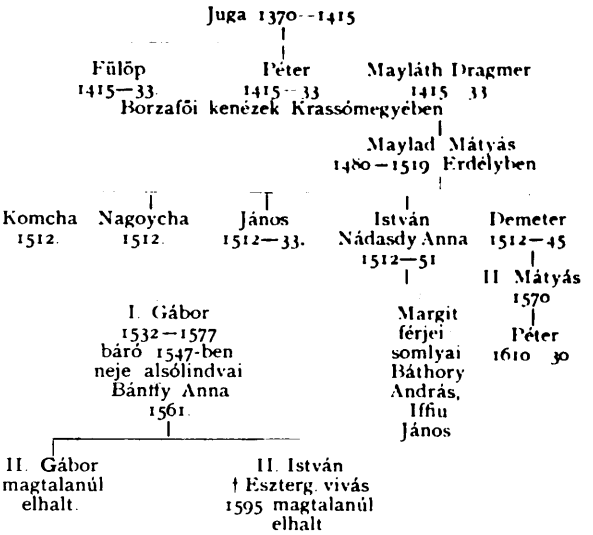
szőllőt örökáron megvesz. 1680-ban felszászi majorságát Széchényi Mártonnak elzálogosítja, 1685-ben, kevéssel halála előtt, Kánya Balázstól nagyszombati házrészét 100 frtért zálogba veszi. Ugyancsak Miklós szerezte a zalamegyei birtokokat is, de vajjon mikor? és minő körülmények között, annak tudomására nem juthattunk.

Miklósnak nejétől világosvári Erős Jusztinától származó ivadékait és azok nemzedékrendét, Nagy Iván kimerítő közlése mellett, felsorolni fölöslegesnek tartjuk. Miklós 1685-ik évben elhalálozott.

Annak bizonyítására, hogy Miklós csakugyan a XV. és XVI. században az Erdélyben szerepelt szunyogszegi Maÿladok ivadéka, felemlítjük még Nagyszombatban 1683-ik évi bőjtelő-hó negyedik napján kelt végrendeletét,[1] melynek egyik helyén ezeket írja: «*de mivel nyilvánvaló az én vékonyszerű messze feöldről ideszakadásom*»; s végrendeletének utolsó pontjában ezt mondja:

«*Az erdéli jószágomot hagyom az ott való atyafiaknak . . . . a kinek executoráúl hagyom a mostani és ezután következendő csikszéki fő és vice királybírót s kapitány és akkori szent-simoni plébános uramokat*». Ezek alapján, úgy hiszem, hogy nem csalódom, ha állítani merem, hogy Miklós, ki első használta a székhelyi előnevet, ezt csikszéki nemesi birtoka alapján vette fel, s maradt azontúl is mostanig a Majláth család előnevéül. Kevésbbé bizonyít a közös származásra az, hogy a Majláthok kiskéri levéltárában vannak a szunyogszeghi Mayladokra vonatkozó eredeti okiratok és levelezések halmaza a XVI-ik századból.

Figyelmen kívül hagyva tehát az okiratokkal nem igazolt állításokat, Márkus és Thuróczy krónikájában a XII. századbeli Maynolthot, Bonfin Mayláthját; nem tekintve továbbá a tolnamegyei Malathokat a XIV. századból, mint a melyek közül az 1396-ban élt Malath András, a krassómegyei Jugával okiratilag össze nem köthető: a komanai, szunyogszeghi, fogarasi, zechei s végre székhelyi előnevet viselő Majláthok nemzedékrende szakadozott sorozatban ilyképen állítható össze:

II. György országbíró kézirati jegyzeteiben, kamarai levéltári kivonatok alapján, előfordúl még az 1566. évből Majláth Jakab Antal zólyommegyei építőmester, ki az említett évben zsoldjának további kifizetése iránt a kamarához folyamodik. Ha vajjon ezen Jakab Antal II. Mátyásnak testvére, vagy Péternek fia s lehetőleg I. Miklósnak testvére vagy épen ennek apja volt-e, s egyáltaljában az erdélyi Majláthoktól származott-e? arra nézve minden eddigi kutatásunk meddő maradt.

Előfordúl még az 1608-ik évből Zechei Majlad Sebestyén és ennek fia János, kik az említett évben Báthory Gábor fejedelemtől nemességet és czímert kapnak; tehát Sebestyén szintén az erdélyrészi Majladoktól származott, de ennek sem leszármazását, sem János fiának ivadékait nem ismerjük, s így sem Jakab Antalt 1566-ból, sem Sebestyént 1608-ból a nemzedékrendbe beállítani nem vagyunk képesek, s csak mint ismert két ízét a rokonnévnek constatáljuk.

Zechei Majláth Sebestyén
1608 sept. 24 nemességet kap,
neje Erdélyi Erzsébet
|
János 1608.

Ezenkívül előfordúl még egy Gáspár is az 1567. évben,[1] de hogy kinek fia, volt-e családja, azt kikutatnunk nem sikerült. Bárha sok jel támogatja azt, hogy az 1623—1685-ig élt és a szék-

[1] Eredetije az esztergomi főkápt. levéltárban.

[1] Gyulafejérvári kápt. levélt.: Albens. Cista V. fasc. N ro 22.

helyi előnevet viselt Miklós Péternek volt fia, de okiratos adatok hiányában, a feltevés, noha sokkal kevesebb valószínűséggel, fennállhat Jakab Antalra és zechei Majláth Jánosra nézve is, de míg e két utóbbit illetőleg csak a puszta föltevés állhat fenn, az előbbenire nézve Miklós végrendeletén kívül indokolja a nagyobb valószínűséget az is, hogy a mint már említém, a szunyogszegi Majláthok oklevelei a székhelyiek levéltárában őriztetnek, s még Miklós fia, Boldizsár és I. István gyűrűpecsétjének birtokában és használatában volt, bárha ezen körülmény a rokonnevek kapcsolatos összefüggésének nem positiv criteriuma.

A Majláthok által használt nemesi czímert 1532-től kezdve ismerjük. De sajátságos az, hogy a bár egy ízben megszakadó nemzedékrend a közös származásra Erdélyben visszavezethető, s az előnevek ötszöri változását a nemesi birtokczímek indokolják is, legalább előttünk feltűnő, oly gyors egymásutánban a czímerképek ötszöri változása.

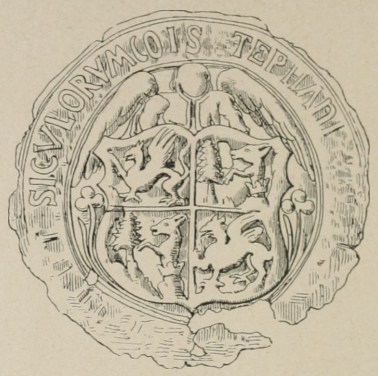
I. István erdélyi vajda 1532-ik évben kelt s Nádasdy Tamáshoz intézett levelének pecsétjén, czímeres gyűrűje a következő czímerképet tünteti fel: a czímerpaizsban jobbra fordult első jobb lábát felemelve tartó, szárnyait fölfelé ter-

1532

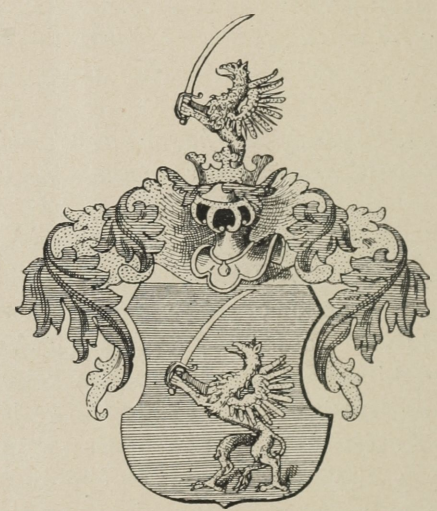
jesztve lépdelő griff madár, a czímerpaizson kívül fönt a szelvényben S. M. betűk (Steph. Majláth).

Ugyancsak István 1538-ik évben Fogarason kelt[1] s eöri Jankaffy Miklóshoz, bongárthi Zalay Istvánhoz és Gáspárhoz, sombori Rod Jánoshoz egy osztály végrehajtását meghagyó hivatalos levelének vörös viaszra nyomott pecsétjén van, a négyelt czímerpaizs első és negyedikében az előbbi 1532-ik évi pecséten is előforduló griff madár; a második és harmadikban: koronából kinövő vadkecske, mely felemelt első lábaival egy fa felé ágaskodik, a czímerpaizsot, a paizs háta mögül félig felbukkanó kiterjesztett szár-

nyú angyal tartja.[1] A pecsét köriratából csak egy-két szó olvasható.

A harmadik az 1547-ben bárói rangra emelt Gáboré, I. István fiáé. Ez kék mezőben arany griff madár, fölemelt két első lábának karmai

között arany markolattal ellátott kardot tartva. Sisakdísze növő griff, takaró: kék-arany.

A negyedik zechei Majlad Sebestyéné, ki azt, mint feljebb említők, a maga és neje Erdélyi Erzsébet, János nevű fia és még születendő örökösei részére 1608-ban szeptember 24-én

[1] Magy. nemz. múz.: gróf Bethlen csal. levéltára.

[1] A griff madár az összetett czímerben kétségtelenül ugyanaz, melylyel az 1532-iki pecséten találkoztunk; a másik czímer-alak, a kinövő vadkecske igen hasonló a Garázda családból eredt horogszeghi Szilágyi és Teleki családok czímereihez. Igaz ugyan, hogy ezeknél a kecske lángokból emelkedik ki, de ez eltérés lényegtelen. Nem lehetetlen, hogy Majláth István anyja e családok valamelyikéből eredt, mert M. Mátyás nejét nem ismerjük; s fia anyja czímerét egyesítette a magáéval ez összetett czímerben.

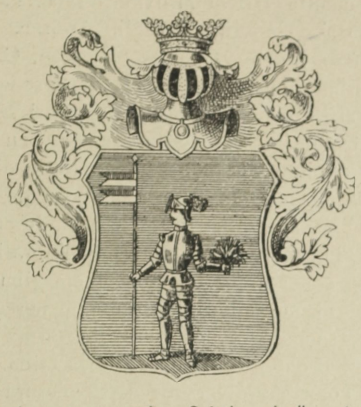

Nyomt Ullmann J. Budapesten IV.

A PETHNEHÁZY CSALÁD CZÍMERE

1417. évből.

Gyulafehérvárott Báthory Gábor fejedelemtől kapta. Czímerképe a következő: kék mezőben sisakos, vértezett és pánczélos álló alak, jobb

kezében két vörös- és fehérszínű zászlóval ellátott dárdát, baljában érett buzakévét tart, sisakdísze királyi korona. Takaró: határozatlan színű.

Az ötödiket Miklós, a királyi ügyek igazgatója, 1672-ik évben (?) I. Lipóttól kapta, a mely a tőle leszármazott élő ivadékok által mai napig is használtatik. Rajza és leírása ismeretes Nagy Iván munkájából. Ehhez egészen hasonló az 1785-ben grófi rangot nyert II. József ágának czímere, csak a sisakdísz nyert bővítést, a menynyiben a nemesi ág czímerpaizsán egy sisak van két sasszárnynyal, közepén három fehér strucztollal; a grófi ágén pedig három sisak, a két szélsőn egy-egy sasszárny, a középsőn három strucztoll.

Midőn ennyiben kivántuk ez alkalommal genealogiai tanulmányunkat bemutatni, tudjuk, hogy az ki nem elégítő eredményében, de mert sem a hontmegyei kiskéri családi, sem a pozsonyi, a somogy- és zalamegyei levéltárakat ez irányban nem ismerjük; nyújtottunk csak annyit, a mennyit okiratos alapon felkutathattunk mint ismeretlent; nyújtottunk annyit, a mennyi elégséges alapúl szolgálhat, kiváltképen a család tagjainak arra, hogy ezen munka hiányait pótolják, netaláni tévedéseit kiigazítsák, s oly adatokkal szaporítsák, melyek a nemzedékrend hiányzó lánczszemeit egybefűzhetik.

MAJLÁTH BÉLA.

A PETHNEHÁZY-CSALÁD XV-IK SZÁZADI CZÍMERES LEVELEI.

(Színes czímer-melléklettel.)

I.

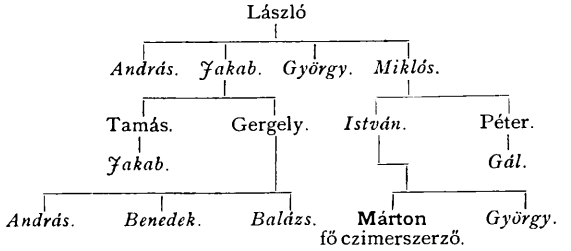
Thaly Kálmán tagtársunk e folyóirat 1884. évi folyamában[1] összeállítván okleveles alapon a Pethneházy-család leszármazási tábláját, megemlíté, hogy a család egyik tagja *Márton* Zsigmond királyt udvarnokaként külföldi útjaira kíséré, s ez alkalommal tőle Constanzban 1417-ben czímeres levelet nyert; felemlíté azt is, hogy ugyane családból *Mátyás*, *Gergely*, *Tamás*, *György* és *János* testvérek 1462-ben Mátyás királytól czímerújítást kaptak; de hozzátevé, hogy az eredeti okleveleket siker nélkül nyomozta a család levéltárában, pedig 1839-ben még mind a kettő megvolt. Maga a nagyérdemű író rövid idővel ezután oly szerencsés volt, hogy sikerült neki a két valóban nagybecsű oklevél nyomára jutnia; sőt azoknak eredetijét a Magyar Tört. Társulat egyik ülésén be is mutatta. Az oklevelek akkoriban méltó feltünést keltettek; az egyik — a régibb — régiségénél, heraldikailag érdekes ábrázolásánál fogva; a másik — Mátyás királyé — pedig művészi kivitele által, mely kiváló művész kezére vall, s mert mint miniature, akármelyik gyűjteményben is számot tenne, lepett meg mindenkit. A Nemz. Múzeum, hírét vevén annak, hogy e két nagyérdekű emlék megszerezhető, sietett azokat tulajdonába venni; s így azok már egy év óta czímereslevél-gyűjteményének legbecsesebb darabjai közé tartoznak.

A Pethneházy-család régibb czímeres levelének megszerzője *Pethneházy Márton*, ki a Thaly által adott családfán az 1417. évi közös czímerszerzésen kívül 1432, 1436, 1437. években szerepel. Érdemeiért családja több tagja is nyer vele egyidejűleg czímert. E családtagok a következők: Mártonnak atyja *István* és testvére

[1] 48—53. l.

György, Jánosnak fiai: *András*, *Benedek*, *Balázs*, Lászlónak fiai: *András*, *Jakab*, *György*, *Miklós*, Péter fia *Pál* és Tamás fia *Jakab*.

Ha a családfát megtekintjük, e felsoroltakat a következő rokonsági viszonyban látjuk:[1]

A Constanzban kiállított, 1417. évi sz. Jakab napján (júl. 25.) kelt oklevélnek, melyről a zöld selymen függő pecsétnek csak kis töredéke maradt meg, szövege a következő:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presencium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni, velud e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie [digni]tatis. Sane ad universorum tam presentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Martinus, filius Stephani, filii Nicolai de Petenyehaza ad nostre maiestatis accedens presentiam, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse sacro diademati ac celsitudini nostre maiestatis a longinquis temporibus in prosperis nostris agendis et adversis, presertim in Lombardie, et presentibus Alamanie, nec non Arragonie, Francie et Anglie regnorum et aliis diversis mundi partibus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia in presentium litterarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia sibi, et per eum annotato Stephano patri, nec non Georgio carnali, item Andree, Benedicto et Blasio filiis Johannis, Andree, Jacobo, Georgio et Nicolao filiis Ladislai, Gallo [filio] Petri et Jacobo filio Thome de eadem Petenyehaza, condivisionalibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos, prefati Martini gratis affectibus intuentes ob[sequiorum merit]a, quibus [studii]s diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem, cottidieque claret, et in antea eo studiosius clarere poterit, quo se et [suos] singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia eidem Martino et per eum predicto Stephano patri, Georgio carnali, Andree, Benedicto, Blasio, Andree, Jacobo, Georgio, Nicolao, Gallo et Jacobo condivisionalibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ad prefati Martini supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, ymo de habundantiori plenitudine specialis gratie ad maiorem prelibati Martini et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut idem Martinus et alii supradicti, ipsorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declaret, ammodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio, ac de tanto munere singularis gratie antefati Martinus et alii supranominati, eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, prelibatis Martino et aliis supradictis, eorumque heredibus et posteritatibus universis duximus concedendas. Datum Constantie, in festo beati Jacobi apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo primo, Romanorum vero septimo.

Ez oklevél élére festve a következő czímer látható: balra dőlt pajzs vörös mezejében lebegő arany leveles-koronából kinövő, balra fordult ezüst oroszlány, első ballábával arany íjjat az ív közepén, jobb lábával pedig az íjj húrját feszítve, rajta ezüst hegyű arany nyilat lövésre készen tart. Sisakdísz: a pajzs-alak. Takaró: vörös-arany. A czímer vörös-kék váltakozó színű csürlőkkel megrakott ezüst keretű zöld táblán van, mely világos zölddel van damaszkolva.

Stilizálás tekintetében maga a czímerpajzs nem elégítheti ki teljesen azon igényeket,melyeket általános heraldikai szépség és ízlés tekintetében Zsigmond korabeli czímereinkhez, ismerve azokból több igen szép példányt, méltán fűzhetnénk. A festőnek gondja volt arra, hogy a pajzs-alak a pajzsot lehetőleg kitöltse, s nagyobb üresség ezen ne maradjon; és tán épen ezen törekvésének tulajdonítható az, hogy egy más hibába esett; a pajzs-alak hosszúsági tengelye ugyanis nem

[1] A czímer-nyerők nevei *dűlt* betükkel szedvék.

esik a pajzs tengelyébe, hanem attól jobbra eltér; miből az következik, hogy ha a dűlt pajzsot egyenes helyzetbe hoznók, a pajzsalak hátra dűlni látszanék. E ferde elhelyezést a festő azon törekvése okozta, mely szerint a pajzs két felső sarkát a pajzs-alakkal lehetőleg ki akarta tölteni. Hasonló ferde, a pajzs tengelyének meg nem felelő elhelyezéssel Zsigmond-korabeli címereinknél nem egyszer találkozunk. Ilyen pl. a *Békássy* családnak Zsigmond királytól 1417-ben nyert címere, melyet különben csak Hunyadi János kormányzó átiratában ismerünk; itt is a nyugvó szarvas helyzete nem felel meg a pajzs helyzetének.

A folyóiratunkban közölt XV. századi címerek közül az 1419. évi *Kisfaludy*[1] és az 1431-iki Krisztalóczi *Tarkasis*[2] címerek esnek ugyanezen hibába. Hasonló kifogást tehetünk az az 1405-ik évi *Tétényi* címer, az eddig ismert legrégibb festett armális ellen,[3] melynek egyik címer-alakja, az álló daru, szintén hibás helyzetű; ha a jobbra dőlt pajzsot egyenesen állítanók fel, az álló daru valósággal hátán feküdni látszanék.

Címertanilag tekintve még egy nagy hibát követett el a festő az által, hogy a sisakdíszt aránytalanúl nagyra festette, sőt e különben is nagy területet elfoglaló címernél (a tábla hossza 22 cm), mely a Zsigmond-koriak közt a legnagyobbakhoz tartozik, oly rosszúl osztotta be terét, hogy a sisakdíszszel nem fért el; annak egy része, a nyíl hegye és az ív felső része nemcsak belenyúl a keretbe, sőt ez utóbbinak csonkán kellett maradnia, mert a hártyára reá nem fért.

A Zsigmond-féle címerek majdnem valamennyijénél azt tapasztaljuk, hogy a sisak és sisakdísz magassága valamivel nagyobb a pajzsénál; de eddig még nem volt példa oly aránytalanságra, minővel a Pethneházy-címernél találkozunk. Legjobban kitűnik ez, ha a folyóiratunkban eddig megjelent Zsigmond-kori címereknek, melyek a reánk maradt anyag tekintélyes részét képezik, arányait e tekintetben a szóban levőével összevetjük:

[1] Turul 1884. 105. l.
[2] Turul 1884. 156. l.
[3] Nyáry. Heraldika 230.

1415. *Barócz* czímer, pajzs 6·5 cm, sisak és dísz 8·5 cm.
1415. *Vadkerti* czímer, pajzs 7 cm, sisak és dísz 7 cm.
1415. *Hothvafői* czímer, pajzs 5 cm, sisak és dísz 6·3 cm.
1418. *Chapi* czímer (ered.), pajzs 5·4 cm, sisak és dísz 5·9 cm.
1418. *Chapi* czímer (másolat), pajzs 5·5 cm, sisak és dísz 7·2 cm.
1418. *Mohorai Vid* czímer, pajzs 8·5 cm, sisak és dísz 7·8 cm, (itt a pajzs kisebb).
1418. *Moghi* czímer, pajzs 8·5 cm, sisak és dísz 11·2 cm.
1418. *Sods* czímer, pajzs 6·8 cm, sisak és dísz 10·3 cm.
1418. *Chontus* czímer, pajzs 8·3 cm, sisak és dísz 9·9 cm.
1419. *Kisfaludy* czímer, pajzs 7 cm, sisak és dísz 7·8 cm.
1430. *Dabi* czimer, pajzs 6·2 cm, sisak és dísz 11·8 cm.
1431. *Kristalóczi Tarkasis* czímer, pajzs 5·2 cm, sisak és dísz 7·3 cm.
1431. *Paczali Peres* czímer, pajzs 5 cm, sisak és dísz 6·2 cm.
1432. *Szlopnai* czímer, pajzs 4·6 cm, sisak és dísz 5 cm.
1437. *Azzywelghi* czímer, pajzs 6·7 cm, sisak és dísz 9·2 cm.

Ez aránytól nagyban elüt a Pethneházy-czímer, melynél a *pajzs magassága 6·4 cm*, a sisaké díszével együtt (ha a csonkán maradt íjjat kiegészítve képzeljük) *14 cm.*, vagyis több még mint a pajzs kétszeres magassága; miáltal a pajzs és alakja nyomottá lesz, eltörpül, s a sisakdísz foglalja el a főhelyet.

Magáról a címereslevélről alig marad több mondani valónk. A rendes, megszokott formában tartalmazza a címeradományozást, nemesség adása nélkül, mert az illetők már régen nemesi rendhez tartoztak. Feltünő azonban, hogy a czímerszerző Pethneházy Márton, ki a királyt Lombardiába, Aragoniába, Angol-, Franczia- és Németországokba kiséré, maga kéri az utóbb meg is kapott czímert, bemutatván annak rajzát előbb a királynak. Itt ismét az az eset áll fönn, melylyel már Dabi Mihálynak, Zsigmond udvari borbélyának és Chontus Péternek czímerénél találkoztunk, kik szintén nem a király által önkényesen választott, hanem maguk által meghatározott czímereket nyertek. Igy tehát ismét igazolva látjuk egyik kiváló heraldikusunk azon állítását, hogy bár a Zsigmond-kori czímereslevelek legnagyobb része — alig egy-két eset kivételével — külföldön állíttatott ki; de minthogy a czímer tervezete igen sokszor, kétségtelenül kimutathatólag, a czímer-

kérőtől ered, s az esetleg idegen festő, csak a czímer-kérő ideáját valósította meg: azért e czímereket, vagy legalább nagy részöket magyar szellem szülte terméknek s így a hazai heraldikus felfogás nyilvánulásainak kell tekintenünk.[1]

És most mielőtt az 1462-ik évi czímeres-levélre térnénk, szóljunk az 1417-iki czímeres levélben felemlített Pethneházyakról, valamint a család az idei többi tagjairól, kikre nézve Thaly Kálmán említett becses dolgozatán kívül a Kállay és Ibrányi családoknak a Nemz. Múzeumban őrzött levéltárai is egyben-másban felvilágosítást adnak.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

[1] Turul 1886. 146. l.

AZ ANJOUK GENEALOGIÁJA

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYARORSZÁGI ÁGRA.

(Első közlemény.)

Franciaországnak «Anjou» nevezetű egyik kis tartománya valamelyik, ismeretlen származású, királyi tisztviselő személyében kapta az anjoui grófok ősatyját. — Ezen öregebb anjoui grófok kihalta után örökségük egy más családra ment át, mely azóta az Anjou nevet viselvén, azt többi között a jeruzsálemi királyi trónra átültette; e család egyik sarja ősatyja lőn az angol királyok hosszú sorának a nélkül, hogy ezen angol dynastia a történelemben az Anjou nevet viselné; ellenben Anjou-dynastiával a sziciliai, nápolyi, *magyar* és lengyel királyi trónokon s több kisebb franczia fejedelmi széken találkozunk.

Hogy egy s ugyanazon család tagjai több trónon ültek, nem ritka jelenség a történelemben, habár igaz is, hogy a Capetingok e tekintetben utólérhetlenül állanak s hogy napjainkban a szász család páratlanúl áll e tekintetben. De mindezen és más esetekben mégis csak mindig egy s ugyanazon családdal van dolgunk, mely tagjainak helybeli különbsége daczára a közös leszármazás jellegét még is meg tudta mindig őrizni s mely különböző országokban csak a történelmi hagyomány következtében viseli ugyanazon nevet.

Nem így áll a dolog az «Anjou»-k dynastiáknál s ez jellemzi épen e történelmi jelenség nevezetességét s indokolja e sorok keletkezését.

A minden tekintetben különböző országok és népek fejedelmi székén található «Anjou» név nem családi, hanem tartományi elnevezés s az uralkodott Anjou-családok korántsem származnak mindnyájan közös törzsből.

Nem mindennapi genealogiai jártasság kell ahhoz, hogy az ember e különféle fejedelmi nemzetségek zűrzavarában el ne tévedjen és hogy annak elismerését szem előtt tartsa, hogy «Anjou» voltaképen csak genealogiai fogalom, és hogy a különféle uralkodóházak, melyeket e név alatt ismerünk, egyrészt semminemű rokonsági viszonyban nem álltak egymáshoz, részint csak egy s ugyanazon, *de eredetileg más nevet viselt* családnak sarjai voltak.

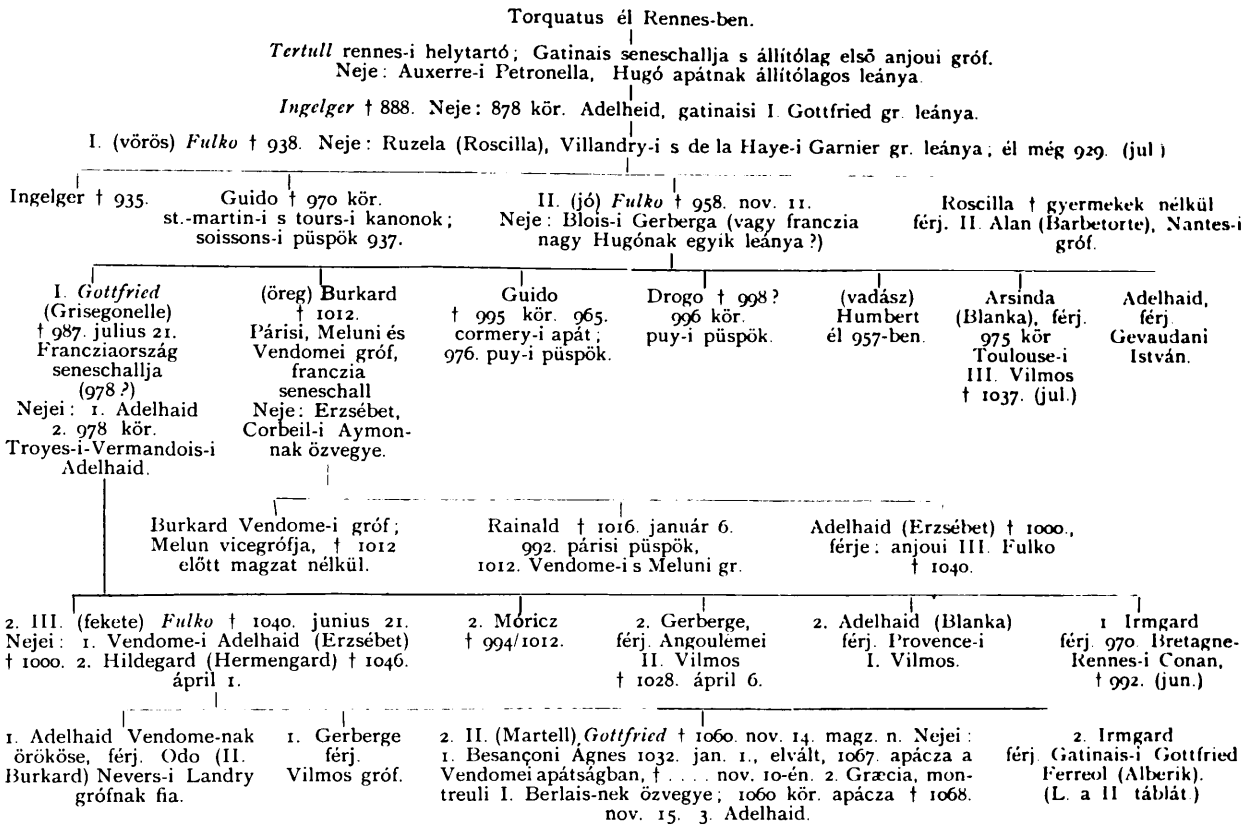
A következő sorokban tehát az Anjou nevű uralkodóházak genealogiai történelmét akarjuk a szükséges magyarázatokkal előadni.

Mielőtt a voltaképeni Anjou grófok genealogiájára térnénk, szükséges, hogy Anjou tartomány régibb történelmére egy pillantást vessünk.

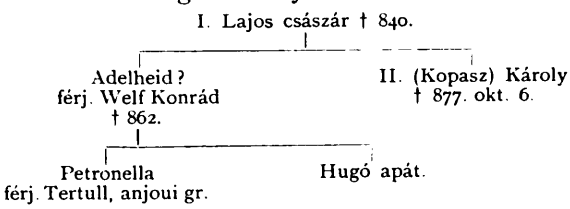
Az ó-franczia, Poitou, Touraine, Bretagne és Maine között feküdt, Anjou nevű tartomány két grófságra — a Mayenne-n innenire Angers fővárossal s a Mayenne n túlira (Anjou határság = Mayenne) Chateauneuf fővárossal — volt felosztva.

Lakosai (latinul: Andegavi) Caesar által a római hatalom alá kerültek; később a frankok uralma alá jöttek s frank királyok által kinevezett tisztviselőket kaptak. 850 körül vitéz Róbert, a Capetingok őse, kopasz Károlytól az anjoui határvidéket oly czélból nyerte, hogy azt ellenséges berohanások ellen védje; ez annak az oka, hogy e Róbert helylyel-közzel a régi krónikásoknál anjoui Róbert gyanánt említtetik. Halála után — elesett a normannok ellen 866-ban — követte őt e méltóságban Odo fia, a későbbi franczia király. Az inneni grófságot pedig, a krónikások túlnyomó véleménye szerint, Tertull, gatinaisi seneschall kapta, kiben a tulajdonképeni anjoui grófok ősatyját kell keresnünk.

I. Az öregebb Anjoui grófok.

Tertull őseit nem ismerjük; némelyek breton származásúnak tartják. Petronella felesége állítólag a 862-ben elhúnyt öregebb welf Konrád s Adelheid, I. Lajos császár leányának (?) gyermeke.[1] E szerint tehát Tertull kopasz Károly egyik unokahúgának férje s az anjoui grófságnak reá való átruházása tulajdonkép csak kifolyása volna a közötte és Károly között fennállott rokonsági viszonynak.

Ingelger hebegő Lajos királytól († 879) az orleansi præfekturát kapta.

I. Fulko nagy Hugótól, a hatalmas franczia herczegtől még Anjou-nak másik részét is megkapván, az összes tartományt bírta. Fia, Ingelger még atyja halála előtt valamelyik csatában elhalt.

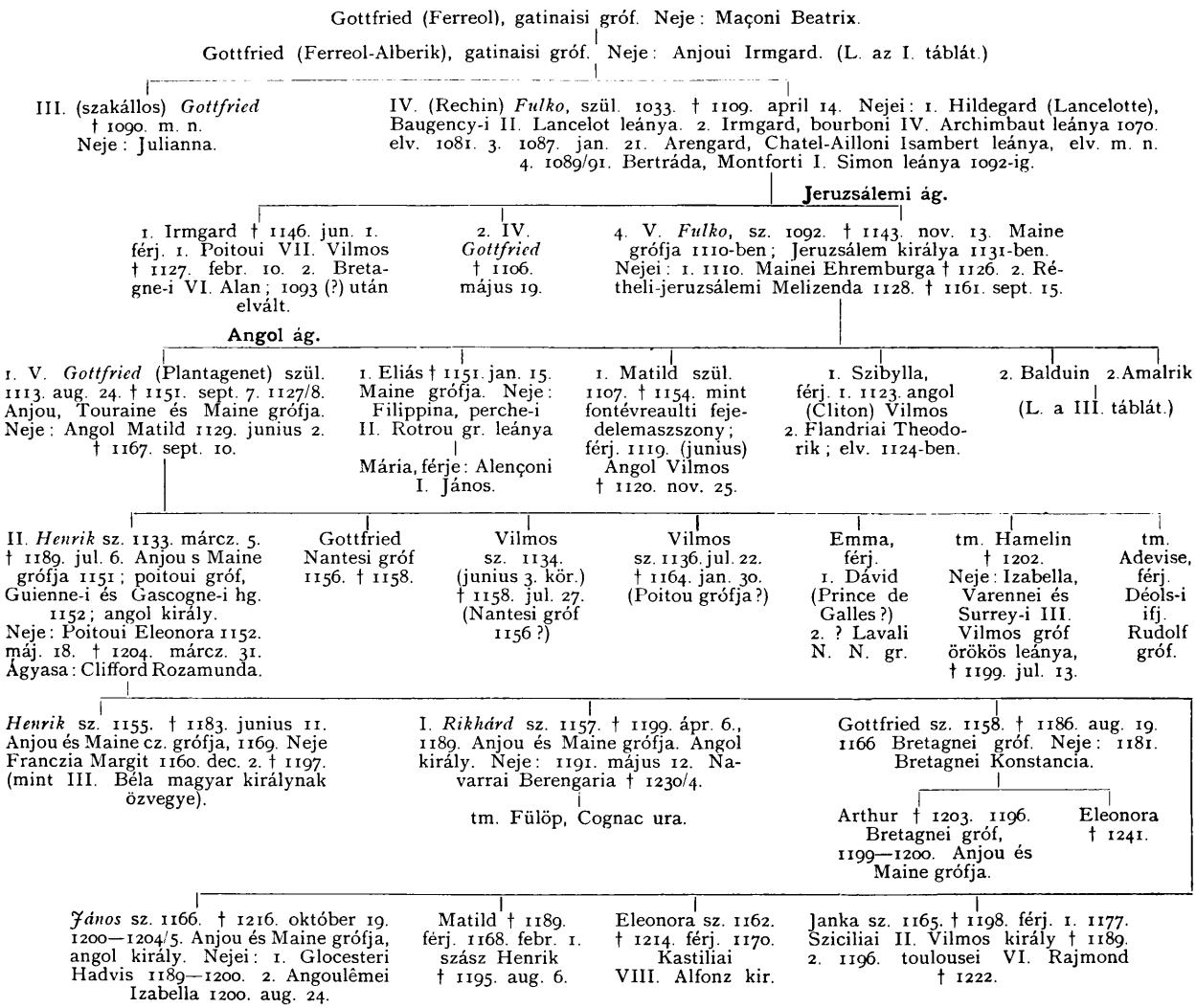
I. Gottfried egy általa gyakran használt szürkeszínű köpeny miatt a «Grisegonelle» néven ismeretes (gris = szürke, gonelle = vadászkabát). 978-ban Lothár királylyal II. Ottó, német császár ellen vonulván, saját és utódai részére a franczia seneschalli méltóságot kapta.

III. Fulko többszöri palásztinai utazásai miatt a «jeruzsálemi» melléknevet viselte, Erzsébet nejével a vendomei grófságot kapta, mely Erzsébet halála után Adelheid leányára szállt, ki azt Bodo nevü férjének hozományúl hozta. E Bodo (II. Bouchard név alatt kormányozta a tartományt) ősatyja lett a későbbi vendomei grófoknak.

II. Gottfrieddal kihaltak az öregebb anjoui grófok.

[1] Mások szerint Hugó apát (Konrád fia) lett volna Petronellának atyja.

II. Az ifjabb Anjoui grófok.

Mint imént láttuk, II. Gottfrieddal az öregebb Anjoui grófok kihaltak. Gottfried halála előtt Irmgard nővérének Gatinaisi Gottfrieddal nemzett fiai között tartományait olykép osztá fel, hogy III. Gottfried Touraine-t (és Gatinais-t), IV. Fulko (Rechin = a durva) Anjou-t és Saintonge-t kapta. De nemsokára a két fivér között pusztító háború tört ki, mely majdnem nyolcz évig tartott és csak gyéren kötött fegyverszünetek által volt megszakítva. Ez alatt az aquitáni herczeg magához ragadá Saintes városát és hogy I. Fülöp, franczia király Gottfriedot ne támogassa, megengedé Fulko, hogy Fülöp Gatinais-t elfoglalja. — Fulko ezután fogságba ejté bátyját (1068) s Touraine-t elfoglalta. Gottfried csak hasonnevű unokaöcscse által szabadíttatott ki 1096-ban, mire — gyermektelen lévén — birtokait s igényeit a megszabadító unokaöcscsére hagyta, ki atyjával már 1103 óta ellenségeskedvén, 1106-ban halt meg.

IV. Fulkónak harmadik felesége, a szép Bertráda, montforti I. Simon gróf leánya volt. 1092-ben franczia I. Fülöp király, férje házából szöktette el. Blondel, ki ez ügyben Fülöpöt mentegetni akarja, azt mondja, hogy Bertráda Fulkóval 3 évig töltött együttléte után önkéntesen hagyta volna el férjét egyrészt azért, mert annak durva modorát tovább ki nem állta, másrészt, mert Gottfried mostoha fiával nem tudott békésen megférni.

V. Fulkónak első felesége maine-i Ehremburga volt; ez az 1110-ben elhalt mainei I. Eliás gróf és Chateau du Loir Matild örököse lévén, e házasság által a mainei grófság Fulko kezébe jutott. 1120/1-ben a keresztes hadjáratban részt vett; 1127/8-ban Anjou-t és Maine-t Ehrem-

burggal nemzett fiának, Gottfriednak engedte át; 1128-ban (május-juniusban) Melizenda jeruzsálemi herczegnővel második házasságra lépett, miáltal a jeruzsálemi Anjouk törzsatyja lett.

V. Gottfried a rekettye (= genista) bokor levelével fövegét szokta ékesíteni s ettől a «Plantagenet» nevet kapta. E melléknév teljesen kiszorította az Anjou nevet s a Gottfriedtól származott angol dynastia csakis a «Plantagenet» nevet viseli. Gottfried t. i. 1127-ben angol Matilddal jegyeztetett el. Ez, kinek neve eredetileg Adelheid, angol I. Henrik király leánya volt, ki V. Henrik német császárral lépett első házasságra s atyjának halála után angol trónörökösnek elismertetett. Gottfrieddal való házasságából három fiú származott, kiknek legidősbike, Henrik, 1150-ben franczia VII. Lajos királytól Normandiát (Vexin-t kivéve) hűbérül kapta. — Atyja halála után Anjou-t és Maine-t örökölte és felesége által még Poitou, Guyenne és Gascogne ura is lett. Ehhez járult, hogy 1154-ben István király halála után anyai jogon az angol királyi trónra is jutott. Fiai között Anjou-t Rikhárd és János örökölték, mely utóbbi 1204/5-ben Anjou-t kénytelen volt franczia II. Fülöpnek átengedni. *Ezért maradt Anjou a franczia Capetingok birtokában s ilyformán Anjouban ezen idő óta új dynastiával találkozunk.*

Az ifjabb Anjoui grófoknak V. Gottfriedtól származott sarjai mint Plantagenet-ek, Lancaster-ek és York-ok 1485-ig ültek az angol trónon; de minthogy nem mint Anjou-k szerepeltek s egészen beolvadtak az angol történelembe, ennélfogva fölösleges nemzedékrendjüket itt kimutatni.

Még megjegyzendő, hogy V. Gottfriednak természetes fia, Hamelin, felesége által a varenne-i és surrey-i grófságokat kapta s hogy fiivadéka II. János személyében 1347. júl. 1-én halt ki, mire a nevezett grófságok II. János nővérére, Alice-ra, illetőleg annak férjére (Fitz-Alan-Arundelra) mentek át.

III. Az Anjouk a jeruzsálemi trónon.

Fulko, 1131. aug. Jeruzsálem királya, † 1143. november 13.
Neje: 1. Mainei Ehremburga, 2. Rétheli-Jeruzsálemi Melizenda 1128

1. Gottfried. (Lásd a II. táblát.) — 1. Eliás. — 2. III. *Balduin* szül. 1130/1. † 1162. febr. 10. Neje: Komnén Theodora 1157. szept., szül. 1144. — 2. I. *Amalrik*, sz. 1136. † 1173/4. jul. 11. Neje: 1. Courtenay Ágnes 1157., elv. 1162. febr. 2. Komnén Mária 1164. — 1. Szibylla. — 1. Matild (Lásd a II. táblát.)

1. IV. *Balduin* sz. 1160., király 1174. Jul. 15. † 1184. márcz. 16.

1. Szibylla † 1190. Férje: 1. Montferratói Vilmos 1176. † 1177. 2. Lusignani Guido 1180. 1186. Jeruzsálem királya, 1192. Cyprus királya † 1194.

2. Erzsébet (Izabella) szül. 1172. † 1205. Férje: 1. III. toroni Humfred 1183., elv. 1190. 2. Montferratói Konrád 1190, kir. 1192. † 1192. ápr. 28. 3. Champagnei II. Henrik 1192 máj. 5. † 1197. 4. Lusignani Amalrik, király (II.) 1197. † 1205. ápr. 1.

Anjcui V. Fulko jeruzsálemi Melizenda kezével Ptolemaist s Tyrus királyi osztályrészét kapta hozományúl. 1131-től 1136-ig még Antiochia kormányzását is átvette.

III. Balduin anyja gyámsága alatt 1151/2-ig uralkodott, 1144-ben elveszté Edessát, 1144/5-ben Sarudschot; ellenben 1153-ban Askalont nyeré meg. Neje I. Mánuel byzanczi császár bátyjának, Izsáknak leánya volt.

I. Amalrik trónralépte előtt Joppe és Askalon grófja vala. Második felesége 1176-ban Ybelini II. Baliánhoz újonnan ment férjhez.

IV. Balduinnal kihalt az Anjouk jeruzsálemi ága.

Legközelebbi örököse Szibylla nővére volt, ki 1186 táján meg is koronáztatott. Első férje, montferratói Vilmos, házassága által Joppe és Askalon grófja lett. Vilmosnak halála után született fia, V. Balduin nyolcz éves korában halt el 1186-ban. Szibylla 1180-ban második házasságra lépett lusignáni Guidó-val, ki előbb Joppe és Askalon grófságokat kapván, 1186-ban (?) királynak koronáztatott; 1192-ben a koronától megfosztatván, I. Rikhárd, angol király kegyelméből Cyprus első királya lett; 1194-ben gyermekek nélkül húnyt el.

Szibyllának nővére, Erzsébet (Izabella) négyszer ment férjhez: *a)* toroni III. Humfriedhoz, kitől 1190-ben elvált; *b)* montferratói Konrádhoz (Vilmos testvéréhez), ki 1187-ben Tyrusi, 1188-ban Montferratói őrgróf lett, 1190-ben nősült, 1192-iki áprilisban királyúl választatott, de már 1192. ápr. 22-én megöletett, mire felesége *c)* champagnei és brie-i II. Henrikhez ment férjhez. Ez csak a jeruzsálemi grófi czímmel élt. 1197-ben bekövetkezett halála után özvegye *d)* Lusignani Amalriknak, Guidó öcscsének lett neje, ki bátyja halála után (1194) a cyprusi koronát viselte és házassága által II. Amalrik néven jeruzsálemi király lett. 1205-ben meghalt.

Erzsébetnek következő gyermekei voltak:

1. A második házasságból: Mária Jolán, szül. 1192., † 1212. Férj. 1210. szept. 14. briennei János,

ki ez által Jeruzsálem királya lett. Tőle a koronát, illetőleg az arra tartott igényeket Jolán leánya örökölte, ki ezeket férjére, II. Frigyes császárra ruházta át.

2. A harmadik házasságból:

a) Alice † 1246. Férjei: *a)* Cyprusi I. Hugó 1208. † 1218.; *b)* 1222. antiochiai IV. Bohemund, elv. 1228., † 1233.; *c)* 1239. Cœuvres-Soissonsi Rudolf, ki nejét 1241-ben elhagyta.

b) Mária, † fiatal korában.

c) Filippa, férj. Briennei Eberhard, Rameru ura.

3. A negyedik házasságból:

a) Amalrik, † 1205 (jan. vagy februárban).

b) Melizenda, † 1223. előtt; férj. antiochiai IV. Bohemund, kinek második neje volt.

IV. Az öregebb anjou-ház Szicziliában, Nápolyban, Magyar- és Lengyelországban.

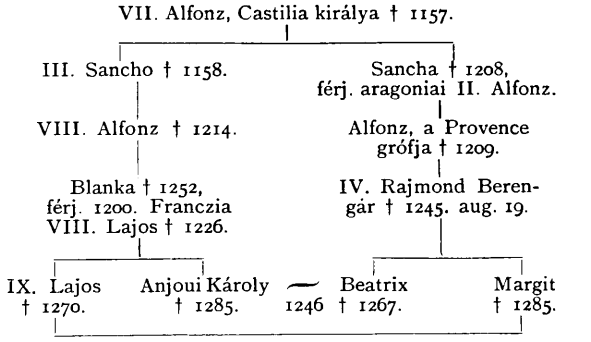
A mint már a II. táblában láttuk, az anjoui grófság 1204/5-ben franczia II. Fülöp király birtokába jutott, mely idő óta királyi hűbérként egyes személyeknek adatott át.

Legelőször János, VIII. Lajos király fia, kapta atyja végrendelete által s midőn ez kiskorában elhalt; IX. Lajos 1246. jún. 10-én az anjoui és mainei grófságokat Károly öcscsének adá. Ezen anjoui Károly 1266-ban pápai kegy által Sziczilia és Nápoly királya lett s ezóta Anjou a nápolyi királyok egyik mellékes székhelye lőn.

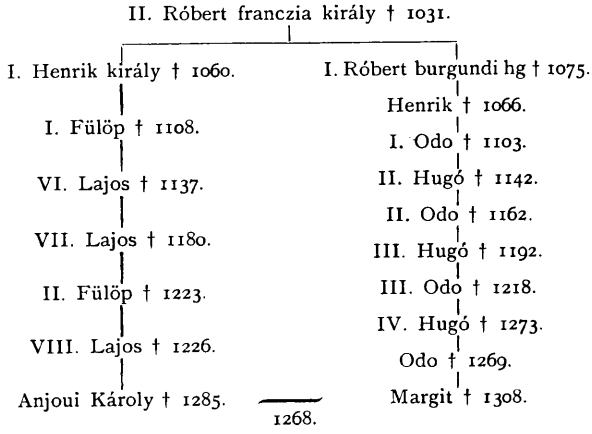
Károlytól Anjou-t fia, sánta (II.) Károly örökölte, ki ezt vejének, Valois Károlynak adta át, mire Anjou 1297-ben pairségre emeltetett. Ezen Valois-Anjoui Károly 1325-ben elhalálozván, Anjou fiára Fülöpre szállt át, ki mint VI. Fülöp a franczia trónra kerülvén, Anjou-t megint egyesítette a koronával. Fia és trónutódja János Anjou-t herczegségre emelvén, ezt Lajos nevű második fiának adta, ki, mint lent látni fogjuk, az ifjabb capetingi Anjou-ház alapítója lőn.

I. Károly első felesége által 1246-ban a Provence- és Forcalquier-féle grófságokat is megkapta. Sziczilia trónját 1282-ben elveszté. — 1276-ban a jeruzsálemi királyi czímet vette fel, mert (Imhoff szerint) Frigyes, antiochiai herczegnek (II. Frigyes császár természes fiának) özvegye (Imhoff antiochiai Máriának tartja, míg mások csak Margaretha Cajetaná-t ismerik el Frigyes feleségének) Jeruzsálemre való igényeit Károlyra ruházta át.

Első feleségét, bátyjának, IX. Lajos franczia királynak politikai számítása által nyerte. IV. Rajmond Berengár provencei és forcalquieri grófnak, t. i. több leánya volt, kiknek legidősbike IX. Lajoshoz már 1234-ben férjhez ment. Hogy a két grófság, melyet Rajmond Berengár († 1245. aug. 19-én) végrendeletileg Beatrix nevű legfiatalabb leányára hagyott, családjának egyik tagjára szálljon, IX. Lajos öcscse és sógornéja között házassági szövetséget eszközölt, melynek genealogiai viszonyait a következő tábla ábrázolja:

Károlynak második neje burgund-neversi Margit volt, szintén capeting származású.

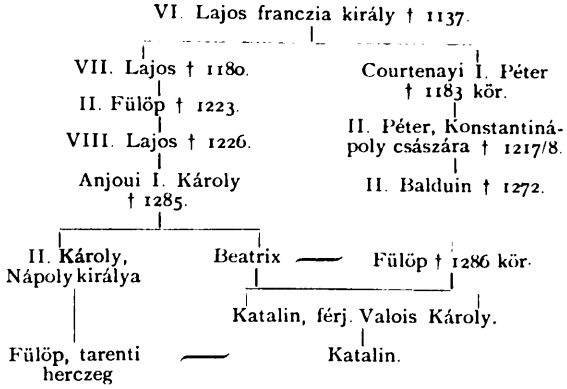

Károly első házasságából következő gyermekek származtak: Lajos, Sánta (II.) Károly, Fülöp, Róbert, Beatrix, Blanka és Izabella (Erzsébet).

Fülöpöt Anselm nősnek tartja és nejét Villehardouin Izabellának, Achái Vilmos fejedelem leányának nevezi. Csakhogy a többi írók ezen Izabellának két férjet tulajdonítanak, t. i. Hennegaui Flórentiust és savoyai Fülöpöt. Továbbá állítja Anselm, hogy Fülöpöt 1274-ben sógora, Fülöp Konstantinápoly czímzetes császára a thessalonichi királyi czímmel megajándékozta volna.

Beatrix Courtenayi Fülöphez ment nőül, ki Anjou és Velencze segítségével hiába kísérlette meg Konstantinápolyra való igényeit érvényesíteni.

E házasság következő genealogiai viszonyokat teremtett.

Hogy *Blanka* III. Róbert flandriai grófhoz ment férjhez, ennek oka talán abban keresendő, hogy Róbert 1266-ban (igaz, hogy akkor már Károlynak veje vala) Károlylyal együtt a nápolyi hadjáratban vett részt.

Izabella (vagyis *Erzsébet*, helylyel-közzel még Máriának is neveztetik) valószínűleg 1269-ben jegyeztetett el a későbbi IV. László magyar királylyal akkor, midőn Mária, László nővére, Károlylyal, Izabella bátyjával. Izabella még V. István életében Magyarországba hozatott s 1278-ban már hitvese volt Lászlónak. Mint más alkalommal már kiemeltem, mindkét házasság politikai természetű volt, minthogy IV. Béla és fia István a magyar tengerpart biztosítására a velenczeiek ellen szövetségest kerestek, I. Károly pedig a hohenstaufeni örökösnek kivégeztetése által okozott számos németországi ellensége ellen szintén szövetségesek után nézett.

II. (sánta) Károly s a magyar Mária között kötött házasságból 9 fiú és 5 leány származott. (Henninges szerint 10 fiú, mert ő egy Keresztély nevűt is említ). A fiúk között Károly, Róbert, Fülöp és János négy külön ágazatot alapítván, ezeket később fogjuk tárgyalni; egyelőre II. Károly többi gyermekeit veszszük szemügyre.

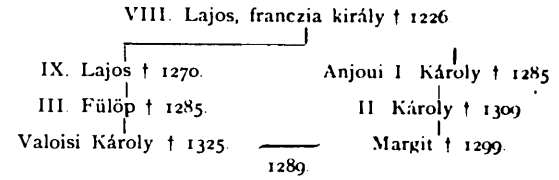
Fiai közül *Lajos* ki 1317-ben a szentek sorába iktattatott) mint toulousei érsek halt meg.

Rajmond Berengár bourbon-clermonti Margittal jegyeztetett el (lásd a később adandó táblát).

Péter Gravina grófja volt s Fülöp bátyja után Róbert király helytartója (vicariusa) Florenczben. Midőn a hadsereg élén Uguirrone, Pisa és Lucca podestája ellen vonúlt, a montecatinói csatában 1315. (aug. 29. 31.) elesett.

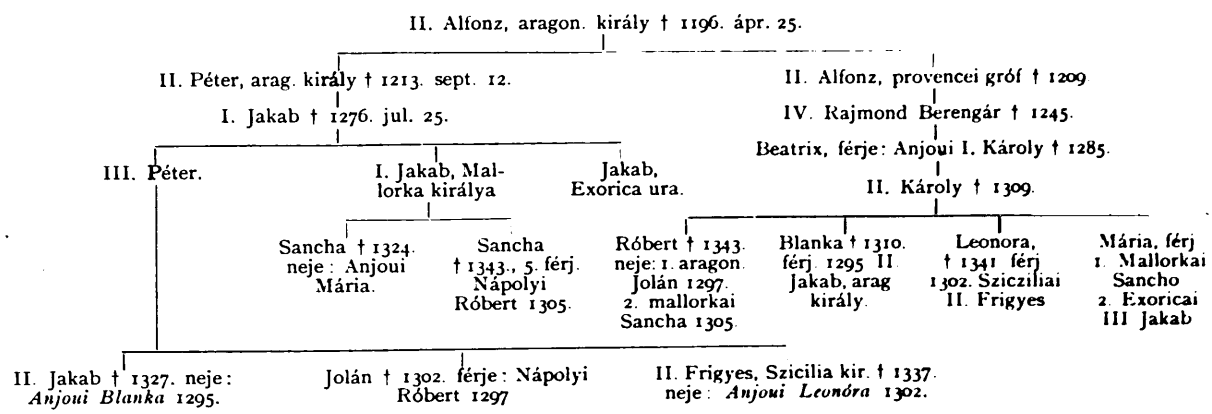
A leányokról következőt tudunk:

Margit 1289-ben Valois Károlyhoz ment férjhez; ez genealogiai házasság.

Blanka 1295-ben II. Jakab, aragoniai királyhoz ment férjhez. Minthogy e Jakab Sziczilia királya volt s a későbbi II. Károly, nápolyi király lyal, a pápa unszolásának engedvén, 1295-ben békét kötött, melynek következtében Szicziliáról lemondott és miután ugyanazon évben Károly leányát nőül vette: ennélfogva e házasság épen oly politikai természetű, mint *Leonoráé*, ki 1302-ben Frigyeshez, Jakab fivéréhez ment férjhez.[1] Mert a szicziliaiak Jakab lemondásának daczára, nem akarván tűrni az Anjouk uralmát, aragoniai Frigyest 1296-ban királyúl választák. Midőn hosszadalmas háborúskodások után elvégre 1302-ben békét kötöttek, Frigyes Sziczilia birtokában maradván, II. Károly Leonora nevű leányát nőül vette.

Az aragoniai háznak az Anjoukkal többszörösen kötött házassági szövetségeit különben is genealogice ki lehet mutatni.

[1] Leonora 1299-ben Tocy-i Fülöphez, la Terza urához, ment férjhez; a házaspár kiskorúsága miatt VIII. Bonifác pápa 1300. jan. 17-éről kelt bullájával az egybekelést felbontván, Leonora 1302-ben Frigyeshez ment férjhez.

E két házasságot külön is lehet ábrázolni:

II. Alfonz, arag. király † 1196.

II. Péter † 1213.	II. Alfonz, provencei gróf † 1209.
I. Jakab † 1276.	IV. Rajmond Berengár † 1245.
III. Péter 1285.	Beatrix, férje: Anjoui I. Károly.
	II. Károly † 1309.
II. Frigyes. II. Jakab.	Blanka. Leonora.

Máriának két férje volt: 1. 1309 Mallorkai Sancho király, †1324; 2. aragoniai Jakab, Exorica ura. Mindkét házasság genealogiai:

a) II. Alfonz, arag. király † 1196.

II. Péter.	II. Alfons, provencei gróf.
I. Jakab.	IV. Rajmond Berengár.
	Beatrix, férj. I. Anjoui Károly.
I. Jakab, Mallorka királya	Jakab, Exorica ura.
Sancho.	II. Károly.
	Mária.

b) II. Alfonz, aragon. király † 1196.

II. Péter † 1213.	II. Alfonz, provencei gróf † 1209.
I. Jakab † 1276.	IV. Rajmond Berengár † 1245.
I. Jakab, Exorica ura.	Beatrix, férj. Anjoui I. Károly † 1285.
II. Jakab	II. Károly † 1309.
III. Jakab † 1335.	Mária.
1327.	

I. Jakab királynak harmadik felesége Vidaure Teréz volt, kivel titokban kelt egybe. E házasságból származott gyermekek közül Jakab az Exoricai (Xerica) urak ősatyja lett, kinek utódait a következő tábla ábrázolja:

I. Jakab, Xerica, Tozo stb. ura, él 1297-ben.
Neje: Erzsébet, Acagrai Alvarez Perez leánya.

II. Jakab, már nem él 1310-ben.
Neje: Beatrix, Lauriai Roger leánya.

III. Jakab † 1335. Neje: 1327. Anjoui Mária.	Péter † 1362. Neje: Arboreai Bonaventura, Gotiani Hugó leánya.	Beatrix, férj. Leon-i Péter Pontius, Macchana ura.	Mária (Alvarez), férj. 1. 1330. Arboreai Péter, 2. 1338. aragoniai Rajmond Berengár, Prades grófja.
tm. János Alfonz † 1369. apr.	tm. Beatrix, férj. 1355. Arboreai Hugó.		tm. Elza, férj. Luna-i Péter, Almonézio és Pola ura.

Beatrixnak szintén két férje volt: 1. 1305-ben Estei Azzo, Ferrara őrgrófja; 2. Beauxi Bertrand, Montescaglioso (Montesgayeux), Squillace és Andria ura. Az első házasság következőleg ábrázolható:

Chatilloni Rainald † 1187.

Ágnes † 1184. férj. III. Béla, magyar király.	Alice † 1235. férj. Estei VI. Azzo † 1212.
II. András † 1235.	VII. Azzo † 1264.
IV. Béla † 1270.	tm. Rainald † 1251.
V. István † 1272.	II. Obizzo † 1293.
Mária, férj. II. Károly nap. király.	VIII. Azzo † 1308. jan. 31.
Beatrix. 1321 előtt.	1305. ápr.

Beatrix második házasságából egy Mária nevű leány származott, ki II. Humbert, viennei dauphinhez ment férjhez. Genealogiai házasság, a mint azt a magyar ágnál adandó genealogiai táblán ki fogjuk mutatni. A Beaux- és Anjouház között később kötött házassági szövetségek szintén Beatrix egybekelésének voltak kifolyásai. (Némelyek szerint Beatrix még Vienne-i Róberthez is nőül ment volna.)

Dr. WERTNER MÓR.

EGY XVI. ÉS XVII. SZÁZADI MAGYAR CZÍMER-ALBUM.

(Hét czímerrajzzal.)

A czímer-gyűjtemény, melyet itt ismertetni szándékom, id. gróf Zichy Edmund tulajdona. A nemes gróf egy budapesti antiquariusnál egészen véletlenül fedezte fel az értékes gyűjteményt, melyet megszerezve, valóságos kincset mentett meg a hazai heraldika számára.

Az aranyozott réz-pántokkal, középen az ország czímerével és a Zichy-család czímerét ábrázoló kapocscsal ellátott, díszes disznóbőr-kötésű, kis negyedrét alakú albumnak összesen 39 lapja van, melyen 34 magyar és négy más család egykorú, autogrammokkal és jelmondatokkal ellátott, igen jól megőrzött színezett czímere látható. A 39-ik lap, hártyán egy történeti jelenetet ábrázol, melyről alább lesz alkalmunk megemlékezni.

Az eredeti czímeres lapok jelenleg mind külön regal-papirra vannak ragasztva, mi által a gyűjtemény igen tetszős és egyöntetű jelleget nyer; mind a mellett már az első pillanatra észre lehet venni, hogy a lapok nem egy és ugyanazon emlékkönyvből vétettek. Mert, eltekintve attól, hogy a czímerek egy része hártyára, más része pedig durva merített papirra van festve, — a mi magában véve még korántsem zárja ki a lehetőséget, hogy a czímerek egykor

ugyanazon albumot díszítették, — ama körülmény, hogy a lapok egy része számozva van, más része nem, azt látszik bizonyítani, hogy a czímerek több tulajdonos emlékkönyvéből vétettek. Bizonyítják ezt az egyes lapokon előforduló évszámok is, melyek 1596 és 1679 között váltakozván, legalább is két emberöltőt magába foglaló korra vallanak.

Ezen külső megkülömböztető jelek szerint, melyekhez még a czímer-rajzok stiljét is hozzáadhatjuk, a czímeres lapok két fő-csoportba foglalhatók. Az első csoporthoz tartoznak a régibb czímerek 1596-tól 1611-ig, a másik csoporthoz pedig a többi czímerek 1649-től 1679-ig, mely időkori sorrendet megtartva, áttérek az egyes czímerek ismertetésére.

Első csoport (1596—1611).

Ezen csoport összesen csak öt számot foglal magában. A czímerek rajza igen szabatos, finom kivitelű s ment a második csoportbeli czímereket éktelenítő barokk díszítésektől és virágguirlandoktól.

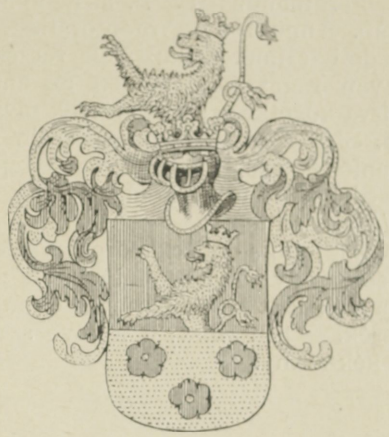
1. sz. *Ruda* (à Ruda, Röm. khais. Fzt. Ehrnholdt der Cron Ungern. 1596).

A czímerpaizs két, az átellenes sarkokat összekötő egymást derék szög alatt szelő vonallal négy háromszögű mezőre van osztva. A jobb- és baloldali átellenes mező fekete, benne egy-egy herczegi (zárt) korona. A felső és alsó átellenes mező ezüsttel és vörössel hétszer vágva. Sisakdísz: a herczegi korona, melyből két ferdén kiálló, jobb felülarany-fekete, bal felül ezüst-vörös kopjás lobogó között, függőlegesen egy háromlevelű liliommal ékesített arany királyi jogar emelkedik. — Takaró: arany-fekete, ezüst-vörös.

A czímer felett lévő s a jelmondatra szánt szalag-tekercsen két oldalt az évszám (15—96), középen három nagy betű, mely azonban — felső részük el levén szelve — csak nehezen olvasható. (G. O. L. vagy G. D. L.)[1]

2. sz. *Thurzó* (Christophorus — de Bethlehemfalva. Comes Scepusiensis Liber Baro Bajmoczij. Semtaviæ. Freustadij. Dominus in Themetvin et Richno. Scribebat amicæ et benevolæ recordationis ergo. Argentorati die 25. Martii Anno ut supra. — Fölül a jelmondat: «Justus princeps, animata lex» s két oldalt az évszám 15—99.

A vágott paizs felső vörös mezejében a vágóvonalból növekvő kétfarkú koronás arany oroszlány. Az alsó kisebb arany mezőben három (2, 1) vörös rózsa. — A sisakdísz: a kinövő oroszlány. — Takaró: arany-vörös.

3. sz. *Földesi.* («Nobilissimo iuveni, et virtute, morumque integritate conspicuo: Domino Valentino Sebitzio scribebat in nominis sui memoriam Jacobus Földesius de Etre-Karcza.» Fölül jelmondatként: «Seneca: ἔκ πονε κλεός».)

Négyelt paizs; 1 és 4. kék mezőben jobbra ágaskodó kétfarkú arany oroszlány; jobb előlábában három arany kalászt tart. 2. és 3. vörös mezőben a három belső sarokban egy-egy ötágú ezüst csillag; a negyedik, vagyis a felső bal és az alsó jobb sarokban pedig ezüst félhold. Sisakdísz: a kinövő oroszlány, két nyitott szárny között, mely utóbbiak közül a jobboldali arany-kékkel, a baloldali vörös-fehérrel ferdén ötször sávolt. — Takaró: arany-kék, ezüst-vörös.

Mint a czímer alatt olvasható fenntebb idézett sorokból kivehető, a czímer Sebitzius Valentin emlékkönyvéből vétetett. A lap nagyságát (hosszúkás 16-odrét), valamint a papirost is összehasonlítva a fenntebb 3. sz. alatt leírt *Thurzó* czímerrel, csaknem biztosan következtethető, hogy ez utóbbi is a Sebitzius-féle emlékkönyvből való. Évszám magán a lapon nincs ugyan; de a regal-papiroson, melyre a czímeres lap ragasztatott, az antiquarius kezével írva ott találjuk az 1595-ik évet. Mi szintén feltevésünk mellett szól.

4. *Kolonits.* (Erasmus L. B. à—.)

Négyelt paizs; 1 és 4 ezüst mezőben ágaskodó fekete paripa. A 2. és 3. vörös mezőben egy-egy hat küllős arany kerék. Két sisak; sisakdíszek: 1. vörös nyitott sasszárny, melynek közepe a czímerpajzsban is látható arany kerékkel van megrakva. 2. Egy aranynyal és vörössel és egy ezüsttel és vörössel vágott kiterjesztett sasszárny közt kinövő fekete paripa. — Takaró: arany-vörös, ezüst-vörös.

A lap felső sarkában egy római VI. szám látható. A czímer felett jelmondatúl: «Tandem

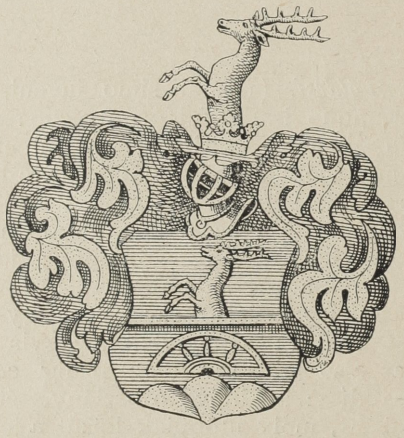
[1] Bal oldalt a czímer-paizs alsó részétől haránt fektetve egy kisebb paizshoz hasonló rajz látható, felette nehány olvashatlan szóval. A paizs fekete, finom vízszintesen csoportosított arany vonalakkal díszített, vagy jobban mondva árnyékolt; mintha azt akarná jelölni, hogy a czímerben előforduló fekete mezőnek ekkép kellene árnyékolva lennie.

bona causa triumphat». — A czímer alatt: «Qualiacunque hæc memoriæ ac recordationis inferebat ergo Nobilissimo Dno Possessori Erasmus Ferdinandus L. B. à Kolonitsch die 9. Novemb. Anno 1607. Argentorati.»

Az eredeti czímeres lap kék reczés vastag papirra van ragasztva, melyen az antiquarius kezével írva következő széljegyzetek olvashatók: «1607. Strassburg, Erasmus Ferdin. Freiherr von Kolonitsch. 1583 Freiherr, 1638 Grafen, 1751. erloſchen. Siebm. I. u. 8. Med. II. 462.

5. *Pálffy* (Paulus).

A keveset jobbra dülő czímerpajzs kék mezejében keskeny arany pólya; fönt jobbra néző kinövő *arany* szarvas; lent arany hármas halom fölött fél arany kerék. — Sisakdísz: a kinövő szarvas. — Takaró: kék-arany.

A czímer felett a tulajdonos jelmondata: «Jamais miel sans fiel» és kissé csonkán az évszám 1611.

A czímer alatt: «Paulus Pálffy L. B. Ung. hæc scripsit Lugduni 6. Octobr.»

A lap alsó bal sarkában (nem herald.) egy kis fametszetű czímer látható, mely nyilván az emlékkönyv tulajdonosának a czímere, és pedig: hármas halmon át száguldó farkas vagy róka. A sisak-korona felett hatágú csillag. Czímertartó gyanánt jobb felől (herald.) egyik kezében a pajzsot tartó angyal, bal felől dús foszladék. A pajzs alsó jobb oldalán *A.*, bal oldalán pedig *V.* betű.

Második csoport.

Az ezen csoporthoz tartozó czímerek csaknem mind egy és ugyanazon korból valók, s az egyes lapok vagy már eredetileg a czímertulajdonosok, vagy később a gyűjtő által az 1649. évszámmal jelölvék.[1] Kivételt csak a jelen ismertetésünkben 29. sz. a. leírt Zichy-féle czímer képez, melyen az évszám — nézetünk szerint — helyesen 1679-nek olvasandó.

Betűrendben az ezen csoportbeli czímerek a következők:

1. *Batthyány.* A czímerpajzs kék mezejében meredek szikla, tetején arany fészekben álló ezüst pelikán, mely csőrével felszakított melléből cseppegő vérével három fiát éteti. A szikla közepén fekete barlangban ágaskodó kétfarkú arany oroszlány, szájában egyenes kardot tartva. — Sisakdísz: fészek a pelikánnal. — Takaró: kék-ezüst.

A czímerrel átellenes lapon fölül: piros-kék szalagon a czímer-tulajdonos jelmondata: «Quisque suæ fortunæ faber», és a jobb sarokban az album lapszáma: 192. — Alul: piros-zöld szalagon a névaláírás: «Comes Adamus de Batthyany. Generalis contra Canisien».[1]

2. *Bossányi.* A czímerpajzs kék mezejében zöld alapon kiemelkedő terebélyes zöld fa alatt haladó fekete (barna) medve. — Sisakdísz: hasonló kinövő medve, kisérve jobbról arany nap, balról ezüst félhold által. — Takaró: kék-arany, vörös-ezüst.

A czímer felett a jelmondat:

«Recte timendo neminem facias,
Recte faciendo neminem timeas».

A jobb sarokban a lapszám (69) és E. C. U. L. betűk.

A czímer alatti szalagban a sajátkezű aláírás: «Gabriel Bossanj de Nagi Bossan».

3. *Draskovich.* A kék czímerpajzsban zöld hármas halomból kinövő koronás arany sas, jobb lábában arany almát (golyót) tartva. — Sisakdísz helyett: püspöki jelvények.

A pajzs felett a jelmondat: «Auxilium de Sancto». — Alatta az évszám 1649 ✠. és a tulajdonos sajátkezű aláírása: «Georgius Draskovich comes perpetuus de Trakostyán. Episcopus Jaurinensis, lociq. eiusdem supremus comes. Sacræ Cesareæ Regiæq. Mtis. Consiliarius». — A lap jobb sarkán az album lapszáma: 209.

4. *Drugeth.* Vörössel és (hullámszerűen) ezüsttel háromszor vágott pajzs; a vörös mezőben hét (4, 3) aranynyal futtatott barna madár (rigó). A pajzst leveles arany korona díszíti, mely alól két oldalt kék-vörös szalagok hullámzanak alá.

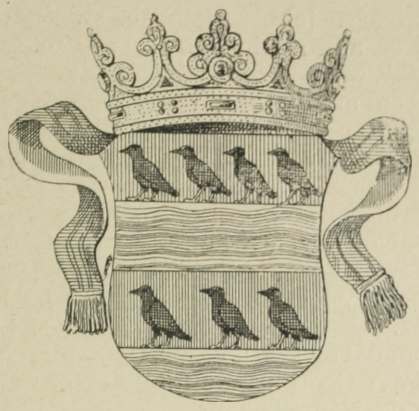
A czímer felett piros szalagban:

«Dulce pro patria mori G. D. H. | Quid non pro Deo E. C. V. L.»

A czímer alatt zöld szalagban a tulajdonos sajátkezű aláírása: «Comes Georgius Drugeth de Homonna.»

[1] Ha veszszük, hogy az ezen csoportbeli czímerek tulajdonosai közül az 1649-ki törvényczikkelyeket tizenegyen írták alá, alig lehet kétségünk benne, hogy a czímerek ezen országgyűlés tartama alatt s Pozsonyban készültek.

[1] A czímer körül látható virág-fűzér leírását, mint a heraldikust kevésbé érdeklőt, úgy itt, mint a következő czímereknél mellőzendőnek véltem.

5. *Erdődy.* Négyelt pajzs, kék középpajzszsal, melyben zöld halmon arany fél kerékből természetes színű szarvas növekszik; a nagy pajzs: 1 és 4. vörös mezőben két ezüst pólya; a 2-ik arany mezőben kiterjesztett szárnyú koronázott fekete sas; a 3-ik arany mezőben rovátkos fehér várfal, közepén kiugró hasonló kerek toronynyal. Három sisak. A középső dísze: a pajzsbeli koronás sas. A jobboldali sisak koronájából czölöpösen állított hajlott pánczélos kar, markában függőlegesen tartott vörös-fehér-vörös féllobogó. A baloldali sisak-koronából hasonló kar, markában függőlegesen tartott karddal. — Takaró: arany-kék, ezüst-vörös.

Jelmondat: «Omnia ad majorem DEI Gloriam».

Sajátkezű aláírás: Comes Georgius Ludovig Erdődy m. p.

A lap felső jobb sarkán: 99. sz.

6. *Forgách.* A kék czímerpajzsban lebegő arany koronából növekvő meztelen, koronás ifjú nő, kinek kibontott dús hajzata kétfelől a derekáig lehullámzik. — Sisakdísz: a pajzsalak. — Takaró: arany-kék, ezüst-vörös.

Jelmondat: «Fortuna potentiam ali».

Aláírás: Comes Adamus Forgách mp.

Lapszám: 187. — — 1649.

7. *Hagger.* Kék czímerpajzsban lebegő, sarkaival fölfelé fordított ezüst patkó, ennek közepéből magasan kiemelkedő arany kereszt. Sisakdísz helyett püspöki jelvények. Takaró helyett hullámzó aranyrojtos piros szalag.

Jelmondat: «Christus spes mea». A czímerpajzs alatt: Reverendissimus Dominus Andreas Placidus Hagger Archiabbas sancti Martini sacri montis Pannoniæ. — A lap felső jobb sarkában 295. sz.

8. *Hoffman.* A czímerpajzs kék mezejében serlegidomú ezüstös szökőkút, e felett keresztülugró természetes színű szarvas. Sisakdísz helyett püspöki jelvények. Takaró helyett arany-piros szalag.

A czímer felett piros szalagon jelmondatúl: «Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus». Psal. 41. — A czímer alatt zöld szalagban a tulajdonos sajátkezű aláírása: Paulus Hoffman El. Epps Quinq. ecclesiensis, Vicarius Generalis Strigoniensis. Az albumlap száma: 138.

9. *Illésházy.* Kék pajzsban lebegő koronán álló, koronázott fekete sas, kiterjesztett szárnyakkal, alulról fölfelé haránt nyíllal átlőtt mellében vér csepeg. Sisakdísz: a pajzsalak.

A czímer felett jelmondatúl: «Tempora, tempore, tempera».

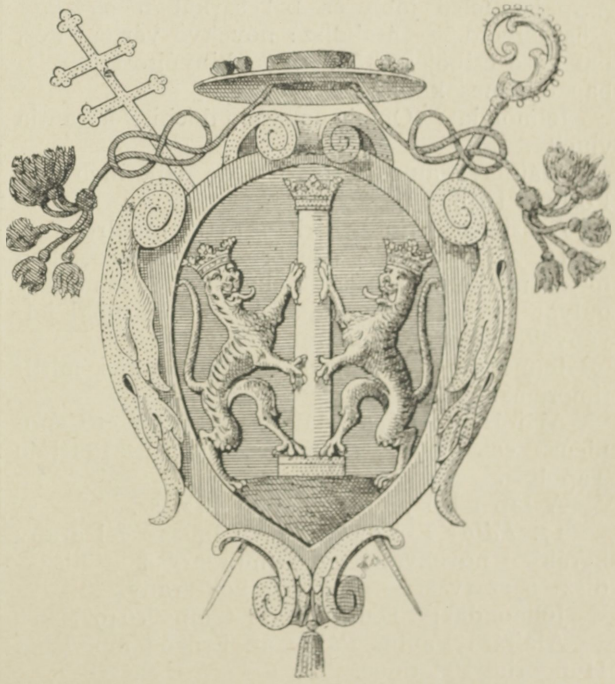
A czímer alatt a tulajdonos sajátkezű aláírása: Comes Georgius Illésházy pp. (perpetuus) a Trenchin. A lap felső jobb sarkában 113. sz. — A carton közepén az antiquarius kezével az évszám: 1649.

10. *Laski.* Aranynyal damaskolt vörös mezőben zöld hármas halom közepén bal lábán álló ezüst gólya, előre nyújtott jobb lábában fehér golyót (követ) tartva. — Sisakdísz helyett püspöki jelvények s arany-zöld hullámzó szalag.

Jelmondat: «Sustine et vinces».

Aláírás: Benedictus Laski mp. Epps. Agriensis.

11. *Lippay* I. A kék pajzsban zöld alapon, arany talapzaton nyugvó koronázott ezüst oszlop, melyet két oldalról ágaskodó koronás leopárdok tartanak. Sisakdísz helyett primási jelvények.

Jelmondatúl a czímer felett: «Conjungere Deo et sustine Ecclesias. cap. 2.»

Aláírás: Georgius Lippay m. p. Archiepiscopus Strigonien. Primas Hungariæ etc.

Az albumlap száma: 52. — Középen a cartonon az antiquarius kezével az évszám: 1649.

12. *Lippay* II. (Caspar — de Zombor.) A pajzs ugyanaz. A sisakdíszben a pajzsalak ismétlődik.

13. *Mattkovich.* Kék pajzsban zöld alapon ágaskodó koronás arany griff, előre nyújtott jobb lábában hatágú arany csillagot tart. Sisakdísz: hasonló kinövő griff.

Jelmondat: «Virtus in ardua tendit. 1649».

Aláírás: «Michael Mattkovich Lector & Canonicus Jaurin. ac Abbas Sanctæ Crucis de juxta Muram».

A lap felső jobb sarkában 290. sz., bal felől: 270. sz.

14. *Nádasdy.* Kék címerpajzsban ezüst hullámos tavon két oldalt kinövő nádszál között kiterjesztett szárnyú ezüst kacsa úszik. Sisakdísz: álló kacsa.

Jelmondat: «Deo, Regi et Patriæ».

Aláírás: Comes Franciscus de Nádasd mp.

15. *Osztrozith.* A kék pajzs felét rovátkos fehér várfal foglalja el; előtte zöld alapon vértes vitéz bal kezében pajzszsal, jobbjában görbe kardot emel a bástyafok felé, mely mögül egy arany-vörös ruhás ifjú nő feje fölé emelt félig meztelen két kezével követ dob a vitéz felé. A pajzs felső jobb és bal sarkában egy-egy ezüst félhold. — Sisakdísz: növekvő vértes vitéz, bal keze csipőjére támasztva, kinyújtott jobbjában egyenes kard.

Jelmondat: «Omnia conando docilis tolerantia vincit».

Aláírás: Paulus Ostrozith de Giletinch mp. Posonij 1649.

A címerlap jobb sarkán 131. sz., balról 11c.

16. *Páálfalvay.* A címerpajzs kék mezejében fél arany keréken ezüst galamb, csőrében arany galyat tartva. — Sisakdísz helyett püspöki jelvények. Takaró: kék-arany és vörös-ezüst.

Jelmondat: «Perfecta charitas, foras mittit timorem».

Aláírás: Joannes Páálfalvaj, Lector et Canonicus Eccl. metr. Strigoniens. Abbas S. Petri de Tapoltsa.

A lap felső jobb sarkában 142. sz.

17. *Pálffy* I. Kék pajzsban lebegő fél arany kerékből növekvő, term. színű szarvas. — Sisakdísz: a szarvas. — Takaró: kék-arany.

Jelmondat: «Tout avec le temps 1649».

Aláírás: Paulus Pálffy ab Erdeőd mp. Reg. Hungariæ Palatinus.

A lap felső jobb sarkán 66. sz.

18. *Pálffy* II. (Nicolaus Comes — 1649.) Az I. alatt leírthoz teljesen hasonló.

19. *Püsky.* Kék mezőben lebegő arany koronából növekvő ezüst paripa. — Sisakdísz helyett püspöki jelvények.

Jelmondat: «Initium sapientiæ timor Dei».

Aláírás: «Joannes Püsky mp. Archiepiscopus Colocensis.

A lap felső jobb sarkán 56. sz. — A carton közepén az antiquarius kezével: 1649.

20. *Ráttkay.* Négyelt pajzs, kék középpajzszsal, ebben arany csigán átfutó ezüst lánczon függő arany csöbörrel ellátott ezüst kút. A nagy pajzs: 1. és 4. vörös mezőben rovátkos bástya, ívezetes kapuval. 2. és 3. fekete mezőben ágaskodó koronás arany griff, előre nyújtott jobb első lábában egyenes kardot tart. — Sisakdísz: a griff növekvő alakja. — Takaró: jobbról ezüst-vörös, arany-fekete; balról: ezüst-fekete és ezüst-kék.

Jelmondat: «Fortior adversis».

Aláírás: Georgius Rattkay Lector Zagrabien. et Can. de Nagy-Thabor.

Az albumlap száma: 139. — A cartonra az antiquarius kezével írva az évszám: 1649.

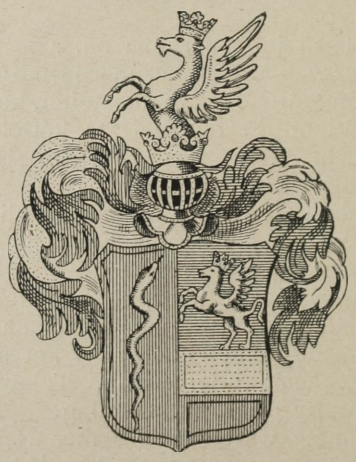
21. *Recheim.*[1] Négyelt pajzs, ezüsttel és kékkel hasított középpajzszsal; ebben kiterjesztett szárnyú fekete sas. A nagy pajzs: 1. és 4. kék kereszttel négyelt vörös mező; 2—3. damaskolt arany mezőben kétfarkú vörös oroszlány. — A pajzst leveles arany korona díszíti, mely alól takaró helyett arany-piros szalagok hullámzanak alá.

Jelmondat: «Je suis armês par et pur la Croixs».

Aláírás: F. Comte de Recheim mp.

Az albumlap száma: 184.

22. *Serényi.* Hasított pajzs. Jobbról piros mezőben czölöpszerűleg állított többször hajlott

barna kigyó; a baloldali udvar vágva; fönt kék mezőben arany koronás, szárnyas, bojtos farkú kecskebak (ló?); az alsó rész aranynyal és vörössel vágva. — Sisakdísz: a kinövő kecskebak. (?) — Takaró: vörös-arany, kék-ezüst.

[1] Ezen czímer kétségkívül az Aspremont család magyarországi ága megalapítójának: Recheimi Appremont Ferdinand Gobert, Rákóczy Julia (II. Rákóczy Ferencz nővére) férjének a czímere. V. ö. Nagy I. Magy. csal. I. 70. l.

Jelmondat: «Audaces fortuna juvat».

Aláírás: Paulus Sereny de Kis-Serény.

Albumlap száma: 250.

23. *Szalay.* Kék pajzsban arany-koronás zöld hármas halomból növekvő term. színű szarvas (dámvad). — Sisakdisz helyett: püspöki jelvények; a süveg alól piros szalag hullámzik alá.

Jelmondat: «Cœlitus possideo. 1649».

Aláírás: Joannes Szalay Præpositus Ecclesiarum Albæ-Regalis et Sancti Adalberti, ac Canonicus Ecclæ Jauriensis.

Az albumlap száma: 300.

24. *Széchényi.* Kék pajzsban zöld hármas halom közepén bal lábán álló ezüst galamb kiterjesztett szárnynyal, előre nyújtott jobb lábában három arany-zöld mákfőt, csőrében arany-zöld koszorút tartva. — Sisakdísz helyett: püspöki jelvények, a püspöki süveg alól piros-kék szalag hullámzik alá.

Jelmondat: «Si Deus pro nobis, quis contra nos».

Aláírás: Georgius Szecheny mp. E. Eppus Wesprimiensis.

25. *Theökeöly.* Kék pajzsban zöld alapon ágaskodó koronás oroszlány előre nyújtott jobb lábában görbe ezüst kardot tartva. — Sisakdísz: a kinönő pajzsalak. — Takaró: kék-arany; vörös-ezüst.

Jelmondat: «Arte et Marte».

Aláírás: Stephanus Theökeölj Junior mp. Anno 1649.

Albumlap száma: 130.

26. *Wesselényi.* Kék pajzsban sas és delphinből combinált koronás szörny-állat. A fej és a test felső része a lábak és karmokkal arany, csavart alsó része pedig és farka ezüst-pikkelyes. A balra néző állat bal lába karmai között három vörös rózsával ellátott ágat tart. — Sisakdísz: a pajzsalak. — Takaró: kék-arany, vörös-ezüst.

Jelmondat: «Quod est faciendum, non est procrastinandum».

Aláírás: Comes Franciscus Wesselény mp.

Albumlap száma: 95. — A carton közepén az antiquarius kezével az évszám: 1649.

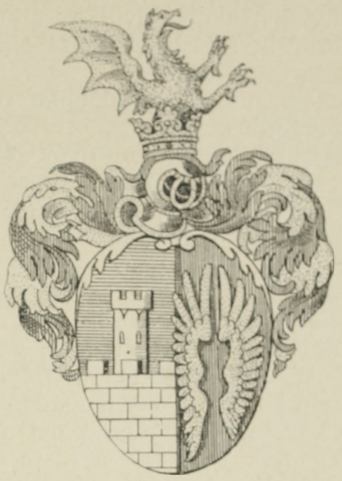
27. *Zrinyi* I. Hasított pajzs; jobbról kék mezőben fehér, rovátkos várfal, közepén kiszökellő rovátkos kerek bástyával; balról vörös mezőben, két, belső oldalával egymásfelé fordított, nyitott arany sas szárny — Sisakdísz: növekvő balra fordult arany griff, kiterjesztett karmokkal. — Takaró: vörös-arany.

Jelmondat: «Sors bona nihil aliud».

Aláírás: Comes Nicolaus a Zrin mp. Banus.

28. *Zrinyi* II. Pajzs, mint az I. alatt leírt. — Sisakdísz: növekvő arany griff. — Takaró: ezüst-vörös.

Az albumlap száma: 185.

Jelmondat az átellenes lapon: «Vincere aut mori».

Aláírás: Comes Petrus a Zrin mp.[1]

29. *Zichy.* Kék pajzsban zöld hármas halomból kinövő két hatágú arany szarvas-agancs között magas arany kereszt (Passions-Kreuz).

Ugyanazon kép díszíti a sisak koronáját is. — Takaró: vörös-kék.

Jelmondat: «Sperandum et ferendum. Anno 1679».

Aláírás: Stephan. Zichy. Vice-Generalis Jaurien. et annexorum Confiniorium.

[1] A czímeres album ezen lapját igen érdekes és élénk harczi jelenet díszíti. — Két magyar lovas vitéz egy gyepes halmot rohan meg, melyről egy török lovas — kinek társa lovával együtt már vérében fekszik a földön — futásban keres menekvést. Azonban a magyar vitézek egyike üstökön ragadva, szablyájával ennek is leüti fejét. — Míg a török paripája a fejétől megfosztott, lehanyatló s vérző testtel bal felé tovább száguld, addig jobb felől a másik magyar vitéz is odavágtat. A daliás alak bal kezében — kengyelére támasztva — arany-fehér piros zászló lobog, előre nyújtott jobb keze pedig a fentebb leírt czímert emeli.

Az eddig leírtakon kívül az album még az alább felsororolt, sajátkezű aláírásokkal ellátott címereket tartalmazza:

30. Michael, Vajvoda Valachiæ 1649.

31. Ferdinandus. 1649.[1]

32. Leopold I. (Ignatius) 1649.[2] és

33. Herman Tschernin graf von Chudenitz.

Végül említést kell tennem azon kis képről is, melyről futólag már ezen közleményem bevezetésében megemlékeztem. — Ez egy hártyára festett élénk történeti jelenet, mely a császári és királyi követeknek, a török követekkel való találkozását Komáromnál (1649.?) ábrázolja. — Az előtér bal oldalán a Duna folyik, melyen számos naszád látható. Több naszád már kikötött. A kiszálló követeket a folyó partján török főemberek fogadják s kisérik a kissé tovább látható sátrak felé. A folyó túlpartján egy a földre terített szőnyegen török urak lakmároznak. A háttérben egy kis liget, lovas csapatok, kacsák, száguldó vitézek stb. — A lap túloldalán egy német szövegű felírás, mely a jelenetet magyarázza.

Ezek után az érdekes album behatóbb méltatását heraldikai szempontból avatottabbakra bízva, itt még csak nehány észrevételt kivánok tenni annak igazolásául, hogy a gyűjtemény csakugyan oly kincs, melynek segítségével heraldikai és genealogiai műveink nem egy hézaga pótolható.

Már az első csoportban leírt címerek között egy eddig csak hiányosan ismert és két teljesen ismeretlen címerrel találkozunk. Ilyenek

1. a *Thurzó* címer (2. sz.), melynek alapján a Thurzó-család régi címerének színeit Csergheő Géza minden kétséget kizáró biztossággal csak az imént határozta meg.[3]

2. A *Földesy* címer (3. sz.) A családot Nagy Iván is említi (Magy. csal. IV. 226. l.), de címerét nem ismeri.[4]

3. A *Pálffy* címer (5. sz.) A család bárói címere is eddig teljesen ismeretlen volt.[5]

A *második* csoportbeli címerek közül a következők ébresztenek nagyobb figyelmet, és pedig:

1. A *Drugeth* címer (4. sz.), mely a leírt alakban szintén ismeretlen.

2. *Hagger.* (7. sz.) Minthogy ily nevű családról Nagy Iván sem tesz említést, lehet, hogy a címer nem magyarországi család címere.

3. *Hoffmann.* (8. sz.) A családot Nagy Iván (V. 127. l.) említi, de a címert nem.

4. *Lasky.* (10. sz.) Nagy Iván (VII. 30. l.) a családot ismerteti, de a címert nem, valamint Lasky Benedeknek a nevét sem találjuk a nemzékrendben.

5. *Lippay.* (11. sz. I. és II.) Nagy Iván a család címerét ismertetve, az oszlopot tartó állatokat hibásan oroszlányoknak mondja.

6—10. A *Matkovich*, *Ostrosith*, *Pálfalvay*, *Püsky* és *Ráttkay* családok címereit szintén nem találjuk Nagy Ivánnál. A legutóbb nevezett családról a tudós szerző azt állítja, hogy adataink csak a XV. század végeig terjednek. Címerünk azt látszik bizonyítani, hogy ily nevű család még a XVII. században is virágzott.

11. *Recheim.* (21. sz.) A címer az Aspremont cs. ismert címerével egyező ugyan, de a színek tekintetében attól lényegesen elüt.

12. *Serényi.* (22. sz.) Nagy I. a család címerét ismertetve, azt részben a miénktől eltérőleg írja le. (X. 157. és kk. l.)

13. *Szalay.* (23. sz.) Nagy I. (X. 462. és kk. l.) több ily nevű családot ismertet, címereket is közöl, de ezeknek egyike sem hasonlít az általunk leírt címerhez.

14. *Zrinyi.* (28. sz.) A címer a család címerének új változatát adja.

15. *Zichy.* (29. sz.) Ezen címer a család régi címerét ábrázolja, mielőtt az a grófi rangot elnyerte volna. Nagy Ivánnál (M. cs. XII. 395. l.) jegyzet alatt olvassuk, hogy a címert úgy a mint az az idézett műben van leírva, t. i. a jelenleg is használt grófi címert már I. István is használta. — Minthogy az általunk leírt címer tulajdonosa ugyanazon I. István, kételyeink támadhatnának, vajjon a tudós szerző észrevétele megállhat-e? Azonban tudva, hogy épen Zichy I. István volt az, ki családjának később a báróságot, majd a grófságot is megszerezte, kételyeink önként eloszlanak.

Végül, midőn jelen közleményemet befejezném, el nem mulaszthatom a czímer-gyűjtemény tulajdonosának, nagyméltóságú id. gróf Zichy Edmund úrnak még itt is hálás köszönetemet kifejezni, hogy a drága albumot lemásolás és ismertetés végett átengedni, s ez által a szakemberek számára is hozzáférhetővé tenni szíveskedett.

Ifj. KUBINYI MIKLÓS.

---

[1] Ezen czímer és aláírás valószínűleg az 1647-ben Magyarország királyává kikiáltott, akkor még csak 15 éves, IV. Ferdinándé, és nem az uralkodó III. Ferdinánd császár-királyé.

[2] A mennyiben I. Leopold csak több évvel később választatott meg, az évszám itt kétségkívül téves.

[3] L. értekezését a «Turul» 1887. évf. 130. és kk. l.

[4] A Siebmacher-féle «Der Adel v. Ungarn» című műben annak szerkesztője, Csergheö Géza a Zichy-albumból vette át.

[5] Csergheö G. szíves értesítése szerint.

ERDÉLYI CZÍMERES NEMES LEVELEK.

(Egy czímerrajzzal.)

A múlt nyáron az erdélyi levéltárakban tett történeti kutatásaim alkalmával kiterjesztettem figyelmemet a czímeres nemes levelekre is s mintegy tizenhárom-darab eddigelé irodalmilag ismeretlen nemes levelet találtam. Tíz darab a Brassó városi levéltárból került kezeimhez, egy Radnótfáján a gr. Toldalagi levéltárból s egyet Béldi István úr adott át Maros-Vásárhelyen, hogy társulatunk számára hozzam fel. Megtoldhatnám ezt a sorozatot még többel is. A legrégibb s bizonyára a legérdekesebb volna az egész között Zsigmond király czímeres levele 1415-ből a *Somkereki Erdélyi* család részére, a gr. Teleki család maros-vásárhelyi levéltárából; de ezt a gr. Teleki család okmánytára I. kötetéhez mellékletül kivánván adni színes hasonmásban, nem akarok elibe vágni ennek a közleménynek, lesz alkalmunk vele ott akkor megismerkedni.

Későbbre tartom fenn magamnak ugyancsak a gr. Teleki levéltárból még három darab XVI. századi czímeres nemes levél bemutatását, u. m. *Sáfrány* Mátéét 1560-ból, *Somkuti Dán* Péterét Báthory István királytól 1579-ből és *Koroly* György ármálisát Báthory Zsigmondtól 1598-ból.

A most bemutatandó tizenkét nemes levél a következő:

1. *Rosnay Dávid* czímeres nemes levele, *Báthory István* lengyel királytól és erdélyi fejedelemtől (kelt Varsóban 1582 decz. 3-án), melylyel ő Erdélyben és Lengyelországban szerzett érdemeiért kiveszi «paraszt és nem-nemes állapotából» (rusticitatis et ignobilitatis statu et conditione) s Erdély és Magyarország nemesei sorába emeli, adván neki czímerül kék mezejű paizsban egy horgonyt, melyet delphin fon körül. A sisakon arany koronán ugyanaz a horgony és delphin; takaró vörös és fehér.

A czímer leírása eredetiben ez:

«Scutum videlicet triangulare rubri coloris, in cuius campo depicta est anchora, quam delphinus marinus capite sursum, cauda vero deorsum reflexa sinuose circumplectitur.»

A czímer díszesen ki van festve a levél homlokán. A nemes levél aláírásai: Stephanus Rex, Mart. de Berzevice cancell. Kívül: Regestrata Georg. Chiakor. (Br. ltr.)

2. *Kisbudáki Móré András* nemes levele, melyet ő mint Brassó város szolgája Báthory Zsigmond fejedelemtől nyer 1584. szept. 24-én Gyula-Fehérvárról.

A nemes levél szövege a következő:

Sigismundus Bathori de Somlio, waivoda Transsylvaniæ et Siculorum comes et cetera: Memoriæ commendamus tenore præsentium, significantes quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum humilimam intercessionem, nobis propterea factam, cum vero attentis et consideratis, fidelitate et fidelibus servitiis, nobilis *Andreæ More de Kisbudak servitoris civitatis Coronensis*, que ipse nobis et huic regno, pro posse suo, exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est; *eundem igitur ex statu et conditione plebea et ignobili, in qua natus est, et hactenus extitit*, eximendum, ac in cœtum et numerum verorum ac indubitatorum regni Hungariæ et Transsylvaniæ nobilium annumerandum, aggregandum et ascribendum duximus; prout annumeramus, aggregamus et ascribimus, decernentes expresse, ut a modo in posterum, idem Andreas More hæredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universæ pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur, ac omnibus et singulis illis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus, prærogativisque, quibus cœteri veri et nati prædicti regni Hungariæ et Transsilvaniæ nobiles et militares homines, quomodocunque de iure et consuetudine, utuntur, fruuntur et gaudent, uti frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentes literas nostras, pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas annotato Andreæ More hæredibusque et posteritatibus eiusdem utriusque sexus universis, clementer dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia vigesima quarta die mensis Septembris anno domini millesimo quingentesimo octogesimo quarto.

Sigismundus Bathori de Somlio m. p.
Volffgangus Kowachochy m. p.
cancellarius.

3. *Kolosvári Literatus János* tordai sókamara igazgató (præfectus cameræ salis nostri Tordensis) nemes levele *Báthory Istvántól* (Nepolomic 1585 aug. 23), melylyel az erdélyi hadi expeditiókban szerzett szolgálataiért őt és általa Márton, Gáspár és Imre fiait nemesekké teszi. Czímerük: kék mezőben tollat tartó kar; a paizs felett koronán sólyom madár, takaró: hamvasszürke és arany, mindkét oldalon.

Az eredeti czímer-leírás:

«Scutum vid. triangulare cœlestini coloris, in cuius area brachium humanum depictum est, cuius manus calamum scriptorium tenere conspicitur; supra scutum galea est militaris, cuius summitati regium diadema gemmis atque unionibus ornatum est impositum; cuius uni ex crepidinibus falco naturali colore depictus pedibus insistit.

Datum per manus magn. fid. n. s. dil. Martini de Berzevice equitis liberi baronis de Dondang, nostri per Transsylvaniam cancellarii consiliarii et capitanei Staragardiensis.»

A czímer helye kifestetlen. Az első sor aranyozott. Nagy függő viaszpecséttel. Báthory és Berzeviczy aláírásával. Kívül: Georgius Chakor secretarius. (Gr. Toldalagi lt.)

4. Köröspataki *Tybáld* István a fejedelmi udvari puskás gyalogok, t. i. a testőrség vagyis az u. n. «kék drabantok századosa» (centurio peditum pixidariorum aulae) részére *Báthory Zsigmond* fejedelem által 1596. aug. 8-án Gyula-Fejérvártt adományozott czímeres nemeslevél. A nemeslevél kiemeli, hogy a kitüntetett kapitány már maga is nemes szülőktől származott, tehát nemességében csakis újra (denuo et ex novo) erősíttetik meg, azon érdemeiért, melyeket a fejedelem és az ország irányában, főkép a kereszténység közös ellensége a török ellen viselt hadjáratokban (legutóbb bizonyára a Sinán vezérbasa ellen Havasalföldén az Al-Dunánál viselt győzelmes hadjáratokban) tanúsított. A festett czímerben a pajzs kék mezéjében zöld halmon egy álló férfialak látható, mindkét kezével egy vörös zászló nyelét tartva. A sisakot körülfolyó takarók vörös és zöld színt mutatnak a festett czímeren.

Az eredeti rövid czímer-leírás im ez:

Scutum videlicet triangulare cœlestini colois in cuius campo effigies hominis integre depicta, ambabus manibus vexillum rubens tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris est pohita, ex cuius cono teniæ sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utramque scuti partem pulcherrime ambiunt et exornant.

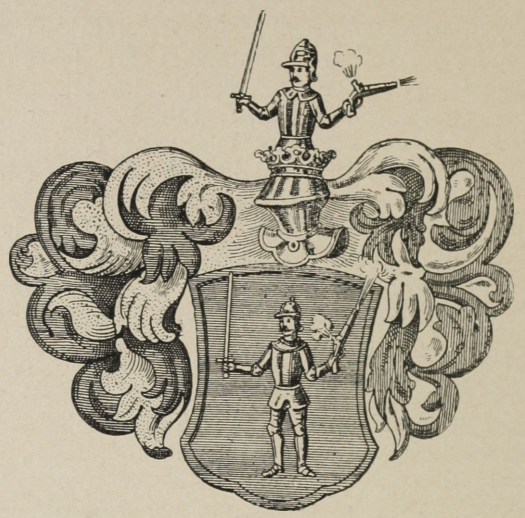
A nemeslevél érdekességét emeli az a körülmény, hogy ugyanazon nemeslevélben Tybáld István házát Köröspatakán, Sepsiszékben, a mely nemes Kálmán András és Luka Máté Kálnoki Tamásné özvegye jobbágya háza között áll, mindenféle rendes és rendkivüli adózás (census, taxa, contributio subsidium, lucrum cameræ) tized, kilenczed, «et capeciarum pensione» és minden köznép által teljesítendő szolgálat alól felmenti és kiveszi. Meghagyván Sennyei Pongrácz főudvarmesterének, Várhegy várkapitányának, Sepsi, Kyzdy, Orbai háromszék királybirájának s Küküllőmegye főispánjának; hasonlókép az alkirálybíráknak, adószedőknek, harminczadosoknak és Köröspataka bírájának és esküdtjeinek, hogy Tybáld Istvánt semmiféle adózással ne háborgassák.

Aláírás: Sigismundus Princeps. Stephanus Josica canc., Joan. Bernard sig.

Kihirdettetett 1597. június 29-én a tepsői táborban (in castris Tepseo) Háromszék főjegyzője Literatus Gáspár által.

5. *Bélmegyeri Domokos János* czímeres nemes levele *Bethlen Gábortól* (Gyulafejérvár 1625 jan. 18.). Azelőtt is nemesnek mondatik. Czímere: a paizs kék udvarában pánczélos vitéz, jobbjában kivont kardot tart, baljában pisztolyt süt el. A paizs feletti koronán ugyanaz kinövőleg.

A czímer rajza, arányai igen gyakorlatlan kézre vallanak.

Eredetiben:

«Scutum vid. militare erectum cœrulei coloris, in cuius campo sive area miles cataphractus altera manu acinacem quasi versare, altera sclopetum pistoliæ nuncupatum velut explosurus tenere, totusque ac in prælium subito excursurus compositus esse visitur.»

Aláírás: Gabriel, Stephanus Kováczoczy cancell. mpa. Gregorius Ormankeózy mpa. (Béldi István adománya a Herald. társ. ltr. számára.)

6. *Szotyori Nagy Elek* nemes levele, a kit *Báthory Zsigmond* nemesít meg, mint Brassó város szolgáját, 1585. szept. 27-én Tordáról; de czímer adományozása nélkül.

A nemes levél, mely szintén a brassói levéltárban őriztetik, a következő:

Nos Sigismundus Bathori de Somlio vaivoda Transsylvaniæ et Siculorum comes etc. Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum humilimam intercessionem nobis propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilis *Alexii Nagy de Zottior*, servitoris civitatis nostræ Brassoviensis, quæ ipse nobis et huic regno pro locorum et temporum varietate exhibuit et impendit ac in futurum exhibiturus et impensurus est, eundem igitur Alexium Nagy ex speciali gratia et potestatis nostræ plenitudine, e statu et conditione plebea et ignobili, in qua natus est, et hactenus extitit, eximendum ac in cœtum et numerum verorum regni Hungariæ et Transsilvaniæ nobilium annumerandum, aggregandum et ascribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus et ascribimus, decernentes expresse, ut a modo deinceps idem Alexius Nagy ipsiusque heredes utriusque sexus universæ pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, iuribus, immunitatibus, prærogativisque,

quibus ceteri prædicti regni Hungariæ et Transsilvaniæ nobiles et militares homines quomodocunque de iure et consuetudine utuntur fruuntur et gaudent, in perpetuum uti frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentes litteras nostras pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas annotato Alexio Nagy ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas. Datum in oppido nostro Thorda 27 die mensis Septembris A. D. 1585.

Sigismundus Bathory de Somljo. Wolffgang. Kowachoczy Cancell.

7. *Vargyassi Kosa*, másképp *Literatus János* (Johannes Literatus alias Kosa de Vargyass), Iktári Bethlen Péter Hunyad- és Mármaros megyék főispánja balázsfalvi birtokai számtartójának (rationalista) címeres nemes levele, *Brandenburgi Katalin* fejedelemasszonytól, (1630. szept. 15-ről Szamos-Ujvártt kelt) azon érdemekért, melyeket Bethlen Gábor fejedelem, majd az ő szolgálatában, főkép a balázsfalvi uradalom hat éven át való hűséges kezelésével szerzett. Az adományozott címer, mely a levél homlokán szépen kifestve látható, kék mezőben zöld halmon öt fát aranyalmával s a dombtetőn griff madarat tüntet fel, szájában arany tollal, jobb lábában kivont karddal. A zárt sisakon drágaköves korona, takaró: fehér-vörös, arany-kék.

A címer leírása, a mely a rajzzal nem egészen egyezik, a következő:

«Scutum videlicet militare cœlestini coloris, in cuius campo seu fundo monticulus viridis herbis virentibus et fructibus raris hincinde enatis redimitus iacere, superque eo griphus naturali colore depictus in ore calamum scriptorium aureum, inque altero pedum acinacem strictum tenere conspiciuntur».

Aláírva: Catharina és Steph. Kowachoczy cancell. Kihirdettetett 1631. jun. 28-án a gyulafehérvári országgyűlésen. Ellenmondott Vargyasi Dániel Mihály háromszéki királybíró. (Br. ltr.)

Legérdekesebb csoportja eme nemes leveleknek a következő három, melyek a Váradi és Köres-éri *Köröséri*, másképp *Köleséri* család három generatióját nemesítik meg, illetőleg díszítik fel címerrel egymásután: az apát, fiút és unokát, mindeniket saját külön érdemeiért. Az első, a ki nemességet s azzal együtt címert nyer Rákóczy Györgytől *Köröséri Mihály*, a fejedelmi itélő tábla jegyzője, mint jogtudós tüntettetik ki. Tudományát példázza címerében a pegazus, szerénységét a hordóban ülő Diogenes. Ennek fia lehetett *Köröséry Sámuel*, a kit harminczkét év múlva Lipót császár-király tüntet ki újabb címerrel. Ez a *Sámuel* debreczeni pap volt, a mit a czímerlevél ugyan szóval nem említ, de papi tisztjét tanúsítja maga a beszélő czímer, a mely fekete taláros papi alakot ábrázol (olyanforma tógában, mint a minőt a debreczeni theologusok, togatusok, viseltek régebben), kezében könyvvel. A harmadik már *Köleséri Sámuel* de Köres-ér, az előbbi Sámuel fia, ugyancsak Lipót császártól nyer újabb czímert 1696-ban. Ő is a papi pályára készült s a külföldi egyetemekről először mint theol. és phil. doctor tért vissza és lelkész lőn, de ezt abba hagyta s ismét külföldre menvén, ott orvostudorrá képezte ki magát. Erdélyben telepedvén meg, a kir. gubernium s a csász. és kir. őrsereg orvosa lőn, majd polgári hivatalokra lépett s bányászati felügyelő, később kormányszéki titkár s 1717-ben tanácsos lőn.[1] Valamint atyja, ő is több munkát adott ki.

A három Köröséri czímeres levelei a következők:

8. Váradi *Keöreöséry Mihály* czímeres nemes levele Rákóczy Györgytől (1632. máj. 3-áról Gyula-Fehérvárról), melyet ő «in conscribendis iuridicis expeditionibus» tanúsított érdemeiért, mint a fejedelmi itélő tábla írnoka és hites jegyzője (tabulæ nostræ iud. scriba et iuratus notarius) nyert, mint különben is nem csekély tudományú, istenfélő és hozzátartozói iránt kegyes férfiú, a mint róla a fejedelmet Thoroczkai Mihály prothonotarius informálta. Az ő érdemeiért kiterjesztetik a nemesség testvéreire is: Istvánra és Pálra.

A czímer, mely a levél homlokán látható, a paizs kék udvarában egy diogenes-hordót, rajta pegazust ábrázol, a mely első lábával tollat, másikkal kardot tart. A sisakon arany korona, melynek két szögletén és közepén egy-egy arany csillag; takaró: sárga-kék és vörös-fehér.

A czímerleírás eredetiben így hangzik:

«Scutum vid. militare cœlestini coloris, in campo sive area pegasus integer alis exertis volitans posterioribus duobus pedibus dolium Diogenicum volutare, anteriorum dextro nimirum, calamum scriptorium, altero ensem evaginatum sustinere conspicitur».

Aláírva: Georgius Rakoci, Steph. Kowaczoczy cancell. Mart. Markosfalvi secretarius. Kihirdettetett Biharmegye gyülésén 1633 ban, Torma János, Biharmegye jegyzője által.

9. Váradi *Köröséry Sámuel* és neje Domyán Anna, fia Sámuel és Czeglédy Pál anyai ágon való rokona 'frater matruelis' czímeres levele *Lipót* császár-királytól kelt 1665. ápr. 22-én Bécsben).

A czímer a paizs kék mezejében fekete tógás ifjú, jobb kezében nyitott könyv; a sisakon fehér angyal, jobbjában koronát, baljában kivont kardot tart. Takaró: arany-kék, és ezüst-vörös.

Eredetiben:

«Scutum nimirum militare erectum cœlestini coloris, fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante, super quo vir ætate iuvenis, facie rubicunda,

[1] L. a czímerlevelet s Nagy Ivánnál VI. k. 436. l.

capillo nigricante longiusculo, capite maradurina pelle lata subducto, coopertus veste nigra Ungarica talari amictus, manuum sinistra latus fulcire, dextra vero librum apertum, aureis literis venustum tenere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam Angelum eleganter depictum genuum tenus eminentem, itidem manuum dextra coronam auream, sinistra autem gladium ancipitem tenentem, regio diademate proferente, ornatam».

Aláírva: Leopoldus, Georg. Szelepcheny archiep. Coloc. és Steph. Orbán mp. Kihirdettetett 1665. jul. 1. Borsodmegyében in confinio Szendrő. Math. Aszalay sed. iud. not. által.

A nemes levél könyv alakjában piros bársony kötésben 8 hártyalevélből áll függő pecséttel, a czímer az első lapot foglalja el. A czímer díszes keretbe van foglalva, melyen a kétfejű sas, Magyarország és társországainak czímerei láthatók.

10. Köres-éri, németesen Kreissbachi *Köleséri Sámuel* (phil. et med. doctor, gubernii regii et præsidiorum cæs. et reg. in Transsylvania medicus ordinarius) czímerlevele, melyet ő az orvosi tudomány terén tett kiváló szolgálataiért, mint már különben is nemes nyer Lipót császár-királytól 1696. decz. 14-én Bécsből keltezve. A czímer neki, nejének, Mederi Ágnesnek (Asnatha Mederiana), mostoha fiának, Mederi Sámuelnek és utódaiknak adatik; meghagyván Kölesérinek ősi családi előnevét «de Kőres-Eér», vagy németül «von Kreiszbach» (pristini tamen et aviti prædicati titulo de Kőres-Eér, sive germanico idiomate von Kreiszbach»).

Köresér, Nagy-Szalonta helyén volt, régen nagyobb hely, esperességi székhely. Innen származik a család előneve. Sámuelnél, a ki Erdélyben a német hadak orvosa volt, lefordítják németre s «von Kreiszbach»-nak nevezik.

A czímer nagyon komplikált s alig (csupán a pegazus által) emlékeztet a régebbi Köreséri czímerekre. Négyelt paizs. Közepén szívpaizsban zöld mezőn koronás *hármas szikla*. A paizs felső jobb és alsó bal sarkában arany mezőben ketté osztott *kétfejű sas*, szárnyaiban zöldággal; a főpaizs belső bal és alsó jobb részében piros mezőben *fehér pegazus*. A sisak koronáján félitesttel kiemelkedő *griff* madár, jobbjában gyűrűt, baljában hármas nyilat tartva.

Az eredeti czímerleírást már csak a pontosság okáért is közölnöm kell, mert ebben részletesen körül van írva a czímer képe:

Scutum vid. militare erectum in 4 partes divisum, in meditullio sui tamen quoddam scutulum, cuius viridem campum rupes tricollis coronata occupat, continens, cuius quadripartiti scuti, superiori dextræ et inferiori sinistræ transversis partium luteis fundis biceps aquila, in medietate divisa, cuius altera superne, altera vero medietas inferne, utrobique lasuream frondem pede tenens naturali suo colore depicta cernitur. Superiori vero sinistræ, inferiori autem dextræ transversis partium rubris campis, prout inferiori unus, sic et superiori alter pegasus argenteo colore depictus, alter alteri per ommia similis ad præscripti scutuli coronatam tricollem rupem celeri cursu facietenus tendens visitur. *A sisakon:* griphum fusco colore erecto corpore et capite, exertaque lingva depictum, anterioribus autem pedibus, dextro vid. annulum, sinistro vero tres sagitas pharetræ tenentem proferente, ornatum.

A czímer egy egész lapot tölt be a zöld bársonyba kötött könyvalakú czímerlevélen, s nagyon szépen van kifestve. Felette mint ékítés Lipót császár-király arczképe látható két angyal által tartva. A levélről a nagy függő pecsét csüng alá. Aláírás: Leopoldus, Sam. Kálnoki, és Andreas Szentkereszti. Mindhárom czímerlevél a brassai levéltárban őriztetik.

A Köleséri czímerek csoportja után vissza kell térnünk két, az erdélyi cancellárián kelt s Apafi Mihály fejedelem által adományozott czímerlevélre. S ezek a következők:

11. Dálnoki *Gothárd Jakab*, a Brassó városi ref. egyház lelkészének (Jac. Gothard de Dalnok), ecclesiæ ref. civ. Coronensis pastoris) czímeres levele, melylyel *Apafi Mihály* fejedelem (1676. nov. 18. Gyula-Fejérvártt) őt s általa János és Lőrincz nevű fiait, Mária Christina és Anna nevű leányait, mint a kik azelőtt is nemesi előjogoknak örvendettek (hactenus etiam nobilitatis prærogativa gavisos) újra a nemesek sorába igtatja, adván nekik a következő czímert: A paizs kék mezejében szürke lovon ülő violaszínű talárba öltözött férfi alak, hosszú szakállal, fején vörös sapkával, jobb kezében három búzakalászt, baljában a kantárszárat tartva. A sisakon korona; takaró: sárga-kék és vörös-fehér.

Eredetiben, latinúl:

«Scutum vid. militare cœlestini coloris, in cuius campo sive area homo quidam integer t ga violacei coloris, aliisque vestibus talaribus indutus equo subnigro insidens, sinistra equum freno dirigere, dextra vero manibus tres culmos seu aristas tritici portare visitur».

Aláírás: Mich. Apafi, Franc. Lugasi secretarius. Kihirdettetett: 1676. decz. 8-án a gyulafehérvári országgyűlésen Nagykendi Kendi János fejedelmi prothonotarius által. A czímer nincs lefestve. Az oklevél nagy függő pecséttel van ellátva, fa-tokban. (Br. ltr.)

12. *Katona*, máskép *Szász István* nemes levele, melyet Apafi Mihálytól nyert 1675. jun. 7-én Gyula-Fehérvártt. E szerint a fejedelem megtekintvén Boncza György és Csiki István désfalvai és Barátosi András gálfalvai bírák felszabadító levelét (litteras manumissionales), mely szerint pávai Csekme Gábor mint teljhatalmú gondnoka nejének, Pócsa Annának és kovász-

nai Pócsa Mihálynak — désfalvi jobbágyukat Stephanum Katona alias Szász, a jobbágyságból felszabadítják — tekintettel arra, hogy a fejedelemnek is hadi szolgálatokat tett, ő is kiemeli parasztságból és nemessé teszi, adván neki czímerül zöld borostyánnal koritett paizs kék mezejében kiemelkedő sziklát, melyen csőrében három búzakalászt tartó holló áll. A zárt sisakon korona s különböző színű foszlányok. «A mint lerajzolva látható» úgymond a nemes levél, de a rajzra fentartott hely kitöltetlen.

Az eredeti czímer leírás így szól:

«Scutum vid. militare erectum cœlestini coloris circulariter oblongum et lauro viridi circumductum, ex cuius fundo rupes quædam in altum enasci et in eius summitate corvus quidam naturali suo colore ac stanti similis depictus tres spicas tritici maturi rostro gestare conspicitur».

Aláírva: Mich. Apafi, Joan. Bethlen cancell. Kihirdettetett: 1677. febr. 18-án Dicső-Szent-Mártonban Küküllő vármegye gyűlésén Pókay Miklós megyei jegyző által. Függő pecséttel, fa tokba zárva. (Br. ltr.)

13. *Gyurka Demeter* abrudbányai lakos és bányász czímeres nemes levele, melylyel Lipót császár-király (1701. febr. 22. Bécsben) a bányászat terén szerzett érdemeiért őt és feleségét, Ruszandát, s utódaikat megnemesíti. Hozzá beszélő czímert nyer: A paizs kék mezejében zöld halmon szikla, s azon bányász áll felemelt kalapácscsal. A sisak koronáján könyöklő vörös kar arany koszorút tartva, felette a felírás: *Laborando inveni*. Legalább a szépen kifestett czímerkép így ábrázolja, nem összhangzóan a czímer szószerinti leírásával, melyben a bányász szájából, mintegy sóhajtásként e szavaknak kell jönni: *in spe* (az ismeretes bányász «Glück auf»-nak latin fordítása).

Az eredeti czímerleírás szerint:

Scutum vid. militare cœlestini coloris erectum, in cuius campo rupes et in illius radice homo quidam fossili instructus instrumento, exeunte quasi per halitum ex ore: *In spe* fodere visitur. *A sisakon való koronán:* Brachium humanum humerotenus resectum, rubro vestitu indutum, manu corollam a ream, cui lemma *Laborando Inveni* inscriptum est, tenens.

A czímerkép egy lapot foglal el; felette középen mint keretdísz a kétfejű sas, a szögletekben a magyar forona s az erdélyi három nemzet czímerei. Aláírás Leopoldus, Joan. Fiath. Kihirdettetett 1702-ben Gyula-Fehérvártt az országgyűlésen, Henter Ferencz protonotárius által. (Br. ltr.)

Ezek ama czímeres levelek, melyek ez alkalommal az erdélyi levéltárakban kezembe kerültek. Érdemesnek véltem őket regestrálni, mert eddigelé ismertetve nem voltak s ezek által is teljesebbé lesz némileg a magyar nemesi családok és czímerek lajstroma, melyek összegyűjtése társulatunknak egyik feladatát képezi.

SZÁDECZKY LAJOS.

SZAPÁRY VAGY SZÁPÁRY?

(Első közlemény.)

Szerencsés gondolat a grófi családtól, hogy családnevének helyesírása iránt a «Magyar heraldikai és genealogiai társaság» véleményét kikérte és így annak megvizsgálását nyilvános vita alá bocsátá; mert ezáltal nem csak családneve egységét állapítja meg, hanem a történelmi nevek helyesírásának eldöntését más irányban is elősegíti, és ez által történelmünk tisztázására bővebb alkalmat nyújt.

A Szapáry vagy Szápáry családnév történelmi kutatásokon és mellékesen nyelvészeti alapon is nyugvó eldöntése jó például szolgálhat a többi kérdés alá vehető családnevek mai helyesírásának elhatározására is; azért tehát e kérdés megérdemli, hogy vele tüzetesen foglalkozzunk nem egyedül az illető grófi család, hanem még inkább a történettudomány érdekében. Ez okból én már néhány évvel korábban kutatásokat tettem a grófi család első őseinek történelmi szereplése és életrajzi viszonyainak földerítése végett, különösen Győrött, Budapesten, Veszprémben és Bécsben néhány száz adatot gyűjtöttem ez irányban; mert Nagy Iván családtani munkája különösen az első Szapáryak iránt semmikép sem elégített ki, nem csak terjedelem, hanem időrend tekintetében sem. Ezt nem lehet Nagy Ivánnak hibául felróni, ki nem kutathatván át hazánk valamennyi levéltárait, kénytelen volt a hozzá beküldött adatokra szorítkozni és a sokszor csekély készletet még szűkebben feldolgozni.

Most azonban nem czélom a Szapáry ősök életrajzait megírni, hanem csak a családnévre vonatkozó fontosabb adatokat bemutatni, de mégis úgy, hogy azokból Nagy Iván tévedései is könnyen rectificálhatók legyenek, egyszersmind a családnév történelmi változatai is feltűnhessenek.

Értekezésem két részből áll: az elsőben előadom adataim ismertetését időrendi sorozatban,

különösen azon okmányokra szorítkozva, melyek egyszersmind az életrajzi főbb változatokat is megvilágítják; a második részben kritikai vizsgálat alá veszem az első rész adatait a családnév helyesírására vonatkozólag, azután megállapítom az eredményt és kimondom véleményemet a Szapáry vagy Szápáry családnév mai helyesírásáról.

I.

Az első Szapáryak 1550 körül kezdenek a magyar közéletben feltűnni, midőn *Szapáry György* nőül vette *Asszonyfalvy Annát* és vele ennek győrmegyei birtokán Asszonyfalván (rövidítve Asszonyfán) telepedett meg. Hogy ekkor a család fiága birta-e már Szapár földjét, eddig szerzett adataimból még nem tűnik ki; de ha bírták is azt, nem sok hasznát vehették, mert a török uralom azt csak pusztának ismerte, és még sokáig csak «prædium» volt. Ezen házasságból 1555 körül egy fiu született, ki nem sokára tekintélyes állásra vergődött Győrmegyében.

Szapáry István okmányilag ismert föllépése 1582-ben történt, midőn saját személyében a megyei törvényszéknél pörlekedett, és így ekkor már nagykorú volt. Bácsán lakott, később, valószínüleg szülei halála után, anyai örökségén Asszonyfán és Alsokon (Szentmárton mellett) tartózkodott. Neje volt *Fábián* Pál leánya *Anna.*— Győr várának török uralmi (1594. szept. 29. — 1598. márcz. 29.) ideje előtti évekből összesen 16 adat található róla Győrmegye legrégibb jegyzőkönyveiben. A nevezetesebbek:

1582. Egregius *Stephanus Zapari* tiltakozik Néma község nemesei ellen a közös legeltetés iránti szerződés megsértéseért.

Ugyanez évben: Egr. St. Zapary tiltakozik Pychordy ellen.

Ugyanott: Egr. St. Zapari Bánkon levő két nemes curiája iránt a püspök ellen lép föl.

Negyedik adat: Ad instantiam St. Zapary, idézés.

1586. Evocat Emericus Örkény *Stephanum Czapari de Batcha* ac Stephanum Azzonfalvay, Néma iránt. — Első előnév.

Ugyanott: Capitulum inhibet nobiles Stephanum Czaparÿ ac Stephanum Azzonyfalvay, Borba és Écs végett.

1588. Nehezen olvasható: Feria sexta p. f. Michaelis. Eodem die citat Stephanus Czapary et Azzonfalvay medio Blasii Wyncze iudlium adportari in domo senatoria ad instantiam Petry Hagymasÿ de commissa violentia. Per eundem iudlium ad instantiam Stephani Czapary ac eiusdem *consortis Pauli Fabiani filiae Annae* cum secutoribus ac Ladislao filio eiusdem potentia facta in Kozeos Nema (Közös Néma) in terris arabilibus feria proxima ante Michaelis in loco Kiskoez Zelle (Kisköz Széle); expeditionem petit in eundem. — Egyetlen adat Szapáry István nejéről.

1589. Tiltakozik nobilis St. Zapary, Nagy-Écs iránt.

1592. Stephanus Czapary ügyvédeül «Clementem Walum et alios» vallja. — Első nyoma az ő ügyvédvallásának.

U. o. St. Czaparÿ eltiltja colonos dni Stephani Teoreok Kis-Pervad és Azzonffalwa iránt.

U. o. St. Czapary eltiltja Poky Mihályt Börcsháza iránt.

1593. *Stephanus Zapary de Alsok* et St. Azzonfalway prohibent Joannem Nagy iudlium. — Második előnév.

U. o. Similiter nomine Stephani Zapary de Alsok Stephani Azzonfalway *filii* prohibent capitulum ab usufructuum Borba et Azzonfalva.

Ezután tizennyolcz évi (1594—1611) hézag mutatkozik a török uralom terjeszkedése miatt Győr elesése után.

1611. Ad præscripta comitia Cassoviensia electi sunt egregii Michael Poky de Mérges et Stephanus Czapary. — Országgyűlési követ.

1613. (Királyi leirat a pozsonyi kamarához:) Stephany Szaparÿ nomine gratiæ 50 floreni Hung. determinantur — apr. 19.

1613. Feria sexta post f. Philippi et Jacobi Ap. 248. Exhibitur et præsentatur series literarum dnorum consiliariorum cameræ S. M. quibus significant: pro *dicatore* huius cottus egregium Stephanum Czaparÿ agnoscisse et substituisse.

U. o. Item egr. St. Czapary prohibet universos ab usibus Felső-Néma et portionum in Barba et Azzonffalva.

U. o. Et uterque, quam dicator regius Stephanus Czapary, quam (controlor) Martinus Alsoky in congregatione iuramentum prestabunt.

1613. okt. 11. Expedietur interim (ad palatinum) dicator Stephanus Czaparÿ cum pecunia. — Tehát kir. adófelügyelő.

1614. Stephanus Czápáry iuratus nobilis iuramentum præstitit et in numerum assessorum aussumtus est. — Mint megyei táblabíró is megtartá néhány évig a kir. adófelügyelőséget. — Először *Czápáry.*

1615. Dicator St. Czapari. — Ismét St. Czapari, Borba iránt. — Egy pöriratban újra: Conqueritur egr. St. Czápáry.

1616. Protestatio St. Czapary.

1617. Conqueritur egr. D. St. Czapáry.

1618. Dallos János választatván dicatorrá, valószínűleg eddig vitte Szapáry István a kir. adófelügyelőséget.

1619. Nob. St. Czapary curator dni Gregoroczy.

1620. Egy szerződésen ezen aláírás: Coram me Stephanum Szapary iuratum assessorem cottus Jauriensis. — Először *Szapary.*

1621. Item literæ Armales Petri Calaris (Kláris) publicatæ sunt. — Kláris Péter Szapáry István veje volt.

U. o. Item præsentatæ sunt literæ armales pro parte Nobilis Stephani Czaparÿ.[1] — Ez *újított* nemes-

[1] Érdekesnek tartom e két jegyzőkönyvi kivonatot teljesen közölni: «Anno 1621. Sabato proximo post festum visitationis beatissimæ Virginis Mariæ. — 6. Item literæ similes armales Petri Calaris publicatæ sunt, in quibus Sua Maiestas Cæsareo Regia eundem Petrum Claris et fratres suos uterinos Andream et Mathiam et matruelem Joannem Komáromy in veros et legitimos

levél volt; lehet, hogy a diplomában «Kláris» és «Szapáry» áll; az eredetit nem ismerem.

1622. Nobilis Petrus Kalaris suo et nobilis Stephani Czapary, filiorumque et filiarum ac cæterorum fratrum et consangvineorum nominibus — Borba, Asszonyfalva, Néma, Börcsháza és Neszkenye iránt tiltakozik.

1623. Nominantur autem pro candidatis in officium vicecomitis huius cottus Jauriensis: generosus ac egregius Casparus Grebechy, Joannes Syey, Joannes Dallos et Stephanus Czapari. — Ez évről 137. és 159. sz. a. Czapáry áll.

1624. 226. sz. Anno 1624. 9-a Martii, concordia inter familias Szaparÿ et Petrum Klaris ab una, partibus vero ab altera venerabile capitulum eotum vicecomite Joanne Syey, iurassoribus Stephano Torkos, Martino Egry.

Ezen szerződés valószínűleg Szapáry István halála közeledésekor iratott, meghalt 1625 körül. Ekkor ő hetvenéves aggastyán lehetett, mert 1582-ben már nagykorúnak kellett lennie, ki saját személyében is pörölhetett. Neje Fábián Anna már korábban meghalt.

Szapáry István gyermekei voltak: *András*, ki később alispán, utóbb kir. kamarai tanácsos lett, *Mihály*, ki 1639 körül halt meg, *Fruzsina*, Szilvásy Jakab neje, *Borbála*, Kláris Péter (utóljára a győri kir. őrség fővajdája) neje, *Zsuzsánna*, előbb Szelesthey Sándor, 1626 után Szalay János neje.

Szapáry András már a harminczas években álló férfiú volt, midőn atyja meghalt, neje Csáth Anna gazdag győri polgár leánya volt, ki a gazdaság körül a gondot férjével megosztá, és így a család mind vagyonban, mind tekintélyben folyvást gyarapodott.

Ez időből már igen sok adat áll rendelkezésemre, melyek közől az életrajzra vonatkozó fontosabbak a következők;

1625. Joannes Zilágÿ protestatur contra nobilem *Andream Czaparÿ*, Taap iránt.

1626. 14. Febr. Nobilis Petrus Klaris certorum peditum vayvoda Jauriensis nobilis dominæ Barbaræ Zaparÿ consortis suæ nomine, Néma iránt.

1626. Datum in castello Dienesffalva, f. 2. pr. p. dnicam Exaudi. Ferdinandus Secundus D. gr. electus Romanorum imperator etc. Expositum est Matti nræ in personis generosarum dominarum Euphrosinæ Jacobi Sylvasy et Susannæ Alexandri Zelestej de Alsó Zeleste fidelium nostrorum egregiorum consortum, filiarum vero egregii *condam* Stephani Szaparj, qualiter eædem dominæ exponentes cum fidelibus nostris egregii Petri Claris certorum peditum nostrorum Jauriensium vajvodæ consorte filia vero præfati condam Stephani Szaparj in totali possessione Aszoniffalva cum curia nobilitari ac portionibus in Borba, Nema ac Ech, necnon domo in præsidio Jauriense — (osztályparancs).

1627. (494.) Egregii Andreas et Michael Szapary necnon Petrus Kláris personaliter nominibus et in personis familiæ Szaparyanæ, tiltakoznak.

1628. A pápai uradalom panaszkodik contra dnos terrestres desertæ possessionis Asszonfalva, notanter Andream Zapary, Petrum Klaris et alios. — Tehát ekkor Asszonyfát elpusztíták a törökök.

1628. (575.) Egr. et nob. Andreas Zapary personaliter suo ac nobilium Michaelis fratris, necnon Euphrosinæ gen. Jacobi Szilvassy de Zergen, et Barbara Petri Klaris vayvodæ Jauriensis, ac Susannæ nobilis Joannis Zalay (már nem Szelesthey); tiltakozás.

1628. A káptalan tiltakozik Szapary András ellen prætendens terras arabiles alias per prudentem et circumspectum Simonem Chat civem dictæ civitatis Jauriensis. — Tehát ekkor halt meg Szapáry András apósa Csath Simon.

1629. Egr. Petrus Klaris n. et in p. familiæ Szaparyanæ, Asszonfalva és Nagy-Néma iránt.

1630. Egr. Petrus Klaris et familia Czaparj; tiltakozás.

1630. máj. 25. Andr. Czaparj suo et Georgii Szalay nomine.

1630. nov. (702.) Barbaræ Czaparj Egr. Petri Klaris consortis.

U. o. (703.) Andr. Czaparj velut frater natu maior suæ familiæ.

1631. Egr. Petrus Klaris n. et in p. g. Dnæ Barbaræ Szapary.

U. o. (18.) Egr. Andr. et Michael Szapary — prohibent.

1632. (51.) Sabariam deputati sunt (4-iknek) Andr. Szapary.

U. o. (58.) Ablegantur in Sabariensem congregationem: Andreas Szapary iuratus assessor. — Ekkor már m. táblabiró.

1632. (74.) Egr. Andr. Szapary iuratus assessor cottus Jauriensis — a káptalan ellen.

1633. «Palatinus Urunk eo Nagysága levelét olvasták el, kiben parancsolja, hogy az Czápáry uram törvényétől supersedeál». — Magyar jegyzőkönyv.

1634. (101.) Pro eligendo vicecomite candidatis generosis dnis priori dno vicecomite Joanne Dallos, Andrea Czápáry, Petro Jagasich et Paulo Nemay.

U. o. (122.) Ad inst. egr. Andreæ et Michaelis Szápáry.

1634. A pūspök protestatus est contra egregios Andream et Michaelem Szápáry.

1634. Ad instantiam egr. Andreæ Czapary iurati assessoris h. c. egr. Martinus Egry, Martinus, Michael Szeghy, Martinus Angrano iudlium huius cottus retulerunt, eundem Andream Czapary nulla bona et iura possessionaria libera præter deditiis Turcicis habere. — Tehát a család birtokai mind a tőrök uralom alatt állottak.

1635. (145.) Andr. Szapary prohibet — Écsi Fűzallya, Borba, Nema, Asszonfalva, Feolseo Neszkenye iránt.

regni nobiles annumeravit et adoptavit. — 7. Item præsentatæ sunt literæ Mathiæ quondam S. C. et Regiæ Mattis dni nostri clementissimi piæ recordationis similiter armales pro parte nobilis Stephani Czaparÿ, in quibus Sua quondam Maiestas, habito respectu fidelibus servitiis eiusdem Stephani Czaparÿ, arma sive insignia eiusdem Nobilitaria renovavit, cum alias is ex nobili prosapia fuerit quidem oriundus, verum injuria tempoium eadem insignia et privilegia amiserit, quæ etiam sunt publicatæ».

1636. Nos capitulum eccl. Jaur. d. p. m. quod egr. Andreas Szapary et generosa dna Anna Chat consors eiusdem — ügyvédeket vallanak.

1636. okt. 24. Ad nobilium insurrectionem pro capitaneo nominatus est gen. dnus Andreas Szapary, pro vajvoda egr. Benedictus Szentmártony. — Föl-kelő nemesség kapitánya.

1637. máj. 8. (229.) Unanimi voto comitatus voces colligendo ex candidatis quatuor personis in vicecomitem electus est gen. D. Andreas Szapary, qui solitum prestitit iuramentum. — *Alispán.*

1637. (244.) Eodem die publicatæ literæ regales S. M., et ad dietam electi pro nunciis gen. D. Andreas Szapary vicecomes et Michael Czunko iur. notarius eiusdem cottus Jauriensis. — Országgyűlési követ.

1637. Saagh in f. b. Michaelis A. comes Joannes Drugeth de Homonna iudex curiæ etc. Expositum est nobis in p. egr. Andreæ Szapary — olim Stephanum Czaparj — ipsi Andreæ Czapary — in p. dicti Czapary. — Ugyanazon okmányban háromfélekép.

1638. okt. 30. Bodo Giörgi Szolga biro uram attam ez commissiot Alsoki Martoni, Baicsi Janos, Pethes Giörgi nemes szemeliek instanciaiokra stb. Andreas Szapary vicecomes cottus Jauriens. mp. — Saját kézirata.

1638. Nos capitulum e. J. d. p. m. quod egr. Joannes Dallos coram nobis — ügyvédeivé vallja: Andream Szapary, Martinum Feyerpataky, Petrum literatum de Meszlenÿ, Benedictum Meszlenÿ etc.

1639. jun. 5. (409.) Gen. d. Andreas Szapary vicecomes aliique iudlium et iurati assessores sedriæ cottus Jaur. in officiis ipsorum confirmati sunt. — Harmadik évben alispán.

1639. (428.) Protestatur Anna Chatt consors dni vicecomitis Andreæ Szapary. — (430.) Gen. d. Andr. Szapary vc. c. J. nomine et in persona g. Dnæ Annæ Chyatt.

1640. Andreas Szapary tamquam maior natu frater et defensor bonorum indivisorum familiæ suæ Szapary prohibet — Asszonyfalva, Borba, Eörkény, Néma, Ravazd; továbbá Börcsháza, Felseö Neszkenye és Keökeháza iránt.

1640. szept. 13. Communi congregationis consensu denuo confirmarunt præsentem dnum generosum Andream Szapary in officio vicecomitis. — Negyedik évben alispán.

1641. Gen. d. Andreas Szapary et Frusina similiter Szapary condam Jacobi Szilvasy relicta vidua et Barbara Szapary Petri Klaris ac Susanna Szapary Joannis Szalay egregiorum consortes ad oculatam — bírói szemlét kérnek.

1641. Nos universitas necnon Andreas Szapary vicecomes — egr. Petrus Klaris præsidij S. C. Regiæque Mattis Jauriensis supremus vaivoda. — Aláírás: Coram me Andrea Szapary vicecomite cottus Jauriensis mp.

1642. jan. 16. A megye tisztikara megmarasztaltatik, 5-ik évre.

1642. apr. 26. Kir. leirat a pozsonyi kamarához: benigne annuimus, ut consiliaratus penes cameram istam Hungaricam per obitum quondam Caspari Ordody vacans fideli nobis dilecto Andreæ Szapari vice comiti comitatus Jauriensis conferatur — Kinevezés kamarai tanácsossá.

1643. febr. 23. Ad conventum in oppido Sabariensi ablegantur: Rmus d. Mathias Palffy Archiabbas S. Martini S. M. Pannoniæ, Andreas Szapary vicecomes et Andr. Farkas cottus eiusdem notarius. — Követség.

1643. máj. 8. Primum et ante omnia generoso dno Andrea Szapary a S. C. Regiaque Matte proxime præterlapsis diebus in consiliarium Cameræ Hungaricæ electo et vicecomite dicti cottus Jauriensis officio suo sponte cedente — Pozsonyba költözés 6 évi alispánság után.

1644. (161.) Idem dnus præpositus prohibet familiam Szaparyanam ab usu terrarum arabilium Barba vocatarum.

1645. Ad instantiam g. dni Andreæ Szapary — vizsgálat.

Szapáry András mint kir. kamarai tanácsos meghalt 1650 körül. Utána neje Csath Anna még néhány évig életben maradván, felügyelt a birtokok kezelésére; Péter fia lett azután a család fejévé.

Szapáry Péter mindjárt atyja halála után nem csak gazdászati, hanem politikai és katonai tekintetben is jelentékeny tevékenységet fejtett ki. Már 1650-ben donatiót kapott négy fehérmegyei helységre, később pedig birtokai gyarapodása után 1693-ban *bárói* rangra emeltetett. Lássunk néhány okmányrészletet az ő életkorából is:

1650. szept. 9. Bécs, kir. adománylevél. Nos Ferdinandus etc. — consideratis — meritis fidelis nostri egregii Petri Szapary, quas ipse sacræ primum regni nostri Hungariæ coronæ, et deinde Maiestati nostræ — totales et integras possessiones tam populosas quam desertas Agh Szent Peter et Uyffalu aliter Novay vel Besenyő — Erchÿ et Perkata — quæ alioquin egregii olim Pauli Dombay profuisse sed per mortem et defectum seminis eiusdem ad sacratissimam prædicti regni nostri Hungariæ coronam consequenterque collationem nostram regiam — devolutas esse perhibentur et redactæ — memorato Petro Szapary ipsiusque hæredibus et posteritatibus, primum quidem masculini, iis vero non existentibus, foeminini, imo et legatariis utriusque sexus universis dedimus, donavimus etc.

1651. jul. 11. Mi Berkes Máthé az nemes Giör vármegyének vice szolga biraja és Vépi Gergel esküttje — az nemzetes Cátt Anna aszonnak az néhai nemzetes vitézlő Szapari Andras uramnak megh hagiatott özvegie instantiajara mentünk vala ki Nagy Echre — tanukihallgatás.

1655. Szapary család birtokóvása.

1660. márcz. 22. (Osztálylevél a győri káptalan előtt): Mi az néhai nemzetes és vitízlő Szapáry András uram maradéki négyen, úgymint: Szapáry Miklós, Szapáry Péter, Kata Szapáry és Szapáry Judith, atyafiságosan végeztünk és osztoztunk meg egymással. — Elsőben Szapáry Miklós és Péter úgy végeztek az rácz faluk végett, hogy Ercsi nevű falu præcise Szapáry Péter uramé légyen virtute donationis regiæ, — Rácz-Szentpéter pedig és Besnyő egyenlő jussal két felé osztassék, — a rajta levő 100 forintot Szapáry Péter uram szabadulására való költségre cedálták. — Ötödször Szapár nevű prædium præcise fiúágnak maradott. — Tizennegyedikszer Bana falu

Komárommegyében négy felé osztatik: Miklósé 6½ jobbágy, Péteré 6½, Katáé (Fejérpataky Ráfaelné) 8, Judité (Farkas Andrásné) 8 jobbágy stb.

Ezek után már kevés eltérések mutatkozván az okmányok névirataiban, ezzel bezárhatjuk a családra vonatkozó adatok sorát; különben is az itt közlött osztálylevél kiállítása után a fiág 1693-ban bárónságra, 1722-ben pedig grófságra jutván és terjedelmes birtokokat szerezvén, tagjai az ország különféle részeiben laktak, és így az okmányok is sok levéltárban lennének fölkeresendők, melyek a grófi család történetére ugyan érdekesek, de a Szapáry vagy Szápáry név eldöntésére a fönebbiek után már fölöslegesek.[1]

Megjegyzem még, hogy Szapáry *Péter*[2] testvérei közől Szapáry *Miklós* családja kihalt; Szapáry *Katalin* még atyja (András) életében Pozsonyban férjhez ment Fejérpataky Rafael kir. kamarai tiszthez (1645 körül), ki azután Bécsbe költözött és (1655 körül az udvari kanczellária lajstromozójává lett, az 1660-iki osztálykor még életben volt, de pár év múlva meghalt; utána özvegye másodszor ment férjhez Radostics Ferenczhez, ki utóbb (1678—82) Komárommegye alispánjává lett, ezen házasságból származott Radostics Klára, ki azután női ágon a Komáromy, Kovács, Barbay és Szombathy családokat tette a Szapáry fiág rokonaivá. Szapáry *Judit* nőági utódai által a Farkas, Somogyi, Milkovics és Szentmihályi családok jutottak rokonságba.

Ezeket mellékesen megvilágításúl megemlítvén, térjünk át most a Szapáry vagy Szápáry családnév megállapítására.

Dr. Szombathy Ignácz.

[1] Érdekességük miatt álljon még néhány: 1662. Szapary Péter és a szent-mártoni apát között a birtokkérdés iránt vizsgálat rendeltetik. — 1667. In persona egregii Petri Szápáry, veluti fratris natu maioris heredum condam egregii Andreæ Szápáry et totius familiæ Saparyanæ prohibet: Börcsháza, Pervád, Borba, Asszonyfalva, Néma és Nyeskenye iránt. — 1671. Az eő Felsége német renden levő népének egy hónapig tartására való limitatio ekképen következik az porta: (43-ik) Szapary Péter ur 2 frt.

[2] Szapáry Péterről némelyek kétségbevonják annak török fogságát, melyet azonban egyéb adatokon kívül az 1660-iki osztálylevél is tanusít, melynek kiállításánál Péter személyesen nem is volt jelen; de a szerető testvérek bőven gondoskodtak róla, sőt (az első pont szerint) kiszabadítására még a 100 frt követelést is cedálták. Tehát bizonyos, hogy Szapáry Péter török fogságban dolt (1657—1661); de Birchpfeifer Sarolta színművében egyik túlzás az, hogy Szapáry Pétert grófnak tünteti föl, ki fogsága idején még báró sem volt. — Az osztálylevél azt is tanusítja, hogy Péter az 1650-iki donationalis patensben igért Perkáta helységet a privilegialis donatióban nem kapta meg, csak Ercsi, Rácz-Szentpéter és Besnyő jutott a család birtokába. Szapár pedig akkor csak prædium (puszta) volt.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Siebmacher-féle magyar és erdélyi czímergyűjtemény.

(Válaszúl Béldi Istvánnak a Turul legutóbbi füzetében megjelent bírálatára.)

Elismert hasznú s még folytatásban levő művekre nézve a bírálatnak csak kétféle módja fogadható el, vagy az absolut elismerő, vagy az, mely a mű előnyös oldalainak részletezése után áttér az óhajtandó módosításokra, előadva a netaláni tévedéseket és hiányokat, minők minden nagyobb gyűjteményes munkában előfordulnak és elő is fognak fordulni, hogy e bírálatot a mű szerzője lelkiismeretesen figyelembe véve, a tévedéseket lehetőleg kerülje s a hiányokat a pótlékkötetben pótolja.

A bírálat utóbbi módja következményeiben áldásos, mert javít, a művet egyúttal ajánlja s annak tekintélyét is növeli.

De természetesen, elengedhetetlen feltétel, hogy az ily mű bírálója az illető szakban legalább is annyira jártas legyen, mint a bírált mű szerzője, mert ellenkező esetben ez «úgynevezett» bírálat nem lesz egyéb, mint hajánál fogva előránczigált akadékoskodás, semmit mondó tárgyak felőli szegényes csipkedés, mely a «non savoir», a szakértelemhiány következtében nem veszi észre a netalán valóban létező nagyobb hibákat és hiányokat.

Már említém, mit követelek egy bírálótól? Azt, hogy legalább ugyanazon színvonalon álljon a szerzővel, kinek művét bírálja; s ezuttal még hozzá teszem, hogy ily nagyszabású gyűjteményes munkának, mint a szóban forgó, bírálóitól egész joggal megkövetelhetjük, hogy teljes fogalma is legyen arról, miképen áll elő az ilyféle gyűjtemény; mennyi szellemi, testi és anyagi áldozattal van csak egyetlen egy ily füzet összeállítása egybekötve, — *hogy jogos mértékkel mérhesse meg a mű előnyeit s meg tudja ítélni, volna e manapság más valaki képes, e mínél jobbat, kimerítőbbet létre hozni?*

Hogy Béldi úr, saját szavai szerint, czímereket gyűjt és heraldikával foglalkozik, ez még nem avatja őt heraldikussá s a Turul 1887. IV. füzetében közölt heraldikai elvei és nézetei még kevésbé képesítik arra, hogy őt e szak férfiai közé soroljuk.

Most pedig Béldi nyilatkozatainak pontról-pontra való czáfolására térek át. — Ezek sajátságosan egy megjegyzéssel kezdődnek, melyet mint látszik kizárólag Reichenau védelmére szánt: «nincs oly mű, melyben egy vagy más kifogásolni vagy megczáfolni való ne találtatnék». — Nagyon helyes a megjegyzés, de nem annak alkalmazása Béldi úr czikkében, mert miként fér az össze az igazsággal, hogy míg a Siebmacher magyar részében minden *elkövetni vélt* hibát megrovás, még pedig szigorú megrovás alá vesz, addig Reichenau minden helytelenségeit természeteseknek igyekszik feltüntetni.

«Mindenek előtt — így folytatja Béldi — Argus kritikájának egy nevezetes pontját bátor vagyok kifogásolni, t. i. Reichenaunak különösen hibáúl rójja fel, hogy a heraldikában numismatikára támaszkodik.»...

A saját szavaim (l. Turul 1886. 36. l.) ezek: «Senki sem tagadhatja s nincs is szándékában tagadni, hogy mindezek a pénzek és érmek a heraldikára nézve igen értékesek; de ha heraldikai czélokat tartunk szemünk előtt, az érmekből és pénzekből csak azok tisztán heraldikai részére fogunk tekintettel lenni, s ha szükséges, csak ezt fogjuk reprodukálni. A heraldikának mint tudománynak jogai és kötelességei megengedik, sőt szükségképen megkövetelik az ily eljárást. A többit, a mi ide nem tartozik, el kell hagyni, mert nem ide, hanem egészen más szakba vág, más tudományt illet.»

Ime ítélje meg akárki, mondtam-e azt, a mit Béldi rám fog.

De olvassuk tovább, mit lobbantanak még szememre? Azon állításomat, hogy manapság, egy a Sz. István-korona országainak egészéből kiszakított részt mint önállót külön tárgyalni szigorúan véve nem helyeselendő. — Béldi utal Reichenau előszavára, melyben ez álláspontját kellőleg igazolja. — Véleményem szerint az igazolásnak csak ott van helye és értelme, hol a helyzet a megtámadás veszélyének nagyon ki van téve. — Reichenau úgy látszik nem érzett egész biztos talajt lábai alatt, mert annyira igyekezett álláspontját előre tisztázni, mielőtt ezért megtámadva lett volna.

Továbbá azt írja Béldi: «Úgy látszik, Argus azon nézetben van, hogy nem sok kézben forog Reichenau műve.» Erre következőkben válaszolok: Nem szokott ott *nézetem* lenni, hol határozott *tudomással* bírok; nekünk magyaroknak e mű gyengébb, semhogy «kezeinkben forgassuk» és külföldön — hála az égnek — még létezése is alig ismeretes; mi pedig a «Turul»-ban mondott feltevésemet illeti, hogy a Reichenau-féle «Siebenbürger Adel» ez első füzettel be is van fejezve: teljes joggal nyilatkoztam így, minthogy ezt maga a szerző tudatta velem; később elhatározását megmásította s egy második füzetet is kiadott, az utolsót, mert folytatásában a halál meggátolta.

Reichenau számos czímert phantasiája után színezett. Hogy ezen qualifikálhatatlan eljárást ostoroztam, egyedül Béldi úr veti szememre azon megjegyzésével, hogy «valóban felesleges őt kritika alá vonni saját egyéni nézeteért.» — No ha Béldi úr minden heraldikusnak — vegyük kis időre ilyennek Reichenaut is — megengedi, hogy kiadandó művében a czímerek színeit maga válaszsza meg, csak összeállítása heraldikailag szép legyen, tekintet nélkül annak *igaz* voltára, minő következetességgel mondhatja pár sorral alább: «Már pedig nézetem szerint a heraldika is azon a niveaun áll, a melyen a történelem; úgy hogy azt elferdíteni, falsifikálni megbocsáthatlan eljárás, sőt méltán szigorú megrovást von maga után.»

Kénytelen vagyok kijelenteni, hogy Reichenau elhalálozása nagyon megnehezíti helyzetemet s épen egy rövid necrolog megírásával foglalkoztam, midőn Béldi kritikája kezemhez jutott.

Valóban Béldi nagyon rossz baráti szolgálatot tett ezzel szegény Reichenaunak. — Ha ő hallgat, engem sem kényszerített volna szólnom; de így szólásra kényszerítve, kötelességemnek tartom művét a szerint részletezni, a mint azt valóban és igazságosan megérdemli.

Mindenek előtt (csak Béldi úrhoz szólok) egy pontot tisztázzunk. — Soha nem bosszantott (s melyik józan embert bosszanthatná), hogy Reichenau mint «idegen elem» *nemzetiségi* szempontból e munkába «belevágott»; csak az aggasztott, hogy 1. egy koronaország az egésztől külön szakasztva tárgyaltatik s 2. hogy Reichenau «mint idegen elem» fogott *történetírói s heraldikai* álláspontból e munkához.

Ezért már jóval a «Siebenbürger Adel» I. füzetének sajtó alá kerülte előtt írtam (egyetértésben az akkor szintén csak előkészítésben levő «Magyar Siebmacher» főszerkesztőjével) a kiadónak, vajjon a két mű az utolsó pillanatban nem volna-e egyesíthető, s egyesítve folytatható? Bauer és Raspe e javaslatomat kész örömmel fogadta s e végett a szükséges lépéseket meg is tette, de Reichenau az első pillanatban nem akarta önállóságát az egésznek feláldozni.

Azonban midőn az «Ung. Adel» I. füzete megjelent, Reichenau nézete megváltozott és a két mű egyesítését ajánlotta, de már ez ajánlat ekkor nem fogadtatott el. — E kis intermezzo valószínűleg egészen újság Béldi úr előtt s hivatva van reá, hogy egy némely nézetét alaposan megváltoztassa.

És most röviden egyet-mást elmondok a «Siebenbürger Adel» elhúnyt szerzőjének személyére és műveire vonatkozólag. — Szolgáljanak szavaim egyuttal necrolog gyanánt.

Reichenaui Reichenauer Constantin 1839-ben Ausztriában született, gymnasiumi tanulmányait

végezve mint cadet a hadseregbe lépett, hol kapitányságig emelkedett és az 1859-iki hadjáratban különös vitézségeért ő felsége által az ezüst vitézségi éremmel tüntettetett ki. — Sokáig levén Erdélyben helyőrségen, érdeklődni kezdett ennek történelme s különösen nemességi viszonyai iránt s az ottani köz- és magán-levéltárakban lassanként sok heraldikai és genealogiai adatot gyűjtött össze, — Erdély történelmi irodalmában is jártas volt, s magán-emberhez mérten tekintélyes szakkönyvtárral bírt.

Néhány évvel ezelőtt gyengélkedő egészsége miatt nyugalomba vonult, lakását Bécsbe tette át s itt a heraldikai társasággal, valamint az időközben elhúnyt Dr. Lange Emillel, az erdélyi családok alapos ismerőjével és a «Brünner geneal. Taschenbuch» kiadójával érintkezésbe lépett, és valószínűleg innen kapta az első ösztönt, hogy az erdélyi rész kiadását a nagy Siebmacherben a kiadóknak felajánlja. — A fennevezett czég, mint tudva van, körülbelől 30 év óta keresett szerkesztőt, ki művökben Magyar-, Erdély- és Horvátország czímereit közölte volna.

Reichenau Bécsben 1887 decz. 14-én meghalt. Habár személyesen nem ismertem, mégis három év leforgása alatt — levelezés által — köztünk baráti viszony fejlődött ki s ezen idő alatt volt alkalmam az elhúnytat mint szerény, felette szíves, derék és önzetlen embert megismerni.

Szakgyűjteménye több ritka és nagyon érdekes erdélyi nemesi pecsétet tartalmazott s ezek nehánya az «Ungarischer Adel»-ben már közöltetett is.

Midőn Reichenau «Siebenbürger Adel» I. füzete megjelent, felkért, bíráljam meg s én annál is inkább teljesítettem kívánságát, minthogy időközben megtudtam, hogy ez másnak is szándékában van *s nem akartam, hogy Reichenau jó akarata és igazán dicsérendő szorgalma mellett néhány szóval agyon bíráltassék.*

Így jött létre Argus kritikája, mely a nagyon kevés dícserni valót dícsérte, s a nagy számban levő hibák csak nagyon kis részét s azt is nagy kimélettel rótta meg.

Általában bírálatomat lehetőleg rövidre szabtam, — mint ismeretes — csupán a heraldikai szempontokra terjeszkedtem ki, a szöveget nem is érintettem. — Magától érthető, hogy Reichenaut e czikkemről azonnal értesítettem.

Ez története és megoldása annak, miért bíráltam én a «Siebenbürger Adelt» ily kiméletesen? Valóban, mértéken túl kiméletesen! minthogy ez volt a «Neue Siebmacher» nagy vállalatban a leggyengébb rész, sőt e nagy mű dícséretére mondva az egyedüli gyenge, melyet a kiadók is — post festa — sajnosan tapasztaltak.

Nagy hibája volt a különben szerény Reichenaunak, hogy erejét túlbecsülte s oly munkát vállalt, mely érdekeltségnél, tárgyszeretetnél, szorgalomnál s Sacken heraldikai katekizmusának ismereténél többet kíván. — Reichenaunak nem volt írói képessége, sem fogalma a történetírásról, írmodora kétségbeejtő, a forráskutatásban s azok feldolgozásában gyenge; a mit írt (csekély kivétellel), vizenyős kivonatok voltak másodrendű elévült munkákból, a szakértelem hiányából kifolyólag teljesen mellőzte s figyelmen kívül hagyta a legújabban megjelent szakirodalmat.

Ezen kétségbeejtőleg gyenge sorokhoz valóságos hieroglyph-szerű rövidítéseket szerkesztett, s ezzel az egészet annyira olvashatatlanná és zavarttá tette, hogy az olvasó gyakran a legjobb akarat mellett sem tudta megfejteni, hogy voltaképen mit akar mondani? Legegyszerűbb mondatai is iskolás jellegűek voltak: «Er war ein braver Mann, und starb an hitzigem Fieber, nachdem er schon viele Schätze angesammelt hatte; — Er war ein böser Mensch, erfreute sich stets einer guten Gesundheit, vermählte sich mit Aloysia, Kunigunda, Louise, Marie etc. und wurde von seinen Unterthanen im Sinne des Wortes angebetet.» — — —

Ezekhez hasonló mondatokkal szokva volt genealogiai vázlatait fűszerezni s az olvasó az első perczekben nem volt tisztában a felett, bosszúsan dobja-e félre a könyvet, vagy nevessen rajta?

Méltóan sorakoznak a szöveghez az úgynevezett «Czímertáblák», mihelyt azokat nem «figyelemmel átfutni», hanem «figyelemmel átnézni» kezdjük. — Ezekről nagy vonásokban már megtettem annak idejében észrevételeimet a Turulban s azok ismétlésétől tartózkodom; csupán Béldi úr kedvéért pótolom meg a következőkkel:

Béldi úr egész szenvedélylyel dobálódzik a «hamis» «hamisítvány» jelzőkkel a magyar Siebmacherben megjelent czímerekre vonatkozólag, mihelyt arra kedvező alkalmat vél találni. — Ezzel nagy vigyázatlanságot követett el. Először: mert — mint később kimutatom — egyetlenegy czímert sem volt képes kétségtelenül hamisnak bélyegezni; másodszor: mert nem jogosan beszélt, minthogy szavaival csak azt bizonyította be, hogynincs helyes fogalma arról: mit neveznek czímergyűjteményekben hamisítványnak?

Hogy pecséteknél és czímereknél mit neveznek hamisnak? mit nem teljesnek? hibásnak vagy részben hibásnak? erre csupán a következőket jegyzem meg: *Hamisítványnak neveztetnek azon czímerek, melyeket az illető közlők koholtak, vagy a közlő által mint koholtak vétettek át, a nélkül, hogy azt azon család, melynek tulajdonittatik, bármikor ismerte vagy* (akár jogosan akár

jogtalanúl) *használta volna.* — Egyedűl ezt szabad a heraldikában hamisítványnak neveznünk s ilyeneket a «Siebenbürger Adel»-ben tucatszámra találunk. — Hogy szerző bizonyos combinatiók s heraldikai szabályok alapján (melyek azonban főképen a magyar heraldikában 10 eset közül kilenczszer tévútra vezetnek) lehető közel akart jutni, miként kellett e czímernek a valóságban kinézni? — ez eljárás díszletfestők és viseletek kutatóinál menthető ugyan, de tudományos búvárlatoknál nem alkalmazható.

Kezdjük a 7-ik táblán, mert az előzők többnyire a tartományok czímereit tartalmazzák, itt mindjárt egy elsőrangú díszpéldányra akadunk ilyen felírással: «Wyda Báthory 1074. Stammw. egy sárkánynyal övezett tojásdad kék pajzsban egymás felé sorakozott három természetes farkasfog.»

E csinálmányra szorosan véve egy szót is kár vesztegetni, s csupán arra teszem Béldi urat figyelmessé, hogy sem hazánkban, de még a külföldön sem volt még senki oly szerencsés, hogy a XI. századból nemesi czímert látott volna; hogy a sárkányrend a XI. századnál kissé később keletkezett, hogy szakember tojásdad czímerpajzsot az «élő» heraldika korában nem ismer, és hogy a Báthoriak eredetileg veresben három oldal-éket viseltek czímerökben, a természetes farkasfogak csak a XVI. században alakultak az oldal ékek elferdítéséből és félreértéséből. — Egyébiránt ajánlom ide vonatkozólag a «Gutkeled» (Siebmacher X.) czímű czikk átolvasását.

Reichenau első — s nekem úgy látszik legszerencsétlenebb hamisítványa ezzel meg lenne állapítva. — Jerünk tovább. — A 8-ik táblán e felírással «Stammwappen v. Bocskay» következő czímer látható: kék pajzsban zöld alapon kedélyesen üldögélő oroszlán emelt jobb karmában nyilat tart. — Azt kérdem Béldi úrtól: Megközelítette-e Reichenau ezen Bocskay némely pénzein s pecsétein látható hírhedt ferdítésen alapuló merész fantaziájú alakítása azon eredeti czímert, melyet Zsigmond király 1418. évben Chapi András és rokonainak (ezek közt Bocskayaknak) adományozott, mely a Turulban (1885. III. 1. p. 115.) hasonmásban közölve volt? Tehát ismét egy hamisítvány. — Hamisak továbbá a Székely, a Rhédey, Barcsay, Apaffy, Zápolya *ősi* czímerek, nem helyes a Thököly. — Azt hiszem, ennyi elég.

A mi pedig azt illeti, hogy a bíráló ismertetésével «megtörte a jeget» s ő volt az első, «ki pour l'honneur du regiment» hozzá szólt az Ung. Siebmacherhez, — erre azt felelhetem, hogy tudtommal — eltekintve a számos kisebb ismertetésektől — a három utóbbi év leforgása alatt — a Béldi-féle kritika megjelenéseig — 4 vagy 5 hosszabb bírálat jelent meg e vállalatról az «Archäologiai Értesítő», «Turul», «Századok» és «Pesti Napló» hasábjain, ennélfogva a kritikus úr a «jégtöréstől» elkésett. — A «l'honneur du regiment»-t pedig hagyja továbbra is egész nyugodtan azok kezeiben, kik eddig a felett őrködtek.

Elértünk azon részhez, melyben Béldi kárba veszett fáradsággal igyekszik összehalmozni a magyar Siebmacherben talált hibákat. — Lássuk, mi újat tanulunk itt tőle?

A sort az Alvinczy-czímer nyitja meg. — Mi kifogásolhatót talál itt a tudós czikkíró úr? Azt, hogy a «devise» a czímer alól elmaradt. — Erre válaszúl az egyrészről Nagy — Csergheő mint szerkesztők, másrészt Bauer és Raspe mint kiadók között kötött szerződésre hivatkozom, mely szerint szem előtt tartva az «egyöntetűséget» a nagy vállalat többi részeivel, devisek és pajzstartók csakis kivételképpen egyesek határozott óhajtására adhatók annyival is inkább, mert devise és pajzstartók, a klassikus heraldika szellemében a czímernek nagyon lényegtelen függelékei, melyek önként szabadon választhatók. — A kiadók a szerződés e pontját annyira megtartották, hogy a több mint 2000 kiadott czímer között alig van 4—6 esetben pajzstartó alkalmazva; a szerkesztők még tovább mentek — hivatlan kutatókra számítva, kiknek maga a czímer nem lesz elég — az I. füz. 10. lapján az Alvinczy-czímernél ott állnak a szavak, hogy e czímer a jelmondattal (devise) együtt ott láthatók Alvinczy József tábornagy sírkövén a budai katonai temetőben.

Béldi úr tehát az «Alvinczy czímer»-rel nem volt szerencsés.

Következik az «Antal» czímer. — Béldi így ír: Antal czímer «hibás» (csoda hogy nem «hamis-»nak jelezte). A diplomában a pálmafa körül szőllőtő magaslik stb. Siebmacherben a szőllőtő kimaradt (l. Antal János törvényszéki bíró úrnál Marosvásárhelytt). — Erre válaszom következő: Minthogy a Siebmacherben közlött czímer, a Béldi-féle eredeti diplomáéval teljesen egyezik s csupán egy nagyon is mellékes kihagyás történt, a 3-ik mezőben a pálmafa mellől a két szőllőtőke, így ezen kifejezés «hibás» nem helyes, mert ezt e szavakkal «*a 3-ik mező* **részben** *nem teljes*» helyesebben és több igazsággal fejezte volna ki. De e részben sem a szerkesztőket terheli a felelősség, minthogy a 14-ik lapon forrásukat a «Liber-Regiust» világosan jelezték, mi úgy látszik a kritikus úr figyelmét kikerülte, mi az általa feltalált «figyelemmel átfutás» eredménye lehet. — *Hogy a «Liber Regius» illetőleg a czímeres levél szövege itt-ott csekélységekben az eredeti festett czímertől eltér, ismeretes s ezt már én is több ízben jeleztem.*

A harmadik helyen kifogásolt czímer az «Antos» családé. — «Antos czímer pontosan ez: Egy nálam levő levél szerint (Mi az a

levél? Talán egy levélen levő pecsétet akart mondani? Valóban kitünő forrás) mezeje vörös, a piramis négyzett kövekből áll, felette helyezett kar pánczélos, e szerint a Siebmacherben közlött «*hibás*», összehasonlítható bármikor is.» — Az Antos czímer leírása Siebmacherben következő: Kék pajzsban fehér piramis, melynek hegyén könyökre támasztott veres ruhás hajlott kar markában három egymást keresztező fekete szárnyas nyilat tart. Takarók: veres-arany, kékezüst. — Források: pecsét és Kőváry.

E helyen azt hiszem az Ungar. Siebmacher szerepet cserélhet s vádlottból vádlóvá lehet, mert a czímer főtypusai a piramis s a hajlott kar, egyik helyen úgy, mint a másikon ugyanazok, a források mindkét részről egyenlő értékűek, de Siebmacher egy *teljes* czímert adott (a három nyillal s a takarók színeivel) s így mindaddig, míg az eredeti czímerlevél másként nem beszél, a Siebmacherben közlöttet ismerjük el jogosan érvényesnek.

Elértünk az «Apor» czímerhez. — Itt ismét kijelenti, hogy a Siebmacherben közlött czímer «hibásan közlött», mert a korona nem lebegő, hanem dombon áll s a kar kísérete a hajlás felett kereszt helyett csillag. Béldi itt egy sírkőczímerre, egy pecsétre s a Gothai Almanachra hivatkozik.

Itt «egészben hibás» kifejezést aligha használhatunk; mert a főtypusok a Siebmacher-féle czímernél a Béldiével egyeznek. — A mi pedig a kifogásolt «dombot» illeti megjegyzem, hogy — különösen Magyarországon hol az e fajta változatokra száz, és ezer példa van, hogy a kíséret hold-e vagy csillag? dombon áll-e vagy nem? a dolog *lényegére* nézve közömbös. A valódi heraldika ehhez hasonló esetekben soha nem jő zavarba; az ily eltéréseket a leírás közben szokta jelezni. — Ez az eset fordúlt elő a Siebmacher «Apor» közleményénél is, hol a czímert így írja le: ezüst pajzsban koronás dombon, veres ruhás (vagy pánczélos) hajlott kar zöld kézelőkkel, markában görbe kardot tartva, a karhajlásnál hatágú csillagtól (kereszttől) kísérve. Források: 1708-ból Apor Péter pecsétje. — Mit bizonyítanak tehát Béldi szavai? Azt, hogy az Apor-czímerben a dombra helyezett korona a lebegővel s a csillag a kereszttel a kar kíséretében váltakozott; s azt, hogy Béldi úr előtt mintául egy *dombnélküli* állt *kereszttel*, Siebmacher szerkesztői előtt, az általuk leírt, mindkettő egyenlő értékü forrás, azon különbséggel, hogy (mint óhajtotta) Siebmacher itt csalhatatlannak mutatta magát, mert a «*kereszttel*» is jelezte. — Apor-féle czímerlevelet sem Béldi, sem Siebmacher nem látott, még a báróit sem, s annál korábbi alig létezett.

De minek folytassam e sorozatot? Kiterjeszkedhetném, ha szükségesnek látszanék, a többiekre is; ha terem engedné.

Kétségtelen, hogy lekötelezné a vállalat szerkesztőjét és munkáját nagyban megkönnyítené, ha a folyamatban levő Magyar Siebmacher teljesebbé tétele, s a közlötteknek a pótkötetben leendő kiigazítása és pótlása tekintetéből minél több kiegészítő adatot nyerhetne; de a Béldi úr által közöltekkel a szerkesztő nem sokat nyert.

Az, hogy a Siebmacherben közlött czímerek közül egynémelyik talán nem teljesen correct, még nem ad okot — s legkevésbé jogot — arra, hogy róla azonnal lesújtó kritikákat gyártsunk, mert egy ily terjedelmes gyűjteményes mű valódi megbírálásához kissé több szaktudomány kívántatik, mint annak tudása: mi a czímertanilag balra, s a czímertanilag jobbra?

Csupán egy dologra vagyok bátor még egynémely urakat figyelmeztetni, hogy az ehhez hasonló eljárás — nem tapintatos és nem hazafias, a mennyiben ez apró becsmérlések és akadékoskodások kellemetlen utóízt hagyhatnak a nagy közönségnél hátra, mely az előfizetők nagy contingensét szolgáltatja — s megkevesbíthetik azok számát; s ennek következtében a nürnbergi kiadók — kik csak a német, angol s amerikai nagyobb könyvtárak segítségével menekülnek az anyagi veszteségtől, — a viszonyok változtával beszüntethetik e mű folytatását, mit mégis sokan, s tán első sorban a szakemberek nem nagy örömmel vennének.

ARGUS.

VEGYES.

Philippus de Sancto Geroldo.

Először találkoztam e névvel azon közokmányban, melyet Frà Gentile biboros és pápai követ I. Károly királynak Budán 1309. június 16. végbe ment koronáztatásáról fölvétetett.[1]

E koronázásnál Szent-Geroldi Fülöp nemcsak a maga nevében volt jelen, hanem Csáki Mátyus képviseletében is. Tehát nemcsak országos főúr, báró volt, hanem ezek közt is tekintélyes férfiúnak kellett lennie, hogy Csáki Mátyus a hatalmas nádor őt szólította fel képviselőjéül.

Vajh ki ő és hol vagyon hazája?

Gyanítottam ugyan, hogy aligha más *Apuliai* vagyis *Drugetti Fülöp*-nél, a későbbi nádornál, ki Caroberttel jött az országba;[2] de hazai kútfőkből bizonyosságot efelől nem szerezhettem, mert más Fülöp nevű főúr az időben nem igen fordult elő.

Segítségemre jöttek azonban *Hampel* kutatásai a Drugethek őseiről,[3] hol azt találom, hogy Roberta di *Gesualdo*, De Merloto Druettus felesége a Gesualdi bárósságnak, mely a hasonnevű várból állott, úrnője.

Azt vélem, hogy e Druettus vagy Drugettus volt Fülöp atyja, ki anyai öröke után nevezte magát de Sancto Geroldónak, mert hogy Gezualdo és Geroldo egy és ugyanazon helynév, arról talán nem kell kétségeskedni.

És ha e fölvétem helyes, hogy tudniillik Drugeth Fülöp ugyanegy személy San-Geroldo Fülöppel, érdeket nyer a hely is, hol másodízben találkozunk a «magistri Philippi de sancto Geroldo» nevével.[4]

Itt, ugyanis, nejével ismerkedünk meg, ki senki más, hanem Werner grófnak, a gazdag budai bírónak Klára nevű leánya és nővére az ugyancsak budai bíró, László grófnak, ki az Anjouk uralma megalapítása körül oly nagy érdemeket szerzett, és a föntebb érintett okmányban a koronázásnál jelenlevő főurak közt szintén föl van sorolva, de kiről I. Károly király már 1319. április 3-án jelenti, hogy (fi) örökösök nélkül meghalt.[1]

Szabadjon genealogusaink figyelmét e tárgyra fölhínom.

PÓR ANTAL.

[1] Újból kiadva a *Vatikáni magyar Okirattár* I. sorozata II. kötete 304—7. lapjain.

[2] *Anjoukori Okmánytár*, I. 446.

[3] *Századok* 1881.

[4] *Károlyi Oklevéltár*, I, 52. Előbb már kiadva *Fejér* D. VIII/II, 493.

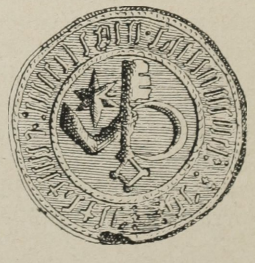
Homonna város pecsétnyomója a XV. századból.

(Egy rajzzal.)

Homonna, Zemplén vármegye ősrégi városa, úgy látszik már a XIV. században kiváltságokkal felruházott jelentékeny község volt s a gróf Csáky és Vandernáth kastélyokkal az újabb korban is egyike nagyobb mezővárosainknak.

Hajdan feje volt egy több mint 100 községből álló uradalomnak, mely a barkói és jeszenői uradalmakkal állott összeköttetésben. Egykor herczeg Keriatovich birtoka volt, e nemzetség kihaltával pedig 1360-ban a Drugethek kapták s összecsatolták a fenti két uradalommal,[2] utóbb pedig egyik előnevüket is e várostól nyerték.[3]

Hogy Homonna czímere és pecsétje mikor keletkezett, nem tudjuk. Czímere, amint azt Tagányi közli,[4] csak némi csekély eltérést mutat a pecsétünkben látható czímerképtől.

Sárga rézbe vésett pecsétnyomónk, melyet Badányi Mátyás kézsmárki gyűjteményéből, Csoma József úr szíves közvetítésével közlünk, 3·02 cm. átmérővel bir s rajzunk a pecsétnyomón látható képet, vagyis a pecsét negativumát tünteti föl. A pecsét közepén a vonal

[1] *Anjoukori Okmánytár* I. 512.

[2] *Fényes Elek.* Magyarország geographiai szótára. II. kötet 115. l.

[3] *Nagy Iván.* Magyarország családai. III. k. 398. l. a gereni és homonnai Drugeth-család.

[4] *Tagányi Károly.* Magyarország czímertára. 6. füzet.

által határolt kisebb körben, hármas tollu s alul négyes góthicus formájú kulcsot tartó, balra fordult (heraldikailag) fél kar látható, alatta félhold, felette pedig hatágu csillag áll. A Tagányi által közölt czímer annyiban különbözik, hogy a pajzs kék mezejében a kulcsot pánczélos kar tartja s előtte a holdon kívül egy helyett négy arany csillag van.

Pecsétünk külső körében a leírt czímerkép körül minusculás betükkel bevésve fut a körirat: **sigillum civitatis de homonna.** Pecsétnyomónk készítésének korát úgy köriratának betüiből, mint a czímerkép stilizatiójából a XV. századba helyezzük.

Maga a czímerkép a középkori heraldikában gyakori, jelképezte a városok rangját is, különösen azt, hogy kulcsos város, kerített hely, ez esetben talán czélzás Homonna régi várára is, melynek építőjét és építési korát nem ismerjük. A csillag és hold az éjjel-nappal való éberség jelképe.

Dr. Szendrei János.

A valódi Buzlay czímer.

(Két czímerrajzzal.)

Kevéssel «Heraldikai és sphragistikai adalékok a Harminczhatpecsétes oklevél 1511-ből czímű közleményhez» czimű értekezésem megjelenése

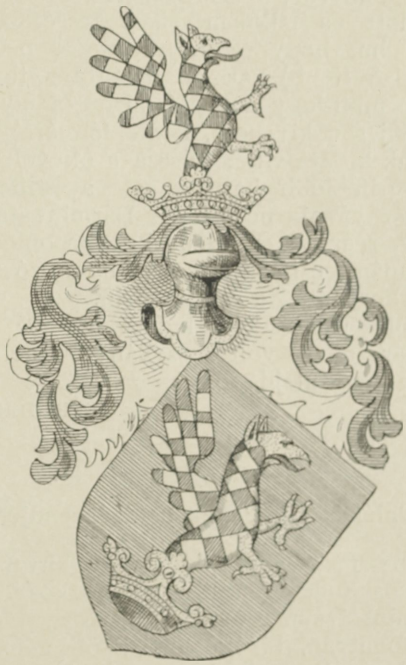

után, Csoma József barátom tudósított, hogy családi oklevelei között megtalálta Buzlay László, abaujmegyei alispán egy 1471-ben kelt alispáni kiadványán annak gyűrűpecsétjét, melyen a czímer következő: Leveles koronából növekvő (szárnyatlan) griff, mellén előlrül szárnyas nyíllal átlőve, s hogy e szerint a «sasos» czímer, melyet dr. Csánki Dezső Buzlay Mózesnek tulajdonított, nem őt illeti, hanem valamely más családból származott egyént. — Csoma azon véleményben van, hogy a kérdéses sárkányrenddel körített sasos czímer valamely Aba-nemzetséghez tartozó férfiúé, ki e nemzetség azon elágazásainak egyikéből származott, mely elhagyván az ősi czímerpajzs pólyáit, czímerül az ősi sisakdíszt: a sast vette fel,[1] s talán gagyi Báthory Miklósé, ki 1527-ben Tokajnál esett el, ki mellett a B. M. betük is bizonyítanak.

Szakférfiak előtt ismeretes, hogy a gagyi Báthory czímer, mely négyelt pajzsot mutat középpajzszsal,[2] csak e későbbi korban lett így javítva és bővítve, s hogy a középpajzsban levő kétfejű sast nem lehet egyébnek tekintenünk, mint az Aba-nemzetség egyfejű sasának, mely később értelmetlenség következtében vált kétfejűvé. — Ily esetek gyakran fordulnak elő minden nemzet heraldikájában s így nálunk is, ennek bővebb megbeszélése jelenleg tárgyunkon kívül esik, itt csak futólag jegyzem meg, hogy az ezen nemzetséghez tartozó lipóczi Keczer-család czímerénél[3] a sas csőrében a természetes koszorú, — a mint azt Gagyi László sírkövén a XIV. századból vagy a szintén Aba-nemzetségből származó Vendéghy-család czímerében ma is látjuk, — a századok folyamán lassanként gyűrűvé változott s maga a család is ezen jó hiszemben élve, az 1631-iki czímerbővítésnél már ilyen, csőrében arany gyűrűt tartó sast vesz fel czímerébe.

De térjünk vissza a Buzlay czímerhez.

Kevéssel ezelőtt kutatások végett a Nemzeti Múzeum kézirati osztályát kerestem fel, hol nagy meglepetésemre a Fejérváry-kéziratban (Tab. XIII. Tom. III.) egy Buczlay de Buczló

czímert találtam ezen megjegyzéssel: «Ex orig. armali d. d. 1415.»[4] E czímer következő: kék

[1] Csoma: Magyar sírkövek: «Turul» 1887. 120.

[2] Siebmacher: Ungarischer Adel 35. tábla.

[3] Ered. okl. 1370-ből a nemz. múz. regestrált oklevelei közt.

[4] Ezen armális szövege nem ismeretlen előttünk, közölte azt Wagner: Diplomatarium Comitatus Sarosiensis 371. lapon, ebben Zsigmond király d. d. Perpiniano in regno Aragonum in festo beati Michaelis archangeli A. D. 1415., Buczlay Balázsnak, Tamás fiának s általa: Elek mostoha fiának, valamint György, Miklós, András,

A M. KIR. ORSZ. TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖNYVTÁRA

pajzsban arany, leveles koronából növekvő, balra fordúlt, veres-ezüsttel koczkázott, aranynyal fegyverzett griff, sisakdísz ugyanaz, takarók: kék-ezüst. Hogy ezen Zsigmond-korabeli czímer az eredeti után festetett, — mely tényleg megvolt s talán ma is megvan, — nemcsak ezen megjegyzés «ex originali», hanem annak egész stilje és jellege is mutatja, s mint ilyen nemcsak növeli Zsigmond-korabeli czímereink számát, hanem különösen a színek helyes és szerencsés alkalmazása által egyike legjobban stilizált középkori magyar czímereinknek, s ezt összevetve a Csoma által feltalált czímerpecséttel, kétségtelenné válik, hogy a Csánki-féle czímer nem Buzlay Mózest illeti.

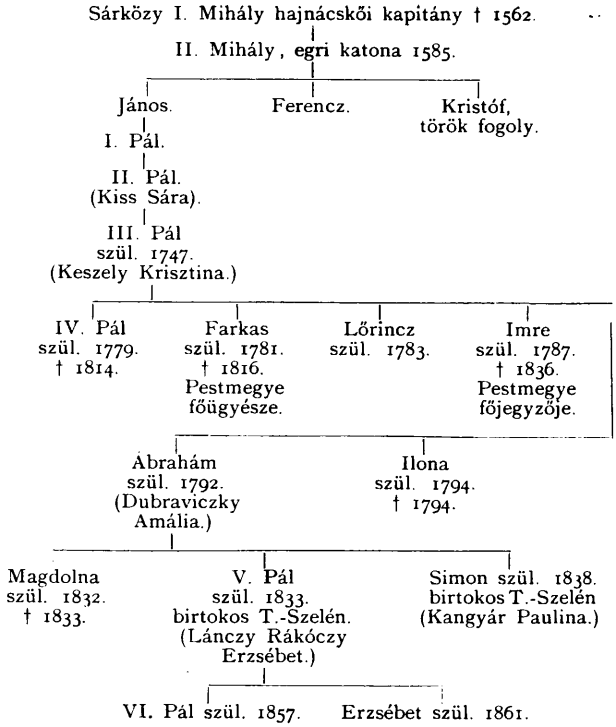
Hogy a Csoma által fölfedezett pecséten a czímeralak jobbra, a Fejérváry-féle czímernél balra néz, ez oly lényegtelen, oly gyakori eset, különösen a középkori heraldikában, hogy ezt teljesen mellőzhetjük, fontosabb a nyíl, melylyel a pecséten a griff át van lőve, de mely a czímernél hiányzik; s ha Csomát nem ösmerném gyakorlott és lelkiismeretes pecsétmásolónak, azt hinném, hogy talán a rongált pecséten a griff felső (jobb) karmait nézte a nyíl szárnyának, de minthogy a pecsétrajzon a nyíl hegye balra teljesen kivehető, így e félreértés még a Buzlayak korára vihető vissza s ők voltak azok, kik a griff jobb karmát egy a griffen átlőtt nyíl szárnyának nézték. — Bármint történt is a dolog, reánk heraldicusokra hasonló esetekben csupán a czímer főtypusa határozó s ez itt: leveles koronából növekvő griff.

Csánki Dezső úr feladata marad: újabban meghatározni, ki volt a sárkányrenddel körített sasos czímer tulajdonosa?

CSERGHEŐ GÉZA.

Adalék a Sárközyek nemzékrendjéhez.

A pestmegyei Tápió-Szelén birtokos Sárközyek ősüknek igénylik azon Sárközy Mihályt, a ki, mint Hajnácskő várkapitánya, a törökök által elfogatván, kivégeztetett, tőle ágazata következőleg származott le napjainkig.[1]

II. Mihály társaival Balázsdeák István és Kövesdy Bertalannal[1] Rudolf király új adománya czímén, Báthori István országbírónak Ecseden kelt igtató parancsára, Mező Gáspár királyi ember és az egri káptalan kiküldöttje, Zakolczay Márton mester kanonok által 1585-ben ellentmondás nélkül beigtattatott Békésmegyében fekvő Győr és Berény helységek birtokába. Királyi emberekűl még nagylucsei Dóczy Imre, Dersy Gáspár, Musnoky György, Paxy János és Dóczy Kelemen voltak kijelölve, A beigtatás Fodróczky György, Pazzohy Gergely, Gyűry Márton, Bory Pál, Szwkan Pál, Musnoky György, Ujszászy János, Karvai Orlé Miklós, Korpády János, Bessenyőy György, Erdőhegyi Balázs, Pazaky Miklós és Zikzay János jelenlétében Egerben tartatott meg sonneghi báró Ungnad Kristóf főkapitány házánál, minthogy a helyszínére kimenni a törökök közelsége miatt nem volt tanácsos.[2] Nevezett Sárközy Mihály és társai a beigtató parancsban katonáknak czímeztettek, mindhárman valószínűleg hadnagyok voltak Eger várában, a mit legalább Balázsdeák Istvánról biztosan is tudunk.[3]

Sárközy Kristóf török fogságba esvén, kivál-

Benedek és Péter testvéreinek, továbbá Nádasdi Lukácsnak s két fiának, Lászlónak és Istvánnak, rokonainak és unokatestvéreinek czímert adományoz. — Sajnos, hogy Wagner a forrást, melyből merít, nem említi, s így nem tudjuk, hol lappang ezen becses czímerlevél; a czímerre vonatkozólag csillag alatt ugyanott megjegyzi: «quæ alias si superi voluerint, exhibebimus, cum videlicet Collectanea genealogico-historica gentis Buzlajana edemus». De ez elmaradt.

[1] A táblán álló III. Pál által, egy 1684-ben nyomatatott magyar biblia hátlapjára írott, s utódai által folytatott jegyzetek szerint. Ezen biblia jelenleg Sárközy Simon birtokában van Tápió-Szelén, Pestmegyében.

[1] Balázsdeák és Kövesdy előfordúl a gróf Károlyi cs. oklevéltárában III. köt. CCLVII. sz.

[2] Ezen beigtatásról kiadott káptalani bizonyítvány eredetije Sárközy Simon birtokában van.

[3] Pethő Gergely krónikája, és a gróf Károlyi oklevéltár III. köt. CCLXX. sz.

tására testvére Ferencz, békésmegyei Győr és Berény helységekben lévő részbirtokaikat, Egerben a hosszú-utczában lévő kőházukat egy füves kerttel és egy szőllővel zálogba adta 925 magyar forintban Mező Imrének, Heves- és K.-Szolnokmegyék alispánja Morsinay Gergely, főjegyzője Thibay Antal és négy szolgabírája, Chok(a?) János, Bodo Ferencz, Beken Pál és Iváni Gergely előtt és jelenlétében.[1] III. Pál neje Keszely György és Gencsy Erzse leánya Krisztina. Ábrahám nejének, Amáliának atyja Dubraviczky Antal, anyja Batik Magdolna volt.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Az eredeti zálogos levél Sárközy Simonnál van, de az aláírások és pecsetek az évszámmal együtt már hiányoznak róla.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi január hó 26-án br. Radvánszky Béla elnöklete alatt ig. választmányi ülést tartott, melyen *Majláth Béla* vál. tag felolvasta «A Majláth család nemzedékrendjéről» írt, és folyóiratunk jelen számában olvasható értekezését. Ezután dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag mutatta be a sárosmegyei (kálnói és ádámföldi) Bornemisza család czímereslevelеit magyarázó szavak kíséretében; az érdekes czímerleveleket folyóiratunk legközelebb fogja ismertetni.

A folyóügyekre kerülvén a sor, a titkár felolvassa a pénztárnok kimutatását a lefolyt 1887. évről. E szerint 1887. decz. 31-én a pénztár állása a következő:

Bevétel:

Pénztári-maradvány 1886. évről	406 frt	17 kr.
Értékpapirok kamatai	309 »	— »
Alapítványi kamatok	205 »	— »
Pártoló tagdíjak	1780 »	— »
Évdíjak	1244 »	39 »
A folyóirat egyes füzeteinek eladásából	7 »	— »
Összes bevétel	3951 frt	56 kr.

Kiadás:

Személyi, irodai stb. költségek	647 »	21 »
A «Turul» költségei:		
Nyomda	1088 frt 94 kr.	
Metszetek, rajzok, színnyomatok	680 » 45 »	
Expediálás	85 » 79 »	
Írói tiszteletdíjak	790 » 40 »	
Összesen	2645 frt	58 kr.
Tőkésítés	102 »	24 »
A «Nemzetségi Zsebkönyv» czéljaira félretéve	68 »	21 »
Összes kiadás	3463 frt	24 kr.
Készpénz maradvány	488 »	32 »
A Nemzetségi Zsebkönyv alapja:		
Bevétel	850 frt	— kr.
Kiadás	210 »	— »
Maradvány	640 frt	— kr.

A társaság vagyona:

Állampapirokban	6200 frt	
Alapító kötelezvényekben	2600 »	
Kötelezvények nélküli alapítványok, melyeknek kamatjai pontosan fizettetnek	2100 »	
Összesen	10900 frt	— kr.
A Nemzetségi Zsebkönyv alapja	640 »	— »
Készpénz maradvány az 1887. év végével	488 »	32 »
Összes vagyon	12028 frt	32 kr.

Csontosi János vál. tag, mint a pénztárvizsgáló bizottság előadója (a bizottság tagjai voltak kivüle: *Deák Farkas* ki azonban a vizsgálatban részt nem vehetett, és *Szinnyei József* vál. tagok) felolvasta következő jelentését:

Tisztelt választmány!

A pénztárvizsgáló bizottság nevében van szerencsénk tisztelettel jelenteni, hogy alulirottak a választmány megtisztelő bizalmából ezúttal ötödízben tisztünkben eljárva, tegnap a pénztárt tételről tételre megvizsgáltuk, a kiadásokat a bevételekkel, az utalványokat, nyugtákat, értékpapirokat, alapítóleveleket a pénztári törzskönyv egyes tételeivel összehasonlítottuk, a pénzt, az értékpapirokat és alapítóleveleket megolvastuk és társulatunk vagyoni állapotát úgy, mint a pénztári kezelést rendben és a tételeket egymással mindenben egyezőknek találtuk.

Miért is inditványozzuk, hogy Czanyuga József pénztárnok úrnak a szokásos évi felmentést megadni, és neki a pénztár pontos kezeléséért köszönetet szavazni méltóztassék.

E szerint a Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság 1887. évi pénztári állapota a következő: *l. előbb.*

Budapesten, 1888. jan. 26-án.

Csontosi János s. k. vál. tag, *Szinnyei József* s. k. vál. tag,
mint a pénztárvizsg. biz. tagjai.

A bizottság jelentése alapján a pénztárnoknak a szokásos évi felmentés megadatott, és neki eddigi buzgó működéseért köszönet szavaztatott.

A pénztár vizsgáló bizottság inditványára elhatároztatott, hogy az alapító levelekkel nem biztosított alapítványok biztosítására a választmány, minthogy az illetőkhöz már kétizben intéztetett felszólítás e tárgyban, egyelőre társadalmi úton teszi meg a további lépéseket.

A folyó 1888. évi költségvetésre nézve a titkár, illetőleg a pénztárvizsgáló bizottság előterjesztése alapján a következő előirányzat fogadtatott el:

Bevétel:

1.	Készpénz maradvány az 1887. év végével	488 frt	32 kr.
2.	A társaság tulajdonát képező 6100 frtnyi 5% jövedelmező papirjáradék kölcsön-kötvényeknek kamatja	305 »	— »
3.	A társaság tulajdonát képező 100 frtos 4% jövedelmező nyeremény kölcsön-kötvény kamatja	4 »	— »
4.	210 pártoló tag tagdíja	2100 »	— »
5.	285 évdíjas tag tagdíja	1425 »	— »
6.	4700 frtnyi (részben 2600 frtig alapító-kötlevelekkel biztosított) alapítványok kamatja	235 »	— »
7.	Év folytán várható tagszaporulat 5 pártoló és 10 évdíjas tag után	100 »	— »
8.	A Turul egyes füzeteinek eladásából várható	10 »	— »
	Összes bevétel	4667 frt	32 kr.

Kiadás:

1.	A Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira fordítandó az 1887. évi pénztári maradványból	180 »	— »
2.	Személyi járandóságok (titkár, pénztárnok)	500 »	— »
3.	Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	696 »	— »
4.	Nyomdai költség	1200 »	— »
5.	Színnyomatok készítése	400 »	— »
6.	Metszetek, rajzok, zinkographiák	250 »	— »
7.	Expeditio költségei (utánvétellel való szétküldés)	80 »	— »
8.	Irodai átalány a titkárnak	40 »	— »
9.	Pénzbeszedési díjak, szolgák bére, újévi ajándékok, másolások stb.	150 »	— »
	Összes kiadás	3496 frt	— kr.
	Előirányzott maradvány	1171 »	32 »

Lejárván az öt évi cyclus, a társaság tisztviselőinek (titkár, jegyző, szerkesztő) megválasztása következett az 1888—1892. év végéig terjedő időközre. Az alapszabályok 25. és 32. szakaszai értelmében a titkárságra szavazatokat nyertek: *Fejérpataky László* 14, *Tagányi Károly* 1 szavazatot; jegyzőségre *Szádeczky Lajos* 15, szerkesztőségre *Fejérpataky László* 15 szavazatot; ennélfogva az eddigi tiszti-kar újabb öt esztendőre megválasztatott. A társaság tisztviselőinek pedig a választmány eddigi buzgó működésökért jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz.

A titkár ezután bemutatja a következő tagajánlásokat: pártoló tagul *Paxy* máskép *Sipeky Béla* Trencsénben (ajánlja Turzó Miklós); évdíjas tagokul *Pettkó Béla* Budapesten, *Jeszenszky Lajos* Budapesten, és br. *Miske Kálmán* Bodajkon (aj. a titkár). Az ajánlottak megválasztattak.

Az alapszabályok 31. §. értelmében a nagygyűlés megtartásának ideje és tárgyai felől az év első vál. ülése lévén hivatva dönteni, határoztatott, hogy az őszszel tartassék, tárgyai felől pedig az őszi vál. ülésen történjék előterjesztés.

A gr. Szápáry (Szapáry) család okiratainak beküldésével annak idején megkereste a társulatot, hogy nevének mikénti írása és kiejtése felől véleményt adjon; a társaság ez iránt megkeresést intézett Veszprémmegye alispáni hivatalához, nyilatkozatát kérve a Veszprémmegyébe keblezett Szápár község nevének miként való ejtéséről. Br. Radvánszky Béla elnök e tárgyban bemutatja Véghelyi Dezső kir. tanácsos, Veszprémmegye alispánjának beküldött hivatalos válaszát, melyhez Szápár község bizonyítványa van mellékelve; ezekből kitünik, hogy e község neve századok óta: *Szápár* alakban ismeretes. Ennek következtében a családi iratoknak újból bekérése s az adandó válasz szövegezésére az elnökségből, Nagy Gyula vál. tagból és a titkárból álló bizottság kiküldése határoztatott.

Ezután zárt ülés következett, melyen a többi közt a Nemzetségi Zsebkönyv kiadandó első kötete tárgyában, annak formája, kiállítása, a nyomda által adott ajánlat elfogadása stb. határoztatott el. A jegyzőkönyv hitelesítésére *Csontosi János* és *Szádeczky Lajos* vál. tagok kérettek meg.

Nehány ismeretlen czímeres nemeslevél.

1. II. Ferdinánd Bécs, 1627. márczius hó 23-án *Kubovich* Lukácsot, nejét Brezniczkich Annát és gyermekeit Dorottyát, Annát és Tamást a közrendből nemesekké teszi; czímerül megállapíttatik: fekete arabeszkekkel díszített kék pajzs, abban zöld halmon nyugszik egy vértezett kar, mely ujjai közt kerek és vörösfedelü tornyot tart. A pajzst fedő koronás sisakon hasonló kar látható; takaró: jobbról arany-fekete, balról vörös-kék. Kihirdettetett 1627. évben Samarján. Eredetije Kubovich Gáspárnál, Nagy-Kaposon Ungmegyében.

2. I. *Rákóczy György* fejedelem Gyulafehérvárott 1635. julius 22-én *Lakatos Jánost* s általa nejét Kántor Annát, fiát Jánost és leányát Borbálát nemesekké teszi. Czímerül rendeltetik: a pajzs kék mezejében természetes színű sas, mely bal lábán áll s jobbjában kivont kardot tart; a pajzst zárt koronás sisak fedi különféle színű takarókkal. Kihirdettetett Máramaros-Szigeten 1635. szept. 18.

3. I. Rákóczy György fejedelem Kolozsvárott decz. 12. 1635. *Pál*, másképen *Jákó* István jobbágyot hű szolgálataiért az erdélyi és magyarrészekbeli nemesek közé sorozza. Czímer: a pajzs kék mezejében egy zöld gyepen nyugvó vörös öltönyü kar három búzakalászt tart. A pajzs felett koronás zárt sisak.

4. Rákóczy György erdélyi fejedelem Gyulafehérvárott 1656. szeptember hó 30. *Kovács*, másképen *Tivadar* Demetert erdélyi és magyar kapcsolt részekbeli nemessé teszi, úgy törvényes utódait is. Czímerül megállapíttatott: kék pajzs, melynek alját cserjés kőszál foglalja el, melyen egy teljesen vértezett férfi áll, fején hosszu strucztollal ékített nyílt sisakkal, jobbjában felemelt szablyát, baljában pedig aranyozott buzogányt tart. A pajzst koronázott sisak fedi, melynek tetejéről különféle színű takarók terjednek szét.

5. Apafy Mihály erdélyi fejedelem Beszterczén 1668. január hó 17. Szigeti *Lakatos* Simont és utódait jobbágyi állapotból nemesekké teszi. Czímerül adatik: kék pajzs, melynek alját zöld gyep foglalja el, e felett egy kar kivont kardot tart. A pajzst koronás zárt sisak fedi s különféle színű takarók környezik. Kihirdettetett M.-Szigeten, 1668. okt. 8-án.

6. Apafy Mihály erdélyi fejedelem Gyulafehérvárott 1673. decz. 10. czímeres nemeslevelet ad rétyi *Gazda* Lukács és Györgynek és általuk félvérök Gazda Andrásnak, Lukács fiai János és Istvánnak, valamint György fia Jánosnak és örököseiknek. Czímerül megállapíttatott: kék pajzs, melynek mezejében egy zöld ruhába öltözött egész férfi áll, jobbjában kivont kardot tart, melynek hegyére egy levágott török fő van szúrva. — Kihirdettetett 1674. január 12. Réty községben Sepsi-, Kézdi- és Orbai-székeknek közgyülésén, valamint később 1736. okt. 23. Sepsi-Szent-Györgyön Gazda Mihály és fia András kérelmére, úgy 1736. nov. 14. Máramaros-Szigeten is.

7. Apafy Mihály Fogaras várában 1673. márczius 18. kelt okirattal ormányi *Batskai Jánost* és fiát Mihályt a közállapotból nemessé emeli. Czímerül szolgál: a pajzs kék mezejében egy aranykoronából kiemelkedő kar, mely meztelen kardot tart. A pajzs felett zárt sisak koronával, melyről különféle színű takarók folynak le. (Eredetije Batskai Endre, törvényszéki iktatónál Beregszászon.)

8. Lipót király Laxenburg, május 27. 1698. *Bégányi István* tecsői polgár lakosnak, neje Varga Ilonának és fia Jánosnak nemességet ad. Czímere: kék pajzsban zöld dombon, hátsó lábain álló természetes színű szarvas; a pajzs felett koronás sisak s azon hasonló szarvas. Takarók: jobbról fehér és veres, balról sárga és kék.

9. Lipót király Laxenburgban 1699. május 14. *Lator* Mihály és János és testvérök *Lassú* Tamás viski lakosoknak, nejeiknek, Mihály fia Simon, János fia Mihálynak és Lassú gyermekei János és Katalinnak s örököseiknek magyar nemességet ad. Czímerül megállapíttatott: kék pajzs, melynek alját zöld gyep borítja, ezen egy természetes színű farkas áll, mely szájában bárányt tart. A pajzst zárt koronás sisak fedi, melyből egy az előbbihez hasonló farkas félig kiemelkedik. A czímert jobbról fehér és piros, balról kék és sárga foszlányok díszítik. Kihirdettetett Máramaros-Szigeten, 1699. szept. 3.

Közli Lehoczky Tivadar.

SZAKIRODALOM.

A gr. Sztáray-család oklevéltára. Nagybecsű oklevél-kiadás hagyta el karácsony táján a sajtót; *Nagy Gyula* szerkesztésében megjelent a Kaplyon nemzetségből eredő nagymihályi és sztárai gróf Sztáray-család oklevéltárának az 1234—1396. éveket felölelő első kötete. Terünk most nem engedi, hogy a szerkesztés tekintetében mintaszerű, a kiállítást tekintve pedig rendkívül díszes kötetről részletesebben szóljunk; de teszszük ezt minden esetre legközelebbi füzetünkben. Addig is csak pár szót a nagyérdekű kiadványról. A Sztáray-család levéltára már régóta ismeretes a kutatók előtt. Szélesebb körben akkor lett ismertté, mikor a Magyar Történelmi Társulat 1871. év nyarán zemplén-ungi kirándulását rendezte. Azóta a Kaplyon-nemzetségnek egy másik élő tagja, a gróf Károlyi család hazafias áldozatkészséggel kiadta levéltárának kincseit; talán e példa is buzdítólag hathatott gr. *Sztáray Antal*-ra, a nemzetség másik testvér-családjának tagjára, hogy családja okleveles emlékeinek közzétételét elhatározta. Ily módon a nemzetség jelenben élő két ágazatának emlékei előttünk feküsznek; a kapcsot, mely nemzedékrendileg a két családot egymással összekötné, még nem sikerült megtalálni; annyi azonban e két családi oklevéltárból kiviláglik, hogy azok szétválása a közös nemzetségi szervezetből igen régen, még a XII. század folyamán történhetett. — A Sztáray-család oklevelei 1234. éven kezdődnek; innét kezdve az 1396. évig, mikor a család kiváló tagja Nagymihályi János a nikápolyi csatamezőn végzi életét, a család történetében új korszakot nyitván meg, 350 oklevelet foglal a megjelent első kötet magában; ezeknek közzétételével a szövegközlés módjára nézve valóban követendő példát állított fel Nagy Gyula. A főbb pontok, melyekben a kiadvány az eddig megjelenteket messzire fölül múlja: a szigoru következetesség a szöveg kiadásában, a humanisták helyesírása szerint, mi által a kiadvány érthetősége, áttekinthetősége sokat nyert; felvilágositó jegyzetek; minden dátumnak a lapszélen pontos megoldása; kimerítő tárgy- és névmutató. A szerkesztő hosszú ítélet-, határjáró-, osztály- stb. levelek közlésében behozta azt a valóban szerencsés újitást, hogy azoknak terjedelmes, át nem tekinthető szövegét

külön bekezdésekkel részekre osztja, mi által a nélkül, hogy a hűség ellen valamit vétene, a szöveg használhatóságát, érthetőségét nagyban előmozdítja. A díszes kötethez hét oklevél fényvéseti mása és kilencz pecsét rajza járul; kiváló érdekű ezek között a Sztárayak két ősének Nagymihályi György és János ungi alispánoknak 1370. évi pecsétjei, melyeken a pecsétkép nyitott kapun két szemközt fordult szarka; lényegében ugyanazon czímer ez, melynek használatában Zsigmond király 1418. márcz. 29. adott czímerújító levelével megerősíti a családot. Maig is alig változott e czímer; csak a nyilt kapuból lett nyilt kapus várfal, és a szarkák csőrükben ékköves gyűrűt tartanak. — A nagybecsű kötetet részletesen óhajtván ismertetni, addig is az érdeklődő szakférfiak figyelmét óhajtottuk reá felhívni.

Zsófia II. Béla király leánya. E királyleányról ekkoráig csak annyit tudtunk, hogy el volt jegyezve hohenstaufi Henrikkel; e házasság azonban nem jött létre; s hogy a királyleány mint apácza végzé életét. Az Árpádok genealogiájára nézve ezen igen érdekes tárgyról becses dolgozat jelent meg a bécsi «Mittheilungen des Instituts für öst. Geschichtsforschung» egyik legközelebbi füzetében (II. Ergänzungsband, II. Heft) *A. v. Jaksch* tollából. A «Zur Lebensgeschichte Sophias, der Tochter König Béla's II. von Ungarn» czímű dolgozat eddig ismeretlen források alapján merőben új fényt derít Zsófiára, kinek élete sorsáról a krónikák és évkönyvek igen gyéren emlékeznek meg. Annyi ismeretes volt, hogy 1139. jun. 6-án jegyeztetett el az akkor két éves Henrikkel, III. Konrád német király fiával. Az eljegyzés megtörténvén, Zsófia a kor szokásaihoz híven a német udvarba vitetett gazdag hozománynyal; de itt rossz bánásmódban részesülvén, az admonti apácza-kolostorba vonult s ott mint apácza fejezte be életét. Bátyjának, II. Géza királynak minden sürgetése, hogy honába térjen vissza, eredménytelen maradt. Ennyit ír Zsófiáról a «Vita Gebhardi et successorum» ismert kútfő. Ez elbeszélést most teljesen megerősíti *tizenegy* levél, melyeknek nagyobb része közvetlenül Zsófiára vonatkozik. E levelek a klagenfurti Studien-Bibliothekben levő (perg. VII. jelzetű) admonti eredetű kéziratban foglaltatnak. E theologiai tartalmú, közben e formulaszerű leveleket tartalmazó kézirat a XII. században, tehát ez eseményekhez igen közel eső korban íratott; s Zsófia sorsáról a következő hat levél szól: 1. Zsófia levele bátyjához II. Gejza királyhoz 1146. szept. 11. után Admontból; ebben panaszkodik a szenvedett bántalmakról; mint szolgálóval, úgy bántak vele a német udvarnál; regensburgi tartózkodását a babyloni fogsághoz hasonlítja; de nem ez, hanem Krisztus iránti szeretete birta arra, hogy a tervezett házasságról lemondjon; tudatja, hogy a Magyarországhoz közel eső admonti kolostorba vonul. 2. Zsófia levele Admontból Konrád salzburgi érsekhez és Roman gurki püspökhöz, mint egyházi főlebbvalóihoz; tudatja velök szándékát a kolostorba belépést illetőleg; elmondja előbbi szenvedéseit s hogy mi birta őt arra, hogy e lépést megtegye; kéri őket, ha bátyja Gejza e miatt reá neheztelne, leveleikkel és követeikkel engeszteljék meg őt, hogy testvéri szeretetét tőle el ne vonja. 3. Zsófia levele Admontból 1146. aug. 20. előtt a salzburgi érsekhez; kiemeli gyámoltalan helyzetét; kéri, járna közbe Gejzánál, hogy lépésére jóváhagyását megnyerje, egyszersmind III. Konrádnál, hogy visszatartott gazdag hozományából legalább egy részt adna át neki, úgy szintén Henrik regensburgi várgrófnál is emelne szót ugyane czélból. 4. A salzburgi érsek levele III. Konrádhoz; Zsófia kérésének megfelelve, szemrehányó hangon szólítja föl, hogy a hozománynak legalább egy részét adja át Zsófiának, kit udvarából «in tunica et cappa» bocsájtott el. Gejzát úgylátszik sikerült az érseknek kiengesztelnie, legalább Zsófia az 5-ik, 1146. szept. 11. után írt levélben köszönetét fejezi ki bátyjának a küldött követségért és ajándékokért. A 6-ik Zsófia levele anyjához Ilona királynőhöz; hasonlókép köszöni ebben a küldött követséget; elmondja, mily boldogul érzi magát Admontban, hol az elvesztett helyett új királyságot és új hazát talált. A hátralévő öt levél szintén az admonti kolostorra vonatkozik, mi kétségtelenné teszi, hogy a kéziratot, mely e reánk nézve nagyérdekű leveleket tartalmazza, eredetileg ott irták. — E levelek valósággal egy XII. századi regényes történetbe engednek bepillantást és Jaksch, e levelek közlője, azok kiadásával nekünk is igen nagy szolgálatot tett.

A Siebmacher-féle magyar czímergyüjtemény. A Cserghegő Géza által nagy fáradsággal szerkesztett vállalatnak két újabb (X. és XI.) füzete hagyta el nem régiben a sajtót. A X. füzet a *Griff—Herczer* családokat foglalja magában; összesen 106 családról szól, melyekhez tizennyolcz táblán 116 czímer rajza járul. A közlöttek közt két nemzetség czímerével is találkozunk; a *Guth-Keled* és *Győr* nemzetségek közül, az előbbi czímereinek ismertetése egész kis értekezéssé bővül; hasonló terjedelmes a *Hédervári* családról írt rész, melyben, valamint több más czikkben is, általános érdekű heraldikai megjegyzésekkel is találkozunk; gyakrabban, mint a megelőző füzetekben. A honfiusított családok közül *Guadagni*, *Harrach*, *Harrucker*, *Heissler*, *Heiszter*, *Herberstein* stbieknél a kimerítő

magyarázat jó szolgálatot tesz mindazoknak, kik azokról gyors felvilágosításra szorulnak. A szerkesztő tisztába hoz több eddig homályos címertani kérdést, így a marosnémetii és nádaskai *Gyulay* és gyulai *Gyulai* családokra vonatkozólag felhasználja az e tárgy felől megjelent újabb termékeket, kiegészítvén saját kutatásával, véget vet a családi címerek eddigi összezavarásának ; azon körülmény, hogy nyolcz különféle Gyulay családról ád felvilágosítást, mutatja mily részletes és kimerítő a gyüjtemény. — XV. századi címereslevéllel két családnál találkozunk. Az egyik *Haraszthy* család, mint mellék címernyerő, a Tétényi családdal együtt nyeri címerét 1405-ben ; a Kapy család levéltárában őrzött eredeti címereslevél, melynek kiadásával Heraldikájában boldogult báró Nyáry Albert nagy szolgálatot tett, tudvalevőleg eddigelé a legrégibb, mely festett címerrel van ellátva. A nagyszebeni eredetű *Hecht* család, melynek egyik címere a Turulban közölt Haller-codexből ismeretes, 1493-ban II. Ulászló királytól címerbővítést nyert. — A XI. füzet a *Herdt-Isold* családok címereiről szól. E gazdag anyagban több kiváló érdekű címerrel találkozunk. Az anyag gazdagságát jellemző vonásként kiemeljük, hogy pl. nem kevesebb mint *ötven* Horváth nevű családról találunk felvilágosítást ; e családok címereinek tisztázásával valóban nagy szolgálatot tett a szerkesztő ; s dícséretére szolgál, hogy fáradságos feladatát sikerrel oldotta meg. Nehezítette e munkát az, hogy mint tudva van, e családból többen, noha voltaképen közös eredetűek, egymástól teljesen elütő címereket viselnek, míg más *Horváth* családoknak címerei teljesen megegyezők, noha egymással semmi genealogikus összefüggésben nincsenek. Az indigena családok közül a *Hessen-Darmstadt*, *Heussenstamm* zu Heussenstein, *Hohenzollern-Hechingen*, *Hornig* s a többieknél bővebb magyarázatokra, pontos rangemelési és fontosabb család történeti dátumokra akadunk. A hazai családoknál szintén kibővül az ismertetés ott, hol a szerkesztő vagy elterjedt téves nézeteket rectifikál, vagy a hol tárgyánál fogva általánosabb érdekű heraldikai megiegyzések tételére nyilik alkalma. Így pl. a *Hodermarszky* családnál tisztázza az elterjedt kézikönyvekben foglalt téves állitásokat ; ugyanígy a krompachi *Holló* családnál. Bővebb fejtegetéssel találkozunk a *Horváth-Stansith*, pálóczi *Horváth*, Petrichevich-*Horváth*, muraniczi *Horváth*, *Hunyadi* stb. családoknál. Érdekes címertani curiosumoknál figyelmessé teszi reájok az olvasót. Így pl. a *Hertodt* családnál figyelmeztet a különös beszélő címerre, melyben koronás csontváz látható (= Herr Tod). A *Herovics* címernél, melyben koronás egyszarvú van, figyelmessé tesz, hogy az egyszarvúnak és lónak, ha koronásan akarják ábrázolni, nem fején van a korona, hanem nyakára húzva ; s ezért e címer az általános heraldikai szokásnak nem felel meg. E füzetben számos régi, kiváló szerepet játszott család címere foglaltatik, s ezek közül több olyan, melynek a mohácsi vész előtt kelt címeres-levele ma is ismeretes. Ilyenek : a *Hideghéty* cs., melynek armálisa 1411-ből való ; a *Hotvafői* családé 1415-ből (a Nemz. Múzeum eredetijéből közölve volt a Turulban) ; a *Hunyadi* családé 1453 (színes másolatban az orsz. levéltár eredetijéről közölte br. Nyáry Albert Heraldikája) ; Nagy-Kaposi *Hoffmansdorf* cs. 1454-ből, eredetije az orsz. ltárban ; a Hradnai *Holy* cs. 1488-ból, eredetije N. Múzeumban ; a *Hernalt-Mestery* családé 1500-ból, eredetije a marczaltői ltárban; az *Ibrányi-Vay* családé 1507-ből, eredetije az orsz. ltárban. Ide sorolható még a Győr nemből eredt *Imreffy* családé, mely a XVI. század elejéről való. Ezeken kívül sok más régi család címerét tartalmazza e füzet (mint *Hertelendy*, *Hettyei*, *Hodászy*, *Hrabovszky*), mely érdekesség tekintetében kiváló helyet foglal el. Szóval a legújabb füzetek méltón csatlakoznak a megelőzőkhöz ; s a bennök foglalt érdekes és tanulságos anyagnál fogva megérdemlik, hogy a vállalat legszélesebb körben elterjedést nyerjen.

—

Nemzetségi Zsebkönyv. A társaságunk kiadásában megjelenendő Nemzetségi Zsebkönyv első kötete, mely az 1886. évi VIII. és 1887. évi XXXIV. törvényczikkekben felsorolt herczegi, grófi és bárói családokat foglalja magában, május havában kikerül a sajtó alól. A negyven nyomtatott ívre terjedő kötet mintegy 350 családról fog pontos adatokat tartalmazni. Minden családról szóló részt rövid bevezetés előz meg, melyben a család történetének legfontosabb mozzanatai, pontos rangemelési dátumok, a grófi, bárói oklevelek kelte, s ezek alapján megbízható címerleírások olvashatók. Ezután következik a család mostan élő nemzedékeinek felsorolása, visszamenvén három-négy nemzedékre, egyes ágaknál egész az ág alapítójáig. Függelékben a kötet azon főrangú nemzeti családokat is tartalmazza, melyek fiágon kihaltak, de leányágon még élnek, valamint több olyan főrangú családot is, melyek hosszú idő óta Magyarországon lakván, honi családaink közé számítandók, bár nincsenek is a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró családok közé felvéve.

—

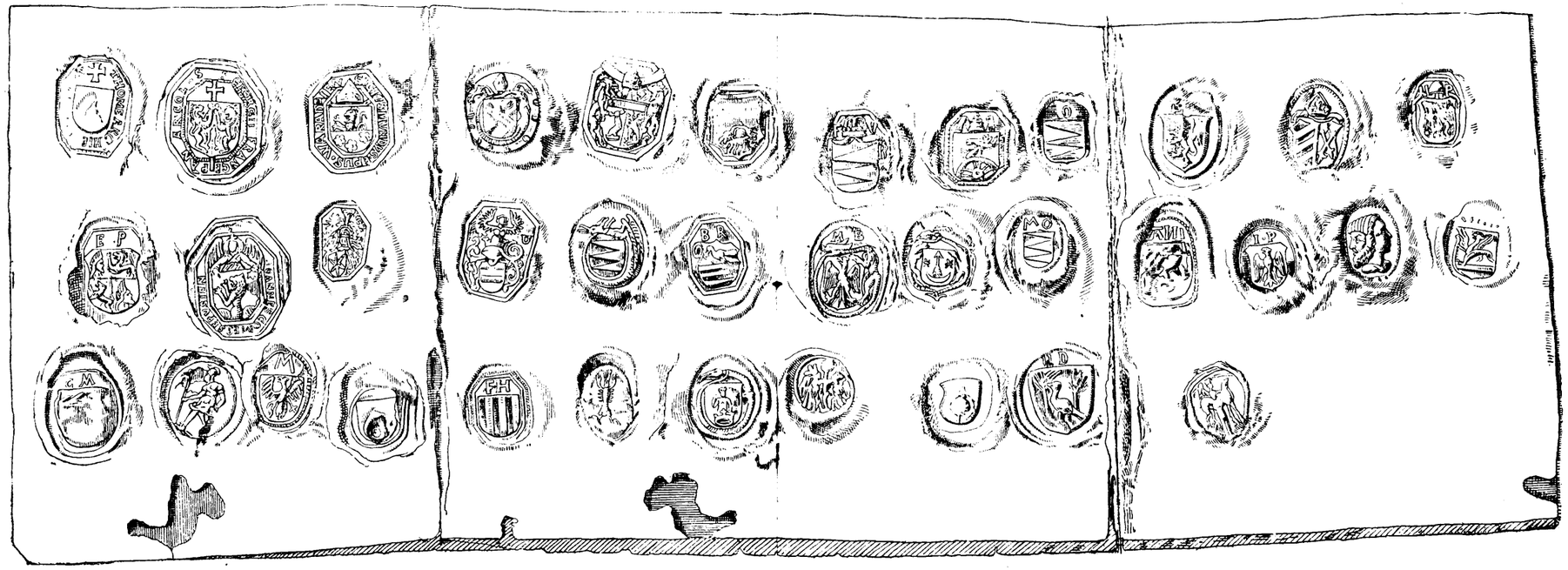
Adatok az egri egyházmegye történetéhez. Ez elismerésre méltó vállalatból, melyet *Kandra Kabos* szakavatottan szerkeszt, a II. kötet 3—4. füzete megjelent a napokban igen érdekes tartalommal, melynek legbecsesebb darabja a Bakócs-codex vagy Bakócs Tamás egri püspök 1493—6. évi udvartartási számadókönyvének a bécsi állami levéltárban levő eredetiről

Ipolyi Arnold másolata utáni kiadása. A kötet tartalmából minket első sorban a szerkesztőnek «Tájékozódás egyházi pecséteink körül» című dolgozata érdekel, melyben Kandra Kabos összeállítja a legrégibb egri püspökök eddig ismert pecsétjeinek sorát. A sorozatot András püspök (1274—1304) pecsétje nyitja meg; tőle egész a XV. század közepéig hat püspök pecsétjét mutatja be leirásban; hasznos adalékot szolgáltatván ez által is egyházi sphragistikánkhoz. E sorozat kétségtelenül teljesebbé fog válni, ha a szerző a sphragistika terén megkezdett munkásságát levéltárak átkutatásával fogja tetézni, mert e közleményében csak a már ismert anyag összeállítására szorítkozott. Csak örvendenünk lehet, hogy a derék vállalat a szerkesztő ígérete szerint — ezután figyelmét a pecsét- és czímertanra is ki fogja terjeszteni; az anyag egybegyűjtésével nagy szolgálatot tesz szaktudományunknak.

A magyar genealogiai irodalom 1887-ben. Buzgó tagtársunk dr. *Wertner Mór*, ki szaktudományunknak már több ízben nagy szolgálatot tett az által, hogy a külföldet a magyar szakirodalom újabb termékeivel megismerteté, a bécsi «Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie» stb. legújabb füzetében ismertetést közöl a lefolyt 1887. év magyar genealogiai irodalmáról. E közlemény mintegy folytatása azon, egész kis füzetet kitevő dolgozatnak, melyet a szerző e tudományág magyar irodalmáról 1883-tól 1886-ig közölt. Ebben is a vezérszerep társulatunknak jutott; közlönyében jelent meg a termékek messzire túlnyomó része. A társulat kebelén kívül úgyszólván csak egy nagyszabású munka látott napvilágot, és ez *Thaly Kálmán*-nak nagy monographiája a székesi gr. Bercsényi családról, melyből az Akadémia tört. bizottságának kiadásában eddig két kötet jelent meg. Ezeken kívül a többi idevágó termék jobbára oklevélkiadás, mint a *Géresi Kálmán* által szerkesztett gr. Károlyi oklevéltár negyedik kötete, az Anjoukori okmánytár ötödik kötete; ide sorolhatjuk az azóta megjelent gr. Sztáray oklevéltár első kötetét; mind e kiadványok, bár első sorban a családtörténetre nézve rendkívüli fontosságúak, más tudományágak körébe is vágnak, s így nem sorolhatók kizárólag a genealogiai irodalom termékei közé. Genealogiai és történelmi tárgyú *Csergheö Géza* értekezése az 1572. márcz. 7. ifj. Jurisics Miklósban kihalt báró Jurisics családról, mely az Ung. Revue múlt évi folyamában jelent meg. A lelkiismeretes kutatáson alapuló dolgozat új fénybe helyezi a kőszegi hős által nagy hírre jutott család multját. Végül a szerző, *Wertner Mór*, számot ad készülőben lévő nagy munkájáról: «Az Árpádok történelmi-kritikai genealogiája», mely sokban új fényt fog deríteni számos, eddig még kellőleg meg nem világított részletre. Mindenesetre óhajtandó, hogy az első nemzeti dynastia nemzedék-rendjét végre teljesen megbízható formában bírjuk; azért nem is kételkedünk abban, hogy a nagy munka kiadására hivatott forum annak közzététele elé akadályokat nem fog gördíteni.

Magyarország bibliographiája 1712—1860. *Petrik Géza*, ki a magyar könyvészetnek több művével már nagy szolgálatot tett, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbizásából összeállította az 1712—1860. években (tehát azon évtől kezdve, a meddig Szabó Károly bibliographiai nagy munkái terjednek) Magyarországon magyar, latin, német s egyéb nyelveken és a külföldön hazánkra vonatkozólag megjelent nyomtatványok jegyzékét. Munkájában nem csupán könyvczímeket ad, hanem kiterjeszkedik az ezen korszakba eső encyclopædikus folyóiratok, (pl. Tudományos-Gyüjtemény, Tudománytár, Felsőmagyarországi Minerva, Új magyar Múzeum, Auróra, Budapesti Szemle, Erdélyi Múzeum stb.) valamint egyéb vegyestartalmú év- és zsebkönyvek tartalmának részletes felsorolására. A nagy műhöz kimerítő szakmutatók lesznek mellékelve, úgy, hogy kiki könnyű szerrel találja meg az őt érdeklő dolgokat. — Fölösleges olvasóink előtt kiemelnünk, mennyi érdekes és nagybecsű könyv és dolgozat jelent meg a társaságunk által felölelt tudomány-szakok köréből a mondott korszakban, s mennyire hasznát veszszük ma is a Tudom.-Gyüjtemény, Új magyar Múzeum, Erdélyi Múzeum stb. egyes czikkeinek. Ezért az érdeklődők figyelmét felhívjuk a hasznos munkára, mely ismert bibliographusunk Szilágyi Sándor ajánlásával jelenik meg. — A nagy mű négy kötetre van tervezve; évenként egy-egy kötet kerül ki sajtó alól, mely egész-, fél- és negyedkötetenként (10 frt, 5 frt, 2 frt 50 krajczárjával) *Dobrowsky Ágost* könyvkereskedésében (Budapest, egyetem-utcza 2. sz.) rendelhető meg.

Adatok Somogymegye történetéhez. A következő sorok közlésére kérettünk meg: «Előfizetésre szóló felhivás. Munkám czíme: «Adatok Somogymegye történetéhez». Forrásaim: eredeti okmányok és egykorú másolatok gróf Forgách Károly úr gombai levéltárából. Tárgyaltatni fognak Somogymegye egyes községei s nevezetesebb családai, s ezzel együtt gyakran érintetnek Zala-, Vas- és Sopronmegyék. A 8—10 ívre terjedő munka ára 80 kr. lesz, melyet a szives megrendelők utánvéttel fizetnek. Nyolcz példány után egy tiszteletpéldánynyal szolgálok. A tiszta jövedelmet tanügyi czélokra adományozom. A szives megrendeléseket kérem márczius végéig alulirotthoz küldeni ezen czím alatt: Csányi Ferencz lelkészhelyettes Marczali Somogymegye.»

AZ 1511 IKI OKLEVÉL PECSÉTEI.

(Könnyebb megértés czéljából ujra közölve a Turul 1887. I. füzetéből.)

AZ „ILLYR“ CZÍMERGYŰJTEMÉNYEK.

(Első közlemény.)

Bosznia és Herczegovina occupatiója óta, e tartományok történelmi és régészeti emlékei iránt átalános az érdeklődés. Legújabban Asbóth János[1] és Hörnes[2] munkái foglalkoztak igen tanulságos modorban e hazánkat kiválóan érdeklő területtel. Örvendetes jelenségnek mondhatjuk, hogy a budai kir. palota kincsei közé került Corvin Mátyás-féle casulát magyar államférfi juttatta Boszniából mostani rendeltetése helyére. Ugyancsak magyar hölgyet illeti az elismerés, hogy e műdarabot s Fraknói fölfedezte galgóczi pendantját becséhez méltóan ismertette.[3]

Igen természetes, hogy e tartományok ismerete, melyeket occupáltatásuk után, tudományos tekintetben is mintegy fölfedezni kellett, jobbára sejtelmeken, vagy touristák sebtében írott tudósításain alapúlt. Mélyreható érdeklődést hazánkban s az uralkodóháznál Bosznia legutóljára II. József korában keltett, mikor Pray György állami segedelemmel[4] megírta: «Commentatio historica de iure regum Hungariæ in Bosniam, Serviam et Bulgariam» (1786) cz. munkáját. Bizonyos tekintetben a bosnyák bégek 1849/50-iki lázadása is némi irodalmi mozgalomnak volt megindítója; ekkor kezdtek a horvát és szerb írók bővebben foglalkozni a szomszédos területtel. Jukić F. egy banjalukai születésű ferenczes barát röpiratokban, hírlapokban s «Bosanski prijatelj» (A bosnyák barát) czímű folyóiratában ismertette hazáját, felölelvén az arra vonatkozó históriai és régészeti emlékeket. 1849 előtt már Gaj Lajos, az illyr áramlat szóvivője pártolta e nemzeties mozgalmakat, s rendes összeköttetésben állott a boszniai ferenczesekkel,[1] kiknek nagyon sok érdemök van a bosnyák népség művelése körül. Gaj nyomdájában jelent meg a «Bosanski prijatelj» négy füzete is (1850—1853). 1850-től kezdve Stroszmayer püspök vette pártfogás alá a boszniai katholikusokat s a Horvátországban teljes diadalra jutott illyr irodalmi irány fokozott érdeklődéssel tette tanúlmány tárgyává Bosznia emlékeit. Ez időtől kezdve válik közkeletűvé az ú. n. délszláv história, délszláv heraldika stb. elnevezés, mely egy kalap alá veszi a Balkánfélsziget nyugati részén élő horvát-szerb törzsbeli nemzetek külön történeteit s a maga felfogása szerint majd a horvát, majd a szerb népiség köré csoportosítja a históriát.

Mindazon boszniai emlékek közt, melyek leginkább foglalkoztatták az irodalmat, első sorban az e szakfolyóirat t. olvasóit bizonyára érdeklő fojniczai czímergyűjteményt: «Rodoszlovje»-t kell említenünk. E czímergyűjteményről rendkívül so-

[1] Bosznia és a Herczegovina. I. II. kötet. Budapest. Pallas. 1887.

[2] Dinarische Wanderungen. Bécs. Hölder. 1888.

[3] Lubóczi Zsuzsánna: az Arch. Értesítő 1887. évf. és különnyomat.

[4] Marczali Henrik: II. József. III. kötet 456.

[1] A bosnyák és herczegovinai ferenczesek történetét újabban Batinić Venczel bosnyák ferenczes írja. Eddig két füzet jelent meg. Czíme: Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini. Kapható Zágrábban.

kat és sokfélét írtak, sokáig a «délszláv» heraldika libro d'orojának tekintették. Budapesten az 1885. országos kiállítás bosnyák pavillonjában volt kiállítva, akkor sokan forgatták s azóta gyakran hallani róla, mint bizonyító erejű forrásról. Azonfelül az occupált tartományokban megfordult utazók és katonatisztek hírét vitték mindenfelé. Nem egy horvát-szerb nevű magyar család e hírekre támaszkodva Boszniában kereste eredetét, s nem egyet erősítettek meg hiedelmében az ereklyéjökre büszke barátok. De ez a czímergyűjtemény nem magyarázható meg a nélkül, hogy a délszláv heraldika többi emlékét is felölelnők. Értjük ezalatt az ú. n. «illyr» czímergyűjteményeket, melyekről sok helyütt van szó, de melyeket korrendi sorozatban, történeti értékök szerint eddig kellőleg nem méltányoltak. Ilyenek Korjenić-Neorić ragusai czímer-könyve 1595-ből, a bécsi udvari könyvtár czímergyűjteménye s a diakovári (kresevoi) czímertábla.

1. Az «illyr» heraldikai források.

Mielőtt az egyes forrásokat tárgyalnók, szükséges, hogy az *illyr* elnevezés értéke felől tájékozódjunk.

Az Illyria, Illyrica natio elnevezés a renaissance szülötte. Keletkezett a velenczei és ragusai compilatorok és philologok révén, kik az Arsianál kezdődő s a mai Boszniát, Herczegovinát, Montenegrót, Dalmáczíát s a határőrvidéket magában foglaló római provinciát: *Illyricumot*, a későbbi *Illyricum occidentale*-t ismét feltámasztották — a papíroson. Az egyházi írók átvették ez elnevezést, s így lett azután a stridoni születésű Jeromosból is «dalmaticæ *seu Illyricae* nationis» szent.

Ha az illyr szónak, mint geographiai és nemzetiségi fogalomnak fejlődését vizsgáljuk, immár bebizonyítottnak vehetjük, hogy az irodalmi illyrismus a kath. egyház kebelében gyökeresedett meg, mely térítő buzgalmában traditióira támaszkodván, a Balkán-félsziget nyugati részét magának vindikálta. A kath. egyház helyzete ugyanis a Balkánon, a török invasio után bizonyos tekintetben megerősödött. A byzanti császárság elbukása következtében az orthodoxok elvesztették támaszukat, s hosszú időbe telt, míg Ausztria, később Oroszország felé fordíták szemöket. Ellenben Velencze még állott, s a dalmát schiavoni-k a hatalmas köztársaságnak csak oly hív katonái lettek, mint a megtelepedésök előtt ott élt illyrek a római császárság II. századában. Buzgó dalmát, bosnyák és horvát papok nagy számmal zarándokoltak Rómába. Minthogy Magyarország Hunyadi János halála után s Corvin Mátyás alatt a török háborút csak védelmi szempontból viselte, a megnyomorodott schiavon (szlovén) papok a maguk és honfitársaik számára a pápa védő szárnyai alatt kerestek menedéket.

V. Miklós pápa 1453-ban a Rómába sereglett dalmaták elszállásolása czéljából — Szt. Jeromos emlékezetére — egy hospitale-t: vendégházat alapított. Ebbéli bullája — közli Theiner: Mon. Slavorum Merid. I. 523. — rendkívül érdekes az *illyr* elnevezés ususára nézve. Az illető passus így szól:

«Exhibita Nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Hieronymi de Potonia et aliorum pauperum heremitarum Dalmatiæ seu *Illiricae nationis* in Alma Urbe degentium petitio continebat, quod licet in dicta Urbe pro suscipiendis diversarum nationum pauperibus et egenis ad illam pro tempore confluentium multa hospitalia esse noscantur, Dalmatica tamen seu *Illirica natio* Hospitale pro suscipiendis specialiter *eiusdem* nationis pauperibus carere noscitur.»

Dr. Črnčić Iván római illyr hospitalebéli kanonok, ki erről a tárgyról már régebben írt egyetmást,[1] 1884/5-ben tüzetes tanulmány tárgyává tette a kérdést. Kutatásainak eredményét a zágrábi Akademia a «Rad» LXXIX. s a «Starine» XVIII. kötetében tette közzé.[2] Ez érdekes fejtegetésekből kiderül:

1. hogy 1485-ig a Dalmácziából, a *mai* Horvátországból, Boszniából s Albaniából Rómába utazó katholikusokat, «sclavoni» homines «Dalmatie et Sclavonie nationum . . . . Dalmatica . . . . . et Sclavonia nationes»-belieknek nevezték. Teljesen megfelel ez annak a felfogásnak, melyet Pesty Frigyessel[3] együtt vallunk,

[1] Dvie razprave: Slovinski sveti Jerolim u Rimu a Rieka i Drugo je Senj a drugo Segni. Triest. 1868. 26 l.

[2] Imena Slovjenin i ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453. godine (A szlovén (szlavon) és illyr név római vendégházunkban 1453 után). Zágráb. 1886. Különnyomat.

[3] Pesty Fr. Eltünt vármegyék II. 201.

hogy a szlavon és dalmát elnevezés századokon át csak *nemzetiségi* jelentéssel bírt, s a későbbi állam vagy tartomány jelentést megelőzi. Ezt a XV. században is úgy értelmezték, a mint ez Črnčić adataiból világosan kitünik.

2. az illyr, yllir elnevezés, mint a dalmát és szklavon név összesítője, néha csak a szklavon elnevezés helyettesítője, 1485 után kap lábra s ez időtől kezdve V. Sixtusig, ki az illyr vendégházat újra szervezte (1589), amazokkal együtt divatozik.

3. Črnčić hasonmásban közli az 1453-i bullát és kimutatja, hogy a fentebb közlött passusban alá húzott szavak: «Dalmatiæ *seu Illiriue*» hamisítottak, az eredeti (. . . et Sclavoniæ) ki van vakarva s az Illiriæ később van beírva. E hamisítás később történt és pedig azon oknál fogva, mert a római *illyr* collegium csakis *Illyriában* lakó katholikusokat akart fölvenni (t. i. csak dalmatákat, horvátokat és bosnyákokat), mi ellen a krajnai, istriai, karinthiai és stájer «szlavonok» élökön Jampsi kanonokkal protestáltak. Ebből per keletkezett a római Rota előtt, mely 1656. április 24. mondta ki ítéletét, és pedig az illyr collegium felmutatta V. Sixtus-féle 1589. augusztus 1. kelt bulla alapján, — mely a mintegy száz éve közkeletű usust vette tekintetbe és mindig Illyriáról beszélt — kimondta «iuxta Bullam et mentem dicti Sixti V. fuisse et esse ac intelligi debere *Dalmatiam* seu *Illiricum* (tehát már a hamisított szöveg) cuius partes sunt *Croatia*, *Bosna* et *Slavonia* exclusis penitus Carinthia, Stiria et Carniolia, et oriundos ex dictis quator Regionibus: Dalmatiæ, Croatiæ, Bosnæ et Slavoniæ tantum admitti posse ad Canonicatus et Beneficia Ecclesiastica eiusdem Collegiatæ.»[1]

E sententiával ki van mondva a XVII. századbeli irodalom-történeti *illyr* közjog sarktétele, mely a római imperium felosztását bevitte az egyházéba. Kiderül ebből, hogy a Rota V. Miklós és V. Sixtus nyomán ítélt s a Mauro Orbini és a velenczei Papafava históriai felfogását a magáévá tette. Ezért tekintik V. Sixtust a dalmát-illyr heraldikusok Patronus Illyriæ-nek, illetőleg különösen Boszniáénak.

Illyr heraldika tehát — ezekből önként értetődik — csak akkor keletkezhetett, mikor az eladdig nemzeti jelentésű szavak — az irodalomban — bizonyos állami jelentőségre vergődtek. Ez a transmutatio csak a XVI. században, legerősebben a XVII. század elején észlelhető.[1] Ekkor keletkeznek azok a czímer-gyűjtemények, melyek a *régi római illyr* területen elszórva élt családok czímereit a sixtusi értelemben csoportosítják, s ahoz a szokásos eszközhöz folyamodnak, melylyel az akkori balkáni krónikások állításaiknak alapot, hitelességet akartak kölcsönözni. Csak nem régen bizonyítá be egy angol,[2] hogy a Justinianus császár szláv Upravda nevéről szóló, a történelem által valónak tartott adat a XVII. század elején keletkezett. A szerajevoi múzeumban őrzött Tomko Marnavich-féle kézirat (De vita Cesarum Illyricorum 1603. kiadatlan) egyenesen mint forrásra az Athos hegyére utal, a hol azt a kéziratot őrizték. Ezzel csodálatosan megegyezik az illyr czímergyűjteményeknek az a fennen hírdetett forrása, mely ugyancsak a Szent Athos hegyre vezet vissza.

Már Rački Ferencz megemlíti s egy érdekes tanulmányában meggyőzőleg kifejti,[3] hogy a fojniczai czímergyűjtemény nem keletkezhetett másutt, mint a dalmát renaissance hazájában Ragusában. Ő azonban az illető czímergyűjtemény egyes darabjait nem vizsgálta s arra a körülményre, hogy ezek Illyriáról: ez anachronisticus phantomról szólnak, egyszerűen negativ súlyt

[1] E rendkívül érdekes pert a római Rota levéltárában (1655. 56. no. 119. Priolo) használtuk. Črnčić csak az illyr collegium iratait látta. A XVII. század összes históriai, Dalmácziára s a déli szlávokra vonatkozó készlete hozatott föl pro et contra. Nagyon messzire vezetne, ha e per phasisait előadnók, itt csak az eredmények előadására szorítkoztunk.

[1] Tamás István (Stepan Tomasević) bosnyák király ugyan D. g. *Bosnensium seu Illyricorum* rexnek nevezi magát a Farlati közölte latin oklevelekben (1446.), de éppen ez gyöngíti hitelességöket. A Miklosics közölte ó-szláv oklevelekben teljes czíme: «Stjepan Tomas kralj, bozsiom milosztju Szrblem, Bosni, Primorju, Homszczii zemlii, Dalmaczi, Hervatom, Donim kraem, Zapadnim sztranam» (Mon. Serb. 346. sz.). Sehol Illyriáról sem ezekben, sem utódja okmányaiban szó sincs. Farlati, avagy már eldődei a XVI. században interpolálták, vagy csinálták régibb levelek alapján e czímeket.

[2] Archivio della R. Società Romana di storia patria 1887. X. 1—2. f. Bryce G.: La «vita Justiniani» di Teofilo abate. Archiv f. Slav. Phil. 1888. I. f.

[3] Archiv für slav. Philologie. IV.

fektet. Szerintünk épp' ebből lehet megmagyarázni e czímergyűjtemények keletkezését.

E gyűjtemények következők:

a) *Az 1595-ben összeállított Korjenić-Neorić (Corienich-Neorich)-féle ragusai czímergyűjtemény.*

Címe:

«Rodoslovie navisćenih i svetih otacah i vlastitih biliegovih zemaljah i svitlih tlih plemeniu cesarstva ilirskog koje visaskupi i naredno sastvi svelikom pomnom i opatju Stanislav Rubčić Ban Cimeria gospodina Cara Stipana Stiepana Nemanića na slavu cesarskoga i kraljevskoga veličanstva i ostale gospoda poglavicah, banah, vojevodah, županah, knezovah, katunarah, vitezovah, vlastelah i plemićah, svih zemaljah ilirskieh, pod kim vlaštitim vladanjem pribivaju razlike naredbe cesarstva ilirskoga. Ovo se složi i prepisa iz jednoga libra veomi stara, koi se nadje medju starim knjigam librarie mostirove svete gore, reda slavnoga i divnoga Bazilie (1340).»

Latinúl:

«Libellus sanctorum patronorum et publicorum insigniorum Regnorum et familiarum illustrium Illyrici imperii, quas magna cura, singularique diligentia collegit atque depinxit Stanislaus Rubcich, Rex insigniarum domini Imperatoris, Stephani Stephani Nemagnic in laudem Cæsareæ ac regiæ majestatis et reliquorum principum, ducum, Marchionum, Comitum, Vicecomitum, equitum, et nobilium totius Illyriæ sub quorum protectione fundamenta, monumentaque ejusdem Illyrici imperii consistunt. Quod quidem translatum est ex antiquissimo libro in caractere Illyrico scripto, reperto in Bibliotheca Monasteriorum de Monte sancto ordinis Divi Basilij. Korienić. Neorić. Confido in Domino, non confundar in æternum Amen †.»

A gyűjtemény eredetileg Ragusában őriztetett, s a 40-es években vétel útján került Gáj Lajos birtokába; ma Gáj fia: Gáj Velimirnek zágrábi könyvtárában van.[1] Legelőbb Jukić bosnyák ferenczes barát ismertette a kéziratot a «Bosanski prijatelj»-ben,[1] újabban pedig Klaić Vjekoszlav írt róla az «Obzor»-ban,[2] mikor a bosnyák czímerkérdés fölmerült. Fejtegetéseire Rački válaszolt.[3]

A kézirat papír (vízjegy?) és 168 számozott, aranyozott szegélyű folio-lapra terjed, mindegyiken színes ábra, vagy czímer, 11 darabnak nincs aláírása.

A czímlapon van elől a cyrill, hátsó lapján a latin czím, azután következnek a képek.

Az 1. lapon: Szt. Jeromos bíboros öltözetben, csillagos-félholdas keresztes zászlóval kezében, lábainál az oroszlán. Aláírás: Patronus, speculum atque lux totius Illyriæ.

A II. lapon: Patronus atque Dux Regum Illyriæ aláírással egy királyi alak térdel — Jukić szerint — Szt. István előtt, ki kezében a Megváltó képével ékített lobogót tart.

A III. lapon: Patrona ac mater piissima totius Illyriæ. A szűz anya a kis Jézussal ezüst félholdon.

A IV. lapon: Patronus Regni Bosniæ: *Gergely pápa* jobb kezében könyvvel, baljában a bosnyák czímeres zászlóval, mely a pápai bothoz van illesztve.

Az V. lapon: Nemanjić (Dušan) István czár czímere.

A VI—XVI. lapon István (Dušan) czár czímerének alkatrészei, külön, mint országos czímerek.

A XVII—CLXVIII. lapon következnek a családi czímerek, kezdődnek a *Kotromanićokén* s végződnek a *Jagrosalić*-czímernél.

E rövid tartalomjegyzék indított bennünket arra, hogy a fojniczai és bécsi czímergyűjteményeket összehasonlítás tárgyává tegyük.

Kétségtelen, hogy másolattal van dolgunk, melyet a gyűjtemény címe szerint 1595-ben Korjenić-Neorić eszközölt. Forrása — a czím szerint — István (Dušan) czár czímerbánjának: Rubchich Szaniszlónak 1340-ben írott s az Athos hegyén kelt könyve. — Ennek cáfolatába nem ereszkedünk azon oknál fogva, mert anachronismus. Klaić, Bosznia egyik újabb történet-

[1] Velimir Gaj: Knjižnica Gajeva. (A Gaj-féle könyvtár) Bibliographiai tanúlmány. Zágráb 1875. 203 l. E kivált kéziratokban gazdag könyvtár ma úgyszólván hozzáférhetetlen. Gaj Velimir ugyanis 40000 frtra becsülvén könyvtárát, vevője nem akadt s birtokosa nem engedi meg a tanúlmányozást. Kivételesen Klaićnak engedte meg a czímergyűjtemény megtekintését.

[1] 1851. II. évf. 80—82. l.

[2] Obzor. 1880. 207. sz. Külön: «Bosnensia» cz. a. II. 13—33. l.

[3] Archiv. f. slav. Phil. 501—10. l.

irója két okból következteti, hogy a Korjenić-féle gyűjtemény oly forrásból vétetett, mely 1461—1496 közt kelt. Először a IV. lapon Gergely pápa mint Patronus terræ Bosniæ szerepel, már pedig II. Pius pápa 1461. nov. 7. proclamálta Szt. Gergelyt Bosznia védszentjévé. Rački ennek ellenében felhozza, hogy II. Pius idézett bullája nem Gergely védszentté proclamálását tartalmazza, hanem csak a már Boszniában régtől fogva tisztelt Gergely ünnepét szabályozza. Klaić másik érve, hogy Szlavonia címere 1496-ig három nyestet, illetőleg vadászkutyát tartalmazott, a minthogy a Korjenić-félében is három kutya van. II. Ulászló 1496-ban új címert adományozván a szlavon rendeknek, címerül *egy nyestet* engedélyez nekik, tehát Korjenić-Neorić még a régi címert használta. Ulászló azonban nem *új* címert adományozott, mert decretumában mondja: «regnum Sclavoniæ ab antiquo habuerit pro armorum insigni *unum mardurem* et his armis usque in presenciarum semper usum fuerit» Ugyanerről tanúskodnak a szlavon érmek, melyeken két csillag közt futó nyest látható. Ulászló decretuma tehát nem egyéb, mint a régtől fogva használt címernek heraldikai szabályozása, a mennyiben a nyestet a két hullámos pólya közé illeszteté.[1]

Fölemlítendő még az a körülmény is, hogy a Korjenić-Neorić-féle szóbanforgó gyűjteményben Sz. Gergely pápa hasonló helyzetben van ábrázolva, mint a többi címergyűjteményekben Sixtus, a ki ugyancsak «Pater terræ Bosnensis»-ként szerepel s kezeiben Boszniának XVI. századbeli igényczímeres (a keresztbe tett két szerecsenfejes pálczát) zászlóját tartja. Nincs kizárva, hogy Gergely pápa feltüntetése e czímergyűjtemény *traditióinak* régibb voltára enged következtetni, de annyit bizonyosra lehet venni, hogy Klaićnak ez az argumentatiója nem helyes.

Czímerészeti fontosságát e gyűjteménynek csak akkor ítélhetjük meg, ha szemügyre veszszük a többit is. Ezek:

b) *a bécsi illyr czímergyűjtemény, mely az udv. könyvtár kéziratai közt 7683. sz. a. őriztetik.*[2]

E példány, gyönyörű virágos keretekkel préselt meggyszín bőrrel bevont fatáblába kötött, aranyvágású, XVII. századbeli kézirat. Vízjegye négyelt pajzs, melynek szívpajzsa tojásdad keretbe foglalt kétfejű sast tüntet fel; az 1—4 és 2—3 negyedben egymás felé fordúlva a keretet támogató 4 oroszlánt látunk, a pajzs fölött e betűk: R. G. V. W. A bekötési tábla magassága: 30 cm., szélessége 20 cm. Összesen 167 számozott lap van a kötetben, elől 6, hátul 4 lap számozatlan.

Az első lap második oldalán ugyanaz a latin czím olvasható, mint a Korjenić-Neorić-féle *a)* alatt ismertetett czímergyűjteményen. A czím teljesen megegyező, valamint a képek és lapok száma is — az alábbi leírásnál megjegyzendoket kivéve — ugyanaz.

A második lapon következik a III. Ferdinánd kiskorú fiához: IV. Ferdinándhoz intézett előljáró beszéd:

«Serenissimo Austriæ Archiduci. Augustissimorum Cæsarum, Ferdinandi III. et Mariæ Primogenito. Ferdinando, Francisco. Vita, Felicitas, Imperium.

Nomen numenque austriacum, non minus bonorum amor, quam hostium terror tot iam olim nominibus, titulisque vere magnum, uniceque augustum cum fuerit, etiamnum tot aliis succedentibus nominibus novisque victoriis ac triumphis, maius in dies et augustius effectum (si quam tamen cumulatissima gloria recipere potest accessionem) non modo Christianus Orbis omnis suspicit et gratulatur, verum etiam remotæ barbaricæque nationes, unum illud nomen austriacum vere maximum, uniceque Augustissimum hactenus redditum agnoscere coguntur et revereri. Et vero si tam gloriosum est, a tam remotis barbaricisque nationibus austriacum timeri nomen, numen austriacum adorari profecto, easdem gentes barbaras ipsam etiam eiusdem austriaci numinis experiri præsentiam, potentiam sentire, eius substerni ac succumbere Maiestati, id enimvero gloriosissimum augustissimumque hoc est vere austriacum esse, uti omnino existimant boni omnes, ita pene singuli magno austriaco nomini animitus id ipsum exoptant, devouent, adprecantur. Hos interne postremus ego unus reperiar, hoc votum, hanc comprecationem, hoc desiderium meum præsenti libro volui contestari. Ut videlicet austriaca illa, semper victrix ac triumphatrix aquila, post primum ac supremum orbem imperii ne dicam an Empyrii (quem nescio qui gigantei terrarum filii disturbare atque expugnare conabantur) compositum et tranquillatum ad alios quoque minores sibique quondam subiectos orbes (provincias intelligo, quas Machometanæ gentes, quasi lunatici canes alla-

[1] Rački i. m. 502. l.

[2] Említi: Kukuljević: Arkiv za poviestnicu jugoslavensku. I. k. 176. utána Jukić: i. m. i. h., Jagić: Archiv f. slav. Phil. 510—11. l. és ismerteti Chmel: Die geschichtlichen Handschriften der k. k. Hofbibliothek in Wien. II. kötet 521. s kk. l.

trare infestareque præsumpserunt) vindicandos recuperandosque fulminatrices suas acies tandem aliquando convertat. Ex harum provinciarum numero unicum Illyricum atque Boznense regnum præsenti hoc libro meo adumbratum potius, quam expressum Tibi o genuine romanæ ac semper victricis aquilæ pullæ aquilinæ, *Ferdinande Francisce* archidux serenissime augusti non modo nominis ac sanguinis, sed et virtutis ac felicitatis hæres unice, Tibi inquam, hanc veluti allectricem escam obiectamque prædam exhibeo sub imagine spectandam: ut Tu aliquando orbe iam et imperio per augustissimum progenitorem tuum pacato et firmato adavitas etiam provincias nunc quidem sub gravissime machometicæ tyrannidis iugo gementes, libertatemque suam nonnisi per Te anhelantes, recuperandas, obtinendasque accingaris. Certa enim etiamnum hæc spes tenet expectatio, quod tu *Ferdinande Francisce* archidux serenissime, qui tot ac tanta ab augustissimo progenitore tuo gesta et confecta bella nonnisi per gloriosas victorias vel ipsa inter crepundia numerare didiceris tuis quoque succrescentibus annis et *Ferdinandi secundi* avi Tui, felicitates et *Ferdinandi tertii* progenitoris Tui triumphos, Tu Ferdinande quarte geminato etiam auctario sis cumulaturus. Ita voveo, apprecorque.

Serenitatis Tuæ
humillimus ac perpetuus subditus
Marcus Skoroëuich
Bosznensis».

Ez előszó sok tekintetben érdekes. Első sorban bizonyítéka a Balkán-félsziget nyugati részén behódolt keresztények felszabadulási vágyainak. E vágyak, néha ábrándok ébrentartása a ferenczes barátok érdeme, kiket mindenütt találunk, a hol népfelszabadítási kisérletekről van szó. A Habsburgok stájer ága, mely II. Ferdinánddal jutott uralomra, a dalmát uskokok, a bosnyákok és herczegovczok között különben is népszerű volt, mert az örökös tartományok és Horvátország védelmét Gráczból intézték a XVII. században s a török hódoltsági keresztények követei gyakran megfordúltak II. Ferdinándnál, kiről Skoroëvich is megemlékezik.[1]

A követjárások, s a török nyomás elüldözte keresztények folyton ébren tarták a balkáni keresztények iránti érdeklődést, kiknek eszménye a XVI. századtól kezdve a Habsburgház uralma volt. A kapocs kivált Bosniával folyton fennállott, még 1647-ben is III. Ferdinánd nevezi ki Bosznia püspökét s maga a pápai szék elismeri a királyi jognak ebbéli folytonosságát.[1]

Skoroëvich lelkes előszava alatt nincs kelet, nézetünk szerint, tekintve, hogy a *fiatal főherczegről* van szó, a czímzésben is csak Archidux Austriæt olvasunk, azt hiszszük, hogy 1647. vagyis IV. Ferdinánd magyar királysága előtt kelt az ajánlás. A buzgó ajánló bőbeszédűsége sejteti velünk az egész könyv czélját, nyilván való, hogy nem akart az egyéb lenni egy czímeres hódoló feliratnál, mely a főherczeg eszébe juttassa a mohamedán járom, a «lunatici canes» alatt nyögő «Illyricum és Bosznia» keresztény lakóit.

Ezt a gyűjtő személyisége is bizonyítja. Skoroevich Márk nyomát ugyanis 1646-ban fedeztük fel. Ha állításainak hitelt adhatunk, meglehetős változatos multú ember áll előttünk. *Dalmát* születésű volt, ki a török hódoltságban kereskedéssel foglalkozott s gazdaggá lett, de keresztény hite miatt üldözték, ezért nejével s gyermekeivel (kik közül nehányan az *egyházi rendbe* léptek) élte koczkáztatásával üzletét otthagyván, császári területre menekült s a császári hadseregnhez felcsapott. Rákóczi György támadása idejében elfogatván, fogságából csak 300 frt váltságdíj lefizetése után szabadult ki. Nagy szegénységében a m. k. udvari kamarához fordúlt és 150 frt segélyért esedezett. A kamara 1646. nov. 29-én az ügyet áttette az általános udvari kamarához, mely pártolólag terjeszté Ferdinánd király elé. (u. a. év decz. 20-án). A király a kamarák felterjesztése alapján decz. 24-én a 150 forintot engedélyezte s kegyes leirattal a m. udv. kamarát utasította a kifizetésre.[2]

E tárgyalásból kitűnik, hogy Skoroevich Márk az 1640-es években bizonyos összeköttetésben állott a monarchiával. A czímergyűjteményt ő állította-e össze, vagy valamely egyházi renden lévő fia, azt ebből el nem dönthetjük. De bizonyos, hogy a gyűjtemény czélzatosan állíttatott össze.

[1] Ld. *Miklosics-Fiedler:* Slavische Bibliothek. II. Versuche der türkisch-südsl. Völker zur Vereinigung mit Oesterreich unter K. Rudolf II. 1594—1606. 288—300. l. Az acták a titkos levéltárban és *Lopašić* Radoslav: Acta historiam confinii militaris croatici illustrantia. Tom. I. 1479—1610. Tom. II. 1610—93. Zágráb. 1884/5.

[1] A római «Propaganda fidei» levéltárában. Bosnia vol. 1.

[2] Skoroëvich folyamodványa nagy sajnálatunkra nem volt feltalálható, a mennyiben ezen a Skoroëvich használta pecsétet megtalálhattuk volna. A tárgyalási iratok a bécsi udv. kamara levéltárában, a Benigna Resolutio a budapesti országos levéltár kincstári osztályában.

Visszatérve a gyűjteményre, a 3. és 4. lapon két meglehetős kivitelű czímert illetőleg ajánló képet látunk. Jelesül a 3. lap III. Ferdinánd czímerét tünteti fel (Insignia Ferdinandi III. arany betűkkel), a kétfejű sast szokásos XVII. századbéli előállításban, mellén az aranygyapjúval kerített négyelt pajzszsal. 1 és 4.: nyolcz veres-ezüst pólya, 2 és 3.: a kétfarkú cseh ezüst oroszlán, a hasított szívpajzsban: jobbról veresben ezüst pólya, balról veresben arany vártorony (Castilia czímere).

A 4. lapon az osztrák házat dicsőítő aquarellt látunk: «Augustissima domus Austriæ» felírással.

A kép közepén vörös bársonyos mennyezet alatt arany trónusán ül teljes császári ornatusban III. Ferdinánd, a tőle balra, kisebb széken zöld mennyezet alatt trónoló koronás fejű ifjú Ferdinánd felé fordúlva; bal kezében arany alma, jobbját pedig atyja felé, a feléje tartott jogar után nyújtja. A kis császárfiú előtt zölddel bevont asztalkán veres bársony-bojtos vánkos áll, fölötte pedig két lebegő angyalka császári koronát tart. A császár jobbján egy nőalak könyvet olvas, mellette gólya (Chmel sz. Pietas), fölötte egy felhőkből kinyúló arany kürt ez aranynyal irott szavakat hallatja: «Te Deum Laudamus», a császárfiú jobbján Themis alakját látjuk, mely jobbjában kardot, baljában mérleget tart. Fölötte ugyancsak arany kürtből e szavak: «Te Deum confitemur» áradnak ki. Az egész kép fölött fölleges égből villám alakjában e szavak: «Vivat Domus Austriaca.»

Ezután következik (fol. 6) a római I. számozással Szt. Jeromos színes képe: Pater terræ Illyriæ Sanctus Hieronymus felírással.

Arany oroszlán mellett álló bíboros alak, baljában, a kettős arany keresztben végződő fecskefarkú vörös zászlóval, azon ezüst félhold és hat-ágú ezüst csillag.

II. (fol. 7.) Pater et Dux Regni Illyrici. S. Basilius: Szt. Vazúl a keresztre feszített megváltó képével ékesített kettős keresztű kék zászlót átnyújtja egy előtte térdelő kék ruhás, hermelines köpenygallérú, vörös palástú koronás alaknak, melyet a szerző Stephanus Skorouoy[1] néven jelez. Patrona terræ Illyricæ.

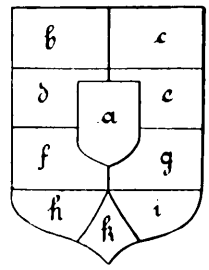
[1] Nyilván saját családjára vonatkoztatja.

III. (fol. 8.) Teljes kép. Felhőből kiemelkedő ezüst holdszarvban Mária a kis Jézussal, jobbról kék szárnyú sárga ruhájú, balról veres szárnyú zöld ruhájú, kezökben királyi koronát a szűz anya feje fölé tartó angyal, legfelül a Sz.-Lélek galamb képében. A holdszarv alatt a két veres czímerpálcza két felső végén nyílt koronás szerecsenfej.

IV. (fol. 9.) Pater Terræ Bosznensis. Papa Sixtus. Sixtus pápa a tiarával fején, hármas keresztben végződő arany zászlót tart, melyen Bosznia pálczás czímerét látjuk.

V. (fol. 9.) Insignia Imperatoris Stephani. (István [Dušan] szerb czár) képzeleti összetett czímere.

A pajzs felosztása:

a: szívpajzs: a Nemanják kétfejű ezüst sasa vörös mezőben.

b: vörösben jobbra ágaskodó koronás arany oroszlány = Macedonia czímere.

c: ezüstben egymás fölött futó arany örvös vörös agár = Szlavonia czímere.

d: aranyban két vörös czímer-gallér (kulcs) felső végére illesztett egymással szembe néző egy-egy koronás szerecsenfej; a czímer-gallér keresztezésén vörös pajzs, abban ezüst félhold fölött hatágú ezüst csillag (Illyria irodalmi czímere) = Bosznia czímere.

e: aranyban jobbra ágaskodó kétfarkú vörös koronás oroszlán = Bulgária czímere.

f: kékben három szembenéző koronás arany oroszlánfej (2, 1) = Dalmáczia czímere.

g: vörösben ezüst teljes kereszt = Szervia czímere.

h: vörös-ezüst koczkázat = Horvátország czímere.

i: kékben három ezüst patkó (2, 1) = Rascia czímere.

k: vörösben jobbfelé fordúló, ezüst görbe kardot tartó kar = Primorja (Tengermellék) czímere.

A czímert jobbról veres-aranynyal, balról veres-ezüsttel béllelt köpeny veszi körül.

A pajzson jobbról, közepén s balról három rostélyos sisak van alkalmazva.

A középső teljes arany sisakon — mindhármat a czímerköpeny befödi — leveles arany koronán ezüst kétfejű sas áll, mely fölött zárt gyöngyös korona (czári korona akar lenni).

A jobb sisak rostélya arany, a rajta álló nyílt koronából vértes, veres palástú koronás vitéz emelkedik ki, jobbjában fecskefarkú ezüst félholdas vörös lobogót tartván arczával a sasra tekint.

A bal sisak nyílt arany koronáján jobbra ágaskodó, kezeiben hosszú egyenes kardot tartó, ezüsttel négyszer pólyázott veres oroszlány áll.

E czímer a valóságban sohasem létezett. Rački többször idézett tanúlmányában [1] a Miklosics kiadta Monumenta Serbicákból és egyéb forrásokból bebizonyítja, hogy Dušan soha sem használta e czímert. Pénzein egy csöbör-sisak (Kübelhelm) fordúl elő, míg pecsétei hasonlítanak a mi Árpádkori kir. pecséteinkhez. Eddigelé ismeretes pecséteinek előlapján: Szt. István vértanú képe látszik, a hátlapon a trónján ülő koronás uralkodó jobbjában a jogart, baljában az az aranyalmát tartja. Azonfelűl Horvátország, Dalmáczia, Slavonia, Bosznia sohasem tartozott birodalmához, azokat czímében nem használta. 1345. okt. 15. Serresben (Makedoniában) a velenczei dogehoz intézett levelében következő czímmel él: «Stephanus dei gratia Servie, Dioclie, Chilminie, Zente, Albanie et maritime regionis rex, nec non Bulgarie imperii partis non modice particeps, et fere totius imperii Romanie dominus»[2] Szláv oklevelein czíme: «Стефань въ Христа бога благовѣрныи царь и самодрьжьць Срблиемь, Грькомь, Блъгаромь и Ярбанасомь» (István a Krisztus isten által igazhitű czárja és egyedüluralkodója a szerbeknek, görögöknek, bulgároknak és albánoknak).[3] Többi czímeiben sem használ egyet sem, mely a magyar királyt, vagy Velenczét illetné. Hatalma csakis a Balkán félsziget délnyugati részére terjed. Az itt leírt czímer tehát nem egyéb az irodalmi illyrismus heraldikai kisérleténél, mely az egész Balkán félszigetet anachronistice a XVI—XVII. század izlésében István czár ægise alatt egyesíti.

Az egy pajzsban egyesitett országos czímereket gyűjteményünk VI—XVI. sorszám alatt külön adja, jelesül:

VI. *Insignia Regni Macedoniae.* Az V. sz. czímer *b* mezeje.

VII. *Insignia totius Illyriae.* Az V sz. czímer Boszniai czímerének középső pajzsa *d.*

VIII. *Insignia Regni Bosznensis.* Az V. sz. czímer *d* mezeje.

IX. *Insignia Dalmatiae.* Az V. sz. czímer *f* mezeje.

X. *Insignia Croatiae.* Az V. sz. czímer *h* mezeje.

XI. *Insignia Sclauoniae.* Az V. sz. czímer *c* mezeje.

XII. *Insignia Bulgariae.* Az V. sz. czímer *e* mezeje.

XIII. *Insignia Seruiae.* Az V. sz. czímer *g* mezeje.

Míg az összetett czímerből az ezüst kereszttel négyelt veres mező-negyedekből elmaradt az arany félhold, itt megvan.

XIV. *Insignia Rasciae.* Az V. sz. czímer *i* negyede.

XV. *Insignia Pomeraniae et Cumaniae.* Az V. sz. czímer *k* szelete.

XVI. *Insignia Henrici filii Stephani regis.* Az egyes alkatrészek teljesen megegyeznek az V. sz. alatti czímerrel, csakhogy ebben az egyes ország-czímerek a Nemanjak ezüst kétfejű sasa körül, mint főpajzs körül vannak elhelyezve, akár a mi Zsigmondunk és Mátyás nagy pecsétein, mely divatot olykor a Habsburgok is utánoztak. A vörös-ezüst czímerköpeny borította arany rostélysisakon elhelyezett nyilt arany koronából, a görbe kardot tartó ezüsttel pólyázott kétfarkú vörös oroszlány emelkedik ki.

Jobbról vannak:	Balról:
Illyria	Szlavonia
Bosznia	Bulgária
Dalmáczia	Szervia
Horvátország	Rascia

czímerei, a czímer alatt Bulgária és Pomerania (Primorje) czímerei. Az egészet a gömbön álló keresztben végződő zárt korona borítja.

[1] Archiv f. sl. Ph. IV. 505—711.

[2] Monum. spect. h slav. merid. II. Zágráb. 1870. 278. l. 361. ok.

[3] Miklosics: Mon. Serb. 132. l.

A XVII—CLVII. sorszám alatt (fol. 21—161) következik 140 családi czímer. A sorozat — a Korjenić-féle gyűjteménynyel teljesen megegyezőleg kezdődik a Kotromanichokkal és végződik a Jagrosalich-család czímerén.[1]

Könnyebb áttekintés és használat végett betűrendben és a mai horvát helyesírással is, összeállítottuk a tárgyalt czímergyűjteményekben közölt családi czímereket. Adjuk leirásukat s a mennyiben genealogicus forrásaink megengedték, az egyes családok származásáról is szólunk.

Mielőtt ezekre áttérnénk, szükséges a fojniczai híres czímergyűjteményt is bemutatnunk.

c) *A fojniczai czímergyűjtemény.*

A fojniczai czímergyűjtemény kis ívrét, puha disznóbőrbe kötött 10" magas, 6" széles, vízjegy nélküli 139 számozatlan lapot magában foglaló papírkézirat. Az utolsó 139. lap üresen maradt.

A czímlapon glagol betűkkel e felirat olvasható:

«Rodoslovie bosanskoga, aliti Ilirskoga i Srbskoga Vladania; za jedno postavljeno po Stanislavu Rubčiću *Pöpu*, na slavu Stiepana Nemanića Cara Srbljena a Bošnjaka 1340.»

(A bosnyák avagy illyr és szerb nemzetségek czímergyűjteménye; összegyűjtetve Nemanjics István, a szerbek és bosnyákok czárjának dicsőségére Rubcsics Szaniszló paptól 1340-ben.)

Ezt követi a következő latin bizonylat:

«Codicem hunc continentem varia stemmata plurium nobilium familiarum Bosnensium, jam ab *immemorabili* (!) tempore, a captivitate nempe regni Bosnæ studiose conservatum fuisse a R. R. fratribus Franciscanis, familias Fojnicensis, testamur nos fr. Gregorius a Varess, episcopus Ruspensis et vicarius apostolicus in Bosnia Othomana, dicta argentina, precipue in olim episcopatu Dumnensi. Suttiscæ, die Julii 1800.» Aláírás, pecsét.

Azután következik (2. lap) Advocata Bosniæ felirattal a bécsi gyűjtemény III. képe, mely ott Patrona Illyriæ-ként szerepel.

Ennek hátlapján Szt. Kozma és Dömjén, a Nemanjić-család védszentjei láthatók, a labarum alatt.[1] Ennek a *b)* alatti gyűjtemény II. képe felel meg, csakhogy más felfogással van festve.

A harmadik lapon látjuk a bíboros Jeromost «patronus Slavorum» aláírással. Megfelel a bécsi czímergyűjtemény I. képének; csakhogy emitt Illyriáról van szó.

A negyedik lapon első czímerként Car Stiepan összetett czímere szerepel ugyanoly összetételben, mint a bécsi és Korjenić-féle gyűjteményeké. Csak a színezésben van némi eltérés. Jelesül a bosnyák pálczán lévő szerecsenfejek itt fehérek, Illyria félholdja és csillaga arany.

5—13. az egyes czímerek következnek.

14—137. 123 családi czímer. A 139. lapon pedig egy különböző családi czímerekből összeállított czímer «Semper spero» aláírással.

E czímergyűjteményből hiányzik a Patronus terræ Bosnensis, a Dušan-féle czímer egyezik, de 17 családi czímerrel kevesebb van benne, mint a két előbbiben. Az összeállításban sem egyeznek teljesen, a mennyiben a sorozat a Kotromanichokkal kezdődik ugyan, de a Zetinjavichokkal végződik.

Legérdekesebb kérdés a fojniczai gyűjtemény megítélése szempontjából, hogy mily viszonyban áll az előbb *a)* és *b)* alatt ismertetett két gyűjteményhez. Mindhárom gyűjtemény egy közös forrásra vezet vissza: Stanislaus Rubchich-ra, kit az *a)* s *b)* gyűjtemény «Rex insigniorum» «Ban Cimeria»-nak nevez, míg a fojniczai már csak «pop»-ként említi, ki e gyűjteményt «*1340*» István czár dicsőségére állitá össze. Ilynevű szerb czári heroldnak a fennmaradt oklevelekben nyoma nincs, a mint hogy annak sem, hogy a szerb uralkodóknál a czímerművészet a XIV. század derekán fejlettebb lett volna, mint Magyarországban s a közép-olaszországi államokban. Rubchich Szaniszló — a czímergyűjtemények mellesleg említve (Korjenič és bécsi p. LXII. a fojniczai 57. sz. a.) közlik a Rubcich-család czímerét — vagy egy még csak ezután felfedezendő szerzetes, ki az athoshegyi kolostorokhoz füződő történelmi csinálmányokkal függ egybe, vagy egy XV—XVI. századbeli gyüjtő, ki az illyrismus

[1] Ugyancsak a Korjenić-féle és a bécsi czímergyűjteménynyel teljesen megegyező másolat birtokában van a Zárában lakó Francesco de Borelli, Conte di Wrana. E másolat «in valle Tessalonicæ (!) 1690. aug. 4. kelt». Említi Siebmacher a források közt.

[1] Jukić szerint Szent István protomartyr és Szent Lőrincz.

szempontjából szedegette össze a családi czímereket, vagy képzelt személy.

Mindhárom gyűjtemény katholikus irányban van szerkesztve, erre mutat a Szent-Jeromos-cultus és a Szűz-Anya patronasága. E mellett Boszniának is, mint a Sixtus pápa-féle Illyricum tekintélyes részének, főszerep jut. Az *a)* és *b)* alatti gyűjtemény tendentiájából is kitünik, de leginkább a teljesen bosnyák szempontot követő fojniczai gyűjteményből nyilván való, hogy a török járom alatt nyögő Boszniának a kereszténységgel való solidaritása lebegett a szerkesztők szeme előtt. De míg az *a)* s *b)* alatti gyűjteményekben az illyr tendentia prædominál, a fojniczai példány «semper spero-»ja tisztán a passiv ellenállásban üdvöt kereső és reménylő bosnyák anti-mohamedán áramlat kifolyása s ezért is hiszszük, hogy a két előbbinél későbbi másolat.

A három czímergyűjtemény helyesírása — mint már Rački kifejtette — Ragusára s vidékére utal, ott állították egybe e gyűjteményeket. Az *a)* alatti Korjenić-Neorić-féle 1595. datált gyűjtemény kelte pedig csodálatosan megegyezik a már idézett bosnyák-herczegovinai mozgalommal,[1] mely Fra Domenico Andriaševićtől egy *ragusai* baráttól indúlt ki s mely alighanem Velencze féltékenysége miatt nem sikerült, de azért az egész dalmát terra firmán nagy hatást keltett. E hatás első sorban a Habsburgház, mint a leendő felszabadítás eszközlői iránt való hódolatban nyilvánúlt. Nem tartjuk merésznek következtetésünket, midőn a Korjenić-féle gyűjtemény e felszabadulási mozgalom katholico-illyr irodalmi folyományának nyilvánítjuk. Ekkor menekűlt ki a herczegovinai keresztény családok nagy része a dalmát területre: a ljubuski-i és a popovoi vidék előbbkelőikkel együtt. A későbbi fojniczai czímergyűjtemény egy önállólag készült szerkesztmény, mely ugyanabból a forrásból merített s valószínűleg a Skoroëvich-féle bécsi másolattal egy időben vagyis a XVII. század közepén készülhetett.

Már most mikép történhetett, hogy a fojniczai czímergyűjtemény ősrégiség hírébe került s a becsesebb és sokkal szebb kivitelű Korjenić és Skoroëvich-félék csak újabb időben találtak méltánylásra? Az okot könnyen megmagyarázhatjuk. Korjenić gyűjteménye Dalmácziában maradt s a mozgalommal együtt fontosságát is elvesztette. Forrásai — a mint a felsorolandó családjegyzékből kitűnik — teljes hitelességben megvoltak a dalmát communitások és a velenczei levéltárban. Dalmáczia Velenczét uralta, mely a dalmát patriciatust és *Nobiltà*-t saját közjoga szerint szervezte. E szervezés már a XV—XVI. században megtörtént. 1553-ból ismeretes már a: «Serie delle famiglie nobili della Dalmazia e dell' Albania tratta dall' itinerario, ovvero relazione degli Excellentissimi Signori Zan Battista Giustinian ed Anzelo Diedo sindaci in Dalmazia ed Albania dell' anno 1553» czímű gyűjtemény, továbbá az egyes communitások könyvei, melyekbe a Nobiltà be volt vezetve, s igy Korjenić gyűjteménye, mely ez adatoknak jobbadán csak másolata volt, fölöslegessé vált. Mert csakis ezekből s Ragusa gazdag levéltárából s tán egykét hagyományból meríthetett, compilálhatott és componálhatott az 1595-iki szerkesztő, kinek személyiségéről, sajnos, adatokat nem találhattunk.

A bécsi példány nem igen érdekelte a tudósokat. Úgyszólván újabban födözték fel csak. A fojniczai gyűjtemény ellenben épen azért, mert Boszniában volt, s mert Ritter, a horvát Rajcsányi, Stemmatographiáját e munkára alapította,[1] továbbá Prudentius Narentinus,[2] újabban Kačić,[3] a bosnyák ferenczesek Catalogusai minden kritika nélkül bizonyos nimbussal övezték a gyűjteményt, ismertessé vált. Azóta pedig minden utazó látta a könyvet, s ki a hogy le is írta. Ez ismertetések közt legelőször a Jukićé keltette fel a horvát tudósok figyelmét.[4] Újabban a bécsi her. és genealog. társaság évkönyvében[5] ismertette gr. Mieroszowski elég jó akarattal. Terjedelmesen szól róla Asbóth, de inkább ismerte-

[1] 1594.

[1] Stemmatographia sive armorum illyricorum delineatio, descriptio et restitutio. Authore equite Paulo Ritter. Bécs. 1701.

[2] De regno Bosniæ eiusque interitu. Venetiis. 1781. pag. 48.

[3] Razgovor ugodni naroda slavinskoga. Bécs. 1835, és Zara. 1846.

[4] Jukić: «Srbski list» 1842. 18. sz. «Danica Ilirska» 24. sz. «Bosanski prijatelj» II. 78—82. ll.

[5] Ein bosnisches Wappenbuch von Gr. Stanislaus v. Mieroszovice-Mieroszowski. Adler VIII. 33—38. ll. Utána b. Nyáry Albert: A heraldika vezérfonala.

tésére szorítkozik.[1] De majdnem minden utazó s első sorban a barátok magok hírét vitték e gyűjteménynek, melynek már a múlt században (1724) készült másolatát Macarscában őrzik. 1837-ben gr. Festetics László szerezte meg másolatát s úgy látszik összehasonlíttatta a bécsi gyűjteménynyel,[2] 1842-ben Gaj Lajos vétetett másolatot, újabban Dr. Luschan Felix (Grácz)[3] van egy teljes másolat birtokában, nézete az lévén, hogy a fojniczai gyűjtemény egy a XVII. század első felében készült másolat, melynek eredetije a XIV. századból (!) való.

Sokat kellene ismételnünk, ha minden egyes írónak nézetére reflektálnánk. Vizsgálódásaink eredménye, hogy *mindhárom gyűjtemény az egyház-irodalmi illyrismus szülötte, értéke ugyanolyan, mint azé: költöttet való alapon épít fel.* Hátra van még az illyr heraldikának egy forrása, mely ugyancsak e helytt tárgyalandó s ez

d) a suttiscai (szutjeszka) czímertábla.[4]

A bosnyák ferenczesek suttiscai zárdájában egy befestett fára (állítólag Mátyás király arczképe van rajta) vont pergamentlapot őriztek melyen a szerb és bosnyák királyok genealogiája cyrill betűkkel van feltüntetve. A genealogiai táblázat keretének felső részén medaillonba foglalva Szt. Gergely pápa arczképe látszik, alatta az Ohmučević-család czímere. (Bécsi gyűjt. XXXI.) A keretben két oldalt 4—4 czímer látszik és pedig: jobbról: 1. Dalmáczia. 2. A Košarić (Kossachich) cs. czímere veres mezőben három jobb haránt arany gerenda, (A bécsi gy.: XXVII. csakhogy a gerenda ezüst). 3. Slovinia czímere: aranyban piros bibornok-kalap (hihetőleg Szt. Jeromos bibornoki jelvénye, mint Patronus Sclavoniæ). 4. Bosznia czímere (a két czímergallér). Balról: 1. Primorje czímere (a kardos kar). 2. Horvátország (ezüst-veres koczkák). 3. Szervia (kékben 2—1 patkó). 4. A Nemanja czímere (kétfejű ezüst sas).

A genealogiai tábla közepén egy nagy összetett czímer látható, melyben az itt elősorolt 8 czímer van összeállítva. A czímer körül aranyláncz, melyről medaillonban egy szentnek a képe függ. Azon felül egy czímer látható: veres mezőben, ezüst félhold. A szerb genealogia balról kezdődik, alatta a Nemanja-család czímere, a bosnyák kir. házé jobbról van, gyökere egy czímer: veres mezőben arany koronás kalap. A czímerek körül magyarázó legendák vannak, melyek egyike azt állítja, hogy e táblázatot *1482-ben Ohmučević Péter* raguzai nemes készítette.

Ez érdekes czímertábla Strossmayer diakovári püspök birtokába került.

Klaić abból a körülményből, hogy e tábla czímerei megegyeznek a Korjenić-féle gyűjteményével, az következteti, hogy mindakettő tulajdonkép Ohmučević szerzőségére vezethető vissza. Bizonyos, hogy a czímertábla is ragusai-katholikus jellegű, de viszont kimutattuk, hogy az *a) b) c)* czímergyűjtemények az eddig ismeretlen Rubčićra vezetnek vissza, s hogy az Ohmučević-féle nagy combinált czímer egészen elütő a czímergyűjtemények Nemanjić-féle összetett czímerétől. A legendák stylusa Rački szerint nem vall a XV. századra s a mi szerintünk megjegyzendő, itt is előfordúl az «илирска земља» (az illyr terület) s az antimohamedan reactio iránya. Jagić nincs tisztában, vajjon e czímertábla keletkezése korát előbbre tegye-e a czímergyűjteményekének, de abban egyetért az ismertetőkkel, hogy ez is déldalmát, nevezetesen ragusai provenientiájú.

Különben, hogy Ohmučević Péter 1482-ben élt-e, az a kezeink közt megfordúlt családi iratokból nem tünik ki. Miniati D. Lorenzo Klaić idézte (22. l.) munkájából, valamint a nálunk lévő családi jegyzetekből nyilvánvaló, hogy e herczegovinai család a Komnenekkel való összeköttetésből igyekezett ősi nemes voltát igazolni. Ugyancsak «illyr» históriai irányban készültek a rólok szóló munkák. Bizonyos, hogy élt a XVI. század végén egy spanyol szolgálatban állott Ohmučević Péter nevü admiral († 1598), ki e család utolsó sarja volt s hogy 1584-ben a bosnyák püspök hosszas vizsgálat után «che avendo fatto un' esame di molti Vescovi Religiosi, Magistrati, Università di molti Marchesi, e Conti, e d'altre persone cospicue per la nobiltà di sangue e pergli officii, che occupavano»

[1] Bosznia és a Herczegovina. II. 182—185. ll.

[2] A fojniczai guardián kiadványa e másolatról a bécsi gyűjteményhez van kötve.

[3] Adler i. h.

[4] Ismertette: Gr. Pucić (de Pozza) Orsat az Arch. f. slav. Phil. IV. 339—342. Utána Asbóth i. m. 182—4., szól róla Klaić és Rački i. h.

deponálta végérvényesen, hogy az Ohmučević-Gargurić család «*antichissima ed illustre del Regno di Bossina*», s a mint Miniati művéből kitűnik, megesküdött a czímer hitelességére. Ez a vizsgálat érdekes adat arra nézve, mint keletkezett az egyes családok genealogiája és czímereik összegyűjtése. Bizonyítékra szükség volt s ha nem volt, hát csináltak. Ilyen fajtájú készítmények közé tartozik valószínűleg a czímertábla s a czímergyűjtemény.

A nélkül, hogy ezzel a kérdést végleg megoldottnak tekintenők, kétségtelen, hogy a czímertábla összefügg a czímergyűjteményekkel. Egy más érdekes adat azt sejteti velünk, hogy e czímertábla s a genealogia kérdésében még egy oly forrás is szerepel, mely valahol lappang.

1688-ban, midőn Brankovics János, Ágoston, Ferencz és Mária a magyar kamara előtt családjok régiségét igazolták, bizonyítékúl egy terjedelmes leszármazási táblát mutattak be,[1] mely 471-ben K. u. kezdődik és az 1640-ben született Brankovics Pálon végződik, kinek neje: «Joanna Braianovich Baronessa de Prozor» volt. E táblázat alatt a következő záradékot olvassuk: Simunovich Gergely, a serajevoi kath. hitközség elnökének aláírásával:

«Transsumtum ex *antiquo libro publico* de annotationibus stemmato transmigrationum procerum ac Nobilium Familiarum regni Illyriæ existentes in Archivo huius Curiæ Columna nostræ fol. 17. Partis Primæ ibidem. Datum ex eadem Curia nostra Saraliensi metropoli hujus inclyti regni Bosnæ Argentinæ hac die 2. May. MDCLXXXVIII. Anno.» Ekkor mutatták fel legelőször a fojniczai czímergyűjteményből vett másolatot is, mint hiteles bizonyítékot. II. Leopold császár és király kamarája csakugyan hitelt adott ez iratoknak s megerősítette a Brankovicsok nemességét.

Ránk nézve e helyütt csak az az érdekes, hogy a hitelesítési záradék egy Sarajevoban őrzött régi genealogikus könyvre hivatkozik, melyben az «illyr» családok származékrendjei foglaltatnak. E könyv ma már nincs meg, de nem lehetett az egyéb, mint a XVI. században gyártott ilynemű hamisítványok gyűjteménye, melyekről már Istvánffy is megemlékezik.[1] E genealogiákban igaz és valótlan adatok össze-vissza vannak zavarva s a kortársak, sok esetben a legfőbb hatóságok elhitték a bizonyítékok gyanánt bemutatott citatumokat, melyek erre vagy arra a híres klastromra utaltak.

E kétes hiteles források anyaga azonban nem kevésbbé érdekes, mint keletkezésök története. Egyrészt a Balkán-félsziget nyugati részének nevesebb családait (a XVI—XVII. században) ismerjük meg általok, más részről pedig képét nyerjük a gyűjtemények terjedelmének s az összeállítók forrásainak.

Kitünt, hogy gyűjteményeink bizonyos politikai és vallási czélból állíttattak össze s hogy az egyes ország- és igényczímerek képzelődés szülöttei. De ebből még nem következik, hogy minden családi czímer hamis legyen. Sőt ellenkezőleg a gyűjteményekben közlött czímerek — még ha componált czímerek is — összetett bizonyítékot képeznek, hogy azok a családok csakugyan léteztek a XV—XVII. századokban. Ha nem is tartozott mindegyik a Nobiltàhoz vagy a feudalis értelemben vett nemességhez, kiválóbb vagy ismeretes szerepet játszottak egy, vagy más vidéken, mert különben nem vették volna fel a gyűjtők. Eltekintünk itt a történelmileg ismert családoktól, melyek okleveles bizonyítékok alapján nem szorúlnak magyarázatra, vagy azoktól, melyeket a szerzők, hogy önmaguknak hízelegjenek, előkelő helyre tettek (p. o. Skoroević, talán Rubčić, Korjenić). Itt következnek betűrendes sorozatban a három gyűjteményben említett családok, czímereik leirásával s magyarázatokkal egyetemben.[2]

THALLÓCZY LAJOS.

[1] L. Országos Levéltár NRA. Stemma Nobilissimæ gentis Brankovichiæ in regno Misiæ, Serviæ, Rasciæ, Bosnæ et Bulgariæ.

[1] «Ea est quorundam Græcorum nostræ ætatis ambitionis quædam vanitas, ut quamquam primordia generis in obscuro incertoque habeant; ea tamen ad splendidissimarum atque imperatoriarum familiarum origines ad Comnenos, Cantacusenos, Lascaros, Diassorinos, Despotas, Palæologos, falsa veris miscendo referre.» Istvánffy lib. XX. 1622. kiad. 401. l.

[2] Rövidítések j. = jobb, b. = bal, sd. = sisakdísz, czpá. = czímerpárta. Nyáry ugyan tarajgöngyölegnek nevezi a korona helyett szereplő pártát, de mi a pártát jobbnak tartjuk. A czímergyűjtemények elnevezése mellett a mai horvát helyesírást használtuk, mert e családok egy része ezt használja. Ebben ć = ty, č = cs, š = s, s = sz, nj = ny, lj = ly. Foj. p. = fojniczai péld., Bécsi p. = Bécsi példány.

A GALÁNTHAI ESTERHÁZYAK FRAKNAI VONALÁNAK NEMZEDÉKRENDÉHEZ.*

A Galánthai Esterházy-nemzetség fraknai vonalának azon idősb ágak neveztetnek, melyek egyenesen gr. Esterházy Miklós nádortól, nem testvéreitől származnak le. A hírneves államférfiúnak öt fia közül csak kettőnek: *Pálnak*, a szintén nádornak, s a legifjabb testvérnek, *Ferencznek*, maradtak fiivadékai — és ezek képezik a fraknai vonalat, még pedig két ágban; az öregebb ág (t. i. Pál leszármazói) a herczegi, az ifjabb ág (Ferencz utódjai) a grófi, — de egyaránt «galánthai *és fraknai*» előnévvel bírók, mig minden egyéb Esterházyakat csupán a «*galánthai*» előnév illet meg.

Gr. Esterházy I. Ferenczenek három fia volt: *Antal*, *József* és *II. Ferencz*, a mellett négy leánya. Mindhárom fiú utódokat hagyott maga után; a két utóbbiét közli is *Nagy Iván* egész a legújabb nemzedékekig; azonban a legidősb testvér Antal maradékainak az általa lenyomatott családfán nyoma sincs. (L. Magyarorsz. Családai IV. köt. 90. l.) Oka e körülménynek valószinüleg az, hogy *Antal gróf*, II. Rákóczi Ferencz fejedelemmel — a kinek tábornagya vala — kibujdosván, ága Francziaországba szakadt s ott és Oroszországban élt tovább; és igy ivadékai a családi levéltárbeli genealogiákba be nem jegyeztettek; pedig az összeköttetést magyarországi véreikkel fentartották. Ezen a hiányon kivánunk mi jelen közleményünkkel segíteni s egyszersmind az I. Ferencz gyermekeire nézve Nagy Ivánnál hibásan közlött születési sorrendet lehetőleg helyreigazítani. Mert korunk immár fejlettebb családtörténeti tudományától megkövetelhető, hogy oly előkelő főúri nemzetségnek, minő az Esterházyaké, származékrende tisztába hozassék.

E végből összeállítjuk ime a fraknai vonal ifjabb, nevezetesen *Antal ágának* nemzedékrendi jét, azután közlünk némi életrajzi vázlatokat ez ágról s számot adunk forrásainkról.

* Nem «*fraknói*», hanem «*fraknai*»: mert így van jól magyarúl. Gróf Esterházy Antal kurucz tábornok ekképen kezdi nyílt leveleit, hadi parancsait: «Én *Fraknai* Gróff Esterházy Antal», stb. S ő még jól tudott magyarúl.

Gr. Esterházy Miklós nádor. (Bedeghi gr. Nyáry Krisztina.)

Pál, herczeg, nádor és tőle a fraknai idősb ág. (L. Nagy-Ivánnál.)

Mária, † 1684. ápr. 2. (Homonnai gr. Drugeth György, kassai generális.)
Gr. Drugeth Krisztina. (Gr. Bercsényi Miklós, II. Rákóczi Ferencz fejedelem helytartója és fővezére.)
Gr. Bercsényi László, Francziaország maréchal-ja. *)

I. Ferencz, Zala és Somogy vármegyék főispánja, Sempte és Pápa várak főkapitánya; szül 1641 január 17., † 1683. október 16.
(1. Gr. Illésházy Ilona, † 1669. febr. 12. *Gyermektelen.* 2. Gr. Thököly Katalin, férjhez ment 1670 november 15. *Kitől a gyermekek.*)

Mária-Rozália, sz. 1671. jun. 2. † 1689. szept. 28-án. (Gr. Batthyány Ferencz.)

Krisztina, apácza.

Franczíska, apácza.

Antal, szül. 1676. 1698. alezredes. 1703. Komárommegye főispánja és kir. ezredes, 1704. kurucz tábornok, 1705. senator, 1706. dunántuli főkapitány s tábornagy, † Rodostóban 1722. aug. 10.
(1. Gr. Erdődy Juliána, † 1696. 2. Gróf Nigrelli Mária-Anna, kitől fia, † Törökországban. 3. N. N lengyel nemes leány.)

Borbála, apácza.

József, szül. 1682 (Ivadékait lásd Nagy-Ivánnál.)

II Ferencz, szül 1683 (Ivadékait lásd Nagy-Ivánnál.)

I. Bálint. (Bálint-József.) Tiszt a franczia Bercsényi-huszárezredben, 1735. huszárezred-tulajdonos † 1743.
(De la Nongarède la Garde, franczia nemes leány.)

II. Bálint, sz. 1740. Leszczynszki Szaniszló király, majd XV. Lajos udvarnoka, 1764. franczia huszárezredes, 1780. tábornok, 1791. Bécsbe menekül; követ Pétervárott, Katalin czárnő udvaránál. Volhyniai birtokos † 1806. Londonban.
(Gr. Hallewyll Orsolya, 1785. Párisban.)

N. N. leány. (Férje *Walsin*, kitől a franczia Walsin-Esterházyak.)

III. Bálint, sz. 1786. † Párisban 1818. v. 19. Neje 1813-tól gróf Weissenwolff Mária-Anna.

Almérie. (Gr. Murray Melgum, osztr. altábornagy.)

Everilda, szül. 1791. (Vicomte de Friberg.)

László, sz 1797 Volhyniában, † 1876. ugyanott Grödeckben *Gyermektelen.*

IV. Bálint, szül. 1814. † 1858. nov. 2. Párisban, mint pétervári osztrák követ. *Gyermektelen.*

Everilda. (Bezerédj Pál.)

Aglája. Nemes alapitványi hölgy Brünnben.

Ottilia. Nemes alapitványi hölgy Prágában.

Mária. (Gr. Salis-Zizers Henrik.)

Bezerédj Pál, Tolnában él.

Bezerédj Andor, Mosonyban él.

* Az Esterházy-Bercsényi rokonságot alább emlitendő vonatkozásért iktatjuk ide.

T. K.

Eddig a származékrend. Most lássuk az egyes nemzedékekre vonatkozó életrajzi, kútfői avagy egyéb megjegyzésünket.

A mi gr. Esterházy *I. Ferenczet*, a fraknai ifjabb ág törzsatyját illeti: erről teljességgel nem áll sem az, hogy 1685-ben halt volna meg, sem pedig az, mintha Bécs 1683-iki védelmében bátyjával, Pál nádorral részt vett volna. (Nagy Iván, IV. k. 91. l.) Ellenkezőleg, mint a herczeg Batthyányi-ház körmendi levéltárabeli 1683-ik évi correspondentiákból, — nevezetesen gróf Drasskovich Miklós országbirónak Lósról, 1683. szept. 10-én gr. Esterházy Ferenczhez és magának E. Ferenczcznek Lánzsér várából 1683. szeptember 13-án Thököly Imre fejedelem dunántúli biztosai egyikéhez, Beniczky Farkashoz intézett eredeti leveléből — kétségbevonhatatlanúl kiderül: gr. Esterházy Ferencz 1683. nyarán kurucz volt, ugyanis sógorának, Thököly Imrének, esküdött hűséget és a «kurucz király» túl a dunai biztosai által «Lánzsér várának directiója» bizattatott reá.[1] Hogy azután 1684 elején ő — úgy mint a többi ily főurak — az igazoló cs. commissió elé nem állíttatott tettéért: ezt csak már 1683. október 16-án (valószinűleg Lánzsér várában) bekövetkezett halálával kerülte ki.[2] Özvegyét és árváit pedig aztán csorbíttatlan hívségű bátyja, Pál nádor tekintetéért nem nyakgatták.

Ugyancsak e most idézett családi naplóból, de meg száma nélküli családi egykorú iratból világosan kitünik, hogy E. Ferencznek nem Thököly Mária (mint Nagy Ivánnál 91. l. ismételve is olvasható), hanem ennek testvérnénje, Thököly *Katalin* volt hitvestársa. (*Mária* gróf Nádasdy Istvánnak, s utóbb gr. Tournon Jánosnak vala a neje.)

Mint hg. Esterházy Pál a családi naplóba bejegyzé: öcscse Ferencz, gr. Thököly Katalint 1670. nov. 15-én vezette oltárhoz Árva várában. Élt vele házasságban nem egész 13 évet, vagyis 1683. okt. 16-án bekövetkezett haláláig. Született ezen idő alatt hét gyermekök. Minthogy pedig *Antal*, rodostói síremlékének felirata szerint 1676-ban jött e világra: nem ő volt *első gyermekök* — mint Nagy Ivánnál állíttatik, — hanem Mária-Rozália, gr. Batthyány Ferenczné, kiről Pál nádor nyilván írja a cs. naplóban, hogy 1671-ben pillantá meg a napvilágot. Sőt valószinű, hogy még az utána következő leányok: Krisztina és Francziska is megelőzték születésökkel *Antalt*, a ki csak a három fitestvér között vala a legidősb. S ha áll Nagy Iván azon adata, hogy a második fiú *József* csak 1682-ben született: akkor *III. Ferencz* — kinek születési éve föl nem tétetik — bizonyára 1683-ban, legfölebb 1684 elején, atyja halála után, mint posthumus jöve a világra. (A Rákóczi-korban már mint cs. ezredes szolgált, sőt 1710-ben már tábornok lett és mint ilyen vevé nőül ez évben gr. Pálffy János tbgy. leányát, Sidoniát, a kihez előbb — mint Rákóczi állítja, de más források is igazolják, — I. József császárt gyengéd viszony fűzte volt.)

De térjünk vissza a külföldre szakadt idősb ág törzséhez, *Antal* grófhoz. Gr. Esterházy Antal, ki korán kifejlett, izmos, vérmes testalkatú ifjú vala, már 19 éves korában megnősült, feleségül vevén gróf Bercsényi Miklós második nejének, gr. Csáky Krisztinának első férjétől, gr. Erdődy Sándor kamara-elnöktől született leányát, gróf Erdődy Juliannát. De e házassága csak igen rövid ideig tartott, miután fiatal hitvesét már 1696-ban elragadá tőle a halál. Gyermekök nem maradt. Antal úr ez időben már vitéz hadi tiszt vala s 1698-ban, alezredes korában, az a szerencsétlenség éré, hogy egy becsapás alkalmával Temesvár alá, a törökök, számos sebbel borítottan, elfogták. Egy lövés a derekában akadt meg. Ám az erős termetű fiatal férfi kiheveré a bajt; hanem elhurczolták őt foglyúl Konstantinápolyba s több hónapot töltött a héttoronyban, hol még ma is megvan emléktáblája és a honnan az 1699-ben megkötött karlóczai békekötés szabadítá ki őt.

Hazatérve, Esterházy Antal másodszor nősült, oltárhoz vezetvén gr. Nigrelli Octavián cs. táborszernagy, kassai generálisnak egyetlen leányát, az igen szép és — mint levelei mutatják — igen kedves gr. Nigrelli Mária Annát. Temesvár alatt

[1] L. *Történelmi Tár* 1887-iki évf. 301—303. l.

[2] «Szinte hogy a bécsi nagy harczról megtérnék s újobban mennék táborban: Tek. Ngos *Gróf Esterhás Ferencz* egy testvér öcsém-uram megbetegedvén, — meghala éfél után egy órakor die 16. 8-bris 1683.» — jegyzé be *hg. Esterházy Pál* nádor saját kezével a kis-martoni családi naplóba. (L. *Tört. Tár* 1888. évi f. 220. l.) Nem 1685-ben halt tehát meg Ferencz úr. — Általában e családi napló sok becses ilyszerű dátumot szolgáltat.

tanúsított vitézségeért és hűségeért pedig jutalmúl I. Lipót király Komárom vármegye főispánjává és egy reguláris lovas-ezred tulajdonosává nevezé ki őt 1703-ban. Ezen évben a kuruczvilág kiütvén, a császár által a dunántúli ellenfölkelés szervezésével egyik ő bizatott meg és Kohárryval, Forgách Simonnal, Bottyán Jánossal, mint kir. ezredes, gróf Schlick táborához csatlakozott ő is dandárával. De Bercsényi nov. 14-én Zólyom alatt keményen megveri őket; Schlick Morvába szaladt, Esterházyék pedig, seregeik legnagyobb részét s minden málhájokat elvesztve, csak nagy bajjal tudták magukat keresztűlvágni. Antal úr Komáromba, majd családi várába, Pápára, menekült. Azonban 1704 elején a Duna jegén a kuruczok áthatolva, — épen Pápa lesz főhadiszállásuk s az egész túl a Duna Rákóczihoz áll. Így lőn kuruczczá Esterházy Antal is; és Rákóczi, előkelő származásáért, tábornokká lépteté őt elő.[1] Részt vett a koronczói ütközetben s Forgách Simon szerint «úgy viselte magát, *mint az oroszlán*». Egyszersmind levelezésbe bocsátkozék a Nicomédiába száműzött nagybátyjával, Thököly Imrével. Öcscsei mindaketten labanczok maradának; a sempthei, cseklészi, pápai, devecseri, ugodi, gesztesi, csákvári uradalmakat Antal úr most több évig egyedűl bírá.

Az 1704. decz. 26-iki nagyszombati csatában Esterházy Antal vezérlé a kurucz sereg balszárnyát; 1705 első felében a vágmelléki táborozásban leljük őt. Jelen volt a pudmericzi csatában, majd a szécsényi országgyűlésen, hol az ország senatorává választatott. Azután a gyalogságot vezette az erdélyi határokhoz és ott verekedett Zsibónál. Az 1706-iki telet Kassán és Lőcsén tölté; majd ezen év közepén dunántúli főkapitánynyá s tábornagygyá neveztetvén ki, általkelt a Dunán és Vak-Bottyánnal, Bezerédy Imrével nagy vitézi bravourral ostromolta ki a császáriak sopron-fertői sánczvonalait s dandárai Bécs környékét pusztíták. Ismét Esztergom vára megsegítésére rendeltetett, s azután Érsek-Újvárt, Nyitrán s a Vág két partján vezényelt. Jelen volt az ónodi országgyűlésen s aláírá az abrenunciatiót. Különben az 1707-ik évben folyvást a vágmelléki hadtestet parancsnokolá, azonban nem sok szerencsével; mert Stahremberg, a Fehérhegyek közötti várakat egymásután szedte el kezéről s a Vág balpartjára nyomta őt által. Ekkor történt, hogy Antal úr Szered várában keményen ostromolta a saját öcscsét, Józsefet, cs. k. ezredest.

1707 végén Esterházy Antal parancsnokságot cserélvén Bottyánnal, átköltözött túl a Dunára. Megvívta Kapuvárt, Rusztot, Nezsidert, Feketevárost és a nyáron a Lajta mellett táborozva: mikor aug. 3-án Rákóczi táborát Trencsénnél Heister megverte s elszéleszté: Esterházy, hogy a fejedelem üldözésétől Heister seregeit elvonja, tizezer emberrel beütött Ausztriába, roppant zsákmányolást vitt végbe s már a bécsi külvárosokat fenyegette, mire Heister csakugyan kénytelen volt ellene fordúlni, Komáromon és Győrön keresztűl. Úgy a ráczokat, horvátokat, stájerokat és Sopronból Nádasdyt is ellene rendelé. De Antal úr, — ki ezen évben álla hadvezéri dicsősége fénypontján, — a Heister által titokban megnyert Bezerédyt elfogatta, összeesküvését széttiprá; maga gyorsan a Muránál és Drávánál termett, a Muraközt, Kottorit, Csáktornyát, Légrádot elfoglalta, a horvátokat megverte; Légrádnál Jellacsics vice-bánt hétszázad magával levágta, a többit a Drávának hajtá s messze beszáguldozott Horvátországba. Másfelől egyik híres dandárnoka, a hős Béri Balogh Ádám, Tolnában, Kölesdnél, szept. 2-án a rácz tábort tönkre tette, 3000 embert lekaszabolt és szintén a Dráváig kergette a futókat. Mire Heister Simontornyától sietve vonult vissza Komáromba s Antal úr sűrűen portyázó csapatai megint szabadosan nyargalták Ausztriát, Styriát.

Az 1709-ik év első fele is ily szerencsés vala reá nézve. Bevette Körmend várát, a Komárom előtt, Új-Szőnynél épült, továbbá a Fertő-melléki ballai sánczokat, s visszavívta a csíkvári erődöt. Azonban midőn Heister főerejével indulván ellene, őt három felől szorítá: ekkor Antal úr határozatlanúl ide-oda kapkodván, — Bercsényiként — «*elvesztette a tramontánát*». A Rábaközből kiszorult; várait: Sümeget, Simontornyát, Veszprémet Heister egymásután bevette;

[1] Esterházy Antal atyjáról Esterházy Miklós nádornak, anyjáról Thurzó György nádornak unokája, s atyjáról hg. Esterházy Pál nádornak és anyjáról Thököly Imre fejedelemnek unokaöcscse volt. Rákóczi emlékiratai, sőt még Antal úr rodostói sírfelirata is hivatkoznak e nagyon előkelő származására.

Esterházy gyalogsága e várakkal elveszett és ő megzilált, megfogyatkozott lovasságával Zalában, Somogyban barangol vala késő őszig, — mígnem deczember elején valami 3000 emberrel általvergődék Baranyában Vörösmartnál, a túlsó félre, Halasra. Innét felnyomult Vácz felé, s 1710 elején szerencsésen áttörve a császáriak nógrádi hadvonalait, Érsek-Újvárba érkezett. E várból több szerencsés kitörést tőn Modor, Bazin, Szent-György városokba s Nyitrába föl Tavarnokig, Bossányig és sok élelmet szállíttatott az erősségbe.

Érsek-Újvárott Károlyi váltá föl Antal urat, ki a tavaszszal le Szolnok, Eger tájaira vonult. Az 1710-iki dunántúli hadjáratban nem vett részt, — hanem a közép Tisza balpartján s a Sajó, majd a Bodrog körűl táborozik vala. November közepén Von der Lancken csász. tbk. Sáros-Patak mellett, Liszkánál meglepte s a Bodrogközbe nyomta őt. Innen Esterházy Munkácsra ment a fejedelemhez, kit azután 1711-ben Lengyelországba is híven követett bujdosásába, betegeskedő feleségével együtt. 1716-ban a porta meghívására lement ő is Bercsényivel, Forgáchcsal a török birodalomba s 1717—18-ban mint a «hatalmas török szultán ő Felségének generális-marschallusa» vezényelt Macedoniában, Görögországban. A passaroviczi békekötés után a többi bujdosókhoz tért Rodostóba, második neje halála után harmadszor nősülvén itt Törökországban. Egy, néhai hitvese udvarhölgyei közűl való lengyel nemes nőt — kinek nevét azonban Mikes Kelemen nem említi — vett feleségűl, a kivel maga adá össze magát az oltárnál pap jelenlétében. Ez csak áldást adott a frigyre. De e házasság nem soká tartott, mert Antal úr már 1722. aug. 10-én, erőteljes férfikora delén, 46 éves korában a Rodostó környékén ekkor nagyon dühöngött keleti pestis áldozatává lőn. Hamvai az ottani görög templomban pihennek, hol szép márvány-síremléke maig látható. Arczképe megvan a pápai várban.

Ezen lelkes, buzgó magyar, vitéz katona és viszontagságos pályája daczára is örökös víg kedélyű, szeretetreméltó modorú főúrnak egyetlen fia marada: *Bálint;* franczia kútfők szerint *Bálint József.* Ez ifjú gróf, az emigratió fiatalabb tagjainak példáját követvén, Franciaországba mene szerencséjét keresni, még atyja életében, úgy látszik 1720-ban, mikor a Bercsényi-huszárezred Rodostóban szerveztetve, parancsnokával, az ifjú gr. Bercsényi Lászlóval élén, franczia hadi gályákon Marseille-be vitorlázott. Bercsényi László, — mint a nemzedékrendi táblán kimutattuk — gr. Esterházy Mária unokája lévén, közel rokona: másod-unokatestvére volt Esterházy Bálintnak, a kihez szeretetteljes barátsággal ragaszkodott. Öcscsét pártfogásába vevé, századosúl alkalmazta huszárezredében s e rangjában XV. Lajos királylyal is megerősítteté. Bálint gróf utóbb törzstisztté lőn ezen ezredben, 1735-ben pedig saját huszárezredet eszközölt ki a számára Bercsényi, melylyel az 1741—43-iki nagy harczokban részt vőn. Azonban már 1743-ban, még nagyon ifjan, elhalálozott. Gr. Esterházy I. Bálint Franciaországban megnősülvén, egy régi nemes családbeli, de szegény leányt vett feleségűl, kinek neve a származékrendi táblán látható. Két kis árvája maradt tőle: az 1740-ben született (tehát atyja halálakor csak 3 éves) *II. Bálint* és egy még zsengébb lánygyermek, kinek keresztneve ismeretlen.

A nemesszívű Bercsényi — a ki ekkor már franczia altábornagy, Szaniszló király főlovászmestere s Commercy vár és tartomány kormányzója vala, — a legmelegebb rokoni szeretettel gondoskodott e kis árvákról és özvegyről. Amazokat együtt nevelteté a saját gyermekeivel, az özvegy iránt pedig felköltvén Leszczynszka Mária királynő érdeklődését, őt a luneville-i udvarhoz beszerezte. Ugyancsak Bercsényi maréchal ajánlatára a kis *Bálint gróf* — a ki igen szép és eszes ifjacskává serdült fel, — fölvétetett a királyi apródok közé s ezzel belépett a lunevillei, versaillesi, párisi udvarok fényes világába. A fiú nagybátyja, gr. Esterházy Ferencz, magy. udv. főcancellár és gr. Esterházy Miklós, nagykövet az orosz udvarnál, ekkor árva rokonukat haza akarták hozatni Magyarországba, — de Mária Terézia makacssága miatt amnestiát a néhai kurucz vezér unokája részére nem nyerhettek. *II. Bálint* tehát a párisi udvarnál maradt tovább is és 1764-ben a ma 3-ik számú franczia huszárezred tulajdonosává, 1780-ban pedig tábornokká lőn. Megnyerő egyéniségével, a király és királyné, a vérbeli herczegek és herczegnők és államminiszterek, különösen Choiseul herczeg rokonszenvét meghódítá. Midőn a trónörökös XVI. La-

josnak Mária Terézia leányát, Mária Antoinette-t eljegyezték: a franczia udvar a vőlegény arczképével az emigráns Esterházy Bálintot küldé Bécsbe, hol egy más küldetésben 1773—74-ben ismét megfordúlt. Ekkor nagyobb utazást tett rokonaihoz is Magyarországba és nagybátyjával, a cancellárral, közelebbről megismerkedék. De azért idehaza maradásáról szó sem volt. Sőt Bálint gróf — Magyarországon vagy Bécsben — valami asszonyhistória miatt párbajba keveredik vala, a miért Mária Terézia császárné leányához 1774. ápr. 3-án irott levelében keményen kárhoztatja őt. Mária Antoinette, a fiatal franczia királynő azonban válaszában, még anyjával szemben is védelmezi kedvelt Esterházyját, dícséri és a császárnőt kéri: ne fordúljon Esterházy ellen!

Valóban, Mária Antoinette levelezéseiből s a franczia udvari életről írt memoire-okból élénken kitűnik: mennyire kegyeltjévé lőn Esterházy II. Bálint e tragikus sorsú királynőnek. — Esterházy későcskén, 45 éves korában, nősült meg, 1785-ben nőül vevén Párisban gr. Hallewyll Orsolyát, kitől egy fia s két leánya született még Franciaországban. Azonban a nagy forradalom alatt Bálint gróf, mint hű bourbonista, emigrált, az elhúnyt gr. Bercsényi maréchal fiával, Bercsényi Ferencz tábornokkal és ennek hű huszáraival elkisérvén Bécsbe barátját: a fogoly király testvérét, Artois grófot. (Később X. Károly.) Esterházyt — kit hitvese s gyermekei is követtek — a Bourbon herczegek családi tanácsa, e dynastia követeképen Pétervárra küldötte, még ugyan 1791-ben, Bécsből. S a finom franczia udvaroncz, Bálint gróf, csakhamar annyira meg tudá nyerni Katalin czárnő kegyeit is, hogy ez szánakozva az immár kétszeresen emigráns magyar-franczia főúr sorsán, — Volhyniában terjedelmes jószágokat adományozott neki s honosítá őt birodalmában. Esterházy Bálint ekként családját is Oroszországba vitte s itt született 1797-ben legifjabb fia, *Ulászló*. Bálint gróf azonban, I. Napoleon seregeinek Oroszországba betörésekor, menekülni — ismét menekülni! — volt kénytelen Volhyniából, hol húzamosabban lakott. Angliába ment és 1806-ban Londonban húnyt el. E kiváló műveltségű s a legfelsőbb udvari körökben annyira otthonos diplomata nagyérdekű emlékiratokat hagyott hátra, melyek egy részét *Feuillet de Conches* «Louis seize, Marie Antoinette et Madame Elisabeth» című okiratgyüjteménye IV-ik kotetében (Páris, 1866.) kiadá s magyarúl gróf Szécsen Antal a Századok 1877-ik évfolyamában (50. l.) ismertette.

II. Bálint fiainak idősbike, *III. Bálint*, Párisban élt, s nejétől, gr. Weissenwolff Mária Annától egyetlen gyermeke maradt: az 1814-ben született *IV. Bálint*. Ez osztrák diplomatiai szolgálatba állván, egész a nagykövetségig fölvivé s mint Ausztriának szent-pétervári nagykövete húnyt el III. Napoleon császár udvaránál Párisban, 1858-ban. Nőtelen ember volt. Hasonlóképp gyermektelenül múlt ki az ifjabb fiú, *Ulászló*, a család volhyniai birtokán, Grödecken, mint 79 éves aggastyán, 1876-ban. *Benne halt ki Esterházy Antal fiága.* Nővérei közül is csak *Almérie*-nek, Murray grófnénak élnek utódai, névszerint unokái: *Bezerédy Pál* (a selyemtenyésztési kormánybiztos) és *Andor*, kik közül az utóbbi volt szives velem a családi iratokat közölni, melyekből — valamint Feuillet kiadványából — merítém adataimat.

Megemlítendő még, hogy Esterházy I. Bálint leánya egy *Walsin* nevű franczia katonatiszthez menvén férjhez: egy fiat hagyott hátra, a ki magát *Walsin-Esterházynak* nevezé. Ennek idősb fia *Walsin-Esterházy Ferdinánd*, III. Napoleon alatt algieri kormányzó volt s két történeti művet írt és adott ki Algierről: «L'histoire de la domination turque en Algerie» és «L'histoire des Maghzen d'Oran.» (L. Feuillet de Conches, IV. 69.) 1857-ben halt meg Párisban, magtalanúl. Testvéröcscse — kinek keresztnevét nem tudjuk — 1856-ban franczia tábornokká s 1870. hasonlóképp algieri kormányzóvá lőn. 1877-ben még életben volt.

Ennyi az, mi az Esterházy grófok fraknai vonalának *Antal*-féle, idősb ágáról írhatunk. Mely ág is a vitéz kurucz tábornagygyal — a ki politikai elvhűségeért tömérdek jószágait feláldozá — külföldre szakadván, a cseklészi, semptei, tatai, gesztesi, csákvári, pápai, devecseri, ugodi gazdag uradalmak a két ifjabb testvér, *József* és *Ferencz* örököseire szállottak; ma is ők bírják.

THALY KÁLMÁN.

A PETNEHÁZY-CSALÁD XV. SZÁZADI CZÍMERES LEVELEI.

(Színes czímer-melléklettel és egy pecsétrajzzal.)

II.

Az 1417. évi czímer-adományozó oklevél felsorolja látszólag a Petneházy-család összes, akkor élő nemzedékeit, melyeket a király egységes czímerjelvénynyel lát el; mégis úgy látszik, kimaradt a sorból több generatió, mely nem akarván a felsoroltaknál hátrább maradni, 1461-ben új czímer-adományozásért fordult Mátyás királyhoz. Az erről szóló oklevél Budán, 1462. jan. 9. (Vízkereszt utáni szombaton) kelt. Az oklevélnek, mely a czímer finom rajza és gondos festése miatt hazai diplomatikánk egyik legremekebb darabja, szövege a következő:

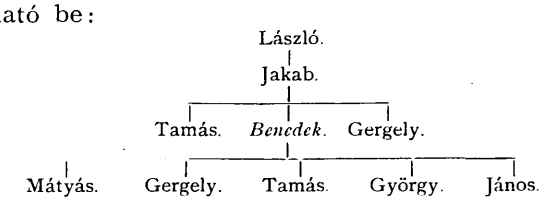
Commissio propria domini regis.

Nos Mathias dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Fidelibus nostris honorabilis [et discreto] Stephano Chazar dicto de Chazary canonico ecclesie [Wara]diensis ac Mathie, Gregorio, Thome, Georgio et Johanni filiis Benedicti de Pethenyehaza salutem gratiamque nostram regiam ac [omnimodum] favoris incrementum. A claro lumine throni regie maiestatis, velud e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent, ita ut non sit alicuius generositatis insigne, quod non proveniat a gremio regie maiestatis. Sane attendentes fidelitates et fidelia obsequia vestra, quibus vos sacre corone dicti regni nostri, maiestatique nostre sub locorum et temporum [varietate] studiosius eoque ferventius et diligentius studebitis complacere, quo vos singularibus honorum gratiis conspicitis esse decoratos; volentes igitur vos et posteritates vestros universos gratiis favoribus remunerare, hec arma seu nobilitatis insignia, prout ipsa in capite seu principio presentium literarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata, animo deliberato ex certaque nostre maiestatis scientia vobis et per vos Mathiam, Gregorium, Thomam, Georgium et Johannem vestris heredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, ymo ex habundantiori nostre regie potestatis plenitudine et gratia speciali concedimus et presentibus elargimur, ut vos per vosque Mathiam, Gregorium, Thomam, Georgium et Johannem vestri heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium regni nostri armis utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, nec non in sigillis, anulis, velis, cortinis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo quali vos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis preeminentie status, gradus vel dignitatis existant, insignitos dici nominari et teneri volumus ac etiam reputari gestari omnibusque aliis et singulis illis gratiis honoribus et libertatibus, quibus ceteri et milites armis utentes quomodolibet consvetudine vel de iure freti sunt et gavisi, frui et gaudere possitis et valeatis, de talique specialis nostre gratie antidoto merito exultetis et tanto ampliori studio ad honorem [nostre] regalis maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quo vos largiori favore regio preventos conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus literas nostras pendentis et autentici secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, munimine roboratas. Datum Bude, sabbato proximo post festum epiphaniarum domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo.

(Eredetije hártyán, szövege igen elhalványult, a czímer elég jól van conserválva, pecsétje hiányzik.)

A főczímerszerző kazári Kazár István váradi kanonok, ki által Petneházy Benedek fiai: Mátyás, Gergely, Tamás, György és János hasonlóképp czímert nyernek.

E Petneházy Benedeket a Thaly Kálmán által adott családfán[1] azon Jakab fiául találjuk, ki két más fiának (Tamásnak és Gergelynek) fiaival együtt már 1417-ben nyert czímert Zsigmond királytól. Fia Benedek ott nem említtetik s így ő a czímernyerők sorába a következőképp iktatható be:

Megjegyzésre méltó, hogy e Benedek Mátyás nevű fiának egyenes leszármazója Pethneházy Dávid, a budai hős.

A Mátyás király által adományozott czímer:

[1] V. ö. Turul, 1888. 12. l.

Nyomt Ullmann J. Budapesten IV.

A PETHNEHÁZY CSALÁD CZÍMERE

1462. évből.

kék mezőben ágaskodó, aranynyal fegyverzett, (vagyis arany szarvú és patájú) fehér egyszarvú.[1] Sisak, s ennek következtében sisakdísz és takarók nincsenek. Címertartó gyanánt álló angyal szolgál, ki a pajzsot maga előtt tartja. A címer festője erre az angyalra fordította a legnagyobb gondot. A rendkívül finoman kidolgozott arcz s az angyal fehér leplének redőzete a németalföldi miniature festők modorára emlékeztet; ezekben valóságos művészi kidolgozással találkozunk. Kevesebb gondot fordított a festő az angyal szárnyainak és vörös palástjának kidolgozására, valamint kezeire is, mely utóbbiakon egyébként a befejezetlenség nyomai látszanak. Az angyal szürke talapzaton áll, míg a hátteret arany keretű, világos zölddel damaszkolt sötétzöld tábla képezi.

A mi a czímert illeti, a mily szépen, kifogástalanúl stilizálta a festő az egyszarvú testét, oly hibás irányt adott a szarvnak; ha az egyszarvút mind a négy lábán állva képzeljük, lefelé irányított szarva csaknem a földet túrná. Hasonló hibát a czímerfestők a czímerpajzs terének ügyes beosztása és felhasználása által könnyen kikerülhetnek.

Az adományozott czímerben feltünő a sisak és tartozékainak teljes hiánya, holott ebben a korban, melyet hazánkban még a heraldika jó korszakához számíthatunk, csaknem kivétel nélkül teljes czímerek adományoztattak. Mellőzve az Anjou házból származó királyok által adományozott sisakdíszeket, melyek más szempont alá esnek, éppen Mátyás király korában, a jelen czímer keltéhez igen közel eső korban találunk példát hasonló nem teljes czímerre, a kisrhédei Rhédei család egyik ágának 1466. évi czímerében,[2] hol szintén csak czímerpajzs adományoztatik. Ezen nem teljes czímerekhez sorolható a Forgách család részére 1525. évben II. Lajos király által adott czímer,[3] mely voltaképen csak sisakdíszből áll, mely a pajzs mezejében van elhelyezve. A Rhédei czímer különben másként is emlékeztet a Petneházy czímerre; mindkét pajzsnak felső szélén sajátságos pereme van, mely a Rhédeinél fehér, a Petneházynál világos kék; a pajzsnak ezen sajátságos ábrázolása, milyennel többször nem igen találkozunk, arra a föltevésre késztet, hogy a két czímer festője — bár a Rhédei czímer egyszerű kivitele, a művészi teljes hiánya miatt a szóbanlevővel össze nem vethető — egy ugyanazon személy.

A család úgy látszik nem igen élt a Mátyás király által adományozott czímerrel; legalább a Kállay és Ibrányi családoknak a Nemz. Múzeumban őrzött levéltárai, melyek a Petneházyakra fölös számú adatokat tartalmaznak, erre példát nem nyújtanak. Sőt maga Petneházy Mátyás, ki az 1462. évi czímeradományozásban névszerint megemlíttetik, a Kállay család levéltárában őrzött, 1497. máj. 8. Petneházán kelt oklevelét, melyben Kállay Jánost ötven forint lefizetéséről, mely összegben annak Laskod és Székel nevű birtokai el voltak zálogosítva, nyugtatja — nem a Mátyás király-féle, hanem az 1417. évi czímerrel pecsételi meg; azzal az egyetlen eltéréssel, hogy míg az 1417. évi oklevélben a czímer-ábrázolás — a mi pedig szokatlanabb — balra történik, addig az 1497. évi, különben eléggé elmosódott pecsét a koronából kinövő nyilazó oroszlánt jobbra fordítja.

Nem lehetetlen, hogy a Petneházy családnál is az az eset áll, a mi pl. a sóvári Soós családnál, mely soha sem élt a Zsigmond király által adományozott egyik czímerrel; csakhogy míg a Soós családnál a két különböző czímeradományt korra nézve csak tizenhárom nap, a Petneházyaknál évtizedek választják el.

Mindenesetre az 1462. évi czímeres levél egyike legbecsesebb armalisainknak, mely a Mátyás király korából reánk maradt amúgy is csekély számú czímeresleveleinket egy igazán művészi becsű darabbal szaporítja.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

[1] Az eredeti czímer szerint, mely épen e helyen igen elmosódott, úgy látszik, mintha az egyszarvú előlábaiban fehér buzogányt, maga előtt függélyesen tartana.

[2] Kiadva Turul 1885. 83. l.

[3] Kiadva Magyar Salon 1888. febr. füzet.

AZ ANJOUK GENEALOGIÁJA

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYARORSZÁGI ÁGRA.

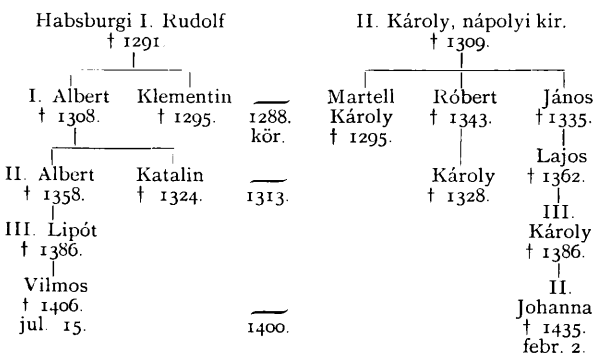
(Második közlemény.)

a) *Magyarországi (és lengyel) ág.*

1290. szept. 8-án magyar Mária, IV. László magyar király nővére és II. Károly nápolyi király hitvese, legidősebb fiát, Martell Károlyt a római szék beleegyezésével Nápolyban magyar királynak koronáztatta, 1292. jan. 16-án Mária Aix-ben, a Provence-ban, oklevelet bocsájtott közzé, melynek erejénél fogva elsőszülöttét, Károly salernói herczeget, Magyarország királyának nyilvánítja stb. De mind a mellett Martell Károly még sem lett Magyarország tényleges királya és 1295-ben mint prætendens halt el.

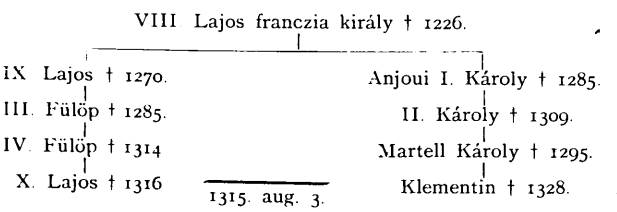
Habsburgi Klementinával (Szalay helytelenül nevezi őt Konstancziának) kötött házassága valószínűleg csak a magyar koronára való igényeinek támogatása czéljából történt.

A Habsburgok s az Anjouk között azóta kötött házassági allianceokat a következő tábla ábrázolja.

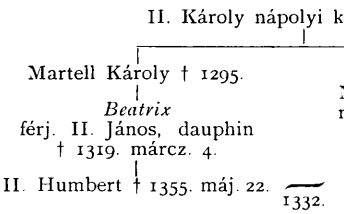

Martell Károlynak egy fiun kívül két leánya volt:

a) Klementin X. Lajos franczia király felesége lett.

b) Beatrix (1296. május 25-én kelt házassági szerződés alapján) II. János, viennei dauphinhez ment férjhez. E család különben még egyszer kelt egybe az Anjoukkal.

Martell Károly fia, Róbert Károly 1309. jun. 15-én Budán koronáztatott magyar királylyá.

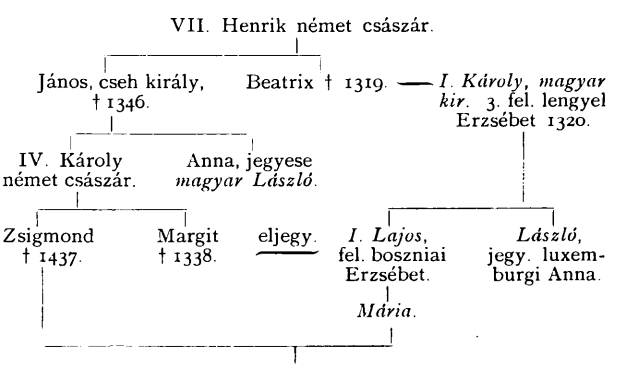
Három neje volt:

1. Tescheni Katalin (mások szerint Mária), ki gyermekek nélkül 1317-ben halt el.

2. Luxemburgi Beatrix, ki gyermekével együtt 1319-ben halt el. Ezen házasság által Károly a cseh királyt Frigyes osztrák herczeggel kötött szövetsége miatti nehezteléseért kiengesztelte.

3. Erzsébet, Lokietek Ulászló, lengyel király leánya. Lehet, hogy Károly már akkor, midőn Erzsébetet nejéül kiszemelé, arra számított, hogy ő e házassági szövetség által megveti alapját azon viszonynak, mely ötven évvel utóbb a lengyel koronát fiának megszerezte.

Íme a luxemburgi s az Anjou-ház közötti házassági összeköttetések:

I. Károlynak csak fiai voltak. Hübner még két leányt is tulajdonít neki: 1. Katalint, morva Jodokus, német ellenkirály, feleségét, 2. Erzsébetet, oppelni II. Boleszláv feleségét. Cohn L. A. nem ismeri Jodokus feleségét.

A fiuk között László János cseh király leányával, Annával (Szalay ezt helytelenül tartja János legifjabb leányának) jegyeztetett el, de a házasság elmaradt, mert László röviddel utóbb meghalálozott. János t. i. 1327-ben Károly ipája, lengyel Ulászló ellen haddal indult s a magyar király követeinek tiltakozása elégséges volt,

hogy a cseh sereg visszaforduljon. E politikai körülmény valószínűleg az említett eljegyzés által szentesíttetett. — Anna később osztrák Ottóhoz ment nőül.

Lajos, a későbbi magyar királynak eljegyzése talán már 1337-ben történt.

Károly király cseh Jánossal szorosabb viszonyba igyekezett jutni, hogy részéről Lengyelországra való terveiben semmiesetre se gátoltassék; valamint János fia, Károly morva őrgróf részéről sem. E végre az utóbbi, midőn 1337-ben tavaszszal Magyarországon és Dalmátián keresztül Aquilejába utazott, hogy innen Tirolba mehessen (Szalay szerint az egyenes utat Ausztrián keresztül viszályai az osztrák herczegekkel tiltották), Károly király által fényesen fogadtatott. Ekkor hozhatták szóba a gyermekeik Lajos és Margit (szül. 1335. május 24.) között kötendő házasságot s a következő évben, 1338. márcz. 1-én Visegrádon aláiratott a házassági szerződés, melynek erejénél fogva az őrgróf a menyasszonyért 10,000 ezüstmárkát kötött le hozományúl, a jegyesért 15,000-t a király, és Margit Magyarországba volt hozandó, hogy további neveltetését Károly udvarában vegye. Csakhogy Lajos trónralépte után nem igen sietett jegyesével, Margittal, házasságra lépni. 1342. aug. 3-án kinyilatkoztatta Károlyhoz intézett egyik levelében, hogy négy év leforgása előtt nem veheti el Margitot ennek fejletlensége miatt; de ama négy év múlva sem lett meg a házasság és Margit három évvel később (1338-ban), midőn a gyermekkorból már kilépett, mint Lajos menyasszonya, nem mint Lajos felesége halálozott meg. E szerint tehát a számtalan német és más ajkú írók állítása, hogy luxemburgi Margit Lajosnak első felesége lett volna, helytelen. Lajos ezen habozását valószínűleg azon körülmény okozta, hogy ő inkább óhajtott nápolyi Máriával egybekelni, minthogy Mária keze által könnyebben vélt Nápoly birtokába juthatni. — De erről később.

Lajosnak tehát csak egy neje volt, t. i. Erzsébet, István boszniai bán leányja, anyjának, Erzsébetnek közeli rokona, ki Erzsébet udvarában neveltetett s kivel Lajos 1353. jún. 20-án egybekelt.

V. István, magyar király † 1272.

Katalin, férje: Dragutin István szerb király † 1317.	Mária, férje: II. Károly nápolyi király † 1309.
Erzsébet, férje: Kotroman István felső Bosznia bánja, † 1319.	Martell Károly † 1295. Neje: Habsburgi Klementin † 1295.
István † 1353. szept. 28.; boszniai bán. Neje: 1323. Kujáviai Erzsébet.	I. Károly, magyar király † 1342.
Erzsébet.	— I. Lajos, magyar király 1353. jul. 20.

Ugyanazon évben (május 27-én) IV. Károly császár Budán házasságra lépett schweidnitzi Annával, ki szintén Erzsébet anyakirályné udvarában neveltetett. Lehet, hogy nem csak politikai czélzatok, hanem az Anna és boszniai Erzsébet közötti barátság okozta röviddel utóbb (szept. 15-én) azon szerződést, melynek erejénél fogva a kettejöktől születendő fiuk és leányok házasságra voltak lépendők egymással s melynek Zsigmond utóbb Mária kezét és a magyar koronát köszönhette.

E szerződés 1372-ben megint szőnyegre került, midőn Lajos és IV. Károly között békealkudozások folytak. Przemysl teschen herczeg, Károly felhatalmazottja, házasságot indítványozott a császár fia, Zsigmond és Lajos valamelyik leánya között. Az időközben megérkezett pápai követ felkarolván az ügyet, Lajos sem mutatkozott idegennek a tervezett házasság iránt s legifjabbik leányát, Hedviget, szánta Zsigmondnak; az idősbiket (Szalay itt helytelenül elsőszülöttnek nevezi), Máriát, csak azon esetre, ha neki — Lajosnak — még fia születnék.

Lajos 1377-ben Lengyelországból visszatérvén, Nagy-Szombatban IV. Károly nejét találta, ki fiát, Zsigmondot, a király kívánságához képest, magával hozta, hogy a magyar korona örökösével, Máriával, eljegyeztessék, minthogy Lajos biztosan remélé, hogy a magyar birodalomban Mária lesz az utóda; e végre Zsigmondot udvaránál marasztá, hol a kilencz éves fiu a nemzet nyelvével és szokásaival megismerkedhetett.

Erzsébet, Lajos felesége, nem örömest látta a Mária és Zsigmond között 1380-ban végképen kötött eljegyzést és minden módon alkalmat keresett arra, hogy a kötendő házasságot megakadályozhassa. Midőn Lajos halála után a lengyel rendek kimondták, hogy ők Lajos leányai közől csak azt ismerendik el királyuknak, ki férjével együtt országukban fog lakni, Erzsébet arról kezdett gondolkodni, hogy Mária leányának más férjet szerezzen, kit a lengyelek is szivesebben lássanak, mint Zsigmondot.

Ezt tényleg meg is tette, midőn Zsigmond rosszúl végzett lengyel hadjáratából Budára visszatért. Erzsébet t. i. Zsigmondnak brandenburgi herczegségébe való eltávozása után alkudozásba ereszkedett a franczia udvarral s tudjuk, hogy 1385 tavaszán franczia követek jöttek e tárgyban Budára s hogy a házasság Mária és orleansi Lajos között (kit az esküvőnél követei képviseltek) valóban meg is köttetett, minek következtében azután a vőlegény is Magyarországba szándékozott jönni. De mivel Zsigmond nem volt hajlandó oly könnyedén lemondani jogairól Mária kezére s a házasság végrehajtását sürgette, továbbá mivel a franczia herczeg előttünk ismeretlen okból késedelmeskedett s a politikai zavarok nőttön nőttek, Erzsébet elvégre bele-

egyezett, hogy az orleansi herczeggel kötött szerződés megsemmisíttetvén, Zsigmond a házasságot Máriával végrehajtsa.

Erzsébetnek 1385-ben a franczia udvarral vitt házassági alkudozása különben csak egy már Lajos király által megkezdett alkudozásnak volt folytatása. 1373-ban t. i. Lajos követeket küldött franczia V. Károlyhoz, kik a magyar király nevében leányát, Katalint, valoisi Lajosnak, V. Károly fiának (Szalay tévesen nevezi őt elsőszülöttnek) eljegyezték, ígérvén, hogy a házasság megtörténte esetében a magyar királyi ház jogai Nápolyra és Szicziliára, az új házaspárt fogják illetni. Hogy ezen eljegyzés pusztán politikai volt, már abból is kiderül, hogy Párisból a követek Nápolyba I. Johannához mentek, kifejtvén, hogy azon esetre, ha Johannának halála után örökösül Katalin helyett mást fogadnának el, a magyar királyi ház igényeit a franczia uralkodó család is fogja támogatni. — A követek talán még haza sem érkeztek, midőn Katalin nyolcz éves korában meghalt.

Hogy dynastiáját külső beavatkozás ellen biztosítsa, Lajos legifjabbik leányát, *Hedviget*, Vilmos osztrák herczeggel jegyezte el. 1385-ben Erzsébet az ezen pár között szándéklott házassági szerződést újra megerősítette. Hedvig 1386. okt. 15-én megkoronáztatott lengyel királynőnek, de annak daczára, hogy a Vilmossal kötött házassági szerződés ez évben újabban is megerősíttetett s daczára Hedvig vonakodásának is elválni szeretett jegyesétől, Hedvig 1386-ki februárban a kereszténynyé lett Jagello litván herczeghez adatott nőül a lengyel rendek által.

András, Lajos király öcscse, nápolyi I. Johannát bírta feleségül.

Az Anjouk magyarországi ága sehogy sem feledte el, hogy mint Martell Károly, nápolyi II. Károly elsőszülöttjének közvetlen sarjadéka, a nápolyi koronának tulajdonképeni és jogos örököse.

Midőn 1309-ben pápai határozat alapján Károly magyar király helyett Róbert, sánta Károly harmadik fia, jutott a nápolyi trónra, magyar Károly, kinek 1309-ben főtámasza a pápai követ volt, eltűrte mellőztetését és hallgatott; de a körülmények jobbrafordultával 1317-ben követeket küldött Róbert királyhoz (kit Szalay helytelenül nevez Károly testvérének), hogy Nápoly szomszédságában többi között a salernói herczegséget követeljék tőle. A megkivánt nápolyi területeket nem kapta meg, ha mindjárt czímeikkel is élt. Így álltak a dolgok egészen 1328-ig.

Ez évben Róbert király egyetlen fia, Károly calábriai herczeg meghalálozott, két leányt, Johannát és Máriát (ez utóbbi különben csak atyja halála után született) hagyván maga után, atyjának Róbertnek gyámsága alatt. Károly magyar király most újabban sürgette a salernói herczegség kihasítását és XXII. János pápa a követelést Róbertnél támogatta is, értésére adván egyúttal (1331), hogy a magyar király kész volna igényeitől elállani, mihelyt Róbert unokája, Johanna, Károly fiának, Andrásnak eljegyeztetik, s ha a magyar király előtt kedves az ügy ezen elintézése, mivel Nápoly koronája ezáltal fiára szálland, kedves lehet Róbert előtt is, minthogy a nápolyi királyság épsége biztosíttatnék általa. A terv méltánylást talált főleg Sanchánál, Róbert második hitvesénél. 1333-ban megkérték Károlyt a nápolyi király követei, jönne Apuliába Andrással, kit Róbert utódjának óhajt. 1333. szept. 27-én András a hat éves Johannával eljegyeztetett s mint trónörökös calábriai herczegnek neveztetett.

1343. jan. 16-án meghalt Róbert király, végintézetet hagyván maga után, melyben unokáját Johannát Nápoly királyi székén (Szalay itt helytelenül Szicziliáról szól) örökösének írta s ha ez gyermekek nélkül halna el, másik unokáját, Máriát. Úgy akarta, hogy azon esetre, ha Lajos magyar király a cseh trónörökös leányával, Margittal, és nem Máriával, mint Róbert óhajtá vala, lépne házasságra, Lajos legifjabb testvére, István, legyen Mária férje, András pedig Johannáé és bírja a salernói herczegséget stb. A végintézkedéssel senki sem elégedett meg. — Endrének személyisége sem Johannánál, sem a nápolyi királyi családnál nem találván rokonszenvre, 1345. szept. 18-án neje tudtával megöletett.

Utószülött fia, Károly Róbert, atyjának halála után három hónapra született és 1348/9-ben Magyarországban halt el.

Lajos legifjabb testvére, *István*, 1332. augusztus 20-án született. Mint már fennt láttuk, őt óhajtotta Róbert nápolyi király Mária unokájának férjéül; de Endre meggyilkoltatása után Lajos király — hogy öcscsének halálát megtorolja — levelet írt a pápának, melyben kéri, fosztaná meg a gyilkos Johannát a koronától és tétetné István fejére. Minthogy a pápa részéről óhajtásának teljesítését nem remélhette, Bécsbe indúlt, hol bajor Lajossal, a pápa által kiátkozott császárral találkozott, ki most teljes erővel készült a pápa ellen. Ez alkalommal István herczeg eljegyeztetett Margittal, a császár leányával. 1350-ben István házasságra lépett Margittal s Erdély herczegévé lett.

Habsburgi I. Rudolf † 1291.

Matild † 1304. decz. 23.	Klementin † 1295.
férj. 1273. bajor Lajos herczeg.	férj. 1288. kör. Martell Kár.
IV. Lajos császár	I. Károly magyar király.
Margit szül. 1324. körül. — 1350.	István szül. 1332. † 1353.

Margitnak második férje Hohenlohe Gerlach volt. István később Horvátországba tétetett át herczegül s e tisztet haláláig viselte.

János fián kívül még egy *Erzsébet* nevű leányt hagyott maga után.

Lajos a tatárfőnökkel viselt háború után Kázmér lengyel királynak többet átengedvén, Kázmér rábírta a lengyel rendeket, hogy a közte és Károly magyar király között kötött szerződés értelmében Lajost s ha ez örökös nélkül mulna ki, Jánost, az akkor — 1355-ben — meghalálozott István herczeg fiát, trónörökösnek ismerjék el, kiköttetvén részükről, hogy az örökösödés csak Lajost és Jánost s illetőleg fiaikat illeti és azoknak halála után és gyermekeik nemlétében Lengyelország ismét külön válik a magyar birodalomtól (Lajosnak Budán 1355. jún. 24-én a lengyel rendek részére adott biztosító levele).

Hogy János herczeg korán meghalt, azt a következőből tudjuk:

1364. febr. 10-én Csehország és Ausztria között ama kölcsönös örökösödési szerződés köttetett, melynek erejénél fogva Károly császár s mindkét nemen lévő gyermekei és testvére János morva határgróf szintén valamennyi gyermekeivel, ha utódok nélkül mulnának ki, Csehországot s a hozzá tartozó tartományokat és jogokat az ausztriai házra ruházták át, — más részről Rudolf Albert és Lipót ausztriai herczegek és nővérök Margit, utódok nélküli elhalálozásuk esetében Ausztria s a hozzá tartozó részek örököseiül előbb ugyan Lajos királyt s *illetőleg István herczeg árván maradott leányát Erzsébetet*, s ha ezek is utódok nélkül mulnának ki, Károlyt s illetőleg morva Jánost, utódaikkal egyetemben jelölték ki; Lajos t. i. és Rudolf még 1362-ben, midőn Károly császár ellen készülnének, kölcsönös örökösödést biztosítottak egymásnak. — Minthogy az 1364. évi szerződésben csakis István herczeg leányáról van szó, ennélfogva feltételezhető, hogy János fivére akkor már nem volt az élők sorában.

Pelzel szerint Erzsébet, István hg. leánya Venczel cseh koronaörökössel volt eljegyezve; de 1370-ben (márcz. 5-én) elhagyandónak nyilvánították az Erzsébet és Venczel között tervezett házasságot, mivel Lajos a bajor fejedelmekkel s lengyel Kázmérral oly szövetséget kötött, mely főleg IV. Károly Venczel atyja ellen irányúlt. Erzsébet 1370. okt. 20-án Zágrábban tarenti Fülöppel lépett házasságra, mert Lajos mindinkább érezhette, hogy a tarenti és durazzói herczegek annyira bele avatkoztak Nápoly közviszonyaiba, hogy egyes tagjaik megnyerése nélkül annyi ellenigénynyel szemközt Nápoly birtokát nem remélheti.

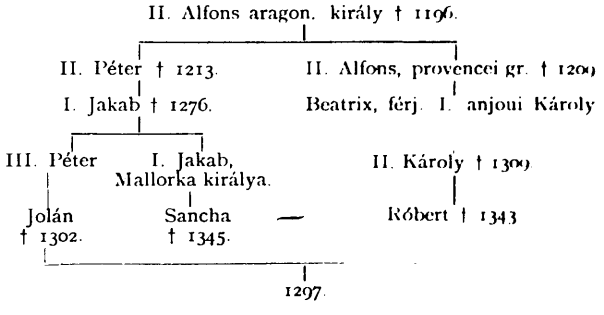
Engel szerint Erzsébet ugyanazon évben (1370) meg is halt. Steyerer szerint III. Albert osztrák herczegnek volt házastársa; de ezen adat helytelen, mert III. Albert két felesége eléggé ismert. Első neje t. i. (1366. márczius 19.) Erzsébet, IV. Károly császár leánya † 1373. szept. 4., a második pedig: Beatrix, IV. Frigyes nürnbergi várgróf leánya, 1375. márcz. 4. † 1414. jún. 10-én.

Minthogy Lajos király leányai gyermekek nélkül, András és István gyermekei pedig részint gyermekkorukban, részint utódok nélkül haltak el, ennélfogva a magyarországi (lengyel Anjou-ág teljesen kimult.

b) *Nápolyi ág.*

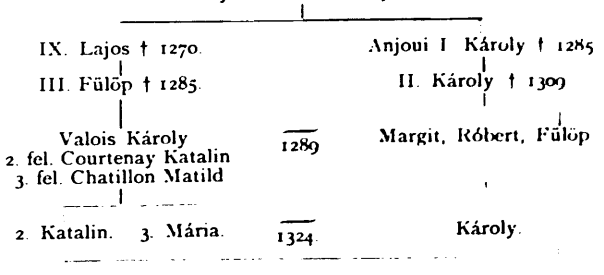
Sánta (II.) Károly, nápolyi királynak 1309-ben történt halála után a nápolyi trón nem Martell Károly ágára szállt át, hanem Róbertre, sánta Károly harmadik fiára (ezt Szalay tévesen nevezi Károly magyar király testvérének); úgy akará a pápa, ki a nápolyi királyságot viszonylag gyengének, tehát nem Magyarország koronájával egyesítettnek óhajtotta, hogy mindenkor engedelmes maradjon.

Róbert kétszer nősült: első neje aragoniai Jolán, a második mallorkai Sancha volt.

Első házassága valószínűleg akkor történt, midőn Jolánnak fivére, II. Jakab aragoniai király 1297. Róbert nővérét, Leonorát nőül vette.

Gyermekei között csak Károly haladta át gyermekkorát. Két neje volt: 1. habsburgi Katalin † 1324, 2. Valois Mária. Első házasságának genealogiai viszonyait a magyar ágnál adtuk; az utóbbiéit a következő tábla mutatja:

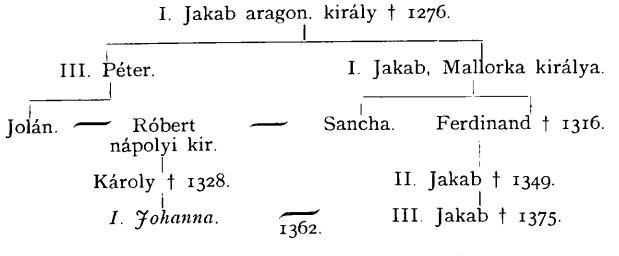
Károly csak két leányt hagyott maga után (Mária atyja halála után született).

Johanna 1343-ban Róbert nagyatyja halála után a nápolyi trónt örökölte. Négy férje volt:

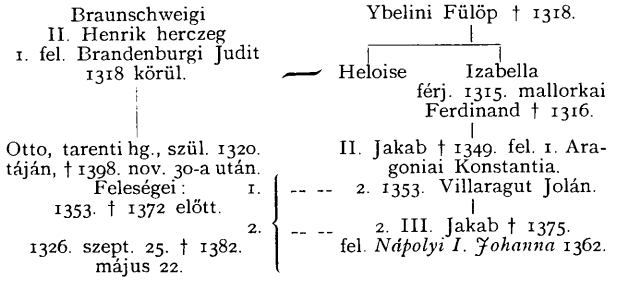
1. magyar András 1333 † 1345 (l. a magyar ágnál),

2. tarenti Lajos 1346 † 1362 (l. erről a tarenti ágnál),

3. mallorkai III. Jakab 1362 † 1375,

4. braunschweigi Ottó; genealogiai házasság.

Mária háromszor ment férjhez:

1. durazzói Károlyhoz (l. a durazzói ágat),

2. beauxi Róberthez, ki őt megszöktette s ki neje parancsára meggyilkoltatott,

3. tarenti Fülöphöz (l. a tarenti ágnál).

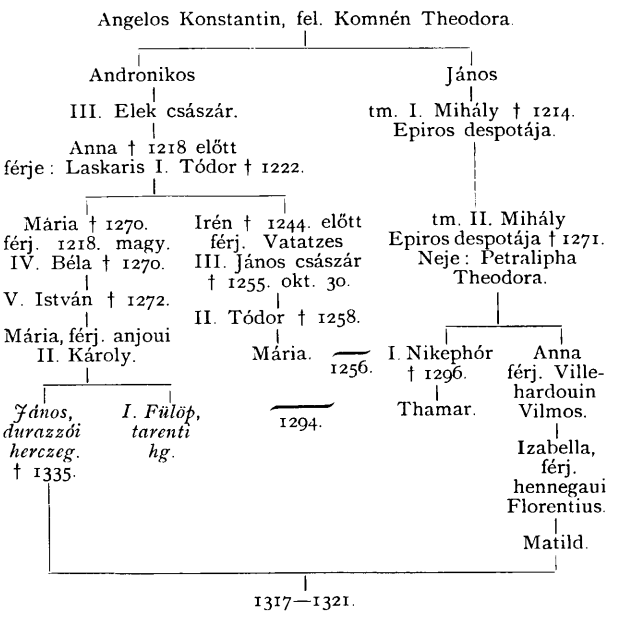
1350-ben Lajos király még Nápolyban tartózkodott, midőn lépéseket tett, hogy Durazzói Károly özvegyével, Máriával kibéküljön s vele házasságra lépjen, mi által mind a pápát, mind a durazzói ágat maga részére megnyerhetni remélte; s talán az özvegy sem utasította volna vissza a kezet, mely két birodalom koronáját volt fejére teendő: de Johanna hajórajának parancsnoka Máriát titkon egyik hajójára vitetvén, azon a Provenceba szállította (Szalay, Lebret szerint).

c) *Tarenti ág.*

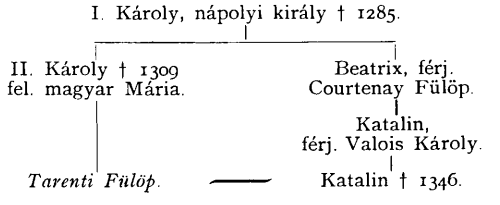
Fülöp, II. Károly egyik fia, atyjától a tarenti herczegséget kapván, e birtokát különféle módon gyarapítani akarta, mi részben sikerült is.

Első nejével néhány epirota területet nyert, melyet később Durazzo megnyerése által gyarapított. Második neje után még a konstantinápolyi császári trónra is igényt emelt, csakhogy azt sem ő, sem gyermekei meg nem kapták, habár czímével éltek is.

Első neje volt Thamar, Nikephor epirota despotának leánya.

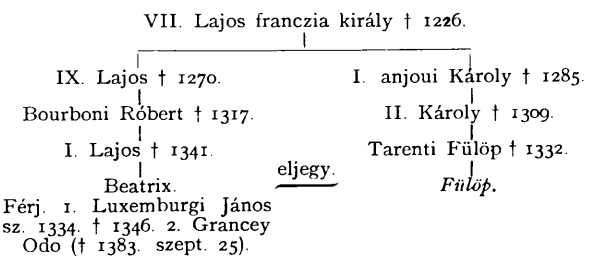

Második neje Valois Katalin:

Imhoff következő, az első házasságból származó gyermekeket tulajdonít neki:

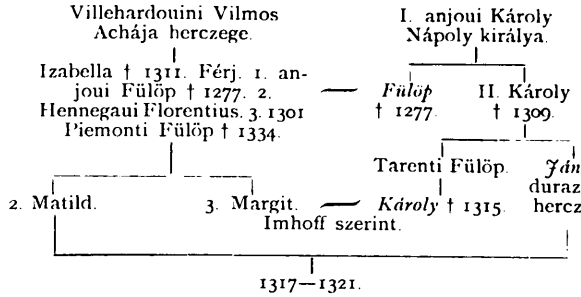
1. Péter, «Románia despotája», megh. atyja előtt; neje: III. Jakab, Mallorka királyának egy névtelen leánya. Anselm ezen adatot teljesen megczáfolja; e herczeget Péter helyett *Fülöp*nek nevezi és feleségéről nem is szól. Ő bourboni Beatrixot ismeri jegyesének:

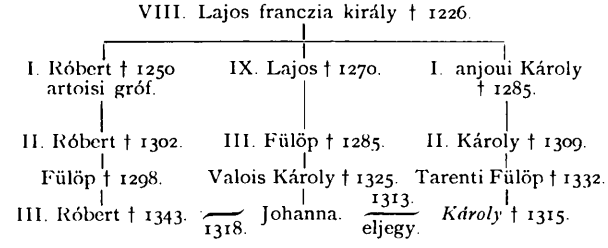
2. Károlyt, tarenti Fülöp második fiát, Imhoff Achaja herczegének nevezi, feleségűl adván neki szavoyi Margitot, piemonti Fülöp s achàji Izabella leányát. Csakhogy Imhoff a szavoyi ház genealogiájában e Margitnak csak egy férjet tulajdonít, t. i. forez-i Raynaldot, Malaval urát, és tarenti Károlyt nem is említi.

Ha Anselm adatait a többi írók adataival összehasonlítjuk, akkor Villehardouin Izabellá-

nak genealogiai viszonyai következőleg alakulnak:

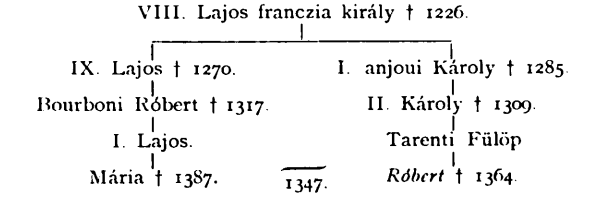
Anselm tagadja, hogy tarenti Károlynak Margit lett volna felesége; de azt állítja, hogy Károly Valois Johannával, Valois Károly leányával eljegyeztetett (1313-ban) s hogy a vőlegény a házasság végrehajtása előtt 1315-ben (a montecatinói csatában) elesett volna. E Valois Johanna Valois Károly második házasságából származott s 1318-ban férjhez ment III. Róberthez, Artois és Beaumont grófjához.

Tarenti Fülöp első házasságából származó leányai közül Margit briennei V. Valter, Athén herczegéhez ment nőül. Ez az 1356-ban (a maupertuisi csatában) elesett franczia connetable, kinek gyermektelen elhalásával a Brienne-le-Chatelet család férfiága kihalt.[1]

Tarenti Fülöp második házasságából következő gyermekek származtak.

1. *Róbert*, ki bourboni Máriát vette nőül.

2. *II. Fülöp*, kinek két neje volt: *a)* nápolyi Mária, I. Johannának nővére, kinek halála után 1370. okt. 20-án *b)* magyar Erzsébetet vette nőül. Két fia gyermekkorban halt el. E Fülöpnek szánta Valois Katalin anyja nápolyi I. Johanna kezét, hogy vele együtt Nápoly koronáját elérje; csakhogy Fülöp távolléte alatt öcscse Lajos nyerte el Johanna kezét.

3. *Lajos*nak I. Johannával kötött házassága minden közeli rokonság mellett politikai természetű volt. Katalin — mint fent mondtuk — eleinte idősb fiának, Fülöpnek, óhajtá ugyan megszerezni Johannát; de csak hogy családjára szálljon a korona, megengedte, hogy amannak távollétében ifjabb fia Lajos közeledjék a királynéhoz. — Az e házasságból származott két leány fiatal korban halt el. Lajosnak még két természetes leánya is volt. — Tarenti I. Fülöpnek második házasságából származó leányait az öregebb Capet-Anjou ház egyetemes családfáján találjuk.

d) *Durazzói ág.*

Durazzo, a régi Dyrrhachium, úgy látszik a XIV. század kezdetén Konstantin szerb herczeg birtokába jutott. Midőn Konstantin 1322-ben meghalt, felhasználta tarenti I. Fülöp, II. Károly nápolyi királynak egyik fia, az alkalmat, hogy első nejével, epirota Thamarral kapott birtokait a durazzói területtel szaporítsa (1315—1322). Fülöp halála után († 1332. decz. 26-án) Durazzo herczegség, miként azt Fülöp birta, Jánosra, fiatalabb testvérére szállt át, ki ez által az Anjouház durazzói ágának ősatyjává lett.

János, szülőinek nyolczadik fia, még gyermekkorát élte, midőn fivéreivel együtt Aragoniába jött túszul, hogy atyját kiszabadítsa. Atyja végrendelete szerint csak pénzt örökölt, illetőleg a jószágoknak 2000 uncia aranyig járó haszonélvezetét. Péter fivére halála után (1315) a gravinai grófságot öröklé. 1324-ben Moreában háborúskodott, mely tartományra felesége után igényt emelt s úgy látszik, hogy ezen igényét részben érvényesítette. — Eddig csak az achájai herczeg czímmel élt, Fülöp bátyja halála után pedig a durazzóival is. Meghalt 1335. ápr. 5-én. A nápolyi dominikánusok templomában síriratán következő czímeket visel: Durazzói herczeg, Gravinai gróf, Albania és Monte-S.-Angelo ura.

Első neje hennegaui Matild, ki első házasságban la Roche Guido, athéni herczegnek, másodikban burgundi Lajos, Thessalonichi királyának volt neje. E Matild atyja, hennegaui Florentius, Braine ura s nápolyi connetable, felesége Villehardouin Izabella révén Achája és Morea herczegi czímét viselte. Matild 1316-ben ment Jánoshoz férjhez, kitől 1321-ben elvált; 1323-ben még élt. — Második felesége, perigordi Elias gróf leánya, Ágnes, 1321. nov. 14-én írt házassági szerződés alapján ment férjhez, s ezen házasságból származtak Károly, Lajos és Róbert herczegek. Imhoff szerint Jánosnak még István nevű fia is lett volna, ki Portugalliában halt el.

[1] Fülöp első házasságából származik még azon Blanka nevű leánya is, kit (decsanszki) III. Uros István szerb király 1323-ban nőül kért. A kérés meghiusulván, Blanka 1327-ben Rajmond Berengárhoz, II. Jakab aragoniai királynak fiához, ment férjhez.

Károly 1343. ápr. 30-án Máriát, I. Johanna nővérét vette nőül, kijátszván Valois Katalint, ki, mint fennt láttuk, Mária kezét fiai egyikének szánta. Minden rokonság daczára kézzelfogható, hogy Károlynak e házassága politikai hátterű volt, mert ő Mária által a nápolyi trónt vélte idővel elnyerhetni. Nagy Lajos magyar király parancsára 1348. jan. 23-án megöletett. Egyetlen fia, *Lajos*, még 1344. január 14-én halt el. Leányairól a következőket tudjuk:

Johanna, a legidősebb, a durazzói herczegi czímet viselte s 1366-ban navarrai Lajos, Beaumont-le-Roger grófjához ment nőül, miért is Lajos kapta a durazzói herczegi czímet. Lajosnak 1372-ben bekövetkezett halála után Johanna artoisi Róberttel, Eu grófjával, második házasságra lépett. Margit királyné parancsára e házaspár 1387-ben megmérgeztetett.

Mind a két házasságot genealogice lehet kimutatni:

VIII. Lajos franczia király † 1226.

IX. Lajos † 1270, franczia király.	I. anjoui Károly † 1285.	I. Róbert † 1250. Artois grófja.
III. Fülöp † 1285.	II. Károly † 1309.	II. Róbert † 1302.
Evreuxi Lajos † 1319.	Durazzói János † 1335.	Fülöp † 1297.
Navarrai III. Fülöp † 1343.	Károly † 1348.	Róbert.
Lajos Beaumont-le-Roger grófja † 1372.	1366. *Johanna* † 1387.	1372. Róbert Eu-i gróf † 1387.

Ágnes, durazzói Károly másik leánya, 1365-ben della Scala (Scaliger) Can-nal (Signorio), Verona urával kelt egybe, kinek halála után Beaux Jakabhoz ment férjhez, ki ezért a konstantinápolyi császár és romániai despota czimét vette fel. E házasság valószínűleg genealogiai volt s kifolyása lehetett annak, hogy már sánta Károlynak egy leánya Beaux Bertranddal házasságra lépett. Ágnes 1387-ben, sógorának III. Károly király parancsára börtönbe vettetvén, ott meg is halt.

A harmadik leány, *Klementin*, 1363-ban hajadonúl halt meg, míg a negyedik, *Margit*, 1368-ban III. Károlyhoz ment nőül.

János, durazzói herczeg † 1335.

Károly † 1348.		Lajos † 1362.
Margit.	1368.	III. Károly.

Lajos, Jánosnak második fia, Gravina és Morrone grófja volt. Magyarországi fogságából megszabadulta után, I. Johanna kezébe került, kinek parancsára börtönben (a del Uovo-féle kastélyban) megmérgeztetett. Feleségétől, Róbert, S. Severino, Conigliano és Terlizzi gróf leányától három gyermeke volt.

Ezek között *Lajos* és *Ágnes* korán haltak el, míg *Károly* (szül. 1345.) 1382-ben a nápolyi és később a magyar trónra jutott (Nápolyban mint III., Magyarországban mint II. Károly). Margit feleségétől (l. az előbbi táblát) három gyermeke volt, kiknek elseje, *Mária*, két éves korában húnyt el.

Fia *László*, nápolyi király és magyarországi trónprætendens, háromszor lépett házasságra. Első neje, Constancia, clermonti és moticai Manfred gróf leánya volt. E Clermont család franczia eredetű. Egyik tagja — miután III. Fülöp király kegyét elvesztette — elhagyta Franczia-országot s nápolyi Károly szolgálatába lépett; de midőn közte és Károly között a legbelsőbb családi viszonyokban rejlő viszályok támadtak, családjával együtt aragoniai Péterhez menekült, hol utódai magas állásokra emelkedtek, egyikök Frigyes szicziliai királytól a moticai grófságot kapta.

Lászlónak harmadik neje Beaux-Orsini Rajmond özvegye volt, kit csakis nagy vagyona miatt választott nejéül. Daczára háromszori nősülésének László mégis törvényes utódok nélkül halt elt. Törvénytelen utódait a következő tábla mutatja:

László, nápolyi király † 1414.

tm. Rainald capuai herczeg.		tm. Katalin.
Ferencz.	Kamilla.	Hippolyta.
Rainald † 1493. szept. 1.	Kamilla Tomasella.	

László nővére, *II. Johanna*, először (1400) Vilmos, osztrák hegczeghez ment férjhez, ki 1406. júl. 15-én utódok nélkül halt el. E házasság genealogiai eredetét már a magyar ágnál feltüntettük. Második férje bourboni II. Jakab, a Marche grófja volt; e házasság szintén meddő maradt.

VIII. Lajos franczia király † 1226.

IX. Lajos király † 1270.			Anjoui I. Károly † 1285.	
Clermonti Róbert † 1317, bourboni gróf.			II. Károly † 1309. Nápoly királya.	
I. Lajos † 1341.	Margit † 1309.	eljegy.	*Rajmond Berengár* † 1307.	Fülöp † 1332.	János † 1335.
I. Jakab † 1362, a Marche grófja.	Mária † 1387.	1347.		*Róbert* † 1364, tarenti herczeg.	Lajos † 1362.
János † 1393.					Károly † 1386.
II. Jakab † 1438. szept. 24.		1415.			*II. Johanna* † 1435. febr. 2.

IV. A capetingi Anjou-k öregebb ága Magyarországon és Nápolyban.

I. Károly, szül. 1220. (márcz.), † 1285. január 7. Anjoui és Mainei gróf 1246. jun. 10. Sziczilia és Nápoly királyává szent. 1265. jun. 28., koron. 1266. jan. tiszteleti jeruzsálemi király 1276. Nejei: 1) 1246. jan. 19. Beatrix, provencei és forcalquieri IV. Rajmond Berengár gr. leánya † 1267. (jul.); 2) 1269. nov. 18. burgundi-neversi Margit, szül. 1248. † 1308. szept. 5.

1. Blanka, eltem. 1268. jul. 17. férje: 1266 után flandriai III. Róbert † 1322. szept. 17.

1. Beatrix † 1285/8. férj. 1273. okt. 15. Courtenayi konstantinápolyi Fülöp † 1286 körül.

1. Lajos, sz. és † 1248.

1. *II. Károly* sz. 1248. † 1309. máj. 6. Neje: 1269/70. Mária, V. István magyar király leánya, † 1323. márcz. 25.

1. Fülöp † 1277. 1274. Thessaloniki tiszteleti királya. Neje: 1269/71. Villehardouini és achájі Izabella † 1311/12. jan. 23.

1. Róbert † 1265.

1. Izabella (Erzsébet) † 1300. (jul.) után. Férj. 1272/3. kör. IV. László magyar király † 1290. máj. 10.

Magyar ág. — **Nápolyi ág.** — **Tarenti ág.** — **Durazzói ág.**

Martell Károly, sz. 1272. koron. 1290. szept. 8.; † 1295. (pünkösd és szept. 8. között.) Neje: 1288. kör. habsburgi Klementin † 1295.

Lajos, sz. 1275. febr. 9. toulousei püspök 1296. decz. 27. † 1297. aug. 19.

Margit, † 1299. decz. 31. férj. 1290. aug. 16. Valois-i Károly, sz. 1270. † 1325. decz. 16.

Róbert, sz. 1277. † 1343. jan. 16. 1309. Nápoly királya. Nejei: 1. 1297. (márcz.) aragóniai Jolán † 1302; 2. 1305. Mallorkai Sancha † 1345. jul. 28.

Rajmond Berengár, † 1307.

János, † 1308. márcz. 16. után.

Trisztán, sz. 1283/8. † ifj.

Péter, Gravina grófja † 1315. aug. 29.

I. Fülöp, Tarento és Achája hge; Konstantinápolynak tiszteletbeli császárja † 1332. decz. 26. Nejei: 1. 1294. Thamar, I. Nikefór, epirota despotának leánya; elv. 1309-ben. 2. 1313. jul. 30. Valois Katalin sz. 1303; Valois-i Károly és Courtenayi Katalin leánya † 1345/6.

Blanka, † 1310. okt. 14. férj. 1295. nov. 1. aragóniai II. Jakab sz. 1262. kör. † 1327. nov. 5.

Eleonora, szül. 1289. (aug.) † 1341. aug. 9. férj. 1302. (máj.) sziczíliai II. Frigyes, sz. 1271/2. † 1336. junius 25.

Mária, férj. 1. 1304. (szept.) Mallorkai Sancha † 1324. szept. 4.; 2. 1328. kör. Exericai III. Jakab.

Beatrix, † 1321 előtt férj. 1. 1305. (ápr.) Estei VIII. Azzo † 1308. jan. 31. 2. 1309. Beauxi és Montesgaveuxi Bertrand; 3. ? Viennei Róbert.

János, Durazzo hercze † 1335. ápr. 5. Nejei: 1. Matild, hennegaui Flórencz leánya szül. 1293. nov. 29, —— 1317. elv. 1321. † 1323. (decz.) után. 2. Ágnes, Perigordi Eliás leánya, 1321. nov. 14, † 1345.

tm. Galeazzo.

1. Károly, calabr. herczeg sz. 1298. † 1328. november 10. Nejei: 1. 1316. Habsburgi Katalin, sz. 1295. (okt.) † 1323. nov. 15. 2. Mária, valoisi Károly leánya 1324. (máj.) † 1328. decczember 6.

1. Lajos, sz. 1301 † 1310. aug. 12.

tm. Mária † 1382.

Károly, † 1348. jan. 23. st. nov. Neje: 1343. ápr. 30. nápolyi Mária † 1366. máj. 20.

Róbert, Morea ura † 1356. szept. 19.

? István † Portugalliában ?

Lajos, Gravina grófja † 1362. julius 22. Neje: 1343. st. severinói Margit, Coriglianói Róbert leánya.

Mária † 1328

I Janka szül. 1326. † 1382. máj 22 férj. 1. 1333 szept. 26. magyar András † 1345. szept. 18. (aug. 20.?) 2. Tarenti Lajos 1346. aug. 20. † 1362. máj. 25. 3. Mallorkai Jakab 1363. decczember 14. sz. 1336 aug 24. † 1375. (jan.) 4. 1376. szept. 25. Braunschweigi Otto, sz. 1320. † 1398. decz. 1. után

Károly, szül. 1327. április 13. † 1327. április 21.

Mária sz. 1328. nov. 10. után † 1366. máj. 20. férj. 1. 1343. ápr. 30. Durazzói Kár. † 1348. január 23. (st. nov.) 2. Beauxi Róbert 1348. † 1354. 3. Tarentoi II. Fülöp 1355. (ápr.) † 1372.

tm. leány férj. Thopia András.

Lajos, szül. 1343. (decz.) † 1344. jan. 14.

Janka † 1387. julius 20. férj. 1. Evreuxi Lajos, Beaumont le Roger grófja 1366. † 1372. 2. Artois-Eui Róbert † 1387 julius 20.

Ágnes † 1383. jul. 7. előtt, férj. 1. Cansignorio della Scala Verona-ban, sz. 1334. kör. —— 1363. † 1375. okt. 18. 2. 1382. Beauxi-Andriai Jakab † 1383. jul. 7.

Klementin † 1363.

Margit sz. 1347. (jul.) † 1412. aug. 6. férj. 1369. (febr.) III. Károly, nápolyi király † 1386. február 24.

Lajos, † ifj.

Ágnes, † ifj

III. (kis) Károly sz. 1345.; 1382. nápolyi király; Magyarországban koron. 1385 decz. 31. † 1386 febr. 24. Neje. 1369. (febr.) Durazzói Margit † 1412. aug 6

Beatrix sz. 1289 kör † 1354 férj II János dauphin; ejjegy 1290 május 25; egybekelt 1305. május 31 előtt. † 1319 márcz. 4.

Klementin † 1328 okt. 12. férj. 1315 aug 19 X Lajos franczia király sz. 1289 † 1316 jun 5

I (Róbert) *Károly*, szül. 1288; elismert. 1308. nov. 27 † 1342 jul. 16. Nejei: 1 Mária (Katalin) teschení II Kázmér leánya 1306. † 1315. decz. 15. 2. Beatrix, luxemburgi Henrik császár leánya, szül 1305. férjhez ment 1318 jun 24 † 1319 november 11. 3. 1320 jul 6. lengyel Erzsébet, sz 1300. † 1381. decz. 29.

Mária sz. 1369. † 1371

II. Janka, szül. 1371. † 1435. febr. 2. férj. 1. Habsburgi Vilmos, sz 1370, — 1401 május 19. előtt, † 1406. jul. 15. 2. 1415. szeptember 18. előtt Bourboni II Jakab † 1438. szept. 24.

László, sz 1375. † 1414 augusztus 6 Nejei: 1 Konstantia, Clermonti Manfred leánya 1390, elv 1392 (május). 2. 1403. (febr.) Mária, cyprusi I Jakab király leánya † 1404 szept 4 3 1406 Lujza, Enghieni János leánya, Orsini Rajmond özvegye † 1446. máj 9

tm Gyermek Kálmán szül 1318. pap

Károly sz és † 1321 sz 1319

László szül 1324 okt 1 † 1320 febr 24. kör.

I (nagy) *Lajos* sz 1326 márcz 5. lengyel kir. 1370. nov 17. † 1382. szept 11 Neje: 1353 jul 20 Erzsébet, István bosnai bán leánya † 1387 jan 10 előtt

András sz 1327 nov. 30. † 1345 (szept 18 vagy aug 20) Neje: 1333 szept. 26 I Janka, Calábriai Károly leánya

Róbert Károly szül 1345 decz 25 † 1348 május 10 után

István sz. 1332. decz. 26 † 1353 (szept. közepe u.) Neje: bajor Margit, szül 1325 — 1351 (január) † 1374

Erzsébet † 1380 (ápr. 6 előtt?) férj. 1370 (okt. 20?) II Fülöp tarenti ifj. † 1373

János szül 1353 előtt † 1363

1 Károly † 1315 aug 29

1 Fülöp, «Románia despotája» † 1330.

1. Margit, férj.: V Walter Briennei és Leccei gróf, Athén tiszteletbeli herczege

1 Blanka † 1338 férj: 1327 Rajmond Berengár, aragoniai prades-i gróf, arragoniai II Jakab kir. 62 † 1349

1 Mária, † hajadon

Mária, † 1437. decz. 9.

Katalin, *I. Mária*, szül. 1370 lengyel királynő sz Hedvig lem † 1434. máj. 31.

2. Róbert, † 1364. szeptember 10. Neje: 1347. szept. 9. Mária bourboni I. Lajos leánya, Lusignanigalileai Guidónak özvegye † 1387.

2. *I. Lajos*, sz. 1320 † 1362. máj. 25.; tb. nápolyi király. Neje: 1346. I. Janka, nápolyi királynő † 1382.

2. II. Fülöp, Konstantinápolynak tiszteletbeli császára † 1372. Nejei: 1. 1355. ápr. nápolyi Mária † 1366. május 20. 2. 1370. (október 20?) magyar Erzsébet † 1380. április 6 előtt.

1. Fülöp † ifj. 1. Károly † ifj. 2. Fülöp † ifj.

2. Margit, férj. 1. Balliol Eduárd, skót király; elv. 2. 1345. Beauxi II. Ferencz, Andria s Montescaglioso ura † 1353.

2. Mária fejedelemasszony Conversanóban † 1368.

2. Janka (Irén) férj. 1. V. Leo, örmény király † 1342. 2. VI. Leo, örmény király † 1344.

tm. leány férje: Tocco-i Lénárt, Kephalenia és Zante ura.

tm. leány férje: II. Sisman (Lajos) bolgár czár † 1373.

Katalin † ifj. Francziska † 1348. (jun.) tm. Esclabonda, férj. Capuai-Altevillei Lajos. tm. Klementin, férj. Mendoleai Antal.

V. Az ifjabb Anjouház Nápolyban, Lotharingiában s Maine-ben.

II. (I.) *Lajos*, sz. 1339. julius 23.; adopt. 1380. junius 29. † 1384. szeptember 20. Nápolyi czimzetes király. Neje: 1360. julius 9. Blois-i-Chatilloni Mária † 1404. november 12.

Mária, sz. 1370. (október) † 1383. szept. 20. előtt.

III. *Lajos*, szül. 1377. október 5. † 1417. április 29. Neje: 1400. decczember 2. Aragóniai Jolán, sz. 1380. † 1442. november 14.

Károly, Tarento czimz. herczege † 1404. máj. 17.

IV. *Lajos*, sz. 1403. szeptember 25. adopt. 1434. november 12. Neje: (1432. augusztus 31-ről szóló szerződés szerint) szavóyai Margit † 1479. szept. 30.

Mária, sz. 1404. október 14. † 1463. nov. 29. férj. 1422. jun. 2. franczia VII. Károly király † 1461. jul. 22.

Renátusz, szül. 1408. január 16-án † 1480. jul. 10; Bari herczeg 1430. Nejei: 1. 1420. október 24. Izabella lotharingiai I. Károly hg leánya † 1453. febr. 28. 2. 1454. szept. 10. Janka, Lavali XIV. Guidó gr. leánya, született 1433. november 10-én † 1498.

Jolán, szül. 1412. aug. 13. † 1440. julius 17. férj.: 1431. (aug.) bretagnei I. Ferencz, szül. 1414. május 14. † 1450. julius 17.

Károly, Maine grófja, szül. 1414. okt. 14. † 1472. április 10. Nejei: 1. 1434. Cambella de Ruffo et Sessa. 2. 1443. január 9-ről szóló szerződés szerint Luxemburgi Izabella † 1472.

(II.) *János*, sz. 1425. aug. 2. lotharingiai herczeg † 1470. decz. 13. Neje: 1437. április 2-ról szóló szerződés szerint Bourboni Mária † 1448. jul. 7.

Izabella † ifj.

Renátusz † ifj.

Lujza † ifj.

Anna † ifj.

Lajos (Pont-a-Mousson ura) sz. 1427. okt. 16. † 1444.

Miklós, (Bar ura) szül. 1428. nov. 2. † 14...

Károly, (Guise ura) szül. 1429. † 1432.

Jolán, szül. 1428. nov. 2-án † 1483. február 22. után férj.: 1444. lotharingiai és vaudemonti Frigyes sz. 1428. † 1470. aug. 31-én.

Margit, sz. 1429. márcz. 23. † 1482. auguszt. 25. férj.: 1445. április 22. angol VI. Henrik † 1472. máj. 21.

tm. János, (St. Remy ura) «du Ponti» marquis † 1536. (junius.) Neje: 1500. május 15. Glandeves-i Margit.

János, *) sz. 1441. † 1471.

Izabella † 1442 után.

Miklós, lotharingiai herczeg szül. 1448. (julius) † 1473. julius 24.

Renátusz † ifj.

Mária † ifj.

Renátusz † ifj.

Károly † 1481. decz. 11. Neje: 1473. jan 21-én lotharingiai és vaudemonti Janka † 1480. január 25.

Lujza † 1477. férj.: 1452. jun. 12-ről szóló szerződés szerint Armagnaci és Nemoursi Jakab, sz. 1438 kör. † 1477. aug. 4.

tm. Lajos † 1489 előtt. A báró Mezières-Fargeau-család (kihalt 1567 után) ősatyja.

*) Ez tán csak természetes gyermek, mert Miklós nevű öcscse 1466 és 1467-ből származó okiratban «primogenitus»-nak neveztetik.

Helytelen azon régibb adat, hogy durazzógravinai Lajosnak († 1362.) még egy János nevű fia lett volna, ki a magyar történelemben előforduló Horváthi Jánossal azonosíttatott. Horváthi János ép oly kevéssé atyja durazzói Károly herczegnek, mint hogy ez utóbbi nem atyja a neki tulajdonított ifjabb János és Kristóf nevű fiúknak. — Az sem áll, hogy ifjabb János még egy tót vagy illyr ágnak őse, melynek utódai Corbavia és Licca grófjai lettek volna. A corbaviai grófok (vagy Gussich-ok) különben soha sem voltak Licca urai — mert Licca a Subich vagy Zrinyi család-é volt — mely egyike a horvát legrégibb bennszülött családoknak.

Kristóf sem őse a szász Carlowitz családnak. Baudrand, a franczia geografus, téved, ha a Carlowitz családot — mely alatt mindenesetre egy a szásztól különböző házat értett — a franczia királyi háztól származtatja s azt mondja, hogy valamikor durazzói herczegi nevet viselt. Azon Carlowitz, kiről Baudrand szól, nem más mint Królevics (= király fia) Márk, a tænarusi csatában (1317. szept. 26-án) megölt Vukasin szerb király legidősebb fia, ki a törököknek hódolván, Moreát, Castoriát és Lokrist hűbérül kapta. (Stramberg).

Mielőtt a régibb Capet-Anjou házról szóló fejtegetésünket bevégeznők, még érdekesnek véljük, Henningesnél előforduló következő czímerészeti adatokat idézni:

II. Károly király († 1309) jelvénye volt: négy, az alapon szilárd gula, melyek közül három lábat képez, és ezen a negyedik királyi koronával s következő felírással áll: Quocumque ferar.

Róbert király († 1343) jelvénye kilencz halomból álló magas szikla, melyen a nap s ennek oldalán széles fa és felhő következő felírással látható: haud hieme minus æstate.

László († 1414) symbolumja: hattyu, a mely egy sast tipor és mar. Felirat: inculpata tutela. László jeligéje volt: Aut Cæsar, aut nihil.

V. Az ifjabb Anjouház Nápolyban, Lotharingiában és Maine-ben.

Már fennt mondtuk, hogy János franczia király Anjou-t Lajos nevű második fiának adá, mi által ez az ifjabb Capet-Anjou háznak ősatyjává lett.

I. Lajost már 1379-ben nápolyi I. Johanna trónutódjának neveztette ki, mert Lajos magyar király durazzói Károlynak a nápolyi korona elérésére czélzó kisérleteit támogatta. Károly az országnak nagy részét meghódítá, mire anjoui Lajos 1382-ben nagy hadsereg élén Johannát segélyzendő, Nápoly határát megszállta; de mivel Károly ugyanazon évben Johannát megölette s a nápolyi koronát a maga és gyermekei részére biztosította, ennélfogva Lajos és utódai a történelemben csak mint Nápoly czímzetes királyai szerepelnek. Felesége a bretagnei prætendensnek, Chatillon Blois-i Károlynak leánya vala.

III. Lajosnak gyermektelen halála után igényei René öcscsére szálltak át. Ez már Bar herczegséget, Pont-à-Mousson őrgrófságot és Guise uradalmat bírta, mihez még Lotharingiát is hozzá akarta csatolni.

E végett viselt sok háborúskodás után Jolán leányának Vaudemont-lotharingiai Frigyessel kötött házassága által Lotharingia a vaudemonti ágra szállt át.

René öcscse, I. Károly, Maine-t kapta az atyai hagyatékból. Fiának, II. Károlynak (mint nápolyi trónkövetelő, IV. Károlynak nevezte magát) még Anjout is meg kellett volna kapnia; de miután XI. Lajos, franczia király meg nem engedé, hogy Anjou — apanage-birtok — az egyenes ág kihalta után mellékágra szálljon át, azért azt a franczia koronával egyesítette.

Innen kezdve az «anjoui herczeg» csak puszta czímmé vált, melyet többnyire a franczia királyok másodszülött fiai kaptak. Így kapta III. Henrik trónralépte előtt; vele másodszor jutott egy «Anjou» a lengyel trónra. Utána e czímet Alençoni Ferencz, öcscse, nyerte el. Az utolsó «anjoui herczeg» XIV. Lajos unokája, Fülöp, későbbi spanyol király vala.

A mezières-i bárók, kik Lajostól, mainei I. Károly természetes fiától származtak, az 1568-ban elhúnyt Miklóssal haltak ki.

René jelvénye Henninges szerint: Felhőkből kinyúló pánczélos kar, markában kivont kardot tart; e felírással: «Fecit potentiam in brachio suo.»

III. Lajos jelképe: Tizenkét strucztollból álló köteg, e felirattal: «Vi nulla invertitur ordo.»

Dr. Wertner Mór.

BUDAPESTEN VOLT EGYHÁZI TESTÜLETEK PECSÉTEI.

(Öt pecsétrajzzal.)

E czím alatt a «Turul» V. kötetében tíz pecsétet már volt szerencsém bemutathatni; most ismét néhány érdekes példánynyal bővíthetem fővárosunk egyházi sphragistikáját.

I. A budavári sz. Magdolnáról nevezett magyarok plébániájának pecsétje.

Tudvalevő dolog, hogy a tatárjárás után a visszatért pestiek, miután eddigi szabadalmaikat, melyeket a pusztítás alatt elvesztettek, IV. Béla 1244-ben megújította, a pesti Újhegyen telepedtek meg, melyen Béla király 1255. évi oklevele szerint az ország oltalmára szánt többi várral együtt szintén épített olyat, mely számos néppel vala betöltve, a hová ugyanez utóbbi okmány szerint a bold. szűz tiszteletére templom volt építendő. Ez, 1269-ben ugyancsak IV. Béla által szűz Máriának a budai hegyen levő, újonnan épült templomának neveztetik. A Pestről jött lakosság német volt. Azonban, ugyan ez időben, éjszakról, a mai Ó-Buda (akkor Buda) felől szintén többen költözködtek a hegyre és pedig magyarok. Ezek a hegynek éjszaki részét foglalták el s szintén építettek magoknak templomot és pedig szent Mária Magdolna tiszteletére, a mit a németek nem szívesen vettek, sőt a templomot fiókegyháznak kívánták tekinteni, a miből hosszadalmas per lett, mely már II. Benedek esztergomi érsek (1254—1261) alatt kezdődött[1] s tartott 1441-ig, a mely évből az utolsó reá vonatkozó okmányt találtam.[2]

Helye ott volt, a hol jelenleg a várőrségi templom áll, mely ideiglenes plébánia-templomnak is használtatik. Ama véleményt, melyet eddig hirdettek, hogy e templom a mai dísztéren állt volna, mint tévest, rectificáltam.[3]

Nyolczszögű hasábtornya még a régi, a többi része XVIII. századbeli mű. Mint emlékezetre méltót felemlíthetem, hogy benne a magyar czéhek oltárai valának.[4] Igen gazdag alapítványokkal is bírt.[5]

Többen[6] állítják, hogy Hunyady László teste, 1457. márczius 16-án történt fejevétele után e templomban helyeztetett el. Szerémi azonban azt állítja, hogy a cseri barátok templomába történt emez ideiglenes elhelyeztetése,[1] a mi a közelség miatt is valószínűbb. A templom körül volt magyar temetőben, mely a zsidó piaczczal határos volt, temettetett 1541-ben Verbőczy István.[2]

A templom történetéből mint felette érdekes eseményt felemlítendőnek tartom Károlyi János esetét 1461-ből, ki az őt fegyverrel üldöző Kalmár István, kassai bíró és polgárok elől e templomba menekült és így életét megmentette.[3]

Mivel lelkészeit még eddig felsorolva nem találtam, azokat felemlíteni érdekesnek tartom:

1270. *László.* A nápolyi Margit-legenda szerint: «dominus Ladislaus sacerdos sanctæ Mariæ Magdalenæ de Buda» látta el a haldoklók szentségével Pétert de Buda, «qui fuit de Topulczano.»[4]

1279—1297. *Kelemen*, ki a nagyboldogasszonybeli plébánosok Angelus és Albertus ellen keresetet indított.[5] Ezt követte:

1297. *Mihály.* Ki, midőn visszalépett, utódául a nagyboldogasszonybeli káplán, György választatott meg.[6]

1308—1321. *György*, kinek tevékenységét több okmány örökítette meg.[7]

1342—1349. *Tamás*, ki a szombattéri lakosság és a váradi püspök kérelmére választatott meg plébánossá;[8] saját házzal bírt Budavárában.»[9]

1366—1375. *László*, jó barátságban volt János küküllői főesperessel, ki nála szokott volt megszállani.[10]

Ő kiállítója amaz oklevélnek, melyen a plebánia templom pecsétje manapig épen fenmaradt.[11]

1390—1392. *Gergely*, tevékeny védője egyháza jogainak.[12]

1441. *Thari László.* Egyháza határait Ulászló király újból kiszabta.[13]

[1] M. O. D. L. 1059. sz. *Schier*, Buda Sacra 25. l. e pert már 1257 előtt kezdettnek mondja.
[2] Eszt. érseki ltár. Archivi Veteris, 46.
[3] Archæologiai Értesítő V. 1885. 1—8.
[4] *Némethy.* A múlt századokban Budán létezett jámbor társulatok. Sz. László-társ. jegyzőkönyve. 1877. 47.
[5] *Knauz.* A budai káptalan regestái. Magyar Tört. Tár. XII. 152.
[6] Bonfinius Dec. III. Lib. VIII. *Turóczi*, Pars IV. cap. LX. *Ranzan* Indice XVIII.

[1] *Szerémy* i. m. 48.
[2] Kimutattam: Arch. Értesítő 1885. 6. l.
[3] Károly család oklevéltára II. 342.
[4] Magyar Sion. 1868. 568.
[5] M. O. D. L. 1059. — *Knauz* Monumenta Strig. II. 428., 429., 693.
[6] M. O. D. L. 1059.
[7] Mon. Vatic. S. I. T. II. 106. *Knauz* Mon. Strig. II. 693. Anjou okt. I. 693., 699.
[8] *Schier*, Buda Sacra. 51.
[9] Zichy család oklevéltára, II. 259.
[10] *Schier*, i. h. 52.
[11] M. O. D. L. 6296.
[12] *Schier*, i. m. 52.
[13] Eszt. érseki ltár. Archivi veteris 46.

1460—1478. *Pál*, több okmányban említtetik.

1487. *István*. Plébániája számára tekintélyes alapítványt kap.[1]

A XVI. században voltak ismeretlen években:

Jakab, ki Nyás Dömötör egyetemes érseki helynökhöz írt magánleveléből ismeretes.[2] Őt követte:

Mátyás, ki Bakács eszt. érsek (1497—1521) parancsára két papot elfogatott.[3]

1515—1530. *Benedek*, kalocsai őrkanonok a szent Annának szentelt kápolna iránt Stochæus karmelita főnökkel egyezkedett,[4] templomának alapítványait összeírta.[5] Említi Szerémi, hogy a mohácsi vész előtt hadi költségekre ő szedte be a templomok kincseit.[6] Az 1530-iki budai ostromban is részt vett.[7]

A mi az itt bemutatott pecsétet illeti, be-

válik a XIV. századba, tehát nem sokkal az oklevél kelte (1375) előtt készülhetett. Körirata:

✠ S. LADIZLAI PLEBANI ECCLESIE B. MARIE MAGDALENE DE CASTRO BUDENSI.

Azaz: Sigillum Ladizlai Plebani Ecclesiæ Beatæ Mariæ Magdalenæ de Castro Budensi.

Készítése a sphragistica remekének mondható; Magdolna alakja balra fordulva, az alabástrom edényt tartja baljában. Az egész alakban sok festőies van, redős ruhája a kor divatjának megfelel. A talapzat, melyen áll, a legrészletesebben van kidolgozva. Az alak körül csínos csillagok vannak elhintve. A pecsét zöld viaszba van nyomva, s zöld és meggyszín zsinórról függ.

[1] Eccl. Cam. 41. cs. 76. sz.
[2] Formularium Strig. 38. sz.
[3] U. o. 54. sz.
[4] *Knauz*, A budai kápt. regestái. XV. sz. i. h.
[5] U. o. 152. sz.
[6] *Szerémi*, Emlékirat Magyarország romlásáról 115.
[7] U. o. 287.

Az oklevélnek[1] reá vonatkozó szavai ezek: «Nos, Ladislaus ecclesiæ beatæ Magdalenæ plebanus de castro Budensi . . . In memoriam firmitatemque perpetuam præsentes litteras nostras privilegiatas pendentis authentici sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum in festo beati Antonii confessoris, Anno Domini MCCC. septuagesimo quinto».

II. Szent-Gellértről nevezett plebánia Gellért nevű plebánosának pecsétje.

Mielőtt emez érdekes pecsétet bemutatnám, a plebánia-templom történetére vonatkozó néhány ismertető adatot kell előrebocsátanom.

Szent-Gellért vértanú püspöknek szentelt plebánia templom Kelenföldén, vagyis Kispesten volt.

Kelenfölde a XIV. században, a mely időből a pecsét való, nemcsak a mai vár és Gellérthegy között levő völgyben terült el, hanem magában foglalta a Gellérthegyet és az ettől délre elterülő lapályt is. Mint plebániához, hozzátartozott fiókként két község, kántorral biró templomaikkal (capellæ magistrates), névleg Eörs és Sassad. Ezek idővel önállókká lettek.

Kelenfölde maga is két helységből állt, a villa Creynfeld, vagy minor, máskép parvus Pest, mely a két hegy között terült el, Szent-Gellértnek szentelt plebánia-templommal; továbbá Szent-Erzsébetfalvából, a János lovagok kórházi templomával az alsó hévizeknél, mely: «Hospitalis Ecclesia sanctæ Elisabethæ de Kelenfeld alias Krenfeld» nevezettel birt.

A kelenföldi plebánia-templom — mondják kútforrásaink[2] — ott volt, a hol Szent-Gellért vértanúságot szenvedett. Névleg a helységben, nem pedig szorosan a helyen, a hol feje sziklán szétzuzatott; mert a hegy tövében, a Duna áradásának kitett szikla helyén, a hová a hegyről még több szikla is eshetett, nem hiszem, hogy építettek volna plebánia-templomot: hanem azt hiszem, a képes krónikának[3] szavait, a melyben először történik e körülményről említés, csupán a helységre kell érteni.

Még csak azt akarom megjegyezni, hogy Szent-Gellért Székesfehérvárról jövet Diósdnak jött s onnan a mai Kamarai-erdőn át a budaeörsi útra vágott át, mely akkor: «Magna via Albensis»-nek, fehérvári nagy útnak neveztetett[4] ellentétben amaz úttal, mely manap Tétény és Budafokon át, a Szent-Gellérthegy tövében ve-

[1] M. O. D. L. 6296.
[2] Marci Chronica de Gestis Hungarorum. — Muglen Krónikája. — Thuróczi Krónikája és Bonfini Decadesei.
[3] Nunc in eadem loco ubi contritum est caput ejus in honorem beati Gerhardi martyris ecclesia sub monte apparet fabricata.
[4] Az 1300. évbeli határjárásban. Hazai oktár I. 93.

zet Budára, mely akkor, a Budafok és Gellérthegy között volt s részben még most is létező mocsárok (Lágymányos) és a Dunának közelsége miatt a Gellérthegy tövéhez, melynek szikláit mosta, kevésbé volt használatban. Azért a rév nem lehetett — mint többen vélik, — a Gellérthegytől délre, hanem északra, ott a hol a mai Tabán van, annál is inkább, mert a Duna balpartján, ezzel szemben fejlődött Pest.

Ezekből bizonyos, hogy Szent-Gellért Fehérvárról jövet a mai Tabán felé tartott s egész a Dunaparthoz érkezve hurczoltatott fel a hegyre, a melyről letaszíttatott. Tehát temploma sem lehetett a hegy déli tövében, hanem az éjszakiban, ahol, az ott elterjed városban plebánia-templom volt, melynek kegyúri jogát IV. Béla király 1237-ben, meggyilkolt anyjának Gertrudnak lelke üdvére, a cisztercziták számára alapított Béla-forrása nevezetű, ukurdi apátságnak adományozta,[1] a mi által azonban a veszprémi püspök jogaiban rövidséget szenvedett, azért a plebániának birtokába IV. Béla a püspököt 1269-ben ismét visszahelyezte.[2]

A templom mint kegyelemhely, Szent-Gellért pedig pestis ellen mint pártfogó tiszteltetett, azért számosan tettek le benne hálaadományokat.[3]

Lelkészei közül csak néhány ismeretes. Ilyenek: 1351-ben *Péter*, a kihez VI. Kelemen pápa levelet intézett,[4] 1392-ben *Miklós*, a ki: «Rector parochialis Ecclesiæ Sancti Gerardi sub monte Pesthiensi» jelzéssel fordul elő.[5]

A XIV. században volt *Gerhard* is plebánosa Szent-Gellért templomának, a kinek pecsétjét itt bemutatni kívánom.

A pecsét legendája tanuskodik provenientiájáról, mely román stylű majusculákkal írva ez:

✠ S. GERHARDI PLEBANI SCI GERH.

Azaz: «Sigillum Gerhardi plebani sancti Gerhardi.»

[1] *Fejér*, C. D. IV. I. 60.
[2] *Wenzel*, Árpádkori okt. I. 99. *Fejér* C. D. IV. III. 398.
[3] *Jovius*. Hist. sui temporis. L. XXXVIII. 1550. kiad. 360.
[4] *Theiner*. Mon. hist. hung. I. 798. MCCXX. sz.
[5] *Schier*. Buda Sacra 72.

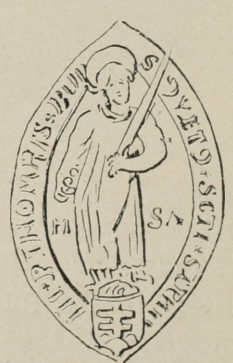
Maga a pecsétnyomó a nemzeti Muzeum tulajdonát képezi. A leltári feljegyzés szerint Budán találtatott 1838-ban. Anyaga sárga réz. Alakja kerekded lemez nyél nélkül. Tárgyát hat szárnynyal biró cherub-fej képezi, mely gyöngysor és mély vonalból képezett négy karaly (Vierpass) által van szegélyezve. Sajátságos, hogy a pecsét mezeje mélyebb, mig a legendája magasabb. A mi a mellett tanuskodik, hogy a typarium viasz nyomásra készült.

III. A pálosok buda-elővárosi szt. István első vértanúról nevezett templomának pecsétje.

E pecsét 1488-ban szt. Imre herczeg napján (nov. 5.) Buda elővárosában a pálosok szt. István vértanú zárdájában kelt oklevelen van, melyet Gergely, az esztergomi tartomány vikáriusa s a nevezett zárda perjele állított ki.

A pecsétre vonatkozó része az oklevélnek[1] ez: «Nos, frater Gregorius, vicarius districtus Strigoniensis, prior, totusque conventus fratrum heremitarum sanctissimi Augustini episcopi et confessoris in alma *ecclesia sancti Stephani, protomartyris in suburbio civitatis Budensis* fundata. . . ., quibus *sigillum novum* dicti conventus nostri est impressum.»

A pecsét mandola alakú, tárgya szt. István első vértanú egész álló alakja, baljában a vér-

tanúk jelét, pálmaágat, jobbjában vértanúsága eszközeit, köveket tart.

Belől a jobb kéz alatt és vele vízirányosan a baloldalon két-két szám látható, nézetem szerint 1487.

A szent lábainál czímer, a hármas halomból kiemelkedő kettős kereszt. Körirata:

S. 9VET9 * SCTI * STPHNI * PTHO M'RIS * BVD.

Azaz: Sigillum Conventus Sancti Stephani Prothomatyris Budæ.

[1] Keszthelyen a gróf Festetics család ltárában. Misc. 690. Ez adatokat *Nagy Imre* úr szívességéből bírom, kinek ezennel is hálás köszönetet mondok.

Felette érdekes, hogy eddig Buda helyrajztörténetében e templom teljesen ismeretlen volt. Sőt még a pálos rend történetírói sem tesznek róla említést. Csupán homályos ismerete létezett annak, hogy a pálosok, Buda mellett volt szt. Lőrincz zárdájukon kívül, még Budán is két zárdát bírtak: Ad S. Paulum és B. Mariæ Virginis. Előbbiről némelyek[1] vitatták, hogy a várban, mások,[2] hogy a vízi városban állt. Utóbbit csak a Tabula Monasteriorum[3] említi. Nem tévedek, ha azt hiszem, hogy a zárda és curiája sz. Pálnak volt ugyan szentelve, a ki a rendnek védszentje vala, de nem a templom, melynek védszentje sz. István, első vértanú volt. Legalább az előttem ismeretes oklevelekből ezt bírom kihozni. Ezek elseje[4] 1398. nov. 25-én kelt; ebben a pálosok eme templomát illetőleg ez áll: «In suburbio dictæ civitatis Budensis penes fundum curiæ sancti Pauli .... extra murum sub eadem domo præfatæ sancti Pauli a parte Danubii.» Ezekből bizonyos, hogy szt. Pálnak ház és curia volt szentelve, Budán az elővárosban a Duna mellett. A másik[5] 1544-ből ezeket tartalmazza:

«Monasteriis fratrum Heremitarum *Beati Pauli* Heremitæ et Beatæ Mariæ Virginis supra Veterem Budam existentem.» Ebben is csak monostor említtetik, mely szt. Pál remetéé volt, s nem a templom, mint az az 1488-beli okmányban megnevezve van.

Kiváló figyelmet érdemel az oklevél tartalma is. 1481-ben ugyanis Septhei Péter mester királyi udvari jegyző, a budai határban fekvő három szőllejét bizonyos misékért a templomnak hagyta. E szőllők kettejét a rendtagok eladták, hogy templomukat átalakíthassák («ad reformationem ecclesiæ»). Az említett mester ekkor hogy alapítványát nevelje, öt darab értékes könyvét a templomnak ajándékozta.

Névleg: «Auream cathenam, Secundam secundæ sancti Thomæ; Sermones sancti Bonaventuræ de tempore et sanctis, Unam bibliam» és végre: «Chronicam Hungarorum» mindnyáját nyomtatásban. Ezek fejében kötelezték magokat a rendtagok, Rohonczi István a magyar tartomány helynöke jóváhagyásával, hogy hetenkint két misét, névleg csütörtökön és pénteken fognak a bold. szűz conceptiója tiszteletére mondani. Ezt erősítette meg 1488-ban nov. 5-én Gergely perjel a bemutatott, felette érdekes pecséttel.

[1] *Schier*, Buda Sacra 53. *Knauz*, A szent Pálról czímzett budai pálos zárda. Magyar Sion 1865. 920—923.
[2] *Rupp*, Budapest Helyrajzi Története. 173.
[3] Tabula Monasteriorum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitæ sub corona regni Hungariæ, quorum catalogum retexit Cardinalis Pázmán. 1629. Meg van különböztetve e zárda a «B. M. V. de Alba Ecclesia»-tól, mely külön említtetik fel.
[4] M. O. D. L. 8373.
[5] N. R. A. 567. cs. 9. sz. az országos levéltárban.

IV., V. A pálosok pesti conventjének két pecsétje.

A nemzeti Muzeum pecsétnyomó-gyüjteményében a pesti pálosok conventjének két pecsétnyomója őriztetik. Mindkettő XVIII. századbeli, s csak azért tartozik az általam felsoroltak keretébe, mert a pálosrend hazánkban meg lőn szüntetve s rendháza is megszünt. Ma a kath. tud. egyetem és a központi papnövelde van benne.

A rendház történetét itt ismertetni nem tartom szükségesnek. Tettem azt máshol.[1] Itt csupán azt említem, hogy a pálosok Pesten 1688-ban telepedtek meg, és Kisasszony (Nativitas B. MV.) tiszteletére szentelt díszes templomukat és zárdájukat maguk építették.

Rendházuk mig kisebb terjedelmü volt, residentia czímmel birt, eme időbeli pecsétje is megvan ily körirattal:

S. RESIDE . PESTIENSIS O. S. P. P. E. 1702.

Midőn az conventussá emeltetett, megváltoztatta pecsétnyomóját és ily feliratot készíttetett:

SIGILLUM PATRUM CONVENTUS PESTIENSIS ORD. S. PAULI P. E.

Ugyanekkor kisebb pecséttel is kellett birnia a conventnek, mely a majussal ellentétben minusnak neveztetett.

Leírásukat mellőzöm azért is, mert a térszűke nem engedi, de azért is, mivel különben is ismeretesek. Oroszlánok, pálmafa, holló kenyérrel csőrében, képezik tárgyukat.

VI. A salvatoriánusoknak nevezett ferenczieк sz. Péter apostolnak szentelt zárdájának pecsétje.

Pesten és Budán az assisi máskép seraficus szt. Ferencz rendének tagjai egyidejüleg telepedtek le; Budán 1269—1270 körül épült fel zárdájuk. Pesten először 1268-ban történik róluk említés.[2] Kezdetben: «fratres ordinis Minorum S. Francisci» egyetemes névvel neveztettek, később a conventuales jelzőt vették fel. A XV. században ezektől Julian bibornok pápai követ intézkedésére az observansoknak, vagy cseribarátoknak nevezettek nyerték meg e két zárdát s ezek egyik tartománya, mely az Üdvözítőről bírja nevét (salvatoriánusok), bírta a pestit 1710-ig, a midőn a szűz Máriáról nevezett magyarországi tartománybeliek, mariánusok, kapták meg azokat. Az alábbi pecsét a salvatoriánusoké volt, a mire körirata vall:

[1] A pesti főtemplom története.
[2] *Balázsovics*. Brevis Historia Conventuum. 125.

✝ SIGILL. CON. PEST. OR. S. FRAN. PRO. H. S. S.

Azaz: Sigillum Conventus Pestiensis Ordinis Sancti Francisci Provinciæ Hungaricæ Sancti Salvatoris.

Készítésének idejét, habár a salvatoriánusok a pesti zárdát 1444 óta bírták, mégis csak a XVIII. századba teszem. A pecsétnyomó a gyöngyösi zárda rendtartományi levéltárában őriztetik. Sárgarézből készítve, a nevezett időszakban használt alakban. Felette érdekes a pecsétnek tárgya, *szt. Péter apostol* a kulcsokkal, a mi bizonyságot tesz a mellett, hogy a salvatoriánusok birtokában, zárda és templom szt. Péter apostolnak vala szentelve. Alcantara szt. Péter nevét, melyet jelenleg bír, csak 1710 után nyerhette.

VII., VIII., IX. Az observánsoknak nevezett ferenczieк budai zárdájának három pecsétje.

A nemz. Muzeum sok ezer pecsétnyomója között el van helyezve az observansoknak nevezett Szent-Kapisztrán tartománybeli ferenczieknek, sebhelyezett (stigmatisatus) Sz.-Ferencz tiszteletére emelt zárdájuk és templomuknak három pecsétje.

I. Lipót király 1691-ben e szerzeteseknek, mivel akkor, midőn Buda a török iga alatt volt, nem tekintve a legnagyobb nehézségeket, üldözéseket, a keresztények számára az isteni tiszteletet teljesítették, templom és convent számára a Duna mellett a vizivárosban, terjedelmes területet jelelt ki. II. József császár parancsára eme, a Szt.-Ferencz sebhelyei tiszteletére szentelt zárda tőlük elvétetett és a Szt.-Erzsébetről nevezett apáczáknak adatott, a hol szegény nőbetegek számára kórház építtetett. A ferenczieknek kárpótlásul ugyanazon fejedelem az országúti plebániát a bőujjúaknak (de larga manica) nevezett Szt.-Ágoston rendűek Szt.-István első vértanúnak szentelt conventjével és telkeikkel együtt adományozta. A minek következtében mindhárom pecsétnyomójuknak használata megszünt.

Ezek elseje ezüst, kerek alakú. Legendája:

✝ SIGILLVM CONV. SAN. FRANCISCI OBS. BVDÆ.

Tárgya Szerafikus Szt.-Ferencznek valamely templomkapu előtt térdelő alakja, kitárt karokkal. Égfelé emelt szemeivel a levegőben lebegő keresztre feszített üdvözítőre tekint.

A második pecsétnyomó tojásdad alakú, valamivel kisebb mint az előbbi, tárgya is ugyanaz. Legendája:

SIG. FRANCISC. BVDÆ 1742.

A harmadik tojásdad alakú. Tárgya hasonlít az előbbiekéhez. Körirata:

S. FRANCISCVS BVDÆ.

Mindhármat a nemzeti Muzeum Cimeleothecája említi a 7., 8. lapon, a 12., 13. és 14. számok alatt.[1]

X. A szentháromságról nevezett, rabkiváltó szerzet Ó-Buda mellett volt, kisczelli zárdájának pecsétje.

E pecsét ugyancsak a XVIII. századból való, de mivel oly testület zárdájának pecsétje, mely már többé nem létezik, azért beleillik a Budapesten volt egyházi testületek pecséteinek sorozatába. Körirata:

MINISTER CONV V BVDENSIS.

Azaz: Minister Conventus Vetero-Budensis.

Tárgya a rendnek jelvényét képező kereszt, melynek függélyes vonala vörös, a vízszintes

pedig kék, a mi heraldikailag is jelezve van. A kereszt díszes szegélyű pajzsnak közepét foglalja el, mely felett ötágú, nyilt korona van.

A rendház történetéből röviden megemlítem, hogy azt vásonkeői Zichy Péter grófnak özvegye született Bercsényi Zsuzsánna grófné 1738. márcz. 20-án kelt oklevelével alapította.

A zárda alapköve 1745. aug. 12-én, a templomé 1747. aug. 27-én tétetett le Zichy Ferencz,

[1] Midőn a budai sz. Ferenczieк pecsétnyomó-gyűjteményét, mely 34 darabot foglal magában, az Egyházművészeti Lapban (1882. 101—104, 142—147 és 174—178-ig) ismertettem, hangsúlyoztam, hogy gyűjteményükből e darabok hiányzanak. Most van alkalom ezeket is bemutatnom.

győri püspök által. A templom, mint kegyhely igen tiszteltetett s az emlékszerűleg épült zárdával együtt festői látványt kölcsönzött az egykori Aquincum tájának.

II. József parancsára 1784-ben február 1-én ütött a végső óra a rend és zárdája számára. Előbbi eltöröltetett, utóbbiból kaszárnya, utóbb katonai kórház lett; most üresen várja további sorsát.

* * *

Záradékul a nagy Praynak a sphragisticai gyűjteményekről mondott szavaival: «Kitünően cselekszik, s magának a tudományok körül nem közönséges érdemeket szerez, a ki ily emlékeket, kivált nemzete és hazája sajátjait szorgalommal gyűjti, megőrzi és közhasznúvá teszi», fordulok mindazokhoz, a kik régi pecsétek, vagy pecsétnyomók birtokában vannak, s kérem, ne rejtsék el azokat továbbra is szekrényeikben, hanem akár maguk, akár társulatunk által tegyék azokat közhasznuakká. Megbecsülhetetlen lehet a haszon, melyet ily módon a sphragistica, heraldica, genealogia, sőt maga a történelem is nyerhet. Ismerek magam is néhány tekintélyes gyűjteményt, melyek megérdemelnék, hogy leltáraik közkincscsé tétessenek. Ilyenek a nemz Muzeum régiségi osztályának pecsétnyomói. A főváros levéltárának pecsétnyomó-gyűjteménye. A Salvatorianusok gyöngyösi zárdájának pecsétnyomógyűjteménye, mely nem egy történelmi kérdés megfejtésére szolgálhatna adatokat.

Vannak azonban gyűjtemények, melyek a közérdeknek máris hozzáférhetővé tétettek, leltározva, sőt leltáraik már publicálva vannak is. Minden bizonynyal első helyen említhetem fel dicsérőleg az országos levéltárt, mely az általa őrzött okmányok pecséteinek czédula-catalogusát már 1526-ig összeállította, melynek segélyével sikerült az elmondottakban, több igen érdekes, eddig ismeretlen pecsétet bemutatnom. A buda-országúti ferenczieк gyűjteményének ismertetését az Egyházművészeti Lapban már említettem volt. Ide sorozhatnám még saját gyűjteményemet, melynek (29 typariuma és 335 pecsété közül) több becsesebb darabja szintén már ismertetve volt.

Vajha az elmondottak ügybuzgalomra serkentenék mindazokat, a kiknek alkalom és mód adatott a magyar sphragistica bármely irányát az általuk ismert anyag közzétételével fejleszteni, de a birtokukban levő sphragisticai kincset értékesíteni is.

NÉMETHY LAJOS.

SZAPÁRY VAGY SZÁPÁRY?

(Második és befejező közlemény.)

II.

Ezen értekezés első részében [1] olvashatók valának a Szapáry család multjára vonatkozó levéltári adatok a XVI. és XVII. századból a család neve változatainak kimutatására; minthogy pedig a család nevét annak veszprém-megyei ősi birtokától Szapár helységtől vette: szükséges eme helység multját is földeríteni. De ez nem történhetik oly nagy *levéltári* halmaz segélyével; mert Veszprém vára és városa összesen tíz török ostromot állott ki, melyek pusztításai sok kárt okoztak a veszprémi levéltárakban is.[2] Azonban a magyar *irodalom* mégis nyújt annyi adatot és érvet, hogy általuk remélhetőleg czélunk eléréséhez juthatunk.

Szapár helység multjának megvilágítása még azért is szükséges; mert általa bizonyossá lesz az, hogy a Szapáry család tagjai mindenkor törzsökös magyarok valának.

Szapár helység a Bakony-erdő északkeleti végében, a Vértes-erdő kezdetének közelében, 1200 holdnyi területen fekszik; lakosai még az avarok pusztulásakor, a magyarok bejövetele előtt telepedtek meg azon vidéken. Nem csak Szapár területén, hanem az egész környéken is tótok laktak a török uralom előtti időben, kik túlnyomólag állattenyésztéssel és a vele járó kézművekkel foglalkozának, mire a Bakony erdősége legjobb alkalmul kinálkozott.

Habár a magyar népetymologia az ottani helységek neveit átalakítani törekedett, mégis világosan kitünik azok tót eredete és értemény.[1]

Szapártól északra feküsznek: Csatár (csadár, magyarúl kormozó, közelében van az újabb telepítvényű Koromló puszta); mellette Csátka (csádka, kormocska); tovább innen Ács-Teszér (tótul teszár, magyarul ács); Súr (stúr, skorpió); Dolosd (dlozsda, tartozóság).

[1] Ezen értekezés első része megjelent a «Turul» f. é. 31—35. lapjain.

[2] Veszprém vára háromszor állott török uralom alatt: 1552—57-ig, ismét 1564—66-ig, végre 1563—98-ig, később pedig a város még 1600, 1655, 1663 és 1664-ben volt pusztító török harczok színhelye.

[1] A magyar népetymologia ide vonatkozó rendszeréről a III. czikkben szólunk.

Szapártól keletre: Csernye (csernya, cserzés); Mecsér (mecsár, kardkészítő); Eszény (jeszény, kőrisfa); Aka, Veleg, Balinka, Bodajk (Aká, Veliká, Malinká, Vodájka).

Szapártól délre: Jásd (jázda, lovasság); Tés (tésk, szűkület); Inota (hinutya, elveszés).

Szapártól nyugatra egész tündérrege képződhetnék a helynevekből: Nána (Anna-asszony), Dudar (dúdar, dudás), Esztergár (sztrigár, boszorkányozó tündér, közelében Tündér major), Zircz (zsirecz, makkoló), Borzavár (Borisavar, Borcsa főzése), Porva (poprava, vesztőhely); Csesznek (cseszn'ák, fokhagyma, közelében Hajmás-puszta), Oszlop (sztlop, sárosaiasan szlúp, támasz), Csetény (scsetení, kerülős).

Ezek tehát hajdanában mindnyájan tót helységek valának; de a török uralom után új telepítések által némelyek elnémetesedtek, ujabban már többen közölök el is magyarosodtak.

Szapár helység határában a mohácsi vész előtti időben *vár* is állott, melynek romjai a 311 öl magasságú Sánczhegyen még most is láthatók. Hogy e vár nem lehetett nagyon jelentéktelen erőd, kitűnik Veszprém-Szala megyék összefüggő vár-rendszerének áttekintéséből, mely következő fejlődést mutat.

Ha a Balaton nyugati végétől Győrig, innét ismét Fehérvárig, innét végre a Balaton irányában a kiinduló pontig összekötő vonalakat képzelünk, egy nagy várháromszög áll elő a következő erődökkel:

Győrtől délnyugati irányban állottak: Pápa, Somlyó, Káptalanfalva, Kajánföld, Sümeg, Tátika, Rezi, Pogányvár és Szalavár a Balaton végénél.

Győrtől délkeleti irányban: Szentmárton, Csesznek, *Szapár*, Csikling, Köveshegy, Fehérvár.

A Balaton irányában délnyugatról északkeletre: Szalavár, Keszthely, Ederics, Szigliget, Badacson, Falad, Vérkut, Aszófő, Örs, Csikvár, Fehérvár.

Ezen nagy vár-háromszögben a Balatonnal párhuzamban még két várvonal képződött nyugatról kelet felé haladva.

A megyék középvonalán: Sümeg, Csobáncz, Hegyesd, Nagy-Vásony, Billegő, Veszprém, Rátót, Palota, Fehérvárhoz.

A Bakony középvonalán: Somlyó, Döbrente, Ujvár, *Szapár*, Csókakő, a Vértesrerdő váraihoz.

Ezekből láthatjuk, hogy mind a győr-fehérvári, mind a bakonyi várvonal Szapár várán ment keresztül, és így Szapár vára Fehérvár, Veszprém, Pápa, Győr és Tata erős várak központját képezte; tehát nem lehetett nagyon jelentéktelen erőd strategiai szempontból sem, legalább a lőpor feltalálása előtt.

De az is kitünik ezen áttekintésből, hogy a vár tulajdonosa, a Szapáry család, nem lakott együtt a helység tót lakóival, hanem a vár képezte a tulajdonos családi lakhelyét, hol magyar környezettel, magyar társalgással, a megyei gyűléseken magyar politikával élt a magyar haza javára.

Még a lőpor és ágyú feltalálása után is jó szolgálatokat tehetett a szapári vár legalább a bakonyi rablók fékentartására; de midőn a török hatalom Székes-Fehárvárott is megfészkelte magát, és így a közeli Bakony birtokába jutott, Szapár vára már tarthatlanná vált.

Székes-Fehérvár elesése (1543) után a török rablók legdúsabb zsákmányt találtak Szapár és környéke állattenyésztésében. Fegyveres török katonák barangolták be a Bakony legközelebbi részeit és többnyire ellenállás nélkül hajtották el a szarvasmarhákat, kecskéket és juhokat Fehérvárra és később a Palota és Veszprém váraínál tanyázó török táborok élelmezésére is.

Szapár vára magyar és területének tót lakossága ily körülmények közt szétoszlott és menekült ahová tudott. A házakban megmaradniok sem volt tanácsos; mert a török rablók kínzással is kényszerítették a lakókat barmaik előadására. Inkább tehát az erdőség rengetegeiben bujkáltak a szegény tótok barmaikkal együtt, míg azokat a törökök lassanként el nem kapkodták tőlük: utóbb már csak kecskék és juhok tenyésztésére szorítkoztak, míg ezek is el nem raboltattak tőlük; végre a nép csak a sertéstenyésztés által tartotta fön magát, mert a török, mint a zsidó, nem eszik disznóhúst.

Fehérvár elesése után *Szapáry György*, mint 15—16 éves egyetlen fiörökös, Győrmegye szélére, Asszonyfalvára menekült, hol Csesznek és Szentmárton várainak ótalma alatt várta be az események fejlődését.

Kilencz év mulva (1552) Veszprém vára is török kézre kerülvén, elenyészett a remény Szapárra visszatérhetni: Szapáry György tehát, mint nagykorú nemesember, nőül vette Asszonyfalvay Annát, és vele megmaradt továbbra is Asszonyfán. Ez időben már szülői is elhaltak, Szapár vára és helysége elpusztult; az egész ősi birtokból elhagyott puszta (desertum prædium) lett a török uralom alatt.

Veszprém ötévi török járom után 1557-ben rövid időre felszabadúlt ugyan, midőn a káptalan is visszatért; de már 1564-ben ismét török hatalom alá került. Ezen állapota sem tartott sokáig: Salm Eckhart pozsonyi főispán 1566. június 24-én Veszprémet, július 6-án pedig Tatát visszafoglalta, megelőzvén Szulejman ide érkezését, ki nem sokára Szigetvár bevételénél meghalt.

Most Veszprém egy negyedszázadon át királyi kormányzás alatt maradt ugyan; de ez Szapár sorsán semmitsem könnyített; mert a törökök nem Veszprém, hanem Fehérvár felől zaklatták és pusztíták Szapárt és környékét. Ily

körülmények közt Szapár továbbra is elhagyott puszta maradt.

Ezen idő alatt Szapáry György fia *Szapáry István* Asszonyfán fölnevekedvén, mint nagykorú nemesember nőül vette Fábián Pál leányát Annát (1575 körül) és vele győrmegyei *Bácsa* helységben telepedett le, az Asszonyfa közelében fekvő Néma, Barba, Écs pusztákon levő anyai birtokok kezelését sógorára Asszonyfalvay Istvánra hagyván. Ekkor fölvette a «bácsai» (Stephanus Czapary de Batcha) előnevet, ezzel mintegy tanusítván, hogy az elhagyott és elpusztult Szapár birtokra azon időben nem is volt érdemes valami súlyt helyezni.

Tizenkét év mulva (1592) szülőinek elhalálozása miatt családjával visszatért Asszonyfa közelébe *Alsok* helységbe, mely Szentmártonnak akkori neve vagy pusztája volt. Itt ismét az «alsoki» (Stephanus Zapary de Alsok) előnevet vette föl, még mindig nem tartván érdemesnek az elpusztult Szapár nevét használni prædicatumul.

Végre megjött a legnagyobb török förgeteg Szinán nagyvezérrel, mely már 1593. szeptember végén *Veszprémet* és *Palotát*, a következett (1594) évben pedig júliusban *Tatát* és *Szentmártont*, szeptemberben *Győrt*, októberben *Pápát* juttatá török uralom alá. Ezen borzasztó emberi förgeteg, ha még talált valamit a Bakonyban dúlt török pusztítások után, mind elsöpörte; újra elpusztítá Szapárt is, szétverte tót lakóit, elhajtá barmait, felgyújtá viskóit; elpusztítá Asszonyfát, Alsokot és a többi győrmegyei falvakat egész a Rába folyóig, mely azután a határvonalat képezte a hódoltsági és a szabad Magyarország között.

Szapáry István így mindenéből kipusztulván, Győr elesése után a megyénél sem találhatván jövedelmező foglalkozást, kénytelen lett családjával együtt Trencsénmegyébe átköltözni, hol Telekessy István őt Lednicze várában fogházfelügyelővé tette, Dochnányon pedig nemesi házzal ajándékozta meg.

Itt 1602. február hónapban statutio tartatván, ennek jegyzőkönyvében ő «szapari Czapary István» néven említtetik.[1] Ez az első eset, hogy történelmi okmányban Szapár puszta neve előfordul, és szintén első eset, hogy a család azt előnévül használja.

Hogy Szapáry István sem a «bácsai», sem az «alsoki» előneveket már nem használta többé, hanem a veszprémmegyei elhagyott puszta nevét kezdé előnévül fölvenni, ennek két fontos oka volt: először is Bácsán nejének, Alsokon anyjának voltak birtokai, tehát röstelte azokat előnévül használni; másodszor Szapár puszta atyai birtoka volt, és 1602-ben igen jó hírek érkeztek annak vidékéről.

Már 1598-ban Győr, Tata, Veszprém és Palota fölszabadultak a török uralom alól; 1600-ban a törökök a januári nagy hidegben a folyók befagyását felhasználván, támadásokat intéztek Palota, Veszprém és Pápa ellen, de mind a három vártól csúful visszaverettek; 1601-ben pedig Székes-Fehérvár is visszakerült tőlük, habár csak másfél évi szabadságra; de ezen hírek 1602. február hónapban (a ledniczei statutio idején) oly vérmes reményekkel tölthették el Szapáry István kebelét, hogy örömmel veheté fol ősi birtokának nevét prædicatumul.

Azonban a «szapári» előnév fölvétele még nem jelenté azt, hogy a család Szapárra ment lakni; mert Fehérvár a ledniczei statutio után félév mulva (1602. szept. 1.) ismét török uralom alá került, és vele Szapár és környéke tót lakóinak szenvedései újra kezdődtek.

Végre 1606-ban megköttetvén a bécsi és zsitvatoroki béke, Szapáry István visszatérhetett Győrbe, és itt nemsokára megyei tisztséget is nyert. Már 1611-ben követül küldetett a kassai országgyűlésre, 1613-ban pedig kir. adófelügyelővé (dicator regius) neveztetett ki; egy év múlva megyei táblabiróvá lett, megtartva az adófelügyelői hivatalt is, melyről később (1618) mondott le; 1620-ban megújíttatá elveszett nemeslevelét a Szapáry család számára, és végre öt év múlva meghalt Győrött. Tehát ő sohasem lakott Szapáron; tótul ugyan beszélt, legalább Trencsénmegyében, de azért magyarul társalgó és magyarul érző nemesember volt.

Még inkább magyar nyelvű és szellemű volt fia *Szapáry András*, ki mindjárt atyja halála után Győrmegye tisztviselőjévé lett; már 1630 körül szolgabiró volt és ezen minőségben szerezte meg 1631-ben *Bana* elhagyott pusztát Komárommegyében Szilágyi Pálnak János és Mihálynak László fiától. Ez által tekintélye annyira emelkedett, hogy 1632-ben Győrmegye őt a szombathelyi részországgyűlésre követül küldötte, a következett évben alispánnak is kijelölte, de ekkor Dallos János alispán ellenében kisebbségben maradt. Két év mulva (1635) Valticher Márkkal együtt *Bábolna* komárommegyei pusztára nyert kir. adománylevelet Bony Péter és Sey János kihalási czímén, melyre nádori parancs erejével az iktatás is megtörtént. Ennek következménye az lett, hogy ő a következő (1636) évben a győrmegyei folkelő-nemesség kapitányaul megválasztatott, egy év mulva pedig (1637. május 8.) alispánná lett, mely tisztségében épen hat évig (1643. május 8-ig) működött, és 1643-ban mint már a mult évben kinevezett tanácsos a pozsonyi kir. kamarához ment át. Ezen hivatalában eszközölte ki azt, hogy fia *Szapáry Péter* 1650-ben kir. adomány-

[1] A ledniczei statutio ide vonatkozó része olvasható a Történelmi Tár 1887. évi folyamának 256—257. lapjain.

levelet nyert a fehérmegyei *Ercsi*, Rácz-Szentpéter és Besenyő birtokokra, melyek Dombay Pál kihalási czímén jutottak királyi adományozás alá.

De még Szapáry Péter sem lakott Szapáron és a család sem tudott tótul, hanem mindnyájan magyar nyelvűek és szelleműek voltak. Ez kiviláglik az 1660-iki osztálylevélből is, mely a győri káptalan előtt magyar nyelven állíttatott ki, melyben ez is áll: «Otödször Szapár nevű prædium præcise fiuágnak maradott».

Ezen okmányban az ősi birtok világosan Szapár (nem Szápár) néven említtetik és röviden pusztának neveztetik, mely rövidség és közömbösség azt is tanusítja, hogy az még mindig elhagyott puszta volt, mely nem lehet a család székhelye.

Szapáry Péter ezen osztálylevél után török fogságából kiszabadulván, nemsokára Mosonymegye alispánjává lett, hol megszerzé *Csún* horvát helységet; de azért ő családjával együtt magyar maradt, és még 1683-ban is Szapáry Péternek írta magát.[1]

Midőn 1686-ban Buda, 1687-ben Palota és 1688-ban Fehérvár is a török uralom alól végkép felszabadult, csak ekkor jött el Szapár és környékének szabadulási órája is.

Látjuk ezekből, hogy a török uralom egész ideje alatt (1543—1688) Szapár folytonosan elhagyott puszta (desertum prædium) volt, és ezen egész másfélszáz év alatt a Szapáry család nem lakott Szapáron; tehát se el nem tótosodott, se el nem törökösödött, hanem folytonosan magyar jó hazafiakból állott.

De még a török uralom (1688) után sem sietett a Szapáry család Szapár benépesítésével és székhelyének oda áthelyezésével.

Szapáry Péter 1687-ben Vasmegyében a terjedelmes muraszombati uradalmat megszerezvén, mint alországbiró és 1690-től fogva mint *báró*, mindenesetre többrebecsülte az ottani szép kastélyt a szapári várromnál és összedőlt viskóknál. De új nagy uradalmának gondjai sem engedték, hogy a távolabb eső Szapár pusztára különös figyelmet fordítson; kilencz év mulva (1699) pedig meghalt.

Fiai Szapáry II. Miklós és II. Péter 1722-ben III. Károly király által *grófságra* emeltettek.

Csak 1758. után kezdé a grófi család ősi birtokát benépesíteni; de ez oly lassan haladt, hogy még II. József császár korában is alig volt Szapár pusztának 300 léleknél több népessége.

II. József császár, ki a német nyelvet Magyarországban is hivatalos nyelvvé tette, a vallásalapból új plebániákat alapított. A veszprémi püspökség cseszneki alesperességében egyszerre hét helyen állíttatott fel plebánia 1788-ban, de kezdetben csak helybeli káplánságokkal (capellania localis). A hét lelkészség közől hat (Aka, Ács-Teszér, Borzavár, Jásd, Lókut és Porva) német, *Szapár* pedig tót istenitisztelettel szerveztetett; egyetlenegy magyar plebánia sem állíttatott fel akkor azon vidéken.

Szapár lelkészei felváltva németek és tótok voltak: a mult század végén Gera Paskal, ki később Ercsibe helyeztetett át, a jelen század első tizedében Szlovák Porfir, utána Dérer József, kinek idejében a franczia háborúk után gr. *Szapáry József* vette át a patronatust a vallásalaptól 1815-ben, a pusztai községet pedig 1820-ban 477 r. kath. lélekszámmal faluvá (pagus) emelte, és behozta a tót istenitisztelet mellé a magyar predikácziókat is.

Az első patronus-gróf 1822-ben meghalván és kiskorú fiörökösöket hagyván maga után, testvére gróf *Szapáry Pál* árvamegyei főispán vette át Szapár falu földesúri és patronatusi kormányzását, ki Dérer József halála után 1824-ben plebánossá tette Philipko Józsefet; egy év mulva pedig család hátrahagyása nélkül meghalt.

Utána a nagykoruvá lett örökös, gróf *Szapáry József* lett Szapár földesurává és patronusává. Ezen gróf idejében jártam én Szapáron, midőn a plebánossal is néhány szót váltván, kérdezém tőle, hogy tulajdonkép melyik a falunak valódi neve. Erre így válaszolt:

«Ezen falu neve magyarul Szapár, németül Szápár, tótul Czapár, de sokan úgy is mondják Czáfár.»

A falu magyarosodása tehát már 1842-ben nagyon előrehaladott stádiumban volt, hacsak az 1848 után bekövetkezett germanizálás visszaesést nem okozott. A grófi család 1855-ben Szapár falút eladta Stinner Ferencz és Sámuel uraknak; de ezáltal Szapár magyarosodása nem szenvedett változást.

Midőn a 77 éves és már aranymisés plebános Philipko József 1868-ban meghalt, Szkladányi József lett szapári plebánossá, ki Somogyi János iskolamesterrel annyira előmozdítá a magyarosodás ügyét, hogy a lakosság beleegyezésével megszüntette a tót prédikácziókat és kizárólag magyar istenitiszteletet rendezett; a falu nevét is a József császár ideje óta szokásos «Szápár» helyett a korábbi «Szapár» névre változtatta vissza. Ranolder János püspök helybenhagyta Szkladányi intézkedéseit, és a schematismusban is a Szapár nevet állítá vissza a plebánia megnevezésére a «lingua hungarica» kizárólagos jelzése mellett.

Ennyit Szapár multjáról.

[1] Szapáry Péter alispán magyar levele és névaláirása olvasható a Tört. Tár 1886. folyamának 126. lapján.

III

Értekezésem első czikkében a Szapáry család, másodikában pedig Szapár helység multjának ismertetését bevégezvén, most áttérhetünk a *nyelvészeti és kritikai érvek* előadására.

Minden nyelvjárásban, a beszédnél is, irásnál is, mutatkoznak bizonyos sajátságok, melyek a szakértő előtt a beszélő vagy író nyelvvidékét is felismerhetővé teszik. Jeruzsálemben a zsidók határozottan kiálták Péter apostolra: Te is Galileából való vagy, mert a szólásod is elárul téged. — A siciliai vecsernyén a francziák közől sokan olaszoknak vallák magukat, hogy a gyilkosoktól megszabadulhassanak; de midőn a «cicerone» szót sem bírták olaszosan kiejteni, azonnal elárulták franczia származásukat. Ilyen sajátságok mutatkoznak a horvát és tót nyelvben is. A délszláv ember az *e* hangzó kiejtése által elárulja herczegovinai, szerémségi vagy szerbiai anyanyelvét. A magyarországi szlávoknál a többi közt az *a* hangzó kiejtése adja meg a beszélő nyelvjárásának felismerésére a kulcsot.

Magyarországban a szlávok a legrégibb időktől fogva mindig németes *a* (á) hanggal eljtették ki a magyar *a* hangot is; minthogy pedig a magyar nyelvben nincs rövid *á*, tehát a németek és szlávok a magyar rövid *a* hangot is nyujtva *á*-nak ejtették és ékezve *á*-nak irták. Csak újabb időben kezdették a magyar szlávok belátni, hogy a hamis kiejtése és téves ékezése a magyaros hangzású *a* hangnak csak zavarja a magyar és szláv nyelv tanulását és válaszfalat von a népek barátságos együttélése közé.

A régi *német-szláv* nyelvjárás mellett van tehát *magyar-szláv* nyelvjárás is Magyarországon, melynek fejlődése a következőkből kitünik.

A magyarországi szlávok a mult századokban a csehek nyelvészeti mozgalmait követték; mert a csehek már 1533. óta nyelvészeti irodalmat alapítottak. Így tartott ez II. József császár koráig, midőn Bernolák Antal róm. kath. pap latin nyelven irt munkáival kezdette a tót nyelvet művelni: 1787-ben a tót orthographiát, 1790-ben a tót grammatikát bocsátá közre; azután tót szótárt készített latin, német cseh és magyar értelmezéssel, mely nagy munkáját 1810-ben végzé be; de utána betegeskedni kezdett és így azt ki nem nyomathatá.

Halála (1812) után a cseh nyelvészek a tót nyelvre is kiterjesztek figyelmüket, és Prágában egy német nyelven szerkesztett «Slovanka» czimü nyelvészeti folyóiratot indítottak meg, mely sok kérdést tisztázott a cseh és tót nyelvben.

De ezen folyóiratról nem szerzett magának tudomást Brestyansky András sóskuti plebános, ki Bernolák «Grammatica Slavica» czimü tót nyelvtanát a latinból német nyelvre átfordítván, 1817-ben kiadá; ezzel a tót nyelv ügyét Magyarországban még rosszabbá tette. Már nagy hiba volt Bernoláktól is, hogy a pozsonyi nyomdában latin, illetőleg magyar betüket találván, mégis a tót példákat német betükkel nyomatta; még nagyobb hiba volt Brestyanskytól, hogy most már a tót nyelvtan teljes szövege német nyelven jelent meg.

A tót nyelvészeti bajokon a magyar Akademia az által kivánt segíteni, hogy 1848-ban kiadá Jancsovics István tót szótárát a hozzácsatolt magyar és tót kis nyelvtannal együtt. Jancsovics ezen munkájával a régi német-szláv nyelvjárás ellenében a magyar-szláv nyelvjárást törekedett megalapítani. Ő a betük kiejtését lehetőleg magyarosan adta elő; a tót nyelvtanban így szól: «A tót *a* úgy ejtetik mint a magyar *a*, a tót *á* mint a magyar *á*.» A magyar nyelvtanban ezt mondja: «Maďarskuo *a* vislovuje sa ako slovenskuo *a*, maďarskuo *á* ako slovenskuo *á*.»

Azonban Jancsovics tót és magyar nyelvtana a pusztába kiáltó szava lett az 1848-iki események zajában: nem csak a fegyverek zöreje, hanem a felvidéken Stúr Lajos és Hattala Márton ellenműködései és tót irodalmi föllépései is elhallgattaták a magyar-szláv nyelvjárás pártolóit a beállott germanisatio idejében.

Legújabban Glósz Miksától jelent meg egy iskolai tót nyelvtan magyar nyelven, mely szintén a tót *a* magyaros kiejtését ajánlja; de minthogy egész szerkezete alig különbözik Bernolák száz éves nyelvtanától, nem sok sikerrel kecsegtet az sem.[1] Csak Margitai József horvát nyelvtanának első részében (N.-Kanizsa, 1885.) találtam komoly törekvést a ragozások egyszerűsítésére és a tanulás könnyítésére.

Az előadottakból kiviláglik, hogy a *német-szláv* nyelvjárás behatásait is figyelembe kell venni a *Szapár* helység és *Szapáry* család nevének történelmi vizsgálatánál és irásmódja s kiejtése megállapításánál.

Hogy a Bakony északkeleti végében fekvő *Szapár* helység lakói szlávok voltak, az előadott történelmi adatokon kivül kitünik abból is, hogy nem csak a helység régi neve *Czapár* volt és így tót eredetű, hanem a környékén levő helységek nevei is mind szláv értemenyüek, mi a magyar népetymologia behatása és átalakítása után is még mindig jól felismerhető.

A magyar *népies szónyomozás* nem vizsgálván a szók nyelvészeti eredetét és értemenyét, csak a kiejtett szók hangozását veszi alapul és ezt idomítja át az idegen szókban a magyar nyelv szelleméhez csupán a természeti nyelvérzék segélyével.

[1] A tót nyelvészeti irodalom száz évi haladása után sem jutott el a *ragozások* egyszerüsítéséhez és a *szóképzéstan* kidolgozásához; a syntaxis és prosodia sem haladott Bernolák óta.

A magyar hangrend főszabálya lévén, hogy ne tűrje a magashangú tőnél a mélyhangú képzőt vagy ragot, ezt a népetymologia az idegen szókra is alkalmazni törekszik; így a tót *ár* és *na* képzőket a magashangú tőknél *ér* és *ne* alakokra változtatja át: Teszár helyett lesz Teszér, Mecsár helyett Mecsér, Csernya helyett Csernye, Csesznak helyett Csesznek.

Ha az idegen szó *a* betűvel végződik és ez a magyar *a* vagy *ja* birtokraghoz hasonlít, azt a nép a szó végéről elhagyja; Jázda lesz Jásd, Velika Veleg, Vodájka Bodajk. Ellenben, ha az *a* nem hasonlít a magyar birtokraghoz, meghagyatik: Aka, Balinka, Nána.

A magyar nyelv nem akarván a mássalhangzók torlódását sem tűrni, a népetymologia az idegen szók kiejtésének ilyféle nehézségeit magánhangzók bezárása, mássalhangzók átcserélése vagy kihagyása által könnyíti: Sztlop (sárosiasan Szlúp) lesz Oszlop, Csádka Csátka, Csadár Csatár, Scseteni Csetény, Stúr Súr, Tésk Tés, Sztrigár Esztergár, Borisavar Borzavár, Zsirecz Zircz (ez különben már a német népetymologia szerint alakult át), Poprava Porva stb.

Ha tehát minden tekintetben világos, hogy Szapár helység és környékének lakói hajdan tótok valának és részben még most is tótul beszélnek, úgy Szapár mostani nevének megállapításánál a szláv nyelvből kell kiindulnunk.

Van a szláv nyelvnek egy fontos euphonikus szabálya, mely oly régi mint maga a szláv nyelv: «Két hosszú szótag ne álljon egymás mellett ugyanazon szóban; ily esetben a hosszú szótő mellett első sorban a képző vagy rag, másodsorban az előképző (præpositio) rövidíttetik meg.»

Ezen szabály a tót nyelv természetében fekszik ugyan, tehát megvolt kezdettől fogva; de a szláv nyelvészek csak újabb időben jöttek rá.

Bernolák ezen szabályt csak sejtette, de meg nem határozta. Ő a prosodiában azt mondja, hogy a foglalkozást jelentő *ár* képző átalában hosszú: czapár (kecskés), sztolár (asztalos); de kivétetnek: císar (császár), dúdar (dudás), knyíhar (könyvkötő), lékar (gyógyító), lekvar (gyógyfőzet), pékar (sütő) stb. — Ő épen ezen kivételt tehette volna átalános szabálylyá a fönebbi meghatározással; mert ezen kivételekben a szótő hosszú, és ezért rövid az *ár* képző.

Utána a cseh nyelvészek már jobban belátták a szláv nyelv szellemébe és a «Slovanka» 1815-iki második füzetében a szerkesztő (J. Dobrowsky, der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften und der slowakischen in Ungarn Mitglied) a «Dehnung und Schärfung der Vocale» czím alatt iparkodik átalános szabályokat alkotni; de a végén így szól: «Wobei noch zu bemerken ist, dass der Sprachgebrauch in Böhmen von der in Mähren und unter den Slowaken üblichen Aussprache hierin nicht selten abweicht.»[1]

A magyarországi tót nyelvészek közt Jancsovics István ismerte föl legjobban az említett euphonikus átalános szabályt, és azt a tót nyelv egyik szépségeül kiemelte, kétszer is hivatkozván rá az 1848-iki tót szótárához csatolt nyelvtanban.

Először az előszóban mondja: «Mily kellemesen hangzóvá válik (a tót nyelv) már az által is, hogy egy szóban két hosszú szótag benne egymásra nem következik, és hogy szavait, igéit, igehatározóit kisebbíti négy s ötödíziglen is, miáltal igen sokat nyer gyöngédségben s az olasz nyelv olvadóságát közelíti meg.» A nyelvtanban: «Minthogy a szlávoknál átalános szabály, miszerint egy szóban két hosszú szótag egymás mellett nem állhat, azért sok hosszú magánhangzó megrövidíttetik, p. o. krásni (nem krászní), dávam (nem dávám).» Rövid ugyan ezen határozat, de a példákból kitünik, hogy nem a szótő, hanem a képző vagy rag rövidíttetik meg.[2]

A magyar nyelv nem követi ugyan ezen szabályt, de szintén követi az euphonia elvét különösen az éknyerő, ékvesztő, hangugrató és hangcserélő szókban: Endr*e*y Endr*é*dy, K*ő* K*ö*vy, Kör*ö*my Körm*ö*sdy, Brass*ó* Brass*a*y, Jen*ő* Jen*e*y. De még sok más esetben is főszabály: «Interroga aurem tuam».

Ezen nyelvészeti szabályokból kiindulva, a *Czápár* irásmód a tót nyelvben meg nem állhat; mert a *czap* (bak) már eredetileg rövid, az *ár* képző hosszú.

Minthogy pedig a tót rövid *a* a magyar rövid *a*-nak felel meg, a magyar ember sem ejtheti a *Czapár*-t *Czápár*-nak.

Szinte hallom az ellenvetést, hogy itt nem *Czapár*, hanem *Szapár* forog kérdésben.

Csakhogy ezt is a tót nyelvből kell megfejteni!

Midőn Győrmegye 1582. évi jegyzője a *Zapary* nevet irta, vagy a német, vagy a szláv nyelvből indult ki. Kéziratát megvizsgálván, úgy találtam, hogy betűi nagyon németesek, és így lehetséges az is, hogy ő a Zapary nevet németesen Czapári-nak olvasta, mit az is valószínűvé tesz, hogy mind a győri, mind a bécsi és pozsonyi levéltárakban azon időben ötven éven át túlnyomólag a Czapáry írásmód használtatott a Szapáry család megnevezésére.

De minthogy a csehek és tótok szintén a német betűket használták irásaik- és nyomtatványaikban, mégis hihetőbb az, hogy az 1582-iki jegyző a szláv nyelvből indult ki, még pedig a Zapolia János király nevének mintájára.

[1] «Slovanka» 1815. II. 53. l.

[2] Jancsovics, Magyar-szláv szótár, 1848. XV. és XVIII. lapon.

Ha ezen analogiát veszszük alapul, úgy a *za* szótag csak præpositio és a *páry* a szótő, mely a magyarban a gyászpadot (szent Mihály lovát) jelenti.[1]

A *Zapolia* névben a *za* præpositio többes accusativussal (polia) áll; a *Zapary* névben is a *za* többes számban használt nőnemű név accusativusához csatlakozott: tehát az analogia teljes.

Erre azon ellenvetés tehető, hogy a Zapolia nevet mind a szlávok, mind a magyarok «Zápolya» kiejtéssel olvassák; tehát a Zapary név «Zápáry» kiejtéssel olvasandó.

De ez semmiképp sem állhat.

A Zápolya névben nem jön a nyujtás által két hosszú szótag egymás mellé, ellenben a Zápáry kiejtést a tót nyelv euphonikus elve tiltja; de még Zápary kiejtés sem lehetséges, mert a «páry» tót szóban az *á* ékezése lényeges kellék azt érteményhez; végre is a kétszeres ékezés esetén a rövidítés nem a szótőn, hanem a képzőn vagy ragon eszközlendő: tehát semmi esetben sem állhat Zápáry, hanem csak Zapáry.

Hogy miért alakult át a Czapáry írásmód Zapáryra és ez ismét Szapáry-ra, már nem lényeges kérdés. Az erre a legegyszerűbb felelet, hogy a család nem kedvelte a tót nevet, hanem azt magyarosítani törekedett; mert maga a család mindenkor magyar volt, habár ősi birtokának lakói tótok voltak is. A régi orthographia *z* betűje *sz* hanggal is birván, az 1582-iki Zapáryból 1613-ban lett Szapáry.

Ezek szerint a nyelvészeti kritika alapján az ősi birtok helyesen csak *Szapár*, a család pedig *Szapáry*.

Ez a *nyelvészeti kritika* eredménye.

Mit szól hozzá a történelmi kritika?

A *történelmi kritika* a jelen kérdésben először is eltéréseket keres és ezek okát iparkodik megfejteni; de ha az eltérések igen nyomósak és már nagy mennyiségben mutatkoznak, ekkor a kritika az ily eltéréseknek jogosultságot, esetleg paritást is tulajdoníthat: de ezt csak nagy óvatossággal és sokoldalú megvizsgálás után szabad tenni; még ekkor sem helyeselhető, hogy egy család kétféle nevet használjon.

Először is tehát: mi kifogás tehető a *Czapár* vagy *Szapár* helynév ellen? Talán furcsának látszik, hogy emberi foglalkozás neve adassék egy helységnek?

Erre megfelelnek Magyarország hasonló helynevei.

A «czapár» tót szó magyarul «bakos», a «kozár» tót szó magyarul «kecskés». E két szó a tót nyelvben egymást helyettesítheti is, valamint a magyar «kanász» szó a kan és ártány sertések tenyésztőjére egyaránt illik. Találunk hazánkban Bakos, Bakod, Baksa, Baksi, Kecskés, Kecskéd, Kecskemét nevű helységeket, talán ide sorozható a Bakony-erdő neve is; de van még Kozár horvát falú Baranyában, Kozárd tót falu Nógrádban, Győrmegyében Bácsa, mely tótul számadó juhászt jelent. Tehát semmi szokatlanság sincs a Czapár helynévben. Hogy a tót a «czap» szót mindig röviden, az *ár* képzőt a rövid tőszóhoz mindig hosszan ejti, már a nyelvészeti kritikában kifejtettük; ezt tanusítja az élőnyelv, a nyelvtan és a szótár egyaránt.

Értekezésem első czikkében 1586-tól 1634-ig a «Czapáry» családnévvel bőven találkoztunk, és így azon időben a «Czapár» helynév használtatott az ősi birtokra.

Minthogy azonban a család neve már 1582-ben *Zapáry* alakban mutatkozott, sőt 1589, 1593-ban az többször ismétlődött, a 17-ik században pedig az élő kiejtés alapján a középkori *z* az újkori *sz*-re változott át: már 1613-ban a dicator regius kinevezése *Szapáry*-nak szólt; még 1602-ben alakult át «Czapár» puszta neve is *Szapár*-ra (a ledniczei statutio tanúsága szerint).

Így találjuk ezen helynevet az 1660-iki osztálylevélben is írva, és valószínűleg így írták azt a puszta lakói is az egész török uralom alatt; mert a török nem a latin, sem a német, hanem a magyar nyelvet tette hivatalos nyelvvé hazánk hódoltsági részeiben.

Mikor és mikép jött létre a *Szápár* és *Szápáry* írásmód kétszeri ékezéssel?

Az első kivételes írásmód a család 1620-ban megújított nemeslevélben mutatkozott, melyben (értesülésem szerint) a családnév *Szaapary* (az első szótag kettős *aa*-val).

Hogy a magyarok a magánhangzók nyújtását még 1620-ban a hangzók kettőzésével jelölhették, elismerem, ámbár ekkor már az ékezés is kezdett divatba jönni. Ha a levéltárak és az irodalomtörténet adatait összevetjük, nem mondhatunk biztos évszámot a hangzók kettőzése és vonás általi ékezése határpontjának megjelölésére. A «Magyar Könyvszemle» is folyvást újabb adatokkal deríti fel ezen határkérdést különösen photo-typographiai mellékleteivel.[1]

A csehek a magánhangzók nyújtására vonat-

[1] Slovanka 1815. II. 62. l. «*m* für *p* in *máry*, die Todtenbahre, ehedem *páry*.»

[1] A «M. Könyvszemle» phototypiai mellékletei ezek: 1880. évfolyam 136—156. lapjain levő fejtegetéssel 1519-ből a Jordánszky-codexben még *z* áll *sz* helyett is, a hangzók nyújtása pedig kettőzés által történik (*aa*=*á*, *ee*=*é*). — 1887: 222. l. Gálszécsi István énekeskönyve 1536. Hasonló orthographiája az előbbihez. — 1878: 277. l. 1559. Az Vrnac Vaczoraiarol. Itt már van *sz* és ékezés. Talán a régibb nyomtatvány új lenyomata az évszám meghagyásával, de újabb correcturával. — Ugyanazon évfolyam 265. lapján: Calendarium 1591. *z* áll *sz* helyett, hangzónyújtás nincs. — 1887: 100—110 l. Szótár 1580 körül: Itt is *z*=*sz* és hangzónyújtás nincs. — U. o. 88. l. Foktövi J. prédikációja 1614-ből ugyanolyan orthographia. — 1882: 355. l. Pázmány P. levele 1629-ből már közel áll a mostani helyesíráshoz.

kozó ékezést már a XVI. század elején, különösen 1533-ban kezdették rendesen alkalmazni.[1] A magyarok azok példáján indultak, midőn a 16-ik század végén szórványosan, a 17-iknek közepén már rendesen ékezték a magánhangzókat ezek kettőzése helyett.

Így a «Szaapary» írásmód belső jellege nem eshetik kritika alá; de annál több kifogás emelhető külsőleg ellene.

Már maga az idézett írásalak olvasása is meglepő; mert azt Szápary-nak kell olvasni, mi nem csak a nyelvészeti kritikával, hanem a család traditióival is ellenkeznék.

Erős bizonyítékot képez az első *a* kettőzése ellen Szapáry Istvánnak épen azon (1620.) évről kelt névaláírása «Szapary» alakban, melyben nincs hangzókettőzés. Tehát a család a nemeslevelet nem a Szaapary, hanem a Szapáry névre kérte, a kettőzött *a*-t soha sem is használta, később pedig, midőn a hangzók ékezése átalán elterjedt, az éket a második szótag *a* betűjére tette. Szapáry Péter aláírásaiban már a «Szapáry» alak átalánossá lett.

A XVI. század latin okmányaiban még nincs hangzóékezés, de már nincs hangzókettőzés sem a Szapáry névben; mert a *latin prosodia* szabályai szerint is a «Szapary» név amphibrachys (∪ — ∪) verslábat képez.

Az utolsó *y* mindig rövid; ekkor a hangsúly az utóelőtti szótagra esik, ha ez hosszú; ha pedig ez rövid, az első szótagra jut. Ámde itt mind a három szótag rövid vagyis tribrachys (∪ ∪ ∪) lenne, mely esetben a hangsúly «Szápary» kiejtést adna dactylussal (— ∪∪): világos tehát, hogy az átalános szabályt kell követni, a hangsúlyt az utóelőtti szótagra helyezvén, általa a tribrachysból amphibrachyst alakítani. Például a következő adonikus versezetben a «Szapary» név ékezés nélkül is helyesen olvasható:

Petre Szapary,	Laurea dona
Grandia Turcis	Obtinuisti.
Damna fecisti;	Parve Szapary,
Illico rursum	Sequere priscum;
Multa tulisti:	Patria tecum!

A diploma írójának tévedéséből és a latin szövegben az ékezés elhagyásából mint negativ észrevételből positivum argumentum is lesz arra, hogy a «Szapary» névben csakugyan kell az egyik *a*-t ékezni: a diplomában az ékezés az írnok tévedéséből az első *a*-ra esett; a latin prosodia kimutatja, hogy az ékezésnek a második *a*-ra kell esnie.

[1] «Slovanka» 1815. II. 47. l. «Der Böhme unterscheidet seit 300 Jahren die gedehnten Vocale *á, é, j́* (sonst auch *ij*), *ý* von den geschärften *a, e, i, y*. Das gedehnte *ó* ging in *ů* (sonst auch *uo*), das gedehnte *ú*, wie es noch in älteren gedruckten Büchern vorkommt, in den Doppellauter *au* über.»

Azt mondják a költők, hogy Budavár 1686-iki ostromát nem lehet hexameterekben megírni; mert Petneházy neve bele nem tehető, ki sem hagyható: bizony igen sok nehézséget adna a Szápáry név is mint antibacchius (— — ∪) a hexameterben, adonikusban pedig teljesen használhatlan lenne.

Mikor és mikép kezdődött a *Szápáry* írásalak?

Az én gyűjteményemben 1633. és 1634-ben kétszer jön elő Czápáry és kétszer Szápáry; de ezen kivételek után ismét csak a Szapary írásmód használtatik a latin iratokban. Azonban miután a család 1631. és 1635-ben Komárommegye, 1650-ben pedig Fehérmegye területén szerzett birtokokat, ezen két megyében már kizárólag a «Szapáry» írásmód jött divatba, a család is ezt használta; az 1660-iki osztálylevélben már nem csak a családnév *Szapáry*, hanem a helynév is *Szapár*.

Azt mondják, hogy a *vasvári káptalan* által kiállított 1687-iki oklevélben *Szápáry* áll. Ámde ezen okmány valószínűleg két vagy több példányban is kiállíttatott; talán csak a muraszombati levéltárban levőben áll a név két *á*-val. Ezt onnan is következtetem, mert a szombathelyi püspökség 1885-iki schematismusában épen a vasvári káptalan 1687-iki okmánya alapján rectificáltatott a muraszombati és martyánczi patronusok Szápáry neve Szapáry-ra.

Az 1687. év egyszersmind a grófi család okmányaira beható *német-szláv* nyelvjárás kezdetét is jelzi. Hogy a győri gyűjteményemben kétszer Czápáry és kétszer Szápáry név még korábban (1633) fordul elő, ezt is a német-szláv behatás okozta; mert a török uralom alatt sokan menekültek a tótok közől is Győrbe, a kik azután a német-szlávos kiejtéssel a megyei jegyzőket és irnokokat tévedésbe ejthették.

Most még, hogy értekezésem nagyobb meggyőző erővel birjon, legyen szabad egy teljesen megállapított és nyolczszáz évről szóló, számtalan okmánnyal igazolt történelmi és nyelvészeti *analogiával* fejeznem be fejtegetéseimet.

Győr város történelme már eléggé földerítve áll előttünk, tudjuk azt is, hogy magyar neve az avarok *gyűrű*-sánczától veszi eredetét. Az okmányok egész a tatárjárásig (1242-ig) Geur, Gewr, *Geurium* írásalakkal nevezik. Ez azon időben correct írásmód volt; mert a magyar nyelvben a *g* betű mind a kemény *(g)*, mind a lágy *(gy)* hang jelölésére egyenlően iratott, az *ő* magánhangzó pedig *eu* vagy *ew* összetétel által jelöltetett. A tatárjárás után a győri püspökmegye területén sok német és horvát egyén telepedvén le, ezek már a *gy* hang jelölésére a megközelítő hangú *j* betűt használták: így jött divatba a «Jeurium» (Győrium) írásalak. A horvátok nem tudván a magyar *ő* hangot kiejteni,

mert nyelvükben még most is hiányzik az *ő* és *ű* hang és betű, Győr nevét «Jorium» vagy «Jurium»-nak írták. A horvátok még most is *Júr*-nak mondják Győrt. Ezeket hallván és olvasván a győri püspökség német nyelvű papjai, minthogy a szlávok a hosszú *ú* helyett *au*-t írtak, a Jór, Júr és Jeur írásalakokban a magyar nyelv régi orthographiáját nem ismervén már, így okoskodtak: ha lehet *jór*, *júr* és *jeur*, a német-szláv írásmódnak még jobban megfelelhet a *Jaur*. És elkezdették Győr nevét *Jaurium*-nak, utóbb Jaurinumnak is írni.

Íme a német-szláv behatás mennyire eltorzítá egy magyar város nevét is!

A XV. századtól kezdve a latin okmányokban kizárólag «Jaurium» vagy «Jaurinum» áll; de azért *Győr* még sem *Jaur*, és a *Győry* család még sem *Jaury*.

* * *

Az előadottak után befejezem értekezésemet:

Minthogy a Szapáry család veszprémmegyei ősi birtokának neve a török uralom előtt «Czapár», a török uralom alatt pedig «Szapár» volt, és csak a török uralom után, a német-szláv nyelvjárás behatása folytán változott át «Szápár» írásalakra, de kiejtése még most is négyféle: Szapár, Szápár, Czapár és Czáfár;

miután a Szapáry család magyar népességű birtokain, Győr, Komárom, Fehér és Szala megyék területén, a család neve folytonosan és túlnyomólag «Szapáry» volt, és csak Veszprém- és Vasmegye területén levő német-szláv népességű birtokain torzíttatott el «Szápáry» kiejtésre és írásalakra;

miután a szláv nyelvészet alapján csak a «Czapár» és «Zapáry» írásalak helyes, és ezek után a magyar nyelvérzéknek megfelelően a «Szapár» és «Szapáry» írásalak magyaros;

miután végre a történelmi fejlődés is a «Szapár» és «Szapáry» írásalakot mutatja valódi eredményül:

Azon véleményre kell jutnunk, hogy a grófi család neve a történelmi és nyelvészeti kritika által egyaránt helyesnek talált *Szapáry* alakban irandó.*

Dr. Szombathy Ignácz.

* A társaságunk által kiküldött bizottság, a grófi család felhivására átnézvén a családi iratokat, a *Szápáry* írásmód mellett nyilatkozott; ennek ellenében a t. czikkíró úr a *Szapáry* alakot tartja helyesebbnek. A kérdés mindenesetre elég érdekes arra, hogy mindkét oldalról megvilágíttassék; s ez okból, a nélkül, hogy ez a bizottság véleményét megdöntené, készséggel adtunk helyet a jelen dolgozatnak, mely mint egyéni nézet kifejezője kétségtelenül jogosult.

Szerk.

VEGYES.

Az Ináncsi Ebeczky-család nemzedékrendéhez.

Az Ebeczky de eadem és Ebeczky de Inánes nevezetes régi nemes családok genealogiáját Nagy Iván családtani műve IV. kötetében csak igen hézagosan és (mint a pótkötetben maga elismeri) a kettőt összevegyítve közli. Nem lesz tehát fölösleges némi kiegészítő származékrendi részleteket közölnünk magának a családnak egy a XVIII. század elején történelmileg szerepelt egyik hírneves tagja tollából. Ez az Ináncsi Ebeczyekből származott *Ebeczky István*, ki a XVII. század 8-ik évtizedében Léván született, a karlóczi békét megelőzőleg már kora ifjúságában katonáskodott a lévai végvár hadai közt testvérbátyjaival együtt s 1703-ban Bottyán Jánosnak alezredese, majd kurucz ezredes és brigadéros lőn és mint ilyen mindvégig igen serény, vitéz, hű és tevékeny. Gr. Bercsényi Miklósnak kedvencze volt, a ki is őt tevé ungvári családi vára főparancsnokává 1710 végén. Mint ungvári parancsnok, 1711 kora tavaszán tábornokká («generális-főstrázsamesterré») léptettetett elő; ő vala a Rákóczi által kinevezett *utolsó tábornok*. A szathmári békekötés után néhány hét múlva, e békepontok elfogadásával 1711. pünkösdkor Ungvárt átadván (Ebeczky ugyanis pünkösdig kötötte volt le magát szavával Bercsényinek e várat tartani), azután hazavonúlt Lévára s részint ott, részint barsmegyei birtokán, Nyíren élt csendes, magános életet. Gróf Károlyi Sándor többször meglátogatta otthonában a közbecsülésben élő régi kurucz bajtársat. 1717 őszén történt, hogy Szathmárban egy úri nőnek valami ügyes bajos dolga lőn; ki is magát Ebeczky Klárának, özv. Bartakovicsnénak nevezvén s Ebeczky István unokatestvérének állítván, Károlyi régi bajtársa iránti tekintetből védelme alá vevé őt; de egyszersmind levélben megkérdezé a dolog mibenléte felől Ebeczkyt. Erre válaszolja aztán 1717. szept. 18-án Nyírről Károlyinak Ebeczky István:

«Méltóságos Generális, bizodalmas nagy jó Uram! Exciád levelét Károlbúl vettem tartozó kötelességgel. A mi Ebeczky Klára dolgát illeti: én nem ösmerhetem, nem is reménlem, hogy *lévai* lett volna, s a kit peniglen atyjának Ebeczky Istvánt nevez: Léván soha senki nem

tud Ebeczky Istvánt említeni, *egyebet nálamnál.* 43 esztendősnek írja magát, Bartakovics János urához, hogy férjhez ment 29 esztendeje 17 esztendős korában (így). Generál Hajzlernek még az lovászait is ösmertem: de soha Bartakovics névű szolgája nem juthat eszemben. Magam részirűl peniglen igen alázatosan köszönöm az Exciád grátiáját, hogy csekély személyemre való nézve respectussal lett hozzája. A jó atyámfiát, (ha ugyanis atyámfia?) én meg nem tagadom, ha ráösmerhetek. *Másfél száz esztendőktől fogva jól tudom, Ebeczky-leány ötnél több nem volt,* — azokat is mind eltemeténk és így — látja Isten — én nem ösmerhetem.»

Még érdekesebb ennél ugyancsak Ebeczky Istvánnak szintén Károlyihoz, Nyírből 1717. okt. 8-án ezen ügyben irott újabb válasza, a grófnak újabb tudakozódására:

«Méltóságos Generális! bizodalmas régi nagy Uram! Mltgos úri levelét tartozó kötelességgel vettem ösmeretlen Ebeczky Klára asszony iránt. Hogy Erdődy Györgyné Rákóczi Örzsébet asszony ő Nga udvarában ösmertük volna egymást: énnékem ugyan eszemben nem jut; mindazonáltal én is ifiabb voltam, — ha mi volt is, elfelejtettem. Hogy peniglen az apja az apámmal egy testvér lett volna: azt sem én, sem más nem fogja hinni; mert az én atyámnak az atyja *Ebeczky György* volt, annak volt két fia: *Ebeczky János* (a ki Zólyom vármegyének 22 esztendeig vice-ispánja volt); ezen Ebeczky János maradék nélkül holt meg, ennek mindenkéje reánk szállott, — bár még egyszer egy illyen bátyám halna meg! A másik fia Ebeczky Györgynek *Ebeczky Mihály* volt, ez volt az én atyám; ennek volt három fia: *Imre*,[1] *Ádám*,[2] *István*.[3] Imre megholt, — ketten pedig élünk Exciád szolgálatjára. Említett atyámnak volt három leánya: *Ebeczky Éva*, *Kató*, *Zsófika*, — ezek mind megholtak s el is temettük. Mink ennél többen nem voltunk.

Alázatosan követem Exciádat ezen terhelésrűl, mindazonáltal, hogy informáltassék Exciád, azért alkalmatlankodtam.»

Mindkét levél eredetije a gr. Károlyi-levéltárban, Károlyi Sándor correspondentiái között őriztetik. Ha most már az utóbbiban foglalt nemzedékrendi adatokat összevetjük, a következő családfa áll elő, három emberöltőre szóló:

Ináncsi Ebeczky *György*, a XVII. század derekán.

- Ebeczky *János*, Zólyom v. m. alispánja a XVII. század végén.
  - Ebeczky *Imre*, ezredes; 1704—6. érsekujvári parancsnok. † 1709 előtt.
  - Ebeczky *Ádám* 1708. alezredes, öcscse ezredében; 1710. ugyanott vezénylő ezredes. 1717. még él.
- Ebeczky *Mihály*, lévai végházbeli hadtiszt a XVII. század végén.
  - Ebeczky *István* 1703. alezredes; 1704. ezredes; 1706. dandárnok; 1711-ben tábornok és Ungvár főparancsnoka. † 1719.
  - *Éva. Kata. Zsófia.* (Meghaltak 1717 előtt.)

Imre halálát és gyermekek nélküli elhúnytát azért teszszük 1709 előttre vagy legalább ezen év elejére, mert Ebeczky-czímeres és «Emericus Ebeczki» köriratú pecsétgyűrűjét áprilban már öcscse Imre viselte és használta. 1709. ápr. 13-án Putnokról Károlyi Sándorhoz irott levelét István már néhai bátyja gyűrűjével pecsételé le, valamint 1710. és Ungvárról kelt 1711. levelein is e pecsétgyűrűt használá. Imre elhúnytát bizonyítja még az is, hogy midőn István 1711. január 30-iki levelében Károlyihoz, Ádámnak a császáriakhoz pártolását jelenti, róla csak mint «*bátyám*»-ról beszél, nevét nem is említve, ekkor tehát már csak egy bátyja volt életben, különben meg kellett volna neveznie, hogy *Ádám*, nem Imre. Mindazáltal ugyanekkor él még egy másik Ebeczky Imre is, a ki Murány várába szorúlt be a németek elűl 1710 őszén; s midőn e vár 1711. jan. 12-én capitulálni kényszerűlt: őt küldötte ki a várőrség a feladási pontozatokkal gr. Pálffy János cs. tbgyhoz. Ezt Rákóczi említi Munkácsról 1711. jan. 20-én gr. Bercsényi Miklóshoz szóló levelében:

«Murányvára is feladá magát a víz elfogyása miatt, *Ebeczki Imre volt capitulálni Pálfinál.* Az pestis is közöttök lévén, — volt okuk az capitulatióra.» (Archivum Rákóczianum, I. oszt. III. k. 569. l.) Ezen Ebeczky Imre azonban vagy csak fiatal tiszt volt, avagy nem is bírt katonai ranggal, csak mint nemes szorúlt a várba megmaradás okáért. Más ágból, nem a lévaiak közűl valónak kellett lennie.

Ugyancsak más ágból való Ebeczkyek való-

[1] A XVII. század végén jeles végbeli tiszt Léván. 1703 őszén Rákóczihoz áll, ezredes-főkapitánynyá s 1704. Érsek-Ujvár parancsnokává lesz, mely tisztétől súlyos betegsége miatt 1706. őszszel megválván, barsmegyei birtokaira vonúl, a hol 1709 előtt, vagy ez év elején meghalt, ú. l. gyermektelenűl

[2] Ádám szintén katona-ember volt s öcscse huszárezredében végig küzdé a kuruczvilágot. 1710. jan. 24-én Ungban, Pálóczon István ezredének romjaival meghódolt a császáriaknak és magánéletbe vonúlt.

[3] Ez — mint már érintők — ritka jeles katona, serény, vitéz, fáradhatatlan főtiszt volt. Mindenképen derék, jellemes férfiú. Mindenki becsülte. A kuruczvilág valamennyi hadjáratában részt vőn mint ezredes és dandárnok s a *nagyszombati, szent-gothárdi* és *trencsényi* ütközetekben különösen kitünteté magát. Legkiválóbb tagja családjának.

nak még a Rákóczi-korban szintén szereplő Ináncsi *Ebeczky Sámuel* és *Ebeczky Tamás*. Sámuel Bercsényinek volt az egész háború folyamán át bizalmas főtitkára és iroda-igazgatója. Kibujdosott urával Lengyelországba, ott mint Rákóczi megbizott követe diplomatiai küldetésekben járt Nagy Péter czárnál, II. Ágost lengyel királynál, hg. Dolgoroucky orosz főcancellárnál, stb. Majd 1716. Bercsényivel Törökországba, s utóbb vele Rodostóba ment. Úrnője azonban, Bercsényiné, gr. Csáky Krisztina, fivére gr. Csáky Imre bibornok, kalocsai érsek útján 1721-ben amnestiát eszközölvén ki Bécsben számára, Ebeczky Sámuel hazatért és a nevezett bibornoknak jószágkormányzójává lőn. 1732-ben nőül vevé Péch-Ujfalusi Péchy Évát, csicseri Orosz György özvegyét és 1739-ben neje birtokán Girálthon (Sárosm.) gyermektelenül halt meg.

Tamás, mint a zólyommegyei nemesi bandérium egyik tisztje, részt vőn 1703 végén Zólyom vára ostromában s megvételében Rákóczi részére. Utóbb pár évig ugyane fejedelem gácsi várőrségének s Gács várának parancsnoka volt. Értett a tüzérséghez és aknakészítéshez.

Végre, hogy *Ebeczky István* nemsokára föntebb közlött levelei után, úgymint 1719-ben halt meg: ezt özvegye tudatja gr. Károlyi Sándorhoz küldött gyászjelentésével. Fájdalom, a közelebbi dátumot és az özvegy nevét nem jegyeztük föl, mikor a gr. Károlyi-levéltárból jegyzeteinket vettük, a minek már több mint húsz éve; az 1719-ik évet is csak emlékezetből írjuk. Hogy Istvánnak s Ádámnak gyermekei maradtak-e? további földerítésre vár; István 1710. novemberben Károlyihoz írott egyik levelében csak *leányait* említi, fiáról nem beszél.

THALY KÁLMÁN.

I. Lajos ismeretlen gyűrűpecsétje.

(Három pecsétrajzzal.)

Nagy Lajos királytól eddigelé hét pecsétet ismerünk. Pray hatot közöl ismert munkájában: *kettős felségpecsétei* két fajtáját, — a bosnyák hadjárat előttit, és a mely az ott elveszettnek pótlására készült, — továbbá négy gyűrűpecsétjét. De az általa ismertetett gyűrűpecsétek közül kettő *(IV. t. 8. sz. és X. t. 4. sz.)*, úgylátszik, egy és ugyanaz: rossz másolata annak a *titkos pecsét*-nek, melyet I. Lajos kezdettől fogva egész haláláig oly gyakran használt[1] s melynek pontos leírását — bár a pecsét rajza nélkül — Nagy Imre közölte a Századokban.[2] Úgy hogy ha a *sigillum secretum*-ot, mint szokás, megkülönböztetjük a *sigillum annulare* tól, akkor a tulajdonképeni *gyűrűpecsétek* számát kettőre kell redukálnunk. Az első az 1342-től 1364-ig használt fajta, csőrében patkót tartó struczczal — meglehetős hűtlen rajzát Praynál IV. t. 5. sz. a. találjuk, — a második az ugyanott 7. sz. a. valamivel már hívebben közölt ovalis alakú pecsét, mely az 1366—1370-iki kiadványokon fordul elő.

Középpecsétei csak újabban lettek ismeretesekké. Pray tudomással látszik ugyan bírni felőlük,[1] de rajzaikat hiába keresnők sphragisticai tábláin. Ezek elsejének hű rajzát b. Nyáry Albertnek köszönhetjük;[2] királyi okleveleken eddig nem találtam ezt, csak a királyi titkos kanczellárok kiadványain,[3] ez tehát az a pecsét, melyről a titkos kanczellárok okleveleikben mint olyanról emlékeznek meg, «*quo racione dicti honoris nostri, scilicet comitatus capelle regie, utimur.*»[4]

A második középpecsétnek, mely Lajosnak lengyel királylyá választása után készült, csak nyomai maradtak fent.[5]

Pecsétrajza ép példány hiányában nem volt megállapítható; körirata, a mennyire a fentmaradt töredékekből sejteni lehet, következő:

✠ S . LODOVICI REGIS ✱ HUNGARIE . POLONIE . DALMACIE. . . . . .

A gyűjtemény számát nyolczra s a gyűrűpecsétekét háromra egészíti ki az itt bemutatandó gyűrűpecsét, melynek egyetlen példányára a bécsi állami levéltárban akadtam, még pedig oly alkalmazásban, mely már magában véve fel kell, hogy költse figyelmünket. Ötven évvel I. Lajos király halála után, 1432-ben, használja azt, mint contrasigillumot, Hermann, Cilly grófja, egy oklevelénél, melyben Feistritz várát egyéb stájer jószágokkal együtt fiága kihalt esetére az osztrák herczegeknek adományozza.[6]

Az oklevél Cilliben, «*am Freytag vor sand Johannstag zu Sunweuden*,» = június 20-án kelt s Hermann grófnak hártyaszalagon függő, vörös viaszba nyomott pecsétjével van megerősítve, («*versigelt mit unserm aygen anhanngunden insigel*») melyen keresztekkel damaszkolt alapon dőlt pajzsban a három csillagos (2, 1.) Cilly-czímer látható, tollbokrétás sisak alatt

[1] Első nyomaira 1358-ban akadunk, ez évtől 1382-ig huszonötször fordul elő a M. Nemz. Múzeum gyűjteményében s az ott őrzött családi levéltárakban.

[2] 1869. 129. l.

[1] Pray, Syntagma hist. 8. és 118. l.

[2] A heraldika vezérfonala, . . . l.

[3] 1352 től 1363-ig hétszer, az országos levéltárban, a Kállay, Kisfaludy és Ibrányi családok levéltáraiban.

[4] Gr. Sztáray cs. oklevéltára I. k. 252—253. l. Anjoukori okmt. V. k. 617. l. V. ö. Pray, i. m. 8. l.

[5] E pecsét, melyről Pray csak futólag emlékezik meg, (118. lap) először 1378-ban jön elő a Kállay levéltár egy oklevelén, s ez időtől 1382-ig a múzeumban mindössze három oklevelen találjuk alkalmazásának nyomát.

[6] Bécsi állami levéltár Rep. I. Regestáját közli Lichnovsky, Geschichte des Hauses Habsburg, V. k., 3134. sz. a.

✠ S ✱ ✱ hERMANNI ✱ ✱ COMITIS ✱ CILIE ✱ ✱

körirattal.[1]

E pecsét fészkének külső oldalára van benyomva a szóban forgó gyűrűpecsét, mely czímerével s feliratával azonnal elárulja eredeti tulajdonosát. A már hossz-négyszög alakjánál fogva is feltünő pecsét rajza a nyolcz pólyából és liliomokból combinált ismeretes magyar Anjou-czímert tünteti föl; a czímer alját két oldalt egy-egy liliom támogatja.

Legendája: R. LODOVICVS a négyszög felső és alsó oldalát foglalja el; az egész négyszeres vonallal húzott keretbe van foglalva.

Ime a nagy király pecsétgyűrűje idegennek, egy német grófnak kezei közt.

Hogy került a gyűrű a Cillyekhez, oly kérdés, melyre a feleletet könnyen megtaláljuk. A hatalmas stájer dynasták szerepe Magyarország történetében mindenki előtt ismeretes. 1345 óta az első Cilly gróf fia rendes kísérője a magyar királynak déli hadjáraitaiban. Pár évtizeddel utóbb, midőn Lajos az utolsó Piastnak, Kázmér királynak leányát Vilmos grófnak adja nőül, közelebbi összeköttetésbe lépnek a magyar királyi házzal; Zsigmond alatt pedig Hermann gróf, nemzetsége hatalmának megalapítója, apósává lesz a királynak s általa a német birodalom fejedelmei közé emelkedik, Magyarországon pedig a leggazdagabb, leghatalmasabb ország nagyok közt foglal helyett. Borbála királyné édesapjához nagyon könnyen kerülhetett Nagy Lajos gyűrűje. S ha érdekes e pecsétgyűrű sorsa a királyi pecsétek tanúlmányozójára nézve, mint újabb adat arra, hogy a király halála után annak gyűrűpecséteit nem semmisítették meg minden esetben, mint a többi királyi pecséteket, — mi a gyűrűpecsétek túlnyomóan magánjellege mellett látszik bizonyítani — nem kevésbbé méltó az a figyelemre, mint ékesen szóló bizonyítéka annak a kiváltságolt állásnak, melyet Cilly grófjai Magyarországon, a magyar királyok oldala mellett egy félszázadon át elfoglaltak.

A harmadik momentum, mely sphragisticai szempontból hívja fel e pecsétre figyelmünket, annak ellenpecsét gyanánt való alkalmazása. Okát adni a kissé szokatlan jelenségnek bajos volna; maga a contrasigillumok jelentőségének, használatának kérdése sincs még teljesen tisztázva. Az oklevél, miként a megerősítő záradékban semmivel sem utal a contrasigillum alkalmazására, úgy egész tartalmával sem adja annak magyarázatát; s Hermann gróf tudtunkra másutt sehol, fontosabb érdekű okleveleknél sem használ ellenpecsétet. Pedig a mód, melylyel az a pecsét-fészek hátába be lett nyomva, kétségen kívül helyezi, hogy a gyűrűpecsét beillesztése az oklevél kiállításával s megpecsételésével egyidejűleg történt.

S ha figyelembe vesszük, hogy Hermann grófnak megvolt a maga gyűrűpecsétje,[1] a mit

ez esetben is természetszerűleg — bizonyára több joggal — használhatott volna, annál feltünőbb s megmagyarázhatatlanabb, hogy egy jogilag őt meg nem illető pecséttel, s épen egy király pecsétjével kellett élnie a magáé gyanánt.

Hiúság, szeszély, avagy véletlen játsza-e a főszerepet e dologban, mindegy; a sphragisticus csak örülhet neki, mint a pecséttani curiosumok egyik ritka fajának, a mely azonfelül a nagy király egy eddig nem ismert pecsétjét őrizte meg számunkra.

SCHÖNHERR GYULA.

[1] Ennél a pecsétnél az az érdekes, hogy a család tulajdonképeni czímerének, a *Sanecki* szabad urak két pólyájának mellőzésével csak a három csillagot tünteti fel, mely eredetileg nem a Cillyeknek, hanem Cilly város előbbi urainak, a *Heunburg* grófoknak czímere volt. (L. Csergheő G. czikkét: Zur Wappenfrage der gefürsteten Graten v. Cilli. Ung. Revue, 1886. 384. l.) Hermann gróf e pecséttel már az előző század végén kezdett élni, s ötven éven keresztül minden rangemelései daczára is megtartotta azt.

[1] E csínos sisak-pecsét a signetumoknak a szomszéd tartományokban legszokásosabb typusát mutatja. Rajzát a bécsi áll. levéltárnak 1389. okt. 29-iki oklevelén (Rep. I.). levő példányról adjuk.

A Buzlay czímer.

Csergheő Géza úr «A valódi Buzlay czímer» feliratú czikkében — a «Turul» legutóbbi számában — két czímerrajzot mutat be s kimagyarázza, hogy ezek ábrázolják a «valódi» Buzlay czímert, s nem az, a melyet egy harminczhat pecsétes oklevélen a «Turul» 1887. évf. II. füzetében bemutattam.

Fel is hívott: határozzam meg ujabban, ki volt a sárkányrenddel kerített (s általam Buzlaynak tulajdonított) sasos czímer tulajdonosa.

Habent sua fata libelli .... Az enyém a legközönségesebb sorsot választotta magának, hogy még a kritikusa sem olvassa el.

Abban a czikkemben elmondtam, hogy nemcsak azon 36 pecsétes oklevélen — melyen nevek nincsenek — fordul elő gergellaki Buzlay Mózesnek ugyan ez a czímere, hanem az Orsz. Levéltár más oklevelein is. Pl. 1513-ban egy «Nos Moises de Buzla magister curiæ regiæ maiestatis» kezdetű, — 1517-ben pedig egy «Nos Moyses Buzlay de Gergellaka» kezdetű, saját kezével aláírt oklevélen is.[1]

Ha már most nem a valódi Buzlay czímert — a középkorban ez úgy is hasztalan munka, — hanem a történelmi igazságot keressük, s a két úton gyűlt adatokat egybevetjük: két Buzlay czímert állapíthatunk meg. Ezek egyike (a sasos) a vagyonosabb, hírnevesebb gergellaki Buzlay családé, melynek legkiválóbb tagja: Mózes, kir. udvarmester s Tolnamegye főispánja is volt; a másik pedig (a griffes), a buzlai Buzlayaké, kik Abaujmegyében Enyiczkét bírták s kik közül pl. Miklós 1452-ben, László pedig 1471-ben e megyében az alispánságig felvitte.

Mindkét család azonban Sárosmegyéből való, a hol ma Eperjestől észak felé Gergellakát is, Buzlát is megtaláljuk, — nem meszsze egymáshoz.

A tanulság végül ez: Egymás tudását pótolgatnunk kell, mert a fő az igazság, s ennek kulcsa nem egy kézben van. De előbb való feladat mégis, — elolvasnunk egymás dolgozatait.

Dr. Csánki Dezső.

[1] Dl. 22431. és 22941. Alig szükséges megjegyeznem, hogy a czímer két betűje nem B. M., tehát nem is jelentheti Báthory Miklóst, hanem M. B., az az «Moyses Buzlay».

A csataji Tuczentaller család.

(Egy czímerrajzzal.)

A «Budapesti Közlöny»-ben legközelebb megjelent ő Felsége a királynak azon legmagasabb elhatározása, mely szerint Tuczentaller Gyula magy. kir. államvasuti főmérnök és törvényes utódainak, régi magyar nemességök épségben tartása mellett, a «Csatay» névnek — «csataji» előnévvel való viselése megengedtetett. Nem lesz talán érdektelen heraldikai és történelmi szempontból, e magyar családról, mely tudtommal sem Nagy Iván, sem mások műveiben megemlítve nincsen, egy rövid ismertetést közölni.

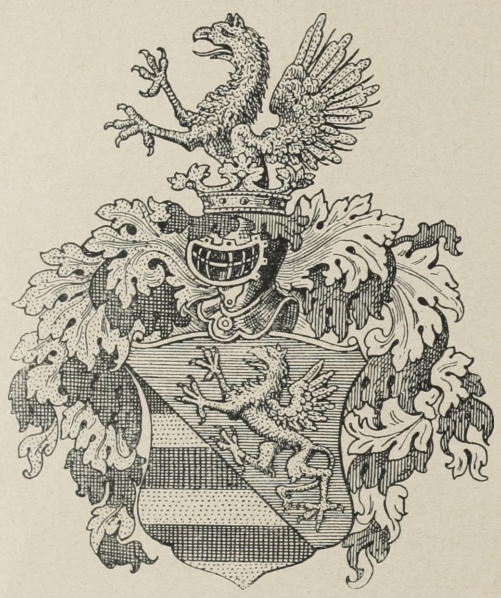
A Tuczentaller család első őse Fábián, Pozsony megye Szt.-György szab. kir. városának lakója, 1587. decz. 22-én II. Rudolf királytól czímeres oklevelet nyert, a melylyel polgári állásából a közjó és a társadalmi téren szerzett érdemeiért magyar nemesi rangra emeltetett fel, általa pedig ezúttal nejének Orsolyának, fiainak Márton és Jánosnak, leányának Annának, Márton nejének Erzsébetnek, testvérének Mátyásnak valamint unokáinak Pál, Kristóf és Tamásnak úgy ezek mindkét nembeli utódainak is adományoztatván a magyar nemesség, ezt II. Rudolf király, Prága várában a fentemlített napon kelt nemesi oklevélen sajátkezű aláírásával és függő pecsétjével — melyet mint magyar király használni szokott volt — megerősítve adományozta.

A nemeslevél maga 68 centimeter hosszú és 59 cm. széles hártyán van írva, és pedig a király teljes czíme valamint a szövegben előforduló Tuczentaller Fábián név, az első sorban nagy, a következő öt sorban kisebb aranyos betűkkel. A betűk aranyja, valamint a czímer színei, igen élénk és jól conservált állapotban vannak, csak is az összehajtás némely helyein kissé homályosak a régi — kevéssé megsárgult, de különben igen olvasható, szép és szabályos — latin írás betűi. A szöveg elejének bal sarkában, valódi művészi kézre vall és a nemes levélben foglalt leírásnak tökéletesen megfelelő — élénk szép színekben kifestett czímer. Alól a baloldalon van a királynak sajátkezű «Rudolphus» aláírása, jobbról Heressinczy Péter cancellár és győri püspök «Petrus Z. Jauriensis» és alatta «Faustus Verantius» vannak szintén sajátkezűleg aláírva.

A nemes levélnek alól felhajtott hátoldalán balról, van Zeoleossy Péter Pozsony megye jegyzőjének 1589 ben Jan. 23-án) sajátkezüleg reávezetett bizonysága, hogy e nemeslevél a megyének Somorja m. városában tartott ülésében előmutatva láttamozva és olvasva, szokás szerint kihirdettetett, — jobbról pedig ugyanezt bizonyítja Sopron megye részéről 1790-ik év junius 26-ikán Illésházy István a megye főjegyzője.

Az oklevél három rétben összehajtva, a rajta függő királyi pecséttel, egy sárga rézből készült 32 cm. széles, 36 cm. hosszú és 2½ cm vastag — lakattal zárható — dobozban van, melynek teteje középen a nagypecsét helyéül 20 cm. átmérőjű kerek és 4 cm. magas kalapformában kimagaslik.

A királyi pecsét piros spanyol viaszban van nyomva, s ez egy 9 cm. magas és 1½ cm. vastagságú sárga viasz csészében van elhelyezve. Ezen eredeti okmány jelenleg Tuczentaller, most már csataji Csatay Gyula főmérnöknél Zágrábban van.

A czímer leírása, a nemesi oklevél hű fordítása szerint a szövegben következőleg fordul elő: «Katonai pajzs, mely a felső jobb szegletből az alsó bal szeglethez rézsut húzott vonal által két mezőre felosztva, az alsó arany színű pajzs részben három, felül rövid, alól hosszú keresztben fekvő fekete lap van vonva, a pajzs felső, kékszínű mezejében pedig arany színű griff, kiterjesztett szárnyak és hátrahajtott farkkal, lihegő szájjal, kinyujtott nyelvvel, a czímer jobb oldalára felhágni látszik. A pajzs felett egy katonai nyilt sisakon királyi fejekkel egy arany színű féltestű griff, kifeszített szárnyakkal, előlábait kinyújtva mutatja ékességét. A sisak hegye vagy tetejéről negédesen leomló szalagok vagy tollak, innen arany és fekete onnan piros és fehér színekben a czímer széleire hullámzanak és azt ékesítve, a mint mindezek jelen iratunk homlokzatán, illetve kezdetén a festő keze és művészete által saját színeikben helyesen festve szemlélhetők.»

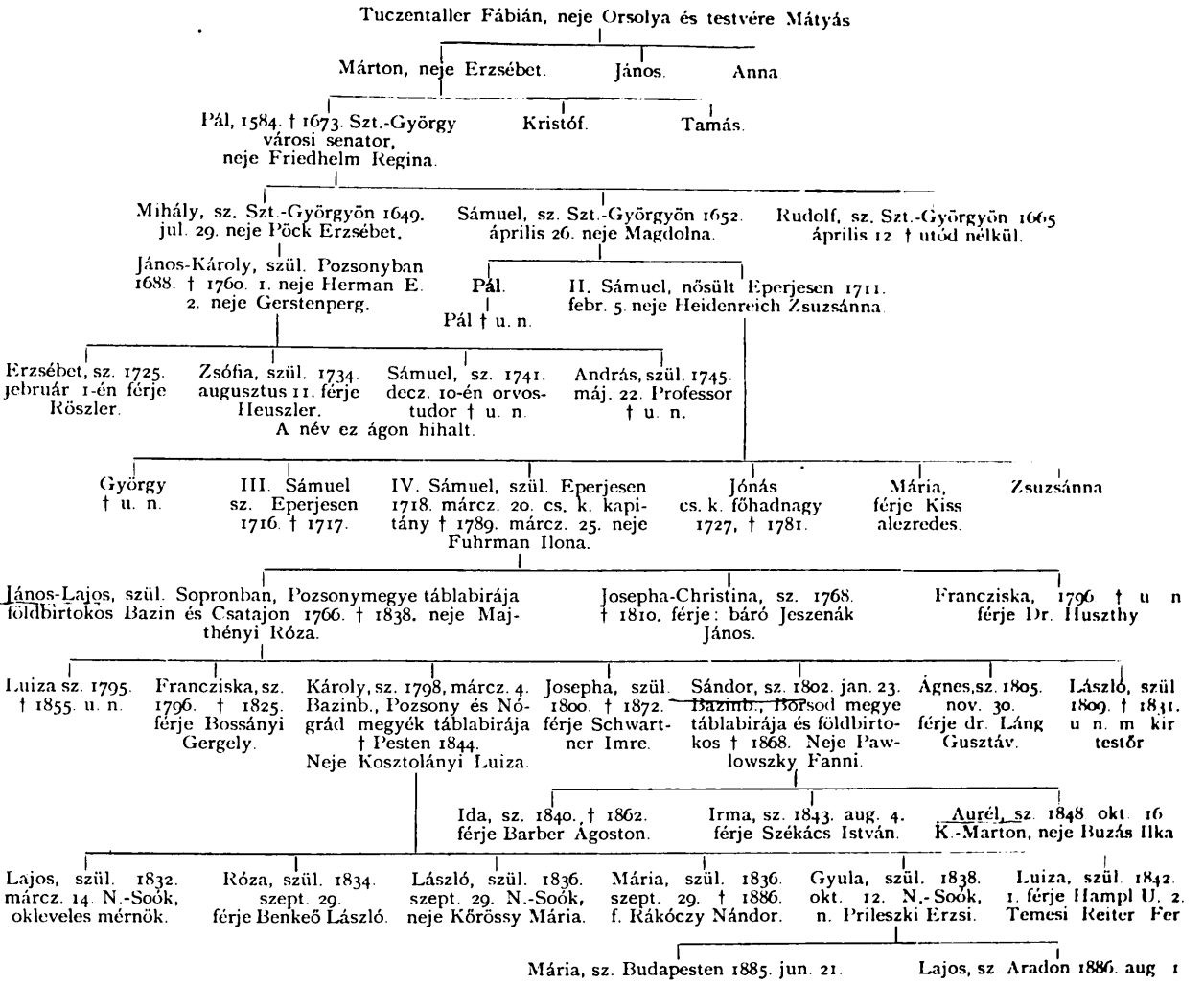
Tuczentaller Fábiánra vonatkozólag e nemeslevél nyomán csupán még annyit következtethetünk, hogy mivel 1587-ben három unokája, Pál, Kristóf és Tamás már életben volt, ő maga körülbelől az 1530—1589-ik években élt. Unokái közül Pál, sz. kir. Szt.-György városában senator volt, fiainak születési idejéről — nemesi származásuk bizonyítása mellett, egy az akkori szokásokat érdekesen feltüntető, hiteles okiratot állított ki Szt.-György városa, mely eredetiben a családi levéltárban őriztetik, szintén hártyán, czifra német írással írva, 1673. május 5-ikéről keltezve, a város függő pecsétjével van ellátva, mely egyúttal arról is tesz tanúságot, hogy a család már akkor az ágostai evangelikus vallás híve volt.

E két okíraton kívül a régi időkből még vannak arról jegyzetek, hogy Pálnak fia Mihály — a midőn még hazánkban az írástudás az előkelő mesterségekhez tartozott — Szt.-Györgyön mint tanító működött, s a vallás üldözések korában 1674-ben, midőn a szt.-györgyi ev. egyház is elfoglaltatott, Mihály Pozsonyba költözött, és csak a midőn az evang. hitvallású szertartás ujból meg lőn engedve 1682. aug. 29-én, ő is visszahelyeztetett tanítói hivatalába. Ez időben származtak el, Pál második fia — Sámuelnek utódai is Eperjesre.

De már dédunokáját Jánost, ujból Pozsony megyében találjuk mint tekintélyes megyei táblabírót és az evang. egyház kerületi felügyelőjét. Birtokai Csatajon Pozsony megyében, Bazinban és Kis-Prónán Nyitra megyében voltak. Midőn János fiát Lászlót a magyar királyi gárdisták sorába felvétetni kívánta, nemesi czímeres oklevelét az udvari cancelláriánál be kellett mutatnia. Pozsony megye ekkor 1827. okt. 22-ikén tartott közgyűlésében Tuczentaller Lászlót úgy a nemesi oklevél, mint a nemességnek legrégibb időktől való gyakorlása alapján, a nemes királyi testőrző sereghez való bevételre ajánlotta is. Az 1828. decz. 15-iki pozsonymegyei közgyűlésen pedig már Esterházy Miklós herczeg azt jelentette, hogy ő Felsége Tuczentaller Lászlót, Takács Antalt és Farkas Károlyt a magyar királyi testőrök sorába kinevezte, — mi a közgyűlés által kedves tudomásul vétetvén, és mivel e megye által ajánlottak közül egyszerre három vétetett fel, megköszönni is rendeltetett.

Említett Tuczentaller Jánosnak jelenleg már csak unokái élnek és viselik a nevet, és pedig: Sándornak fia Aurél, köz- és váltóügyvéd Budapesten, — Károlynak fiai: Lajos okleveles mérnök Kőszegen — Vas megye állandó választmánya és szakbizottságainak tagja, László — Péchy Tamásnak volt tiszttartója, jelenleg birtokos Selyében Abaujban, és Gyula m. kir. államvasuti főmérnök jelenleg Zágrábban.

A család leszármazási táblája a következő:

A «Csataji» név felvételét már régen szándékba vette volt e család. De míg az ország- és megye gyűlések hivatalos nyelve Magyarországban a latin volt, míg a család tagjai megyéjükből — a hol laktak és ismeretesek voltak — alig jutottak ki, nem volt reá ok. A jelen nemzedék azonban, kik az ország nyelvének és közlekedési eszközeinek fejlődése folytán, onnét elszakadva, a magyar alföldön jártak iskolába, sulyosan érezték már hosszú, német hangzású s az elferdítésre kihívó nevök hátrányait. Ezek fájdalmasan tapasztalták már, hogy nevök hallatára első benyomásként, idegennek tünnek fel saját hazájokban és csak is elődeiknek szeplőtlen neve iránt való pietás tartotta vissza az atyjuk által már szándékba vett más névnek felvételétől, főleg Lajost, ki nőtlen és Lászlót, kinek gyermekei nincsenek. Gyulának azonban fia született, ez tehát el nem kerülhette a hazafias áldozatot, de fia iránti kötelességének is tartotta, a nemesség adományozásának 300-ik évfordulója alkalmából — azt kérelmezni.

Ő Felsége a király legkegyelmesebben méltányolva a felhozott indokokat, f. évi márczius 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával megengedte Tuczentaller Gyula és törvényes utódainak — kik a magyar hazában élni és működni hivatvák — a *Csatay* családi név viselését, legkegyelmesebben adományozván hozzá egyúttal a «csataji» előnevet is. F.

A M. KIR. [illegible]

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hó 26-án *Nagy Imre* másodelnök elnöklete alatt ig. választmányi ülést tartott, melyen Dr. *Szombathy Ignácz* társ. tag felolvasta «Szapáry vagy Szápáry» című értekezését, mely jelen számunkban olvasható. Ezután *Schönherr Gyula* bemutatta Nagy Lajos királynak egy ismeretlen gyűrűspecsétjét; tetszéssel fogadott dolgozatát jelen füzetünk közli. Végül Dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag bemutatta a spanyol eredetű, de hazánkban rég óta meghonosodott De Corzan-Avendano család címeres-leveleit.

A folyó ügyekre kerülvén a sor, a titkár bemutatta a következő tag-ajánlásokat: Alapító tagúl 100 frtnyi alapítványnyal: özv. gr. *Bethlen Istvánné* sz. gróf Teleki Ilona Budapesten (ajánlja báró Radvánszky Béla); pártoló tagokúl: ifjabb *Tisza Kálmán* Geszten (aj. br. Radvánszky Béla), *Rónay Ernő* földbirtokos Kis-Zomborban (ajánlja Duka Marczell), br. *Miske Kálmán* Bodajkon (aj. Salamon Vincze); évdíjas tagokúl: *Béldi István* Maros-Vásárhelyen, *Egerváry Gyula* Budapesten, *Pálffy Sándor* ügyvéd Aradon, *Wajdits Nándor* könyvkereskedése Kalocsán (aj. a titkár), *Bolgár Emil* királyi táblai bíró Budapesten (aj. Széll Farkas), *Sárközy Aurél* alispán Székes-Fehérváron (aj. Salamon Vincze), *Patay Gyula* (aj. Soós Elemér). Az ajánlottak megválasztattak.

A pénztárnoknak tudomásúl vett kimutatása szerint a pénztár állása f. évi április hó 26-án

Bevétel	1547 frt	32 kr.
Kiadás	1037 «	95 «
Készpénz	509 frt	37 kr.

A Nemzetségi Zsebkönyv alapja:

Készpénz	820 frt.
Előfizetés két példányra	10 «
Összesen	830 frt.

Ezután rövid zárt ülés tartatott, melyen a Nemzetségi Zsebkönyv írói és szerkesztői tiszteletdíja felől hozatott határozat. Ezzel az ülés véget ért.

Deák Farkas.

(1832—1888.)

Választmányunk egyik legbuzgóbb, legmunkásabb tagja költözött el sorainkból. Alig volt valaki, ki társaságunk ügyét jobban szívén viselte, érette tettel és szóval többet fáradozott, s kinek társaságunk nagyobb hálával maradt adósa, mint Deák Farkas. Szívén hordta annak javát úgy anyagi mint szellemi tekintetben; mint a pénztárvizsgáló bizottság állandó tagja, tanácsai, tapasztaltsága ezen a téren a legjobb gyümölcsöket termették javunkra; szép emlékbeszédeivel, melyeket elhúnyt jeleseink felett tartott, folyóiratunkban sűrűn közölt értekezéseivel emelte társaságunk tudományos színvonalát. Halála pótolhatatlan veszteség a számos tudományos társulatra, melyeknek tagja volt; legbuzgóbb munkásukat vesztették el.

Életéből, addig is míg társulatunknak alkalma nyílik emlékének méltó kegyelettel áldoznia, álljanak itt a következők:

Deák Farkas 1832. márczius 4-én született Maros-Vásárhelyen. Atyja, Deák Ferencz, erdélyi kir. táblai ügyvéd volt. Szülei a leggondosabb neveltetésben részesítették mind házuknál, mind az akkor virágzásnak örvendett maros-vásárhelyi főiskolában. Az irodalmi munkásságra már tanuló korában nagy hajlamot érzett. A szabadságharcz alatt csaknem gyermekkora daczára honvéd volt és annak szerencsétlen kimenetele után visszatért az iskolába tanulmányait folytatni. 1852-ben a Török-összeesküvésben részességgel vádoltatván, elfogták, tizenkét évi várfogságra ítélték, s öt éven át 1857-ig fogva tartották előbb Nagy-Szebenben, utóbb a politikai elítéltek börtönében, Josephstadtban; itt is, a magány és elhagyatottság közepette is önképzéssel foglalkozott s tulajdonképen itt kezdte meg irodalmi működését, midőn fogházi élményeit kezdte írni. Onnan kiszabadulva, Kolozsvártt és Pesten végezte be jogi tanulmányait. Még be sem végezte egyetemi tanulmányait, midőn őt Kemény Zsigmond a «Pesti Napló»-nál alkalmazta, melynek egészen a felelős miniszterium megalakulásáig, állandó belmunkatársa volt s épen a kiegyezés alkalmával, mint a lap tudósítója, Bécsbe küldetett. Ebből az időből származik összeköttetése Csengery Antallal, ki a tehetséges és szorgalmas ifjút nagyon megkedvelte és Deák Ferenczczel is, kinek városligeti köréhez tartozott. Megszerette őt Horváth Boldizsár is. Deák 1858-ban lépett fel nyilvánosan az irodalom terén s azóta egészen haláláig, mindig buzgó, tevékeny tagja volt annak, noha — hivataloskodása alatt — úgy a közügyek, mint a politikai élet csaknem minden idejét felemésztették. A lapokban írt szépirodalmi dolgozatai mellett a politikai irodalmat is szenvedélylyel művelte s különösen Erdélyre vonatkozó czikkei keltettek a közönség körében nagy hatást.

A magyar felelős kormány megalakulta után az igazságügyminiszteriumhoz neveztetett ki; itt működött 1886-ig, midőn is hosszasan tartó súlyos betegeskedése őt osztálytanácsosi ranggal nyugalomba vonulni kényszerité. Ő felsége a közszolgálatban szerzett érdemeiért a vaskorona-renddel tüntette ki. Az volt reménye, hogy megszabadulván hivatalos teendőitől, életét egészen a történeti irodalomnak szentelheti; és betegeskedése daczára folyton dolgozott Bánffy Dénes életrajzán, mely a Történelmi Életrajzokban megjelent Béldi Pálnak kiegészítő része s ez érdekes kornak jellemző darabja lett volna. Még alig egy hónapja, terjedelmes dolgozatot küldött folyóiratunk számára az «Al-csernátoni Damokos család nemzedékrendjéről»; ez lehetett utolsó befejezett munkája, s érdemes szerzője ennek megjelentét nem érhette meg. Nem terjeszkedhetünk ki itt sok oldalú irodalmi munkássága méltatására. Társulatunknak alkalma lesz iránta a kegyelet adóját lerónia.

A halál június 4-én ragadta el őt családja köréből Maros-Vásárhelyen, hová egészsége visszanyerése végett visszavonult. A gyászhír, bár nem volt váratlan, mélyen lesujtotta tisztelőinek, barátainak széles körét. A magyar tudományos Akadémia rendes tagját, a történelmi társulat évtizedeken át működött jegyzőjét, a régészeti társulat, a Székely-egylet, a mi társulatunk s még sok más egyesület legbuzgóbb választmányi tagját vesztette benne, ki minden egyes társulatnak ügyét egyformán szívén viselte, s ezért halálával kitölthetetlen űrt hagyott maga után.

AZ ALCSERNÁTONI DAMOKOS CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

(Egy czímerrajzzal.)

Az alsó-csernátoni Damokos család, mely egyike a Székelyföld legrégibb s legérdekesebb családainak, pár év előtt keltette fel különös érdeklődésemet, midőn a Béldi Pál élettörténete megírásával foglalkoztam s láttam, hogy Béldi a tatár rabságban több Damokossal volt együtt s azután is jó barátságban maradt velök s egyik, Damokos Tamás, még konstantinápolyi útjára is elkísérte. Hallván mindenfelől beszélni, hogy Csernátonban a Damokosoknak sok régi írásuk van s még az a tarisznya is az egyik levéltárban van, melyben egyik Damokosné elemózsiát pakolt Béldinek s menekülőtársainak, bár egészségem gyenge volt, de a szép szeptemberi idő csalogatott, s Maros-Vásárhelyről Lajos öcsémmel 1886-ban beutaztunk Brassóba s onnan egy napi pihenés után Alsó-Csernátonba, hol a nagytekintélyű család számos tagja igen szívesen látott.

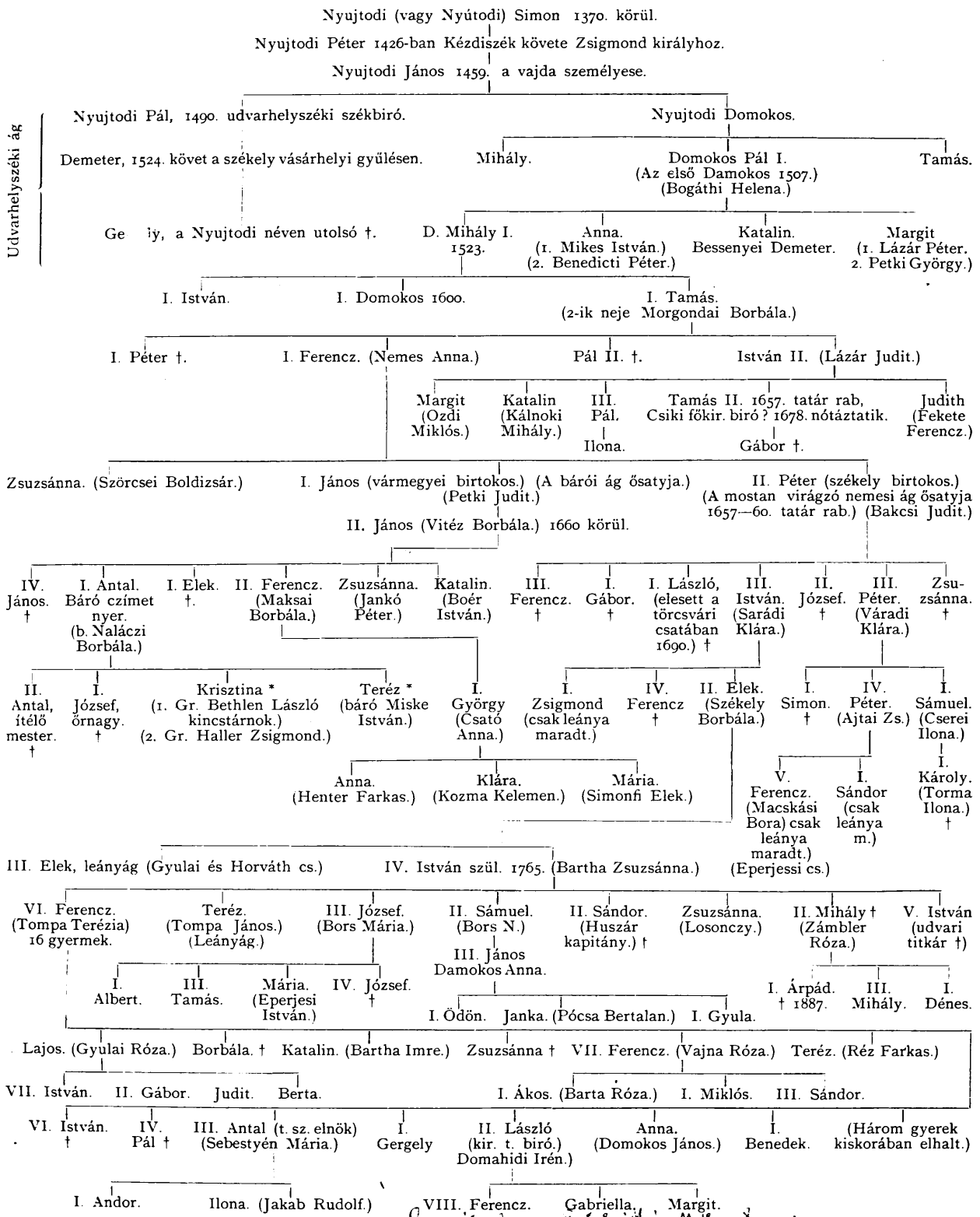
Én a korán elhúnyt ifjú Damokos Árpádhoz szálltam s aztán látogatást tettem ennek édes anyjánál és Damokos Jánosnál is, s így sikerült valami négy láda levelet összehozni szállásunkra, az Árpád kényelmes lakására, melyeket átnézve, Béldi dolgot felette keveset találtam, s a híres tarisznyát is 1848-ban ismét táborba vitték, de többé vissza nem hozták.

Meg kell jegyeznem, hogy az illető ládákban a levelek nagy rendetlenségben voltak, alig néhány fasciculus volt épen hagyva, persze elenchusról szó se volt, de azért nem kerülhette el figyelmemet néhány régibb okirat a XV. és XVI. századból; de mind a mellett, hogy kitünő szívességgel s barátsággal fogadtak a három háznál, a Damokos iratoknak csak egy részét láttuk, mert egyik úr nem volt otthon, a másik lázas beteg volt s a harmadiknak is valami baja történt, félvén a levélkutató tudósoktól stb.

Ez évben figyelmem megint a család felé fordulván, több irat jött kezeim közé, melyekből meggyőződtem, hogy a Damokos család a Nyujtodi család folytatása s láttam, olvastam azt is, hogy *testvér* család a Becz családdal; így írja Apor Péter is, de erről én az előttem forgó iratokból nem győződtem meg s azt hiszem, hogy ez csak olyan családi hagyomány, melyet az okiratok teljesleg nem bizonyítanak, sőt némelykor megczáfolni látszanak.

Apor Péter adatai és a családi hagyomány szerint, mely utóbbit egy előttem fekvő családfából látok, Nyujtodi Domokosnak két fia Pál és Imre veszik fel először a Damokos és Becz nevet, s így lesz e két fiúból Damokos Pál és Becz Imre, kik tulajdonképen édes testvérek lennének s nevök után van téve, hogy 1506—7 körül éltek. Úgy de a székely történetek legalaposabb tanulmányozója, Szabó Károly, a «Székely oklevéltár» I. kötetének (megjelent Kolozsvárt 1872-ben 170. lapján az erdélyi múzeum levéltárából egy eredeti okiratot tesz közzé, melynek tartalma szerint V. László királyunk Budán 1456. márczius 20-áról keltezve csík-szentmártoni Becz Jakabnak s általa atyja testvérének csík-szentgyörgyi Becz Bálintnak és fiainak Barabásnak és Péternek nemesi czímert adományoz. — Lehet, hogy tán volna mód ez idő korbeli nagy eltérést valami tévedés felderítése által kimagyarázni, de nekem erre most sem idom, sem módom. Én csak azt adom, a miről eddigelé már is meggyőződtem.

A Nywthodi-Damokos családfa tehát ilyetén képen fejlődött:

* E két leány Krisztina és utódai ellen indítnak pert a Damokos Péter nemes utódai, minthogy II. Antalban és Józsefben a báró-ág fiága kihalt s a fiakat illető jószágokat a leányági Bethlenek, Hallerek és Miskék tartották kezüknél. *Teréz* utódai a mostan is virágzó b. Miske család. *Krisztina* utódai pedig így mutatkoznak:

Első férjétől:

B. Damokos Krisztina. (Gróf Bethlen László.)

Gróf Bethlen Pál.

Gróf Bethlen Gergely. (honvéd tábornok) †.

Második férjétől:

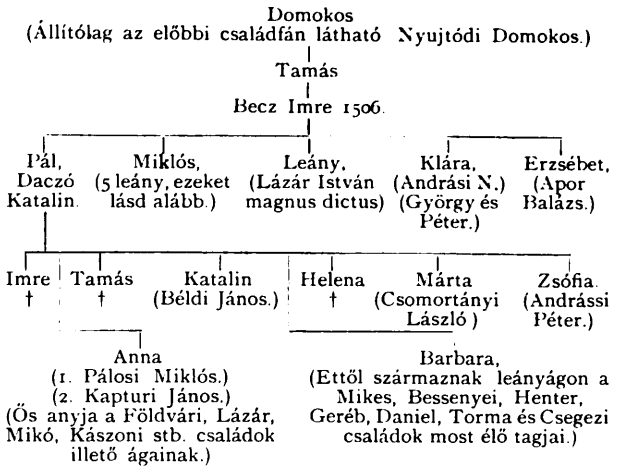
D. Krisztina. (Gróf Haller Zsigmond.)

Gróf Haller János. (Kleisch Zsuzsánna.)

Gróf Haller Ferencz. Gróf Haller József. Gróf H. Klára. (Földvári Józsefné.) Gróf H. Karolina. (Gróf Wass Miklós.)

János. Béla. Péter és három leány.

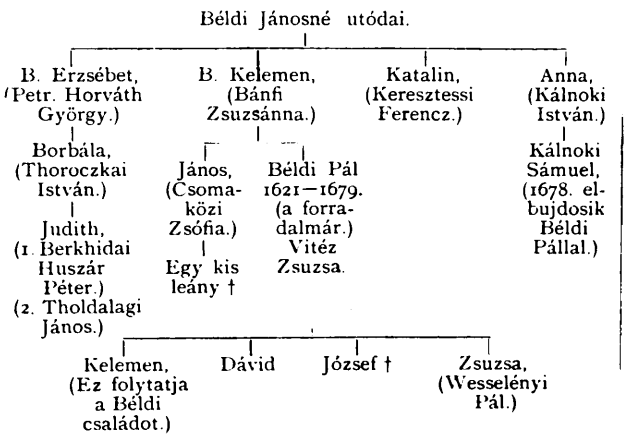
És most hadd álljon itt a testvér Becz család nemzedék rendje is:

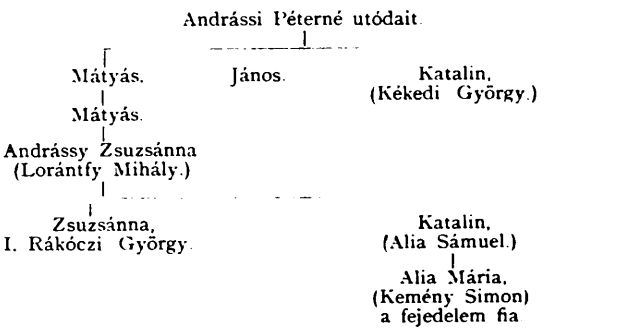
A mint fennebb említém, Becz Miklósnak szintén öt leánya volt, u. m.:

Julia, Zsuzsánna, Anna, Margit és Ursula; ezeknek utódai a Török, Cseh, Csintalan, Kelemen, Apor, Biró, Lacz, Imets és Kis családok.

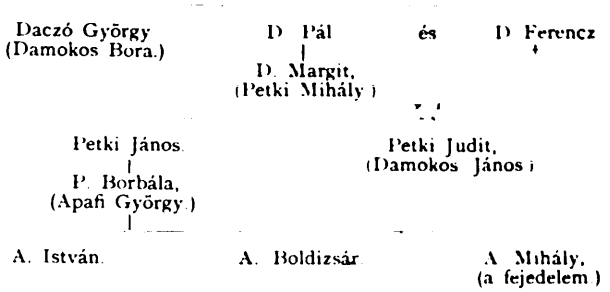
Lássunk azonban egy pár leányági leszármazást, melyek történelmileg is érdekes tartalmuak, igy pl.: Becz Katalin

Lássuk Becz Zsófia,

Még egy érdekes csoportocskát állíthatunk össze első Becz Pálné Daczó Katalin rokonságáról: testvérei voltak ugyanis:

Végig tekintve már most ez egymással szoros rokoni összeköttetésben álló családfákon és kisebb csoportozatokon, csakugyan magunkévá tehetjük báró Apor Péter múlt századi melancholicus felkiáltását, midőn a Nyujtodi családról ezeket írja:

«*Ludit in humanis Divina potentia rebus.*

Sta Lector! vide lusum et actum scenicum mundi; quid videbis? Prius tamen ante visum lerge palpebras, accipe tubum specillarem dioptricum, etiam per hunc bene vide; sed antequam et per hunc videre velles, quæso considera hanc deductionem familiæ Becz, perlege deductionem in appendice familiæ Dominici Nyujtodi, cuius leges filium primum Paulum Damokos, secundum Emericum Becz, et dum utramque hanc deductionem attente perlegeris, tum primo incipe videre. Quid videbis? videbis a Dominico Nyujtodi descendere principes, videbis Comites, videbis Barones, videbis prænobiles, videbis nobiles. Aplica tubum dioptricum, quid amplius videbis? videbis ab uno eodem primipilos, videbis pixidarios, videbis hodie et colones sive jobbagyones, videbis mendicos. En lusum, en actum scenicum mundi! I nunc, quisquis es, iacta familiam tuam, deduc ab Adamo, gloriare in sanguine, ita tamen cuncta hæc fac, ut non obliviscaris in Dominici Nyujtodi familia te vidisse lusum et actum scenicum mundi.»

Közelebbről tekintve, az alcsernátoni Damokos[1] család egyike a Székelyföld legrégibb családainak, tagjai századokon át mindig kiváló hivatali állásokat foglaltak el, a nemzeti ügy védelmében többen szenvedtek hős halált s a pártok kuzdelmeiben többen notáztattak, a konstantinápolyi Jediculától a csehországi Josefstadtig többféle politikai börtönnek voltak lakói, nem is említve, hogy számosan hullottak el a csatatéreken.

[1] A család jelen élő tagjai Damokosnak írják magokat, de ez nem igen van egyébbel indokolva, mint a tetszéssel, mert a feltalálható legrégibb okiratok s a szokás is minden szabály nélkül felváltva használják a Domokos és Damokos orthografiát.

Hogy a család a *Jenő* nemből s annak talán csak Háromszéken létező *Bessenyő* ágából származik, bizonyítja egy 1548-ban Görgény várában kelt eredeti okirat, mely egy per kezdete, Ödönfi László görgényi várkapitány és székelyek alispánja előtt (vicecomes Siculorum), s mely a Damokos család levéltárában őriztetik.[1]

Az első Nyujtodiakról megemlékszik Kállai és Huszti, a későbbiekről s a Damokosok kifejlődéséről a Nyujtodi családból ismét egy eredeti terjedelmes oklevél szól, mely Tordán 1538-ban Cantate vasárnap szombatján (april 27.) kelt s mely arról szól, hogy Angyalosi Mózes mint perelte el Damokos Mihály és Becz Pál markosfalvi jószágát.

A családfejlés további részletei ama nagy perből vannak kidolgozva, melyet a nemes ág fiai a kihalt bárói ág leányutódai ellen folytattak s végre a legújabb időbeli családtagok és az élők a család tekintélyesebb tagjaitól szereztettek össze.

Mind a mellett teljesnek a családfa most sem mondható: a mint alább is meg fogom említeni.

Említésre méltó körülmény, hogy a család magát ős foglalónak tartja s az öt-hatszáz évre terjedő történelmi emlékezet óta mindig bírják ugyanazon földet s a hagyomány szerint ezer évnél is régebb idő óta. Mire persze kevés példa van (mint az is, hogy a gróf Wass család is 1156-ban kelt adományozás óta bírja a czegei, szent-gothárdi stb. birtokokat).

Ennek részben eszközlői voltak a székely örökségi institutiók, részben az, hogy leánynak soha semmi szín alatt sem adtak ősi birtokot, s idegennek eladni bármi csekély portiót csak akkor lehetett, ha a családtagok között vevő nem találkozott.

De már hadd említsek fel egy pár érdekesebb egyént is ez érdekes családból.

Damokos I. Tamás és Damokos I. Domokos 1600-ban szenvedett kivégeztetésökről ezt írja Bod Péter «Hungarus Timbaules»-sében (71. lap):

«Thomæ ac Dominici Damokos virorum antiqua prosapia ac claris virtutibus insignium, qui sub principe Sigismundo Báthori, in turbulente patriæ statu ad accusationem Michaelis Vajvodæ, iussu Bastæ inter Markusfalvam et Matisfalvam die 20 Septembris anni MDC. innocenter peremti sunt».

«Hi fuerant certe præclaro stemmate nati,
Ornarantque suos nobilitate Lares.
Justitiæ semper cultores, atque tonantis
Legis custodes: Turris item Patriæ
Kezdiacæ sedis Præses: iugulare Tyrannus
Marcusfalvini censuit ille Getes.»

«Memoriam eorum servat marmor in templo Alsocsernatoniensi.»

Ez az emlékkő most is ott van az alsó-csernátoni ev. reform. templomban.

Damokos I. Ferencz és II. István az 1612-ik évben a szebeni országgyűlésen, hol a Báthori Gábor kormányzása és fejedelemsége hanyatló napjait élte, notáztattak, de Bethlen Gábortól, az új fejedelemtől nemsokára kegyelmet nyertek.

Ez időből igen érdekes adat van a családi levéltárban, t. i. Damokos Ferencz menyegzőbe hívó levele. Külczím:

«Generoso Domino Stephano Lázár de Szárhegy Primario Judici regio sedis Siculicalis Csik, Gyergyo et Kászon, Domino mihi semper observandissimo.»

«Szolgálatomat Ajánlom Kdnek mint jó akaró Uramnak! Istentől kívánok Kdnek minden testi és lelki jókat megadatni, mind az Kd kedves házanépével egyetembe.

Kdet mint jó akaró uramot kelletik e felöl megtalálnom, mivelhogy Istennek szent rendeléséből és parancsolatjából s jó akaró uraimnak s atyámfiainak is tetszésekből választottam magamnak jövendőbeli házasságnak rendire az néhai nemzetes és vitézlő Nemes Elek uram leányát Anna asszonyt.

Melynek menyegzői lakadalmának napját egyenlő értelemből végeztük és rendeltük ez jövendő Urnapja után való vasárnapra u. m. Juniusnak 21-ik napjára itt alsócsernátoni házamnál celebráltatni; Kdet azért szeretettel kérem mint jó akaró uramot, hogy Kd az megirt nap előtt való szombaton legyen jelen jó idején mind asszonyommal ö Kgymével egyetemben, hogy innét megindulhassunk és mehessünk Ilyefalvára hálni, onnét ismét jó reggel megindulván Hidvégre mehessünk és Istennek szent segítsége velünk lévén Csernátonba visszatérhessünk és megjöhessünk.

Mely abbeli Kd jelenlétével hadd dicsekedhessem több jóakaró uraim és atyámfiai között, annak felette teljes életembe szolgálhassam meg Kdnek mint jó akaró uramnak.

Tartsa meg Isten Kdet jó egésségben.

Datum in Also-Csernáton die 31 mai anno Domini 1620.

Generosæ Dominationis vestræ

servitor benevolus
Franciscus Damokos.»

[1] Ez okiratot az 1886-ik évben az oly korán elhalt Damokos Árpád leveles ládájában láttam, most D. László tiszt. barátomtól kaptam s be fogom mutatni a Kemény Zsigmond társaság folyó évi májusi gyülésén, aztán meg fog jelenni a Székely oklevéltár III. kötetében.

Ugyanezen levélnek hátán ez áll:

Memoriale a hivatalos rendekről mikor megházasodtam.

Sepsiből

Béldi Kelemen uram	itt volt
Mikó György uram	
Mikó Mihály uram	itt volt
Daczó László uram	itt volt
Mihacs Demeter uram	itt volt
Pap János uram	itt volt
Angyalosi Mihály uram	itt volt
Barothi Ferentz uram mind az anyjával együtt	itt volt
Benkö György uram	itt volt
Geréb Ferentzné asszonyom.	

Vármegyéről

Kemény Jánosné asszonyom ...	itt volt
Lészay Gáspár uram, fogarasi udvar biró.	
Apáthy Miklós uram.	
Morgondai Györgyné asszonyom	nem volt
Marvai Albert uram	itt volt
Pribik János uram	itt volt
Széki István uram	itt volt
Komlodi Horváth György uram	itt volt

Brasso várossa

Vásárhelyről itt volt a Biró a város képibe harmadmagával Szabó János.
Ikafalva.
Futásfalva.
Albis.
Az két csernátoni lófő emberek.

Kézdiből

Damokos István uram	itt volt
Bernáld Ferentz uram	itt volt
Donáth János uram	itt volt
Kálnoky János uram	itt volt
Apor Lázár uram	itt volt
Mátyus János uram	itt volt
Károli István uram	itt volt
István Deák uram	itt volt
Török Mihályné asszonyom. ...	itt volt
Barabás Mihály uram	itt volt

Orbaiból

Basa uraim Péter és István ...	itt voltak
Mikes Zsigmond uram.	
Mikes Boldizsár uram	itt volt *vőfély*
Jávai István uram	itt volt *gazda*
Imets Mózes uram	itt volt
Ugron Mózes és János uraim ...	itt voltak
Mikes Gáborné asszonyom ...	itt volt
Donáth Pál uram.	

Udvarhelyszékről

Nagy Menyhárd uram	itt volt

Gyergyóból

Lázár István uram ...	itt volt

Csikból

Lázár János uram	itt volt
Hadnagy Mátyás uram.	
Petki Farkasné asszonyom	itt volt
Apor Andrásné asszonyom	itt volt
Lázár Istvánné asszonyom	itt volt.

Az egész Damokos Ferencznek saját kezeírása.

Egyik portai követ Konstantinápolyból 1629. decz. 19-ről írt levelében kéri Bethlen István kormányzót (Gábor fejedelem testvéröcscsét), hogy: «az itt lévő tanuló ifjú legénynek Damokos Mihálynak küldjön Ngd. költséget.» (A levél eredetije a nemzeti múzeum levéltárában.) Lehet azonban, hogy e Mihály más Damokos családból való volt, mert neve a családfán nem fordul elő.

Enyedi krónikája szerint, mit Kállai is átvett, egy Damokos Tamás kapitány a Rákóczi lengyelországi hadjáratában *elesett* — ez azonban nem felel meg a valóságnak, mert a táborban levő Damokos Tamás és Péter mindketten a krimi rabságra hurczoltattak. Péterről szól a hagyomány, hogy mikor a tatár először vitte ki Jászvásárra, a váltság-díj nem volt ott s a tatár bosszúságában orrát, fülét levágatta. A váltságdíjat pedig beküldötte volt hű jegyese, Petki Judit, de épen magok a vivők elsikkasztották. A hű jegyes nem csüggedett, addig járt a dologban, míg megtudta hová rejtették a pénzt, újra birtokába kerítette s vőlegényét kiváltván, nem tekintette bénaságát, nejévé lett s boldog életet éltek.

Tamásra nézve pedig Béldi Pálnak maradt fenn egy levele Teleki Mihályhoz, melyben írja: «Emlékezzék meg Kd, hogy Damokos Tamás mily jókedvű ember és hogy hányszor mulattunk elmés tréfáin, segítsen Kd. saczczának kicsinálásában, hogy válthassuk haza» stb.[1] Lásd Deák Farkas czikkét a Tatár rabokról a Századok 1885. évi folyamában. Ugyancsak ott más adat is közölve van, t. i. a rabok közös folyamodványai, melyeket a két Damokos is alá ír

[1] E Damokos Tamás érdekében Kemény János is írt volt II. Rákóczi Györgynek, hogy váltsa ki 1658-ban, de nem volt semmi eredménye, míg aztán 1664-ben, tehát fogsága 7-ik évében, lépett fel ügyében Béldi, még pedig sikerrel.

s ugyancsak e Damokos Tamás a Béldi Pál féle mozgalomban is tetemes részt vett 1678-ban; török földre menekült, de végre onnan is visszakerülvén, késő vénségben halt meg.

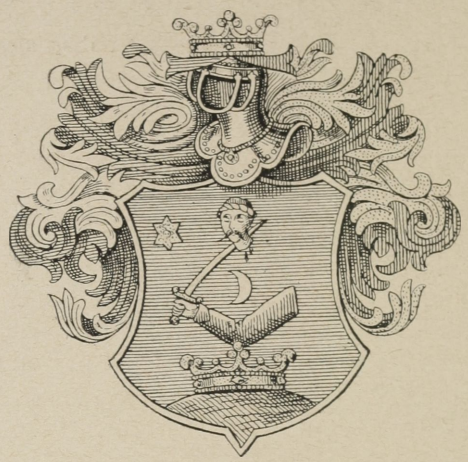
Hogy a család egyik ága bárói czímet szerzett, már említettem, ezek közül származott volt *Antal* ítélőmester és József őrnagy, de e bárói ág már e század elején kihalt. (1835-ben.)

A most élő Damokosok közül *János*, *Ferencz*, *Mihály*, *Dénes* tekintélyes földbirtokosok, *Antal* kir. trvszéki elnök, *László* kir. táblai bíró stb.

A családfa hiányára nézve egy kiváló adatot kell felhoznom, hogy t. i. a marosszéki ág nincs megemlítve. Marosszéken lakott t. i. az I. báró Damokos Antal, ki 1773-ban marosszéki fő királybíró volt, s ez elő is fordul a családfán; de itt szolgált s lakott is Maros-Kereszturon alsó csernátoni Damokos Péter, 1761-ben Marosszék alkirálybírája, Damokos Sámuel 1784-ben ugyanazon hivatalban, valószínűleg az előbbinek fia, s még e század első felében M.-Kereszturon az ősi kuriában lakott Damokos Domokos (neje Eperjessi leány) és fia Damokos Péter, ki napjainkig élt. Ezek a családfán meg nem említtetnek.

* * *

A mi a család czímerét illeti, sem a családi levéltárban, sem a közlevéltárakban nem akadtam nyomára, hogy az alsócsernátoni Damokos család czímerlevelet nyert vagy szerzettt volna.[1] De a közszokás alól ők sem vonhatták ki magokat s az itt látható csínos czímerök volt, a legszokottabb magyar czímer-alakokkal. Nyolczszögű kék mezejű paizs alján zöld halmon arany korona, melyen nyugvó piros mezbe öltözött jobb kar, markában kivont kardot tart, kardhegyén török fő, arany csillag s ezüst hold kiséretében, a paizson nyílt sisak arany koronával, sisaktakaró jobbra ezüst-kék, balra aranyvörös. A czímer egész alkotása a fejedelmi korra mutat, de nem valószínű, hogy a bárói

ág is minden bővítés nélkül ezt a czímert viselte volna.

* * *

A «Turul» terjedelme s munkaköre nem igen engedi, hogy e legnépszerűbb székely családok egyikének hagyományairól s mondáiról e helyen bővebben elmélkedjem, de az bizonyos, hogy az egyszerű népmesétől kezdve a népdalon, s balladákon keresztül egész a regényírásig[1] a költészet minden faja foglalkozott a Damokosokkal.

Én csak egyre szorítkozom, t. i. a *Póka* nevű tatár vezérrel folytatott párharczra, melyre a kihívó pogány bátor szavai után a jó székely vezér kissé nehezen vállalkozott, így szólván: «Hej becsület, becsület, ha te nem volnál, nekem most nem kellene meghalnom!» De aztán neki durálván magát, a harmadik összecsapásnál a tatár vezér fejét egyetlen csapással leütötte, mire a két tábor csata nélkül ment szét s a tatárok kivonultak az országból. Ez eseményt népies versek is örökítik s korán elhalt jeles költőnk, Zajzoni, balladának is feldolgozta. A Csernáton és Kézdi-Vásárhely közt ma is van egy kis halom, melyet Póka halmának neveznek; mondják, itt volt a páros-viaskodás, sőt a czímerben lévő török főt is Póka fejének tartják.

DEÁK FARKAS.

[1] Mely eset régi magyar s még inkább régi székely családoknál gyakran fordul elő.

[1] Jókai Mór is regényben örökítette meg a Damokos családot.

AZ „ILLYR" CZÍMERGYŰJTEMÉNYEK.

(Második és befejező közlemény, tizennyolcz czímerrajzzal.)

2. Az illyr czímergyüjteményekben felsorolt családok és czímereik jegyzéke.

ALAUPOVICH (Alavpović).

Foj. p. 100. l. Bécsi p. CV.

Arany mezőben jobbra ágaskodó, kétfarkú veres oroszlán; mellső lábaival fölfelé kanyarodó fekete félholdat tart. Az érczszinű, aranyos csőrű zárt sisakon kereszt; sisakdísz: veres-arany szalagokból kötött pártából kiálló pávafark, rajta három (2, 1) veres félhold.

Jegyzet. Beszélő czímer. *Lav* oroszlánt jelent horv.-szerb nyelven.

ALINICH I. (Alinić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXIII.

Arany jobb haránt gerendával vágott veres mező, balról három homorú, jobbról három domború ezüst félhold. Czk. és czpá. ezüst-veres. Sisakdísz: kékszárnyú, jobbjában zöld babérágat tartó angyal emelkedik ki.

ALINICH II.

Foj. p. nincs. Bécsi p. CLIV.

Három ezüst jobb haránt gerendával vágott veres mező; mindhárom gerendában egy-egy balról jobbra futó veres oroszlán. Czk.-ezüst-veres, a czpá.-ból sd.-ként piros nyelvű, kétfarkú veres oroszlán emelkedik ki, melynek arany koronáján pávafark ékeskedik.

BACHICH (Bakčić).

Foj. p. 96. Bécsi p. CXXV.

Veres mezőben arany jobb haránt gerenda, melyben három fekete félhold, jobbról s balról három ezüst sasszárny. Czk. ezüst-veres, a czpá.-ból sd.-ként arany örvű, piros nyelvű veres kopó ágaskodik.

Jegyzet. Bacsich sopron-megyei magyar nemes család 1718-ban kapott czímeres levelet. Nagy Iván II. 82.

BAOSSICH (Baožić).

Foj. p. 21. Bécsi p. XXVI.

Veres mezőben 16 águ ezüst buzogány. Czk. veres-ezüst; arany-veres fonalú pártán nyugvó nyilt arany koronából fekete, piros nyelvű farkasfej emelkedik ki sd.-ként. Sisakján nincs +.

BARZOËVICH (Barzoević).

Foj. p. 88. Bécsi p. CXIV.

Veres mezőben, arany jobb haránt gerenda, melyben balról jobbra természetes szinű pisztráng, fönt s lent szarvaival, ki — illetőleg befelé fordított egy-egy arany félhold. Czk. veres-arany. Veres-arany fonatú czpá.-ból, nyilt arany koronáju veres felhő emelkedik, körülötte egy-egy halfarkkal.

BIBICH (Bibić).

Foj. p. 92. Bécsi p. CXXVII.

Arany mezőben egymás fölött felfelé kanyarodó három: fekete, veres, zöld félhold. Czk. b. fekete-arany, j. veres-arany; veres-arany fonatú pártán a sisak fölött, féllábon b. j. fordúlva arany kakas áll.

Jegyzet. Az aradmegyei nemes Bibics család kihalt. A Bibics-alapítványról az 1827. XXIV. t. cz. intézkedik.

BIELAVICH (Bielavić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XCIX.

Nyolczszor ezüst-veressel pólyázott mezőben balról jobbra vonuló j. haránt gerenda, mely felváltva 8 arany és 7 ezüst koczkára van osztva. Czk. veres-ezüst fonatú czpá.-ból b. j. ágaskodó ezüst egyszarvú emelkedik.

Jegyzet. Bielavich György (1638—1659.) tinnini cz. püspök. Nagy Iván II. 103. Említi a Brankovićféle nemzedékrend is.

BIELOPERIEVICH (Bieloperiević).

Foj. p. 12. Bécsi p. CLIII.

Veres mezőben ezüst sasszárny, melyet közepén felfelé kanyarodó három arany félholddal ékített veres jobb haránt gerenda föd. Czk. veres-ezüst. Czpá. veres-ezüst fonatú, azon veres sasszárny, melyen ezüst jobb haránt gerenda, csakhogy három veres félholddal.

BILOSSEVICH (Biložević).

Foj. p. 44. Bécsi p. XLIX.

Veres-ezüsttel két rét koczkázott keretű fekete mezőben három egymás fölött balról jobbra futó, arany örvös agár. Czk. fekete-ezüst. Vörös-fekete czpá.-ból arany örvös fekete agár emelkedik ki. Sisakján nincs +.

BISSALICH (Bisaljić).

Foj. p. 47. Bécsi p. LI.

Hasított pajzs; balról fekete, j.-ról veres mezőt közepében egy arany pólya vág, melynek közepében veres felfelé kanyarodó félhold, j. egy kék csillag. Czk. b. fekete-arany, j. veres-arany. Fekete-vörös fonalú czpá.-ból ágaskodó arany ökör emelkedik ki sd.-ként. Sisakon nincs +.

BOGASINOVICH alias DOBRASINOVICH (Bogasinović).

Foj. p. 35. Bécsi p. XL.

Ezüst mezőben, a czímerfő helyén három, szögével lefelé irányuló kékszinű ék, alattok három (2, 1) arany koronás, vörös nyelvű, természetes színű oroszlánfej. Czk. kék-ezüst. Czpá. kék-ezüst, melyből egy kétfarkú aranykoronás veres oroszlán emelkedik ki. Sisakon nincs +.

BOGOPANKOVICH (Bogopanković).

Foj. p. 111. Bécsi p. CXXXVIII.

Ezüst pólyával két részre osztott veres mező. A felső nagyobb mezőben 2—1, szarvaival felfelé kanyarodó ezüst félhold. Az alsó mezőben ezüst czölöp. Czk. veres-ezüst. A veres-ezüst fonatú pártából vágtató természetes szinű patkós lóláb nyúlik ki.

BOSSNICH (Bosnić).

Foj. p. 46. Bécsi p. L.

Kék mező, melyet arany, b. j. irányuló pálcza (b. Nyáry A. fajogarnak nevezi, a németek kulcsnak) két részre oszt; b. hatágu ezüst csillag, j. ezüst félhold. Czk. kék-ezüst. A kék-ezüst pártából piros nyelvű arany oroszlán ágaskodik, mely veres keresztben végződő pálczát tart, a pálcza alatt veres félhold. A sisakon nincs +.

E czímer nyilván Bosznia, a bécsi p. VIII. sz. a. ábrázolt és most is használatban levő u. n. *igénycziméreének* részeiből van összealkotva; a festő csak más színeket alkalmazott. A Sladoevichekkel származnak egy törzsből, melyből Lattich-Bosnich név alatt kiváltak.

BRAJKOVICH (Brajković).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XXII.

Ezüst mezőben j. b. haladó kétfarkú arany koronás veres oroszlán, melynek alakját kétfelől egy-egy kék öblös szarv fogja körül. Czk. ezüst-kék. Sd.-ként nyílt arany koronából piros nyelvű szétterjesztett szárnyú griffmadár emelkedik ki.

Jegyzet. Brajković Péter az ipeki patriarka követe 1606-ban II. Rudolfhoz. Miklosich-Fiedler: Slav. Bibliothek, 1858. 295. l. A Bosniából eredő Brankovicsok czímere ugyanilyen. Ld. Századok 1888. X. f.

BRANILOVICH (Branilović).

Foj. p. 99. Bécsi p. CXV.

Fekete mezőben j. b. irányuló aranyos mezű kar, mely arany keresztvasú ezüst tőrt tart markában. Czk. ezüst-arany. A fekete-arany czp.-án fekete kar nyugszik, mely markában ugyancsak arany keresztvasú olasz formáju tőrkardot tart.

BURMAZOVICH (Burmasović).

Foj. p. 27. 36. Bécsi p. XXXII.

Kék pólyával vágott arany mező, melynek felső részében aranyos nyelvű kiterjesztett szárnyú fekete sas látszik, alsó részében pedig kék kereszt, felső és alsó végein s oldalain egy-egy piros gömb. Czk. ezüst-arany. Sd.-ként nyílt arany koronából piros nyelvű arany koronájú kiterjesztett szárnyú sas emelkedik ki.

CZARNOEVICH (Čarnojević, Zarnoević).

Foj. p. 20. Bécsi p. XXV.

Veres mezőben kétfejű, kiterjesztett szárnyú aranykoronás arany sas. Czk. veres-arany. Sd.-ként nyílt arany koronából kiterjesztett szárnyú piros nyelvű sárkány emelkedik ki.

Jegyzet. Ez a czímer van bevezetve a velenczei aranykönyvbe: Zernovicchio, Cernovicchio név alatt. Közli Siebmacher. Dalmatien. Tab. 55. A magyarországi mácsai és kis-oroszi Csernovics család kétségkívül e családból ered, melyhez a hires ipeki patriarcha is tartozott. Az 1720. kelt magyar armalisban czímerök: kékben jobbra száguldó magyar vitéz. — Az 1793-ban grófságot kapott Cs. Lázár czímerében a szívpajzs az ősi kétfejű sast tartalmazza. Cs. Lázárban különben a grófi ág kihalt. Nagy Iván III. 147.

CZENDISALICH (Čendisalić, Giendisalić).

Foj. p. 122. Bécsi p. XCI.

Veres mező, melyet jobbról-balra egy háromrét 8—9 ezüst-veres koczkára osztott harántos gerenda két részre oszt. Jobbról s balról 1—1 fölfelé kanyarodó ezüst félhold látszik. Czk. veres-ezüst. A veres-ezüst pártából veres színű aranykoronás sellő emelkedik ki, mely kezeiben egy-egy halfarkat tart.

CZETINAVICH (Četinjavić).

Foj. p. 138. Bécsi p. LXXVIII.

Vágott pajzs, melynek felső veres mezejében egy kiterjesztett szárnyú arany sas emelkedik ki. Alsó fekete mezejében három (2, 1) felfelé kanyarodó ezüst félhold látszik. Czk. veres-arany, veres-ezüst fonatú czpá.-ból két egymás felé hajló sasszárny emelkedik ki; a jobb oldalon levő arany-veres, a baloldali veres-arany.

CZIHORICH (Cihorić).

Foj. p. 40. Bécsi p. XLV.

Veres mezőben kiterjesztett szárnyú ezüst egyfejű sas, melyet j. b. három (1, 2) hatágú kék csillaggal ékített jobb haránt ezüst gerenda föd. Czk. ezüst-veres. Az ezüst-veres fonatú czpá.-ból aranykoronájú kiterjesztett szárnyú veres sas emelkedik ki, melynek

jobb szárnyán a pajzsban levőhöz hasonló gerenda vonúl végig.

Chubretich (Čubretić).

Foj. p. 113. Bécsi p. CXXXII.

Vágott pajzs. A felső mező arany, az alsó ezüst. A pajzson jobbról-balra egy veres haránt gerenda vonúl végig, melyben három hatágú ezüst csillag ragyog. Czk. ezüst-arany. Az arany-ezüst fonatú pártából két kajla kürt emelkedik ki; itt a baloldali ezüst-arany, a jobboldali arany-ezüst.

Debelich (Debelić).

Foj. p. 85. Bécsi p. CI.

Vörös mezőben fölfelé kanyarodó ezüst félhold, felül és alul két-két röpülő ezüst sasszárny, melyeknek középpontját a félhold képezi. Czk. és czpá. vörös-ezüst. Sd. egy természetes színű jobbra ágaskodó elefánt.

Denovich (Denović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CLII.

Vörös mezőben kiterjesztett szárnyú koronás arany sas; mellén és szárnyán egy-egy felfelé forduló veres félhold. Czk. és czpá. veres-arany. Sd. vörös-ezüst és ezüst-vörös egymástól elálló két kürt, melyeknek külső oldalán négy-négy párhuzamos háromlevelű hársfaág nyúlik ki.

Deskoevich (Deskoević).

Foj. p. 82. Bécsi p. CIV.

Ezüst mezőben három piros szalaggal átkötött szerencsenfej. Czk. és czpá. fekete-ezüst. Sd.-ként egy jobbjában aranymarkolatú és keresztvasú egyenes kardot tartó kiterjesztett szárnyú angyalt látunk.

Jegyzet. A Dechoevich, Deschoevich, Descovich-család, mint Almissában és Risanoban telepes nemes, már 1553. virágzott, czímere azonos a fojniczai és bécsi gyűjteményben közlöttel. Siebmacher i. m. 38. l. és 27. tábla.

Didlovich (Didlović).

Foj. p. 127. Bécsi p. LXXXVIII.

Arany mezőben, a pajzsot három részre hasító vörös ék, melytől jobbra s balra s a szöge mezejében egy-egy kék patkó látszik. Czk. és czpá. kék-arany. Sd.-ként arany pávafark nyúlik ki, melyen fölfelé kanyarodó veres félhold látszik.

Dignichich (Digničić).

Foj. p. 59. Bécsi p. LXV.

Nyolczszor arany-fekete pólyázattal, j. b. haránt gerendázattal, j. b. osztott pajzs. Czk. fekete-arany, sd.-ként nyilt arany koronából piros nyelvű, egyfejű kiterjesztett szárnyú sárkány emelkedik ki.

Diknich (Diknić).

Foj. p. 51. Bécsi p. LV.

Ezüst ékkel három részre hasított veres mezőben j. b. és alant háromszirmu nyílt arany korona. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként kétfarku piros nyelvű, ágaskodó kék oroszlán emelkedik ki.

Divoevich (Divoević).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXLVII.

Arany mezőben balról-jobbra haladó piros nyelvű kettős farkú fekete oroszlán, melyet a pajzsot vágólag, három egy vonalban álló kék liliommal díszített, arany pólya fed. Czk. és czpá. fekete-arany, sd.-ként a czímerpajzsban levő oroszlán emelkedik ki, mely jobb lábában veres liliomot tart.

Dobrasinovich (Dobrasinović). L. Bogasinović.

Foj. p. 35. Bécsi p. XL.

Draskovich (Drasković). Helyesen a foj. gy. Draxoevich (Dražoević).

Foj. p. 55. Bécsi p. LX.

Harántosan négy részre osztott pajzs. A felső és alsó szelet vörös ezüst kockázat. A bal és jobb szelet arany mezőben 1—1 kék vadászkürtöt tüntet fel. Czk. j. kék-arany; b. ezüst-veres. Czpá. veres-ezüst, melyből kék örvös, vörös agár ágaskodik, mely jobb lábában kék kürtöt emel szájához.

Jegyzet. A horvátországi trakostyáni Draskovichok ugyancsak Dalmáczából erednek, de ettől teljesen külön család, melyet a bécsi gyűjtemény csak tollhibából nevez Draskovichnak.

Dukadinovich (Dukadžinović).

Foj. p. 37. Bécsi p. XLII.

Arany mezőben egyfejű koronázott piros nyelvű, jobbra néző fekete sas. Czk. fekete-arany. Nyilt arany koronán sisakdíszként egyfejű, jobbra tekintő piros nyelvű arany sas áll.

Euzebiovich (Euzebiović).

Foj. p. 112. Bécsi p. CXXIX.

Ezüstben balról jobbra-haladó kétfarkú piros nyelvű arany koronás veres oroszlán. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. kiterjesztett két veres sasszárny közt jobbról-balra haladó piros nyelvű, kétfarkú, fekete oroszlán.

Frangepanich (Frangepanić).

Foj. p. 119. Bécsi p. CLI.

Ezüst mezőben két egymás felé forduló, ágaskodó aranykoronás veres oroszlán, három arany almát tartván. Czk. veres-ezüst, nyílt arany koronából arany-színű piros nyelvű koronás sárkány nő ki.

GLAVICH (Glavić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. LXXXIV.

Fekete mezőben fölül két, alul két s középen egy piros nyelvű arany oroszlánfej (2, 1, 2). Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként b. j. haladó piros nyelvű kétfarkú fekete oroszlán ágaskodik.

GOIKOVICH (Gojković).

Foj. p. 56. Bécsi p. LXI.

Veres mezőt arany kereszt négy részre oszt. 1—4 felfelé fordult ezüst félhold, 2—3 hatágú ezüst csillag. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként hatágas arany szarvas emelkedik ki.

GREDANOVICH (Gredanović).

Foj. p. 131. Bécsi p. LXXXIII.

Szögével felfelé álló vörös ék ezüst mezőt három részre oszt. Mindhárom szeletben felfelé mászó piros rák. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sisakdíszként b. egy ezüst sasszárny emelkedik ki, melyet ezüst rákkal megrakott vörös pólya borít, fölötte hatágú vörös csillag, alatta vörös félhold.

GREBELANOVICH (Grebeljanović).

Foj. p. 16. l. Bécsi p. XXI.

Két keskeny czölöppel kétszer hasított ezüst mezőt ezüst pólya vág. J. és b. 1—1 kettős veres liliom. Czk. veres-ezüst. Arany sisakon nyílt arany koronán kétfejű aranykoronás ezüst sas áll, kiterjesztett szárnyain egy-egy veres liliom.

GRUBACHOVICH (Grubačović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. LXVIII.

Jobb haránt vágott pajzs. Bal ezüst mezőben fogyó vörös holdszarv, a jobb vörös mezőben három párhuzamos pantallér. Czk. és czpá. vörös-ezüst, sd.-ként balról-jobbra vörös ló ágaskodik.

GRUBISSEVICH (Grubissević).

Foj. p. 128. Bécsi p. LXXXII.

Fekete mezőben b. j. ágaskodó szárnyas egyszarvú. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként b. j. ágaskodó szárnyas fekete egyszarvú emelkedik ki.

Jegyzet. Bosnyák eredetű család, mely 1555-ben vándorolt ki. Az egyik ág Dalmátiába ment s ott velenczei conte rangra emelkedett, a másik hazánkban Bernjakovich név alatt I. Lipóttól báróságot kapott, de Olovo előnévvel (Olovatz). Az első Bernjakovich az illoki kath. templomban van eltemetve, czímere három rózsával bővült. A család később a Bernátffy nevet vette fel. Egy ága a családnak Krajnába szakadt.

GRUPKOVICH (Grupković).

Foj. p. 49. Bécsi p. LIII.

Fogazattal j. b. harántosan vágott pajzs. A jobb sarok ezüst mezejében hatágú veres csillag, a bal vörös mezőben felfelé forduló ezüst félhold. Czk. veres ezüst; nyilt arany koronából b. j. forduló röpülő sárkány emelkedik ki.

HARNOEVICH (Harnoević).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XXVIII.

Jobb haránt gerendával vágott pajzs; a gerendában egymás felett három veres liliom. A pólyától jobbra és balra veres mezőben ezüst kereszt. Czk. veres-ezüst; nyilt arany koronából ezüst-vértű kar nyúlik ki, mely aranymarkolatú és keresztvasú egyenes kardot tart. A keresztvas alsó szárából három arany liliom hull a koronába; a vértezett kartól jobbra két veres kereszt látszik.

HARSICH (Harsić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XXIII.

Hasított pajzs. B. arany mezőben veres liliom, j. veresben arany liliom. Czk. vörös-arany. Nyílt arany koronából j. felében vörös, b. felében arany liliom emelkedik ki, melynek j. szirmán arany félhold, középső szirmán arany-vörös félhold, bal szirmán veres félhold látszik.

Jegyzet. E nemzetséghez tartozott Osztoja bosnyák király s fia Christich Pál. A család Christich, Cristich, Giablanovich, Giovannizzio, Harsich, Harstich, Hartich, Jablanovich, Karstich néven fordul elő.

A két czímer-gyűjteményben közlött czímer megegyezik a Giovannizio dalmát család mai czímerével, mely e szerkezetében kétségtelenül ujabb keletű. Siebmacher i. m. 47. 108. l.

HUANKOVICH (Huanković).

Foj. p. 117. Bécsi p. CXXXII.

Arany mezőben harántos veres kereszt, melynek közepén fölfelé álló ezüst félhold van. Czk. és czpá. veres-arany. Sd. egy kiemelkedő piros nyelvű, szembe forduló arany oroszlán.

JABLANICH (Jablanić).

Foj. p. 24. Bécsi p. XXIX.

Vörös mezőben háromtornyú, egykapujú aranyvár, jobbról-balról és alatta 1—1 arany liliom. Czk. veres-arany. Sd. veres háromtornyú egykapujú vár.

Jegyzet. Hagyomány szerint egy törzset képez a Harsich-Christichekkel. A Jablanichok később Paulanichokká lettek, s a nevökhöz a Fontana melléknevet illesztették. A Paulovich-Fontanák őse: Paulovich

Máté Macarscába telepedvén, velenczei contevé lett, czímere azonos az itt leírottal.

JAKSICH (Jaksić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CLV.

Vágott pajzs. A felső ezüst mezőben kiemelkedő kétfarkú piros nyelvü veres oroszlán. Az alsó mező hasított, jobbról arany-fekete jobb haránt gerendák, a baloldalában felváltott rendben ugyanilyenek.

Jegyzet. Lesinai család, mely de Giaza néven már a XIV. században szerepel. Később Hettoreo, Piretich és Piritei néven is előfordúlnak. Siebmacher 10. 50. 70. 72. ll. — Az itt leírt czímer a Piretichekével azonos. A Nagy-Laki Jaksichok (Jaksith) hazánkba a XV. században telepedtek Rasciából. Czímerök azonban emettől különbözik. (Istvánffy lib. III.)

JAMOMETOVICH (Jamometović).

Foj. p. 75. Bécsi p. CII.

Fekete mezőt arany, 3-szor ormózott czölöp hasít ; job. felfelé álló három ezüst félhold egymás fölött. Czk. czpá. fekete-arany. Sd. egy aranyos íját kifeszítő, b. j. forduló aranykoronás fekete Triton.

JAGROSALICH. (Jagrosalić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CLVII.

Vörös mezőben három aranykoronás, arany grifffej (2—1). Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként vörös egyszarvú emelkedik ki.

JUGOVICH (Jugović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CLVI.

Arany mezőben veres pólya, annak közepében egyfejű jobbra néző arany sas, vele egy vonalban j. s b. egy-egy arany liliom. Czk. és czpá. veres-arany. Sd. kiterjesztett szárnyú veres nyelvű, jobbra néző aranysas, melynek fejére egy veres liliom van illesztve.

Jegyzet. Risanóban telepes bosnyák család, másként Chivkovichnak is nevezik őket. Siebmacher 103. l. 59. t.

KACHICH. (Kačić).

Foj. p. 30. Bécsi p. XXXV.

Arany mezőben, j. néző veres, veres nyelvű aranykoronás röpülő sárkány. Czk. ezüst-arany. Sd. veres nyelvű, aranykoronás, jobbra néző arany sárkány emelkedik ki.

Jegyzet. A Kačić-nem (gens Catzitzorum) Spalato körül lakott ; egy állítólag bosnyák eredetű Kačić-család Lesinába szakadt a Miossichokkal együtt az itt leírotthoz hasonló czímert használt. Arma di Lesina és Siebm. 51 l.

KASTRIOCHICH (Kastriočić).

Foj. p. 19. l. Bécsi p. XXIV. (A sorrendben íráshibából XXVI).

Arany mezőben, veres nyelvű kétfejű fekete sas, a fej-közi kék ékben ezüst csillag. Czk. fekete-arany. Nyilt arany koronán sdként aranykoronás veres sas áll.

Jegyzet. Skander bég, mint velenczei patriczius, czímerkép veres mezőben balról-jobbra irányúló kardos kart használt.

KLESSICH (Klešić).

Foj. p. Bécsi p. XC.

Vörös mezőben hármas arany fogazat. Czk. és czpá. veres-arany, sdként veres nyelvű aranykoronás jobbra néző röpülő arany sárkány emelkedik ki.

KLUPKOVICH (Klupković).

Foj. p. nincs. Bécsi p. C.

Fekete mezőben, két párhuzamos, szögével felfelé álló arany ék, fölöttük ezüst félhold, ettől jobbra és balra egy vonalban arany liliom. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként fekete, jobbra ágaskodó kőszáli kecske emelkedik ki.

KOBILICH (Kobilić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXXXIII.

Vörös mezőben három jobbra néző ezüst lófej (2, 1). Czk. és czpá. veres-ezüst. Sdként jobbra vágtató veres ló emelkedik ki.

Beszélő czímer. *Kobila* szerbül kancát jelent.

KOPCHICH (Kopčić).

Foj. p. 54. Bécsi p. LXX.

Nyolcz veres és ezüsttel koczkázott mezőben jobbra néző arany koronás, piros nyelvű egyfejű fekete sas. Czk. fekete-ezüst. Czpá. veres-ezüst. Sdként veres ezüsttel koczkázott jobbra tekintő piros nyelvű arany koronás egyfejű ezüst sas.

Jegyzet. Boszniában, illetőleg Herczegovinában ma él a Kopčić bég-család.

KOPIEVICH. (Kopievič).

Foj. p. 36. Bécsi p. XLI.

Veres mezőt arany kereszt négy részre oszt. A kereszt közepében négylevelű kék loherben ezüst félhold, a mezőkben kék alapon egy-egy ezüst kigyó. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként egy jobbra vágtató szürke ló emelkedik ki.

KOSSACHICH (Kossačić).

Foj. p. 22. Bécsi p. XXVII.

Veres mezőben jobbról-balra haránt három párhuzamos ezüst gerenda. Czk. veres-ezüst, nyilt koro-

nából j. néző kétfarkú kék oroszlán emelkedik ki, mely előlábaiban kettős ezüst kereszttel diszített veres lobogót tart.

Jegyzet. A Kossachich-család hagyomány szerint a Comnenektől származik s Cazazzi, Cosazich, Cosavcich, Cosazich, Kosacich, Kossachich és Kossochich, s Cossinich néven fordul elő. A sebenicói Cossinichok (Conti di S. Saba) czímerökben (négyelt paizs) a második negyedben ezt a czímert használják, mely Katalin bosnyák királyné római sírkőbeli czímerével teljesen megegyezik. Siebm. 37.

A velenczei aranykönyvben a Casa di Cossazza czímere: arany mezőben három veres j. haránt gerenda, a bal sarokban veres kereszt.

KOSZOVICH. (Kosović).

Foj. p. 103. Bécsi p. CXXXV.

Veres mezőben jobbról-balra haránt ezüst gerenda, melyben jobbról-balra egy sorjában három fekete rigó áll. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként egy jobbra tekintő piros nyelvű arany koronás fekete színű hármas vörösfarkú oroszlán.

Jegyzet. Beszélő czímer. Koszova szerből rigót jelent. A traui Cossovich-család czímere: kékben természetes színű fa ágán ülő fekete rigó.

KOSZTANICH (Kostanić).

Foj. p. 29. Bécsi p. XXXIV.

Vágott pajzs. A felső fekete mezőben jobbra vágtató ezüst egyszarvú emelkedik ki, az alsó ezüst mezőben egy szögével felfelé álló fekete ék. Czk. feketeezüst. Nyilt arany koronából j. vágtató fekete egyszarvú emelkedik ki.

Jegyzet. Felső-Dalmáczióban élt a Costanich, Costagnich, Conti di Coziza et Primordia-család, melynek czímere a föntebbivel azonos. Siebmacher 104 l.

KOTROMANICH (Kotromanić).

Foj. p. 12 l. Bécsi p. XVII.

Arany mezőben három párhuzamos jobbról-balra harántos kék gerenda, melyen kétfarkú veres nyelvű fekete oroszlán jobbra ágaskodva halad. Czk. kékarany. Nyilt arany koronából j. néző veres kétfarkú oroszlán emelkedik ki, mely kezeiben liliomban végződő arany pálczát tart.

Jegyzet. A család nemességét a XVII. század végén Velencze megerősítette. E megerősítő oklevél a Livno környékén élő Kotromanovich-családd birtokában van, melyet szomszédaik mint a Kotromanok utódait tisztelnek.

KOWACHICH (Kovačić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XXIII.

Ezüst mezőben j. b. harántos veres gerendában három ezüst félhold egy vonalban. Fölül s alul hatágu veres csillag. Czk. ezüst-veres; nyilt arany koronából j. kiemelkedő piros nyelvű természetes színű párducz.

Jegyzet. Almissai nemesek, kik a Gliubatovichokkal együtt ehez hasonló czímert használtak. Siebmacher 104. A magyarországi Kovachich de Topolovecz és Kovachich de Senkvicz családok czímere más.

HRABRENOVICH (Hrabrenović).

Foj. p. 105. Bécsi p. CXXXVII.

Vörösben három (2, 1) ezüst szárnyas saskörröm. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. ezüst szárnyas saskörröm jobb felé.

KRAJCHINOVICH (Krajčinović).

Foj. p. 113. Bécsi p. LXXXIX.

Vörös mezőben három párhuzamos ezüst ékezet hegyével fölfelé; a középsőben egymás fölé ágaskodó egyfarkú vörös oroszlán, négyágú nyilt arany koronát tart. Czk. és czpá. vörös-ezüst. Sd.-ként piros nyelvű, veres kétfarkú arany oroszlán ágaskodik jobb felé.

KRASOEVICH (Krasoević).

Foj. p. 109. Bécsi p. CXLII.

Ezüst mezőt arany kereszt négy részre oszt. A kereszt rövidebb szárán egy sorjában három vörös golyó. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként jobbra egy vértes kar emelkedik ki, mely kezeiben harczi bárdot tart.

KNEZOVICH (Knezović).

Foj. p. 98. Bécsi p. CXXII.

Veres mezőben szögével fölfelé álló ezüst ék; j. b.-ról és az ék szögében egy-egy egykapujú, háromtornyú ezüst vár. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sisakdísz: egykapujú háromtornyú veres vár.

KRISICH (Krisić).

Foj. p. 123. Bécsi p. XCII.

J. b. haránt vágott pajzs; j. ezüstben kék liliom, b. vörösben lóherés végű ezüst kereszt. Czk. j. veres-ezüst, b. kék-ezüst. Czpá. vörös-ezüst, melyből ezüst örvös veres agár ágaskodik jobb felé.

Jegyzet. A Chrisich, Kriscich, Krixich család állítólag egy a bosnyák Ostoja-Christichekkel. Korjenić-Neorić, a bécsi példány s a fojniczai gyüjtemények ezzel megegyező czímert tüntetnek fel. Siebmacher. 52. l.

KRUSICH (Krusić).

Foj. p. 97. Bécsi p. CXXIV.

Aranyban j. néző egyfejű piros nyelvű feketeezüst koczkás sas. Czk. és czpá. fekete-arany, melyen

j. tekintő kiterjesztett szárnyú piros nyelvű, egyfejű sas ül.

Jegyzet. A kusalyi Krusithok más czímert használtak.

KUKRECHICH (Kukrečić).

Foj. p. 80. Bécsi p. XCIV.

Kék mezőben három párhuzamos keskeny aranyczölöp, melyet ezüst-veressel koczkázott pólya vág. — Czk. és czpá. kék-arany, melyből sd.-ként jobbra fordult, kétfarkú zöld oroszlán emelkedik ki.

KUTLOVICH (Kutlović).

Foj. p. 76. Bécsi p. CXI.

Jobbról-balra harántos veres-ezüst koczkázatú gerendával vágott arany mezőben j. arany félhold, b. arany kereszt. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként kétfarkú arany oroszlán j. fordúlva emelkedik ki.

Jegyzet. A magyarországi borsod-megyei Kudlovichok Nógrád megyéből származnak.

LUBETICH (Lubetić).

Foj. p. 62. Bécsi p. LXVII.

Öt párhúzamos arany foggal ékes jobb haránt gerendával vágott veres mező. Jobbról-balról hatágú ezüst csillag. Czk. j. veres-ezüst, b. veres-arany. Czpá. veres-arany, melyből jobbra néző kétfarkú veres oroszlán emelkedik ki.

LUBIBRATICH (Ljubibratić).

Foj. p. 65. Bécsi p. LXX.

Arany jobb harántos gerendával vágott veres mező; a gerendában természetes színű borz-karom, j.—b.-ról hat ágú ezüst csillag. Czk. j. veres-arany. b. veres-ezüst. Czpá. veres-ezüst, melyen jobbra néző kékfarkú természetes színű borz ül.

Jegyzet. Régi dalmát nemzetség, mely 1010 óta velenczei conte. 1571. egy Ljubibratich rasciai despota. 1760. Trebinjei Ljubibratich Jeromos Mária Terézia királynőtől osztr. bárságot kap. Czímerökben benne foglaltatik az ősi borzkarom. Siebmacher 54 l.

LUBKOVICH (Lubković).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXXXIX.

Arany mezőben b. j. egymás fölött párhuzamosan haladó három veres oroszlán Czk. czpa. veres-arany. Sd.-ként jobbra néző piros nyelvü kétfarkú arany oroszlán emelkedik.

Jegyzet. A magyarországi Lukovich, illetőleg Luchkovitz család Trencsén-megyéből ered és 1625. kapott nemességet. Nemes levele a váczi káptalan O. 40 sz. a. E dalmát vagy bosnyák családból származik valószínűleg Lukovich, a híres karabélyos horvát ezredes. (Ballagi Aladár. Horvát karabélyosok.)

MARTINUSEVICH (Martinusević).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXXI.

Veres mezőben kétfarkú piros nyelvű arany oroszlán ágaskodik b. j. felé. Czk. és czpá. veres-arany. Ez utóbbin jobbra forduló veres oroszlán áll, kezeiben aranymarkolatú és keresztvasú egyenes kardot tartván.

Jegyzet. Martinuzzi Fráter György családi czímere — a mint Utješenović »Das Leben Georg Utjesenović« cz. m. 18. l. a szamos-ujvári M. kastély kapuja fölött látható czímer után közli: kék mezőben kiemelkedő j. ágaskodó term. színű egyszarvú, melyhez a barát még a pálosok jelvényét, a hollót is felvette.

MARULOVICH (Marulović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXLVI.

Vágott pajzs. A felső veres mezőben ezüst teljes kereszt. Az alsó ezüst mezőben b. j. harántos, egy sorjában három növő ezüst félholddal ékes gerenda. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. egykapujú 3 tornyú arany vár.

Jegyzet. A czímer teljesen elüt a spalatoi Maruli, Marulli családétól.

MARGITICH (Margitić).

Foj. p. 60. Bécsi p. LXVI.

Ezüst mezőben j. b. harántos fekete czímerpálcza, b. egy-egy kék liliom. Czk. és czpá. kék-ezüst. Sd.-ként egy ezüst ruhájú kiterjesztett szárnyú jobbra néző angyal arany trombitába fú.

MASNOVICH (Masnović).

Foj. p. 94. Bécsi p. CXXVIII.

Veres mezőben három kiterjesztett szárnyú egyfejű ezüst sas, jobbra néző fejjel. (2 1). Czk. és czpá. veres-ezüst. A pártán j. néző piros nyelvű egyfejű sas áll.

Jegyzet. Siebmacher (58. l). szerint létezett Scardonában egy Marovich nevű bosnyák eredetű család.

MATEIKOVICH (Matejković).

Foj. p. 48. Bécsi p. LII.

Vágott pajzs; a felső arany mezőben jobbra néző, piros nyelvű, egyfejű fekete sas, az alsó veres-ezüsttel (csürlősen) koczkázott mezőn fekete czölöp. Czk. j. arany-fekete, b. ezüst-veres. Czpá. fekete-veres. Sd.-ként piros nyelvű, aranykoronás, jobbranéző egyfejű fekete sas emelkedik ki.

Jegyzet. Római eredetű család, mely 1241 körül jött Trauba s 1268ban az ottani Nobiltá soraiba fölvétetett. A dalmát ág kihalt, míg a római ág Matthei, de Matteis néven tovább virágzott. Czímerök némi eltéréssel megegyezik az itt közlöttel. Siebmacher 64. tábla.

MEHLINICH (Melinić).

Foj. p. 124. Bécsi p. XCIII.

Aranyzöld (csürlő) koczkás j. b. haránt pólyával metszett veres mező. Czk. és czpá. veres-ezüst, mely utóbbin sd.-ként j. forduló piros nyelvű zöld oroszlán ül.

MERNIAVCHICH. (Mrnavčić).

Foj. p. 14. l. Bécsi p. XIX.

Veres kereszttel négyelt ezüst pajzs. A kereszt közepén jobbra néző kiterjesztett szárnyú ezüst sas, a négy czímernegyedben 1—1 kék kajla szarvával felfelé forduló félhold. Czk. veres-ezüst. Sd.-ként nyilt arany koronából mezítelen nő emelkedik, ki jobb kezében veres-fehér hegyes végű lobogót tart, melynek veres foszlányán ezüst félhold, ezüst foszlányán veres egyfejű sas díszlik. A lobogó végét balkezében tartja a nő.

Jegyzet. Marenani, Marenauich, Marnacuich, Mergnauchich, Mergnavich, Mernjavčević, Mrnjavčić és Vucassino néven fordul elő a hazánk történetében Hunyady János alatt oly nagy szerepet játszott bosnyák eredetű család. Czímerök — az itt közlöttől kissé eltérőleg — a páduai egyetem évlapjában is megvan. — Siebm. 58. Lehoczky Stem. II. 236. Kerchelich Not. prael. p. 27. — L. a Mrnjavcsevicsekről Glasnik XLVI. 215—229.

MILIENOVICH (Miljenović).

Foj. p. 58. Bécsi p.

Ezüst pólyával vágott veres mező, a felsőben egy vonalban két, szarvaival fölfelé álló ezüst félhold, az alsóban egy ezüst félhold. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként jobbra néző egyfejű veres sas áll.

Jegyzet. Milienovich Radosláv 1439-ben Boszniából jött Trauba, s nevét Canalra változtatta. Czímerök az itt közlöttel egyezik. Siebm. 33.

MIRILOVICH (Mirilović).

Foj. p. 89. Bécsi p. XCVIII.

Zöldben öt, szarvaival fölfelé forduló arany holdszarv. (2, 1, 2). Czk. és czpá. zöld-arany. Sd. jobbra ágaskodó, veres nyelvű ló emelkedik ki.

Jegyzet. A magyarországi Mirillovits-család 1731-ben kapott nemességet.

MOKROVICH (Mokrović).

Foj. p. 107. Bécsi p. CXXX.

Ezüst pólyával vágott veres mező, a felsőben két, az alsóban egy arany oroszlánfej. Czk. j. vercs-ezüst, melyből jobbra kétfarkú, piros nyelvű fekete oroszlán emelkedik ki.

MORLAKOVICH. (Morlaković, a foj. czk. Morovlaxich).

Foj. p. 45. Bécsi p. LXIII.

Ezüstben háromtornyú, egykapujú veres vár, középső rövidebb tornya fölött veres félhold. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. egy a cz. pajzsával teljesen azonos ezüst vár.

MUSZIEVICH (Musiević).

Foj. p. Bécsi p. CXLIX.

Veres j. b. haránt gerendával metszett ezüst mező, j. s b.-ról sorjában j. b. 3 szirmú rózsa. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. egy fejével balra forduló, szájában patkót tartó strucz áll.

NEHORICH (Nehorić, Neorić).

Foj. p. 137. Bécsi p. LXXVII.

Ezüstben b. j. ágaskodó kétfarkú aranykoronás veres oroszlán, melyet j. b. harántos arany, három veres félholddal ékes gerenda fed. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként: jobbra néző aranykoronás veres oroszlán emelkedik ki.

NEMANICH (Nemanjić).

Foj. p. 13. l. Bécsi p. XVIII.

Vörös mezőben kétfejű aranykoronás ezüst sas, karmai mellett 1—1 arany liliom. Czk. veres-ezüst. Nyilt koronából veres ezüsttel pólyázott kétfejű, jobbra néző sas emelkedik ki, karmaiban veresnyelű arany liliomban végződő pálczát tart.

Jegyzet. Szerbia mai czímerének egyik fő alakja.

NIMICHICH (Nimičić).

Foj. p. 110. Bécsi p. CL.

Arany mezőben, szögével felfelé fordult fekete ék. J. b. s az ék alatt 1—1 piros nyelvű fekete oroszlánfej. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként j. b. forduló kőszáli arany kecske emelkedik ki.

NOVAKOVICH (Novaković).

Foj. p. 41. Bécsi p. XLVI.

Pantallérosan metszett pajzs, jobbról veresben kiterjesztett szárnyú jobbra néző arany egyfejű sas; balról: aranyban veres félhold, fölötte 6 ágú veres csillag. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként jobbra néző, szájában patkót tartó ezüst strucz ül.

Jegyzet. A czímer némi hasonlóságot mutat a Herczegovinából származó Nonkovichokéval, de ebből a család azonosságára nem lehet következtetni. Siebm. 65. A magyarországi Novakovich-család II. Lipóttól kapta nemességét. Nagy I. VIII. 169. Előfordúl Tagányi jegyzékében egy Novák de Bozna nevű család is.

OBLACHICH (Oblačić).

Foj. p. 52. Bécsi p. LVI.

Ezüst-veressel pólyázott (3, 3) mezőben b. j. ágaskodó, aranykoronás piros nyelvű fekete griff. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. ként jobbra néző piros nyelvű arany griff emelkedik ki.

Jegyzet. Oblacsics Radoszláv 1751-ben Mária Terézia királynőtől kapott nemeslevelet. Nagy Iván. VIII. 195.

OCHMUCHEVICH (Ohmučević).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XXXI.

Fekete mezőben két párhuzamos arany pólya, j. b. ezüst címerpálcza vonúl végig. Czk. fekete-arany. Nyílt arany koronából két arany-fekete sasszárny emelkedik ki, melyen jobbról ezüst címerpálcza vonúl végig.

Jegyzet. Boszniából eredő, Raguzában telepes család, melynek a Gargurichokkal közös, a leirottal egyező címere volt, kihalt. Siebmacher 66.

ORLOVICH (Orlović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXLIV.

Hasított pajzs, melynek jobb ezüst felében fekete, bal fekete felében ezüst egyfejű aranykoronás piros nyelvű sas. Czk. és czpá. fekete-ezüst. Sd. kiemelkedő piros nyelvű j. néző egyfejű sas.

Jegyzet. Orlovchich Gergely 1526. Jajczánál küzdött. O. János Mohácsnál esett el. Nagy I. VIII. 261. l.

PARMESANICH (Parmesanić).

Foj. p. 83. Bécsi p. CXII.

Veres mezőben három arany hegyben végződő födött serleg (cocus) (2, 1). Czk. és czpá. veres-arany. Sd. vértes kar, mely ar. markolatú és a. keresztvasú egyenes karddal vág jobb felé.

PASZACHICH (Pašačić).

Foj. p. 74. Bécsi p. CVI.

Ezüst pólyával vágott veres mező; a felsőben: egy sorjában három arany liliom, az alsóban felfelé forduló arany félhold. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként balra néző arany örvös, emberfejű veres ökör áll.

PIKIELOMENOVICH (Pikjelomenović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXXXI.

Ezüst mezőt kék egyenlő szárú kereszt négy részre oszt, melyet arányosan öt (2, 2, 1) felfelé forduló ezüst félhold díszít. — Czk. és czpá. kék-ezüst. Sd. piros nyelvű jobbra néző arany repülő sárkány emelkedik ki.

POKRAICHICH (Pokrajčić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXXIII.

Ezüst mezőt veres egyenlő szárú kereszt négy részre oszt; a címernegyedekben: egy-egy négylevelű kék rózsa. Czk. és czpá. kék-ezüst. Sd.-ként két j. néző, csőrében arany gyűrűt tartó hattyúfej. Említi a Brankovics-féle genealogia is.

PREDOEVICH (Predoević).

Foj. p. 60. Bécsi p. LXXI.

Feketében két párhuzamos ezüst pólya, a felsőben két hatágú veres csillag, az alsóban egy 6 ágú veres csillag. Czk. és czpá. fekete-ezüst. Sd.-ként jobbra néző veres nyelvű, kétfarkú fekete oroszlán emelkedik ki.

PRELASOVICH (Prelasović).

Foj. p. 120. Bécsi p. CXXXVI.

Arany mezőt veres egyenlő szárú kereszt négy részre oszt; a címernegyedekben: egy-egy kifelé forduló fekete félhold. Czk. fekete-arany. Czpá. veres-arany. Sd. jobbra ágaskodó arany bárány.

RADIELOVICH (Radielović).

Foj. p. 42. Bécsi p. XLVII.

Ezüstben jobbról-balra harántos veres gerenda. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. jobbra ágaskodó ezüst egyszarvú.

RAIKOVICH (Rajković).

Foj. p. 108. Bécsi p. CXLIII.

Nyolczszor ezüst veressel pólyázott mező; a második ezüst pólyában két, a harmadikban egy fekete kereszttel. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. jobbra ágaskodó veres egyszarvú.

RESCIEVICH (Rešievič).

Foj. p. nincs. Bécsi p. LXXV.

Kékben ezüst kereszt. Czk. és czpa. kék-ezüst. Sd.-ként jobbra néző piros nyelvű egyfejű ezüst sas ül.

RESSICHICH (Ressičić, Rešić, Resich).

Foj. p. 50. Bécsi p. LIV.

Arany mezőben veressel ormózott keskeny arany pólya. A felső mezőben két veres, az alsóban egy veres szalaggal átkötött szerecseny fej. Czk. és czpá. arany-fekete. Sd.-ként jobbra néző veressel átkötött fejű szerecseny, jobbjában három ezüst nyilat, baljában arany tegzet tart.

Jegyzet. Trauba menekült bosnyák család, mely Barbarich nevet is viselt. Siebm. 127.

RUBECHICH (Rubečić, Rubčić).

Foj. p. 57. Bécsi p. LXII.

Veres ezüst koczkázatú, j. b. harántos gerendával metszett pajzs. Jobbról és balról veres mezőben piros nyelvű koronás arany oroszlánfej. Czk. és czpá. veres-arany. Sd. jobbra ágaskodó veres kétfarkú oroszlán.

SAGRIEVICH (Sagriević, Sagrielović).

Foj. p. nincs Bécsi p. LIX.

Ezüst-veres koczkázatú mezőt j. b. harántos arany gerenda metsz, melyben három veres félhold van. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. veresnyelvű j. forduló egyfejű arany sas emelkedik.

SANTICH (Santić).

Foj. p. 134. Bécsi p. LXXXVI.

Vágott pajzs. A felső vörösben két arany liliom közt arany patkó. Az alsóban aranyban két veres liliom közt veres patkó. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként j. ágaskodó veres ökör emelkedik ki.

SARKOEVICH (Sarkoević).

Foj. p. 43. Bécsi p. XLVIII.

Aranyban veres ékezet. A két arany czímerszeletben egy-egy veres, szarvaival felfelé fordult félhold. Czk. és czpá. arany-veres. Sd.-ként jobbra forduló piros nyelvű kétfarkú kék oroszlán.

SEGLIGOVICH (Segligović).

Foj. p. nincs. Bécsi. p. CXXXIV.

Fekete mezőt j.-b. harántos gerenda metsz, mely három ötlevelű piros rózsával ékes; a fekete arany köpönyegből sisakdíszként fekete velenczei sapkájú férfi emelkedik ki.

SESTOKRILOVICH (Šeštokrilović).

Foj. p. 67. Bécsi p. LXXII.

Arany mezőben három veres szárnyú marokban egyenes, aranymarkolatú tőrkard (2, 1). Czk. veres-arany. Czpá. veres-ezüst. Sd. jobbra néző, jobbjában tőrös kardot tartó piros nyelvű arany griff emelkedik.

Jegyzet. Šeštokrilović bég az 1737. háborúban szerepet játszott. Mehemed bég Kapetanović: Boj. etc. 1888.

SESTRICHICH (Šestričić).

Foj. p. 70. Bécsi p. LXXIV.

Négyelt pajzs, (1—4) arany, (2—3) fekete; j. b. harántos fekete gerendában növő ezüst félhold, jobbról-balról hatágú ezüst csillag. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként ötágas fekete szarvas emelkedik ki.

SIJCH (Sijić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CIII.

Harántosan négyelt pajzs, felül-alul fölfelé forduló ezüst félhold, jobbról s balról ezüstben 6 ágú veres csillag. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. kétfarkú piros nyelvű jobbra fordúló arany oroszlán.

SKOROËVICH (Skoroević).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XXX.

Veresben kétfejű aranykoronás fekete sas. A fejközben ezüst félhold, fölötte 6 ágú ezüst csillag. Czk. veres-arany; nyílt koronán sdként ezüst félholdon jobbra nézőleg, tüzet okádó koronás zöld sárkány ül, jobb kezében görbe kardot, bal kezében arany gyűrűt tartván, fölötte 3 szirmú herczegi korona.

Jegyzet. Egy buduai, Franjo-Skoroevich nevű barát 1651. említtetik. Črnčić Dvie razpravie. 6. l. Ez hihetőleg a bécsi példány dedicatorának a fia.

SLATONOSOVICH (Slatonosović).

Foj. p. 34. Bécsi p. XXXIX.

Hasított pajzs; jobbról arany, balról veres mező, melyet jobbról veres, balról aranyszárú ék borít. A jobb száron arany, a balon veres, a szögben arany-veres félhold. (1, 2.) Czk. veres-arany. Nyílt arany koronából sd. jobbra néző piros nyelvű, jobbról piros, balról arany sas.

SMILOEVICH (Smiloević).

Foj. p. nincs. Bécsi p. XKXII.

Veresben jobbról-balra benyúló ezüst fog. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként jobbra ágaskodó ezüst egyszarvú.

SMOKRONOVICH (Smokronović).

Foj. p. 90. Bécsi p. CX.

Veresben ezüst kereszt. Czk. czpá. veres-ezüst. Sd.-ként szembe fordúló aranykoronás, kezeiben félholdban végződő, kettős-farkát fogó veres Triton.

SORALOVICH (Soralović).

Foj. p. nincs. Bécsi p. LXXXVII.

Aranyos-haránt kereszttel négyelt veres mezőben négy ezüst sasszárny. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként jobbra néző egyfejű veres sas emelkedik ki.

STANKOVICH (Stanković).

Foj. p. 77. Bécsi p. CVIII.

Feketében három, szarvaival lefelé fordúló (2, 1) arany félhold. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként kétfarkú piros nyelvű veres keresztet tartó oroszlán ágaskodik.

SVIEZDICH (Zviezdić).

Foj. p. 32. Bécsi p. XXXVII.

Ezüst mezőben j. b. harántos veres pólyában három hatágú ezüst csillag. Jobbról s balról 1—1 ötlevelű piros rózsa. Czk. veres-ezüst. Sd. veres sasszárny, melyen ezüst haránt pólya három fekete csillaggal, fölötte és alatta egy-egy ötlevelű ezüst rózsa.

Jegyzet. Beszélő czímer: zviezda = csillag.

SUPANOVICH (Supanović).

Foj. p. 135. Bécsi p. LXXIX.

Ezüstben fekete ék. A szeletekben 3 egyfejű veres sas. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd. jobbra néző kiemelkedő piros nyelvű aranykoronás egyfejű ezüst sas. Du Fresne e czímert, mint az Altoman Miklósét közli.

SZENKOVICH (Šenković).

Foj. p. 118. Bécsi p. CXLVIII.

Hasított pajzs. Jobbról s balról 3 ezüst jobb haránt gerenda. Czk. és czpá. vörös-ezüst. Sd. j. ágaskodó barna hatágas szarvas emelkedik ki.

SZLADOEVICH (Szladoevich).

Foj. 53. Bécsi p. LVIII.

Három ezüst-veres czölöppel metszett pajzson jb. pólyával borított, mely 3 növő arany félholddal ékes. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként j. néző aranykoronás piros nyelvű egyfejű arany sas emelkedik ki, kebelén félholddal.

Jegyzet. Sladovich vagy Slavich, állítólag bosnyák eredetű család, mely 1396-ban kapott Zsigmond királytól czimerbővítést és pedig veres félholdas arany sast, mint sisakdiszt. Siebm. 129.

SZOIMIROVICH (Soimirović).

Foj. p. 61. Bécsi p. LVII.

Három ezüst-veres, jb. gerendával vágott pajzs; ezüst czímerfő, melyben 3 hétlevelű piros rózsa látható egy sorban. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként j. b. ágaskodó zöld ökör emelkedik ki.

SZOKOLOVICH (Szokolović).

Foj. p. 69. Bécsi p. LXLVI.

Arany mezőben fekete félhold két szarván álló j. néző fekete holló, melytől jobbra s balra 1—1 felfelé forduló fekete félhold. Czk. és czpá. fekete-arany, mely utóbbin sd.-ként jobbra néző arany holló áll.

Jegyzet. Beszélő czímer, ha a hollónak ábrázolt madár eredetileg sólyom volt. A bosnyák Sahinpašićok e családból származtatják magukat. A Szokolovichokrúl l. «Der Grossvezier Mehmed Sokolović und die serbischen Patriarchen Makarij und Antonij. C. Jireček» Arch. f. slav. Philologie IX. 291. l. A híres nagyvezér Sokoli Mehmed (1565—79) trebinjei születésű volt.

SZUDICH (Sudić).

Foj. p. 100. Bécsi p. CXL.

Harántosan négyelt ezüst mező felül-alul 1—1 jobbra néző veres sasfej; j. b. egy-egy veres sasszárny. Czk. és czpá. veres-ezüst Sd.-ként jobbra néző piros nyelvű egyfejű ezüst sas emelkedik ki.

Jegyzet. Sebenicoi bosnyák eredetű család. Alias Petrović. Siebm. 71.

TARZAROVICH (Tarzarović).

Foj. p. 125. Bécsi p. XCVI.

Arany mezőben három kék zsinórról függő vadászkürt. (2—1). Czk. és czpá. kék-arany. Sd.-ként piros nyelvű, jobbra néző arany sárkány emelkedik ki.

TASSOVICH (Tassović, Tassovcich).

Foj. p. 38. Bécsi p. XLIII.

Ezüst mezőben jobbról és balról kékkel fogazott arany haránt gerenda, melyben balról jobbra kék, kettősfarkú piros nyelvű oroszlán halad. Czk. kék-ezüst; háromszirmú arany koronából sd.-ként piros nyelvű kétfarkú oroszlán emelkedik ki.

Jegyzet. Tasovićok (Conte di) a XVII. században Trauban éltek. Siebmacher 69. 75. két czímert közöl, az egyik az itt leírottal egyezik, a másikban borz látható.

TESEVCHICH (Tesevčić).

Foj. p. 116. Bécsi p. CXIX.

Veres mezőben arany pólya, melyben felfelé forduló fekete félhold mellett jobbról és balról 1 1 hatágú fekete csillag. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként veres kagylós sapkájú, jobbjában kagylós kürtöt tartó férfi emelkedik ki.

TISENOVICH (Tisenović).

Foj. p. 81. Bécsi p. XCV.

Ezüst mezőt fekete jb. gerenda vág, melyen arany kettős czímer-pálcza vonúl végig. Jobbról és balról 3—3, j. b. forduló veres medvekörröm. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként piros nyelvű egyfejű piros sas emelkedik ki.

Jegyzet. Risanoban telepes, bosnyák eredetű család. Czímerök a leírottal egyezik. Siebm. 84.

TOLISICH (Tolisić).

Foj. p. 115. Bécsi p. CXVII.

Arany mezőt kék pólya vág, fölötte két, alatta egy veres kagylóval. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként kék ló emelkedik.

TOMANOVICH (Tomanović).

Foj. p. 130. Bécsi p. LXXXV.

Ezüst mezőben jobbról balra ágaskodó kétfarkú piros nyelvű veres oroszlán, melyet két keresztbe tett arany címerpálcza borít. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként két veres címergallér közt j. ágaskodó piros nyelvű ezüst oroszlán emelkedik ki.

Jegyzet. Alias Sazlatich vagy Salatich; bosnyák eredetű, Risanoban telepes család. Siebm. 129. Herczegovinában ma is vannak Tomanovichok. Thomanovich Momcillus ozorai bán. 1459. Pesty Eltünt vármegyék II. 449.

TURTKOVICH (Turtković).

Foj. p. 15. l. Bécsi p. XX.

Kék mezőben j. haránt ezüst gerenda, j. b. 3 egy sorjában álló arany liliom. Czk. kék-ezüst. Az aranykék czpán álló nyilt arany koronából sd.-ként arany sasszárny emelkedik ki. — A Christichekéhez hasonló czímer.

VGRINOVICH (Vgrinović).

Foj. p. 86. Bécsi p. CVII.

Négyelt pajzs; 1—4 ezüst, 2—3 veresben jb. ezüst gerenda. Az egészet egy jb. kék gerenda borítja, melyen 3 növő arany félhold. Czk. és czpá. veres-ezüst. Sd.-ként j. ágaskodó arányosan veres-ezüst piros nyelvű kétfarkú griff áll.

Jegyzet. A Markich, Sinovcich és Crankovich-családdal közös, az itt leírottal egyező czimert használ. A poglizzai kerületben nemes, hagyomány szerint magyar eredetű család. Siebmacher 78.

VILICH (Vilić).

Foj. p. 93. Bécsi p. CXVI.

Arany mezőben egyfejű kiterjesztett szárnyú fekete sas, melyet egy vonalban 3 veres félholddal ékes ezüst pólya borít. Czk. és czpá. fekete-arany. Sd.-ként j. néző veres nyelvű koronás egyfejű sas emelkedik ki.

VLADIMIROVICH (Vladimirović)

Veres mezőben kétfarkú piros nyelvű j. ágaskodó arany oroszlán. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként kétfarkú veres oroszlán emelkedik ki.

Jegyzet. Alias Mihovilovich, Vladichievich herczegovinai eredetű család. Siebmacher 135. l.

VOINOVICH (Vojnović).

Foj. p. 31. Bécsi p. XXXV.

Veresben arany ék, felül két, alul az ék szögében egy veres félhold. Czk. veres ezüst, nyilt arany koronából sd.-ként arany markolatú egyenes kard emelkedik ki, mely fölött 3 arany liliomos és félholdas piros zászló. — Jobbra kettős ezüst keresztű piros, veres-ezüst és ezüst-veres lobogó, balra veres csillagos ezüst, ezüst félholdas piros és két kulcsos arany lobogó.

Jegyzet. Castelnuovoi család. Régi nemességök 1829-ben erősíttetett meg. Siebm. szerint a Vojnović-ok egy ága Poglizzába származott. A cs. k. czímer-bizottság a három félhold helyébe három sast tett. — Siebm. 23. 88. A magyarországi Vojnovich-Vuja-család 1751. kapott nemességet. — Nagy Iván. XII. 264.

VOYKOVICH (Voyković).

Foj. p. 114. Bécsi p. CXX.

Zöld mezőben három arany csürlő (◊), melyek mindegyikében egy-egy négylevelű arany rózsa. Czk. j. zöld-arany, b. veres-arany. Czpá. veres-arany. Sd.-ként j. ágaskodó hatágas zöld szarvas emelkedik ki.

Jegyzet. Alias Pallikuchia-Vukovich, Sebenicoban virágzó ötvös család. Siebm. bosnyák eredetűnek tartja őket, a Pallikuchia név azonban albán eredetű. — Siebm. 135.

VRSINICH (Vrsinić).

Foj. p. nincs. Bécsi p. CXLI.

Fekete pólyával vágott pajzs, melyben b.-j. mászó természetes színű kigyó van, a felső ezüst mezőben ötlevelű veres rózsa, az alsó mezőben hármas ezüst-veres jobb haránt gerendázat. Czk. veres-ezüst, arany háromszirmú koronából jobbra ágaskodó fekete medve a sisakdísz.

Jegyzet. A blagai Ursiniak vagy Ursinichok, a későbbi Blagai grófok a római Orsiniak fiatalabb, hazánkban III. Béla óta birtokos ága. — Siebm. 66. Fejér CD. III. I. 244. Nagy Iván II. 119. Az utolsó Blagaj gróf Weissenfelsben Krajnában él. Iratai Zágrábba kerültek.

VUKOVICH (Vuković).

Foj. p. 84. Bécsi p. CXVIII.

Ezüst mezőt veres kereszt oszt négy részre, melyben öt arany bástyatorony van. Czk. és czpá. veres-arany. Sd. j. b. ágaskodó kétszarvú fekete griff.

Jegyzet. Magyarországon 2 nemes Vukovics-család van; az egyik 1756, a másik 1792-ben kapott nemességet. L. Nagy I. XII. 279.

VUKOSICH (Vukosić).

Foj. p. —. Bécsi p. LXXX.

Vágott pajzs. A felső vörös mezőben 3 felfelé forduló ezüst félhold (2, 1), az alsó zöld-arany hármas jb. pólyázat. Czk. j. zöld-arany, balról veres-ezüst. — Czpá veres-arany, melyből j. ágaskodó zöld egyszarvú emelkedik ki sd.-ként.

Vulasich (Vulasić).

Foj. p. 101. Bécsi p. LXXXI.

Hasított pajzs, jobbról veres, balról ezüst mezőben ezüst, illetőleg veres felfele álló félhold. Czk. és czpá. veres-ezüst. — Sd.-ként természetes szinű párducz emelkedik jobbfelé.

Zoranovich (Zoranović).

Foj. p. 39. Bécsi p. XLIV.

Vörösben párhúzamos két ezüst ék, melyet vörös czölöp borít. Ebben egymás alatt három fölfelé fordult ezüst félhold. Czk. és czpá. veres-ezüst, sd.-ként j. ágaskodó 6 ágas veres szarvas emelkedik ki.

Zubich (Zubić, Šubić).

Foj. p. 104. Bécsi p. CXLV.

Arany mezőben jobbra ágaskodó szárnyas egyfarkú veres oroszlán. Czk. és czpá. veres-arany. Sd.-ként jobra ágaskodó piros nyelvű szárnyas arany oroszlán emelkedik ki.

Jegyzet. A Zrinyiek elődjei.

E jegyzékből kitűnik, hogy a felsorolt családok csakugyan a régi Illyricum területén: Dalmáczia, a régi Szlavonia, Croatia, Bosznia, Herczegovina s a velenczei Albania területén éltek. A bosnyák eredetű családok czímereiket a török hódítás után kapják Velenczétől, mikor Dalmácziába menekültek, a hol a felsorolt családok $^5/_6$ része élt. Ez is bizonyíték a mellett, hogy a gyűjtemények szerzői dalmaták. De legjobban mellette szólnak a czímerek sajátságai.

3. Az «illyr» czímerek sajátságai.

A tárgyaltuk czímergyűjtemények történelmi és genealogiai érdekessége mellett figyelmet érdemelnek magok a reproducált czímerek. E tekintetben könnyebb helyzete van a vizsgálónak. Bármennyire térjenek el e gyűjtemények szerkesztőik személyiségére és összeállításuk korára nézve, forrásuk és czéljok közössége mégis nyilvánvaló. Ennek főbizonyítékát a czímerek stylusában látjuk. Mind a három gyűjtemény oly czímereket tartalmaz s oly színezési modorban közli darabjait, melyek bizonyos korban, bizonyos határozott területen divatoztak.

Hibát követnénk el, ha a gyűjtemények czímeranyagát, illetőleg az előállítás modorát a tökéletesség szempontjából s bizonyos elvek szemmeltartásával bírálnók. Úgy járnánk vele, mint a classicusok textusainak túlokos vizsgálói, kik egyes fordulatokból oly intenciókat imputálnak a szerzőknek, melyektől azok ugyancsak megijednének. A czímereknél — hogy hasonlattal éljünk — ugyanazt a tünetet észleljük, mint használatban lévő érmeknél: kopnak. Minden másolás, ujravésés, ízlésváltozás az eredeti czímerből elvesz valamit, vagy az egyes alkatrészek dispositióján változtat, úgy, hogy gyakran nehéz az anyapéldányra következtetni. A czímer helyességének birálatára nézve első forrásunk — a czímereslevelek kiállítása óta — az armalis eredetije. Magának a gyűjtésnek fogalma már involválja, hogy a gyűjtő lehető teljességre törekszik s adatait, czímereit nem a correctség, hanem czélja határaihoz képest gyűjti egybe. Az ily gyűjtemények tehát — a milyenek a szóban forgó «Rodoszlovje»-k is — heraldikai közhitelességgel nem bírhatnak.

A heraldikusra nézve csak két szempontból van becsök e gyűjteményeknek. Ha következetesen egy kéz festi a czímereket, ezzel az illető kor heraldikai műtechnikáját illustrálhatjuk és becscsel bír az ily gyűjtemény mint genealogiai tárház. Ily szempontból az «illyr» gyűjtemények is érdekesek.

Rendre vizsgálván a bécsi és fojnicai gyűjtemények egyes czímereit, azt találjuk, hogy valamennyi bizonyos hasonló vonású czímerviselet bélyegét tükrözteti vissza. Előző fejtegetéseinkből kitűnik, hogy ez illyr heraldika a régi Illyricum területén mozog. Geographiai helyzeténél fogva itt háromféle heraldikai műtechnika hatása érvényesülhetett csak: a magyar, az olasz s a byzanti. A történelem tanúsága szerint azonban ez országrészek viszonya Magyarországhoz tisztán politikai s közjogi jellegű volt, műipari s művészeti szempontból hazánk 1526-ig ugyanonnan kapta táplálékát, a honnan a régi «Illyricum» részei, t. i. Olaszországból. A *czímergyűjteményben* felsorolt s hazánk történetében szerepet játszott családok közül csupán a Sladoevichoknak van bizonyos közük a magyar heraldikához. Azonkívül 1526-tól kezdve megszakad a Magyarország s az ezen vidék közötti kapcsolat s Bosznia tisztán az olasz cultura vonzó körébe esik. A byzantin befolyás e részekre a XI. században megszűnik, a szigeteken élnek ugyan görög eredetű családok, de

közvetlen érintkezés csak Raguza és Byzancz közt van. Csak a birodalom bukása után (1453) érvényesül ismét — de megint csak *olasz* réven — a hellen classicus szellem. Ennek kifolyása a byzanti kétfejű sas is, melyet czímergyűjteményünk mint a Nemanjićok családi czímerét tűntet fel. Hiteles czímernek ezek közűl csak a Čarnojevićekét ismerhetjük el, mint a mely a velenczei arany-könyvben bennfoglaltatik. A többi részint csinált, részint ú. n. igényczímer, mely annyiban nem csinálmány a szó szoros értelmében, mert bizonyos történelmi hypothesisen alapúl, p. o. a Nemanjićoké, a kik egy ízben Byzancz örökébe lépni látszottak.

Gyűjteményünk heraldikai műtechnikája tehát túlnyomólag olasz és pedig velenczei jellegű. Ugyanaz a «keleti» — szabatosabban — «levantei» befolyás látszik a Korjenić-féle, a bécsi és fojnicai czímergyűjteményeken, mint Velencze családi czímerein. Az egyes gyűjtemények szerkesztés és az anyag terjedelme tekintetében különböznek egymástól, de heraldikai jelleg dolgában megegyeznek. A Korjenić-féle «Rodoszlovje» s a bécsi gyűjtemény bizonyos tekintetben megegyeznek, de ez utóbbi művészi kivitel szempontjából magasan fölötte áll az eredetinek, míg a fojnicai gyűjtemény színezést és kivitelt illetőleg rendkívűl gyönge, mondhatjuk durva. Ez a primitiv kiállítás sokakra nézve döntő argumentumnak látszott, hogy a fojnicai gyűjteményt tartsa korra nézve a legrégibbnek. Épp ellenkezőleg. Oly ember kezemunkája ez, ki a heraldika szabályait nem igen ismerte, és meglehetős felületesen másolta a két előbb említett gyűjteményével közös forrását. Csak akkor vehetnők számba a régibbségre vonatkozó argumentumot, ha a fojnicai gyűjtemény czímerei nemesebb s egyúttal *styl* tekintetében *régibb* szerkezetet árúlnának el; erről azonban nincs szó, mert a Korjenić-féle s a bécsi gyűjtemény jó formákat hoznak, a fojnicai ugyanezeket tartalmazza, de hibásan.[1]

Heraldikai tekintetben legbecsesebb a bécsi gyűjtemény, azért ezt vesszük fejtegetésünk alapjául. Anyaga legbővebb, kiállítása legszebb, s így legjobban feltünteti az «illyr» heraldika lényegét. Minden következtetés, melyet e czímerekből vonhatunk a két más gyűjteményre nézve is áll. De menjünk rendre.

Kétféle czímerrel találkozunk a gyűjteményekben: a) *országos*, b) *családi* czímerekkel.

Az országos czímerek két nagy czímerben vannak összetéve (Bécsi p. V. XVI). Hiteles országos czímer csak: Dalmácziáé (IX), Croatiáé (X), Slavoniáé (XI), Bulgáriáé (XII) s esetleg Primorjáé (Tengermellék, a későbbi magyar-bosnyák kardos czímer XV).

A családi czímerek közűl a Kotromanichoké (XVII), Kachichoké (XXXV), Turtkovichoké (XX), Harsichoké (XXIII), Bossnichoké (L), Harnoeuichoké (XXVIII), szereplő *nemzetségi* czímer.

Beszélő czímer:

Alavpović (CV) oroszlány
Kobilić (CXXXIII) ló
Kopiević (XLI) lándzsa
Kosović (CXXXV) rigó
Krixić (XCII) kereszt
Sokolović (LXXVI) sólyom
Suiezdić (XXXVII) csillag

A czímerek alkatrészei tekintetében a pajzsformával röviden végezhetünk. Kivévén az V. és XVI. számú pajzsot, mely csúcsban végződik, a többi mind úgynevezett *dobor-pajzs*. Az országos czímerek pajzsa (VI—XV) egyenesen áll, mint p. o. Illyriának többször említett képzeleti czímere, mely Bosznia czímer köpenyén látszik. (L. alább). A többi pajzs balról jobbra dülő és pedig kivétel nélkül valamennyi; színek tekintetében a rendes négy (veres, kék, zöld, fekete) szín s a két fém (arany és ezüst) szerepelnek. A heraldika postulatuma, hogy fémre szín, és színre fém legyen alkalmazva, mondhatni teljes következetességgel van alkalmazva s e tekintetben a bécsi példány festője elől jár, míg a fojnicai czímerfestő csak igen ritkán alkalmazza a fémet, hanem az aranyat sárgával, az ezüstöt fehérrel helyettesíti. Szőrméknek nincs nyoma. Az egyes alakoknál, de leginkább a sisakdí-

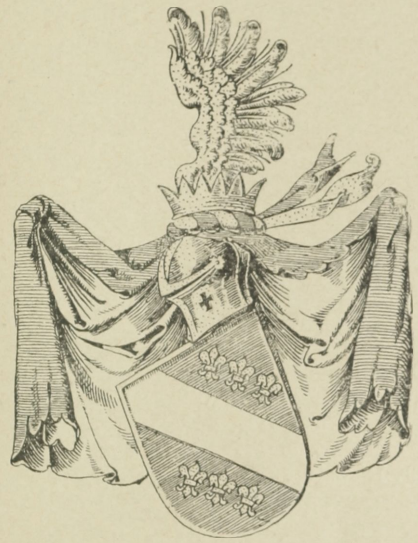
[1] Ezért hibásnak tartjuk az «Adler» VIII. évkönyvében közölt ismertetés teljesen önkényes állításait. Az ismertetőnek csak egy érdeme van, hogy a sisakdíszekről és czímerrészekről kimerítőbben szól.

[1] Az ökröt Boszniában «zeleni bo»-nak zöld ökörnek is hívják, tán valami népies nexussal van dolgunk.

szeknél természetes színre is találunk; feltünő azonban a kék ló, zöld oroszlán, zöld ökör,[1] veres triton.

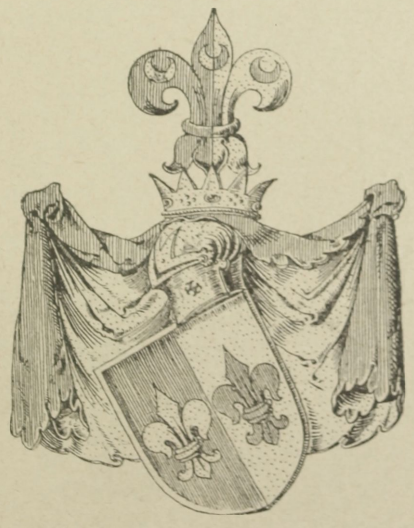
A mezőosztások között aránylag legtöbb a jobb haránt metszett, azután a vágás, hasítás, a négyelés. Pajzsfő csak egy esetben van (LVII). Ékelt tagozás (XCLXXIII) egy esetben, többször czímergalléros metszet és vágás.

A czímerképek között szerepelnek: a jobb haránt gerenda a Turtkovich-család czímerében:

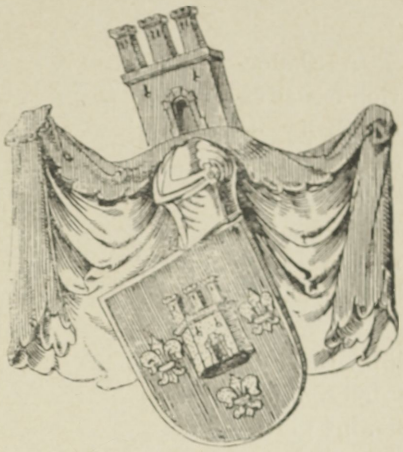

Ilyenféle czímer van a Bojničić és általunk közölte Osztojić-féle lovas pecséten is.

Ezzel összefügg a Harsichok liliomos czímere:

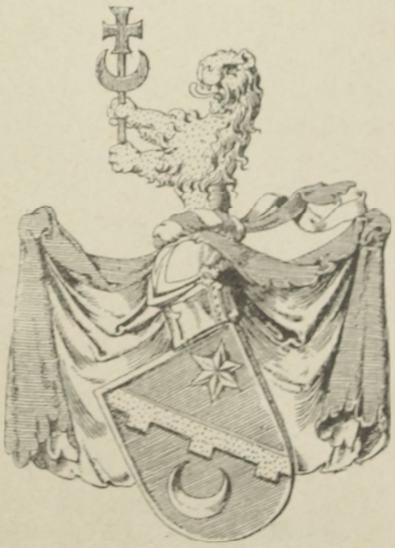
A Jablanich nemzetség czímerében *vár*:

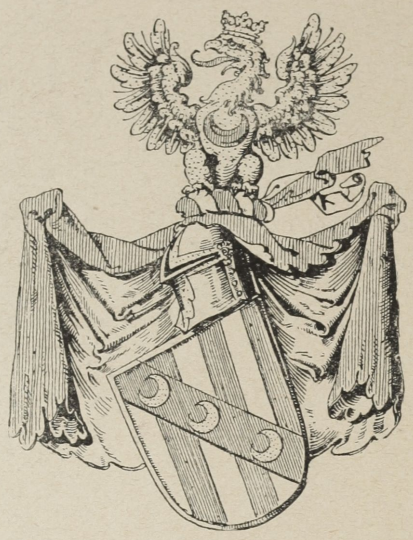
A Skoroevichoknak valószínűleg componált czímerében a kétfejű sas szerepel, sisakdísze is érdekes.

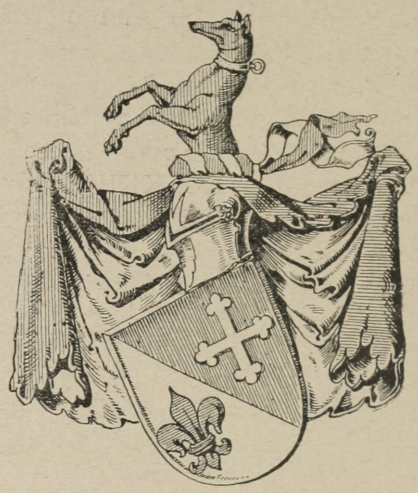
A Bossnichok czímerében czímergallér szerepel.

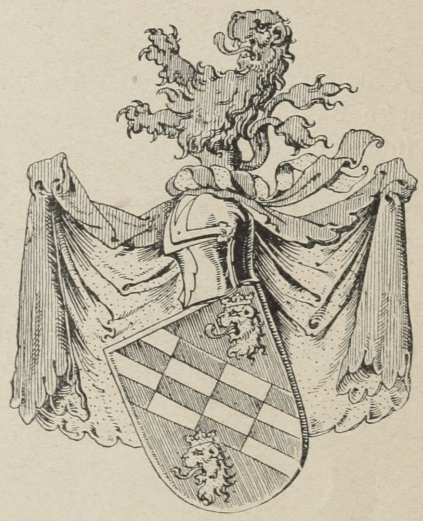
A Sladoevich-család címerében — melynek sisakdíszét Zsigmond adományozta — a három-három ezüst-veres cölöppel hasított címeren jobb haránt gerenda szerepel arany félholdakkal.

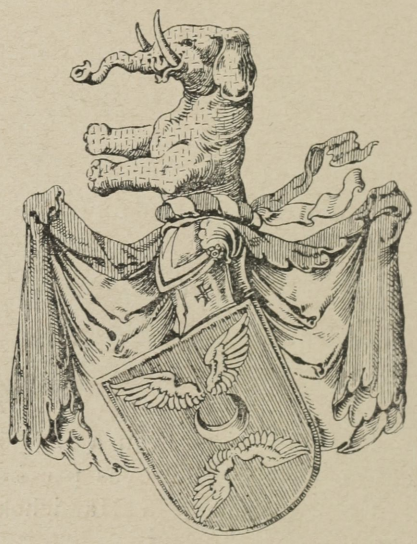
A Križićek beszélő címerében a kereszt és liliom:

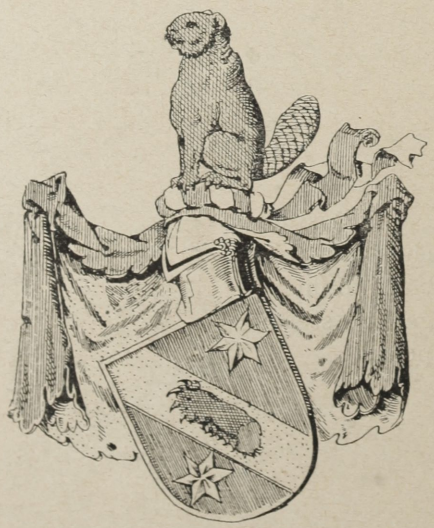
A *mesés* Rubchich-család címerében érdekes a koczkás metszés.

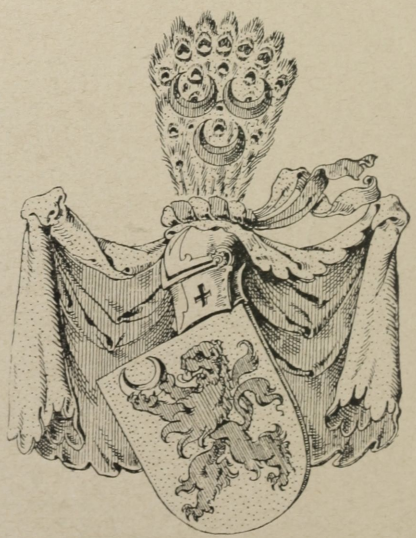
A Debelichek szárnyas félholdja és sisakdísze feltűnő.

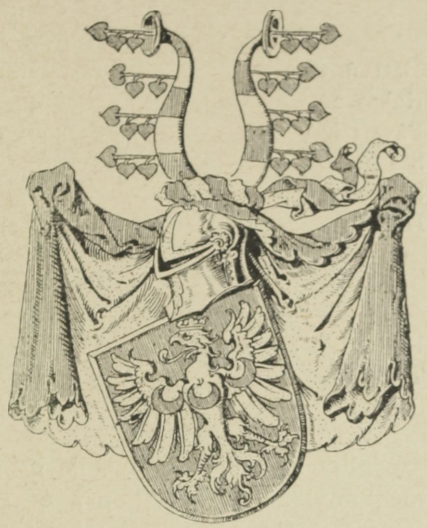
A Lubibratićok címerében az arany jobb haránt gerendában borzkarom szerepel.

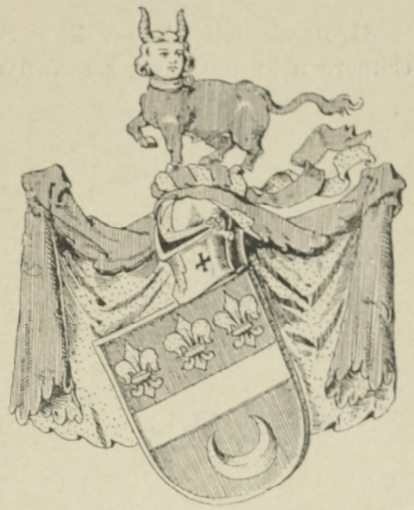
Az Alaupovichok kétfarkú oroszlánya többször előfordúl különféle színezésben.

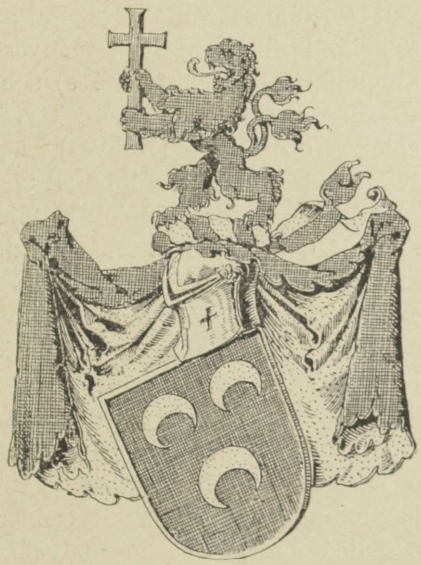
Sisakdísztekintetében a hársfaleveles Denović - czímert adjuk.

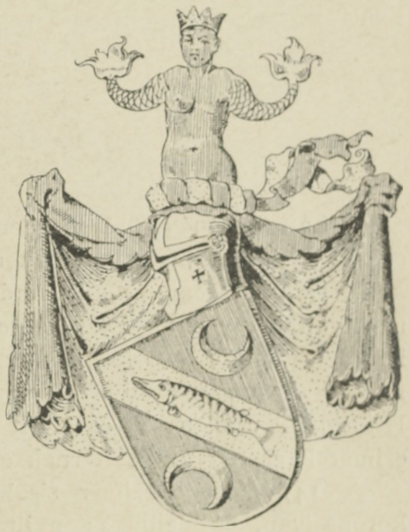
Sisakdíszénél fogva (az asszonyfejű veres tehén) érdekes a Paszachich - czímer:

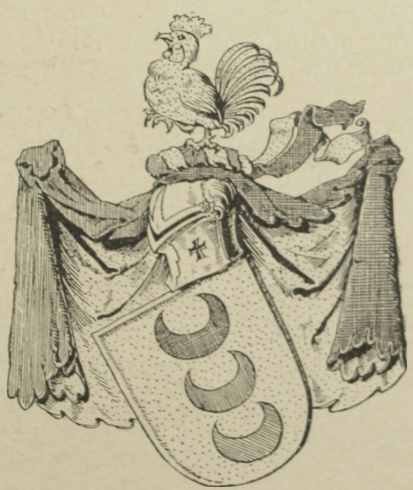
Ízléses a Stankovichok három arany félholdas czímere.

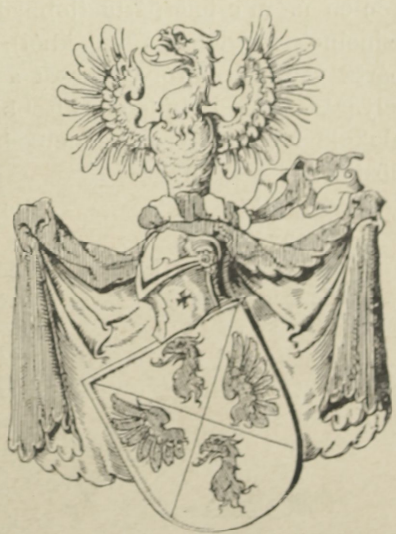
Jellegzetes a Barzoevichféle halas czímer és halkezű tritonos sisakdísze.

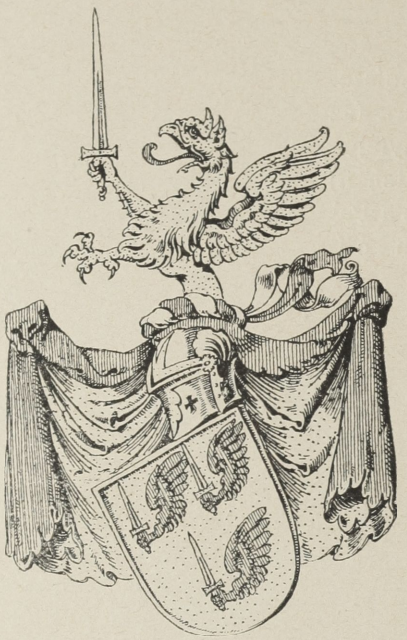
E czímernek párja, csak hogy más rendben, az élénk színhatású Bibichczímer.

A részek elhelyezésére nézve közöljük a Sudićok czímerét.

Groteszk felfogásra vall a Sestokrilovichok címere a kardot tartó sasszárnynyal.

Adhatnánk még több címert is, de e példák is elég fogalmat nyújtanak a festő ízléséről.

Heraldikai szempontból legérdekesebbek a címergyűjtemény sisakdíszei. Magokat a sisakokat illetőleg utalunk a közlött címerekre, valamennyi úgynevezett aranynyal pántolt csősisak. E formától csak az V. és XVI. számú összetett címerek csöbörsisakjai térnek el.

A 147 családi címer sisakja közül 27-en korona van, és pedig 24 nyilt, 3-on szirmos, 109-en ú. n. címerpárta (jobbadán a pajzsmező színeinek megfelelő fonalakból), 2-ön korona és párta van, háromról elmaradt a korona és párta egyaránt. A sisakdíszek kisebb részben teljes alakok, nagyobbrészt kiemelkednek. Van pedig köztük:

Emberalak 9, közte szerecseny (2)
Négylábú állat (különféle szín és fém):
Bárány 1
Borz 2 (1 *kék* farkú)
Elefánt 1
Kecske 2
Kutya 6
Ló (lóláb) 5 (1)
Medve 2
Ökör 3
Oroszlán 30
Párducz 2
Szarvas 5

Madár:
Hattyú 3
Kakas 2
Pávafark 1
Sas 20
Sasszárny 7
Holló 1

Mythologicus és szörnyalakok:
Emberfejű tehén 1
Triton 1
Sellő 1
Angyal 1
Egyszarvú 7
Griff 4
Sárkány 10

Növény:
Liliom 1; ezenkívül:
Emberkar 4
Kardot tart 1
Szarv 2
Vár 4, s félhold, csillagok és rózsák mint ékítmények.

Jellemző gyűjteményeink címereinél, hogy megannyinak címer-köpenye van, melynek színe — mint a foszlányoké — a mező színeivel és a fémmel váltakozik. Pajzstartó, pajzsvédő és jelige (a fojniczai gyűjtemény «Semper spero»-s combinált címerét kivéve) sehol sincs.

A zászlókra nézve érdekes, hogy a Kossachichok oroszlánya (XXVII) az ezüst kettős keresztes magyar *állami* lobogót tartja. Veres-fehér zászlót tart a Mrnjavčićok sellője (XIX), az V. sz. Dušan címeren a Bosnia címerére támaszkodó vértes az ezüst félholdas veres zászlót. 7 különféle lobogó van a Vojnovich címeren, ezek közt egy a magyar kettős keresztes állami lobogó, egy pedig Bosnia címergalléros lobogója, a többi önkényesen van összeállítva.

Ez összkimutatásból kitetszik, hogy a festők a heraldika jobb korából származó mintákat használtak. Bizonyíték egyúttal arra nézve, hogy a dalmát patriciatus — melyet a XV. században, saját uralma megszilárdítása szempontjából — Velencze alkotott meg: Velencze címereit utánozta, a nélkül, hogy bizonyos eredetiségnek hijával lenne.

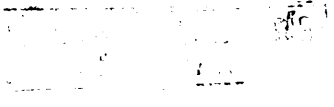
Ezek után azt hisszük, hogy e gyűjtemények értékét constatáltuk. Az «illyr» címergyűjtemények mindenkor érdekes forrást fognak képezni a dalmát-velenczei újabb fejlődés történetéhez, de a kritika, mint a szerb-horvát-bosnyák nemesség államjogilag hiteles forrását elvetni lesz kénytelen.

Thallóczy Lajos.

A MÉREY CSALÁD CZÍMERE

1474-ből.

A MÉREY CSALÁD CZÍMER-LEVELE 1474-BŐL.

(Színes czímermelléklettel.)

A kaposmérei Mérey család a Dunántúl legrégibb nemesi családai közé tartozik. Családfáját a XIII. századig viszi fel, s a Kapos folyó melletti Mére (ma Kaposmérő) helységet, melytől nevét s előnevét kölcsönzi, a tatárjárás után pár évvel nyerte adományul IV. Béla királytól.

A XV. században a Nagy Iván által közölt családfa tanusága szerint két ágon virágzott e nemzetség, melyek a XIV. század elején élt Karáni István fiaitól, Jánostól és Pétertől származnak le. Az ifjabbik, Péter-féle ág sarjadéka volt Mérey Tamás deák, Gáspár fia, a ki Mátyás királytól 1474. május 27-én testvéreivel Jánossal és Péterrel, s apai unokatestvérével Jánossal együtt Rangoni Gábor erdélyi püspök közbenjárására nemesi czímert kapott.

A czímerlevél néhai Szalay Ágoston gazdag gyüjteményében őriztetik, mint annak egyik legbecsesebb darabja; a család újkori hitelesített másolatát bírja. Szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lutimirie, Comanie, Bulgarieque, necnon Slesie et Lucenburgensis dux ac marchio Moravie et Lusacie etc. Fideli nostro nobis sincere dilecto, nobili Thome literato, filio quondam Gasparis de Mere salutem graciamque nostram regiam. Quamvis regium solium aliquid iugiter agere deceat, quo regalis nominis gloria possit attolli, illud tamen thesauris eius signanter apponitur, per quod ad virtutem, que splendor est regalis celsitudinis, homines sub spe premiorum inducuntur, dum scilicet personis meritis cum regio favore debitus honor impenditur. Cum itaque ad fidelis nostri dilecti, reverendi in Christo patris, domini Gabrielis episcopi ecclesie Albensis Transiluane humillime supplicacionis instanciam pro tui parte nostre propterea prorecte maiestati, tum exinde consideratis tuis fidelibus serviciis, sacre huius regni nostri corone ac nostre maiestati sub diversis locorum et temporum varietatibus iuxta tue possibilitatis exigenciam constanter exhibitis, aliisque tuis virtutibus, quibus apud nos fidedigno testimonio multipliciter commendaris, eciam presertim, ut in posterum eo diligencius obsequiis nostris intendere studeas, quo te et tuos maioribus honorum graciis nobis conspexeris fore insignitos, tibi Thome prefato, ac per te Iohanni et Petro germanis tuis necnon alteri Iohanni filio quondam Stephani de eadem Mere patrueli vestro, vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet coloris celestini aëreis varietatibus designatum, in cuius spacio pellicanus existit viridibus pennis, alis extensis, collo circumflexo, capite aureis radiis ornato, pectore rostro perforato, sanguine ab imo ipsius pectoris emanante, cruribus pedibusque rubeis, habens stellam lunamque aureas sub pedibus ipsis, prout in principio harum nostrarum litterarum arte pictoria figurata clarius existunt distinccius que expressata, animo deliberato et ex certa nostra sciencia, imo ex mera nostra liberalitate ac postestatis nostre plenitudine damus, concedimus ac eciam elargimur per presentes. Volentes, ut vos vestrique heredes et successores universi pretactis armis seu nobilitatis insigniis more aliorum nobilium regni nostri armis utencium a modo in posterum et imperpetuum ubique in preliis, hastiludiis, torneamentis, duellis ac aliis omnibus exerciciis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, vellis, cortinis, annulis et generaliter in quarumlibet rerum et expedicionum actibus et generibus cum omnibus et singulis graciis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles dicti regni nostri armis utentes quolibet consuetudine vel de iure utuntur et gaudent, uti, gaudere et frui libere possitis et valeatis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras secreto sigilli nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude, feria sexta proxima ante festum penthecostes, anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. decimo septimo, coronacionis undecimo, Bohemie vero sexto.

(Hártyán; a függő pecsét hiányzik.)

Mint a szövegből kitünik, ama ritkább XV. századi czímerlevelek egyikével van dolgunk, melyek az adományozott czímer leirását is adják, s a heraldikában teljes kiállitású ármálisoknak neveztetnek. A czímer tárcsapajzs égszínkék mezején balra fordúlt világoszöld pelikánt ábrázol, kiterjesztett szárnyakkal, vörös lábakkal, mellére hajtott fején arany taréjjal. A pelikán szarvaival felfelé fordult arany félholddal övezett ötágú arany csillagon áll (a csillag két felső ága, hogy a pelikán lábainak helye legyen, egy-

mástól távolabb van), felszakított melléből vér folyik. A pajzson zárt arany csősisak, melyen oromdíszül a teljes címeralak ismétlődik; a sisaktakaró színei kék-arany. Az egész címer hamvaskékkel s feketével keretelt, 12 cm. hosszu s ugyanoly széles táblába van foglalva, melynek vörös alapszínét sárgás pontok élénkítik.

A címer összes alkatrészei között az aranysisak vonja magára legelőször figyelmünket. A heraldika a sisak színeül jobbára az ezüstöt alkalmazza; arany sisak adományozása, főleg a magyar czímertanban, a ritkaságok közé tartozik, s kitüntetés jellegével bír, miben csak kiváló egyének részesültek, — bármily kevéssé van e megkülönböztetés szigorú heraldikai szempontból okadatolva. A külföldi heraldikában az arany sisak csak igen magasrangú, többnyire fejedelmi személyeket illetett meg.[1] A hazai példák közül ezúttal csak a Hunyadi János-féle ismeretes czímerbővítő ármálisra hivatkozunk, melynél a czímerpajzst arany sisak fedi.[2] Hogy a jelen esetben ily megkülönböztetéssel van-e dolgunk, legalább is kétséges; sem a czímerszerző Tamás deákról, sem társairól nem tudjuk, hogy valami előkelő országos vagy udvari állást foglaltak volna el, — a családi levéltár adatai is hallgatnak felőlük,[3] — sőt az a kissé szokatlan jelenség, hogy a czímeradományozás Rangoni Gábor erdélyi püspök közbenjárására történt, az ellenkezőt látszik bizonyítani, mert hiszen előkelő állású egyéneknek ily pártfogók közbenjárására aligha lett volna szükségük.

Kritikai vizsgálat alá véve e czímert, annál nagyon sok heraldikai helytelenséggel találkozunk. A czímer főalakja, a pelikán úgy színével mint egész ábrázolásával eltér a középkori czímerek szokásos stilizált pelikánjától, s aranyos tarajával inkább főnixhez hasonlít. A stilizálás teljes hiánya már magában véve is feltünő oly czímernél, mely a heraldika virágzási korából származik; még feltünőbb lesz azáltal, hogy annak szerkesztői a természetes szín mellőzésével világoszöld színnel és aranyos tarajjal festik a pelikánt, mely ekként sem a heraldikai, sem a természeti alaknak nem felel meg, — eltekintve attól, hogy a világoszöld czímeralak kék mezőben a színek oly kombinációját tünteti fel, mely izlésesnek egyáltalában sem czímertani, sem művészeti szempontból nem mondható.

Szokatlan az is, hogy a fészek helyét félhold és csillag foglalja el, s a kicsinyek hiányzanak. A pelikán, hazai czímereink e nem épen ritka alakja, a heraldikában rendesen úgy szerepel, a mint fiait önvérével táplálja; mint a czímleirások mondják: «pellicanus pullos sanguine suo alans». Igy fordul az elő már a középkorban, többek között a Batthyányak ősi, 1481-ben nyert czímerében.[1] Ilyen pelikánnal czímerében pecsétel 1459-ben Körtvélyesi András egri vicárius,[2] s e század vége felé a Méray család többi tagja. Ha tehát a Mérey-czímer mellét tépő pelikánja alól hiányzanak a kicsinyek, ez oly jelenség, melyet egész határozottan a czímertani stílushibák közé sorozhatunk.

A mi a mező színét illeti, az ármális szövege felhőkkel borított égszínkékről beszél: «*scutum.. coloris celestini aëreis varietatibus designatum;*» a színezés e naturalisztikus részleteit a festő egész helyesen ignorálta, s egy színt használt; így tehát két hiba helyett csak egyet követett el, megtartva a szövegben adott égszínkéket, a melyet mint keverékszínt az igazi heraldikusnak nem volna szabad használnia.

A sisakról fentebb szóltunk. A sisakdísznél meg kell jegyeznünk, hogy az nem sokkal ugyan, de mégis kisebb, mint a czímeralak, a mi a heraldikai szabályokkal ellenkezik. A sisaktakaró olykép van elhelyezve, hogy egyúttal a keretet is kitölti; kompoziciója jó heraldikai benyomást tesz, de ha közelebbről nézzük, méretei kissé ormótlanak s elnyomják a czímert.

Egészben véve a czímerkép meglehetős ügyes kézre vall, s számos szabálytalanságai mellett is jellegzetesebb példánya a Mátyás korabeli czímereknek, melyekből ezúttal immár a harmadikat mutatjuk be olvasóinknak.

[1] L. Siebmacher, Baden.

[2] Nyáry, Heraldika 120—121. l.

[3] A család levéltára Bécsben őriztetik, Mérey Sándor v. b. t. tanácsosnál; rendezése nemrég lett befejezve. 2 Árpád-kori, 19 XIV. századbeli, 92 XV. sz., a XVI. század elejéről 45 darabot, összesen 128 mohácsi vész előtti oklevelet tartalmaz.

[1] Magyar nemzetségi zsebkönyv. I. rész. Főrangú családok. I. k. 31. l.

[2] M. Nemz. Múzeum levéltára.

Visszatérve a családra, megemlítjük, hogy a czímeradományos, Tamás deák, magtalanúl halt el s testvérei közül János csak egy, Péter két nemzedéken át propagálta családját. Így a czímerszerző ág még a mohácsi vész előtt kihalt. Az idősebb ág egyik egyik sarjadéka, Mérey János, Karáni István legidősb fiának, Jánosnak dédunokája lőn a család ma élő ágának fentartója. Az ifjabb ág czímerét ez ág is átvette, a részletekben azonban mindjárt eleinte sok eltérést engedett meg magának. Így Mérey Mihály nádori helytartó 1564—71. években használt pecsétjén a pelikán három-három kicsinyével van ábrázolva, nyilt koronán, jobbról fogyó félholddal, balról csillaggal.[1] Egy másik Méreypecséten, a XVI. századból, a czímer az 1474-iki eredit követi felfogásában, de a pelikánt jobbra fordulva s kicsinyeivel rajzolja. Ez ingadozásokkal találkozunk a következő századokban is egész napjainkig, úgy, hogy a család mai czímere, a mint azt Nagy Iván leírja, már csak a főalakban egyezik meg a Mátyás király által adományozott ősi czímerrel.

SCHÖNHERR GYULA.

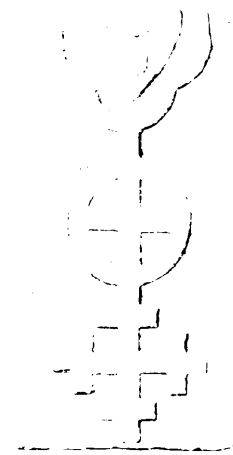
[1] A múzeumi levéltár több oklevelén.

MAGYAR SIRKÖVEK.

I. Zsegrai sirkő.

A szepesmegyei Zsegra falfestményekkel diszített románkori templomában régi sirkő látható, mely különösen nagy kora miatt érdekes. E sirkő a sirkövek fejlődésének azon korszakából való, midőn a folyton szebbet óhajtó emberi szellem egyszerűnek találva a csupán az elhalt nevét viselő kis kőlapot, mely épen kicsiny voltánál fogva a sírnak nem befödésére, hanem csupán megjelölésére szolgált, de egyszerűnek találva egyszersmind a XI—XII. század román keresztjét is, mely a sírlap síma felületét diszíté, a pompázóbb csúcsíves styl feltűntével a kereszt alakját tetszetőbbé igyekezett tenni, felékesítve egúttal egy-egy üres vagy czímeres pajzszsal, mely legtöbbnyire a kereszt szárára illesztetvén, annak egyúttal pajzstartóul szolgált. E szokás a XIII. század közepén egész a XIV. század elejéig dívott s ez utóbbi korból származhatik sirkövünk is.[1]

Ennek anyaga homokkő, hossza 2 m. 10·6 cm. szélessége 1 m. 2·7 cm. az ábrázolat rajta egy lóheríves talapzaton álló magát ismétlő (Wiederkreuz, recroisettée, Crosslet) kereszt, szárán keresztkülllős körrel. — A talapzatúl szolgáló lóherív közét

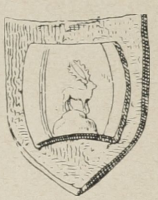
egy czímeres háromszögpajzs tölti ki, melyben egy jobbra fordúlt szarvas feje és törzse látható.

E korban a sirkövek, kivétel nélkül, a talapzatba bocsáttattak, ezt mutatja sirkövünk vésete is, hol eltérőleg az ekkor dívó szokástól, hogy t. i. a czímerpajzs a kereszt hosszú szárára illesztetett, a lóherív által támadt üres tért töltve ki, a kereszttel ellenkező irányban áll, mely a fekvő sírkőnél nem feltünő, míg állónál visszás hatást idéz elő akár a kereszt függjön lefelé,[1] akár a czímer.

[1] Ilyen alakú sirkövek a XIV. sz. elejéről Chonrad Chamereré (Wiltau) 1310; de Rubeis-é (u. o.) 1330, hazánkban legkivált a polgárságnál még tovább fenntartotta magát. — Kassán a székesegyház restauratiója alkalmával ilyeneket többeket találtak még a XV. századból is. Lásd legközelébb Myskovszky V. jeles értekezését Arch. Ért. 1888. 125. s köv. lapokon.

[1] Römer: Falképek Magyarországon XII. tb. (Régészeti Emlékek).

Sirkövünkön felirat nincs, de a czímer miként az fennmaradt okleveleink segélyével is kétségtelenül bebizonyítható, a templomalapító Zsegray családé. — Ugyanezen családé a templom pillérjén s a déli fal torony felé eső utolsó ablakán látható czímerek is, de ezen czímerekben, bár az előbbinél nem sokkal fiatalabbak, már a

szarvas jobbra néző feje s törzse helyett, hármas halmon balra álló szarvas látható. — E körülmény világosan bizonyítja Csergheő Géza — a modern vagyis classicus heraldica jeles müvelője — által, azon többször hangoztatott elvet, miszerint az élő heraldica korában, hogy valamely czímeralak egész, növekvő vagy előtünő helyzetben, jobbra vagy balra fordúlva ábrázoltatott-e? teljesen lényegtelennek tartatott, ha a mellett a czímer fő jellegei érintetlenül maradtak.

Genealogusaink: Lehoczky, Wagner, Nagy Iván, összeköttetésbe hozzák e családot a ma is élő felső- és alsó-surányi gr. Sigray családdal, bár szakadatlan leszármazást nem közölnek, én a nélkül, hogy e tárgyhoz — újabb adatok hiányában — hozzá szólanék, csupán azt constatálom, hogy a család mai czímere, a sírkövünkön láthatótól, teljesen eltérő.

II. Lardus Tádé sirköve.

(1512.)

Megbeszélendő sirkövünk a kassai székesegyház ujjáépítése alkalmával napfényre került sírkövek gazdag tárházából való.[1] Anyaga veres márvány, szélessége 0·82, magassága 1·90 m. A kő síma felületét, keret nélkül egy czímerpajzs tölti be, a legenda a kő alján, — a képes mezőtől vízirányos erősen kidomborodó hármas pálczatagozattal elválasztva, lapidaris betűkkel vésve következő:

D. M.
THADEVS . LARDVS . FE
RRARIEN . CVSTOS . C
ANONICVS . ET . BIS . GV .
BNATOR . AGRIEN . HAC
CVSTODITUR . VRNA .
VALE. LECTOR. ET. VT.
REQVIESCAT . DICAS.
(A . D . M . D) XII . XIV . IVLII.

A római számokkal vésett évszám a legalsó sorban le van törve csak a tizes számok (XII) olvashatók s ez épen elég arra, hogy a sirkő korát (1512) meghatározhassuk.

A sirkő síma lapját egy czímerpajzs tölti be, mely karikába akasztott szíjon látszik függeni. E szij csokorszerűen többszörös hajlásban előtűnik a pajzs mögűl s alól két vége bojtokban végződik. Az osztott pajzsban kettősfarkú oroszlán látható oldalára illesztett nyolczágú csillaggal, felűl mindkét oldalt, szintén nyolczágú csillagtól kisérve.

E czímer egy minden tekintetben sikerült renaissance alkotás — még pedig kétségkívül a Mátyás király alatt gyökeret vert olasz renaissance iskolából, mestere előtt mindenesetre ösmeretesek voltak a nemes minták az élő heraldika korából: a valódi czímerpajzsok, melyek oly gyér számban maradtak reánk. — Az oroszlán állása, tartása, stylja ugyanaz, a mi a marburgi és seedorfi czímerpajzsokon ma is látható, ügyesen idomítva a renaissance követelményeihez. — Ugyanily szerencsés az oroszlán elhelyezése is a pajzsban, kikerűlve a szokásos «zöld alapot», mely a legszebben alkotott czímerállatoknak is, modern és naturalistikus jelleget kölcsönöz.

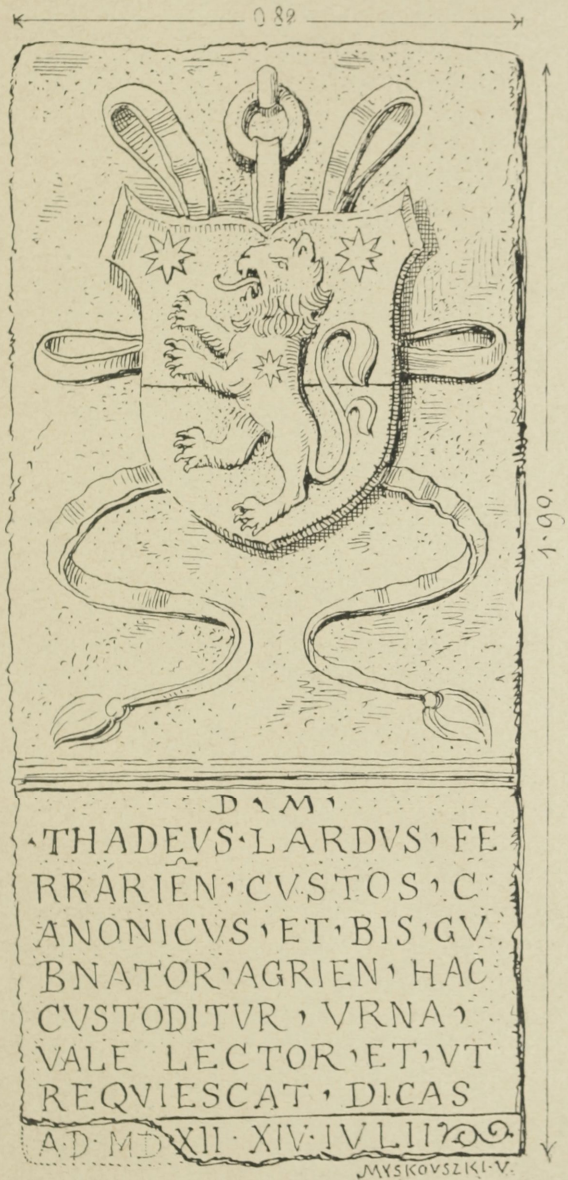
A művész a pajzsalak erőteljes kidomborítása által vét ugyan a heraldika szabályai ellen, de műve épen ez által vált sokkal tetszetősebbé s plasztikusabbá.

Szokatlan és ritka a kiséretül alkalmazott nyolczágú csillag is, leggyakoriabbak a hatágúak. Vannak 7, 5, 4 ágúak is. Nyolcznál több ágúak általában nem fordulnak elő, a heraldikában, mert az ilyenek már inkább a «Nap» jelzésére szolgálnak.

Lardus Tádé személyére vonatkozó némely

[1] E sirkő kettős, hátlapjára a későbbi időkben 1580-ban, Kollonics János Bertalan tokaji, majd egri kapitány később kassai főkapitány s tábornok első nejének: született Rechenberg Ilonának epitaphiuma vésetett. — Egy feszületet ábrázol, mely előtt az elhúnyt nő s mellette egy kis gyermek térdepel.

adatok már voltak a «Századokban» említve,[1] ezekhez pótlékúl még a következőket adom: a

XV-ik század végével esztergomi érseki udvarmester volt,[2] 1501—1508-ig az egri püspöki javak kormányzója,[3] 1511-ben egész 1512 júl. 14-én bekövetkezett haláláig egri őrkanonok.[4]

[1] 1874. 354. l. Nagy Iván: Siremlékek. — Hogy itt Nagy Iván dobai Székely Sámuel után évszámot nem közöl, oka az, hogy a sírkő eredeti helyén mélyen levén a talapzatba bocsátva, a legalól levő évszám el volt fedve; de régi helyéről kiemeltetvén, az évszám is napfényre került.

[2] Nyáry: Hyppolit Codexek: Századok 1872. 198.

[3] U. o. Századok 1870. 360. l. 10. jegyzet.

[4] Egri Schematismus. 1845. 20. l.

III. A Palóczyak sirköve.

(1519.)

A sárospataki vár csúcsíves, három hajós csarnoktemplomában, az éjszaki mellékhajó falába, a déli kapuzattal szemben egy veres márvány sirkő van befalazva, melynek magassága 2·62 m. szélessége 1·59 m., 13·5 cm. széles keretén a lapidaris betűkkel vésett verses legenda (két distichon) következő:

HIC SITUS ANTONIUS[1] MICHAELQUE PALOCIA PROLES
QUOS PRIUS UNUS AMOR NUNC HABET URNA DUOS.
ISTE DOMI CARUS REGALI CLARUS IN AULA
ALTER SUPERO EST CLARUS UTERQUE POLO 1519.

A sirkő képes mezejét egy oroszlánon álló pánczélos vitéz teljes alakja tölti be. Alacsony, diszített, vassipkával fedett feje, díszes — négy végén bojtokkal ékített párnára fektetett — zászlón nyugszik, ennek két vége lecsüng s szintén bojtos, rajta az alak fejétől balra, Krisztusnak lángsugarakkal körített monogrammja látható. A vassapkától fedetlenül hagyott arcza, azonkori szokás szerint síma, borotvált. — Sajnos, hogy e sírkő, mely elébb hihetőleg a padozatba volt beeresztve, kitéve a csizmasarkak rongálásának, épen az alapból legerősebben kidomborodó arcznál legtöredezettebb.[2] Nyaklánczа a lemezes mellvértre csüng le, a váll-, könyök- és térdvasak, körbefoglalt rózsa-ékítéseket mutatnak, a felkar- és csípővasak pikkelyesek, az alkaron lemezesek, az alsó lábszárakon símák. — Derekára jobbról yatagan-szerű tőrkés van csatolva, jobbjával a zászló rúdját (mely alkarja irányában ki van törve), baljában egy hosszú, egyenes kereszt markolatú pallost tart, melynek hüvelyét renaissance ornamentika diszíti.

A lemezes vassarukra csillagos tarajú sarkantyúk vannak csatolva.

Az oroszlán, melyen az alak áll, nem a sírköveknél szokásos nyugvó vagy alvó, ez áll, lép s mozdulatával mintegy a hátán nyugvó tehertől igyekszik menekülni, mely felfogás szokatlan és nem szerencsés, miután sírköveken ábrázolt alakoknál a fővonás a nyugalom. — Találunk ugyan elvétve sírköveken oly ábrázo-

[1] A sírkövön e név végén VS helyett hibásan ES áll.

[2] A sirkő az alak alsó lábszárai s a czímer irányában ketté van törve, de az eltört részek a befalazásnál ügyesen összeillesztettek.

latokra is, melyeknek főjellemvonása a mozgékonyság, ilyenek Andrássy Péteré Krasznahorkán, Balassa Menyhérté Széleskúton, s Podmaniczi Rafaelé, de e hárommal talán ezek teljes sorozatát kimerítettük.

Sirkövünk kivitele erőteljes, erősen plasztikus, mesterkézre valló, az arányok kifogástalanok, ez előnyeit növeli szokatlan nagysága s anyagának rendkívüli szépsége.

Az oroszlán feje felett a pánczélos alak czímerpajzsa áll, benne: nyugvó oroszlánra illesztett koronából növekvő hosszú hajú és szakállú férfiú bő talárban, jobbjával szakállát markolja, baljában kapcsos könyvet tart. E czímer tehát a Palóczy család ösmert czímere, melynek színeit nem ismerjük ugyan, de mint Palóczy Mátyás 1435-iki[1] pecsétje mutatja, sisakdísze: a pajzsalak s így teljesen egyező a Tekule nemzetségből származó ruszkai Dobó családéval, mint az a Dobó István sirtumbáján a dobó-ruszkai templomban látható.[2]

Ismeretesek a Palóczy család czímerére vonatkozó apróbb eltérések, minők Palóczy László országbiró 1449. pecsétje, hol a czímeralak a baljában levő könyvet nyitva tartja, vagy ugyanannak egy 1465-iki pecsétje, melyen a pajzstartó egy szárnyas angyal, de a sirkövünkön látható nyugvó oroszlán, melynek hátára a korona van illesztve, sehol nem fordúl elő, ez a sirkövet készítő művésznek, mintegy hangulatkeltés czéljából támadt magán szeszélye, melylyel a családi czímer egységét bontotta meg.

A legenda szerint e sírkő Palóczy Antal zempléni főispán és Mihály, főpohárnok és főkamarásmester közös sírboltját fedte, s hogy a pánczélos alak tulajdonképen a kettő közől melyiket ábrázolja? meg nem határozható. — Palóczy Mihály a főkamarásmester 1514-ben halt meg, Antal főispán 1526-ban a mohácsi ütközetben esett el, a sírkő pedig az 1519-ik évet mutatja. Ez úgy magyarázható, hogy Mihály 1514-ben elhalván, testvére Antal még életében egy véle közös sírkövet készíttetett, melylyel a mester 1519-ben lett készen, de hogy Antal e sirkőre elhúnyt testvére vagy saját alakját vésette-e? ezt biztosan meg nem határozhatjuk; valamint azt sem, hogy a Mohácsnál elesett hős a sárospataki templomban aluszsza-e örök álmát?

Csoma József.

[1] Wagner. Dec. II. Fig. 7.

[2] L. Turul. 1887. 186. l. a Tekule nemzetségből származó egy-két más családnál is találok a Palóczyakéval közös czímerjelleget: a koronából növekvő alakot. A dobói Dobay család czímere (l. Siebmacher 137. l.) kékben, arany leveles koronából növekvő koronás szűz csípőre tett kezekkel, feje megé illesztett két szarvas agancscsal. — Roskoványi Miklós 1482-iki pecsétje (családi leveleim közt) növekvő emberi alak, melynek balkarja agancsot képez. A Roskoványiak később a paizsban három jobb- vagy bal-haránt (néhol hullámos) polyát használnak s a növekvő férfi alak baljában az agancscsal sisakdíszül szolgál. — Ugyanezen czímert ily alakban használják elvétve a Dobayak is.

KÖNYVISMERTETÉS.

A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. Kiadja gróf Sztáray Antal. *Szerkeszti* Nagy Gyula. *Első kötet. 1234—1396. — XIV. és 574. l. VII phototypicus melléklettel.*

Sohasem tartozott fajunk hibái közé a múlt iránt való közöny, sőt volt idő midőn annak cultusa valóságos betegséggé fajult a magyarnál. Bálványozása mindennek, mi a rég letünt századokból maradt reánk, rajongásig menő lelkesedés az ősök tettei iránt, tagadhatlanúl kölcsönzött némi mythosi fényt a múltnak s nagy része volt abban, hogy a megpróbáltatások idején, midőn alkotmányos szabadságunk, nemzeti önállóságunk veszélyben forgott, kitartást, bátorságot, önbizalmat, reményt merithettünk dicsőségteljesnek hitt multunk emlékeiből; de nyugodtabb, bár nem kevésbé fontos időkben a múltnak ezen imádása igen gyakran tompa elcsüggedésbe sülyeszté a nemzetet, megbénította az akarat erejét, elégedetlenek lettünk a jelennel, kételkedni kezdénk a jövendőben s letünt régi dicsőségünk siratása közben nemzetünknek nagy fontosságú actualis érdekeiről nem egyszer megfeledkeztünk.

Már magában a múlt eszméjében is rejlik bizonyos varázs, melynek rabjává lesz néha a leggyakorlatiasabb gondolkodású ember is, nemcsak az álmodozó, ki örömest kiemelkedik a jelenből s képzeletében oda száll, a hol *már* vagy *még* nem látja a fény mellett az árnyat, nem érzi az átélt vagy kinálkozó örömek hátterében, az emberi lét ezen aprólékos küzdelmeit; de a lélek mélyében is létezik bizonyos kegyelet, mely a tünő percznek, elmúlt napoknak, lehanyatlott évszázadoknak szemfedőjét a képzelet hamis világításával soha nem létező érdemekből szövi.

Ez többé-kevésbé közös emberi vonás, de nemzetünknek elfogultsága a múlt idők eseményei, intézményei, szokásai, erkölcseinek megítélésében sokkal nagyobb mérvü, semhogy általános lélektani okokra lehetne vissza vezetni; nagy része volt ebben fajunk sok tekintetben elszigetelt európai helyzetének, a létért való ezredéves küzdelemnek, mely a múltban csak dicső példát keresett, s tagadhatlanúl az irodalomnak is.

Nem szólok a hagyományokról, melyek apáról fiúra szállva olympusi ködbe burkolták a daliás ősök alakjait, de maga a komoly históriai irodalom, egészen az újabb időkig alig volt egyéb, mint a nemzeti hiúság oltárán az ősök emlékének tömjénezése, és szentségtörést követett volna el az, ki a múlt tiszteletre méltó bálványait emberiesebb talapzatokra igyekezett volna állítani. — Föczélja — gyakran az igazság rovására is — a hazafias szellem ébresztése, a nemzeti nagyság tudatának fenntartása volt. Az irott történelmet sokáig még csak «vitæ magister»-nek sem nevezhetjük, krónika volt az, kritika nélküli száraz elősorolása az eseményeknek, vagy hősköltemény, mely fölemelt, lelkesített, buzdított, de a lényeget, s a történetirás legfőbb, mondhatnám egyetlen czélját teljesen figyelmen kívül hagyá.

Igazságtalanság volna azt állítani, hogy egy pár hivatott munkása a történet-tudománynak, már a múltban is ne létezett volna, s be kell látnunk, hogy az érintett jelenség oka részben a tulajdonképeni história-anyag csekélységében, hozzáférhetlenségében is rejlik, de ne tulajdonítsunk ennek több fontosságot, mint a mennyit valóban érdemel; mert aligha csalódunk, midőn azt hisszük, hogy az eszmék általános forradalmának s ebből kifolyólag a korszellem átalakulásának kellett bekövetkezni, hogy a történettudomány azzá váljék hazánkban is, a mi más művelt nemzeteknél már régóta; nem a kegyelet adója, nem is szerencsés vagy balkimenetelü hadjáratok, békekötések, politikai cselszövények följegyzése, de az emberiség általános törekvéseinek, az államot, a társadalmat alkotó eszmék keletkezésének, fejlődésének s az emberi cselekvés minden irányában való nyilvánulásának positiv alapokon nyugvó történetévé.

Nem lehet feladatom e helyen fontosságukhoz méltó figyelemben részesíteni mindazokat a tényezőket, melyeknek hatása alatt a történet-tudomány a fejlődésnek jelen stádiumába jutott, még kevésbé terjeszkedhetem ki a magyar történetírás körül nyilvánuló eszmék beható tárgyalására; egyedül a naponként szaporodó történelmi anyag, az oklevél publicatióknak üdvös hatására hívom föl a figyelmet, melynek az eddigelé fölmutatott sikerben tagadhatlanúl kiváló része van.

Az okmánytárak tudós szerkesztői, míg egyfelől válogatott, szorosabb értelemben vett históriai becsü publicatióik által nemzetünknek általános történelmét, hadi és politikai eseményeit, diplomatiai érintkezéseit itt teszik világosabbá, tévedéseket derítve föl, balhiedelmeket czáfolva meg, másfelől kivált a családi levéltárak adataival főbb vonásokban bemutatják az egész középkort, a társadalmat összességében, az egyes embereket szenvedélyeik, vágyaik, szeretetok és gyülöletök tárgyaival együtt. Föltárják elottünk a viszonyokat, a melyek *között* s a tulajdonságokat, a melyek *által* az egyén magát érvényesí-

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

teni tudta, megösmerhetjük belőlük az emberek gondolkozás módját, világnézetét, aspirátióit, szóval míg eddig középkori történeteink homályában úgy szólván csak botorkáltunk, ma ha szinte nem is érezzük is még magunkat teljesen otthon, legalább egyes világító pontok merülnek fel szemeink előtt, melyeknek segítségével könnyebben eligazodhatunk.

És napjainkban, midőn a történetírás a legdivatosabb irodalmi foglalkozások egyike, úgyszólván «*noblesse oblige*», mint volt e század elején a szépirodalom, mikor kötelességének tartotta minden jó hazafi legalább egy-egy episztolával vagy pásztori költeménynyel járulni elárvult nyelvünk műveléséhez; ma midőn épen e sportszerűség következtében talán a tudomány egyik ágában sem találunk annyi felületes és selejtes becsü kisérlet számba menő dolgozatokra: az oklevéltárak szakavatott szerkesztői határozottan több szolgálatot tesznek a tudománynak, mint a kontár írók s épen ezért méltók teljes elismerésünkre.

Örömmel konstatálhatjuk, hogy tudományos intéző köreink hova tovább jobban felkarolják a kellőleg kiválasztott történelmi anyag közrebocsátásának ügyét. De érzi ennek fontosságát a művelt közönség is, s tévedés lenne azt állítani, hogy azok a férfiak, kik nem riadva vissza a kétségtelenül tetemes anyagi áldozatoktól, századokon keresztül féltékenyen őrzött okleveleiket napfényre hozzák, pusztán a családi vagy egyéni hiúságnak hódolnának; sőt ellenkezőleg mi azt hisszük, hogy főuraink itt is, mint sok más téren, múltjuk hagyományaihoz híven, zászlóvivők akarnak lenni a nemzeti művelődés szolgálatában, követésre méltó példát nyújtván ez által tehetősebb előkelő családjainknak, kik talán eddig is csak a kezdeményezés szerepétől riadtak vissza. Avagy a Zichyek nyomdokaiba nem léptek-e a Károlyi grófok? s az előttünk fekvő díszes kötet nem viseli-e homlokán egy Sztáray nevét? tagadhatlanúl szép eredmény oly rövid idő alatt s alapos okunk lehet sokat várni a jövendőtől.

A gróf Sztáray család oklevéltárának jelen első kötete 350 részint eredeti, részint hitelesen átírt vagy csak kivonatban fönmaradt oklevelet foglal magában 1234-től 1396-ig, — melyek közül az Árpádok korát 32 darab képviseli. — Igaz ugyan, hogy az árpádkori oklevelek nehány kivételével már mind s néha többször is kiadattak, s új dolgokat nem igen tanúlhatunk belőlük, de föl kellett venni a kötetbe nem csak annak teljessége okáért, de mert az előbbeni kiadások gyakran hibás szövegüek, gyakran pedig kevés hitelü másolatok után s nem az eredetiről közöltettek. E tekintetben a szerkesztő az öt mindenek felett jellemző lelki ösmeretes pontossággal jár el s nagy gonddal összevetvén a különböző publicatiókat, figyelmét a legcsekélyebb eltérés sem kerülheti el, és vitás kérdéseknél nemcsak buzgón keresi az igazságot, de néha szerencsésen meg is találja azt.

Példa erre a többek között a XIV. számú oklevél, melynek dátumául *1278 február 23-ika*, IV. László uralkodásának pedig *harmadik* éve áll. Minthogy azonban Kun László 1272-ben lépett a trónra, önkényt értetődik, hogy 1278-ban nem írhatta uralkodásának harmadik esztendejét. E szembeszökő ellentmondást azonban annál kevésbé vették figyelembe, mivel az oklevél eredetijét senki sem látta, így könnyen hihették, hogy az átírások alkalmával csúszott be a tévedés az uralkodás évére nézve, s napi rendre tértek felette. Géresi Kálmán a Károlyi-codex éles szemü szerkesztője figyelmeztet ugyan a második kötethez irott előszavában, hogy a keltezés hibás, mindamellett elfogadja némi habozással tárgyalásának alapjául az *1278*. évet, nem is reflectálva az uralkodás évére. — Nagy Gyula azonban kétségtelenül bebizonyítja, hogy mind a keltezésben, mind az uralkodás évében tévedés van, azaz nem lehet az oklevél datuma *1278*, mert a záradékban megnevezett országnagyok közül Henrik tótországi bán 1274-ben már nem volt életben, és nem lehet az uralkodás éve *harmadik;* mert Benedek alkanczellár csak 1274 elején lett esztergomi érsekké s így 1275-ben az említett Henrik bánnal együtt nem szerepelhetett. — Az oklevél kelte tehát kétségtelenül 1274. február 23.

Ne gondoljuk pedig, hogy e tévedés felderítése oly lényegtelen dolog; a biztos datumok már magukban véve is rendkívül fontosak a történelemben, a jelen esetben pedig annál is inkább, mivel a szóban forgó oklevél Kun László viharos életének egyik reá nézve nem épen kellemes episódjával áll szoros összefüggésben. — Az András comestől elkobozott *Jákó várát* és tartozékait adományozza ebben a király Miklós erdélyi vajdának, mivel nevezett András úr a *Kaplyon* nemzetségből, őt már mint koronázott királyt, kampós botjával egy izben irgalmatlanul megtaglotta s ezért hűtlenség bűnébe esett. Ezt az eseményt, mely páratlanúl áll a magyar történelemben, mely szinte a hihetetlenségek sorába tartoznék, ha csak nem maga a király tenne róla tanúságot; történetiróink már számtalanszor megtárgyalták, anélkül, hogy a találgatások, föltevések, valószinűségeken kívül valami kézzelfoghatóbb eredményre juthattak volna. Ki volt András comes? hogy történhetett, hogy a felségsértésnek ezen legsúlyosabb neméért nem is életével, de egyszerüen jószágvesztéssel lakolt? eldöntetlen kérdések maradnak s nincs egyetlen oklevél, mely a királyverés tényével kapcsolatban állana, vagy annak részleteit megvilágosítaná.

Az első kérdést illetőleg Nagy Gyula már határozottan nyilatkozik, András urat egy személynek állítva azzal az *Andrással*, ki oklevéltárunk adatai szerint a *Kaplyon* nemből származó Jákó comes fia, ungi főispán s a Sztáray családnak egyenes őse volt.

Hogy a gróf Sztáray család a *Kaplyon* törzsökös magyar nemzetségből vette eredetét s nem a Szent István korában élő Wasserburgi Wenczelin idegen lovagtól származott — mint ezt némelyek előszeretettel bizonyítgatták — mi is kétségtelennek tartjuk, de a királyverő Kaplyoni András azonosságát a Sztáray ak ősével, már nem mernők állítani. Mi szolgálhat e föltevés védelmére? az, hogy mindkét András a Kaplyon nemzetségből származott s mindkettőnek atyja *Jákó* volt. Ezek bizony magukban véve keveset bizonyítanak, mert hiszen élt ebben az időben még egy harmadik *András* is a Kaplyon nemzetségből, a Károlyiak őse, annak is lehetett az atyja *Jákó*, hát mi lehetetlenség van abban, hogy ő volt az igazi, a királyverő András? Bizony épen annyi joggal rá lehetne fogni erre is, mint a Sztáray ak ősére. De menjünk tovább. A sokszor említett felségsértés mindjárt László koronáztatása után, s mint Nagy Gyula meghatározza, 1272-ben történhetett, a Sztáray-codex *András*-a pedig már a következő évben mint ungi főispán *Sztára* és *Pereche* nevű birtokokat nyeri adományúl Lászlótól, ki magasztaló szavakban említi nevezettnek mind ő, mind atyja és nagyatyja szolgálatában gyermekségétől fogva szerzett érdemeit (XIII. sz. oklv.) s mi bár ösmerve a László korabeli állapotokat, egy gyermek király s egy kegyenczektől vezetett könnyelmű asszony uralkodása alatt sok mindent megtörténhetőnek tartunk, nem merjük hinni, hogy a királyára kezet emelő jobbágy merészsége oly rövid idő alatt feledésbe menve, a felségsértő kitüntetésben részesüljön azon trón zsámolyáról, melyet még az imént meggyalázott. Ha még a merénylő valami hatalmas, a maga korában vezér szerepet játszó férfi lett volna, veszedelmes ellensége vagy erős oszlopa a trónnak? de ezt a föltevést András úr egyénisége nem igazolja.

És ha Kaplyon András — mindég a Sztáray ak őséről beszélek — merénylete után ismét kegyelmébe jutva Lászlónak, attól adományokat nyer, hogy történhetett, hogy jákóvári birtokát sohasem igyekezett vissza szerezni, még csak lépéseket sem tett erre nézve, még csak perrel sem támadta meg Miklós vajdát s egy puszta faluhelyet sem tudott megtartani a Nyirségen fekvő javaiból? Annak sincs nyoma, hogy kárpótolta volna a király, pedig ezt már úgy hozta magával a kor szelleme, s mi alig tudunk képzelni királyi kegyelmet birtokadományozás, vagy az elvett jószágokért való kárpótlás nélkül, és valamennyire is ösmerve a középkori embert, nem hihetjük, hogy András úr — foleg ha a király ismét kegyelmébe vette — bele tudott volna nyugodni még a hatalmas Miklós vajdával szemben is — jószágainak bitorlásába, s még 30—40 esztendőt élni anélkül, hogy legalább is egy pár hatalmaskodással bosszút ne igyekezett volna állani ellenségén! A birtok elkobzása, s annak újból való adományozása ebben az esetben oly simán folyt volna le — mint a hogy az, az újabbkori modern viszonyok mellett sem történhetett.

Fontos körülménynek tartjuk még, hogy a *Kaplyon* nemzetség azon ágazatának, melyből a Sztáray s vele rokon családok származtak, a XIII. század második felében ős megtelepedési helyükön már nincsenek jószágai, még az egyetlen szathmárvármegyei *Gelyén* birtokról sem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy nemzetségi osztályból maradt-e fenn? Pedig a felségsértő *András* jószágai Jákóvárával együtt a Szamos vize mellett Aranyos-Meggyes közelében feküdtek, s ha ő azokat hűtlenség czímén el is vesztette, nincs nyoma, hogy *Jákó* nevű testvére jószágait is elkobozta volna a király, mert tudnunk kell, hogy a Sztáray-codex *András*-ának van egy testvére is, Jákó zempléni főispán, a ki bizonyára nem hagyta volna a maga igazságát a királylyal szemben sem.

Ha mindezekhez hozzá vesszük, hogy a felségsértésre s ebből következett jószágvesztésre vonatkozó oklevél eredetijének holléte nem tudatik, és hogy sem az, sem más hasonló tartalmú oklevél nincs s valószinüleg sohasem is volt a gróf Sztáray család levéltárában, s minden más emlékeink mélységesen hallgatnak erről az eseményről; be kell látnunk, hogy ha az általunk felhozottak szinte nem is bizonyítanának — a minthogy tényekkel nem is bizonyítanak — azon föltevés *ellen*, hogy a felségsértő András azonos a Sztáray ak ősével: az előttünk fekvő oklevéltár adatai még kevésbé bizonyítanak mellette. Minthogy pedig a kérdés ezen fordul meg, András úr neve mellett a gróf Sztáray ak családfáján a »*királyverő*« prædicatum nézetünk szerint jogosulatlan volna.

Az oklevéltárunkban szereplő Kaplyon nemzetségbeli András és Jákó comesek atyja hasonlóképen *Jákó*, úgylátszik szegény legény volt, kire alig maradt egyéb, mint elokelő származása, mihez még talán szerencsés egyéni tulajdonságai járultak. Annyi bizonyos, hogy összes vagyonát, melyről tudomásunk van, házassága által szerezte, felesége *Katalin* asszony Szoboszló fiának Péternek, Apa bán unokájának leánya lévén. Ily módon már fiai örököltek utánna, illetoleg anyjuk után, ki *Mihál* később Nagy Mihály), *Topolya*, *Tarna*, *Vinna* és *Zalacska* jószágokat hagyta rájuk s miután személyes ér-

demeikért *Sztárát* és *Perecsét* (talán Jeszenőt is) adományúl nyerték, *Tibaföldét* pedig a zempléni vár jobbágyaitól királyi beleegyezés mellett megvásárolták, az előkelő származáshoz még a vagyoni jólét előnyeit csatolva, megvetették alapját maradékaik emelkedésének.

A már gyakran említett *András*-nak, ki mint láttuk, ungi főipán volt, Lőrincz, Jákó és Mihály nevű fiai maradtak.[1] *Jákó*-nak pedig, ki a zempléni főispánságon kivül IV. László alatt még a főpohárnokságot is viselte, András és László fiairól van tudomásunk. A rokonok atyáikról maradt javaikat egyideig közösen birtokolták, de az örökös érdekösszeütközések s napirenden lévő perpatvar csakhamar szükségessé tette az osztozkodást, mely 1335-ben létre jövén közöttük, a szorosabb nemzetségi kapcsolatot természetesen meggyöngítette, az ezt követő szűkebb körü s gyakrabban ismétlődő osztozkodások következtében pedig az egyesek önálló s nemsokára névleg is külön vált *családok* alapítói lettek. Így származtak idő múltával András és Jákó utódjaitól a Nagymihályi Pongrácz, Bánffy, Tibay, Ödönffy stb. családok, míg a jelenlegi gróf Sztárayak ősatyja, András ungi főispán Lőrincz nevű fiának unokája, hasonlóképen Lőrincz vala. — E nevek használatában azonban, az általunk tárgyalt időszakban következetességet ne keressünk, tetszés szerint és fölváltva használták ezeket a nemzetség tagjai, s bizony az identitas konstatálása nem csekély fáradságot okozand majd az oklevéltár érdemes szerkesztőjének, mikor a leszármazás és bonyolódott vérségi viszony szálait igérete szerint rendezni fogja.

Úgy látszik azonban, hogy a mint Nagymihály vára és uradalma birtokaiknak fejét (caput dominii) képezte, a *Nagymihályi* név is hosszú ideig összetartó kapocs maradt a nemzetség különböző ágazatai között, helyettesítve mintegy a változott viszonyokhoz képest feledésbe ment «*de genere*» jelzőt. — Ezt használják bizonyos alkalomkor a nemzetség összes tagjai, tekintet nélkül arra, hogy már *egyeseknek csaknem kizárólagos tulajdonába* ment által. Ezen a néven kezdenek szerepelni az ősök a XIV. század folyamán; mint Nagymihályiak említtetnek az adománylevelekben, a királyi udvarban, a harczmezőn, a birói széken; ellenben perlekedéseik, egymás között való torzsalkodások alkalmával, határvillongások és osztályegyezségek idején, szóval otthon, könnyebb megkülönböztetés kedvéért, egyik-másik birtokuk után nevezik magukat, a mint ezt épen a szükség hozta magával, vagy a körülmények indokolták. Valahányszor azonban közös érdek forgott szóban és jogaik védelmére testületileg kellett megjelenniök az országbíró és nádor ítélő széke előtt, mindannyian *Nagymihályi nemescknek* nevezték magukat.

Ama nagy mozgalom, mely az utolsó Árpád halála után szemben az Anjouk trónfoglaló törekvései s a római curia követelőzéseivel a nemzet nagy részét magával ragadva, az országot vérengző pártharczok színhelyévé tette, a Nagymihályi ősöket érintetlenül hagyá. Annak sincs nyoma, hogy Róbert Károly érdekében fegyvert ragadtak volna, mert az a Nagymihályi Gergely, ki a Trencséni Csák Máté ellen vívott harczokon, főleg a rozgonyi ütközetben kitünteté magát s ki I. Károly királytól 1312-ben nagymihályi birtokára vámjogot (XXXIII. sz. okl.) 1326-ban pedig a biharvármegyei Apáti és Tarcsa birtokokat nyerte adományúl (XLIV. sz.) a *Turul* nemzetségből származott s mint ezt a szerkesztő világosan kimutatja, nem az ő vérségük vala. Említi ugyan egy későbbi oklevél, hogy Károly iránt való hűségüket vérük hullásával bizonyították s Omode nádor fiai személyük és vagyonukban borzasztó károkat okoztak, de ezt maguk s oly körülmények között állítják, midőn nagyon is szükségét látták annak, hogy a király érdemeikre tekintettel legyen. Ebből azonban politikai magatartásukat meg lehet ítélni s ez szerintem az ügyesen fenntartott semlegességben állott; nem csatlakoztak egyik párthoz sem, nem vettek tevékeny részt a kor ellentétes küzdelmeiben — legalább nincs egyetlen oklevél sem, melyből ezt következtetnünk lehetne — hanem megvonulva ősi tűzhelyüknél, türelemmel várták a fejleményeket. Ebben az értelemben tehát hivei voltak Károlynak, s mi még azt is meglepőnek tartjuk, ha tekintetbe vesszük, hogy birtokaik az ország azon részében feküdtek, mely tudvalevőleg a felkelésnek egyik központja volt s Omode fiainak hatalmát rettegte. Kétségtelen azonban, hogy a hűtlenek közé nem tartoztak, különben Károly 1342-ben aligha erősíti meg őket az őseik által is gyakorolt *gelyénesi vámjog* birtokában.

Mikor pedig Róbert Károly megtörte a felkelők erejét, az ország lassanként lecsendesült s helyre állott a belső nyugalom, elég gondot s vesződséget okoztak nekik osztály szerint nyert javaiknak elkülönítése, határjárása, a pusztító harczok alatt néptelenné vált földjeik betelepítése, a szomszédok hatalmaskodásainak visszatorlása s mindezekből kifolyólag az az örökös búcsújárás, konventek és káptalanokhoz, mely a középkori embernél olyan volt, akár a mindennapi kenyér s a prókátorok élelmes sectáját nélkülözhetlen társadalmi tényezővé emelte. De mindezek igen csekély jelentőségű dolgok voltak, ahhoz a pörhöz képest, melylyel maga Lajos

[1] Leányát Katalint Miklós erdélyi vajda vette nőül, ki tudjuk, a felségsértő András javait nyerte adományba, ez az összeköttetés is figyelmeztet bennünket, hogy a Kaplyon nemzetségbeli két Andrást ne tartsuk egy személynek.

király támadta meg a Nagymihályi nemeseket s melynek kimenetelétől anyagi existentiájuk, csaknem összes vagyonuk függött.

Mint már fentebb is érintettük, a Nagymihályi nemesek birtokainak legnagyobb része nem volt a szó szoros értelmében *ősiség*, értem e kifejezés alatt a megszállás jogán vagy első királyok adományából birt jószágokat, hanem nem is említve a később szerzett vagy adományozott javakat — részint örökbevallások, részint végrendeletek alapján szállott reájuk. — Ugyanis Szoboszló fia Péter, Apa bán unokája, mint utolsó sarja nemzetségének, fiúmaradékok hiányában összes jószágát királyi beleegyezés mellett, két leányának hagyományozta s miután e leányok egyike, Filep pilisi comes neje, halála előtt a maga részét testvérére ruházta, az összes javakat Jákó comes neje, Katalin asszony, örökölte. Utódjai meg is maradtak azok békességes birodalmában egész Lajos trónraléptéig, míg egyszer csak, hogy hogy nem, arról az oklevelek hallgatnak, kérdés támadt a királyi udvarban a Nagymihályi nemesek birtokainak jogczíme felől.

Talán valamelyik ragadozó főúr — nem lehetetlen, hogy épen a homonnai Drugethek ősei, kikkel ezután is örökös viszálkodásban éltek — vetett szemet a kétségtelenül tekintélyes jószágokra s arra az esetre, ha mint remélte, a birtokosok jogaik védelmére kellő bizonyítékokkal nem rendelkeznének, maga számára akarta fölkérni, vagy más egyéb, előttünk ösmeretlen előzményei voltak a dolognak, elég az hozzá, hogy a mindenesetre egyoldalúlag informált Lajos megindította ellenük a törvényes eljárást s azon az alapon, mert Nagymihály vára és tartozékai, Tiba, Györkhegye a hozzátartozó jószágokkal együtt Szoboszló fia Péter magszakadásával a koronára szállottak, lefoglaltatá nevezett birtokokat, s 1344. november 9-én Poháros Péter újvári főispán, mint a király képe és megbizottja, az egri káptalan által be is akará magát vezettetni azoknak birodalmába. A Nagymihályi nemesek azonban ellentmondottak az igtatásnak s Pál országbíró ítélőszéke elé vitték az ügyet, ki igazaik felmutatására törvényes határnapot tűzött. Ennek elérkeztéig pedig nem töltötték az időt hiába, hanem 1345. január 6-án rendeletet eszközöltek a királytól az egri káptalanra, melynek értelmében a káptalani kiküldött vizsgálatot tartván, ez alkalommal Borsod, Abauj, Sáros, Szepes, Zemplén, Ung, Bereg és Szabolcs vármegyék legvénebb nemesei, a szepesi káptalan, a leleszi prépost, a kassai biró, és esküdt polgárok s számtalan mások hit alatt igazolták, hogy a fentebb elsorolt jószágokat öseiktől örökölték s azokhoz rajtuk kivül senki másnak joga nincs. Ugyanezen a napon Beregvármegyére, a váradi és szepesi káptalanokra s a jászai konventre is vittek hasonló értelmu rendeletet és kieszközölték az első terminus elhalasztását, részint hogy nevezett hatóságoknak idejük legyen jelentéseik megtételére, részint, hogy újabb bizonyítékokat gyüjthessenek, hatalmas megtámadójuk ellen. Miután pedig az országbíró a király hadbaszállása miatt még két terminust elhalasztott, elegendő idejük volt okleveleiknek beszerzésére s 1346. november 25-én teljes készülettel jelentek meg az országbíró előtt.

A királyt ez alkalommal is Poháros Péter újvári főispán képviselte, de fölmutatott oklevelei ellenében, melyekkel sokszor nevezett Szoboszló fia Péter fiú ágon való magszakadását igazolva, ebből kifolyólag a korona örökösödési jogait vitatta: a Nagymihályi nemesek — jóllehet őseiknek, Károly királyhoz mutatott igaz hűségük következtében a lázadó Omode és Pethenye fiai, erősségeit lerombolva, jószágait elpusztítva, a javaik és személyükben okozott teméntelen károkon kívül okleveleiket is elrablották, megsemmisítették — birtokaikhoz való törvényes igazaikat fényesen kimutatták. Mert igaz ugyan — mondák alperesek, hogy Szoboszló fia Péternek fiúágon magva szakadt — de miután mind az ő, mind feleségének leányai javára tett végrendeletét IV. Béla király 1249-ben jóváhagyta, — a mint ez kitünik az általuk felmutatott hiteles iratokból — a szóban forgó jószágok teljes joggal szállottak reájuk. A mi pedig Pereche, Sztára és Jeszenó birtokaikat illeti, megvédelmezik ezekre nézve az ő törvényes igazaikat IV. Lászlónak 1279-ben kelt adománylevelei; végre *Tyba* földét minden tartozékaival együtt az ungi várjobbágyoktól készpénzen szerezték ősei, s miután III. Endre király a vételt annak rendje szerint jóváhagyta, jogos tulajdonuk ez nekik. Ezeket hallván és látván Poháros Péter, mint király képe és procuratora, keresetétől elállott, Pál országbíró pedig kimondá ítéletét, melynek következtében a Nagymihályiak nevezett jószágaiknak birodalmában teljes joggal megerősíttettek.

Ily módon tehát szerencsésen végződött reájuk nézve a dolog, s az országbíró ítélete megvédte a Nagymihályiakat hasonló természetu pöroktol, de úgylátszik elovigyázókká is tette oket s Nagymihályi István még 1377-ben sem tartotta szükségtelennek kérni a királyt, hogy *Tiba* nevü birtokát minden várjobbágyi teher alól fölmentvén, tökéletes nemesi joggal adományozza azt neki és osztályos atyjafiainak.

A most eloadott nagyfontosságú pör után a nemzetség tagjai már kezdik lassanként elhagyogatni az ősi tuzhelyet, s rövid ido mulva fölmerül egyik-másiknak neve a nyilvános élet terén is. Tagadhatlanúl vonzá oket is a királyi udvarnak eddig ösmeretlen fénye, s a szerencsés vállal-

kozók példája, kiket homályos helyzetükből hírre, névre, gazdagságra emelt az uralkodó kegye. De nem is kellett messzire menniök, ott volt közöttük Nagymihályi Lőrincz, ki már előbb udvarhoz kerülve, valami úton-módon kedves emberévé lett a királynénak s ime Lajos 1344-ben őt és fiait Ungvármegye bírói hatósága alól fölmenti. Ez pedig korántsem volt tréfa dolog abban a korban, első lépcsője az emelkedésnek; s bizony Lőrincz szerencséje után a többi atyafiaknak is kedvük támadt fölkeresni a visegrádi udvar porondját, hogy idő múltával a palotába is bejuthassanak. Nem is ment az olyan nehezen, kivált a sorsukbeli embereknek. Lajos király örömmel fogadá a hozzá sereglő nemeseket, kivált az ősnemzetségek sarjait s módot nyújtott nekik tehetségeik érvényesitésére; és sohasem volt szük markú, ha az érdemet kellett jutalmazni. Nagymihályi Jánost is udvari vitézei közé számlálta (aule nostre miles) s csakhamar érezteté vele királyi kegyét. A szokásos nádori gyűlések ugyanis Szathmár és a szomszédos vármegyék részére régibb gyakorlat folytán rendszerint *Gelyénesen* tartattak, a mi a Nagymihályiaknak nagy kárával esett, mivel az oda sereglő nemesség bizony évről-évre elpusztította a földtermését, kárpótlást pedig sehonnan sem szerezhettek maguknak a birtokosok. János úr panaszai következtében tehát Lajos király 1351. július 3-ikán meghagyta Miklós nádornak, hogy Gelyénesen többé ne tartassanak gyűlések, s parancsának foganatja is lett, úgy hogy ezentúl állandóan *Csenger* mellett látott törvényt a nádor a nemesség ügyes bajos dolgai felett. Nem sokkal utóbb más kedvezményben is részesítette a király Nagymihályi Jánost, midőn Ungvármegyében fekvő Tiba nevű birtokán hetivásári jogot adományozott, úgy hogy a nemzetség tagjainak hovatovább nagyobb kedvük támadt a bőkezű és lovagias király szolgálatára, főleg miután tapasztalták, hogy e miatt birtokpereiket sem kell elhanyagolniok, sőt még bizonyos előnyökkel is jár az reájuk nézve, ha valamelyik hatalmaskodó szomszéd fővurral gyűlt meg a bajuk.

A kik pedig hajlamuk vagy viszonyaiknál fogva nem távozhattak messzire az ősi tűzhelytől, a vármegyei életben — mely, mint tudjuk, ebben az időben a modern viszonyokhoz képest teljesen átalakult — találhatták föl a tehetségük és társadalmi állásuknak megfelelő szerepöket. Így Nagymihályi Lőrincz fia György 1362-től kezdve haláláig Ungvármegye alispáni székében ült s annak méltóságát a rakonczátlankodó nemesek ellen mindenkoron erélyesen védelmezte (CXCV. okl.). Ő használta elsőben pecsétjén a Nagymihályi nemzetség czímerét, mely a gróf Sztáray család jelenlegi czímerének kezdetleges alakjait tünteti elő. 1370. január 1-én még élt, s fia *János* oly gyorsan követte őt az alispánságban, hogy még ideje is alig volt pecsétnyomót vésetni s egy 1370. márczius 16-án kiadott itéletlevelén még atyja pecsétnyomóját használta.

Ez a Nagymihályi János — mint előszavában az oklevéltár szerkesztője is fölhívja rá figyelmünket — az általunk tárgyalt időszakban kétségtelenül legkimagaslóbb alakja nemzetségének. — Meddig viselte az ungvármegyei alispánságot meghatározni nem tudjuk, az oklevelek 1376-ban említik őt utoljára s 1381-ben már Zombori Kiss György az ungi alispán. Neki is mint atyjának sok vesződsége lehetett az ungvármegyei nemesekkel, sőt egy alkalommal, midőn a szolgabirákkal űlést tartott, a Csicseryek szolgáikkal együtt fegyveresen rajtok ütöttek, úgy hogy életüket is alig védelmezhették meg tőlük. — Az alispánságtól visszavonulva, jobbára birtokpereivel látjuk őt elfoglalva, kapitális ellenségei voltak, különösen a Drugethek, kiknek oláh jobbágyai birtokait örökösen zaklatták, de saját nemzetsége tagjaival is szakadatlan pörpatvarban élt, melynek a leleszi konvent előtt 1379-ben létre jött atyafiságos egyezség is csak rövid időre vetett véget.

A mennyire az oklevelekből következtethetjük, Nagymihályi János szereplése Lajos király uralkodása alatt a vármegye határain nem igen terjedt túl, Mária királyné és Zsigmond trónra jutásával azonban, nevével már gyakran találkozunk a hadi élet nevezetesebb eseményeinél. Igy vett részt a lázadó Horváthy és Palizsnay János ellen vívott harczokban — mely alkalommal, mint ezt Mária királyné oklevele kiemeli, vitézségének fényes jeleit adta s Borych vára alatt súlyosan megsebesült. Hű szolgálataiért Zsigmondtól a Beregvármegyében fekvő *Kovászó* és *Wári* helységeket nyerte adományba, mely birtokokat Mária királyné *1390. május 8-án* ujból adományozott neki, «*nobilis et strenuus vir, aulae regalis miles*» néven említve János urat, ki már ebben az időben úgy látszik állandóan a királyi udvarnál tartózkodott, jóllehet perlekedését lankadatlan buzgalommal folytatta ezután is. De nem csupán a kardforgatáshoz értett, hanem mint alispánságot viselt, s így valószinüleg literatus ember, diplomatiai szolgálatokra is alkalmas volt. Igy tudjuk egy 1392-iki oklevélből, hogy míg János úr Zsigmond által *követségbe Bosnyákországba* küldetett, az ő gelyénesi jobbágyai és a szathmári városi polgárok között fennforgó határvillongási perben a leleszi konvent reá nézve sérelmesen intézkedett, a miért a király kérésére új határjárást rendelt el. És hogy valamint a hadi úgy a diplomatiai téren szerzett érdemei kétségtelenül jelentékenyek voltak, bizonyítja az is, hogy már 1393-ben Ungvármegyének főispánja lett s Mária királynétól a Bereg vármegyében fekvő *Bereg* és *Almás* jószágokat

nyerte adományba, ezt megelőzőleg pedig Zsigmondtól a Zemplénvármegyei *Bethlen* földet. A most említett adományozások, ha meggondoljuk, hogy őstül maradt javai is tekintélyes birtokot képviseltek, Nagymihályi Jánost a környék egyik leggazdagabb főnemesévé tették, s midőn 1396-ban búcsut veszünk tőle, általa a Nagymihályi nemzetséget folytonos emelkedésben látjuk. — Tagadhatlanúl typikus alakja a kornak, s környezetéből hatalmasan kiemelkedik. Midőn oklevéltárunk megszakad, még él s mint Ungvármegye főispánja működik, de mint az előszóban olvashatjuk, rövid idő múlva elesett a szerencsétlen Nikápolyi harczon s gyermekei nem maradván, minden jószágát testvérei örökölték.

Alispánsága idejéből fönmaradt pecsétje, mely egyszersmind az oklevéltár czímlapját diszíti,

mellékelt rajzunkon szemlélhető,[1] a körirata a következő:

* S * IOHANN(n)IS * FILI(i) * GEORGI(i).

A bele vésett czímer alakjai már atyja pecsétjén is előfordúlnak: felül czifra faragású, nyilt kapu, s ennek tetején két szarka. — Ugyanezt a czímert ajándékozta később, 1418. márcz. 29-én, Zsigmond király, némileg heraldicusabb formában — mint a szerkesztő megjegyzi, a gróf Sztáray család őseinek.

Ezekben kivántuk röviden ismertetni a Nagymihályi ősök viselt dolgait; kimerítőbb képet nyujtani róluk a nemzetség történetírójának feladata lesz, a mint ezt az oklevéltár buzgó szerkesztője kilátásba is helyezé, s mi nagy érdeklődéssel várjuk. — Anyag van ehhez bőven, sőt a szerkesztő, hogy a nemzetség birtok és vérségi viszonyait teljesebbé, s a munka által keltett benyomást tökéletesebbé tegye, a családi levéltáron kivül más forrásokból is merít, melyek aztán ennek adatait kiegészítik, hiányait pótolják. — A belső egység természetesen annál tökéletesebb, s mi, ha tekintetbe vesszük, hogy az idegen levéltárakból részint teljesen, részint kivonatban közlött oklevelek száma mindössze is legfeljebb 20—25, a czél érdekében szívesen megbocsátjuk azt a kissé visszatetsző benyomást, mit az idegen forrásokból beplántált iratok, szemben a könyv czímével tagadhatlanul keltenek.

Mert nézetünk szerint — s azt hisszük e tekintetben véleménykülönbség nem igen forogh fenn — egyes családok levéltárainak közrebocsátásánál, tekintet nélkül az iratok vonatkozásaira, a szerkesztő kizárólag az illető levéltár adataira szorítkozzék, és ha kivételkép az anyag teljessége okáért mégis fölhasznál más forrásokat is, ezt csak oly mértékben tegye, mint Nagy Gyula, mert különben nem az illető család levéltárának *anyagát* nyujtja, a mint ezt könyve czímétől joggal várhatnók, hanem *okleveleket közöl annak történeteihez*. Kétségtelenül előnyös a kutatóra nézve, ha együtt találja mindazt, a mit czéljaihoz képest különben 2—3, néha több gyüjteményből is kellene fáradságosan össze böngésznie, de ez a szempont, bármennyi kényelemmel sőt haszonnal is járjon, legalább az én velemenyem szerint, nem lehet irányadó a családi levéltárak szerkesztőire nézve. Ismételve ki kell azonban jelentenünk, hogy Nagy Gyulát e részben kikerülhetetlennek tetsző okok vezérelték, s mi felszólalásunkkal csakis a kezdeményezéséből *jövendőre* származható szabálytalanságokat óhajtjuk eltávoztatni.

Részletezve az oklevéltár tartalmát, mindjárt föltűnik, hogy tulajdonképeni általános — vagy országos érdekű oklevelek e kötetben alig fordulnak elő; még leginkább ide sorozhatjuk IV. Lászlónak Nemel fia *Péter* és Nyárád fia Benedek részére 1275-ben kiadott, különben már ösmeretes levelét, melyben nevezetteket a cseh király ellen vívott harczokban mutatott vitézségükért, különösen pedig két testvérük haláláért a borsodi várjobbágyok sorából kiemelvén, az ország valóságos nemesei közé számlálja. Nagy azonban az olyan oklevelek száma, melyek hely és családtörténeti szempontból érdekesek, vagy kiváló becsű történeti vonatkozásokat foglalnak magukban. Zemplén és Ung vármegyék monographusaira nézve, megbecsülhetetlenek a szép számmal fenmaradt határjáró, viszály és határigazgató levelek (egy alkalommal *Nagymihály* utczái is felsoroltatnak: előfordul Német-, Széna-, Tóth Mihály utcza stb.) s bizonyára érdekelni fogja őket az alispánok és szolgabiráknak az adatokból összeállítható névsora is, főleg miután nehánynak még czímeres pecsétjét is föltalálhatjuk e kötetben.

A perlekedő és hatalmaskodó szomszédok közül a gerényi és homonnai Drugethek, a Kaplyon nemzetségből származó Vetésiek, a Csicseri, Palóczi és Buthkai családok tagjai fordúlnak elő leggyakrabban; a század vége felé pedig, miután Nagymihályi János Beregvármegyében is nagybirtokos lett, a kisebb nemeseket nem is említve, a hatalmas *Drágh* vajdával tűztek össze,

[1] A pecsét eredetije, mely Opuliai László nádor 1370. aug. 11. oklevelén van (CCXIX. sz. okl.), némileg töredezett. Jelen rajzunkon a hiányok kiegészítvék.

de alig van annak az országrésznek ösmeretesebb nevű családja, mely legalább is egy-két tagja által ne szerepelne e kötetben. A Nagymihályiakkal összeköttetésben álló családok közül a Ráskai, Mezőlaki, Lesztéméri, Pelejthei, Buthkai, Somossi, Széchi stb. nevek tűnnek szemünkbe; különösen bőségesen találunk adatokat az *Idai Csürkékre*, a kik Delnei Ite fia *János regéczi várnagygyal* és maradékaival állnak örökös perpatvarban. Leszármazásuk a következő:

István dictus «*Churke*» de Ida

Tamás, 1323. neje Ilona. | Miklós. 1323. | János.

György, László, Péter, Kata. 1358.

Lőrincz, István, László, János, Pál, Péter, 1358.

Érdekesnek tartjuk fölemlíteni, hogy Tamás és Miklós főbenjáró vétkeik miatt birtokaikat elveszítve, a lengyel királyhoz menekültek, s ez közbevetvén magát érdekükben Károly királynál, megkegyelmeztetésüket szorgalmasan kérte, minek következtében Károly 1323 oct. 28-án ismét kegyelmébe fogadta őket, sőt elkobzott javaikat is visszaadta. E jószágok *Ida* és *Palyi* eredetileg az Aba nemzetség tulajdonát képezték, melyeket 1280-ban Dávid comes és fiai visszaszereztek Ruzkai Benedek fiaitól; hogy Csürke István említett fiai — hogy jutottak e javak birtokába, s mily viszonyban állottak az *Aba* nemzetséghez? erről nem világosítanak föl bennünket az oklevelek.

Az egyes *nemzetségekre* vonatkozólag is találunk nehány adatot e kötetben, így az *Abák* közül:

Dávid comes

Péter, országbiró. | Finta nádor. | Omode, szebeni ispán.

kik 1280-ban Tahi Sixtus, Fel Ida nevű részbirtokát, melyet Ruszkai Benedek fiaitól perdöntő bajvivóson nyert, s mely annakelőtte nemzetségük öröksége volt, 80 márka készpénz, két jó ló és két öltözet ruha árán megvásárolják.

Az *Ákos nemzetségből* Ernei bán fia *István*, a ki 1284-ben Kondó nevű szerzett jószágát a vasvármegyei származású *Herbordnak* adományozza, mivel nevezett az ő szolgálatában a kúnok elleni harczok idején, nemkülönben *Gede* és *Peresten* várak alatt vitézül küzdött. Csák Máté idejében Ernei bán fia, István, hűtlenségbe esvén, Erzsébet királyné *Kondó* birtokot Diósgyőr várához foglalta s Herbord utódjai hosszú per következtében csak 1349-ben nyerték azt vissza.

A *Csák nemzetségből* Domokos a Péter fia fordul elő, ki a zemplénvármegyei Sztára és Perecse birtokaiért, miután azt IV. László Jákó comes fiainak adományozta, Erzsébet királynétól 1273-ban cserébe a valkóvármegyei *Hagymást* kapja.

Megjegyzendő hogy ennek az oklevélnek eredetije az országos levéltárban található, s már egy ízben Fejér is kiadta; történelmi vonatkozása tehát régen ösmeretes, így, nézetem szerint az a körülmény, hogy Domokos úr is birta egykor határát — e kötetbe való fölvételét magában véve még nem indokolja.

A *Chór nemzetségnek* következő tagjai említtetnek:

Nagy Péter,

Tamás, castellanus. de Chokakw et de Geztws. | Pethew, castellanus. de Cheureugh;

kik 1326-ben *Gede* nógrádvármegyei birtokot nyerik adományban, miután azt a király Miklós lázadó unokáitól elkobozta.

Egy 1339-ki *Kács* borsodvármegyei birtokról szóló osztálylevél az *Örsur* nemzetség tagjaival ismertet meg bennünket.

1. Pál. | 2. István, | 3. Chepán, | 4. Tibold,

Imre, János, Miklós, Péter. | János de Leán. | Tibold.

Miklós. Antal.

Említi még az oklevél *Lőrincz* fiát, *Jakabot*, kinek magtalanúl történt halála után szállott *Kács* nemzetségének tagjaira.

A gyászos emlékezetű *Zách* nemzetségből Nagy Benedek és György fia András nevével találkozunk, kiknek *Szentlélek* nevű birtokát Károly király Feliczián merénylete után elkobozva, Székely Gergely nevű hívének adományozta.

Az oklevéltár történelmi becscsel biró darabjai közül az általunk már elősoroltakon kívül megemlítendő még, Mária királynénak 1384. május 25-én kelt adománylevele, melyben Kaplai János vajda s később országbiró és testvére Dezső érdemeit magasztalva, a füleki várhoz tartozó Simonyi és Détér gömörvármegyei birtokokat adományozta nekik. De igen hosszúra terjedne jelen ösmertetésünk, ha az oklevéltárnak minden — egy vagy más tekintetben becses darabjáról meg akarnánk emlékezni, — melyek általános vagy cultur-történeti szempontokból a szakembert érdekelhetnék, vagy a kort s az embereket jellemezve, fontosságuk abban találná magyarázatát: nincs más hátra tehát — mint mondani valamit a könyv szerkesztéséről.

Nagy Gyula neve nem ösmeretlen ezen a téren, s az, a mit előszavában a publicatió módjáról sok alapossággal elmond, a kötet tartalmában pedig — oly következetességgel a menynyire csak ezt a keze alatt lévő anyag természete megengedé — tényleg keresztül visz: ezek az

elvek mondom, okszerű módosításokkal irányadók maradhatnak a tudomány igényeinek megfelelő értelmes publicatiókra nézve. — A mi az *anyag megválasztását* illeti — bár e tekintetben a családi oklevéltárak szerkesztője nézeteit korántsem érvényesítheti oly szabadon, mint ezt hasonló tartalmú gyűjtemények szerkesztője teheti, ki bizonyos időkorok határain belül saját belátása szerint csoportosítja a históriai anyagot — erre nézve is kellő tapintattal s helyes érzékkel járt el, s némi kifogás alá — a mint már fentebb előadtuk — mindössze is, *elvileg*, az idegen forrásokból merített adatok jöhetnének.

Az oklevelekben előforduló datumok megoldása, a rubrumok szerkesztése, s végre a betűsoros név- és tárgymutató összeállítása körül — miket együttvéve a *publicatió felszerelésének* nevez, annyi gonddal, körültekintő óvatossággal, s szinte az aprólékosságig menő lelkiösmeretességgel járt el, hogy e tekintetben ha szinte utól is érték, de nem múlta még őt felül senki. Hogy egyebet ne említsek, az oklevelekben a kelet datumán kívül minden más előforduló időmeghatározást megoldott s feltüntette a lapok szélén. — E fáradságos munkáról, mely az oklevelek használatát hihetetlenül megkönnyíti — valódi fogalmat csak akkor alkothatunk magunknak, ha egy-egy nagyobbszerű itéletlevelet kezdünk tanulmányozni, mely a haladó meg visszatérő terminusok hosszú során bonyolítja le a tárgyalás alatt lévő ügyet. A Nagy Gyula által szerkesztett rubrumok kivétel nélkül értelmesek, eléggé kimeritők, az oklevelek végén álló jegyzetei pedig a mellett, hogy gyökeres magyarsággal vannak írva, néha igen figyelemre méltó észrevételeket tartalmaznak. Az index összeállításáról is csak a legnagyobb méltánylással szólhatunk, s azt hisszük, hogy a legszigorúbb tárgyilagos critika nem találna benne kifogásolhatót.

Az oklevéltár beltartalma, s ennek általában véve a legnagyobb dicséretre méltó szerkesztésével, teljes összhangban áll a külső kiállítás díszessége. — A könyv pompás negyedrét alakban, finom velin-papiron jelent meg, kilencz eredeti pecsétnek autotypiáját találjuk a szövegben, s hét eredeti oklevél phototypicus fac-similéje képezi a függeléket. Mindezekből kifolyólag köszönettel tartozunk a nemes grófnak áldozatkészségéért, mert okleveleinek közrebocsátásával tagadhatatlanul jelentékeny szolgálatot tett a tudománynak, de föltétlen elösmerésben kell részesítenünk Nagy Gyulát, ki a szerkesztés nehéz feladatára vállalkozva, szakirodalmunkat ily becses munkával gazdagította.

KOMÁROMY ANDRÁS.

VEGYES.

Genus Brucsa.

A nemzetségeknek, genus-oknak csillaga halványulni kezd. Nagy Gyula és mások egymásután bizonyítgatják, mily téves úton járt Horvát István, midőn a magyar nemzetet tevő 108 törzs neveit közöttük kereste.

Csaknem pontról pontra ki lehet mutatni, hogy a «genus» név sokszor nem egyéb, mint több vérségi összeköttetésben álló családnak közös neve; és ez tartá fenn a családok ősének nevét.

Mindamellett nem mondható, hogy a genusoknak csillaga örökre letűnt. Mert másrészről tagadhatatlan, hogy okleveleink leginkább az előkelő családoknál jegyezik föl, miféle nemzetségből származnak. Az meg épen bizonyos, hogy azon «genus»-ok, a melyeket Béla király névtelen jegyzője felsorol, hazánk főúri családai közé tartozának; hisz különben mért adna nekik oly vitézi tettekkel ékeskedő ősöket! Főúri családaink ismerése pedig mindenkor érdekében áll hazai történetirásuknak.

Mi tehát az a genus Brucsa?

A Névtelen meséli, hogy az Álmoshoz csatlakozó kún vezérek hatodika Vajta vala. Ennek hőstetteiről beszélvén, három ízben azt teszi hozzá: «a quo genus *Brucsa* descendit», de harmadízben már «Brugsa»-nak írja a genust.[1] Ez a «Brucsa» valóságos hieroglyph a Névtelen értelmezői előtt. Horvát István pl. és utána Podhráczky egynek tartják a Kovachichtól említett Brochyna nemmel.[3] Okleveleink Brucsa genust nem említenek; a Brochyna-féle hozzávetés nincs bebizonyítva; s a név maga szláv végzetű, pedig kún vezérnek csak nem adott szláv ivadékot a Névtelen!?

Az egész dologban csak egy helynév adhat útbaigazítást. Azt mondja a Névtelen, hogy Gilád

[1] Gesta Hungarorum VIII, X. fej. Mátyás Flórián-nál: Hist. Hung. Fontes Domestici. II. k. 8, 11. ll. A Névtelen e vezért 3-szor «Boyta», kétszer «Voyta»-nak írja. A Sár vize mellett állítólag róla elnevezett hely ma «Vajta» nevet visel, azért írjuk mi is így.

[2] Gesta Hung. X. és XLV. fej. Mátyás F.-nál 11. 38 és 41. ll.

[3] Podhraczky: Béla király névtelen jegyzőjének ideje, kora, 320. l.

legyőzetése után Árpád a Tisza mellett nagy darab földet adott Vajtának, melynek neve «Torhus».

A ki a Névtelennek írásmódját ismeri, első pillantásra látja, hogy e helynevet Tarhosnak kell kiejteni. Az 1332—36-iki pápai tizedjegyzékben különben is «Tarhus»-nak van írva,[1] a mi a fentebbi kiejtés valódiságát még inkább megerősíti. A később betelepülő szerbek e helynevet elferdítették és Tarasnak ejtették ki s ma is így ismeretes Torontálmegye térképén.

De a régi Tarhosnak volt párja is hazánkban; ez nem éledt ugyan föl a tatár- és törökpusztítás után, de annyiban mégis szerencsésebben járt, hogy határát magyar kéz műveli, nevét magyar ajk hangoztatja s megóvja a ferdítéstől. Ez a másik Tarhos Békésmegyében, Békés városától keletre feküdt, ma azonban puszta.

De mi köze van a kettőnek egymáshoz? Ma kevés, a névrokonságon kívül semmi. De vajjon hajdan sem volt? Ha tekintetbe veszszük azt, hogy hajdan két oly roppant távolfekvő falut, mint a szatmármegyei és valkómegyei Kórógyot (az utóbbi most Kologyvár Verőczemegyében) ugyanazon Kórógyi család bírta,[2] hogy a tiszamenti Tomaj és Lesencze-Tomaj (Zalam.) szintén a hasonnevű nemzetségé volt,[3] ez nem azon gondolatot ébreszti-e az emberben, hogy az egynevű helyeknek egy birtokosuk volt? Nagynevű történetiróink hirdetik ugyanazt már rég idő óta. És ha ezt sok helyen okiratokkal kimutathatjuk, mért ne tételezhetnők föl itt is, hogy két Tarhosnak valaha egy ura volt: a genus Brucsa?

E föltételezés legyen, hogy nem bizonyúl be valónak, de mégis rávezet a Brucsa név megfejtésére. Mert a békésmegyei Tarhos közelében van még egy másik oly helynév is, mely történeti érdekességű. Füzes-Gyarmat határában Borsalaponyag nevű düllő ez, egyedüli emléke a hajdan Szeghalom táján élő és a Váradi Regestrum szerint már a tatárjárás előtt virágzó[4] Borsa nemzetségnek.

A Borsa név pedig első pilanatra szembeötlően hasonlít a Brucsa névhez. Hogy pedig vele egy, azt semmi sem bizonyíthatja világosabban mint az, hogy a tiszamenti Tarhostól szintén nem nagy távolságban (Nándor-Fehérvárral azaz Belgráddal szemben) két Borcsa nevű falu fekszik.[5] A két Tarhos és Borsa (vagy Borcsa) helynév kétszeres összetalálkozása nem lehet a véletlen műve, hanem inkább azon nemzetségé, a mely mindkét helyen megörökítette a nevét. Az egyik helynév megmondja azt is, hogy hívták e nemzetséget: Borsa volt az; csakhogy a Névtelen e nevet «Brucsa», Brugsanak írta ki.

A Névtelen kiirásában e szerint egyszerű hangugratással van dolgunk. «Burcsa» helyett «Brucsa»-t írt. Megtesz ő máskor is ilyeneket pl. Hornad helyett «Honrad»-ot, Bodrog helyett Brodrogot is.[1]

Megjegyzem még azt is, hogy a «Brucsa» kiírás «cs» betűjét korántsem szükséges a mai «cs»-vel egynek vennünk, és ilyennek kiejtenünk. Tudjuk ugyanis, hogy ő a mai «cs»-t nem ezzel, hanem «s»-el jelzi, pl. Saak = Csák, Surungrad = Csongrád, Sepel = Csepel, Zobolsu = Szabolcs, Zeremsu = Szerencs, Trusun = Trencsén. Ha a Névtelen a «Brucsa»-nál a harmadik mássalhangzót «cs»-vel kiejtendőnek véli, akkor inkább megmaradt volna az egyszerű «s» használatánál. Azt pedig épen nem cselekedte volna, hogy harmadízben már «Brugsa»-t írjon.

A Névtelenről Mátyás Flórián szépen kimutatta, hogy leírásában örömest hízelgett az ő korában élő hatalmasoknak, ezek őseit magasztalván. A Borsa nemzetség emlegetése is bizonyára azért történt, mert az ő korában a nemzetség valamelyik tagja kiváló szerepet vitt. S valóban az első Borsa, a kit okleveleink ismernek, már országbiró (curialis comes) IV. István udvarában 1163-ban.[2] De ha ez nem volna is, a Borsa nemzetségből származó Tamásfiak, különösen Kopasz nádor élete[3] megmutatta, hogy a Névtelen jegyző nem rosszúl sejtett, mikor a nemzetséget megörökíteni igyekezett.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

[1] Schematismus cleri Csanádiensi. 1880. 51. l.

[2] V. ö. Pesty F. Régi eltűnt vármegyék I. k. Valkómegye és Fejér: Cod. Dip. X. I., 571. l.

[3] Rómer: Román és átmenetkorú építmények hazánk területén. 14. l.

[4] Váradi Regestrum 247-ik oklevél. V. ö. Békésmegyei régész és történelmi társulat évkönyve XI. k. 80—84 ll.

[5] Még most nincs kiadva oklevél, a melylyel eldönthetnénk, vajjon a régi magyarok is Borcsának hívták-e ezen falut? vagy csak a beköltözött idegenek ajkán változott-e át a Borsa névben az «s» «cs»-re?

Néhány XV. századi czímerlevél.

(Négy rajzzal.)

«Kritikai megjegyzések a folyóiratunkban közölt XV. századi czímerekre» czím alatt közölt czikkem megjelente óta[4] ismét több XV. századbeli czímerlevelet közöltek folyóiratunk hasábjai s így ismételten kinálkozik az alkalom is, hogy ezeket tüzetesebben megbeszéljük s ezen legrégibb fenmaradt festett heraldikai emlékeink, úgy jó, mint rossz oldalainak

[1] XXII. fejezet. Hist. Hung .Fontes Domestici II. köt. 22. lap.

[2] Fejér: Cod. Dip. II. k. 166. l. «Broccha (=Borsa) curiali comite».

[3] V. ö. Bunyitay: Kopasz nádor élete. Századok. 1888. 15—32, 129—153. ll.

[4] L. Turul. 1886. 146. l.

megvilágítása által adatokat gyűjtsünk nemzeti heraldikánk fejlődésének történetéhez.

Mai feladatomúl egy fontos mozzanat felvetését tűztem ki, melynek végleges és szabatos tisztázása nélkül a heraldika hazánkban folytonosan bizonytalan úton fog járni, észszerű fejlődésében akadályozva lesz, s a melylyel voltaképen nálunk is kezdeni kellett volna. A külföld e kérdést rég meghaladott álláspontnak tekinti, s ennek köszönheti a szép és mintaszerű eredményeket, melyeket elért, de mi közeledni sem mertünk hozzá, s nem vonakodtunk hamisítónak nyilvánítani azt, ki nálunk a régi czopf kötelékei alól szabadulni akart.

Következő kérdéssel kezdem: Minek tekinthetjük kivétel nélkül a czímerlevelekben lefestett czímereket? s esetleg, minő gyakorlati czélból adományoztattak?

Erre feleletem ez: Minden czímerlevélbe festett czímer kivétel nélkül, egy valódi összeállított fegyver-trophäum képes ábrázolásának tekintendő, s e képes ábrázolat oly czélból adományoztatott, hogy az adományos azt egészben, vagy annak egyes részeit, a gyakorlati életben is, bajvívásoknál, ütközetekben, pecséteken, kapuján stb. használhassa. — Ez oly világos, hogy vita tárgya sem lehet, tanúskodik e mellett a múlt s a czímerlevelek szövege is, mely egész a legközelebbi időkig kellően megvilágítja az adományozott czímer rendeltetését.[1] — Ennek természetes következménye az, hogy a czímeradományozó czélja feltétlenül és kivétel nélkül oly fegyvertárgyak adományozása volt, a melyek a valódi életben is viseltettek és használtattak, nem pedig képtelenségek osztogatása, melyek az adományozott tulajdonost nevetség és gúny tárgyává tették volna. — Az adományos kötelessége utána nézni, vajjon az adományozott fegyvertárgyak a gyakorlati életben alkalmazhatók-e? S ott, a hol az talán az eredeti czímerlevél festőjének értelmetlensége következtében a józan felfogással ellentétben áll, vagy gyakorlatban nem alkalmazható, azon változtasson, de az adományozott czímerkép és sisakdísz teljességének figyelembe vételével. — E kötelesség átszáll a tulajdonosról arra is, ki a czímereket a nagy közönség részére közre bocsájtja.

E tárgyat mellékesen már előbbi értekezéseimben is érintettem, s bár ez alkalommal sem fejthetem azt ki oly bőven, mint óhajtanám, de legyen szabad az eddig elmondottakat egy-két példával illustrálnom.

Tegyük fel, hogy valakinek czímerlevelében az adományozott czímerpajzsra a sisak vagy annak dísze megfordítva festetett. Megjegyzem, hogy ily esetek eredeti czímerleveleinkben már oly korban is előfordulnak, midőn még a pajzsot és sisakot a valóságban is viselték.[1] Tekintve azt, hogy még mai nap is fordúlnak elő udvari ünnepélyek, tornák, díszmenetek hol a meghivott nemességnek őket megillető valódi czímerpajzsokkal, sisakokal és sisakdíszekkel kell megjelenni: mit csinált volna a fentebbi czímertulajdonos, ha a heraldikai «Noli me tangere» elve szerint jár el? Sisakját megfordítva, a rosttal hátrafelé tette volna fel, s egyedül azért, mert a festő elég ügyetlen volt azt az eredeti diplomában megfordítva festeni.

S hogy hozzánk közelebb korból való hasonlattal éljek, ez úgy vette volna ki magát, mint ha ma egy katonatiszt előirásszerinti teljes díszben, de hátrafordított csákóval jelennék meg.

Vegyünk egy másik példát. Az eredeti czímerlevelekben adományozott «lebegő sisakdíszek» száma igen nagy, kivált a fő sisakdísz kísérete gyanánt adományozott napok, holdak, csillagok (a repülő madarakat s méhrajokat tekintetbe sem véve). A Hunyadiak is használtak némelykor lebegő sisakdíszeket.

Vegyük azon esetet, hogy valakinek sisakdísze nyitott sasszárny, felül jobbra egy csillagtól, balra holdsarlótól kisérve, s eltekintve a tornáktól és udvari ünnepélyektől, ha tulajdonosa mint gazdag ember, kastélyát vagy palotáját akarja teljes czímerével diszíteni, vagy mint kegyes ember valamely templomban oltárt alapít, mely fölé szintén teljes czímerét akarja helyezni: mit fog csinálni, ha a kőfaragó vagy szobrász azzal áll elő, hogy a teljes czímer ki nem faragható, mivel a csillag s a holdsarló az eredeti czímerlevélben lebegők? *(1. szám.)* S ezeket a kapuzat vagy oltár felett lebegően alkalmazni lehetetlen? A csillagot s holdsarlót ki nem hagyhatja, mert azok is benn foglaltatnak a fejedelmi adományozásban, s ezek kihagyásával nem a saját, hanem talán más czímerének sisakdíszét

1. szám.

2. szám.

használná. — A mester végre úgy segít a bajon, hogy a szárnyak közé két vékony pálczát állít, s a holdat és csillagot ezek végére tűzi *(2. szám.)*

[1] A legujabb czímerlevelek szövegei már nagyon összevontak.

[1] Két ilyen czímer a XVI. század első éveiből származott eredeti czímerlevél után, nem rég a Turulban közöltetett, egy harmadik a XV. századból birtokomban van.

A czímer most már látszólag egész, de heraldikai tekintetben az eredetinek még sem felel meg, mert a «pálczák» kisegítő sisakdísszé váltak, holott ilyeneket az eredeti diploma nem említ. S minthogy ezen diplomában arról nincs szó, hogy a czímer-tulajdonos a szárnyakat a hold és csillag nélkül is használhatja, s ezeket kedve szerint el is hagyhatja, melyik jár el lelkiösmeretesebben? Melyik követ el kisebb czímerhamisítást? Az-e, ki e csillagzatokat mint az adományozott czímer egyik jelentékeny részét egyszerűen elhagyja? Vagy az, ki ezek alkalmazásánál kisegítő sisakdíszhez folyamodik?

Bármily egyszerű ez eset, a valódi heraldikus előtt mégis érdekes, mert általa a zopf heraldikusokat oly kelepczébe csalja, melyből azok többé nem menekülhetnek, s mert általa kitűnik, hogy a heraldika valódi alkalmazásában nem rabja a papiros-heraldikának, s hogy ez utóbbi az élő heraldikából fejlődött, mint a lovagvilág megszűntének természetes következménye. A lebegő sisakdíszek külföldön nagyon ritkák, de ott, hol ilyenek előfordúlnának, van reá ha-

3. szám.

4. szám.

tározott szabály, mely szerint e hibákat helyrehozzák. A lebegő sisakdíszek ott hol szilárd sisakdísz részletek is vannak, ezekre, *(3. szám)* hol ilyenek nincsenek, magára a sisakra illesztendők. *(4. szám.)* Ez a leghelyesebb eljárás s a «Siebmacher» szerkesztésénél én is e szabály szerint jártam el.

E fajta heraldikai képtelenségekből évek során át egész gyüjteményem keletkezett, mely a maga nemében unikum, habár szomorú unikum, talán ezek haszonnal való közzétételére is eljő az idő, illustrálván azokkal nemzeti heraldikánk hanyatlását. — Ezúttal csak azt kötöm a heraldika igazi barátainak szívére, hogy a czopffal teljesen szakítsanak, hamis prófétákra ne hallgassanak, tartsák szem előtt — miként azt ez alkalommal is példákkal is kimutattam — hogy a heraldika (elválasztva a Sphragistika, Diplomatika és Numismatikától) önálló tudomány, melynek meg vannak törvényei és szabályai, jogai és kötelezettségei.

Most áttérek a már jelzett czímerek megbeszélésére.

Legrégibb ezek között az, melyet Zsigmond király 1431-ben Milanoban Paczali Peres Andrásnak adományozott.[1] Kék pajzsban, veressel bélelt, sárga, leveles koronából egy természetes nyolczas agancs közől előtűnő, balra fordúlt, sárgán fegyverzett fekete sas. — Sisakdísz: a pajzsalak, takarók: veres-kék.[2]

Ezen czímer az eddig közzétett XV. századbeli eredeti termékek között — eltekintve a színnek színre való alkalmazásától a takaróknál — egyike azoknak, mely kora stiljének és izlésének legjobban megfelel, kellemes benyomást tesz reánk és semmi lényegesebb hibája nincs, a sisak s díszének aránya a pajzshoz teljesen helyes, a pajzsalak egészben és részleteiben kifogástalan, szigoruan a pajzs tengelye iránt fekszik, nem úgy, miként ezen kor némely termékeinél, hol minden izlés és értelem mellőzésével a pergament irányát követi. — A pajzs, csősisak s takarók stilizálása is helyes, bár helyesebb lett volna, ha a háromszögpajzs mint valódi háromszögpajzs alkalmaztatik, s mellőzik a csúcsos kiszögellést felső karimáján, s ha az ornamentális stilben tartott takarók kevésbé ornamentálisak és fodrozottak. — Ezek azonban mind lényegtelen hibák, s óhajtandó volna, hogy ugyanezen kor más termékeinél sem találnánk ezeknél nagyobb szabálytalanságokat. — Zavarólag hat azonban az arany korona-színnel való kifestése, s az, hogy a festő a pajzs és sisak közötti hézagot a pajzséhoz hasonló színnel töltötte ki, mi első tekintetre mindjárt azon benyomást teszi reánk, mint ha a festő keze ügyetlenségből csapott volna túl a pajzs vonalain.

Másodiknak azon czímer következik, melyet Zsigmond király 1422-ben Sienában Zlopnai (Szlopnay) Gáspárnak adományozott.[3]

A pajzs leirása a következő: Veresben, egy hármas rovátékkal ellátott ezüst kőfal közepéből növekvő, sodronyinggel fedett pánczélos, vaskeztyűs alak felemelt jobbjában keresztvassal ellátott pallost vizirányosan tart feje felett, baljával a fal középső rovátékát fogja.

Azon megjegyzéssel, hogy e leirás után e szép, olasz kézre valló czímert akárki is elképzelheti és construálhatja, a mi a leirásnak főczélja, áttérek azon czímerre, melyet Zsigmond király Prágában 1437-ben Azzywelghy Benedek részére adományozott.[4] — Erőteljes, mondhatnám durva alkotás, mely ha nem hat is kellemesen, de nem sérti a heraldicus szemét: Fehér pajzsban, annak alsó karimáján nyugvó kék felhőcsoportból növekvő barna medve, orrán s két fülén keresztül húzott ezüst karikákkal. Sisak-

[1] Turul. 1886. 18.

[2] A szerző úr e takarókat kék-veresnek jelzi, mi ugyan nem nagyon lényeges, de mivel a valóságnak meg nem felel, kijavitandó.

[3] Turul. 1887. 18—21. l.

[4] Turul. 1885. 166.

dísz: a pajzs-alak; takarók: fekete-kék, vereskék.

Miután külön nem jelezzük, magától értetődik, hogy a czímer *jobbra* dől, a heraldicust ez kevéssé érdekli s csak annyiban említem ezt (úgy itt, mint egyebütt), a mennyiben ez a diplomaticust érdekelhetné.

E czímerről nem sok a megjegyezni való. A doborpajzs és csősisak alakja kifogástalan, a pajzs medvéje és a felhők szintén helyesek, de a sisakdísz felhőjéről már ezt nem mondhatjuk, ez már túlságosan stilizált, ez sem felhő, sem tekercs, *sem féreg*, s mégis mindenikből valami. Erősen kifogásolhatók a takarók is — eltekintve a magyar czímereknél megszokott tévedést, a színnek színre való alkalmazását s a színek helytelen összeállítását (fekete-kék) — e lombozott vagyis inkább ágbogas takarók túl erőteljesek, otrombák, és még sem nehézkesek. Meglehet, hogy itt a czímerfestő öntudatosan kerülte a gyöngédebb modort, hogy az erőteljesebb ábrázolás jobban összhangozzék a czímeralak, a medve nehézkes alakjával.

Következik azon czímer, melyet V. László király Budán 1456-ban Disznósy Miklósnak adományozott: kék pajzsban, annak alsó karimájából növekvő pánczélos hosszú szőkehajú bajusztalan ember (gyermek), karimás vaskeztyűben és sisakban, melyen elől tekercses, hátul csokorra kötött fehér kendővel, (egyik szárnya lefelé függ, másik felfelé lebben) három, veres, fehér, kék strucztoll van erősítve, emelt jobbjában egy markolatán s keresztvasán felül veres (véres?) egyenes pallost tart, balját mellére szoszorítja. Sisakdísz: a pajzs-alak; takarók: kékveres.

A hibák itt következők:

1. A pajzs perspectiv ábrázolása, mely meg nem engedhető. (Ezt a Rhédey czímernél még megemlítem.)

2. A pajzs-alak — bár nem oly nagy mértékben, mint más némely XV. századbeli czímereknél — nem a pajzs tengelyének irányában van tartva.

3. A kék toll mellett a pajzs színe is kék.

4. A takarók nehézkesek és nyomottak.[1]

A többi részletek mind helyesek és arányosak, a csősisak, főképen a tárcsa szép alakja, de legkiváltkép a sisakdísz-alak sisakján a kendő lebegő végei.

Legyen szabad végül a Turul 1887. évfolyam 67. lapján lévő czímerleírásra (Blasonirung némi megjegyzést tennem.

A tudós szerző a czímer pajzsát «doborpajzsnak» nevezi s «pánczélos vitézt» említ, ki jobbjában «kendőt» tart. — A «doborpajzs» jelzés téves, mert e pajzs «tárcsa», a «vitéz» jelző is hibás, mert a czímeralak pánczélos gyermek, még nem is ifjú), melynek bizonnyal van valami oka és alapja s így jellemző. Vitéz alatt felnőtt, kifejlett férfiut kell értenünk. Nem helyes végre a «kard» jelzés sem, miután a czímerben ábrázolt fegyver kétélü «pallos». Végül jelezni kellett volna azt is, hogy a pánczélos alaknak hosszú szőke haja van s hogy a pallos markolata s pengéje a keresztvason felül veres s gyaníthatólag véres, mely valószinüleg nem minden alap nélkül festetett így az eredetiben, ez tehát ismét jellemző. Általában minden czímerleírásnál a legpontosabban kell eljárnunk s említenünk kell mindazt, a mi nem önként következik,[1] s kétszeres pontosság szükséges azon czímereinknek leírásánál, melyeket *minta*-termékeinknek ismertünk el.

Végül a mi azon czímert illeti, melyet Mátyás király 1466-ban Diós-Győrött Nagy-Rédey Jánosnak adományozott:[2] kékben két kettős farkú veres oroszlán, elölábaikkal közösen egy kosfejet tartva, ebben csak is két mozzanat van, mely nem kifogásolható; a pajzs külalakja és a kosfej, minden egyéb rajta épen oly heraldicátlan, mint nem szép. Hibás mindenek előtt a pajzs plasticai előállítása, mely rajzban meg nem engedhető s kivált hibás annak ott feltüntetett vastagsága, mely a valóságnak meg nem felel. Legalább egy hüvelyk vastag. Nem szép a két oroszlán sem; mert ezek — ellenkezőleg a 83-ik lapon állítottakkal — nem «stilizáltak», hanem «természetesek», csak színük nem az, csupán farkuk stilizált, de ez sem szépen, s ez még inkább zavarólag hat, midőn valamely czímerállat részben — s csak alig számba vehetőleg — stilizált, részben természetes.

A kilógó nyelvek s a nagyon is kiálló hátgerinczek itt az éhség túl-naturalisticus jelképezése volna, s az állatok ezen két kiéhezett királyát itt azon pillanatban találjuk, midőn közös zsákmányukat, a kosfejet, felfalni akarják. Meglehetősen gondolt, de rosszúl kivitt heraldikai gondolat.

Végezetül az ezen pajzsban látható damascirozásra teszem meg észrevételeimet. Hogy a damascirozás mire való? mindnyájan tudjuk, hogy véle a pajzs felületén levő nagyobb üres helyeket kitöltsük, azokat ezáltal tetszetőbbé tegyük, s hogy rajtok a szem nyugpontot találjon. — Izletes, helyes damascirozás emeli a czímer ér-

[1] A baloldali legfelső részlet olyan, mint egy vérbe mártott tőrhüvely.

[1] Félreértés kikerülése végett megjegyzem, hogy a modern iskola újítói, a mennyire kerülik a szokott czímeralakok hosszadalmas leírását (például az ágaskodó jobb oldalra fordult, kiöltött nyelvű, felkunkorodott farkú oroszlán helyett elég ez egyetlen szó: *oroszlán*), de a szokatlan rendkívüli alakok pontos és szabatos leírását épen ezen újítók kivánják leginkább.

[2] Turul. 1886. II.

dekességét, nem helyes alkalmazása zavarólag hat. Címerünk festője is feledni látszott, hogy a damascirozás sohsem lehet önálló címerrészlet, hogy az a pajzson csak mintegy «odalehelve» legyen s zavarólag hat az is, hogy színre s nem érczre alkalmaztatott.

Hogy végre a pajzs, sisak, sisakdísz és takarók nélkül adományoztatott, ha szórványosan fordulnak is elő hasonló adományozások, mindenesetre a ritkább esetek közé tartozik.

CSERGHEŐ GÉZA.

Még egyszer Philippus de Sancto Geroldo.

Szent-Gellértről szóló művemben részletesen kimutattam, mint változott át a germán eredetű Gerhard név az idők folyamán a magyarok ajkán Geráld, Gerolt, Girót és Gyirótra.[1] Ebbeli kutatásaimban kiinduló pontom épen az volt, hogy a pápai tizedjegyzék 1333-ban egy zalamegyei helyet «Sanctus Gerardus»-nak nevez,[2] ámde ugyanezen helyet egy 1248-ik oklevél «de Sancto Geroldo»-nak írja.[3]

Midőn tehát a Pór Antal úr által fölvetett kérdést: vajjon Philippus de Sancto Geroldo nem egy-e Drugeth Fülöppel, a ki anyja örökségéről de Gesualdo írhatta magát? olvastam,[4] első pillanatra láttam, hogy arra alkalmasint tagadólag kell felelnünk; mert hiszen «Sancto Geroldo» helynév hazánkban is létezett és annak felfedezéséért nem kell külföldre fáradnunk.

És csakugyan az újabban kiadott zalavármegyei oklevéltárban számos oklevél van közölve, mely azt bizonyítja, hogy a zalamegyei Gurle vagy Jurle nemzetség tagjai «de Sancto Gerardo», vagy a mi mindegy «de Sancto Geroldo,» azaz a mai Szentgrótról vették vezetéknevüket. Igy pl. «Dionisius banus de Sancto Gerardo» 1247-ben 4 telket «in predicta possessione Scentgerohlt» adott a türjei monostornak.[5]

Ezen Jurle nemzetség tagjai közt megtaláljuk a Csák Máté követeképen szerepelt «Philippus de Sancto Geroldo»-t is. Midőn 1306-ban a Jurle nemzetség Peregrin comes nevű tagja a türjei monostornak Barlabáshidán és Vitenyéden birtokokat adományoz, ebbe beleegyezik az ő rokona és atyafia Fülöp mester is.[6] 1335-ben pedig «Philippus de Sancto Gerardo» és három fia Miklós, Dezső és László Bessenyő nevű birtokukat adják oda a türjei monostornak.[7]

1342-ben Szentgróti Fülöp mester, úgy látszik, már nem élt, vagy legalább javait már átadta fiainak, mert Szentgrót határigazításainál az oklevelek nem őt, hanem fiait emlegetik.[1]

Az idézett oklevelek mutatják, hogy Szentgróti Fülöp épen a XIV. század elején élt és hogy tekintélyes, főúri családnak tagja volt. Nem kételkedhetünk ennélfogva, hogy ő az, magyar és nem olasz, a kit az 1309 junius 16-iki koronázásról szóló oklevél «Philippus de Sancto Geroldo» név alatt, Csák Mátyus követeképen említ.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

Kérdés, László erdélyi vajda nemzetsége iránt.

László erdélyi vajdát, a hatalmas főurat, ki Bajor Ottó királyt csúffá tette, őt elfogta s a szent koronát tőle elvette, történetiróink sokáig, de sőt a legújabb időkig *Apor* nemzetségből valónak tartották s általában e vezetéknéven nevezték.

Újabban ez állítás alaptalanságát belátván, némely genealogusaink kezdették — halkan ugyan — a *Hermann* nemzetségből valónak tartani e László vajdát.

Azonban ez állítás is csak akkor volna megokolható, ha sikerülne bebizonyítani, hogy a Nagy Lajos korában híressé vált Laczkfiak, kik kétségtelenül a Hermann nemzetségből származnak, e Károly-kori László vajda ivadéka. De — úgy hiszem — ez nem fog sikerülni.[2]

Szabad-e t. genealogusainkat ama László vajda nemzetsége más nyomára vezetnem?

A Székely Oklevéltárban (I. 29.) előkerül *Magister Petrus, dictus Fogos, comes Siculorum, frater venerabilis patris P(etri) Dei gratia episcopi Transilvaniae;* és más alkalommal (Árpádkori új Okmt. XII. 557.) ugyanezen Fogas Péter előfordúl ily alakban: *magister Petrus, comes Siculorum, filius comitis Stephani, filii Ders, de genere Bew.*

Hogy e két okmányban, melyek egyike 1294-ben, másika 1299-ben kelt, a megnevezett Péter egy és ugyanazon személy, nem szenved kétséget, minthogy mindkét helyen a székelyek grófjának neveztetik, és Péter erdélyi püspök testvérének mondatik.

Mivel pedig Péter erdélyi püspök a szóban forgó László erdélyi vajda testvére,[3] következnék, hogy László vajda is a Bő nemzetséghez tartozott. Az a körülmény, hogy két testvér egy családban ugyanegy keresztnéven neveztetik, e helyt még bizonyító erővel bírna, miután

[1] Szent-Gellért élete és művei. 1887. 311—12 ll.
[2] Theiner: Monumenta Hung. s. illustr. I. k. 890, l.
[3] Hazai okmánytár. VII. k. 81. l.
[4] Turul 1888. 40. l.
[5] Zalavármegye története. Oklevéltár. I. k. 18. l.
[6] Zalavármegye története. Okltr. I. k. 126. l.
[7] U. o. 291. l.

[1] Zalavármegye története. 433. köv. ll.
[2] Lásd dr. *Karácsonyi János* értekezését: «*A kerekegyházi Laczkfyak családfája.*» (Turul, IV. 116.) És ugyan tőle: «*A Laczkfyak története*». (A [dél-magyarországi] történeti és régészeti Értesítő, III. 5. 134.)
[3] V. ö. Fejér. Cod. Dipl. VIII. 1. 203. l.

épen e családban, László vajdának is két fiát szintén Lászlónak hítták. (Feér, Cod. Dipl. VIII. I. 497.).

De ott a bökkenő, hogy a *frater* szó középkori okleveleinkben nem mindig testvért, hanem sokszor csupán atyafit, rokont jelent. És épen az idézett oklevélben (Árpk. új Okmt. XII. 557.) előfordúl bizonyos *magister Egidius, filius magistri Gregorii*, kinek Péter erdélyi püspök szintén «frater»-e, kivel azonban a Bő nemzetségbeli Fogas Péter székely gróf *«in linea consanguinitatis proxima» «in secundo gradu collaterali»* rokon csak, és kit mindketten Egyed mester és Péter püspök *cognatus et frater*-nek címeznek, tehát csak unoka-testvérek, s ekkor az a megoldatlan kérdés támad: atyai vagy anyai ágról-e?

Van azonban még egy kiinduló pontunk, melytől — meglehet — hozzá férhetünk László vajda nemzetségéhez.

Ugyanezen okiratban (Árpk. új Okmt. XII 557.) a nevezett Gergelyfia Egyed mester, az erdélyi püspök «frater»-e, *de genere Thomae bani* (Tomaj nemzetség? eredettnek mondatik. Lehet tehát, hogy László vajda ugyane nemzetségből való, föltéve, ha Gergely fia Egyed, Péter erdélyi püspök és László vajda édes testvérek. Ez utóbbi kettőről emlékezetem azt mondja, hogy igen: de mily alapon? azt (megvallom) irásbeli jegyzeteim tömegében újra föl nem találtam.

További csekély tanulmányaim folyamában minden esetre figyelemmel kísérem e kérdést. Hanem mert több szem többet lát, tisztelettel fölkérem genealogiával foglalkozó érdemes szakférfiainkat, különösen Erdély történeti tudós buvárait, hogy ez érdekes kérdést földeríteni segítsenek.

PÓR ANTAL.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi szeptember hó 27-én br. Radvánszky Béla elnöklete alatt igazgató választmányi ülést tartott. Az elnök megnyitván az ülést, bejelenté azon súlyos veszteséget, melyet társulatunk egyik legbuzgóbb választmányi tagjának, Deák Farkasnak f. évi június 4-én bekövetkezett halálával szenvedett. A társulat a nagy veszteség fölött érzett fájdalmának jegyzőkönyvileg ad kifejezést; s az elhúnyt férfiú érdemeit, kivel a társulat megalapitóinak egyike szállott sirba, egyik választmányi ülésen emlékbeszéddel fogja méltatni. Ezután Dr. *Komáromy András* vál. tag olvasta föl «Az Illéssy család nemzedékrendje» czímű értekezését, mely a Turulban fog kiadatni.

A folyó ügyekre kerülvén a sor, elsőben is a f. évi nagygyűlés napja és tárgyai állapittattak meg. A januári vál. ülés határozatából e felett a jelen ülés lévén hivatva dönteni: elhatároztatott, hogy a nagygyűlés október hó 25-én tartassék; tárgyai pedig a következők lesznek: 1. Elnöki megnyitó beszéd. 2. A nagybessenyői Bessenyey család története *Széll Farkas* vál. tagtól. 3. Titkári jelentés a lefolyt évről. 4. Pénztári kimutatás.

Az alapszabályok 18., 19., illetőleg 22. §-ai értelmében új igazgató és levelező tagok választásának a jelen ülésen kellvén megtörténnie: felbontattak a beérkezett ajánlatok, melyek szerint igazgató választmányi taggá ajánltatott *Bunyitay Vincze* nagyváradi kanonok, társulati lev. tag; levelező taggá pedig a társulat terjesztése körüli érdemeiért Aszalói *Kecskés Dezső* társ. tag. A bekövetkezett titkos szavazás által Bunyitay Vincze egyhangúlag (11 szavazattal) igazgató választmányi taggá, Kecskés Dezső pedig szótöbbséggel (8 igen, 3 nem) levelező taggá választattak.

A titkár bejelenté a következő tagajánlásokat. Pártoló tagokúl: ifj. báró *Edelsheim-Gyulai Lipót* Brezoviczán, br. *Vay Béla* Alsó-Zsolczán (ajánlja br. Radvánszky Béla); *Szentkirályi Kálmán* Tápió-Szentmártonban, *Heley János* Tasnádon, br. *Wesselényi Béla* Görcsönben, br. *Kemény János* Puszta-Kamaráson, br. *Kemény Gyula* Puszta-Kamaráson (aj. Szinnyei József); Szentkatolnai *Bakk Endre* Vizaknán (aj. a titkár); *Szent-Iványi Oszkár* Béládon, *Szent-Iványi* Gyula Budapesten, *Bánó Zoltán* Budapesten (aj. Szent-Iványi Zoltán). Évdíjas tagokúl: Oroszlánosi *Török Sándor* Temesvárott, Réthei *Prikkel Lajos* Pozsonyban (aj. a titkár.); Meszleni *Meszlény Lajos* Székes-Fehérvárott (aj. br. Miske Kálmán); *Harmos Gábor* Budapesten (aj. Széll Farkas); Dezséri *Bolemán Árpád* és Gyürkini dr. *Gyürky Ödön* Budapesten (aj. Ipolyi György). Az ajánlottak megválasztattak.

Az előterjesztett és tudomásúl vett pénztári kimutatás szerint a társulati pénztár állása szept. 27-én:

Bevétel	2153 frt	35 kr.
Kiadás	1774 «	55 «
Készpénz	378 frt	80 kr.

Titkár ezután bemutatja «A dalmadi Dalmady család leszármazása. Összeállitották Dalmady Győző

és Dalmady Sándor» című, 10 kőnyomatú példányban sokszorosított munkát, melyből egyet a család társulatunk könyvtárának ajándékozott. A becses ajándékért a társulat köszönetet szavazott.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Komáromy András és Szinnyei József vál. tagok kéretvén föl, az ülés véget ért.

Egy múlt századbeli armális. A Bács-Bodrogh vármegyei nemes családok történetével foglalkozván, az egyes családoktól hozzám beküldött iratok és oklevelek között egy *Balogh*-féle armális levélre találtam, mely idő folytán a nemes Sorok családhoz került. A Sorok család maga sem tudja, honnan jutott ezen eredeti nemeslevél birtokába, s fokozza ez oklevél érdekességét azon körülmény is, hogy a bácskai Balogh családok semmi viszonyban sincsenek az armálisban jelzett családdal.

Nagy Iván a magyar családokról írt monumentalis művében nem kevesebb, mint huszonnyolcz Balogh családot sorol elő, s ezek között azon család is megvan,[1] a melynek alapítója a kezeinknél levő armális tulajdonosa volt. Nagy Iván ezen eredeti nemeslevelet tehát nem láthatta, mert az itt a vidéken lappangott, s csak annyit említ, hogy a nemességet Balogh István 1758-ban kapta s hogy a család czímere egy vízszintesen kétfelé szelt pajzsból áll, melynek felső udvarában kék mezőben menő oroszlán, alsó udvarában pedig arany mezőben három rózsa látható. A czímer ezen leírása teljesen megfelel az eredetinek.[2]

Ezen eredeti oklevél, mely hártyára írva s eltöredezett függő pecséttel megerősítve, Bécsben 1758. június 5-én kelt s Mária Terézia királynő és gróf Pálffy Miklós kanczellár aláírásával van ellátva, Balogh István, a baranyamegyei akkor királyi birtoknak, a bélyei uradalomnak számtartója számára adatott ki. Testvérei vagy gyermekei nem említtetnek s így valószínű a czímerszerző utód nélkül halt el. Nemességre emeltetésének indokául hosszas (24 évi) és hű szolgálatai említtetnek fel.

Szolgáljon e pár adat a dunántúli nemes családok jövendő genealogusának tájékozásul.

Dudás Gyula.

[1] Lásd *Nagy I.*, Magyarorsz. családai I. köt. az illető betűnél.

[2] Közölve van a czímer az Ung. Siebmacher 2-ik füzetében is.

SZAKIRODALOM.

A Siebmacher-féle magyar czímergyüjteményből megjelent a 12-ik füzet, melylyel az elismerésre méltó nagy vállalatnak körülbelül fele hagyta el a sajtót. A jelen füzet az *Illyenes-Kardos* családokat foglalja magában. A névsorban tiz oly családdal találkozunk, mely czímerlevelét a mohácsi vész előtt nyerte. Legrégibb ezek között a *Kapy* családé 1405. évből, melyet Zsigmond király a család ősének, Tétényi Andrásnak, adott; tudvalevőleg eddigelé ez a legrégibb czímereslevél, melyben az adományozott czímer le van festve; először br. Nyáry Albert tette közzé Heraldikájában. A *Fábroczky* család állitólag 1411. szept. 29. nyert czímert Zsigmond királytól; az oklevél eredetijének holléte nem tudatik; annak szövegét Kaprinai kéziratai tartották fönn; ezekben az oklevél Pozsonyból van keltezve, s így a Dabi-féle 1430. évi czímeres levéllel egyetemben, melyet folyóiratunk közölt, ez volna a második hazánkban kiadott Zsigmond-féle armális. A delnei *Kakas* család, a hazagi *Farkas*-okkal mint főczímerszerzővel 1418. ápr. 4. Constanzban nyert czímereslevelet; az eredeti Jászón van. A *Jablonoviczi* (?) család, mint mellékczímerszerző 1430-ban nyert czímert. Az *Ivánczi* (de Ivantz) család a Dobry (Dobay) családdal egyetemben 1431. okt. 20. Feldkirchből keltezett czímereslevelet kap; a gyüjtemény szerkesztője elfelejtette az oklevél keltét kitenni. A *Jánoki* családé ugyanott 1431. nov. 1. kelt, az eredeti a Szent-Imrey cs. levéltárában van; a *Fersay* családé ugyanott 1431. okt. 2-án; eredetije a N. Muzeumban. A *Kánthor* Benedek-féle 1509-iki, és a *Kanizsay*-féle 1519. évi czímereket br. Nyáry Albert Heraldikájából, hol azok színnyomatban voltak közölve, ismerjük. A kihalt *Imreffy* család czímere 1523-ból való. — Ezeken kívül számos kiváló, főrangú s nagy szerepet vitt család czímeréről és fontosabb családtörténeti mozzanatairól nyerünk felvilágosítást e füzetben; mint *Inczédy*, *Inkey*, *Irinyi*, *Istvánffy*, *Ivánka*, *Jakch*, *Jakusith*, *Jankovich*, *Jellasich*, *Jeszenák*, *Jeszenszky*, *Jókay*, *Jósika*, *Jurisics*, *Kállay*, *Kálnoky* stb. — Ily nagyszabású, széles alapra fektetett műnél természetesen elkerülhetetlen, hogy itt-ott némi hiányok ne mutatkozzanak. Hogy egyet-mást felemlítsünk: pl. a nagyváradi br. Inczédy családról tévesen írja a szerző, hogy az 1816-ban fiágon kihalt; téves az is, hogy ugyanez az Inczédy család 1757-ben nyert volna czímeres levelet, mert a család már 1749. decz. 1. (Bécs) bárói rangra emeltetett. A bárói czímer leirása teljesen hibás. A szerkesztő itt egészen elfelejtette az általunk kiadott Nemzetségi Zsebkönyvet használni, melyet pedig máskor sűrűn idéz; ebből megtudhatta volna 1. hogy a család nem halt ki,

hanem virágzik ; 2. hogy a bárói oklevél mikor kelt ; 3. hogy milyen a bárói czímer; 4. hogy a család két tagja, József és Mihály, nem *később* változtatta nevét *Josintzy*-ra, hanem hogy e névváltoztatás már az 1749-iki bárói oklevéllel megengedtetett. Ép ily hibás adatok vannak a br. *Izdenczy* családnál, melynél a szerző szintén elfelejtette a Zsebkönyvet használni : 1. a bárói czímer hibás ; 2. a család nem 1805. körül, hanem 1811. jul. 31. emeltetett bárói rangra. 3. Szerinte a család bárói ága virágzik, pedig az fiágon 1868-ban kihalt. Ily tévedések a Zsebkönyv következetes használata által könnyen elkerülhetők lettek volna.

Az ál-Brankovicsok. A Századok f. évi októberi füzetében Thallóczy Lajos e czím alatt érdekes dolgozatot közöl, melynek főbb eredményeit a következőkben ismertetjük. A XVII. század végén egyszerre két különböző gr. Brankovics merült fel, kik különböző módon ugyan, de mindketten a kihalt nagyhírű Szendrői Brankovics családból származtatták magukat. Az 1456. decz. 24-én elhalt Brankovics György szerb despotának a történelmi források bizonyítéka szerint három fia és két leánya volt. A nagyhírű család azonban György despotának unokájában Jánosban 1503-ban és ennek testvérében György érsekben 1505-ban fiágon kihalt ; utolsó nőtagja az előbbinek leánya Mária, Frangepán Ferdinand neje. Annál feltűnőbb, hogy a XVII. század végén újra feltűnik egy Brankovics, ki a régi kihalt családban apáról fiúra szálló despota czímet felveszi s magát egyenesen a régi Brankovicsoktól származtatja. E leszármaztatásnak az akkor igen hiszékeny udv. kanczellária hitelt is ad, annyival inkább, mert a régi Brankovics despoták emlékének fölelevenítése a hanyatló török birodalom elleni politikát támogatá. E Brankovics Györgyről, ki akár szélhámos, akár az udvari politikának áldozatja, de mindenesetre kora legkiválóbb embereinek egyike volt, annyit tudunk, hogy papi családból Boros-Jenőn 1645-ben született ; testvére Száva néven 1656-tól az erdélyi görögök, ráczok, oláhok egyházi főnöke. Ő maga eleintén 1663-ban az erdélyi portai követek mellé adott török deák. Drinápolyban az ipeki szerb patriarchával megismerkedvén, ezt meggyőzte, hogy ő csakugyan a régi Brankovicsok ivadéka s ezért az ottani templomban tartott gyülekezeten a szerbek despotájának nyilváníttatott; 1675-ben ő lett erdélyi portai ügyvivő. 1680-ban megszakította Erdélylyel az összeköttetést s sikerrel működött azon, hogy az oláh és szerb nép előkelői az ő leszármazását és despotaságát elismerjék. A törökök bécsi veresége után, szolgálatait Lipót császárnak ajánlá föl, ki készségesen fogadta ; s kanczelláriája által leszármazási bizonyítékai hiteleseknek ismertetvén el, 1683 jún. 7. magyar bárói, 1688 sept. 20. pedig «podgoriczai» előnévvel magyar grófi méltóságra emeltetett s egyszersmind ősi örökségében megerősíttetett. Mikor épen ez örökséget akarná elfoglalni, a csász. fővezér tudta nélkül szólította a szerb népet fegyverbe ; s úgy látszik egész önálló politikát kezdett űzni a maga érdekében. Ez gyanusnak tűnvén föl a császáriak előtt, ezért hosszú ideig, előbb Bécsben, utóbb a csehországi Egerben tisztességes fogságban őrizték. Itt halt meg 1711 sept. 19-én. Utódai háborítlanúl viselték a grófi czímet ; az utolsó podgoriczai gr. Brankovics 1856-ban halt meg Ujvidéken.

E Brankovics Györgygyel egyidőben merülnek föl a bosniai eredetű katholikus Brankovicsok, kik a podgoriczaival semmi vérségi összeköttetésben nincsenek; kik közül három testvér : Pál, Antal, Jakab érdemeikre, Bosniában a török uralom alatt elvesztett birtokaikra és szintén a régi Brankovicsoktól kimutatott leszármazásukra való tekintettel, Lipót császártól javaik és nemességök megerősítését kérték ; mit 1690. máj. 2. kelt oklevél szerint «jajczai» grófi czímmel meg is nyertek. E család azonban még a mult században kihalt és czímeik, előnevük és czímerük gróf De Amicis Hugo és Ferencz testvérekre, gr. Brankovics Mária fiaira ruháztattak. Az érdekes dolgozathoz három czímerrajz járul, melyek a podgoriczai Brankovicsok bárói és grófi, és a jajczai Brankovicsok grófi czímerét tüntetik föl.

A Dalmady család története. Dalmady Győző és Dalmady Sándor egy testes kötetben összeállították családjuk leszármazását és történetét ; a mű tiz kőnyomatú példányban csak a családtagok részére készült, egy példányt azonban társulatunk is kapott ajándékban levéltára számára. A munka évekig tartott kutatások eredménye ; elpusztulván a család levéltára, az anyagot különböző levéltárakból, oklevél-gyüjteményekből és egyéb művekből kellett nagy fáradsággal összegyüjteni. Ki valaha hasonló munkával foglalkozott, tudja, mennyi utánajárásba, mennyi kutatásba kerül, míg az anyagot csak némi teljességében összehozni képes ; s az ilyen méltányolni tudja azt a fáradságot s megitélni azt a szorgalmat, melyet a szerzők művök létrehozására fordítottak. A mű kimeritőleg foglalkozik a család multjával s felöleli mindazt, a mi oklevéltárainkban a család egyes tagjainak szerepléséről található. Ezek segítségével sikerült a család leszármazási tábláját meglehetős teljességben összeállítani. A család legrégibb ismert ősei Dalmady István comes és Nádasdi Bogyiszló *testvérek*, 1290—1300 körül ; ez utóbbinak ágazata, úgy látszik, fiában kihalt ; az előbbitől szakadatlanúl megy a leszármazás az

1468. táján elhalt Miklós deák három leányáig, kiknek egyike Margit, előbb Horváth János (1485), utóbb Horhi Péter (1508) neje volt. Ennek egyik leányát Horhi Ágotát, Dalmady Pál, másikát Juliannát Dalmady Sebestyén veszi nőül. A családnak e két tagja azonban a családfára be nem illeszthető. Dalmady Sebestyén ágazata a XVII. század elejéig hozható le; ennek utolsó nőtagja úgylátszik Dorottya, Drózsa György neje volt. Itt megszakad ez ág, melyet a szerzők az előbbivel egyetemben, a család idősebb ágának neveznek. Az új ágat a XV. század derekán élt István nyitja meg, kinek leszármazóit a XVIII. század elejéig összeállítva találjuk. A család jelenleg élő, u. n. bori ágazatának őse, kitől a szakadatlan leszármazás kimutatható, a XVII. század elején élt István, ki azonban a leszármazási táblákba szintén be nem illeszthető. Miként látjuk, a leszármazásban a XVIII. század végétől a mai időkig több hézag mutatkozik; de nem valószinűtlen, hogy a hiányzó, összekötő ízeket egyes még felfedezendő oklevelekben megtaláljuk. Lesz még alkalmunk e kéziratképen kiadott érdekes családtani munkából, a szerzők engedélyével, egyes részeket folyóiratunkben közzétenni.

A berlini Herold a magyar Siebmacherről. A Csergheő Géza által szerkesztett nagy magyar czímereskönyv eddigi füzeteiről igen elismerőleg nyilatkozott a berlini Herold (az ottani heraldikai és genealogiai társulat folyóirata) f. évi áprilisi számában, melyet érdemesnek tartunk t. olvasóinkkal is közölni: «A mint örömünknek kell kifejezést adnunk, hogy úgy a saját egyletünk valamint a rokon heraldikai és genealogiai társulatok virágzása a nemes herold művészet fejlődésére és növekedésére enged következtetést: ép úgy örömmel vesszük észre, hogy naponként újabb epigonok lépnek föl, kik méltó módon képviselik az általunk felölelt tudományokat. Kiváló örömünkre szolgál, hogy az új Siebmachernek azon részeit, melyek az osztrák-magyar államokat foglalják magukba — eddig kevéssé ismert mezőt, -- alapos és többnyire kiváló genealogusok szerkesztik tovább. A magyarországi rész szerkesztője *Csergheő* őrnagy, a felső-ausztriaié br. Starkenfels, kiváló *genealogusok*, kiknek működése minden szakférfiú teljes elismerésével találkozik.» Ez elismerő szavak méltán megilletik a magyar Siebmacher szerkesztőjét.

A Szápáry család. Dr. Szombathy Ignácz tagtársunknak a Turulban közölt «Szapáry vagy Szápáry» czimű dolgozata külön is megjelent. A szűkebb kör számára készült különnyomat végén a következő «Irodalmi jelentés» olvasható:

Az egész «Szapáry nemzetség» történetét óhajtanám megírni, kiterjeszkedve nőági rokoncsaládokra is, mint: Szilvássy, Kláris, kerecseni Szalay, Radostics, Komáromy, Juhász, Kovács, Barbay, Szombathy, Farkas, Somogyi (dergi vagy perlaki), Milkovics, Bernáth, Szentmihályi; de még a sógorsági családokat is beleszőném munkámba: a fiágról Asszonyfalvay, Fábián, Csatt, Egresdy, Majthényi, gyöngyösi Nagy, Kapy, b. Balassa, gróf Haller, gr. Batthyány, gr. Teleki, gr. Gaisruck, gr. Stürgkh, b. Lilien, gr. Welsersheimb, gr. Baillet-Latour, gr. Gatterburg, Gorzkovszky, b. Orczy, gr. Apponyi, gr. Keglevich, Almásy, hg. Auersperg, gr. Festetics, gr. Győry, br. Wenckheim, gr. Ráday, Török, br. Rudics, Atzél, gr. Voss, nemeskéri Kiss, gr. Grünne; a nőágról Szelestey, Fejérpataky, Fekete, Puhóczy, Babos, Hamar, Vajasy, Tóth, Méhes, Modrovich, Ranolder, Csorba, Vecsey, Gódor, Milassin, Dezsericzky, Száky, Sztanyó, Szily, Mráz, Markó, Hliniczky, Jankó, Beliczay, Falk stb.

A kik a jelen nyomtatványt megrendelés nélkül kapják, sziveskedjenek azt tőlem elfogadni, és ha nagy terhükre nem lenne, körükben az itt felsorolt családok tagjaival is közölni, kiknek szintén küldök értekezésemből tiszteletpéldányokat, ha engem hollétükről és rokonsági vagy sógorsági viszonyaikról tudósítani fognak.

Ez alkalommal tisztelettel fölkérem a Szapáry családdal rokonság vagy sógorságban levő urakat, hogy engem családaik leszármazási és elágazási viszonyairól értesíteni sziveskedjenek, hogy tudósításaik alapján a *Szapáry nemzetség* történetét, nőági rokonaik életrajzi és leszármazási adataival is fölvilágosítva és kibővítve, sajtó alá rendezhessem. Azon per, mely 1773-tól 1847-ig köztük folyt, ne zavarja a rokonsági jó viszonyt; mert annak részvevői már mindnyájan meghaltak, a per tárgyai is több kézen megfordultak és átalakultak; legfölebb történelmi tanulságul szolgálhat azon per lefolyása az elmék foglalkoztatására és a kedélyek felvidámítására, de nem keserítésére. — Kérem tehát őket, hogy magukról és a most élő vagy még ezen században meghalt rokonaikról megbízható adatokat hozzám küldeni szíveskedjenek, lehetőleg följegyezve a születési, esketési és halálozási évszámokat is. Most nyugalmi napjaimban már jobban ráérek az ilyféle foglalkozásra, és a rokonoknak is jól eshetik, ha az egész nemzetségről nyomtatott munkából értesülhetnek. Hogy a családok régibb történeteiről is szívesen fogadok fölvilágosításokat, természetes; de minthogy azok összeállitása terhesebb, inkább csak az élők és szülőik életrajzi adatait kérem.

Dr. Szombathy Ignácz,
Budapest, VI. kerület, Felső-erdősor, 4. sz.

AZ ILLÉSSY CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

(Egy czímerrajzzal.)

Arról az Illésy családról, melynek leszármazását, már a mennyiben az adatok rendelkezésemre állanak, ez alkalommal be akarom mutatni, s melynek tagjai a nemes Jász-Kún kerületek történetében egy századot meghaladó időn keresztül előkelő szerepet vittek, Nagy Iván alapvető munkájában alig nehány sorban emlékszik meg[1] s itt is tévedésből, más hasonló nevű családdal kapcsolja össze, a melytől pedig egészen különbözik, régibb eredetű, szélesebb körben ösmeretes, előkelőbb összeköttetései vannak s a katonai és polgári pályán nem egy kiváló férfiút mutathat föl.

E család feltünését az ország kiváltságosai sorában ugyanazok a jelenségek kisérik, melyek a XVI. és XVII. század folyamán merőben új társadalmat hoztak létre, vagyis a régit a változott politikai és hadi viszonyokhoz képest teljesen átalakították.

Mikor Illéssy György 1633 június 27-én II. Ferdinánd által nemességre emeltetett, a család e kitüntetésben már másodízben részesült, de a czímerlevelet valamelyik őse elzálogosította s az utódok még e század folyamán is keresték azt,[2] úgylátszik sikertelenül. — A hazatérő Györgyöt otthon maradt testvérei István, László és Gergely bizonyára nagy örömmel fogadták, mert tarsolyában olyan ajándékot hozott számukra, mely abban az időben a világban való boldogulásnak, emelkedésnek, az erős kar és bátor szíven kívül legalkalmasabb, úgyszólván egyedüli eszköze volt.

Hasonló esettel lépten-nyomon találkozunk a XVII. század történeteiben. — Egy családot valami uton-módon, leggyakrabban a török hódításai következtében, kizavartak az ősi curiából; iratai elkallódtak, nemességét igazolni nem képes, s a földesúr, vagy a vármegye jobbágyi teher alá fogja annak tagjait. Ekkor a legvállalkozóbb szellemű fiu kardot köt, világgá bujdosik, harczol török, német ellen, a mint épen a körülmények hozzák magukkal, s mikor aztán bőségesen ontotta vérét, s talán meg is őszült a csatákon, lobogó tábortüzek mellett, folyamodik a fejedelemhez, hogy jutalmazná meg sok jó vitézségét s megkapja az óhajtott *kutyabőrt*, ékesen festett czímerrel, néha egy udvarházat is mellé a töröktől visszafoglalt területen. A kutya bőrbe beiratja a testvérei, meg ha atyafiszerető, a sógorai nevét is s megtér pihenni öreg napjaira rég nélkülözött tüzelője mellé.

Még oly családok tagjai is, kik nemesi jogaiknak tényleges gyakorlásában voltak, örömest elfogadtak hű szolgálataik jutalmául egy-egy új armálist, mert sohasem tarthatták feleslegesnek kiváltságos helyzetüket mennél több biztosítékkal látni el, a fejedelmekre nézve pedig viszont tagadhatlanúl igen előnyös volt,

[1] Nagy Iván: Magyarország családai. Pótkötet.

[2] Nagy Iván: Magyarország családai, valamint Illéssy László naplójegyzeteiben. Ez utóbbi szerint N. Sztrecsén özv. Bogádiné maradékainál, vagy Látkóczy Sándornál Látkóczon voltak a családi irományok.

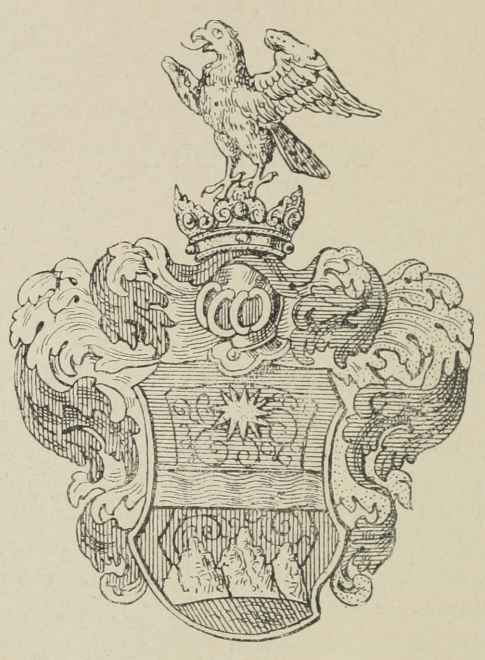
hogy az egyszerű pergamen-lapnak ily nagy értéket tulajdonított a korszellem.

Így érthetjük meg tehát, hogy ugyanazon család néha három ízben is nemesíttetett. Az a haszon mindenesetre járt a dologgal, hogy ha egy armálist elzálogosítottak, másik az örökös harczok idején elpusztult, a harmadik még mindig elegendő volt az utódok jogainak megvédelmezésére.

Ha pedig valaki nem érzett magában hivatást a vitézi életre, de mégis emelkedni kivánt, vagy legalább is megvetni alapját maradékai emelkedésének, elszegődött egyik-másik hatalmas főemberhez, s ha nagyon szerencsés volt, épen a fejedelem udvarába és néha pennájával, máskor egyéb alkalmas hasznavehető tulajdonságával, ha mindjárt a gyeplőszár kezelésében állott is az, mint a többek között a Bethleni család[1] ősénél tapasztalhatjuk, ki Brandenburgi Katalin fejedelemasszony kedves kocsisa volt, szerzett érdemeket arra a kitüntetésre, melyhez némelyek még drágábban, csengő aranyak árán jutottak.

A dolog utóvégre is ma már egyre megy, csakhogy néha az a csekély kellemetlenség származik belőle, hogy ha a késő utódok dicsekedni akarnak az ősök érdemeivel, s a hiúság egyik-másik fölcseperedett emberrel egyenesen az Olympuson keresteti családja eredetét, nem igen jó neven szokták venni, hogy ha armálisukba pillantva, hol az egykori kocsis ügyessége, a szabó, a kovács mesterségében való jártassága magasztaló szavakban van megörökítve, fölvilágosítjuk őket az igazság felől.

Hogy Illéssy György érdemei milyen természetűek valának, arról hallgat az oklevél s az adományozott czímerből sem vonhatunk következtetést erre. Nagyon valószínűnek látszik azonban, hogy nem kardjával szerezte a nemességet, mert ebben az esetben aligha nélkülözi vala czímere a hadi szolgálatra emlékeztető jelvényeket, vagy a vitézség, bátorság symbolumait. Három magasba emelkedő kősziklát látunk a vért alsó vörös, tündöklő csillagot felső kék mezejében, míg sisakdísz gyanánt kiterjesztett szárnyu sólyom szerepel.[1] Tagadhatlanúl szép czímer, de nem világosít föl bennünket szerzője társadalmi állása felől, különben is hasonló következtetések alapjául vajmi ritka esetben szolgálhat az, s ha igen, már az oklevél szövegében is többnyire találunk arra vonatkozást.

György úr, miután nemességét 1635-ben Nógrád vármegye közgyűlésén kihirdettette, nyomtalanúl tűnik el szemeink elől. Úgylátszik mind ő, mind István és Miklós testvérei maradék nélkül haltak el, mert az armális, a benne utolsó helyen említett, tehát valószínűleg leg-

[1] L. erre vonatkozólag Nagy I. idézett munkáját, Kővári után, hol az is előadatik, mily örömest feledkezett meg az «í» betűről e családnak egyik fölemelkedett tagja.

[1] Az igen szépen megőrzött oklevél, melyben az előrosorolt testvéreken kívül még egy Ilona nevű leány is előfordul, kék és sárga selyem-zsinóron függő kettős királyi nagy pecséttel van ellátva s Bécsben 1633. június 27. kelt. — A czímer leírását jónak látom betűhíven ide igtatni: «Scutum videlicet militare erectum in tres campos divisum, fundum eius monticulo viridi occupatum, inferne in rubrum campum, ex quo tres petræ in altum eminentes, mediotenus vero candidum, superne autem in cæruleum campum, stella naturali micante conspiciuntur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam seu craticulatam regio diademate falconem naturaliter effigiatum, utrisque pedibus alis expansis stantem, lingua rubea exerta ad dextrum scuti latus conversum proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ laciniis seu lemniscis hinc rubris et candidis, illinc autem flavis et cæruleis, in scuti extremitates se se passim diffudentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus etc. etc.

ifjabb testvér Gergely birtokába ment által, kitől a maig élő Illéssy család származik.

Gergely, mint a családi irományok tanusítják, Borsod vármegyében Ónodban lakott s részt vett a török elleni harczokban felnőtt fiaival együtt. Késő vénséget ért s öreg emberek még az 1752-iki nemesi összeirás idejében is emlékeztek reá, hogy mutogatá egyszer-másszor armálisát, mely megkülönböztette őt a városi polgártól s bizonyos tekintélyt szerzett neki a præsidiarius vitézek s főleg az adózó nép előtt. Úgylátszik, oskolázott, tanult ember volt, mert gondot fordított fiai nevelésére is, a mi pedig nem mindennapi jelenség abban az időben, mikor a hadi lárma közben bizony még főuraink udvarából is jóformán kiszorult a tudomány, s írás, olvasás nélkül könnyen ellehetett a kisbirtokú nemes és a vitézlő rend.

Utódjai közül Péter, György, András, István és János emlékezetét tartották fenn az oklevelek. — A három első messze elszármazott a szülei hajléktól, György Lövőn, András Karczagon halt el, Péter pedig a *kurucz világban* valahol a Dunántúl esett el. Maradékjaikról, ha szinte voltak is, nincs semmi tudomásunk, csak János és István terjesztette tovább a maga nemzedékét, s amaz a Zemplén és Borsod vármegyei, ez pedig a nagy-kúnsági Illéssy családnak vált törzsatyjává.

Foglalkozzunk elsőben az ifjabb testvértől származó ágazattal.

I. János minden körülmények egybevetésével valószínüleg a XVII. század derekán született; vitéz katona s az uralkodóháznak tántoríthatlan híve volt haláláig. — Ónod várában postamesteri tisztet viselt, melyre gróf Paar József Károly birodalmi főposta-igazgatótól 1697-ben adományt is nyert. — E hivatala azonban nem akadályozta őt abban, hogy tevékeny részt ne vegyen amaz időszak harczaiban. — Még ifju legény volt, midőn egy ütközetben nehéz sebektől terhelten elfogta őt a török s rabúl Váradra hurczolá. A szerencse azonban kedvében járva, sikerült megszöknie; visszatért Ónod várába s midőn a Rákóczy-forradalom előjátéka gyanánt Tokaji Ferencz egykori kurucz hadnagy fegyverre szólítá a népet s a felső Tisza vidék kitűzte a lázadás zászlaját, ő volt az, ki Egerbe sietve a királyi őrségnek hírül adá a felkelők előnyomulását; mikor pedig Leopold egyik csapatvezére, a hirhedt Pál Deák, feles hadi néppel Ónod alá érkezett s tábort ütve a vár alatt megszállani akart, mindent elkövetett, hogy ezt megakadályozza, figyelmeztetvén őt a közeledő veszélyre, s kérvén a katonákat «*az egy élő Istenre és ő felségére, ne szállanának meg, hanem mennének nyomon rebellisek ellen, harangodi pusztán lévő harczra*». Maga is, testestől lelkestől labancz, élemedett ember létére, kardot kötött s két vitéz fiával ment az ütközetbe, mely a felkelők teljes vereségével végződött.[1]

Sokszor bebizonyított hűségeért Leopold sem volt háládatlan iránta; a Borsod vármegyei Papi helységben jószágot adományozott neki, melyet maradékai aztán egyideig békességben is birtak.

Módos úriember volt, kinek, mint a tanúk nyomatékosan említik, *három eke is járt ki az udvaráról*; sokat tartott nemességére, veres ángliai posztóruhában, kardosan járt s igen boszankodott, hogy a tudatlan paraszt Ilyésre ferdítette családjának ősi nevét. — Ónodban halt meg, valószínűleg a XVIII. század elején, miután a postamesterséget az adománylevél értelmében legidősebb fiára II. Jánosra hagyta.

János, István és Mihály nevű fiai közül csak István terjesztette tovább nemzedékét.

II. István egyideig Ónodban lakott, mikor azonban a várőrséget feloszlatták s az ő postamesteri hivatala is megszünt, adományos papi-i jószágára vonta meg magát s ott élte le napjait. Előfordul még 1740-ben, mikor is Borsod vármegye nemesi vizsgálatot tartván, mivel irományai a zűrzavaros időkben elpusztultak, tanuk által igazolta, hogy ősei s maga mindenkoron nemesi szabadságban élő emberek voltak.

Négy fiú maradt utána: *Mihály*, ki 1750 körül Papiban halt meg; *István*, kinek felesége Csizmadia Erzsébet volt, Tarczalra költözött s tőle származnak a Zemplén vármegyei Illéssyek; *Gergely*, kinek felesége Szabó Judit s végre *János*, kinek felesége Szabó Erzsébet volt.

E négy testvérnek táblázatunkon látható ivadékait a vármegye adófizetés alá vonta, de az 1754-iki országos investigatio alkalmával ez el-

[1] Itt is valamint az alább következő helyeken, hol más forrást nem idézek, a családi irományokat használom.

len protestáltak, hivatkozva erősen régi kiváltságaikra és sokak által látott nemeslevelükre, mely az armális-szerzőnek idősebb fiától származó ágazat birtokában volt. — S bár ügyöket az a körülmény is igen megnehezítette, hogy általánosan *Ilyéseknek* nevezték őket s régi nevük már-már feledésbe ment, mind a mellett a nagyszámmal kihallgatott tanúk vallomásaiból — 80—95 éves aggok is voltak ezek között — végre is kiderült, hogy igazságtalanúl rótták reájuk a jobbágyi terheket, s nemességüket Borsod vármegye elismerte.

A család azonban, mint már említettük, Zemplén vármegyébe is elszármazott, s ott lakó tagjai még több zaklatásnak voltak kitéve a megye részéről s egyideig fizették is az adót, viselték a földesúri terheket, mint más született jobbágyok, s csak midőn a kúnsági ágazat egyik tagja Illéssy István nagy-kún kapitány vetette közbe magát érdekükben, s fölmutatván a sokat emlegetett nemeslevelet, bebizonyította, hogy az armálist szerző Gergelytől, illetőleg az ónodi postamestertől származnak, s hogy eredeti nevük Illéssy volt, csak mondom, ezután változott jobbra sorsuk; Zemplén, majd ismételve Borsod vármegye is elismerte nemességüket, melyről aztán a kún kapitány 1770-ben a maga számára is ünnepélyes bizonyság-levelet adatott.

A Borsod és Zemplén vármegyei Illéssyeket illetőleg, szoros családi viszonyaikon kívül egyebet nem tartottak fenn az irományok; a mint látszik, különben is jelentéktelen emberek voltak s így e helyen nincs miért foglalkoznom velük hosszasabban. Leszármazásuk 1770-ig a lehető legnagyobb pontossággal van összeállítva, de itt megszakad a fonál, s a család további nemzedékeiről, jelenlegi viszonyairól nincs semmi tudomásom.

Most tehát áttérek a kúnsági ágazatra, de mielőtt ezt tenném, czélszerűbbnek vélem úgy a magam, mint az olvasó könnyebbségére leszármazásukat ide iktatni.

(A családfát lásd a túllapon.)

A nemességszerző Gergely négy fiáról már megemlékeztünk, most tehát az István vonalával kell közelebbről megismerkednünk.

I. Istvánról alig egy pár adat maradt reánk, de már ezek is határozottan jellemzik egyéniségét.

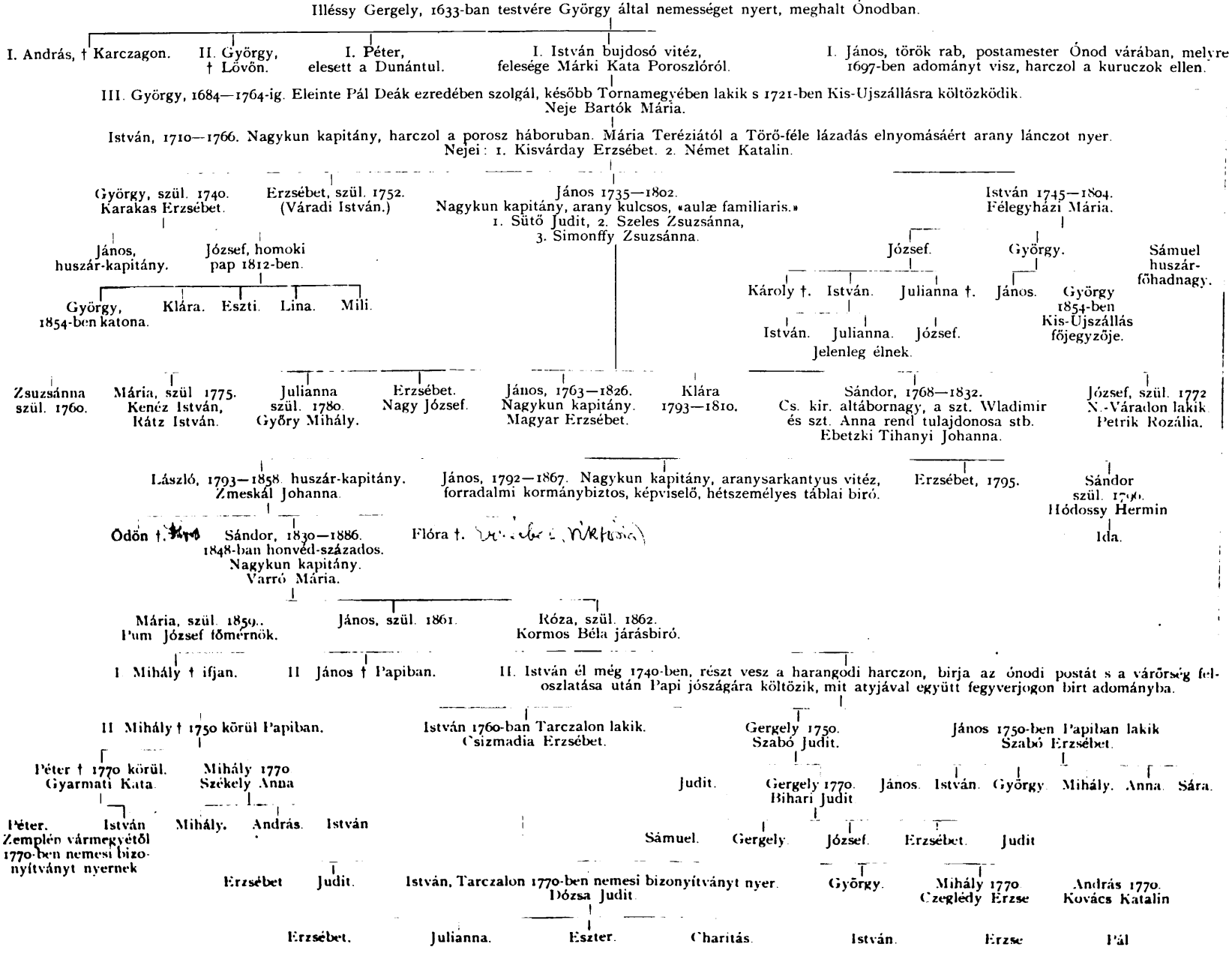
Olyan körülmények közé jutva, mikor a honfiaknak a hazaszeretet és az uralkodóház iránti hűség között kellett választani, ő mint vele együtt számosan, nem tudta összeegyeztetni a kettőt, s megfeledkezve a háláról, mely családját a Habsburgok trónjához fűzte, elszakítva magát örökre atyja s testvéreitől, kik, mint láttuk, vérüket ontották Leopold hűségében, az alkotmány védelmére ragadott fegyvert. A Wesselényi-összeesküvés elnyomása után ugyanis, valószínűleg mert már a zendülésben is részes volt, a bujdosó magyarokhoz csatlakozott s odahagyva családi tűzhelyét, feleségét, gyermekét, híven követte Thököly szerencse-csillagát.

E testvérek példája valóban kitünően jellemzi amaz idők szellemét. — Különböző zászlók alatt fegyverrel küzdenek egymás ellen s míg az egyik jutalomban, kitüntetésben részesül, gyarapodva jólétben, tisztességben egyaránt, a másiknak nincs hová lehajtania fejét, gyermekét idegenek nevelik föl s ott vész el nyomtalanúl a csaták zajában, vagy talán kibujdosott az egykor rettegett *kurucz királylyal* s ette a számüzetés keserü kenyerét, míg az idegen föld hantjai be nem takarták.

Ámde sorsuk jellemzi egyszersmind a világ folyását s a szerencse forgandóságát is, melyről a régi jámborok oly gyakran s örömest verselgettek. Alig múlik el valamivel több egy félszázadnál s a szegény hazátlan bujdosó unokája kiemeli családját az ösmeretlenség homályából, előkelő állást foglal el a társadalomban s kitüntetésben részesül ama trón zsámolyáról, melyet nagyatyja, ha szinte egy szál karddal is, megdönteni igyekezett egykor. A család másik ága pedig, a kipróbált hűségű labancz unokái, ellenyésznek a tömegben s ha az egykor bizonyára lenézett kurucz ivadéka föl nem emeli szavát, adófizető jobbágyokká lesznek, mintha őseiknek soha egy csepp vérük sem hullott volna, azért a darab kutyabőrért, mely kiváltságaikat az idők örökkévalóságán keresztül hivatva lett volna szentül megvédelmezni.

Sic transit gloria mundi!

I. István kardján kívül egyebet sem hozott magával az ősi hajlékból, mint az armális levelet tarsolyában. — Azzal biz ő keveset törődött, hogy kinek tartozik érette hálával, oldalára tette s megőrzé a csaták zajában, a tábori élet, a

Illéssy Gergely, 1633-ban testvére György által nemességet nyert, meghalt Ónodban.
I. András, † Karczagon.
II. György, † Lövőn.
I. Péter, elesett a Dunántul.
I. István bujdosó vitéz, felesége Márki Kata Poroszlóról.
I. János, török rab, postamester Ónod várában, melyre 1697-ben adományt visz, harczol a kuruczok ellen.
III. György, 1684—1764-ig. Eleinte Pál Deák ezredében szolgál, később Tornamegyében lakik s 1721-ben Kis-Ujszállásra költözködik. Neje Bartók Mária.
István, 1710—1766. Nagykun kapitány, harczol a porosz háboruban. Mária Teréziától a Törő-féle lázadás elnyomásáért arany lánczot nyer. Nejei: 1. Kisvárday Erzsébet. 2. Német Katalin.
György, szül. 1740. Karakas Erzsébet.
Erzsébet, szül. 1752. (Váradi István.)
János 1735—1802. Nagykun kapitány, arany kulcsos, «aulæ familiaris.» 1. Sütő Judit, 2. Szeles Zsuzsánna, 3. Simonffy Zsuzsánna.
István 1745—1804. Félegyházi Mária.
János, huszár-kapitány.
József, homoki pap 1812-ben.
József.
György.
Sámuel huszár-főhadnagy.
György, 1854-ben katona.
Klára.
Eszti.
Lina.
Mili.
Károly †.
István.
Julianna †.
János.
György 1854-ben Kis-Ujszállás főjegyzője.
István.
Julianna.
József.
Jelenleg élnek.
Zsuzsánna szül. 1760.
Mária, szül 1775. Kenéz István, Rátz István.
Julianna szül. 1780. Győry Mihály.
Erzsébet. Nagy József.
János, 1763—1826. Nagykun kapitány. Magyar Erzsébet.
Klára 1793—1810.
Sándor, 1768—1832. Cs. kir. altábornagy, a szt. Wladimir és szt. Anna rend tulajdonosa stb. Ebetzki Tihanyi Johanna.
József, szül. 1772 N.-Váradon lakik. Petrik Rozália.
László, 1793—1858. huszár-kapitány. Zmeskál Johanna.
János, 1792—1867. Nagykun kapitány, aranysarkantyus vitéz, forradalmi kormánybiztos, képviselő, hétszemélyes táblai biró.
Erzsébet, 1795.
Sándor szül. 1796. Hódossy Hermin
Ida.
Ödön †.
Sándor, 1830—1886. 1848-ban honvéd-százados. Nagykun kapitány. Varró Mária.
Flóra †.
Mária, szül. 1859. Pum József lőmérnök.
János, szül. 1861.
Róza, szül. 1862. Kormos Béla járásbiró.
I. Mihály † ifjan.
II. János † Papiban.
II. István él még 1740-ben, részt vesz a harangodi harczon, birja az ónodi postát s a várőrség felosztalása után Papi jószágára költözik, mit atyjával együtt fegyverjogon birt adományba.
II. Mihály † 1750 körül Papiban.
István 1760-ban Tarczalon lakik. Csizmadia Erzsébet.
Gergely 1750. Szabó Judit.
János 1750-ben Papiban lakik Szabó Erzsébet.
Péter † 1770 körül. Gyarmati Kata.
Mihály 1770 Székely Anna
Judit.
Gergely 1770. Bihari Judit
János.
István.
György.
Mihály.
Anna.
Sára.
Péter. Zemplén vármegyétől 1770-ben nemesi bizonyítványt nyernek
István
Mihály.
András.
István
Sámuel.
Gergely.
József.
Erzsébet.
Judit
Erzsébet
Judit.
István, Tarczalon 1770-ben nemesi bizonyítványt nyer. Dózsa Judit.
György.
Mihály 1770. Czeglédy Erzse
András 1770. Kovács Katalin
Erzsébet.
Julianna.
Eszter.
Charitás.
István.
Erzse
Pál

bujdosás ezer viszontagságai között s alkalomadtán elvitte oda, hol kis fiát édes anyja halála után, jó szívű rokonok ápolták, nevelték. Neki nem igen volt szüksége többé arra, de majd hasznát veheti még a fiu ha felnő, gondolá magában s helyesen számított. Annyi bizonyos, hogy Ónodban nem hagyja, mert így sohasem jutott volna utódjai birtokába, hiszen mikor felesége meghalt, a labancz atyafiak okvetetlenül megfosztották volna attól a kis Györgyöt, eléggé fájlalták, elég kárát is látták később, hogy kezükhöz nem került.

Halálának ideje és körülményeiről semmit sem tudunk; felesége az iratok szerint Márki Kata volt s ettől származott egyetlen fia:

I. György 1684-ben született, s édes anyja rokonai nevelték föl a Heves vármegyei Poroszlón. — A Rákóczy-forradalmat megelőzőleg még igen ifjan katonának állott s egyideig Pál Deák ezredében szolgált, de úgylátszik a hadi élet nem volt kedvére való s a debreczeni collegiumba ment tanulni, honnan a forradalom kitörésekor Torna vármegyében vonta meg magát. 1708-ban megházasodott, nőül véve Bartók Máriát, kinek atyja az említett vármegye egyik szolgabirája volt s nehány évig Ujfaluban lakott. Később a Vayaknál, Keglevich és gróf Gyulay Ferencznél tiszttartóskodott, mely idő alatt egyszer-másszor Poroszlón is megfordult s az emberek sokáig emlékeztek reá, mint járt-kelt közöttük két urasági hajdu kiséretében.

Bartók Máriával, a mint látszik, előnyös házasságot kötött, mert a tiszttartóságot sem viselte sokáig, hanem a Kúnságon némi jószágra tartván igényt, 1721-ben Kisujszállásra költözködött s ott végleg meg is telepedett, öreg napjaira megérvén azt az örömöt, hogy egyetlen fiát nagy-kún kapitánynyá választották s az uralkodó részéről is ritka kitüntetésben részesült. Meghalt 1764 augusztus 2-án 80 éves korában; feleségét, kivel 50 esztendőt élt, még 1758 szeptember 1-én elvesztette.[1] Egyetlen fia s a kúnsági ágazat tulajdonképeni őse: III. István, 1710-ben született Ujfaluban, Torna vármegyében. Szülei gondot fordítottak ugyan a kor igényeiben mérten tudományos kiképeztetésére is, mindazonáltal egész életében inkább a kard, mint a toll embere volt. Ennek köszönheté előmenetelét a világban s a hadi pálya iránti előszeretetet úgyszólván vérével együtt örökségül hagyta utódjaira, kik közül nem egy adta ezen a téren fényes bizonyítékát tehetségeinek.

Midőn 1734-ben az akkori kisujszállási notárius, később nagy-kún kapitány Kisvárdai Dániel Erzsébet leányát nőül vette, a nyugalmas polgári pálya előnyei kinálkoztak számára. Feleségének kiterjedt atyafisága hivatalba juttatá, s már tanácsbelinek választotta őt a nemes város, mi a specialis kún viszonyokat tekintve nem csekély tisztesség vala oly fiatal emberre nézve, midőn Mária Terézia királyasszony megtámadott trónja védelmére fegyverre szólítva az országrendeket, a Jász-Kún kerületek is 400 lovast állítottak ki a porosz ellen. Ez időbeli nagy-kún kapitány Terbócz István ösztönzésére Illéssy is — már mint két gyermekes apa — a nemesi felkeléshez csatlakozva, a siléziai harcztérre küldetett, mint egyik compániának hadnagya. — A békekötés után megmaradt csekély számú katonáival, mivel a nagyobb rész Vágujhelynél pártot ütvén, elhagyta, az 1741. év végével hazatért, magával hozván a hadi tanács oklevelét, melyben tanusított vitézsége elösmeréssel említtetik.

Történt nemsokára, hogy a szabad kerületek Mária Terézia által a pesti invalidusok földesúri hatalma alól fölszabadíttatva, hálából 1000 lovas-katonát állítottak ki minden tisztestől együtt, a második porosz háborúra. — A hadi élethez már kedvet kapott Illéssy ismét fegyvert ragadott s mint hadnagy a Grassalkovics ezredében végig szolgálta az egész hadjáratot. Egy alkalommal az ellenség kora hajnalban nagy erővel rajtok ütvén, három paripáját, minden felszerelésével együtt zsákmányul ejtve, Bátori István nevű lovászát is elfogta; ezt nem csekély veszteségnek tekinté s vigasztalására csak az szolgált, hogy a hadi élet változó szerencséje más alkalommal bőven kárpótolta őt, s midőn a békekötés után 1746-ban megtért családjához, 3000 frt hadizsákmányt hozott tarsolyában, a mi épen jó volt arra, hogy a szó-

[1] Temetése, mint a családi naplóban olvassuk, más költségeket nem számítva, 13 frt 60 kr. készpénzbe került, feleségének úgylátszik nem csaptak ily nagy tort, mert végtisztessége 6 frt 78 krból kitelt.

nyegen forgó váltságnál tekintélyes földbirtokot lehessen vele szerezni.

Hogy vitézségének híre mily nagy tekintélyt szerzett neki odahaza, legjobban bizonyítja az, hogy minekutánna három évig esküdtséget viselt, 1749 június 6-án apósa Kisvárdai Dániel helyébe nagy-kún kerületi kapitányságra választotta őt a közbizalom, melyet aztán nemcsak hogy haláláig megszakítás nélkül viselt, de családjában négy generatión keresztül állandóvá is tette a díszes hivatalt.

Kapitánysága első éveiben egy közbejött esemény országszerte ösmeretessé tette nevét, sőt az udvar figyelmét is fölhívta reá. — Történt ugyanis, hogy, mint naplójában írja: «*némely rossz csavargó személyek Hódmezővásárhelyen magokat összeadván, lovakra ültenek, onnét feljövén Tur körül lappangottanak s magokat kuruczoknak nevezték*». A mint a dolog értésére jutott, tüstént felültette harczra kész kúnjait, «mivel akkorában militia az országban nem volt», szétugrasztotta a csőcseléket s a Turkevi mezőben főstrásamesterök, bizonyos Kőrösi Péterrel együtt, 13-at elfogván bennök, maga vezénylete alatt a szolnoki várba kisértette. — Ez volt a történelmünkben még oly homályos Törő-féle lázadás, mely Törő János, Pető Ferencz, Bujdosó György, Kőrösi Péter s mások vezérlete alatt a törökországi bujdosó magyarok behozatalát tűzte ki egyik czéljául, hogy aztán magukhoz vonván a legalsó néposztályt, ezeknek segítségével országos zendülést támaszszanak a Rákóczy és a kurucz név varázsa alatt.

Hogy mily összeköttetésben állott ez a lázadás ama nagy nemzeti küzdelemmel, melynek utolsó jelenete a «*majthényi páston*» játszódott le, még bővebb felderítésre vár;[1] eddig a nyilvánosság elé az elfogottak vallomása s itéletén kívül, más adat alig jutott. — A lázadás vezetői borzasztó módon lakoltak. Törőnek Túron, Pető Ferencznek Hódmező-Vásárhelyen fejét vették, s testük felnégyeltetvén az ország különböző részeiben bitóra függesztetett. Először Kőrösit is halálra itélték, de bűneinek megbánása s tömeredelmes vallomásai következtében, életére nézve kegyelmet nyert.[1]

Hogy a mozgalom nagyobb mérvet nem öltött, azt egyedül Illéssy gyors, határozott föllépésének lehet tulajdonítani. Az udvar körében nem csekély jelentőséget tulajdonítottak a dolognak s Mária Terézia saját érmével ellátott díszes arany lánczczal tünteté ki a vitéz kún kapitányt, melyet gróf Batthyányi Lajos nádor «*felséges asszonyunk parancsolattyából két kezével tett az nyakamban* — írja Illéssy — *s mely kegyelmességét ő Felségének personalis audientiám lévén alázatos térdhajtással deák nyelven, az mint tudtam, megköszöntem.*»[2]

Már említett első feleségének halála után, kitől négy fiu s egy leánygyermeke származott, 1758-ban második házasságra lépett Karakas Mihály, annak utána Kőrösi Gál Gergely özvegyével, Németh Katalinnal, s miután fiainak még életében hozzájuk illendő feleséget szerzett, 1776 márczius 16-án meghalt. Temetése «*kettős tanitással*» történt, Páztohai János kisujszállási és Szigethi Sámuel karczag-ujszállási prædikátorok tartván felette gyászbeszédeket. — Sirkövére az utódok következő sorokat vésettek:

«*Itt nyugoszik a sok dolgoknak terhe alatt elfáradott, Istene iránt kegyes, királyához hűséges, hazájához szerelmes, mindenekhez emberséges Illéssy István úr, N. N. Kunságnak volt érdemes aranyláncos kapitánya, a ki az úrtól a győzedelmesek közé számláltatott. — Életének LXVII. esztend. martiusnak 16-ik napján*».

Ő kezdé meg 1758-ban a már többször idézett családi napló irását, melybe gyermekeinek születését, életének főbb eseményeit rendben följegyezte s melyet utódjai kisebb-nagyobb szorgalommal e század közepéig folytattak.

Maradékai közül Erzsébet, ki 1752 nov. 5-én született, Váradi István kisujszállási notáriushoz ment nőül.

György, szül. 1740 augustus 10-én s 1763 február 13-án feleségül vette Karakas Erzsébetet, kitől származott két fia, ú. m.:

János, 1810-ben főhadnagy a nádor-huszároknál, később kapitány.

[1] Erre vonatkozólag az országos levéltárban található adatokat, tudomásom szerint Széll Farkas kir. táblabiró tanulmányozza s tőle várjuk a lázadás történetének alapos megirását.

[1] Századok. 1870. évf.

[2] Ez 52 körmöczi aranyat nyomó láncz mai napig megvan a család birtokában.

József, 1812-ben a Bihar vármegyei Magyar-Homok helységben pap. Maradékai a táblázaton láthatók.

István született 1745 október 25-én, meghalt 1804-ben. Felesége Félegyházi Mária volt Madarasról. Egyik fia Sámuel 1815-ben a nádorhuszároknál főhadnagy, másik György s ettől származó János és György nevű unokái közül az utóbbi 1854-ben Kis-Ujszállásnak főjegyzője volt; harmadik fia József, kinek maradékait hasonlóképen táblázatunk tünteti elő.

Az aranyláncos kapitánynak legidősebb fia:

János 1735 április 22-ikén született, s miután 15 esztendeig különböző hivatalokat viselt, 1777 január 10-én helyettes kapitánynak neveztetvén, a következő tisztújítószék alkalmával nagy-kún kapitánynak választották. — Az 1791-iki budai országgyűlésen a Jász-Kún kerületek egyik követe volt s Leopold koronáztatásán Makó Lőrinczczel együtt képviselte a három kerületet. 1801-ben kapitányi hivataláról, melyet 25 évig dicséretesen viselt, önkényt lemondva, a főherczeg nádor 200 frt nyugdíjat eszközölt számára s egyszersmind I. Ferencz király érdemei elismeréseül aranykulcsot ajándékozván neki, kir. udvarnokságra emelte. Meghalt 1802 augustus 15-én, s 17-én, mint a családi napló emlékezetül hagyta: «sok külföldi s megyebeli uraságok s deputatusok, úgy sok tisztelendő és tiszteletes urak megtisztelésével, díszes pompával el is temettetett».

«Az aulæ familiarisságrul lévő felséges diploma — idézem tovább a napló szavait, — táblán, reá függesztve mind az arany láncz, mind az arany kulcs a főbbek előtt elhordoztatott, megmutattatott. Az fekete tafotával bévont koporsója ekkép volt fényes szegekkel be verettetve: A legrégibb hazafi, tiszt, férj, atya, ember T. Ns. Illéssy János ur, a cs. kir. Felségnek aranykulcsos hive, a Ns. Nagykúnságnak emeritus kapitánya, megholt életének 68 esztendejében. Epitaphiumán pedig ez volt:

Illéssy Jánosnak

kiben hajdan nagy emlékezetü attya Illéssy István ritka virtusit követő fiat hagyott, a kivel Kis-Ujszállás mint főbirájával III, a Nagy-Kúnság mint tisztviselővel XLIV, különösen mint kapitányával XXVI, számos reformata ecclesiák mint coadjutor kuratorral XI esztendőkig virágzottak, dicsekedhettek, a kiben özvegye Simonffy Zsuzsánna tántorithatlan szivü házastársat, nagyra született négy férfi gyermekei, öt leányai, számos unokái s minden hozzá tartozók csaknem hasonlíthatlan atyát, a cs. kir. Felség egy aranykulcsos hivet, a haza egy igaz hazafit, a vallás egy buzgó tisztelőt, az emberek egy emberbarátot, a világ egy LXVIII esztendős lakost vesztettek el».

Három felesége volt, ú. m.: Sütő Judit, Szeles Zsuzsánna, Simonffy Zsuzsánna, kiktől — első házassága magtalan lévén — a táblázaton látható kilencz élő gyermeke származott.

A leányok közül: *Zsuzsánna* Barkassy Sámuel, majd Várady János, *Mária* Kenéz János, később Rátz István, *Erzsébet* Nagy József, *Juliánna* Győry Mihály felesége lett. *Klára* hajadon fővel halt meg 17 éves korában, 1810-ben.

A négy fiu közül kettő, jelesen:

István, ki 1770-ben született s a laczházi porta tulajdonosa volt, és

II. József, ki 1772-ben született s Petrik Rozáliát vette nőül, Nagyváradon utódok hátrahagyása nélkül halt el. — Ezekről nincs mit mondanunk, máskép áll azonban a dolog Sándorral, ki a családnak egyik legkimagaslóbb alakja s megérdemli, hogy életkörülményeivel kissé részletesebben foglalkozzunk.

I. Sándor 1768 márczius 7-én született, családjának törzsfészkén, Kisujszálláson.[1] Mint debreczeni diák, szüntelenül ostromolta atyját kéréseivel, hogy katonának adja őt, ki végre is engedett óhajtásának s 1785 április 11-én egy lovas-ezredbe kadétnak küldötte, hol két év múlva káplár lett. 1787-ben a magyar nemes testőrséghez tétetett által, de a hevesvérű ifjú harczi babérok után sóvárgott, s Gréven lovas-ezredébe lépve, mint hadnagy a csakhamar kitört török hadjárat alatt alkalma is nyilt megszerezni azokat. A harcztér, mint tudjuk, Török-Horvátország volt, s Illéssy, mint Laudon tábornok hadsegéde, tevékeny részt vett az ütközetekben s Dubicza vára alatt kapott sebéből kiépülve, Gradiska, Belgrád, Novi ostrománál vitézül harczolt s az ő hadosztálya volt az, mely Abdi

[1] Emlékiratában születését 1769 márczius 11-ére teszi, de atyjának a családi naplóba tett sajátkezű följegyzése hitelesebbnek látszik előttem.

basát Belgrádnál fölverve, Konstantinápoly felé űzte, s csak a beállott kemény tél akadályozta meg, hogy annak egész futó seregét meg nem semmisíthették.

1792-ben Lembergbe küldetett a híres Kosciusco által támasztott lengyel forradalom szemmel tartására, s hadosztályának — mind válogatott magyar fiúk voltak tisztjeikkel együtt — sikerült is féken tartani a lázongó népet, főleg miután Kosciuskót osztrák Galicziából kiszorították.

A nem sokkal utóbb kitört franczia háborúban ezredével a rajnai vonal védelmére rendelték s 1794-től 1801-ig mindig fegyverben állott, s nevével e hadjárat történetének legfényesebb lapjain találkozunk. Egy ütközetben lovát leszúrták alatta, de Balajti nevű «nagyvitéz» strázsamestere átaladván neki a maga paripáját s a ló ledülésével képződött résen a franczia gyalogságra törve, hadosztályával azt teljesen megsemmisítette, az ellenség vezérét is foglyúl ejtve.[1]

Más alkalommal (1794 október 24-én) fél századdal egy egész franczia lovas-regementet vert széjjel, gróf Wartensleben Ferdinánd kedves bajtársát is megszabadítva az ellenséges táborból.

E két fényes hadi tény után, Albert főherczeg mint fővezér maga ajánlotta őt a Mária Terézia rend keresztjére s bár a hadi tanács Illéssy főhadnagyot érdemesnek is vélte e kitüntetésre, mindazonáltal nem ő, hanem német ezredese, bizonyos Spiegelberg nyerte el azt, *«nékem pedig* — mondja emlékiratában — *az a bizodalom volt a vigasztaltatásom, hogy mindezek által egyedül kötelességemet teljesítettem»*.

Személyes vitézségben, bátorságban alig multa őt felül valaki s vakmerő bravourjainak hire csakhamar elterjedt az ellenséges táborban is. — 1797-ben történt, hogy egy franczia lovas-ezredet fél század huszársággal állásából kivervén, űzőbe vett s ha Lafert tábornok négy ezreddel segítségére nem siet, teljesen meg is semmisíti. — A túlerő azonban bekerítette Illéssy maroknyi csapatát, lovát kilőtték alóla, kardja ketté törött az ütközet hevében s két vágással a fején, foglyul esett. Wartensleben gróf meghallván barátja veszedelmét, nagyhirtelenséggel az ellenségre csapott, s míg a támadás hevétől megbomlott franczia hadsornak ideje lett volna összeszedni magát, megfordította s üzőbe vette Lafert seregét, kivágva onnan a fogoly Illéssyt. Így fizette vissza az 1794-iki kölcsönt.

Midőn a szabad Jász-Kún és Hajdú kerületek hadra termett deli ifjaiból a csakhamar híressé lett palatinális huszár-ezredet szervezték, Illéssy kapitányt József nádor egyenes óhajtására őrnagyi rangban ezen új ezredhez tették által, melynek 1809-ben parancsnoka lett. De már akkor végig harczolta szeretett huszárjaival a második franczia háborút s a vitéz fiúk nagy része a csatatéren maradt, úgy hogy újból kellett szervezni az ezredet, melynek zászlaja a legfényesebb ütközetekben lobogott, s nemcsak parancsnokának, de az egész hadseregnek s az uralkodónak méltó büszkeségét képezte.

A rövid békességet jól igyekezett fölhasználni, s hazájába térvén, 1811. október 16-án megházasodott, Ebeczki Tihanyi Tamás udvari tanácsos és septemvir Johanna leányát véve nőül, kivel már régebben megösmerkedett s mint emlékiratában mondja «meggyőzettetvén arról, hogy egyedül ezen kisasszonynyal lehetek e világon minden részbe szerencsés». De a kötelesség csakhamar a harczmezőre szólította őt, s a *«világfelszabadító háborúban»* részt vett a drezdai és lipcsei vérengző ütközetekben, mindenütt az elsők között harczolva; Drezdánál adjutánsát és a főtrombitást oldala mellett vagdalták össze, de őt megvédte szerencsecsillaga s 1816-ban mint brigadéros tábornok tért meg szép fiatal feleségéhez.[1]

Az utolsó franczia háború alatt ezredével együtt a lehető legmagasabb kitüntetésben részesült. *«Én obester urat* — így hangzott az uralkodó parancsa — *választottam ki . . . hogy én mellettem legyen és az Én személyemet a meddig még ezen háború tart . . . minden veszedelmektől bátorságossá tegye, mert én ezen jeles regementbe és ennek ezredes kapitányába nagyon bízok.»*

Illéssy Sándor méltó is volt a benne helyezett bizodalomra s szép feladatának a legna-

[1] Nem csekély büszkeséggel jegyzi meg e helytt emlékiratában: «az elfogott commendans azt mondotta a mi commandirozó generalisunknak, hogy soha oly vitéz katonákat, mint az enyimek, nem látott».

[1] Olajba festett arczképe a család birtokában.

gyobb odaadással igyekezett megfelelni. Baseltől Párisig követte Ferencz császárt, közelében lakott, asztalánál evett s mint emlékiratában a történeti hűségnek megfelelően mondja «magam személyemnek tökéletes feláldozattyával ő felségét minden kigondolható veszedelemtől mególtalmaztam, sokszor magam személyesen éjszakánkint a mezőn strázsáltam». Páris bevétele, illetőleg a békekötés után Bécsbe kisérte az uralkodót, s innen haza térve 1819-ben Debreczenbe rendelték. Most tehát mint tábornok, mint dicsőség-koszorúzta hős látta viszont azt a várost, melyet 34 év előtt mint diák hagyott el. 1830-ban altábornagy s majd a bánáti határőrvidék parancsnoka lett, mint ilyen halt meg 1832 április 23-án.

Illéssy a legrokonszenvesebb alakok egyike. Rettenthetetlen katona, kinek vitézsége előtt az ellenség is meghajolt, gyöngéd férj, önfeláldozó barát, jó rokon, kinek utolsó akarata is az volt, hogy Kis-Ujszálláson testvérei mellé temessék. Katonái bálványozták s több ízben a legnagyobb önfeláldozással mentették ki a halálos veszedelemből. Egy alkalommal hűséges huszárja hátán vitte ki a fejére gyuladt házból, hol betegen, magával jóltehetlenül feküdt, máskor az ütközet hevében lovát leszúrták alatta s maga, miután az ellenséges hadosztály vezérét karddal agyonsújtotta, 9 hüvelyknyi sebből vérezve földre bukott s menthetetlenül oda vész, ha egy Tondi nevü huszár, vitéz hajdu ivadék, lovára nem emeli s utat nyitván jó kardjával a hadsorok között, szerencsésen meg nem menti.

Az udvarnál igen kedvelték őt, különösen Miksa főherczeg, a Napoleon elleni hadjáratok vezére; maga Ferencz király több ízben elösmerve érdemeit, fölszólítá, hogy kivánjon jutalmat vagy kitüntetést tetszés szerint, de Illéssy példátlan szerénységgel mindannyiszor visszautasította: «*mindenkor megértem én azon jutalommal, hogy mind ő felsége, mind az egész ármádia elesmérte tökélletesen, mely szorosan megfeleltem én mindenekben fejedelmemhez és hazámhoz való kötelességemnek, ezen belső nyugodalmam volt nékem mindenkor az én legfőbb jutalmam, ezért is nem kivántam én soha más jutalmat, és soha nem is kértem semmit.*»

Ezek pedig nem üres szavak. Előttünk fekszik egy hiteles emlékirata, melyet felsőbbségéhez intézett, melyben megköszönve és visszautasítva a kilátásba helyezett jutalmaztatást, egyedül azt kivánta, hogy a felség özvegyéről majd rangjához illendően gondoskodjék. — Meglehet az is sértette önérzetét, büszkeségét, hogy mindig csak azt akarták, hogy egyenesen kérjen valamit. Sándor czár sokkal tapintatosabban járt el vele szemben, már 1814-ben Lafert seregének tönkretételéért a sz. Wladimir-rend commandeur s később a sz. Anna-rend keresztjével tüntette ki a vitéz huszár-tábornokot. Az erről szóló oklevelek mai napig megvannak a család irományai között.

Gyermekei nem maradtak, örökbe fogadott leányát, Zmeskáll Johannát, unokaöcscséhez Illéssy László huszár-kapitányhoz adta nőül. — Kéziratban fenmaradt önéletrajza igen becses részleteket foglal magában a nagy franczia háború történetéhez. Huszáros kedvtöltéssel említi benne, hogy Napoleon hitvesét Mária Lujzát ő kisérte egyízben Rombillion várostól Dijonig, kocsija mellett lovagolva s mulattatva ő felségét stb.

Eljutottunk tehát Illéssy Jánoshoz, a harmadik Nagy-Kún kapitányhoz.

János az aranykulcsos kapitánynak idősebb fia s így az altábornagynak testvérbátyja volt, született 1763 september 21-én. Oskoláit Debreczenben végezte, honnan törvény-gyakorlatra ment s egy esztendeig Bécsben is tartózkodott Nagy Sámuel udvari ágens mellett gyűjtögetve a pályájához szükséges tapasztalatokat. Miután a szabad Jász-Kún kerületeknél kisebb tisztségeket viselt, még atyja életében nagy-kún kapitánynyá választatott s ezen minőségében több ízben járt követségben Bécsbe, s midőn Ferencz királyt 1817-ben házassága alkalmából József nádor indítványára a vármegyék tisztelgő küldöttség által üdvözölték, a Nagy-Kúnságot ő képviselte. — 1817 január 10-én tehát Somogyi Antal nádori főkapitány, Makó Lőrincz és Kármán Pál követtársaival együtt Pestről elindulván, e hó 14-én Bécsbe érkeztek s 16-án 220-ad magukkal fogadta őket az uralkodópár, a bajor királyi család és Wrede herczeg jelenlétében. — A kanczellár gróf Erdődy «*ő cs. kir. felségét deákul megtisztelvén, szép diáksággal ő felsége szivesen elfogadta, felséges új asszonyunkat németül tisztelvén, ugyan szép német orátiót méltóztatott mondani a magyaroknak s nagy atyai, anyai ki-*

rályi kegyelmeket ajánlották.» Másnap a trón-örököshöz is elmentek, ki neveik felől kérdezősködött, «mikor Illéssy nevem megértette, azonnal méltóztatott mondani . . . «ich kenne gut den Herrn Generalen Illéssy, er war unlängst hier.» A hivatalos dolgok végezte után a követ urak neki indultak a városnak, «*theatrumokat, redutokat*» bejárván, de a kún kapitánynak nem igen tetszett a mulatság, «én bizony a Bécsbe való utazást — így szól a családi naplóban — lelkemben, testemben megúntam, nem is megyek többé annyira».

A nagy-kúnsági egyházkerületnek gondnoka s több vármegye táblabirája volt. Még 1791-ben nőül vette Magyar Erzsébetet Pomázról, kitől János, László és Erzsébet nevű gyermekei származtak. A kapitányságról 1822-ben betegeskedése miatt lemondott, s 1828 január 6-án halt meg 64 éves korában. Dorka Ilyés kisujszállási pap és Füsüs András oskola rector tartottak felette gyászbeszédeket.

Gyermekei közül: II. Sándornak feleségétől Hodossy Hermintől, Ida nevű leánya maradt. Erzsébet 1814-ben Lovassy Istvánhoz ment nőül, Biharvármegyébe.

János született 1792 ápril 3-án, s mint Sándor a katonai, úgy ő a polgári pályán az Illéssy család legkiválóbb tagja. Tanult odahaza Kis-Ujszálláson, felsőbb iskoláit Debreczenben és Kézsmárkon végezte, honnan Pestre ment a királyi táblához törvény-gyakorlatra s 1815-ben ügyvédi oklevelet nyert. Előbb a Jász-Kún kerületeknél kisebb hivatalokat viselt s 1828-ban atyja halála után három évre, a nádor ajánlatára nagy-kún kapitánynyá választották, 1830-ban követül küldvén őt az országgyűlésre. V. Ferdinánd király koronáztatása alkalmával aranysarkantyús vitézzé üttetett s midőn bátor, szabad szellemű nyilatkozataiért küldői 1834-ben visszahívták őt az országgyűlésről, követtársai a legnagyobb elismerésben részesítve, egy Kölcsey Ferencz által szerkesztett búcsúiratot nyujtottak át neki 70 aláírással, melyet ma is kegyelettel őriznek az utódok.

Ily módon leszoríttatva a cselekvés teréről, bár mint kún kapitány is mindig a szabad eszmék bajnoka volt s egy pillanatra sem szűnt meg tehetségét, befolyását a nemzeti ügy szolgálatában érvényesíteni — egész 1848-ig szükebb körben, zajtalanúl munkálkodott, míg a bekövetkezett forradalmi mozgalmak ismét felszínre hozták őt s Jászberény városa képviselővé választván, a politikai küzdelmekben tevékeny részt vett, majd az önvédelmi harcz alkalmával, mint a Jász-Kún kerületek teljhatalmu kormánybiztosa s később mint a hétszemélyes tábla birája elévülhetlen érdemeket szerzett magának. — Politikai szereplésének részletes ösmertetése nem tartozhatik e lapokra, elég legyen megemlíteni, hogy a szabadságharcz elnyomása után 1852 május 5-én, miután a hosszas bujdosásban kimerülve, a haditörvényszéknél önként jelentkezett — kötél általi halálra ítélték, de életére nézve kegyelmet nyerve, 10 évi várfogság és összes javainak elvesztésével sujtatott, s a fogságból, melyet egy életírója szerint «hajlott kora daczára nemes önmegtagadással, büszke öntudattal tűrt», már 5 esztendőt ki is töltött, midőn 1856 deczember 7-én egy részleges kegyelem által visszanyerte szabadságát.

Az alkotmány visszaállítása után a kún-szentmártoni kerület által újból képviselővé választatott, de a nemzet és az uralkodóház kibékülésének örömünnepe már halálos ágyán találta az ősz honfit s hosszantartó szenvedés után 1867 június 16-án örökre behúnyta szemét. A család birtokában lévő levelek eléggé bizonyítják, mennyire becsülték őt kortársai, különösen Deák Ferencz, kihez valódi meleg barátság csatolta. Sohasem nősült s megmaradt javait rokonai örökölték.

Ifjabb testvére *I. László* 1793 ápril 8-án született Kis-Ujszálláson. Tanult szülővárosában, később Debreczenben és Kézsmárkon. Minthogy a nagy-kún kapitányság, mely szabad választás útján töltetett ugyan be, de már nehány nemzedék óta öröklővé vállott az Illéssy családban, Jánosra mint elsőszülöttre nézett, ő a katonai pályát választotta s mint főhadnagy a nádor-huszároknál végig harczolta a francziai háborút, nagybátyja Illéssy Sándor ezredes oldala mellett s a békekötés után a Liechtenstein huszárezredbe tétetett által s 25 évi szolgálat után roncsolt egészsége miatt 1837-ben mint százados kapitány nyugdíjaztatott. — A szabadságharcz idején vissza akarták helyezni az osztrák hadseregbe, másfelől pedig a honvédelmi bizottmány is tiszti ranggal kínálta meg a tapasztalt

vitéz katonát, «de az elsőbe — mondja a családi naplóban — mely hazám s vérem ellen vezérelt volna, a másodikba, melynek szomorú kimeneteléről szinte meg voltam győződve, beállani nem akartam, a nyugdíj és tiszti charakterről — lemondtam».

Teljesen visszavonult életet folytatott ezentúl, felesége Zmeskál Johanna oldalán a legnagyobb családi boldogságban részesülve. — E ritka szépségű nő, Illéssy Sándor altábornagy fogadott gyermeke, illetőleg nejének unokahuga volt, Zmeskál Jób és Tihanyi Mária leánya.[1] 1829-ben vette nőül a délczeg huszárkapitány s 1852-ben vesztette el, miután 2 fiu és 3 leány gyermeke származott tőle.

Meghalt 1858-ban, a táblázaton látható maradékai közül csupán legidősebb fia Sándor terjesztette tovább nemzedékét.

II. Sándor született Pesten 1830 június 25-én. Tanult ugyanott és Debreczenben, s mint alig 18 éves ifju, atyja ellenzése daczára, fegyvert ragadt a haza védelmére s rövid idő alatt kitűnt rettenthetlen bátorsága, merész bravourjai által. Már 1848 september havában mint nemzetőr-százados Görgey által Csepel-sziget parancsnokává rendeltetett, hogy védje az ercsi positiót s csakhamar főhadnagyi rangban a 19-ik gyalogezredhez osztatott be s részt vett a szolnoki és czibaki ütközetekben. Czibaknál történt, hogy őrnagya, gróf Leiningen, nagy harczi kedvében az ellenség sorai közé rohanva elfogatott, mit észre vévén Illéssy főhadnagy, 17 honvéddel útat törve magának, hősi bátorsággal segítségére sietett s nem csak Leiningent szabadította meg az ellenséges dandár szemeláttára, de 3 osztrák tisztet s 32 katonát foglyúl is ejtett vitéz honvédjeivel s az őrnagyot vállra emelve viteté az örömujjongó táborba. Ekkor századossá léptették elő a 19 éves ifju hőst s e minőségben részt vett az isaszegi, váczi, nagy-sarlói ütközetekben s Budavár bevételénél századával az elsők között volt, kik a bécsi kapunál a bástyafalat megmászták. 1849 júliusban Komáromnál harczolva, elfogatott, s előbb Olmütz és Theresienstadt várakban raboskodva, még ez év folyamán besorozták mint közembert az 58. osztrák gyalog-ezredbe. Három évig mint altiszt, két évig mint hadnagy szolgált kényszerűségből az osztrák armádiában, beutazva Német-, Cseh-, Morva- és Olaszországokat, míglen 1855-ben tiszti rangjáról lemondva, hazájába tért.

1858-ban nőül vette Varró Máriát, egy kunsági előkelő család leányát s atyja halála után ősi birtokára Kis-Ujszállásra költözködve, csakhamar a közszeretetben álló s kiválóan népszerű férfit nagy-kún kapitánynyá választották. Ő volt a nagy-kunok utolsó kapitánya s midőn a megyei szervezetet itt is életbe léptették, Kis-Ujszállás városának első polgármestere.

A nyilvános élet terén jelentékeny szerepet játszott. A heves-nagy-kunsági reform. egyházmegye segédgondnoka. A szolnokmegyei gazdasági egylet alelnöke, a kunsági takarékpénztár igazgatója; az országos iparművészeti múzeum felügyelő-bizottsági tagja, a honvéd-egylet elnöke stb. volt. Meghalt 1886 márczius 19-én Budapesten; utódait táblázatunk tünteti elő.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

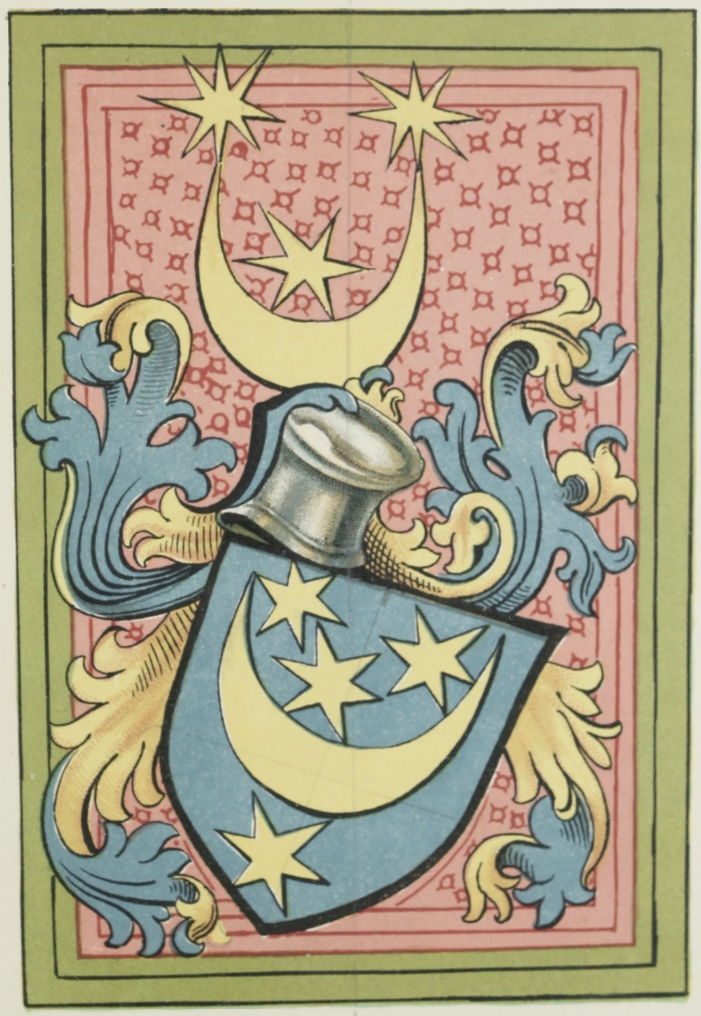
[1] Olajba festett arczképe megvan a családnál.

A LEÖVEY CSALÁD CZÍMERE 1453. ÉVBŐL.

(Színes melléklettel.)

Szabolcsmegye egyik ősi családjáról, mely nevét az ottani Lövőről írja, eddigi családtani segédkönyveink igen kevés szóval emlékeztek meg. Nagy Iván műve pótkötetében adja ugyan a család leszármazását a XVI. század második felében élt *Gergely*-től (megh. 1600.) és nejétől Mokcsai Klárától, kik a jelenleg élő nemzedék törzsei; de nem szól a családnak korábban, a XV. században élt tagjairól s nem említé a családnak V. László királytól 1453. május 3-ikán nyert czímeres levelét.

V. László királytól általában czímeres levelek nem maradtak akkora számban reánk, mint Zsigmond idejéből; nemcsak rövidebb uralko-

A LEÖVEY CSALÁD CZÍMERE

1453 évből.

dási ideje az oka ennek, hanem általában, mert a Zsigmond' király külföldi tartózkodásai alatt nagy számmal kiadott czímereslevelek úgy látszik értéköket veszték, legalább azok számára, kik a nélkül is az ország nemeseinek sorába tartoztak s kikre nézve tehát a czímer nem lényeges dolog, csak a már élvezett nemesség felékítése volt, — s a Leövey családot már czímerlevele keltekor az ország nemesei között találjuk.

Folyóiratunknak eddig csak egyszer volt alkalma V. László királytól czímert közölni; ez okból a jelen armális fokozódott figyelmünkre érdemes, melynek a család egyik tagjánál, Leövey Sándor úrnál lévő eredetijéről vett szövege a következő:

Comissio domini regis.

Ladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, Austrieque et Stirie dux, necnon marchio Moravie. Vobis fidelibus nostris Anthonio et Michaeli filiis Petri de Levew ac Gregorio, Benedicto, Michaeli, Petro, Georgio, et Ladislao filiis dicti Anthonii, nobilibus regni nostri Hungarie, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis, velud e sole radii, nobibilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent, ita ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane attentis et in nostris precordiis digna mentis consideratione pensatis multimodis fidelitatibus vestris et fidelium servitiorum gratuitis meritis, quibus pro nostri honoris augmento et regni nostri statu tuendo continue maiestati nostre laudabiliter studuistis eoque ferventius et diligentius in antea studebitis complacere, quo vos et vestros singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexiritis fore insignitos, vobis vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, (prout) in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, immo ex abundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium armis utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, annulis, velis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis, cuiuscunque conditionis, status, gradus vel dignitatis existant, hominibus insignitos dici ac veros nobiles nominari et teneri volumus ac etiam reputari, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de iure freti sunt et gavisi, frui et gaudere possitis atque valeatis, de talique singularis et specialis gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio preventos conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur, appensione communitas. Datum Wyenne, in festo inventionis sancte crucis, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, regni autem nostri anno tredecimo.

(A piros és zöld selyemzsinóron függő pecsét egyik széle letörött).

Az oklevél szövegében feltünő, hogy a család tagjai már nemesi rangon lévőknek mondatnak, az adományozás tehát nemesítéssel nem jár. A mi magát a czímert illeti, az a következő: kék mezőben szarvaival fölfelé fordult sárga félhold, hajlásában három (2, 1) hatágú sárga csillag, melyek ágaikkal a félholdat érintik; a félhold alatt egy hasonló csillag. Sisakdísz: a pajzsbeli félhold, két csúcsán egy-egy szárára állított nyolczágú sárga csillag, a félhold öblében egy hatágú sárga csillag. Takaró: kék-sárga.

Maga a czímer azon ritkábbak közé tartozik, melyeken fém nincs alkalmazva; a festő az arany helyett mindenütt sárga színt használt, sőt még a czímer sisakját is érczszín helyett szürkével festé. Ilyen színmázas czímer a Paczali Peres Andrásé 1431-ből.[1] Arra, hogy a czímerfestő, noha egyes czímerrészek festésére érczet használ, a sisakot mégis szürkére festi, szintén találunk több példát, így a Vadkerti és szentgyörgyi Vincze családok czímerét 1415-ből[2] és Moghi Mátyásét 1418-ból.[3] — Ide sorolhatjuk ismert legrégibb festett czímeres levelünket: Tétényi Péterét és Andrásét 1405. évből.[4]

[1] Turul 1886. 18. l.
[2] Turul 1883. 82. l.
[3] Turul 1885. 57. l.
[4] Br. Nyáry Albert Heraldikája 230. l.

Az arányokat illetőleg címerünk ellen kifogást alig emelhetünk. A pajzs alakja kissé kikanyarított baloldalával közeledik a tárcsa formához; a csillagok nem szabályos hat- illetőleg nyolczszögűek s különösen a pajzsbelieken a gyors, hevenyészett rajzolás szembeötlő. Igen sikerült ezeknek alkalmazása a sisakdíszben. A festő az által, hogy két csillagot a félhold szarvaira tűzött, a harmadikat pedig a félhold ölében helyezte el, elkerülte lebegő sisakdíszek alkalmazását; mi ellen magyar címereink nem egyszer vétenek.[1] A sisaktakaró tagozása lombszerű, a túlterhelés nélkül; a lombozatok színezése értelemmel készült; a takaró ebben a korban még nem vált egyszerű díszítéssé; alkalmazása annak eredeti rendeltetésére emlékeztet. Érdekes, hogy a sisakdísz egyenesen a sisaktakaróra alkalmaztatott minden összekötő korona, párna vagy fonadék nélkül. A czímer általában tetszetős és egyszerű alakjaival jó hatást tesz.

Az oklevél tulajdonosának szívességéből alkalmunk volt a család többi okleveleit is áttekinteni,[2] oly szándékkal, hogy azokból talán sikerül a czimeres levélben felsorolt családtagokat genealogiailag a XVI. század végén élt Gergelylyel, kitől a leszármazás megszakítás nélküli, összekötni.

Magából az armálisból három nemzedéket állíthatunk össze:

Leövei (de Levew) Péter

Antal 1453				Mihály 1453	
Gergely 1453.	Benedek 1453.	Mihály 1453.	Péter 1453.	György 1453.	László 1453.

Az egyes családtagokról azonban az említett oklevelekben igen kevés adat található. Azoknak alig néhány darabja illeti a családot, legnagyobb része, mely leányágon vagy birtokok által került a család tulajdonába, a Szentgyörgyi, Beregi, Makrai, Berencsi, Domahidi stb. családokról szól.

[1] V. ö. Csergheő Géza czikkét. Turul 1888. 137. l.

[2] A mohácsi vész (1526.) előtti oklevelekből 32 drb van Leövey Sándor úr tulajdonában a következő évekből: 1335, 1338, 1346, 1376, 1393, 1305, 1419, 1425 (2 darab), 1437, 1438, 1439 (2 drb), 1442, 1445, 1450, 1461, 1466, 1471, 1479, 1483 (2 drb), 1484, 1486, 1493, 1495, 1500, 1513, 1515, 1521, 1525 (2 drb).

Oklevélkiadásainkban itt-ott találunk ugyan említést egyes családtagokról. Igy pl. egy 1413. évi oklevél egy szabolcsmegyei hatalmaskodási ügyben Zsigmond király által kijelölt királyi emberekül a többi közt *Leövei* (de Leve) *Pétert* és *Lászlót* említi.[1] E Péter, tekintve a kort, ugyanaz lehet, ki mint a czímerszerzők törzse, a föntebbi kis táblázat élén áll. De sem Leövei Lászlót, sem pedig azt a Leövei (de Lewe) Imrét, ki 1414. évben egy nagy határvillongási perben százötvenharmad magával esküt tett,[2] a táblázatba beilleszteni nem tudjuk.

A családi oklevelek közt egy 1484-iki[3] több családtagról tesz említést. György váradi prépost és a leleszi convent administratora előtt ugyanis *Leövei* (de Lewe) *Mihály* és hasonnevű fia, *Leövei Pál* és testvérei *Benedek boszniai püspök* és *Péter* (fratres uterini), valamint *Leövei Istvánfy János* (Johannes Isthwanfy de eadem Lewe) és testvére *László* (uterinus) és néhai testvérének (carnalis) Tamásnak fia *András* a szabolcsmegyei Lövőbeli birtokrészeik felől folyó ügyben kiegyeznek.

Benedek és *Péter* nevekkel a czímerszerző testvérek közt is találkozunk; de ez oklevél ezek testvéreül még *Pál*-t említi, kiről a czímeres levél hallgat. Nem lehetetlen, hogy Pál, mint ifjabb, vagy legifjabb testvér, 1453 után született s így róla az armális még nem szólhat. Az is lehetséges, hogy Benedek, kinek neve mellett az 1453-iki czímeres levélben állása vagy rangja kitéve nincs, harminczegy év multával előkelő egyházi méltóságban, püspökségben szerepeljen.

A többi említett családtagok helyét azonban a leszármazási rendben nem tudjuk kimutatni.

A családnak, úgy látszik, a XV. században legkiválóbb tagja *Benedek boszniai püspök* volt. Nevét a boszniai püspökök sorában megtaláljuk.[4] Olvassuk róla, hogy 1466. november 25-én lett választott püspök, utóbb megerősítést nyert s hogy ő volt az, ki a püspökség székhelyét

[1] Fejér Cod. dipl. X. 5. 452. l.

[2] Gr. Károlyi cs. oklevéltára II. 15. l.

[3] E keltezéssel: die dominico prox. post festum b. Sofie vidue = máj. 16.

[4] Farlati, Illyricum sacrum IV. 76. l. Pray, Specimen Hierarchiæ II. 436 l. Gams, Series episcoporum 369. l.

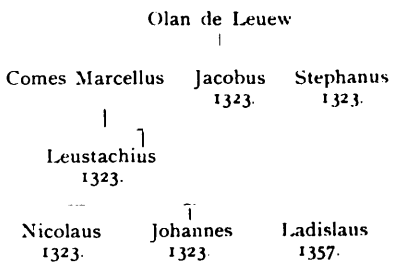
Diakovárra tette át; olvassuk, hogy 1479-ig volt Bosznia püspöke, s hogy némi hézag után utódja Mátyás püspök 1486-ban következett nyomába. Ez oklevél azonban kétségtelenné teszi, hogy még 1484. derekán is ő volt Bosznia püspöke. Az idézett források családi származását nem ismerik; oklevelünkből az is kétségtelenül kiviláglik, hogy ő a Leövey család tagja volt.

A rendelkezésünkre álló családi oklevelek közül e korból még egyben találunk említést egy családtagról. Szabolcsmegye alispánjai és négy szolgabírája előtt ugyanis 1495-ben[1] Bakai János Lewew-i Pálnak egy jobbágytelket négy arany forintért zálogba ad. E Pál ugyanaz lehet, ki az előbb említett oklevélben Benedek püspök testvéreként fordúl elő.

A később koriak közt megemlítjük a leleszi convent 1573. évi oklevelét,[2] mely *Leövey György* szabolcsmegyei alispánról tesz említést. Hihetőleg egy személy azzal, ki 1553-ban Beregmegyében királyi emberül (homo regius) fordul elő.[3]

Ime ezek a család tagjai, kikről a Nagy Ivánnál közölt családfát megnyitó Gergely kora elott említést találunk; s habár valamenynyit nemzedékrendileg összekötni nem is sikerült, de emléküket a XV. századi címeres levél kapcsán feleleveníteni nem volt fölösleges. Talán valamely szabolcsmegyei eredetű család levéltárából sikerülni fog az összekötő ízt meglelhetni.

Végül megemlítjük, hogy XIV. században az ország éjszaki felében még egy Leövei család virágzott, mely azonban nevét a Hevesujvármegyében fekvő Lövőről írta. E család néhány ízéről a gróf Sztáray oklevéltár két oklevele alapján[1] a következő kis táblázatot állíthatjuk össze:

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

[1] Kelte: feria secunda ante festum b. Mariæ Magdalenæ = jul. 20.

[2] Kelte: feria tertia post festum ad vincula b. Petri = aug. 4.

[3] Tört. Tár II. 190. l. U. e. helyen Lehoczky Tivadar említ egy *Leövey Antalt* 1506. évből, ki szintén királyi emberként működött Beregmegyében; a nagy korkülömbség miatt ez aligha azonos azzal az Antallal, ki 53 évvel azelőtt, 1453-ban czímert kapott.

[1] A gr. Sztáray cs. oklevéltára I. 46. és 454. l.

MAGYAR SIRKÖVEK.

I. Bebek György sírköve.

(1371.)

A kies Tornamegyében, azon országút mellett, mely Kassát Rozsnyóval köti össze, éjszaki irányban nehány száz méter távolságra egy meredek, kopár sziklahegy tövében fekszik Görgő. Emelkedésen álló templomában a szentély déli falába vörösmárvány sírkő van beépitve, mely daczára magas korának, jól fentartott s csaknem teljesen ép. Magassága: 2·14 m.; szélessége: 1·09 m.; 16 cm. széles kerete a képes mezővel egy magasságban van s attól egy keskeny mélyített vonal választja el, rajta a felirat minuskulákkal vésett, kezdetét a bal felső sarkon egy egyenszárú, végein szélesedő kereszt jelöli:

+ hic · iacet · georgius · bubek · magr · tavern. regal. | qui · fecit · extruere · ec | clesiam · bte. virgin · fratribus · heremitis · ord · st · pau | li. pi · heremite · an · do · M | CCCLXXI.

(Olvasása: Hic iacet Georgius Bubek magister tavernicorum regalium qui fecit extruere ecclesiam beate virginis fratribus heremitis ordinis sancti Pauli primi heremite anno domini MCCCLXXI.)

Az évszám — az ezres kivételével — nem fért a keretbe, ez a keret a bal felső sarkánál, azzal egy irányban, a képes mezőre van vésve.

Ez évszámra nézve tudósaink között nézeteltérések vannak, holott az, — nem tekintve a sírkő egész compositióját — eredetiben látva, semmi kétséget sem hagy fenn. A három C betű, mely a három százas számjegyet jelenti, azon kori szokás szerint tetején három kör alakú pontozat-

tal is meg van jelölve, de a pontozat a harmadik C felől kissé félre, a negyedik — szintén az előző számjegyek magasságával biró — L betű felé, mintegy a két számjegy közé vésetett. Ez volt egyik oka, hogy ez évszámot sokan 1421-nek olvasták. A másik ok, azon történeti s oklevelileg bebizonyított tény, hogy az itt elhunyt Bebek György még 1371-en túl tíz évig is élt. De ez anomáliával összeegyeztethető azon eset, hogy Bebek György, ki 1371-ben Gombaszegen zárdát és templomot építtetett a pálosoknak, e kegyeletes tény alkalmával mint vallásos férfiú, halálára is gondol s ezzel egyidejűleg sírkövét is elkészítteti, örök emlékezetül rávéseti kegyeletes adományának emlékét, az évet, melyben az történt; s így a sírkövünkön olvasható évszám nem Bebek György halálának, hanem a gombaszögi zárda s templom alapításának idejét jelöli.

A képes mezőt Bebek György teljes címere tölti be. Ennek leírása következő: jobbra dőlt háromszög pajzsban lebegő patriarcha kereszt, tetejére illesztett hat tollal, melyek közől háromhárom egy-egy oldalra csüng; sisakdísz: koronás szűz törzse szájával kétoldalt egy-egy farkával fel- s befelé görbülő halat tartva.

A pajzs 1 cmrel emelkedik ki a mező síkjából, a pajzsalak 15 mmrel a pajzsból. Erősebb a plastica a sisakdísznél, hol a sisak 8 cmre domborodik ki az alapból s ehhez arányítva a sisakdísz s a takarók. E domborodási arányok a mester helyes heraldikai érzékéről tanúskodnak, valamint arról tanúskodik az egész címer, mely úgy egészben, mint részleteiben kifogástalan és korrekt. — A pajzs alakja háromszög, melynek mezejét a szokatlan pajzsalak helyes arányban tölti be. — A patriarcha keresztre tűzött tollak pálmalevelekhez hasonlók, bár erősen symmetrikusok, de hegybe menő végeikkel igazolni látszanak ama gyanítást, hogy e tollforgók a Bebekek címerében — melyek később a heraldikusabb strucztoll-forgókká változtak (különösen a Csetnekyek címerében) — eredetileg kakastoll-forgók voltak. A pajzs felső bal sarkára helyezett szép alakú csuporsisakról emelkedik a sisakdísz, mely úgy helyes arányánál, mint plasticus s heraldikailag korrekt kivitelénél fogva egyaránt kifogástalan. A takaró a koronás szűz ruházatából fejlődik ki s kecses redőzetével nagyban emeli az egésznek hatását.

A sírkő alatt nyugvó Bebek György, István liptói főispán s (1360—62-ig) országbíró fia volt. Három fia között: György tárnokmester volt a legidősebb. Halála éve bizonytalan, okleveles bizonyítékok alapján tudjuk, hogy még 1381-ben életben volt.

II. Bebek László sírköve.

(1401.)

Pelsőcz városa is fentartotta a fényes Bebek nemzetségnek emlékét, melynek tagjai a család kihaltáig folyvást innen írták magukat. Régi temploma a sokszori átépítés által nagyrészt elvesztette érdekességét, de némi csekély építészeti műrészletek a XIV. és XV. századból fentartották legalább emlékét egykori szépségének s fényének, melyet szintén a hatalmas olygarcha s régibb tagjaiban istenfélő Bebek nemzetségnek köszönhetett. A szentély evangeliumi oldalán a szószéktől keletre, a papi szék által takarva, régi sírkő van, mintegy vállmagasságban, vízszintes irányban befalazva. Anyaga veres márvány, magassága: 2·24 m.; szélessége: 1·18 m. Kiemelkedő széles keretén a legenda szintén kiemelkedő minuskulákkal van vésve, kezdetét a sírkő czimertanilag jobb sarkán egy egyenszárú haránt, vagy sz. András kereszt (Andreas- oder Schrägkreuz) jelöli. A legenda következő:

hic · iac · ladislaus | filius · sthni · bubek · de · pelseuci . mgr . taverni | coru . regaliu . cu . sui . . | . . . . . obiit · i · anno · dni · m · cccc · pmo.

(Olvasása: Hic iacet Ladislaus filius Stephani Bubek de Pelseuci magister tavernicorum regalium cum suis . . . . . obiit in anno domini MCCCC. primo.)

A kő töredezett, alsó részén széltében ketté törött, párkányzata is legtöbb helyt rongált, a miért legendája is nehezen, sőt alig olvasható.[1]

A minuskulák szép és szabályos vésetének, — mely lehetségessé tette alig látszó szavak kibetűzését — nem felel meg a képes mezőt betöltő teljes czímer, mely a pelsőczi Bebek család czímerét ábrázolja s leírása következő: lebegő-, szára szélein vastagodó patriarcha kereszt (Lothringer Kreuz), tetejére illesztett tollforgóval; sisakdísz: koronás női fej fogai közt két oldalt egy-egy farkával fel- s befelé görbülő halat tart.

A háromszög pajzs jobbra dől s eléggé szabályos; helyes a pajzsalak is, bár a tollforgó charakteristikáját rajta ki nem vehetjük, kielégítő a sisakdísz is, hol különösen a halak kifogástalanok, de az alapból erősen kidomborodó csősisak, két oldalt a takarók s az egész czímer elhelyezése a képes mezőn, annyira merevek, kezdetlegesek, hogy az egész

szokatlan veres márványon, melynek feldolgozása rendesen avatottabb s ügyesebb kéz műve.

A sírkő alatt nyugvó Bebek László, István országbíró második fia, György testvére, szintén tárnokmester s abauji főispán volt.

* * *

A Pelsőczi Bebek nemzetség hazai történelmünkben annyira kimagaslik, s e családra

[1] A «regalium» szóra homályosan kivehető «cum suis» után következő szó, mely teljesen olvashatatlan a «heredibus» összevonása lehet, s ez esetben sírkövünk családi sírkővé válik.

vonatkozó heraldikai s sphragistikai maradványok oly tekintélyes számban maradtak reánk, hogy e kettős okból szükségesnek látom a különböző czímerváltozatok összevetése által e család czímerkérdését lehetőleg tisztázni. Ez okból vizsgáljuk meg ezen heraldikai maradványokat, még pedig korrendben.

Legrégibb ezek között István országbíró-, a sírkövünk alatt nyugvó testvérpár atyjának sisakpecsétje[1] 1361-ből. A véseten alig kivehető — kétoldalt lebegő sisakdíszekkel ellátott — sisakból vállig érő hajú, fedetlen fejű női alak tűnik elő, nyaka mellől két oldalt felfelé s feje fölött befelé kanyarult farkú halak nyúlnak ki.

Korra nézve legközelebb áll hozzá a görgői sírkövön álló teljes czímer, melynek pajzsalakja, a patriarcha kereszt *lebegő*, sisakdíszén a halak a koronás szűz szájából indulnak ki.

Harmadik, Bebek Detre nádor sisakpecsétje 1397-ből,[2] mely a görgői sírkő sisakdíszével — a koronás szűz szájából kiinduló halakkal — teljesen egyezik, kísérve kétoldalt két kis czímerpajzstól, melyben hármas halomból növekvő patriarcha kereszt látható. — E pecsét ugyanegy véset a Batthyányi,[3] Wagner[4] s Nagy Iván[5] által közölttel, melyen — valószínűleg nem alapos szemlélet következtében — a koronás szűznek hal karjai vannak, minek következtében abból egy heraldikai szörnyalak származott, mely a Bebekek sisakdíszével össze nem egyeztethető. A koronás női törzs ruhájából fejlődő takarók által fedett csöbörsisak a nő teste folytatásául tekintetett, ezáltal s a halkarok által az, *előtűnőből*, *növekvővé* változott, mi ismét ellenkezik a Bebek czímer eredeti jellegével.[6]

E pecséten a sisakdísz kíséretében látható két kis pajzs különböző eltérő nézetekre adott okot. Némelyek ezen kis pajzsokat a Bebekek családi czímer-pajzsának tekintették, azon alapból indúlva ki, hogy azok pajzsalakja a patriarcha-kereszt, néhol lebegő, másutt a pajzs alapján áll ugyan, de ritkán bár s csakis későbbi forrásoknál — egyes vagy hármas hegyből nő ki. Ily alakban látható a krasznahorkai vár kapuja előtt álló ágyúk egyikén kiöntve 1547. évből.[1] Mások azokat az ország czímerének tartják, melyet Bebek Detre mint nádor méltóságának s hivatalának jelzésére, családi sisakdíszéhez, pecsétjébe felvett. — S ez a helyes. — A régibb magyar heraldikában másutt is találunk hasonló példára. Igy Pasztohy János országbíró 1395. pecsétjén,[2] hol benn a pajzsban kíséri a Ratholdok hárslevelét, két kis pajzs az ország czímerével, balról az osztások, jobbról az apostoli kereszt. Ilyen Kanizsay István zágrábi püspök és Szlavonia helytartójának 1363. évi sisakpecsétje,[3] melyen saját sisakdíszére, a karmokkal ellátott sasszárnyra illeszti királyának sisakdíszét: a csőrében patkót tartó előtűnő struczmadarat. Hogy a Bebek czímer pajzsalakja hasonló az ország czímeréhez, az csupán véletlennek tekintendő.

Negyedik a pelsőczi sírkő czímere, mely gyarló kivitele mellett is, egy fontos momentumra döntő. Rajta ugyanis világosan kivehető, hogy a patriarcha keresztre illesztett tárgy, tollforgó, s helyreigazítja ez által azon téves nézetet, mintha azok pálmaágak volnának, mi Fejérváryt az egész czímert átalakító tévedésre vezette. Hogy a Bebek czímerben csakugyan tollforgók vannak, erre nézve döntő bizonyítékul szolgálnak a Csetneky István (1594) és Csetneky Ferencz (az utolsó) 1604 (?) sírkövei a csetneki templomban. Ezen a czímerpajzs alakja: lebegő kettős kereszt felső könyökére két oldalt illesztett 3—3 *tisztán stilizált* strucztollal. Sajátságos, hogy Wagner, ki művében ugyanezen 1594-ki sírkövet használta czímerforrásúl, nem látta a czímeralak keresztjén *(hol a hármas halomnak híre sincs!)* erőteljesen vésett *struczt oll-forgót*, nem ismerte fel a tisztán s világosan vésett *koronás női alakot* a sisakon. Az

[1] B. Nyáry: Heraldika vezérfonala 63 l. VI tb. 54 sz.

[2] Leleszi levéltár.

[3] Leges. eccles. I. 471.

[4] Decades I-tb. fig. 4.

[5] Magyarorsz. csal. I. 263.

[6] A Csetneky család czímerénél, mely teljesen hasonló a Bebekekéhez, a sisakdísz a XVI. s XVII. században csakugyan növekvővé változott.

[1] A másik ágyún lebegő. — Fejérváry tovább megy. Kézirati művében (Mss. XVI. T. 1.) a Bebek czímer következő: hármas hegyre helyezett koronából pálmafa nő ki, tetejére illesztett patriarcha kereszttel.

[2] Nagy Iván M. cs. IX. 132.

[3] Arch. ért. 144. Uj folyam. VI. 228. B. Nyáry Heraldika 62.

általa adott férfi alak felemelt karjával, két — felfelé görbülő helyett — egyenes halat tart s nem közvetlen füle mellett (mint a sírkövön), hanem távol magától. E hiba átjött Nagy Iván művébe s a Siebmacherbe is, hol a sisakdísz férfi alakja már teljesen pánczélba öltözött, bár a szövegben, mindkét műben említés tétetik a Bebek és Csetneki czímerek azonosságáról.

Utolsó forrásul Bebek Imrének egy 1446. évi[1] köriratos pecsétjét említjük, hol a végein szélesedő szárú patriarcha kereszt a pajzs aljából emelkedik ki.

Hátra van még a Bebek czímer sisakdíszéről szólani.

E sisakdísz fő alakjai minden valószínűség mellett: a halak. Míg a nő helyzete a halakkal szemben folyton változik; hol annak nyakából indulnak ki (1361-ki pecsét), hol fogai között, hol kezeiben, fülei mellett tartja azokat; addig a halak helyzete mindig ugyanaz marad. E koronás női alakot tehát csak mellékalakul, támpontúl kell tekintenünk, a fő alakok, a halak, kényelmes és heraldikailag korrekt elhelyezése végett. De miként is lehetett volna e halakat a sisakon támpont nélkül, heraldikailag helyesen s tetszetősen elhelyeznünk? E nélkül úgy néztek volna ki, mint bivalyszarvak, s idők folytán elvesztve eredeti alakjukat, valóban bivalyszarvakká is átalakultak volna. Vagy helyzetük oly ízléstelen leendett, mint a két — gyertya egyenességgel felfelé álló — lazacz a Salm herczegek czímerének sisakdíszén. — Halaknak ily támpontokúl szolgáló — különösen női alakok segítségével való elhelyezésére gyakori példát találunk a heraldikában. Ilyenek többek között a Pfirt grófság czímere, hol a sisakdísz halai, tátott szájuknál fogva húzattak a koronás női alak emelt karjára; ilyen a Heldreich család sisakdísze, két változatban; egyikén a leeresztett hajú nő kitárja karjait s markában emeli a két halat; másikán az előtűnő női alak mellét fedik vízirányos helyzetben, ellenkező irányban, egymás felett.

Ilyen hazai heraldikánkban Palásty János beregmegyei alispán sisakpecsétje 1368-ból,[2] hol a sisakdísz: *egy* hal lévén, annak heraldikailag tetszetős ábrázolása még nehezebb volt. Czölöpösen fel nem állíthatta, mert ez ízléstelenebb lett volna a zopf-heraldika magánosan lengő strucztollánál, sem meggörbítve le nem fektethette, mert ekkor szarvaival felfelé álló holdsarlóhoz lett volna hasonló; hogy tehát a sisakdíszt tetszetőbbé tegye, egy más koronázott női (?) alakot vett kisegítőül s az a hal torkába helyezve, mintegy védelemül, annak felfelé görbülő farkába kapaszkodik.

Ennyit itt annak bebizonyítására, hogy a Bebek czímer sisakdíszének főalakjai: a halak, s hogy ezek támpontjául gyakran használtak fel emberi, még pedig női s nem ritkán koronás női alakokat.

Ez állítások kapcsán meg kell czáfolnunk a költő szép szavait:

> «Jól juhászkodott ám ősapja ezeknek
> Hol Sajó vizével összefoly a Csetnek:
> Tündér adományból raka hét szép várat;
> *Czímere a tündér, csoda asszonyállat*».[1]

Az itt elősorolt források s adatok egybevetése alapján a pelsőczi Bebek és Csetneky családok teljesen egyező czímere következőleg blasonnálható: lebegő (néhol a pajzs alapjából emelkedő), szára végein szélesedő patriarcha kereszt, tetejére illesztett strucztoll-forgóval (néha a nélkül); sisakdísz: előtűnő koronás szűz, fogaival két oldalt fejjel egymáshoz fordult, felfelé s farkával befelé kanyarodó halat (pisztrángot) tart.

Végül egy kérdés maradt még érintetlenül czímerünket illetőleg: annak színei. Erre nézve

útba igazít bennünket a kassai dom XV. századból származó szentségháza ajtócskáján levő festett czímer, melynek *kék* pajzsában a Bebek

[1] Orsz. levéltár.
[2] Turul II. 129.

[1] Arany: Toldi Szerelme: VII. ének.

czímer sisakdísze van befoglalva: liliomos arany koronából növekvő koronás szűz, veres ruhában, ezüst szárnyakkal. Ha ezen színezés hiteles, és ebben nincs okunk kételkedni, mert azon korban a XV. század vége felé a Bebek család még fénykorát élte — akkor ezen színezett czímerpajzs alapján — a kereszt színének kivételével (arany?) a teljes Bebek czímer hajdani fényében helyreállítható.

CSOMA JÓZSEF.

CAPTAIN JOHN SMITH.

EGY ADAT A MAGYAR HERALDIKÁHOZ.

(Egy képpel.)

Simonyi Ernő említi *Londoni Okmánytárában*, hogy midőn a British Múzeumban kutatott, ráakadt a Harley-féle kéziratgyűjteményben Báthory Zsigmond egy adománylevelére, melyben ez egy Smith János nevű angolnak megengedi, hogy czímerébe három török fejet fölvehessen annak emlékére, hogy három törököt levágott. Miután minden habozás nélkül lehet állítani azt, hogy Smith János mindenkor és mindenhol a leggyakoribb név volt, hol angol nép valaha megtelepedett, nem veszem rossz néven Simonyitól, hogy tovább nem kutatta e fölötte érdekes tárgyat. Magam is irtóztam a sisyphusi munkától, hogy a hősnek egyéniségét fölkutassam; de a szerencsés véletlen, Mr. Coote, a British Museum hivatalnoka s barátom személyében, azonnal rámutatott az egyénre; s most már világos előttünk, kivel van dolgunk. Hősünk valamennyi híres Smith Jánosnak leghíresebbje, s ámbár csak kapitányi rangot adnak neki közönségesen az írók, ő sokkal fontosabb személyiség.

A kapitány úr utazó volt, író, s Virginia kormányzója és Új-Anglia (az Amerikai Egyesült Államok hat keleti államának, azaz a Yankeek országának) tengernagyja s 1579-ben született és 1631-ben halt meg. Számos földirati és történelmi munkát írt; összes műveit legutoljára Prof. Arber Birminghamban adta ki egy vaskos kötetben, melynek lapszáma közel ezerre rúg. Műveinek legtöbbje Európa több nyelvére lett lefordítva és számos kiadást ért.

Bennünket, magyarokat, leginkább egy munkája érdekel, melynek czíme nyelvünkre lefordítva:

«Smith János kapitány Utazásainak, Kalandjainak, és Megfigyeléseinek Igaz Leirása Európában, Ázsiában, Afrikában, Amerikában 1593-tól 1629-ig.»

A czím még továbbra nyúl, de mutatóúl elég lesz ennyi is.

Uraim, le a kalappal! Vitéz Háry János huszár ismerősünk maga sem diktálhatott volna ennél czifrábbat. Angol druszája mellett a magyar gascon teljesen eltörpül. Széles Magyarországon, Erdélyben, Oláhországban, Konstantinápolyban és a tatárok közt művelt dolgait csak Tatár Péter írhatja le kellő ékességgel s csak Bagó Márton bötüi érdemesek arra, hogy tetteit a magyar utókor részére megörökítsék.

Nem is merészeltem volna e tárgygyal a Magyar Heraldikai Társaság elé járulni, ha az ügynek komolyabb oldala nem volna. Smith említett könyvének fénypontját ugyanis az állítólag Báthory Zsigmond fejedelem által adományozott három-török-fejes czímer képezi, és közli az erdélyi fejedelem adománylevelének «hiteles» másolatát is *az angol Heralds College hivatalos hitelesítésével.* Azt hiszem, ennél vakmerőbbet még Smith János sem követett el! Az adománylevél másolata csakugyan ott van a Londoni College of Arms-ban; Arber megvizsgálta 1884-ben és megnézheti bárki is, ki a kivánt öt shillinget (három forintot) lefizeti. A czímert még ma is viselik Smith örökösei.

Itt közlöm az adománylevél másolatát:

Sigismundus Báthori, dei gratia dux Transilvaniæ, Wallachiæ et Vandalorum; comes Anchard, Salford, Growenda. Cunctis his literis significamus, qui eas lecturi aut audituri sunt, concessam licentiam aut facultatem Johanni Smith, natione Anglo generoso, 250 militum capitaneo sub illustrissimi et gravissimi Henrici Volda, comitis de Meldri, Salmariæ et Peldoiæ

primario, et 1000 equitibus et 1500 peditibus bello Ungarico conductione in provincias suprascriptas sub authoritate nostra: cui servitute omni laude, perpetuaque memoria dignum præbuit sese erga nos, ut virum strenuum pugnantem pro aris et focis decet. Quare è favore nostro militario ipsum ordine condonavimus, et in sigillium illius tria turcia capita designare et deprimere concessimus, quæ ipse gladio suo ad Urbem Regalem in singulari proelio vicit, mactavit, atque decollavit in Transilvaniæ provincia.

Sed fortuna cum variabilis ancepsque sit, idem forte (? sorte) fortuito in Wallachia provincia anno domini 1602. die mensis Novembris 18[1] cum multis aliis etiam nobilibus et aliis quibusdam militibus captus est a domino Bascha electo ex Cambia regionis Tartariæ, cuius severitate adductus salutem quantam potuit quesivit, tantumque effecit, deo omnipotente adiuvante, ut deliberavit se, et ad suos commilitones revertit; ex quibus ipsum liberavimus, et hæc nobis testimonia habuit, ut maiori licentia frueretur qua dignus esset, iam tendet in patriam suam dulcissimam.

Rogamus ergo omnes nostros charissimos, confinitimos, duces, principes, comites, barones, gubernatores urbium et navium in eadem regione et coeterarum provinciarum, in quibus ille residere conatus fuerit, ut idem permittatur capitaneus libere sine obstaculo omni versari. Hæc facientes pergratum nobis feceritis.

Signatum Lesprizia in Misnia die mensis Decembris 9, anno domini 1603.

Cum privilegio propriæ Majestatis.

Sigismundus Bathori.

Universis et singulis, cuiuscunque loci, status, gradus, ordinis, ac conditionis ad, quos hoc præsens scriptum pervenerit, Guilielmus Segar eques auratus, alias dictus Garterus, principalis rex armorum Anglicorum, salutem.

Sciatis, quod ego prædictus Garterus, notum, testatumque facio, quod patentem suprascriptum cum manu propria prædicti ducis Transilvaniæ subsignatum, et sigillo suo affixum, vidi: et copiam veram eiusdem (in perpetuam rei memoriam) transcripsi, et recordavi in archivis, et registris officii armorum.

Datum Londini 19. die Augusti, anno domini 1625, annoque regni domini nostri CAROLI Dei gratia Magnæ Britanniæ, Franciæ, et Hiberniæ regis, fidei defensoris, etc. primo.

Guilielmus Segar, Garterus.

[1] Más példányok szerint aug. 8.

És miután adtuk az egész szöveget, utána írhatjuk egyszer s mindenkorra »Sic!« A pecsét méltó társa a szövegnek; sphragistikánk eddig nem ismeri.

Az egész leirás a könyvben úgy látszik hivatva van ez adománylevél bovebb magyarázatára s az általa nyujtott történelmi ? anyag bovebb kifejtésére s azért röviden ismertetem tartalmát.

Mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy Smith viselt dolgait először Purchas Sámuel, pap, adta ki 1625-ben *Pilgrimes* című gyüjteményének 2-dik kötetében, melyben számos útleirást közöl különféle írók után. Állítása szerint az angol Háry magyarhoni és erdélyi kalandjait egy olasz munkából merítette, melyet állítólag Báthory Zsigmondnak egy Francisco Ferneza nevü secretáriusa írt volna ily czímen: *The Warres of Transiluania, Wallachia and Moldavia.* E könyvet a bibliographusok nem ismerik, a kéziratnak pedig egyetlen példánya sem maradt reánk. Szamosközy sem említi ez olasz embert Báthory Zsigmond udvaránál; de hát ne legyünk túlszigorúak s tegyük fol, hogy Ferneza csak Csehországban állott, ha t. i. nem költött alak ez az iró, Báthory szolgálatába. A kapitány urat védelmező modern írók azt állítják, hogy miután egy idegen ember örökítette meg hőstetteit, nem lehet az elbeszélés hitelességében vagy részrehajlóságában kételkednünk. De miután nyomban a magyar dolgok után Purchas közli leirását annak, hogy mi történt Smithtel a tatár rabságban s ezt csakis maga Smith közölhette a kiadóval, mert más czivilizált ember nem volt szem vagy fültanuja az eseményeknek, Smithnek kétségtelenül volt része a kéziratnak sajtó alá való rendezésében s ha nem is irta maga az olasz kéziratot, úgy gyanakodunk, hogy befolyást gyakorolt szerzőjére. Végre 1630-ban Smith maga adta ki életményeit a már közlött czím alatt.

Lássuk tehát hős tetteit. Mindezek igen részletesen vannak leírva, de csak röviden kivánjuk érinteni. Velenczéből Raguzán át elér Capo d' Istriába s innen Lubbianon (Laibachon) át Gráczba, hol egy földije bemutatja Lord »Ebersbaught«-nak s más főuraknak s a lord bemutatja a 21 éves fiatal embert a pátensben említett »Earl of Meldritch«-nek, ki elviszi őt magával Bécsbe. Smith épügy mint Petőfi »János Vitéze«

nem utazik mindig a legrövidebb úton; de sem ezen, sem a tulajdonnevek helyesírásán nem kell fölakadnunk.

Legközelebb vitézünket «Olumpagh» (vagy mint Purchas írja «Olimpach») ostrománál találjuk. Ez alatt némely «commentátor» szerint Ober-Limbach azaz Felső-Lendvát kell értenünk. A kanizsai törökök, még pedig *hüszezren* (!) ostromolják a császári őrséget s a keresztények nagy veszedelemben vannak; de az angol Háry János eszével és jó tanácsával segítségül jön. A vasvári térségen (plaine of Hysnaburg) tüzi játékot rendez s lóvá teszi a törököket, kik ellenségnek vélik a puffogó fatuskókat, s eltakarodnak Felső-Lendva alól, stb. stb. Ez az ostrom Kanizsa eleste után történik, tehát 1600—1601 körül. Pontosabb dátum derogál a mi krónikásunknak.

Ezután Komáromba megy Smith és bemutatja Sultz, a császári tüzérség parancsnoka előtt egy új találmányát, «tüzes sárkányait», a mint nevezi, melyek nem sokkal ezután fontos szerepet játszandnak Székesfehérvár ostrománál. Az utasítás a «sárkányok» elkészítési módjáról le van írva tüzetesen.

Még Olumpaghnál az «Earl of Meldritch» kinevezte őt lovas-kapitánynak és Székesfehérvárnál együtt aratják a babérokat. Russworm éjjeli támadása és Smith «tüzes sárkányai» eldöntik a vár sorsát s az «Earl of Meldritch» saját kezével fogja el a török várparancsnokot. A sárréti csatánál pedig Smith alatt megölik a lovát s ő maga is megsebesül, de sebéről megfeledkezik s csak azt említi, hogy a ló elvesztése nem volt nagy baj, mert hát a hol ott volt az ő óbesterje (no meg a szerény kapitány), ott volt elég gazdátlan ló és csak válogatni kellett a javából. Az óbester sajátkezüleg levágja «Bugolát» egy szandzsák béget.

Áttérünk már most az erdélyi dolgokra. Mercœur herczeg az angol Háry óbesterét 6000 emberrel Básta hadának támogatására küldi, hogy együtt működjenek Báthory Zsigmond ellen. De Meldritch erdélyi fiú volt, s hallván, hogy Mercœur herczeg és Mihály vajda meghaltak, és jól ismervén nemcsak Básta jellemét, de Zsigmondét is, rábeszéli 6000 emberét, hogy ne hadakozzanak az erdélyi fejedelem ellen, hanem inkább sanyargassák a hitetlen törököt. A jó zsákmány stb. hallatára a hadfiak készeknek nyilatkoznak vezérüket bárhova is követni, s elnyervén Zsigmond engedélyét a portyázásra, legelőször is megszállják a török által bitorolt «Regall» nevű várat.

Olvasóim talán nem tudják, hogy e vár hol fekszik. Hát leiratjuk Smithtel. A könyvhez csatolt képmelléklet s a pátens szerint Erdélyben van, a szöveg szerint pedig «Zarkam» földjén kősziklák közt, hol kevés török, kevés tatár, de legtöbbnyire bandíták, renegátok s ilyesféle csőcselék tanyáz. A város egy hegyektől körülvett térségen van építve, igen erős várfallal bekerítve, nehezen hozzáférhető helyzetben stb. stb. egyáltalában a természet és az emberi tudomány elkövetett mindent arra, hogy a várat bevehetetlenné tegyék, s azért «e harczok folyamában» mint krónikásunk megjegyzi, a hadvezérek nem is kisérlették meg a hely megvívását. De eljött Székely Mózes (1602 tavaszán) 26 ágyúval és 9000 gyaloggal és lovassal, ez utóbbiak közt lévén a hires Meldritch óbester és vitéz kapitánya, Smith János. Hatezer útász azonnal hozzálátott az ostrom-árkok ásásához stb. stb., de oly lassan folyt az ostrom, hogy a törökök csak nevették s miután végre megúnták a dolgot, a «Lord Turbasha» fölszólította a keresztényeket, hogy «a hölgyek mulattatására» rendezzenek tornajátékot, s ha van kapitány az ostromló hadseregben, ki vele megverekedni bátorkodnék, ám szálljon ki a síkra s mutassa meg, ki a legény a gáton. Nem fogom olvasóimat a harcz részleteivel untatni. Elég ha említem, hogy a sors a mi hősünkre esett s a «Turbasa», utána pedig a «Grualgo» s végre «Bonny Mulgro» elég vakmerőek valának vele megmérkőzni, s mindhárom török levágott feje most vitéz Smith János czímerén ragyog. Székely Mózes végre bevette a híres várat, kifosztott még három helyet, névszerint: Verætiot, Solmost (Székely Mózes saját vára!) és Kupronkát, és 2000 rabbal, többnyire nők- és gyermekekkel, megérkezett Toroczkóhoz (Esenberghez), «nem messze a fejedelem kastélyától» s itt táborba szállt.

Zsigmond erre eljött a táborba s szemlét tartott a csapatok fölött s midőn jelentést tettek neki Smith kapitány viselt dolgairól Olumpaghnál, Székesfehérvárnál és Regallnál, azonnal megadta neki az engedélyt, hogy czímerébe há-

John Smith hős tettei.

rom török fejet vehessen föl s azonkívül megajándékozta aranyba foglalt arczképével és 300 arany évi nyugdíjjal.

Ezután elbeszéli a tövisi harczot, Báthori leköszönését és eltávozását Csehországba és az oláhországi hadjáratot. A vöröstoronyi csatánál a tatárok őt elfogják s elviszik rabságba Nalbritsba a «Tymor»-hoz Cambiába; de ezt agyonüti és megszökik s visszajön Nagy-Szebenbe. Innen pedig Felső-Magyarországon át eljut Prágába s végre Báthory Zsigmondhoz, ki kiállítja számára a czímer-javító levelet 1603. decz. 9-én s azonkívül 1500 darab aranyat ad neki.

Csak az a kár, hogy nem írja le Smith, hogy mint falja föl a hízott borjút Mária Krisztierna kétfejű sas-madara, hogy az apró princzek (!?) mint vesznek össze a fényes paszomántján, s mint küldi el a lakájt Meldritch óbester egyetmásért, mert hát az óbester megmenekült a vöröstoronyi csatából és ekkor éppen Báthori Zsigmondnál tartózkodott.

A magyar történetirót elég arra figyelmeztetnem, hogy krónikásunk szerint Székely Mózes állítólagos hadjárata a törökök ellen a Mercœur herczeg halála (tehát 1602. febr. 19.) és a tövisi ütközet (ugyanazon év július 2.) közötti időszakra esik s nem kell több kommentár. De nem úgy áll a dolog némely amerikai és angol íróval! Van köztük olyan is, ki a kisértés pillanatjában kételkedni merészel bibliájában, de Smith János kapitány elbeszélésében soha!

A könyvvel együtt egy képes melléklet is jelent meg. *(L. a megelőző lapon.)* Az első kép Smithnek egy francziaországi kalandját ábrázolja, a második, a mint jelekkel hírt ad Ebersboughtnak a kereszténysereg tervezett támadásáról Olumpaghnál. A harmadik Regall ostromát ábrázolja. A három kép a középen a három szerencsétlen török sorsát; végre a középső kép a legalsó sorban azt mutatja, a mint a három török fejet Székely Mózes elé viszik s a mint Báthori Zsigmond átadja a három török fővel díszített czímeres zászlót.

KROPF LAJOS.*

* Az érdekes hamisítás ismertetője, Angolországban élő hazánkfia, ki ottani könyv- és levéltárakból már számos becses közleménynyel gazdagította irodalmunkat.
Szerk.

ADATOK A CZÍMERTANI EGYSZARVÚ TÖRTÉNETÉHEZ.

(Kilencz képpel.)

A nemzetközi czímertan egy igen érdekes alakját képezi kétség nélkül az egyszarvú.

Már általános művelődéstörténeti szempontból költi fel figyelmünket, úgy rendkívüli, több évezredre terjedő régiségénél, mint azon különféle csodás hagyományok és mesés hiedelmeknél fogva, melyek a legrégibb időktől kezdve egész az újabb korig a legkülönbözőbb népek és nemzeteknél hozzá fűződtek; de különösen leköti a czímertan barátjának figyelmét, mint ennek is egyik legrégibb és legeredetibb alakja, nevezetesen azon különféle változásoknál fogva is, melyeken külső alakzata koronként a czímertanban való legelső megjelenése idejétől kezdve egész, úgyszólván napjainkig keresztül ment.

Nem lehet czélom e helyütt egy csak féligmeddig is részletekbe menő tanulmányt bemutatni, bár kétségtelenül számos felette érdekes adatokat lehetne összegyűjteni, melyek az egyszarvút különböző szempontokból tárgyalnák; és pedig először mint a rege és hagyomány alakját, a mint az a különböző népek képzeleti világában hosszú időszakokon keresztül élt, sőt részben még ma is él; továbbá a mint az a képző művészetek által s kivált az ókori építészetben felhasználtatott; végül mint a symbolika, de egészen különösen mint a heraldikának egy igen kitünő szerepvivőjét.

Ez hosszúra nyúlna. Azért jelenleg csak egynehány rendszer nélküli elvételt gondolatot leszek bátor az egyszarvúra vonatkozólag a tisztelt olvasó közönség elé terjeszteni.[1]

[1] Főforrások gyanánt használtattak (okiratokon, pecséteken, érmeken, sírköveken talált egyes czímereken kívül) kiváltképen a következő czímergyűjtemények: A XIII. századra és a XIV. század elejére nézve a

Kezdjük azon kérdéssel, mi is hát voltakép az egyszarvú? s lássuk továbbá, mi lehetett az eredetileg s mivé fejlődött az az idők folyamában?

A felelet, a mit első kérdésünkre az esetek legnagyobb részében és nemcsak a művelt laikus, de még heraldikusoktól is nyerünk, lényegileg a következőkben foglalható össze: «Az egyszarvú (unicornis, monoceros) rege- vagy képzeletbeli lóalakkal biró állat, mely homlokán egy egyenes szarvat visel.»

Kétségtelen, ha akár hazánk, akár a nyugateurópai országok újabbkori heraldikáját a XVII. század végétől a XVIII. századon keresztül jóformán napjainkig vizsgálat alá veszszük: akkor csakugyan azt látjuk, hogy ez idő szerint az egyszarvú valóban oly állat, melyet a lótól csakis egyenes szarva és néhol oroszlán farka különböztetnek meg. Csak hogy ép oly kétségtelen, hogy nem mindig volt az.

Tudja minden czímer-ismerő, hogy ép a XVII. század végével általános hanyatlás állt be a czímertan terén. A heraldikai jó ízlés és érzék mindjobban kiveszett; a remek czímerművészet szabályai és hagyományai teljesen feledésbe merültek; a stilistika mindjobban naturalizmussá fajúlt; a symbolika gyermekes okoskodásokká sülyedt: s bekövetkezett a heraldikai monstrumok korszaka.

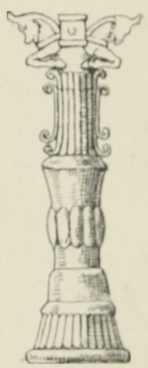
Ezen általános hanyatlás jelei meglátszanak ezen időben nagyrészt az egyszarvún is, a mennyiben eddigi alakja tetemesen megváltozik és az a helyes heraldikai hagyományokkal ellenkező modorban ábrázolva kezd feltünni.

Így történhetett csak, hogy az egyszarvú, — feledésbe menvén annak régi, eredeti alakja, — most már tényleg szarvat viselő lóvá változott át, holott a régi és legrégibb czímertanban, de az emennél is régibb műemlékeken, melyek alkalmasint a legrégibb czímertani egyszarvú mintaképeiül szolgáltak, az egyszarvú, jóllehet alakja nagyban és egészben a lóéhoz hasonlít, de szarvától eltekintve is, több más fontos attributumok által attól tetemesen különbözik, úgy, hogy ekkor aligha mondható még szarvat viselő lónak.

Ezen állításom pozitiv adatokkal való beigazolása legyen feladata következő soraimnak.

Bár a jelen kis dolgozat csupán czímertani szempontból kivánja az egyszarvút tárgyalni, mégis szükségesnek látszik, az organikus történeti összeköttetés kedvéért egyet-mást az egyszarvúnak legrégibb történetéből a tisztelt olvasó közönség szíves figyelmébe visszaidézni.

Az egyszarvú legrégibb plastikai kivitelü alakját ott szemlélhetjük az ó-perzsa műépitészet legrégibb emlékein: az egykori Persepolis és Susa helyén épült óriási királyi paloták nagyszerü romjaiban.

Itt az egyszarvúak mint oszlopfők szerepelnek, még pedig párosával, mindig két-két fél egyszarvú, teste közepével összeérve, fejével a világ két ellentétes tája felé tekintve, díszítik az oszlopok tetejét egyúttal az azokra nehezedő háztetőt tartva. Mellesleg megjegyezzük, hogy az egyszarvúakkal a leírt minőségben hozzájuk alakban nagyon is hasonló fél bika-alakok váltakoznak, mely utóbbiaknak szarva a reájok súlyosodó felső épitmény befolyása alatt, a helyett, hogy felfelé irányulna, erősen előre nyúl.[1]

Hogy az egyszarvúnak említett szerepében mily jelentősége lehetett, azt ma természetesen bajos és (erre vonatkozó pozitiv és megbizható források hiányában) teljes biztonsággal lehetetlen is megmondani; de aligha tévedünk, ha felteszszük, hogy ezen egyszarvúak, hasonlóképen mint a szomszéd assyro-babyloniai épitészetben oly nagy szerepet vivő emberarczú szárnyas óriás bikák symbolikus jelentőséggel, vallási, regebeli vagy épen politikai vonatkozással bírtak.

[1] Ily óriási méretü (állitólag 30,000 kilogrammnyi súlyú) kő-félegyszarvúak, melyek egykor Artaxerxes Mnemon király susai palotájában 21 méternyi magasságban a trónterem mennyezetét tartó oszlopok fejét képezték, legújabb időben a Dieulafoye házaspár által eszközölt ásatások következtében több más nagyérdekü régiségekkel együtt napfényre jutottak, nagy nehézséggel Párisba szállíttattak, hol jelenleg a Louvreban láthatók.

«Manessische Liederhandschrift». A XIV. századra nézve a «Züricher Wappenrolle». A XV. századra nézve a «Grünenbergi» czímerkönyv. A XV. századtól innen a hazai kútforrások.

Mint más ilyen eredetileg symbolikus jelentőséggel biró alakokkal, úgy valószínűleg az egyszarvúval is megtörtént az, hogy idők multán eredeti, tán csak beavatottak előtt ismeretes symbolikus jelentősége feledésbe került és későbbi ivadékok nem ismervén annak magyarázatát, néki a természetben is lételt kezdtek tulajdonítani.

Ennek következtében említés tétetik az egyszarvúról, már mint élőnek hitt állatról az emberiség legrégibb irodalmi termékeiben, nevezetesen a szentirásban, valamint a legrégibb keleti költészetben és lassanként sok csodás mende-monda és hagyomány kezdi körülvenni ezen most már létezőnek tekintett csodaállatot, úgy hogy Aristoteles, Plinius és Aelianus nem csak hogy nem kételkednek annak létezésében, de sok különös és csodálatos dolgot is tudnak róla közölni, a minek úgy látszik maguk is hitelt adnak, jóllehet bevallják, hogy maguk sohasem látták a csodaállatot természetben.

Visszatérve most már az oszlopfő gyanánt szereplő egyszarvúra s azt közelebbről szemügyre véve, mindenek előtt az tünik fel, hogy bár alakja nagyban és egészben lóalak, azonban hasított csülke van és rövid szarva nem egyenes, hanem görbe vonalban konyúl felfelé, sörénye, hol egyáltalában látható, rövid felfelé álló szőrszálakból áll s hasonlít a classicus görög plastica korából származó lovak sörényéhez.

Mindezen mozzanatokat jó emlékezetben tartani.

Áttérve most már tüzetesen az egyszarvúra, mint címertani alakra, minden, kivált a nyugati címertannal foglalkozó heraldikus tudja, hogy az egyszarvú az európai heraldika egyik legrégibb, habár nem igen sűrűn, hanem inkább előkelő ritkasággal előforduló alakja.

Minthogy az egyszarvú már a legrégibb, úgymint XII. és XIII. századbeli címerekben címerállat gyanánt szerepel, fel kell tennünk, vagy azt, hogy az a keletről jövő és Európát benépesítő néptörzsek, melyek részben a régi perzsákkal fajrokonságban is voltak, vagy más, művelődéstörténeti tekintetben hozzájuk közel álltak, emlékezetében egész ezen ideig fennmaradt s így később címerekbe is felvétetett; vagy pedig, a mi sokkal valószínűbb, hogy a keresztes hadjáratok vitézei a keleten megismerkedvén az egyszarvúnak csodás alakjával, azt jelvényül paizsukra, sisakjukra alkalmazták, ez utóbbi fegyvereiket hazájukba visszahozták és utódjaikra átszármaztatták, kik kegyelettel viselkedvén őseik emléke iránt, az ilykép reájuk jutott címereket is drága örökség gyanánt őrizték és ismét a saját utódjaikra hagyták: s így fiúról fiúra szállván került az egyszarvú az európai heraldikába.

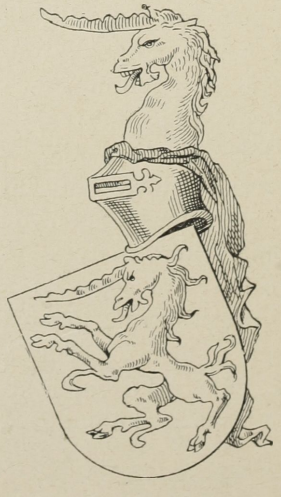
Hogyha most már az egyszarvúnak a legrégibb címerekben reánk maradt alakját egybevetjük az ó-perzsa egyszarvúéval, úgy meglepő a hasonlatosság s ez oknál fogva voltam bátor az utóbbiról fennebb megemlékezni, mert nézetem szerint azon ó-perzsa és a legrégibb nyugati heraldikai egyszarvú között szerves összeköttetés létezik.

A legrégibb és pedig a XII—XIV. századból származó heraldikai egyszarvún is szembe-

Egyszarvú mint sisakdísz (XIII. század).

ötlő *rövid*, *görbe*, *vastag* és *bütykös* szarva, mely elébb erősen *lefelé*, később, nevezetesen a

Egyszarvú (XIV. század vége).

Egyszarvú (XV. század eleje).

XV. században, jóval gyengébben, hol felfelé, hol pedig kétszeres görbülettel le- és ismét fel-

felé konyúl, már itt mutatkozván a hajlam a görbe szarvnak kiegyenesedése iránt. Ez utóbbi egyuttal jóval vékonyabbá lesz, mint az előző időszakban, ellenben hosszúsága, néha a kellő mértéken túl is megnövekszik; ezen most már hosszú és vékonyabb szarv vagy megtartja elébbi bütykös voltát, vagy rovátkos, néha csaknem fürészre emlékeztető alakot vesz fel.

A XV. század vége felé nagy ritkán már *csavart* alaku szarvval is találkozunk, de ez e mellett mindig többé-kevésbbé *görbe* is, úgy,

Egyszarvú mint sisakdísz (XV. század vége).

hogy mindent összevéve azt mondhatjuk, miképp a XV. században az egyszarvúnak szarva soha sem teljesen *egyenes*, sem pedig *sima* felületű.

A legrégibb, úgymint XII—XIV. századbeli címeres egyszarvún szembeötlő még rövid és

Egyszarvú (XIV. század).

czikázó (czikczakos) vonalban rajzolt sörénye is, mely a XV. században már gyönyörűen stilizált, hullámos, lengő sörénynyé fejlődik; továbbá hol lába látható (mert gyakran kivált sisakdíszül csak feje szerepel) az kivétel nélkül hasított csülkű. Ezekhez néha még más tulajdonok is járulnak, úgymint kecskeszakáll, bozótos (rendszerint stilizált) lábcsukló és a legrégibb képeken rövid, vadkecske- vagy zerge-féle fark, mely mind jobban stilizálódván a XV. század második felében már felette hosszú, igen complikált, de néha remek stilizatiót mutató merően ornamentalisan kezelt farkká fejlődik.

Ezen attributumokkal felruházva szerepel az egyszarvú a XII—XIV. századbeli heraldikában, de még a XVI. és XVII. században is megtartja azokat kevés változással, az utóbb nevezett századnak csakis végső évtizedeiben állván be a hanyatlás korszaka, melyben az egyszarvúnak sokszázados alakja is lényegesen megváltozik.

A változások, melyeken az egyszarvú a jelzett időben keresztül megy, lényegileg a következők:

A legrégibb időben rövid, vastag és bütykös, erősen görbülő, későbben vékonyabb, de felette hosszú, rovátkos vagy fürészszerű szarv, mely már a XV. században lassan-lassan kiegyenesedni kezd, a XVI. században már teljesen *egyenes* és előbb *csavart*, később a XVII. század folyamában egészen *sima*, feltünően *rövid* és *vékony* szarvvá változik át.

Kapcsolatosan ezzel megemlítem, hogy előkelő családainknak leginkább a XVI. és XVII. századból fenmaradt leltáraiban néha előfordul «egy valódi unicornisnak a szarva», a mi legtöbb esetben a narval (monodon, monoceros) egyenes csavart «szarva» helyesebben agyara volt. Ez talán oka, miért kezdték ez időben a czímertani egyszarvút is ilyen egyenes csavart szarvval ábrázolni, a régi görbe bütykös szarv helyett, az említett agyart tartván az akkor még létezőnek hitt egyszarvú szarvának.

Visszatérve az egyszarvún végbement változásokra, a legrégibb egyszarvú vadkecske- vagy zerge farka, majd erősen stilizált és merően ornamentalis farka, mely a XVI. században már oroszlánfark által pótoltatik, a XVII. század végétől természetes, stilizálatlan lófarknak enged helyet.

Ugyanakkor a hasított csülök lókörömmé lesz, a néha előforduló kecskeszakáll és a lábcsukló bozótja csakhamar végleg elesik.

Ezzel szemben a sörény mind hosszabbá és lengőbbé válik, de többé nem a XV. század remek stilistikájához fogható, hanem ízléstelen kivitelben előállítva; s a XVII. század legvégén, de kiváltkép a XVIII. század szörnyheraldiká-

jában az állatnak nemcsak egész gerinczét, de még mellét és hasát is beborítja.

Így alakul át, kivetkőzve eredeti alakjából az egyszarvú s lesz azzá, minek ma általánosan tartatik és legtöbbnyire szemlélhető is: *egyszarvú lóvá*; mert az előbbiekből, úgy hiszem, eléggé világosan kitűnik, hogy nem az volt, sem az ó-korban, sem a középkorban, sőt még a XVI. század és a XVII. század első kétharmadában sem, megjegyezvén, hogy a középkor czímerképei meglehetősen híven megőrizték annak eredeti, az ó-korból származó alakját.

Ezzel befejeztem volna mai feladatom első pontját, mely abban állt, kimutatni azt, hogy az egyszarvú eredetileg nem volt szarvat viselő ló.

Valaki kérdezhetné: de mi volt hát azután? Mi akart volna lenni? Milyen élő állat volt hát az előképe?

Erre apodicticus biztonsággal felelni nehéz, sőt talán lehetetlen; de azért álljon itt erre nézve is egyéni nézetem.

Ha összehasonlítjuk a czímertani egyszarvú alakját a vadkecskének koronkénti alakjával, úgy, kivált a XV. századbeli képeken, szembeszökő a hasonlatosság.

Vadkecske mint sisakdisz (XV. század).

Vadkecske arczélben (XV. század).

A test, kivált a fej alig különbözik egymástól; a bütykös görbe szarv csaknem ugyanaz és egyedül a számában (amott kettő, emitt egy) és állásában (amott hátra felé, emitt előre nyúlván) van különbség. Még növeli a hasonlatosságot a már említett hasított csülök és az elég gyakran hozzájáruló kecskeszakáll, kecskefark és bozótos lábszár.

Mindezen mozzanatokból tehát az látszik kitűnni, hogy azon időben még élénk volt azon későbben veszendőbe ment felfogás, miszerint az egyszarvú a vadkecskével rokon állat, a minthogy a rege és hagyomány is az egyszarvút vadonban élő, havasokon tanyázó, megközelíthetetlen hegytetőket kereső, sugár alakja és sebes lába által egyaránt kitünő, szilaj, félénk és nem szelidíthető állatnak tartotta. Hozzávetőleg megemlítem, hogy hazánkban még a XVII. században erős volt a hit, hogy a Tátrában egyszarvúak találhatók, a mint ez azon korbeli földrajzi munkákban egészen komolyan állíttatik.[1]

Ezen kevés adatot is összevetve, melyet biztosan sok más hasonlóval lehetne még megtoldani, a legvalószínűbbnek látszik, hogy az egyszarvúnak élő előképe, — ha egyáltalában ilyenről szó lehet és az egyszarvú nem merően a képzelet szüleménye és tisztán csak symbolikus alak, — valamely keleti vadkecske vagy gazella fajban, tehát mindenesetre hegylakó és kérődző állatban keresendő, de semmi esetre sem a lóban; nem lévén kizárva annak a lehetősége sem, hogy

[1] Mint curiositást futólag megemlíteni akarjuk, hogy jóllehet egy egyes szarvat viselő állat létezésének feltevése anatomiai okoknál fogva kevés valószínűséggel bír, mégis épen a legújabb időben akadtak természettudósok, a kik Afrika belsejében járva, minthogy itt is, nevezetesen Nubiától dél felé egész a fokig, tehát Ázsiától oly messzire fekvő vidékeken, egymással semmi érintkezésben nem álló, sőt egymásról tudomással sem bíró néptörzsöknél a hit az egyszarvú tényleges létezésében élt és él; de az említett tudósok még hozzá a bennszülöttektől származó és sziklafalakra alkalmazott egyszarvúakat feltüntető rajzokat is találtak, (hacsak ezen roppant kezdetleges és a távlattan teljes hiányával készült ábrák nem akartak tán valamely ottani gazellafajt feltüntetni, mely arczélben szükségképen egyszarvúnak látszik), ez által indíttatva érezték magukat, az egyszarvúnak tényleges létezése mellett erős érvekkel síkra szállani és azt bebizonyítani igyekeztek; a mi nézetünk szerint, daczára hogy ezen kérdés eldöntésére nem érezzük magunkat illetékeseknek, hiú kisérlet volt, mert, bármily különösnek lássék is, hogy három világrészben egyaránt hittek és részben tán hisznek is létezésében, az ennek beigazolására irányuló bármily szellemes érvelést legjobban gyöngíti azon elvitázhatlan tény, hogy *legalább három évezred* alatt ugyancsak *három világrészben* soha senki kétségbevonhatlanúl bebizonyíthatólag ezen csodaállatot sem élve, sem halva nem látta, de még a földteke rétegeit kegyeletlenül felkutató legújabbkori természetbúvárlatnak sem sikerült annak csontvázát akár csak részben is, az utókor bámulatára a föld színére vissza juttatni.

az említett állatfajnak egykor talán valamely egyszarvú faja tényleg létezett, jóllehet ezt magam is valószínűtlennek tartom és saját nézetemet az egyszarvú alakjának keletkezése felől a jelen dolgozatnak más helyén kifejeztem.

Egyébiránt a legutóbb említett kérdés a természettudományok keretébe tartozván és annak eldöntésére azon körök lévén hívatva, az bennünket czímertani álláspontunkból közelebbről nem is érdekel és azért ezzel be is akarom zárni mai közlésemet az egyszarvúról, más reá vonatkozó adatokat és eszméket esetleg más alkalomra hagyván fel.

MALCZOVICH LÁSZLÓ.

KÖNYVISMERTETÉS.

Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi emlékek. Kiadja Kubinyi Ferencz. *Második kötet. Budapest, Pfeiffer Ferdinánd bizománya, 1888. XXV. és 400 l. Ára 4 frt.*

Előttünk fekszik az ismert történetírónk Kubinyi Ferencz által 1867. évben megindított «Magyar történelmi emlékek» II-ik kötete, melynek XXV. és 400. lapja a hontmegyei magánlevéltárakból tartalmaz 210 oklevelet; ezek közül 10 darab Fejér Cod. diplomaticusában, az Árpádkori új Okmánytárban, és a Győri tört. és régészeti füzetekben hibásan közölve megjelent s most azokat a jelen kötetben javítva, újra kiadta az érdemes közlő.

Ha nem is egészben, de csak részben is áll a közlőnek előszavában felhozott azon panasza, hogy és miképen pusztúlnak el lassanként a magán levéltárak oklevelei — mit mi is már sajnosan tapasztaltunk — hálára méltó munkát végezett, midőn a jelen kötetben közölt okleveleket a végenyészettől megmentette s a történelmi tudomány közkincsévé tette, a miért kettős elismeréssel adózunk neki. Először, mert az ilyféle publicatióknak köztudomás szerint igen csekélyszámú vevő közönsége van, s daczára ezen általa is ismert körülménynek, megvolt benne a bámulatos bátorság, a nem csekély áldozatokkal járó kiadást saját költségeivel fedezni; s másodszor, mert ezen 200 kiadatlan oklevél igen sok érdekes magán- és közbecsű adattal bővíti történelmi ismereteinket.

Ezen oklevél-gyüjteménynek kiadatlan 24 darabja az Árpádkorból 1256—1300-ig, s a XIV. századból 170 darab 1302—1399-ig terjed; melyek tartalma kiterjed Abauj, Bars, Borsod, Fejér, Gömör, Heves, Mosony, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Veszprém stb., de leginkább Hontmegyére, s megismertetnek bennünket kivált a Baloghyak, Boryak, Dacsók, Gyürkyek, Lukák, Palásthyak, Zsemberyek birtok- és jogviszonyaival, a Huntpáznán nemzetségből eredő Csalomjai, Csery, Födémesi, Kóváry, Jákóffy, Jánoky családok őseivel. Helyrajzi szempontból azon fontos tényt deríti fel, hogy a hontmegyei Csábrág és Drégely vára, már a XIII-ik században léteztek, s azok a Huntpáznán nemzetség birtokában voltak. Csábrágot Ders comes már 1276 előtt birtokolván, 1285-ban pedig Demeter és ifj. Ders testvérek a drégelyi és csábrági várak és uradalmakban az esztergomi káptalan előtt osztályegyességet kötnek.

Nem kevésbbé érdekesek a 8, 13, 20 és 33-ik számú oklevelek, melyekben említve vannak IV. László és III. Endre hadjáratai a csehek, tatárok, a kúnok ellen, a Zsitva melletti csata, az Albert osztrák herczeg és Adolf német király elleni háborúskodás; minthogy ezen oklevél szövegében több hontvármegyei vitézek nevével találkozunk, kik azon hadjáratokban hősiesen viselkedtek. Itt találkozunk Rakonczai Miklós comes, Fülöp és Jakab honti nemesek, Palásti Álmos és Fábián várjobbágyok neveivel, s míg a két utóbbi az ország nemesei közé 1281-ben felvétetik, az előbbiek 1287-ben Rakonczát adományúl kapják.

Nem követhetjük azonban mindamaz érdekes adatokat, melyek e kötetben elénk tárúlnak, s ezen ismertetésünk fonalán legyen elég mintegy rá utalni a legérdekesebb motivumokra, melyek kellőleg indokolják azon áldozatot, melyet az érdemes közlő kiadványa által a történelmi tudománynak, a forrás-kutatóknak tett.

A rég letünt századok vármegyei életét a közigazgatás és jogszolgáltatás terén, az abban részt vett családok neveit illusztrálják a 65, 91, 93, 111, 129, 148, és a 158. számú oklevelek, melyekből a hont- és nógrádmegyei tisztviselők névsorára vonatkozó adatok gyarapítják tudásunkat a XIV-ik századból. Találkozunk azokban főispánokkal, alispánok, szolgabirák, esküdtek neveivel, a hatalmasabb és nemesebb családokból, kik Hont- és Nógrádmegyében a közélet terén szerepeltek a Huntpáznán, Katiz és Tomay nemzetségből.

Lekötik figyelmünket a 22, 25, 26, 32, 40, 62, 68, 71 és 72-ik számú oklevelek, melyek Zách Felicián vejét, Kopait illetőleg a közlő egyik korábbi véleményét erősítik meg, midőn is t. i. Kopait, a honti Palásthy családból eredettnek állította, s kitünik a krónikások feljegyzéseivel szemben, hogy Kopai bebörtönözve lévén, életét más három testvérével Bató, Péter és Lamberttel együtt az akasztófán végezte.

Érdekes világot vet az akkori igazságszolgáltatás mikéntjére nézve azon két pör, melyek egyikét a Huntpáznán nemzetségből származó Szuhai Jákó indította, ugyanazon nemzetségből való Ráhói Kövér Miklós unokái ellen, midőn is a közös birtokból osztályos részét kivenni óhajtá; másika pedig az idősb és ifjabb Ders ivadékai között támadt egy abaujmegyei hét faluból álló uradalom felett. Ezen pörre vonatkozó itéletlevél több érdekes mozzanatain felül még azért is fontos, mert az négy teljes átiratot és 17 oklevél-kivonatot tartalmaz. Jogtörténelmünkre nézve fontos adatokat nyujtanak a 131, 134, 142, 163. és 164-ik számú oklevelek. A 105, 107, 120, 130, 141, 144, 160, 185. és 186-ik számmal jelzett nádori és országbirói itélet-levelek, ha mindjárt nem nyujtanak is ismeretlen adatokat az igazság és jogszolgáltatás menetére, az itélőszékek szervezetére, mindazonáltal ezekből is fogalmat szerezhetünk a pörfolyamatok gyakorta lassú, a végtelenig menő folyásáról, a jogvédelmezők furfangjairól, a pörhalasztásokról, melyeket maguk a birák is elősegítettek.

Ősrégi magyar eredeti személynevek tárházára is találunk a kiadott oklevelekben, melyeknek szokatlan, kevésbbé elterjedtsége, a személyek minél világosabb megkülönböztetését célozták; ilyenek a többiek között Zazun, Móka, Kemus, Chysk, Chethk, Bach, Roaz, Hudung, Bogla, Etheruh, Pobor, Bugud, Chano stb.

A mi magát a publicatió szerkesztését és beosztását illeti, mindazon elismerés mellett, melylyel Kubinyi Ferencz diplomatikai bő ismerete, kútfő kutatásai iránt viseltetünk, következő megjegyzéseket tenni annál is inkább kötelességünknek tartjuk, minthogy ezt a jelen munka későbben megjelenendő köteteinek érdekében is kivánjuk eszközölni.

Azóta, hogy Kubínyi Ferencz Monumentáinak első kötetét kiadta 1867-ben, 21 év forgott le, a mi a mostani rohamos haladás minden ágában hosszú időt jelez; s találkozunk az oklevelek publicatiója körül is ezen idő óta oly helyes és czélszerű, sőt mondhatnám szükséges berendezésekkel, melyeket figyelmen kivül hagyni ma már alig lehet, s a mit nézetünk szerint Kubinyi Ferencznek is Monumentái II-ik kötetének kiadásánál követnie kell vala, hogy az oklevél-publicatiók színvonalán állva, kifogástalanúl sorakozhassék más ilynemű kiadványokhoz.

A szöveg közlésében nem vette figyelembe azon elveket, melyeket a Századok 1879. évi folyamában két névtelenül megjelent czikk kifejtett; s melyek újabb kiadásainkban (Anjoukori okmánytár, gr. Károlyi cs. oklevéltára, gr. Sztáray oklevéltár, Monumenta Vaticana stb.) többékevésbbé érvényesültek. Ez publicatióink terén *határozott visszaesés*. Ezen kívül még egy nagy mulasztás lepi meg az olvasót.

Értjük itt az oklevelek rubrumában a datumok megfejtésének hiányát, nem is tekintve azt, hogy manapság még az oklevélszövegben előfordúló dátumokat akár jegyzetekben, akár a lapszélen megfejtve találjuk; pedig azt legkevésbbé sem mondhatjuk, hogy Kubínyi Ferencz a diplomatikai kiadványok mozzanatait ne ismerné; sőt maga is hivatkozik előszavának első lapján a Károlyi-, Sztáray-féle új okmánytárak publicatióira, melyekben bizonyára tapasztalta, hogy az oklevelek dátumainak megfejtése az illető rubrumokban megvan; kivált pedig a Nagy Gyula szerkesztésében megjelent gróf Sztáray-féle diplomatarium az, mely e tekintetben mintaszerűnek állítható fel. Valóban csodálnunk kell, hogy ezt Kubinyi Ferencz Monumentáinak ezen II. kötetében nem követte; midőn is fel kell tennünk, hogy az oklevelek dátumait saját czél-

jaiból mégis megfejtette, mert azok szerkesztésében a chronologiát megtartani szükséges vala. Ámde nem így áll az eset, mert az oklevelek sorrendjében is hibás a chronologiai egymásután; s ez csak annak természetes következménye, hogy a dátumok megfejtésével sem a közönség előnyére, sem a saját czéljaira nem gondolt. Ezen állításunk igazolására csak a következő példákat hozzuk fel: az 1322-ik évből az 50. számú oklevél dátuma a szövegben február 10-ike, az 51-iké febr. 9, az 52-iké junius 6-ika, az 53-iké márczius 3-ika, az 54-iké május 1-je; az 1358-ik évből a 125-ik oklevél dátuma május 27, a 126-ik május 15-én kelt, a 127-ik jul. 5., a 130-ik okt. 31, a 131-ik okt. 26-iki dátummal bír. A rendszertelenség bizonyos nemének tünik fel előttünk az is, midőn az oklevélkivonatokat egy és ugyanazon szöveggel kétszer is kiírja, mint az 5-ik és 21-ik szám alattiakat, s még harmadszor is leírja a 22-ik számú oklevélben, holott ez esetben teljesen kielégítő lesz vala, ha az 5-ik és 21-ik számok alatt regestákat ad s hivatkozik a 22-ik számú oklevél teljes szövegére, melyben az illető regestákra tartozók feltalálhatók; de az már a teljes következetlenség eredménye, midőn ennek ellenében, a munka jelszavának daczára: «*Prefatas litteras ... de verbo ad verbum transscribi .... fecimus*», az eredeti oklevélből a százhuszadik szám alatt elhagyja a szövegből azon részt, melynek kivonatát a 13-ik szám alatt közli, s itt a 120-ik szám alatt hivatkozik a 13-ik számu kivonatra; s míg más helyütt ugyanazon szöveget háromszor ismétli s a kivonatoknál hivatkozik az eredeti oklevélre; itt figyelmen kívül hagyja a munka jelszavát.

Nem a kicsinyes gáncsoskodás, nem a nagyképűség vezette tollunkat, midőn Kubínyi Ferencz diplomatariumának ismertetése közben e néhány megjegyzést tenni szükségesnek láttuk; hanem az érdeklődés, melylyel munkájának II-ik kötetét üdvözöljük, az óhaj, a kilátásba helyezett többi köteteket a modern oklevélpublicatiók mai színvonalán láthatni.

MAJLÁTH BÉLA.

VEGYES.

A gyöngyösi czímeres album.

Folyóiratunknak már több ízben nyilt alkalma, hazai heraldikánk eddig kevéssé méltányolt forrására, a czímeres albumokra a figyelmet felhívni. Igaz, hogy ilynemű emlékek érték és hitelesség szempontjából messze állanak a czímertan legértékesebb kútfői, a czímeres levelek és pecsétek mögött; de becses adatokat szolgáltatnak a családi czímerek változatainak és a használt színeknek megállapításához; s ez utóbbi tekintetben a pecséteknél többet nyujtanak, mert megismertetnek a czímerek színeivel, melyek felől az előbbiek kétségben hagynak.

A Turul hasábjain legelőször Csergheo Géza ismertetett egy ily czímeres albumot, az ungvári jezsuita társházban alakúlt Sz. Mária confraternitását, mely a XVII. század első felétől kezdve több előkelő család tagjainak czímerét foglalja magában.[1] Ehhez Némethy Lajos hat más testvériség albumát csatolta, jobbára a XVIII. századból.[1] Míg Kubinyi Miklós az eddigelé legrégibbet, a részben XVI. századból eredő Zichy-albumot, tette közzé.[2] Ez emlékekhez jelenleg még egyet óhajtunk csatolni: a gyöngyösi sz. Ferencz-rendü conventben Páduai sz. Antal tiszteletére a XVII. század második felében alakult congregatióét.

A díszes, kék bársonyba kötött, csatokkal és érczsarokkal, (melyek azonban jelenleg hiányoznak) ellátott vastag folio kötetet a gyöngyösi sz. Ferencz-rendüek levéltára orzi. Számos, több százra menő névaláírást tartalmaz, melyeket a congregatio egykori tagjai jegyeztek be; ezeknek bővebb ismertetését mellőzve, alábbiakban csakis a könyv czímertani részének ismertetésére szorítkozunk.

Az albumot az első levél második oldalán díszes kép vezeti be, mely a rendalapító sz. Ferenczet, karján a gyermek Jézussal, tünteti föl. Egy üres levél után a 3-ikon zöld babérkoszorúban nagy betukkel írva a könyv czíme olvasható:

[1] 1885. 41. l.

[1] 1885. 131. l.
[2] 1888. 20. l.

LIBER CONGREGATIONIS THAUMATURGI S. ANTONII DE PADUA ERECTAE IN CONVENTU GYÖNGYÖSIENSI FRATRUM MINORUM S. FRANCISCI STRICTIORIS OBSERVANTIAE PROVINCIAE HUNGARIAE SANCTISSIMI SALVATORIS, QUAM PAPA CLEMENS X. CONCESSIT ET VARIIS INDULGENTIARUM THESAURIS LOCUPLETAVIT ANNO DOMINI 1673.

Ezután jönnek az egyes címerek.

Legelől (4[b] levél) a birodalmi kétfejű sas, melynek mellén, a szívpajzsban címer helyett e szavak olvashatók: «Vera subscriptio suæ Maiestatis et eius conthoralis e regione posita coram me F. A. P. m. p.» A vele szemközti (5[a]) levelen zöld koszorúban e szavak: «16+73. Consilio et industria. Leopoldus m. p. — 16+73. In fide et lenitate. Margareta Maria m. p.»

A király és királynő aláírásai után a megyés püspöké foglalja el a sort.

1. *Szegedy* címer. Az 5[b] levelen látjuk az első festett címert: kék mezőben zöld halmon levő nyilt koronán szemközt ágaskodó két sárga oroszlán, előlábaikkal közösen egy vörös rózsaszálat tartanak; sisakdísz mint a pajzsalak; takaró: kék-sárga, vörös-ezüst. E címer *Szegedy* Ferencz Lénárt egri püspöké, mint a szemközti (6[a]) levélnek zöld koszorúban olvasható felírása tanúsítja: «Illustrissimus ac reverendissimus dom. dom. Franciscus Leonardus Szegedy episcopus Agriensis. Obiit.» Szegedy Ferencz előbb (1662—1663) erdélyi, majd (1663—1669) váczi és végül ez év szept. 23-ától 1695. szept. 12-én bekövetkezett haláláig egri püspök volt. Címere eddigelé közölve nem volt; Nagy Iván műve megemlékezik ugyan róla, de címerét nem ismeri.

2. Gr. *Czobor* címer (6[b] lev.). Négyelt pajzs, szívpajzszsal; ebben kék mezőben egy aranynyal futtatott strucztoll. A nagy pajzs: 1. és 4. vörös mezőben, kékkel és vörössel ellentétesen vágott két szarv közt koronából kinövő befelé fordult sárga oroszlán. 2. és 3. kék mezőben ugyanolyan szarvak közt koronából kinövő ezüst egyszarvú, aranyszarvval. Két sisak; sisakdíszek: 1. mint az 1-ső mező címeralakja; takaró: kék-sárga. 2. két aranynyal futtatott strucztoll közt fehér vizi madár (daru, gólya?) csőrében halat tartva, melyhez felülről jobbról egy másik madár repül; takaró: vörös-fehér. A szemközti 7[a] levelen ez aláírás: «Groff Czobor Mária Regina m. p.»

A czobor-szent-mihályi Czobor család a czímer-album megkezdése előtt nem sokkal, 1652-ben emeltetett grófi rangra; és mégis czímere, melyet a Siebmacher-féle czímeres könyv Adami után (ki az eredeti oklevelek czímerleirásait használta) közöl, az itt leírttól sokban eltér; mutatja, hogy maga a család sem ragaszkodott szigorúan az adományozott czímerhez, megelégedett azzal, ha a főbb alakok egyeznek; de az ábrázolásban, színekben teljesen önkényes változtatásokat tett. Így Siebmachernél a szívpajzsban a koronából három strucztoll emelkedik ki; a nagy pajzsnak mind a négy udvara vörös. Három sisak van; az elsőből (középsőből) a csőrében halat tartó gólya emelkedik ki, a repülő madár nélkül; a másodikból az első, a harmadikból a második mező czímeralakja. Nem lehetetlen, hogy gr. Czobor Mária Regina a fönt leírtban a család bárói czímerét használta, mire a két sisak mutatni látszik; mert a grófi czímert három sisak födi.

3. *Spanyol* czímer (7[b] lev.). Kék mezőben zöld halmon ágaskodó kétfarkú sárga oroszlán, előlábaiban egy szál három-virágos liliomot tart. Sisakdísz: vár; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A megfelelő 8[a] levelen: «Insigne regis Hispaniarum ex devota dispositione augustissimi imperatoris tempore suæ inscriptionis insertum».

4. *Benlich* czímer (8[b] lev.). Kék mezőben zöld halmon ágaskodó sárga oroszlán. Sisakdísz: kinövő sas, fölötte püspöki kalap; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen ez aláírás: «Ego Fr. Matthæus Benlich episcopus Belgradensis et vicarius apostolicus in Hungaria subscripsi, et huic confraternitati me adscribo manu propria». E névvel a belgrádi püspökök sorában nem találkozunk, valamint e család nevét sem leljük a használt segédkönyvekben; lehet, hogy nem is magyar eredetű.

5. *Fenesy* czímer (9[b] lev.) Kék mezőben szürke alapon ágaskodó fehér egyszarvú, első lábaiban liliomos végű sárga pálczát tart, melyre kígyó csavarodik; fönt jobbról ezüst nap, balról arany félhold, a pálcza alatt hatágú ezüst csillag. Sisakdíszként püspöksüveg és pásztorbot; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen: «Georgius Fenesy episcopus Agriensis huic confraternitati me adscribo m. p.» Fenesy György 1685—1687 közt csanádi püspök volt, 1687. máj. 12. egri püspökké lett s e széken 1699. márcz. 4-én bekövetkezett haláláig ült; czímerét Nagy Iván (bár róla megemlékezik) nem közli; a Siebmacher-féle gyűjtemény igen, szintén egy czímeres-album után, mely egyben másban az általunk leírttól eltér.

6. *Horváti* czímer (10[b] lev.) Kék mezőben zöld alapon álló sárga horgony. Sisakdísz: a horgony; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen: «A. R. Dominus Joannes Horuati indignus filius S. Antonii patroni mei m. p. Fundator et patronus altaris, libri et ipsius congregationis S. Antonii, in erigendis suis sumptibus promotor, parochus pro eo tempore Jasz-Beriniensis. Obiit». A czímer eddigelé ismeretlen.

7. Gr. *Balassa* czímer (11b lev.). Kék mezőben zöld alapon álló vörös ökörfő. Sisakdísz: koronás fekete sas, jobb lábában pallost, baljában kormánypálczát tart; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A megfelelő levelen: «Invidia virtute parta gloria est. Comes Valentinus Balassa m. p. die 18. Martii 1673. Obiit». Ez a költőként is ismert Balassa II. Bálint aláírása, ki 1664 decz. 19-én nyert grófi rangot. A leírt czímer ismét egy változat a Balassa czímerekhez, melyeknek legtöbbjében a mező vörös, az ökörfej fekete, arany-vörös sárkánynyal környezve; a sisakdísz sasa pedig baljában nyilvesszőt tart.

8. *Perényi* czímer (12b lev.). Kék mezőben zöld alapon levő koronán álló vörös madár emberi arczczal. Sisakdísz a pajzsalak; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen ez aláírások: «Nicolaus Esterhasy m. p. (Obiit). Agnes Pereny m. p. Katarina Esterhasy m. p. Helena Esterhasy m. p. Agnes Esterhasy m. p. Volphgangus Esterhasy m. p.» Az itt említett Esterházy Miklós (megh. 1669.) zólyomi főispán volt, neje Perényi Ágnes, kinek czímerét leírtuk; a többi felsoroltak gyermekei, kik közül Ilona az imént említett gr. Balassa Bálint neje volt. A közeli rokonság magyarázza meg tehát e nevek előfordultát a congregatio albumában.

Alig van czímer, melynek — igaz — sajátságos és könnyen félreismerhető ősi alakja meg nem értés miatt annyi változatot sőt merőben eltérő ábrázolást mutatna föl, mint a Perényieké. Az ősi alakból (kék mezőben arany leveles koronán, két aranykarmú, fekete, felfelé álló tollú sasszárny közt egy jobbra fordult hajfonatos emberfő, haránt, előre lecsüngő hegyes szakállal), a bárói czímerben koronás szárnyas syrén, a leírtban pedig vörös madár lett emberi arczczal.[1]

9. *Esterházy* (?) czímer (13b lev.). Kék mezőben zöld alapon jobbra ágaskodó sárga griff, fekete szárnyakkal, két első lábában kardot tart. Sisakdísz: balra néző álló daru (gólya?); takaró: kék sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen: «Virtute duce comite iusticia. Alexander Esterhasi m. p. anno 1673. die 18. Martii. Morocz Eörzebeth 1673. die 18. Martii. Paulus Antonius Esterhasy m. p. obiit. Stephanus Esterhasy m. p. Alexander Esterhasy m. p.» — Az aláíró br. Esterházy Sándor (megh. 1679.) a 8. szám alatt említett E. Miklós zólyomi főispán testvére volt; neje Morócz Erzsébet (megh. 1680.); a többi felsoroltak gyermekeik. A czímer annyi eltérést mutat a szokott Esterházy czímertől, úgy a pajzsalak, mint a sisakdísz tekintetében, hogy e czímert talán más családénak (talán a Morócz családénak) kell tartanunk.

10. A 15a levelen csak ez aláírást olvassuk: «Arnoldus Adolphus sacri Rom. Imp. comes de Velen et Meyen m. p.»

11. (15b lev.) A 8. és 9. számok alatt leírt czímerek egyesítve, oly módon, hogy a pajzs a leírt griffet, a sisakdísz az emberarczú vörös madarat tünteti fel. Takaró mint előbb. (Esterházy és Perényi czímerek összetétele?) A szemközti levelen e neveket olvassuk: «Franciscus Czorgal (obiit) et eius consors Barbara Perini». A Csorgaly (Czorgal) család Nógrádmegye kihalt családja; czímerét nem ismerjük. Nagy Iván munkája Perényi Borbála férjéül Cs. Györgyöt (vagy Ferenczet) írja. E feljegyzés alapján bizonyos, hogy a férj neve Ferencz volt.

12. (17a lev.) Csak névaláírás: «Johannes Antonius Borchiczky a. 1688. die 6. Julii præside A. R. D. Remigio Nyájass. Mihi autem adhærere deo bonum est et ponere in domino spem meam».

13. *Tassy* czímer (17b lev.). Kék mezőben zöld alapon álló almafa érett almákkal, a fára kígyó csavarodik. Sisakdísz: koronán könyöklő és markában vörös rózsa-szálat tartó páncélos kar; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A megfelelő 18a levelen: «Cum deo et vectricibus armis Michael Aloysius de Tass, inclitorum comitatuum Heves et Exteriorum unitorum vicecomes (obiit) m. p. In te domine speravi nec confundar in æternum. Csaktornyai Borbala m. p. Tassy Clara m. p. (obiit)». A Tassy-czímer eddig ismertetve nem volt.

14. *Balogh* (?) czímer (18b lev.). Kék mezőben zöld alapon könyöklő fekete szárnyas kar, markában pallost tart; fönt jobbról-balról a két sarokban egy-egy hatágú arany csillagtól kísérve. Sisakdísz: a pajzs-alak; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen ez aláírások: «Stephanus Bertoty m. p. temporalem vitam commutavit æterna. Gabriel Bertoty. Balog Eorsébeth (obiit). Szeremy Anna. Szeremy Eorsébeth. Balog Sophia. Bertoty Judith». A felsoroltak kétségtelenül egymáshoz közeli rokonsági viszonyban állottak, s e rokonság hozta őket össze a confraternitás albumában; hogy milyen volt e vérségi összeköttetés, a rendelkezésünkre álló adatokból ki nem tünik. E czímer nem lehet az aláíró Berthótyaké (korona fölött kiterjesztett szárnyú fekete sas); inkább talán, miként a 8. sz. Perényi-czímernél, az egyik Berthóty nejének, Balogh Erzsébetnek czímere. A Siebmacher-féle gyüjteményben a VI. és XXIV. számú Balogh-czímerek az általunk leírthoz némileg hasonlítanak.

15. 20a lev. Csak név-aláírás: «Philippus Michaelis ab Hartleben et Angelshausen supremus vigiliarum præfectus S. R. I. M. regimini principis de Hochenzoller cataphractorum». Ugyane név a Némethy Lajos által ismertetett pozsonyi Trinitariusoknál létezett confraternitás könyvében is előfordúl az 1715. évből.

[1] V. ö. Turul 1887. 135 l.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

16. *Eötvös* czímer (20b lev.). Kék mezőben zöld alapon ágaskodó fehér pegazus. Sisakdísz: fiait fészkében étető pelikán; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A szemközti levelen: «G. D. Stephanus Eötuös de Szeged alias Merza p. t. ven. congregationis S. Antonii secretarius et civitatis Gyöngyösiensis quondam iudex primarius manu propria subscripsit m. p. idem qui supra (Obiit.)» — A czímer eddig ismeretlen.

A 21—28 leveleken csak névaláírásokkal találkozunk czímerek nélkül.

17. *Pongrácz* czímer (28b lev.). Vörös mezőben kiterjesztett szárnyú fekete kétfejű sas, melynek teste közepét a pajzs alsó szélétől a felsőig érő kék csúcs (keskeny ék) födi el, ebben zöld alapon nyilt koronából kinövő term. szarvas, mellette balról öblével felfelé kiemelkedő kék kürt. Sisakdísz: két fekete szárny közt görbe kardot tartó pánczélos kar; takaró: kék-sárga, vörös-fehér. A czímer fölött: «Spect. ac perillustris dominus Antonius Pongrácz de Sz.-Miklós et Óvár régio-cameralium dominiorum Hradek et Likava præfectus, una cum domina consorte sua Agnete Magocsi, charis item pignoribus Nepomuceno, Antonio, Francisco, Ignatio, Aloysio, Anna, Agnete et Theresia clientali affectu se devovit, anno domini 1768. die 13 mensis Junii». — A czímerben ismét több eltérés mutatkozik az eredeti családi czímertől; ebben ugyanis a csúcsban zöld hármas hegy van, melynek koronás középsőjéből oszlopszerűen kék pánczélos kar nő ki, kezében arany zsinórjánál fogva ezüst kürtöt tart, mely aranyos öblével a hármas hegy koronáján nyugszik; e fölött a csúcsban hatágú arany csillag lebeg; a sisakdíszben a kar pallost tart; a takarók színe: ezüst-kék, ezüst-fekete. Általában czímeres albumunk valamennyi czímernek egyforma színű takarókat fest.

18. *Orsetti* czímer (29a lev.) Gömbölyű pajzs; kék mezőben, a pajzslábhoz közel széles barna pólya; ebben két, kétfelé hajló sárga kalász, a kalászok hajlásában egy-egy nyolczágú sárga csillag; a pólya fölött kiterjesztett szárnyú fekete sas. Aláírás: «Stephanus comes ab Orsetti m. p. sacræ cæsareæ regiæque Maiestatis actualis colonellus anno 1712. die prima Maii».— E névvel a Némethy által leírt és előbb említett pozsonyi czímeres-albumban is találkozunk.

19. *Stöszel* czímer (30a lev.). Fehér mezőben fekete szerecsenytörzs, csípőre tett kezekkel. Sisakdísz: a pajzs-alak; takaró: mindkét oldalt kék-sárga. Fölötte a czímer-tulajdonos: «Christophorus Steoszel de Rapin inclit. comitatuum Heves et Exterioris Szolnok unitorum substitutus vicecomes anno 1712. 1. Maii. (Pie obiit anno 1754. die 18. Junii.)» — A czímer, mely igen tökéletlenül magáról az armálisról van másolva a czímer táblájával együtt, eddig ismertetve nem volt.

Ezzel a czímerek sorát befejeztük; a könyv 32. levelétől végig (közben sok beiratlan levéllel) a testvériségbe lépett tagok neveit olvassuk: «Nomina virorum ab anno domini 1673». A tömérdek név közt a 42b levelen még egy elég díszesen festett czímert látunk medaillon-alakban, a Csákyak vérző emberfejét kék mezőben s vele szemközt e feljegyzést: «Illustrissimus dominus Antonius e comitibus Csáki consiliarius etc. devote se consecrat tutelæ divi Antonii Paduani 27. Martii anno 1777. annorum 21.»

A gyöngyösi czímeres album, mint e nembeli gyér emlékeink érdekesebb darabja, mely tizenhét czímere közt több ismeretlent s több eltérő változatot tartalmaz, kétségtelenül megérdemelte e pár lapot, melyet ismertetésére szántunk. F. L.

Bihar vármegye levéltárában őrzött czímeres nemeslevelek.

Folyóiratunk kiváló figyelmet fordít a hazai czímeres- és nemeslevelek ismertetésére. Az általa eddig közölt tartalmas jegyzékek teljesebbé tételéhez kívánok hozzájárulni, midőn a Bihar vármegye levéltárában található czímeres-levelek lajstromát közzéteszem, az egykori nagyváradi cs. kir. orsz. törvényszék által 1860-ban eszközölt összeírás után, mely a M. Nemz. Múzeum levéltárában őriztetik.

Balogh család nemeslevele, adományoztatott I. Lipót által Balogh András részére Bécsben, 1701 április 22-én. Kihirdettetett Bihar vármegye közgyűlésén 1701 október 11-én.

Bandits János részére Bihar vármegye nemességi bizonyitványa.

Baranyi (váradi és mitskei) család nemeslevele, adom. Bethlen Gábor által Baranyi Mihály részére Gyulafehérváron, 1627 július 1-én. Kihird. Zaránd vármegye közgyülésén 1628. évben.

Barmos család nemeslevele, adom. Bocskay István által Barmos János és István részére Korponán, 1605. november 29-én. Kihird. Bihar vármegye közgyülésén 1606. évben.

Bay család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Bay Péter részére Pozsonyban, 1638. márczius 15. Kihird. Borsod vármegye törvényszékén 1639 január 12-én.

Chythe család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Chythe János részére Bécsben, 1650. június 17-én. Kihird. Pozsony vármegyének Somorján tartott közgyülésén 1650. évben.

Csirke (Czirke) család nemeslevele, adom. Apafi Mihály által Csirke Ferencz, András és György részére Gyulafehérváron, 1668. május 26-án. Kihird. Mármaros vármegye közgyűlésén 1669. május 21-én.

Erdélyi család nemeslevele, adom. I. Lipót által Erdélyi Gergely, Mihály és István részére Ebersdorfban, 1690. szeptember 12-én. Kihird. Szabolcs vármegye közgyűlésén 1690. évben.

Fogadó család nemeslevele, adom. I. Lipót által Fogadó János részére Pozsonyban, 1659. szeptember 7. Kihird. Ung vármegye közgyűlésén 1660. február 13-án.

Hajnal család nemeslevele, adom. Rudolf király által Hajnal István részére Prágában, 1578. április 25-én. Kihird. Pozsony vármegyének Somorján tartott közgyűlésén 1582. ében.

Harmathy (másképen Lakatjáró) család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Harmaty Mátyás részére Bécsben, 1642. szeptember 19-én. Kihird. Bihar vármegye közgyülésén 1646. október 30-án.

Hőgye l. *Szabó.*

Katona (hetei) család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Katona György részére Pozsonyban, 1647. márczius 21-én. Nem lett kihirdetve.

Korádi család nemeslevele, adom. II. Ferdinánd által Korádi János részére Bécsben, 1631 január 9 én. Kihird. Szabolcs vármegye törvényszékén 1631. deczember 5-én.

Kovács l. *Megyesy.*

Kozma család nemeslevele, adom. Bethlen Gábor által Kozma Mihály, László és János részére Gyulafehérváron, 1625 július 1-én. A kihirdetési záradék olvashatatlan.

Krigh (másképen Possay) család nemeslevele, adom. I. Lipót által Krigh András részére Bécsben, 1661. január 20-án. Kihird. Torna vármegye közgyülésén 1671. szeptember 10-én.

Lakatjáró l. *Harmathy.*

Literatus (gundakeri) család nemeslevele, adom. Rudolf király által Literatus Vid részére Prágában, 1587 január 4-én. Nem lett kihirdetve.

Literatus (kolosvári) család nemeslevele, adom. Báthory Gábor által Literatus János részére Gyulafehérváron, 1609. május 26-án. Kihird. Mármaros vármegye közgyülésén 1610. február 20-án.

Long (kárándi) és *Sikló* családok nemeslevele, adom. I. Rákóczy György által Long Mátyás és Sikló Illés részére Gyulafehérváron, 1634. július 1-én. Kihird. Bihar vármegye közgyűlésén.

Magyary család nemeslevele, ad. II. Ferdinánd által Magyary Mihály és neje Kristán Erzsébet részére Bécsben, 1631. október 5-én. Kihird. Abauj vármegye közgyülésén.

Markus család nemeslevele, adom. I. Lipót által Markus János részére Bécsben, 1690. július 23. Kihird. Bács vármegye közgyülésén 1691. évben.

Megyesy és *Kovács* (Kovácz) családok nemeslevele, adom. II. Ferdinánd által Megyesy István és Kovács Bálint részére Sopronyban, 1625 október 29-én. Kihird. Szatmár vármegye közgyülésén 1626. május 13.

Méhes család nemeslevele, adom. II. Ferdinánd által Méhes Ferencz részére Bécsben, 1629. június 24. Kihird. Szabolcs vármegye közgyülésén 1630. augusztus 9-én.

Mészáros család nemeslevele, adom. I. Rákóczy György által Mészáros Mihály részére Váradon, 1630. márczius 17-én. Kihird. Bihar vármegye közgyülésén 1632. január havában.

Miholcza család nemeslevele, avultsága miatt alig olvasható.

Mike család nemeslevele, adom. Apafi Mihály által Mike István és György részére Görgény-Szent-Imrén, 1662 márczius 17-én. Kihird. Erdély rendeinek megyesi országgyűlésén 1662. november 1-én.

Molnár család nemeslevele, adom. I. Lipót által Molnár Péter részére Bécsben, 1701. július 18-án. Kihird. Kraszna vármegye közgyülésén 1702. deczember 15-én.

Panith család nemeslevele, adom. Báthory Gábor által Panith Miklós és András részére Gyulafehérváron, 1608. augusztus 28-án. Kihird. Bihar vármegye közgyülésén 1608. október 14-én.

Pap l. *Szabó.*

Possay l. *Krigh.*

Puskarith család nemeslevele, adom. II. Ferdinánd által Puskarith Farkas részére Bécsben, 1627. február 12-én Kihird. Vas vármegye közgyülésén 1632. évben.

Sárándy család nemeslevele, adom. Bocskay István által Sárándy Miklós és János részére Kassán, 1605. június 8-án. Kihird. Bihar vármegye közgyülésén 1605. évben.

Sárfői család nemeslevele, adom. Apafi Mihály által Sárfői György részére Fogarasban, 1673. márczius 10-én. Kihird. Kolos vármegye közgyülésén 1674. április 6-án.

Schorn család nemeslevele, adom. III. Károly által Schorn Lipót Károly részére Bécsben, 1718. szeptember 29-én. Kihird. Bács-Bodrog vármegye közgyülésén 1719. márczius 13-án.

Seres (másképen Szabó) család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Seres György részére Bécsben, 1656. márcz. 28-án. Kihird. Bihar vármegye közgyülésén 1656. augusztus 22-én.

Sikló l. *Long.*

Somogyi család nemeslevele, adom. Rákóczy György által Somogyi Miklós részére Kassán, 1645. június 3.

Kihird. Erdély rendeinek gyulafehérvári országgyűlésén 1648. április 6-án.

Szabó (máskép Pap) család nemeslevele, adom. I. Rákóczy György által Szabó Miklós részére Gyulafehérváron, 1633. decz. 17-én. Kihird. Kraszna vármegye közgyűlésén 1634. febr. 23-án.

Szabó és *Hőgye* családok nemeslevele, adom. I. Rákóczy György által Szabó Péter és Hőgye János részére Gyulafehérváron, 1634. augusztus 12-én. Kihird. Bihar vármegye törvényszékén 1639. május 15-én.

Szabó (böszörményi) család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Szabó Mihály részére Pozsonyban, 1646. szeptember 29-én. Kihird. Szabolcs vármegye közgyűlésén 1647. július 19-én.

Szabó l. *Seres*.

Szántó (Zántó) család nemeslevele, adom. II. Ferdinánd által Szántó János részére Bécsben, 1634. július 29-én. Kihird. Bihar vármegye közgyűlésén 1635. június 26-án.

Szilágyi család nemeslevele, adom. II. Rákóczy György által Szilágyi András részére Szatmáron, 1658. január 21-én. Kihird. Bihar vármegye közgyűlésén 1659. április 8-án.

Szűts (kecskeméti) család nemeslevele, adom. II. Mátyás által Szüts Pál részére Pozsonyban, 1608. november 29-én. Kihird. Bihar vármegye közgyűlésén 1609. július 5-én.

Taxoni család nemeslevele, adom. I. Lipót által Taxoni János és Ferencz részére Bécsben, 1669. augusztus 14-én. Kihird. Sáros vármegye közgyűlésén 1670. május 7-én.

Thuri család nemeslevele, adom. III. Ferdinánd által Thuri Gáspár részére Bécsben, 1650. julius 2-án Kihird. Sáros vármegye közgyűlésén 1651. aug. 23.

Váczi család nemeslevele, adom. I. Rákóczy György által Váczi Bálint részére Gyulafehérváron, 1631. június 6-án. Kihird. Erdély rendeinek gyulafehérvári országgyűlésén 1632. május 8-án, és Bihar vármegye közgyűlésén 1639. márczius 15-én.

Zinder család nemeslevele, adom. I. Lipót által Zinder Márton részére Bécsben, 1697. február 28-án. Kihird. Erdély rendeinek kolozsvári országgyűlésén. 1718. április 1-én. Közli: Sch. Gy.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi október hó 25-én Br. *Radvánszky Béla* elnöklete alatt tartotta ez évi *nagy-gyűlését.*

Az elnök megnyitván az ülést, megemlékezett azon súlyos veszteségekről, melyeket társulatunk Deák Farkas ig. vál. és legújabban br. Kemény Gábor pártoló tagok halálával szenvedett; a társulat múlt évi működését illetőleg pedig utalt a titkári jelentésre, mely alább egész terjedelmében olvasható.

Ezek után *Széll Farkas* vál. tag olvasta fel «A nagybessenyői Bessenyey család történetéről» írt dolgozatát; a tetszéssel fogadott értekezés folyóiratunkban fog megjelenni.

A titkári jelentésre kerülvén a sor, ezt a titkár a következőkben mutatta be:

Tisztelt nagy-gyűlés!

Hatodszor van szerencsém a t. nagy-gyűlés előtt a társaság évi működéséről beszámolni; mielőtt annak részletezésére térnék, mindjárt elején ki kell emelnem azt, hogy az összes lefolyt évek alatt a jelen évben fejtette ki társulatunk legnagyobb mérvű tevékenységét, rendes időközönként tartott ülésein és megjelenő folyóiratán kívül eleget tévén alapszabályaiban elvállalt kötelezettségének, a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötetének közzététele által.

Hat éves fönnállása óta társulatunk megszilárdult annyira, hogy e nagy feladat kiviteléhez foghatott; hosszú tanácskozások előzték meg az első kötet közzétételét, melyet elhamarkodni nem lehetett, mert ez által kellett meghatározni a tervezett új vállalat czélját, berendezését, megállapítani a következő kötetek schemáját s a mit legelőször kellett volna említenem, előbb némileg anyagilag kellett biztosítani a társulat által megtakarított összegekből a költséges vállalat megjelenhetését.

A magyarországi főrangú családokat magába foglaló kötet f. évi május havában került ki sajtó alól. 558 lapon 331 főrangú családról tartalmaz megbízható adatokat; s habár első sorban a szerkesztőség érzi annak egyes hiányait, tudja tévedéseit: de annyi kétségtelen, hogy társulatunk kiadványa úgy külső kiállítás mint belső tartalom tekintetében, általános tetszéssel találkozott; s ha az annak közzétételével járó nagy anyagi áldozatokat némi pénzügyi siker kíséri, a társulat megelégedéssel tekinthet kiadványára.

E nagyfontosságú új vállalat megindításán kívül a társaság rendes tudománykörét, a lefolyt évben fokozódott munkássággal művelte; s e czélból utolsó nagy-gyűlése (1887. decz. 3-ika) óta három igazgató-

választmányi ülést tartott (jan. 26., ápr. 26. és szept. 27-én) s ezeken — beleértve a tavalyi nagygyűlést — hét dolgozat olvastatott fel, illetőleg mutattatott be jobbára szerzőik által.

E dolgozatok közül a genealogiát három képviseli; s ezek: *Majláth Béla* vál. tagé, ki a Majláth család őseiről értekezvén, azok sorát a XIV. század végén élt Jugá-ig vivé vissza s a XVII. század elejéig hozá le, mikor oklevelek adataival ki nem tölhető hézag mutatkozván a leszármazás sorrendjében, a későbbi nemzedékeket a korábbiakkal összekötni nem lehet. Dr. *Komáromy András* vál. tag a jász-kúnok történetében nagy szerepet játszott Illéssy család multját tárta fel előttünk, levezetvén annak leszármazását az 1633-ban címeres nemeslevelet nyert Illéssy Györgytől. Dr. *Szombathy Ignácz* tagtársunk pedig az alkalomból, hogy a gróf Szápáry (Szapáry) család társulatunk véleményét kérte a beküldött családi iratok alapján nevének helyesírása felől, «Szapáry vagy Szápáry» czím alatt e téren tett kutatásainak eredményét adta elénk.

A heraldika és sphragistika köréből jobbára egyes emlékek, czímeres levelek, pecsétek mutattattak be egyes tagtársaink által. Így *Szádeczky Lajos* vál. tag a kálnói és ádámföldi Bornemisza család, más alkalommal pedig a De Corzan-Avendano család czímeres leveleit ismertette meg velünk. *Schönherr Gyula* tagtársunk pedig egy eddig ismeretlen királyi pecsétet, Nagy Lajos királynak négyszögletű gyűrűs pecsétjét mutatta be, az eredetiekről készült több galvanoplastikai másolattal egyetemben.

A felolvasások közt meg kell emlékeznem *Deák Farkas* vál. tagnak, kit a jelen évben veszítettük el sorainkból, emlékbeszédéről Ipolyi Arnold felett, mely múlt nagygyülésünkön olvastatott fel.

Az ügyrendileg évenként előírt négy ig. választmányi ülés azonban koránt sem volt elég arra, hogy azokon tagtársaink újabb kutatásaik eredményéről beszámoljanak. E czélra a jelen esztendőben épúgy, mint az elmultakban, a Társaság folyóirata szolgált, mely a jelen évben is a tudományos vizsgálatnak számos eredményét tette közzé.

Társulatunk egyik főfeladatának tűzte ki azt, hogy az érdeklődő közönséget és a szakférfiakat hazai heraldikánk és genealogiánk legmegbízhatóbb emlékeiről, a czímeres nemeslevelek mennyiségéről s hollétéről tájékoztassa. Jól tudva azt, hogy csakis akkor gondolhatunk a magyar czímerek sajátságainak, jellegzetességének megállapítására, ha ismerjük egész teljességében az anyagot, mely az elmult századokból reánk maradt.

E czélból tettük közzé folyóiratunk előbbi évfolyamainak hasábjain azon betűrendes jegyzéket, melyet *Tagányi Károly* tagtársunk az orsz. levéltárban 1690-ig terjedő időből található czímeres nemeslevelekről készített. Ennek gazdag anyagát sokban kiegészíti a *Karagyéna Mihály* elhunyt tagtársunk által készített jegyzék, mely a magyarországi hiteles helyek levéltáraiban található czímeres nemeslevelekről a hiteles helyek hivatalos jelentései alapján készült. E két jegyzéknek a heraldikus és genealogusra nézve eléggé meg nem becsülhető anyagát nemsokára még egy harmadikkal is bővíthetjük, melyet *Pettkó Béla* tagtársunk az orsz. levéltár helytartótanácsi osztályának «Nobilitare» jelzetű csoportjából készített, s mely 700-nál több névre terjedő jegyzék legközelebb közzé is tétetik. E három jegyzék kiadásával társulatunk kétségtelenül nagy hiányt pótol, s régi mulasztást tesz jóvá.

A társulat folyóirata a lefolyt évben ismét kiváló figyelmet fordított hazai heraldikánk legrégibb s legmegbízhatóbb forrásainak, a mohácsi vész előbbi czímeres leveleknek kiadására. Az elmult évek alatt társulatunk folyóiratában *tizenhét* 1526 előtti czímer képe jelent meg színes másolatban melyek közül 15 db. Zsigmond király, 1—1 db. pedig V. László és Mátyás király idejéből való. E számhoz a lefolyt évben hármat csatoltunk, egyet Zsigmond és kettőt Mátyás király korából. E czímerek: a Pethneházy család 1418. és 1462. évi czímerei, melyek közül az első, mint heraldikai műalkotás, e kornak kétségtelenül jelesebb termékei közé tartozik; a másik, Mátyás királyé, pedig mint miniaturefestmény, a czímertartó angyal finoman kivitt ábrázolása által, ezenfelül még valóságos műértékkel bíró darab. E két czímer *Fejérpataky László* magyarázó szavaival kísérve jelent meg folyóiratunkban. A harmadik kiadott czímer a Mérey családé 1474-ből, melyet *Schönherr Gyula* tagtársunk tett közzé.

Az ig. választmány egykori határozatához képest mindezen czímerekből finom kartonpapiron különnyomat készült, melyek majdan összegyűjtve egy, a Társaság által kiadandó díszes czímergyűjtemény alapját képezik. Jelenleg már nyolcz ily kép van a társulat tulajdonában, s ha e szám tizenkettőre emelkedik, a társulat hozzáfoghat terve megvalósításához.

E festett czímeres emlékeken kívül *Majláth Béla* vál. tag a Kolos család czímeres leveléről írt dolgozatában megismertetett minket a legrégibb magyar czímeres levelek egyikével, melyet Róbert Károly király 1332. évben a nevezett családnak adott. A nagybecsű oklevelet folyóiratunk hasonmásban tette közzé. — E régi, mohácsi vész előtti czímerek tuladonságait szerkesztési hibáit és előnyeit *Csergheő Géza* vál. tag vette vizsgálat alá több igen figyelemre méltó megjegyzést tevén azok sajátságairól.

Folyóiratunknak már eddigelé többször nyílt alkalma az érdeklődők figyelmét hazai heraldikánk egy ekkoráig kevéssé méltatott forrására, a czímer-albumokra felhívni. Egy ily ismeretlen, részben a XVI., részben a XVII. századból való czímeres albumot, a gróf Zichy Edmund birtokában levőt, tette közzé ifj. *Kubinyi Miklós* tagtársunk, beható magyarázatokkal méltatván annak 33 czímerből álló anyagát.

Ily czímeres albumok sorába tartoznak az «illyr» czímergyűjtemények, az 1595-ben összeállított Korjenić-Neorić-féle raguzai czímergyűjtemény, a XVII. század közepén szerkesztett bécsi, az ugyanezen korbeli fojniczai czímergyűjtemények és a suttiscai czímertábla; e heraldikai emlékek, melyek a magyar sz. koronához egykor tényleg tartozott délvidéki tartományok nemességének történetére nézve kiváló fontosságúak, *Thallóczy Lajos* vál. tagban szakavatott méltatóra és ismertetőre találtak.

Hazai heraldikánk szétszórt emlékei közül Dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag. Erdélyben tett kutatásai eredményeül tizenhárom czímeres levéllel ismertetett meg. *Lehoczky Tivadar* vál. tag pedig kilencz, jobbára a felsővidéki levéltárakban őrzött armálisról közölt adatokat. A kisebb idevágó czikkekből kiemelhetem *Dudás Gyuláét* Zenta városa, *Csergheő Géza* és *Csánki Dezső* vál. tagokét a Buzlay család czímeréről.

Azon becses s eddig kellőkép nem méltányolt czímertani anyagot, melyet hazai régi sírköveink rejtenek magukban, *Csoma József* vál. tag vállalkozott kiaknázni.

A folyóiratunk előbbi folyamában közzétett nagybecsű anyagot a lefolyt évben számos nagyérdekűvel szaporította. Ilyennek a Zsegrai sírkő, Tornay János, Lardus Tádé, a Palóczyak, Jurisics Ádám és Anna, Dobó István és Máriássy Krisztina sírkövei, melyek a XIV—XVI. századokat ölelik fel; ezeket közlőjük tetemes és elismerésre méltó áldozatokkal legnagyobbrészt maga kutatta fel és fényképeztette le s ezzel alkalmat nyujtott folyóiratunknak arra, hogy e kiváló műemlékeket megbízható reproductióban, a közlő szakszerű fejtegetéseivel kísérve, tehesse közzé.

Ezek, t nagy-gyűlés, főbb eredményei a folyóiratunkban közzétett heraldikai dolgozatoknak, melyek mellett azonban a genealogia terén elért új eredmények, a forrásokon alapuló új kutatások sem állanak hátrább.

Folyóiratunk elejétől kezdve kiváló figyelmet fordított a régi nemzetségek, genusok nemzedékrendi szövevényeinek, azok elágazásának, birtokrendi viszonyainak s általában a nemzetségi kérdés megoldásának felderitésére. Ezekkel foglalkozott *Komáromy András* vál. tag a Káta nemzetségről irott terjedelmes dolgozatában, melyben e kevéssé ismert régi nemzetség viszonyait egészen addig a korig, míg a közös törzsből birtok-osztály következtében az egyes családok kiválnak, oklevelek alapján megvilágítá. Egy még kevésbbé ismert nemzetségről a Brucsa (Borcsa) genusról közölt adatokat *Karácsonyi János* tagtársunk, ki e téren már több nagy figyelemre méltó kutatást tett.

Wertner Mór tagtársunk, ki az elmult években az Árpádok genealogiája terén több alapos dolgozatot tett közzé, a lefolyt évben egy más uralkodó családnak, az Anjou háznak leszármazási rendjét tette vizsgálat tárgyává s folyóiratunkban ez uralkodó háznak eddigelé legteljesebb leszármazási tábláját közölte.

Egy kiváló főrangú családnak, az Eszterházyak leszármazásához *Thaly Kálmán* vál. tag közölt adalékokat és ugyancsak ő az inánczi Ebeczky család nemzedékrendjéhez. Az idén elhunyt *Deák Farkas* vál. tagnak utolsó dolgozata az alcsernátoni Damokos család történetéről, melyet alig három héttel halála előtt fejezett be, folyóiratunkban látott napvilágot. Kisebb adatokat szolgáltattak még *Petrovay György* tagtársunk a Sárközyek és F. a csataji Tuczentaller család történetéhez. *Lehoczky Tivadar* vál. tag pedig egy multszázadi emlékiratot tett közzé, melyből sok magyarországi és erdélyi előkelő család genealogiai összeköttetése világlik ki.

Régi genealogiai viszonyok földerítése czéljából *Pór Antal* tagtársunk kérdéseket vetett fel Philippus de S. Geroldo és László erdélyi vajda leszármazása felől, melyek közül az előbbire *Karácsonyi János* tagtársunk adta meg a választ.

A czímertannak rokon tudományából a pecsétanból közzé tett dolgozatok sorából kiemelem *Wenczel Gusztáv*-ét, ki Pécs városának XV. századi czímerét ismertette e város pecsétje nyomán; míg *Szendrei János* vál. tag Homonna városának szintén XV. századi pecsétnyomóját tette közzé. Az egyházi sphragistika terén *Némethy Lajos* vál. tag a Budapesten volt egyházi testületek pecsétjei felől közzétett adatait újabban még öt új pecséttel bővité.

Ezekben, t. nagy-gyűlés, szerencsém volt főbb vonásaiban előadnom társulatunk tudományos működését a lefolyt évben, mely tekintve a rendelkezésre álló csekély anyagi erőket, a megelőző évekéhez képest nem csak nem apadt, hanem a Nemzetségi Zsebkönyv kiadása által nagyobb mérveket öltött. Hogy azonban jelentésem teljessé legyen, szükséges társulatunk egyéb viszonyairól s a lefolyt év főbb eseményeiről röviden megemlékeznem.

A múlt évben telt le az első öt év társulatunk fennállása óta; ez az alapszabályok értelmében maga után vonta az elnökség és a társulati tisztviselők új megválasztását, kiknek megbizatása öt esztendei idő-

szakra terjed. Az e czélból előre hirdetett nagy-, illetőleg ig. vál. ülésen az elnökségnek és tisztviselői karnak összes tagjai további öt esztendő tartamára (1888—1892.) újra megválasztattak. Az igazgató választmány is új kiegészítést nyert, a mennyiben *Bunyitay Vincze* nagyváradi kanonok, társulatunk levelező tagja, a körünkbe vágó tudományok terén kifejtett eredménydús munkássága elismeréseül, a jelen évben ig. vál. taggá választatott; míg aszalói *Kecskés Dezső* tagtársunk a társulatunk sikeres terjesztése körül szerzett érdemeiért levelező tagjaink sorába iktattatott.

Az öt éves cyclus eltelésével évdíjas tagjaink közül társulatunk kebeléből kiléphetési jogukat 21-en vették igénybe; ezzel szemben azonban társulatunk az elmult évben 2 100-frtos alapító, 16 pártoló és 14 évdíjas, összesen 32 új taggal gyarapodott; így a kilépés általi veszteség nemcsak pótoltatott, hanem társulatunk tagjainak száma valamivel szaporodott, úgy hogy az most is a 600-at megközelíti.

Alaptőkénk mennyisége lényegesen nem változott; a tavalyi 10.800 forinttal szemben az idén 11.000 frt. áll; oka e csekély szaporodásnak az, hogy azon tetemes költség, melyet a Nemzetségi Zsebkönyv közzététele okozott, nem engedte azt, hogy társulatunk a mult évi tiszta pénztári maradványból egy részt alaptőkéje növelésére fordítson.

Halálozás általi veszteségeink a lefolyt évben igen súlyosak voltak. Igazgató választmányunk sorából f. évi jún. 4-én vesztettük el *Deák Farkas* társunkat; egyikét azoknak, kiknek társulatunk megalakítása körül legnagyobb érdemei voltak; társulatunk ügyei körül nagy tevékenységet fejtett ki, az általunk művelt tudományoknak hivatott munkása volt, s halála valóban sokáig kitölthetetlen űrt hagyott maga után; az érdemeit méltán megillető emlékbeszédről a választmány van hivatva gondoskodni. Pusztított a halál többi tagtársaink sorában is. Évdíjas tagjaink köréből elhúnytak *Karagyéna Mihály*, *Csanády György*; pártoló tagjaink közül *Ghyczy Kálmán*, Br. *Du Mont de Beaufort-Várhegyi* Lajos, Br. *Kemény Gábor*; oly férfiak, kiknek halála a közélet és társadalom terén is súlyos veszteséget okozott.

Titkári jelentésemet ezekkel befejezvén, kérem a t. nagy-gyűlést, hogy azt tudomásúl venni méltóztassék.

A titkári jelentés tudomásúl vétetvén, bemutattatott a pénztárnok jelentése a pénztár állapotáról; mely szerint:

Bevétel volt 1888. okt. 25-ig ...	2238 frt	35 kr.
Kiadás volt 1888. okt. 25-ig ...	2004 •	31 •
Készpénz-maradvány	234 frt	04 kr.

A társaság alaptőkéjének állása pedig a következő:

Értékpapirok névleges értékben	6800 frt
Kötelezvényekkel biztosított alapítvány	2000 •
Alapítványok, melyeknek kamatai pontosan fizettetnek	1600 •
Összes alaptőke	11000 frt.

A kimutatás, melynek megvizsgálásáról a választmány intézkedik, ideiglenesen tudomásúl vétetvén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Szél Farkas* és *Majláth Béla* vál. tagokat kéri meg; ezzel a nagygyűlés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 29-én Br. Radvánszky Béla elnöklete alatt ig. választmányi ülést tartott, melyen *Szilágyi Sándor* vál. tag felolvasta Kropf Lajos Angolországban élő hazánkfiának »Captain John Smith« czímű dolgozatát, mely jelen füzetünkben olvasható. Ezután Dr. *Szendrei János* vál. tag értekezett a Tarnóczy Gusztávné gyűrű-gyűjteményében lévő czímeres-gyűrűkről, bemutatván azokból mintegy 1600 darabot és több százra menő lenyomatot. A választmány Tarnóczy Gusztávnénak azon szivességéért, hogy nagybecsű gyűrűgyűjteményének egy részét a társaság ülésén leendő bemutatásra átengedte, köszönetet szavazott.

A folyóügyekre kerülvén a sor, a titkár bejelenté a következő tagajánlásokat: Dr. *Kisfaludy Á. Béla* egyetemi tanár Budapesten (ajánlja Fraknói Vilmos); Benedekfalvi *Luby Sándor* és *Bubics Zsigmond* m. k. postatiszt Budapesten (aj. Ipolyi György); *Kassai* társalgási egylet és *Vécsey József* árvaszéki ülnök Kassán (aj. Kecskés Dezső); *Csernovics Diodor* m. k. pénzügymin. titkár Budapesten (aj. Simonyi Kálmán), Felső-torjai *Sztáncsek Zoltán* Budapesten (aj. Schönherr Gyula). Az ajánlottak megválasztattak.

A pénztárnoknak nov. 29-ig terjedő kimutatása a következő adatokat tünteti föl:

Bevétel	3423 frt	35 kr.
Kiadás	2487 •	5 •
Készpénz maradvány	936 frt	30 kr.

A társulat pénztárának megvizsgálására *Csontosi János*, *Szinnyei József* és *Nagy Gyula* vál. tagokból álló bizottság kéretett föl.

Ezután felolvastatott *Bunyitay Vincze* vál. tagnak az elnökséghez intézett levele, melyben ig. vál. taggá történt választatásáért köszönetet mond; tudomásúl vétetett.

A titkár inditványára határozattá lön, hogy a Pettkó Béla tagtársunk által készített »Pótlék Tagányi Károly nemesi jegyzékéhez« közzététele czéljából a Turul f. évi 4-ik füzetének ívszáma, ha szük-

ségesnek látszanék, egygyel szaporíttassék, és e jegyzékből 50 példány különnyomat készíttessék.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Szilágyi Sándor és Szendrei János vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A Siebmacher-féle magyar czímeres könyvből megjelent a XIII. füzet is. A *Karg—Kiss* családokat foglalja magában; összesen 205 családról szól, a mellékelt 18 táblán pedig 216 családi czímer van feltüntetve. A nagyszabású vállalat részletességét illustrálja az, hogy pl. hat Károlyi, hét Kelemen, kilencz Kerekes, ugyanannyi Király, és negyvenkét Kiss-család czímeréről találunk benne adatokat, pedig ez utóbbi családból, úgy látszik, még a következő füzetre is marad néhány. Tekintettel arra, hogy a hátralevő füzetekben még számos oly név (pl. Kovács, Nagy, Szabó stb.) fog előfordulni, melyet sok különböző eredetű család viselt, a könnyebb megtalálás szempontjából nem volna czélszerűtlen, ha a szerkesztő az ilyeneket prædicatumaik szerint betűrendbe szedné. Kiválóbb családaink közül a *Károlyi*, *Keczer*, *Kemény*, *Kendi*, *Kinizsi* stb. családok foglalnak helyet e füzetben. Némely családnál, pl. *Kazy*, *Kelcz*, *Keszey*, nemeskéri *Kiss*, bővebb heraldikai és itt-ott genealogiai kitérésekkel találkozunk. Régi, mohácsi vész előtti armálisról e füzetben csak egyszer találunk említést. Ez a *Király* családé, melynek egy tagja mint mellékczímerszerző 1453-ban Fodor Ferenczczel együtt kapott czímert V. László királytól; az oklevél eredetije Szatmármegye levéltárában van. — Örvendünk, hogy a nagy vállalat *Csergheő Géza* szakavatott szerkesztésében ily gyorsan halad befejezése felé; ha a füzetek ily gyors egymásutánban jelennek meg, három év lefolyása alatt az érdeklődőkre nézve nélkülözhetetlen segédkönyv egész teljességében rendelkezésünkre áll.

Az illyr czímergyűjtemények. *Thallóczy Lajos* tagtársunknak becses dolgozata, melylyel az úgynevezett «illyr» czímergyűjteményeknek legfontosabbjait folyóiratunk két megelőző füzetében behatólag taglalta, külön nyomatban is megjelent. A kis nyolczadrétű 114 lapra terjedő füzet ugyanazt tartalmazza, a mit a folyóiratunkban megjelent közlemények; s a szerző az által, hogy ezen, hazánkra nézve kiváló fontossággal és érdekkel bíró czímergyűjteményeket dolgozata külön kiadásával szélesebb körben ismertette, elismerésre méltó dolgot cselekedett.

Uj oklevéltárak. *Kubinyi Ferencz* tagtársunk az általa huszonegy évvel ez előtt megindított «Monumenta Hungariæ historica» gyűjteménynek kiadta második kötetét, mely 1256—1399. évekből hontvármegyei magánlevéltáraknak 210 oklevelét tartalmazza. Mint előszavában olvassuk, szándéka a vállalatot tovább folytatni; s a megjelenendő harmadik kötet a most kiadott anyag folytatását és esetleg a Kubinyi-család várgedei és nyustyai levéltárának okleveleit, a következők pedig a Kubinyi-család kóvári levéltárának anyagát ölelnék fel. Mindenesetre nagy elismerést érdemel a kiadó, hogy e vállalatot saját erejéből, nem támaszkodva valamely tudományos társulat támogatására, indítá meg; a közlött anyag belső értékén kívül, már e körülmény miatt is megérdemli az érdeklődők legmelegebb pártolását. Minthogy a kötetet füzetünk más helyén behatóbban ismertettük, utalunk arra; s itt még annyit említünk meg, hogy a kötet Pfeiffer Ferdinánd budapesti könyvárús bizományában 4 frtért kapható. — A *Zichy-család* oklevéltárából, melynek utolsó (4-ik) kötete tíz évvel ezelőtt (1878-ban) jelent meg, a család nagylelkű és hazafias elhatározásából elkészült az *ötödik* kötet. A történelmi társulat által közvetített kiadványt kitünő oklevél-kiadónk *Nagy Imre* szerkeszté, s az új kötet az 1396—1400 éveket öleli fel. — Ezzel kapcsolatban felemlítjük, hogy az akadémia tört. bizottsága által kiadott és *Kovách Nándor* által szerkesztett tárgy- és névmutató a Wenczel-féle Árpádkori új okmánytárhoz szintén elkészült. Az évek hosszú során át nagy fáradsággal és lelkiismeretes gonddal készült terjedelmes (60 nyomtatott ívnél többre terjedő) index megjelentét, mely az akadémia egyik nagybecsű kiadványának használhatóságát nagyban előmozdítja, kétségtelenül örömmel üdvözlik az érdeklődők.

Bresslau H. oklevéltana. A berlini egyetemen az oklevéltan tanára, *Harry Bresslau* «Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien» czím alatt nagy munkát írt, melyből az első kötet első fele (480 l.) nem régiben hagyta el a sajtót. A műből, mely két kötetre van tervezve, még kevés fekszik előttünk arra, hogy róla ítéletet mondhassunk. De annyi a megjelent félkötetből is kitünik, hogy a tudós író műve kiadásával nagyon hasznos dolgot cselekedett. Alig van tudomány, melyben a speciális kutatások néhány évtized óta annyi új eredményt derítettek volna föl, mint a német és kivált a pápai oklevéltan terén. A bécsi Institut für öst. Geschichtsforschung, a Monumenta Germaniæ nagy vállalata, de leginkább a jelenleg uralkodó pápa által a tudomány hasznára megnyitott vatikáni levéltár annyi új ismerettel gazdagították a diplomatika terét, úgy, hogy még a szakember sem kísérhette kellő figyelemmel azon új eredményeket, melyek önállóan vagy szaklapokban elszórva napvilágot láttak. Ezeket összefoglalni, a német és pápai diplomatika jelenlegi állásáról megbízható képet adni s ezek alapján rendszerbe szedni a szétszórt ismereteket, volt czélja Bresslau munkájának. Ajánljuk az értékes művet, melyből az első kötet befejező része már a jövő év elején megjelenik, a szakférfiak figyelmébe.

PÓTLÉK TAGÁNYI KÁROLY NEMESI JEGYZÉKÉHEZ.

Közli: PETTKÓ BÉLA.

Jelen közlemény kiegészítése Tagányi Károly művének, s mint ilyen, azon elvek szerint is készítve. Ezen nemeslevelek legnagyobb része a helytartótanácsi osztályban őriztetik. Hogy ott ilyen tömegben létezik, azt én találtam meg kutatásaim közben. T. i. van ott egy egész külön osztály, mely 1786-ig megyék szerint, azontúl pedig 1848-ig kútfők és tételek szerint kezeltetik. A neve ezen osztálynak: Nobilitare. Itt vannak elhelyezve a sok nemesi investigatiók, (az ily alkalmakkor gyanúsaknak tűnt oklevelek eredetiben is felterjesztettek s még most is megvannak). Az investigatiók alkalmával felvett jegyzőkönyvekbe igen sok megye, mint pl. Szepes, egyúttal beigtatta azon okmányt, melynek alapján valaki nemessége elismertetik, vagy csatolta a jegyzőkönyvhöz, mint Komárom, Pozsony stb. Fájdalom, sok megyének visszaküldték az ilyen jegyzőkönyveket s most már csak nyoma van annak, hogy az a megye is beküldte. De sokak nemességét megtámadták s azt igazolni, felküldték okmányaikat, melyek másolatait a htt. megtartotta. Így jött létre ez a nagy száma a nemesleveleknek, melyekről a Liber Regiusban említés sincs. A Liber Regiusban őrzött nemesleveleknél annyival van több érdeke e nemesleveleknek, hogy itt annak felmutatója mindig megmondatik, sőt a czímer-szerzőtől való leszármazása is elmondatik gyakran. Az 1786—1848-ig terjedő fasciculusokban szintén őriztetnek, de már sokkal gyérebben s mivel most az egész Nobilitare feldolgozás alatt van, különösen azért is, mert sok család ma már csak azt tudja, hogy nemes, meg hogy micsoda megyéből származtak, a készülő czédula-katalogus alapján meg lesz állapítható, ha nem is minden megye, de igen sok megye nemesi családja s az Országos Levéltárhoz fordulók családjuk történetére bővebb felvilágosítást kaphatnak. Még csak azt jegyzem meg, hogy az 1786—1848-iki évekhez indexek is vannak, de az előző évekből ilyen szakindexek nem léteznek s ezért is szükségesnek láttam ezen névsort nyilvánosságra hozni. — A jelzetekre vonatkozólag, megkülönböztetésül, hogy erd. fejedelem vagy magyar király adta a nemeslevelet, az év után egy berekesztett (erd.) tettem, valamint azt is feltüntettem, hogy ha nem magyar nemességet, hanem idegent kapott valaki. A pár különböző jelzet az Orsz. Levéltár különböző gyűjteményeiből eddig újabban napfényre került nemeslevelet jelenti.

ABHORTIS. (orvos). 1631. *Htt. Nob. Szepes.*
ÁCS. 1687. *Htt. Nob. Szabolcs.*
ÁDÁM. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
ADAMKOVICS. 1661. *Htt. Nob. Trencsén.*
ADAMOVICS. 1625. *Htt. Nob. Poson.*
AGISTON de Nagy-Födimes. 1587. (Sárkánynyal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
AGYÓ. 1569. *Htt. Nob. Ugocsa.*
AIGNER. 1656. *Htt. Nob. Poson.*
ALAUDA. 1654. *Htt. Nob. Szepes.*
ALMÁSSY. 1582. *Htt. Nob. Szepes.*
ALMÁSSY. 1593. *Htt. Nob. Szepes.*
ANDOR. 1629. *Htt. Nob. Komárom.*
ANDRÁSSY alias SZLAIKOVICS. 1678. *Htt. Nob. Trencsén.*
ÁRVAI aliter TÖRÖK. 1664. *Htt. Nob. Trencsén.*
ASKÓTI (Aschoti). 1625. *Htt. Nob. Poson.*
ÁSVAY aliter JÓKAY. 1668. *Htt. Nob. Komárom.*
ASZTALOS. 1646. (Eperjesivel együtt kapta). *Htt. Nob. Komárom.*

BACHORECZ alias TOMASSOVICZ. 1685. *Htt. Nob. Trencsén.*
BAGOTAI alias MOLNÁR. 1665. *Htt. Nob. Komárom.*
BAGYINSZKY. 1667. *Htt. Nob. Szepes.*
BAJCSI. 1551. *Htt. Nob. Poson.*

Bajcsi. 1647. *Htt. Nob. Trencsén.*
Baichy. 1649. *Htt. Nob. Komárom.*
Bakó. 1629. *Htt. Nob. Poson.*
Baksa (Baxa). 1657. *Htt. Nob. Bihar.*
Balko alias Ferenczi. 1626. *Htt. Nob. Bihar.*
Balia. 1616. *Htt. Nob. Pest.*
Balogh. 1622. *Htt. Nob. Vasvárm.*
Balogh. 1625. *Htt. Nob. Komárom.*
Balogh. 1628. *Htt. Nob. Szabolcs.*
Balogh. 1628. (Erd.) *Htt. Nob. Bihar.*
Balogh. 1639. *Htt. Nob. Komárom.*
Baracskay aliter Szigeti. 1612. *Htt. Nob. Poson.*
Barbély aliter Komáromi. 1632. *Htt. Nob. Poson.*
Bárczy. 1666. *Htt. Nob. Szepes.*
Barmos. 1578. (Deákyval együtt). *Htt. Nob. Pest.*
Barna. 1618. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Barsy. 1613. (Buzássyval együtt). *Htt. Nob. Poson.*
Bartha. 1687. *Htt. Nob. Szabolcs.*
Becző. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Bede. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Beke. 1610. *Htt. Nob. Komárom.*
Beke. 1613. (Parvussal együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
Beke de Varadino alias Kamuti. 1623. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Bekő. 1687. *Htt. Nob. Poson.*
Béky. 1640. *Htt. Nob. Pest.*
Belenszki. 1633. *Htt. Nob. Ung.*
Belényesi alias Koszta. (Erd.). 1671. *Htt. Nob. Bihar.*
Belliczai alias Nemes. 1672. *Htt. Nob. Bihar.*
Benda. 1649. *Htt. Nob. Szepes.*
Benikovics. 1667. *Htt. Nob. Poson.*
Benyus. 1652. (Tolmácsival együtt). *Htt. Nob. Poson.*
Bereczk alias Dengelegi. 1634. *Htt. Nob. Szabolcs.*
Bereczki de Gyulagyarmat. 1648. (Erd.) *Htt. Nob. Bihar.*
Bereczki. 1654. *Htt. Nob. Komárom.*
Berendey. 1587. (Erd.). *Htt. Nob. Szatmár.*
Bernát de Borosjenő. 1627. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Bernát de Borosjenő. 1690. *Htt. Nob. Bihar.*
Biró de Örkény. 1610. *Htt. Nob. Komárom.*
Bitó. 1625. (Kajdocsival együtt). *Htt. Nob. Poson.*
Blaskovicz. 1673. *Htt. Nob. Trencsén.*
Bobest de Zythavia. 1563. *Htt. Nob. Szepes.*
Bobotczky. 1625. *Htt. Nob. Trencsén.*
Bogdány. 1650. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Bognár. 1659. *Htt. Nob. Komárom.*
Bolla 1629. *Htt. Nob. Vasvárm.*
Bomb. 1570. (Pappal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
Bosodi. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Botragyi. 1634. *Htt. Nob. Bihar.*
Bott. 1635. *Htt. Nob. Komárom.*
Botti. 1638. *Htt Nob. Komárom.*
Borzoky. 1640. *Htt. Nob. Poson.*
Böcskey. 1617. (Csontossal együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
Bőr. 1665. (Gróval együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
Branik. 1689. *Htt. Nob. Poson.*
Brhlovics. 1622. (Vrazdával együtt). *Htt. Nob. Trencsén.*
Briglevics. 1634. (Csednekovicscsal együtt). *Htt. Nob. Vasvárm.*
Budaházi alias Vitéz. 1552. *Htt. Nob. Szepes.*
Buday. 1622. *Htt. Nob. Poson.*
Burián de Ragecz. 1604. *Htt. Nob. Poson.*
Buzássy (Buszassy). 1613. *Htt. Nob. Poson.*

Császár. 1630. *Htt. Nob. Komárom.*
Csednekovics. 1634. *Htt. Nob. Vasvárm.*
Cseh de Vinár. 1689. *Htt. Nob. Komárom.*
Csemez. 1628. *Htt. Nob. Poson.*
Csépány de Csépánfalva. 1568. *Thőke ltár. 6. cs.*
Csepel de Rosomberg. 1556. *Htt. Nob. Zemplén.*
Csepruicz. 1669. (Valovicscsal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
Csernel. 1636 *Htt. Nob. Szepes*
Cserni. 1666. *Htt. Nob. Poson.*
Cserva (Cerva). 1654. *Htt. Nob. Nógrád.*
Cseszkó (Chezko). 1583. (Zizekivel kapta). *Htt. Nob. Bihar.*
Cseszneky. 1626. (Kányával kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
Csizmazia alias Kisvárdai. 1659. *Htt. Nob. Poson.*
C ontos. 1617. *Htt. Nob. Komárom.*
Csukár. 1587. *Htt. Nob. Poson.*
Czeglédi. 1639. *Htt. Nob. Bihar.*
Czippanny. 1625. *Lymbus II. sor. 17. cs.*
Czirják de Bánkuta. 1607. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Czompó. 1682. *Htt. Nob. Poson.*

Darnay alias Szerencsés 1668. *Htt. Nob. Komárom.*
Deák de Keresztes. 1625. *Htt. Nob. Szabolcs.*
Deáky. 1578. *Htt. Nob. Pest.*
Dejtei aliter Ficsúr. 1625. *Htt. Nob. Poson.*
Demjéni alias Rasztóczky. 1625. *Htt. Nob. Trencsén.*
Dengelegi alias Bereczk. 1634. *Htt. Nob. Szabolcs.*
Desla. 1688. *Htt. Nob. Komárom.*
Déval. 1648. *Htt. Nob. Szepes.*
Dienes. 1587. (Deákyval kapta). *Htt. Nob. Pest.*
Dimon. 1681. (Kozmával kapta). *Htt. Nbb. Komárom.*
Diószegi. 1631. *Htt. Nob. Poson.*
Dobóczky alias Szabó. 1672. *Htt. Nob. Pos.*
Dobozi. Debreceniensis. 1622. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Dóczy alias Tőkési. 1587. *Htt. Nob. Komárom.*
Dóka. 1669. *Htt. Nob. Poson.*
Dolgos de Kozmafalva. 1532. *Htt. Nob. Vasvárm.*
Domonkos. 1583. *Jes. Tyrn. 41—5.*
Domonkos. 1690. *Htt. Nob. Komárom.*
Dorner. 1645. *Htt. Nob. Komárom.*
Dubniczai alias Repka. 1593. *Htt. Nob. Trencsén.*
Dubniczky de Dubnicza. 1600. *Htt. Nob. Trencsén.*
Dubravi. 1654. *Htt. Nob. Trencsén.*
Dugovics. 1674. *Htt. Nob. Poson.*
Dusa. 1274. *Htt. Nob. Szabolcs.* (czimer nincs persze).
Dzián. 1677. (Schöbükkel együtt). *Htt. Nob. Szepes.*

Édes. 1638. *Htt. Nob. Komárom.*
Egeresi alias Király. 1687. *Htt. Nob. Bihar.*
Elekes. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
Eölvedy alias Gachall. 1618. *Htt. Nob. Komárom.*
Eötvös. 1629. *Htt. Nob. Komárom.*
Eötves alias Kállay de Simánd. 1606. (Erd.). *Htt. Nob. Zemplén.*
Eperjesy. 1646. *Htt. Nob. Komárom.*

ERSEK de Somosujfalu. 1588. (Király de Karczagujszállással együtt). *Htt. Nob. Bihar.*
ESZTERGAMI. 1665. (Bagotaival együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
ETHEY alias KRASCSENICS. 1681. *Htt. Nob. Poson.*

FÁBIÁN. 1578. (Deákyval együtt). *Htt. Nob. Pest.*
FAJTAL. 1625. *Htt. Nob. Poson.*
FARAGULYA. 1633. *Htt. Nob. Poson.*
FARKAS. 1632. *Htt. Nob. Poson.*
FARKAS. 1651. *Lymbus II. sor. 17. cs.*
FEHÉR. 1648. (Ongival együtt kapta). *Htt. Nob. Nógrád.*
FEJÉRTÓI alias NAGY. 1628. *Htt Nob. Szabolcs.*
FEJES. 1652. (Mátyussal együtt). *Htt. Nob. Szabolcs.*
FEKETE. 1539. *Htt. Nob. Hont.*
FEKETE. 1631. *Htt. Nob. Poson.*
FEKETE. 1659. *Htt. Nob. Bihar.*
FEKETE. 1689. *Htt. Nob. Poson.*
FEKETE de Borossenyerő. 1543. *Htt. Nob. Vasvárm.*
FERENCZ. 1675. (Kovácscsal együtt). *Htt. Nob. Ugocsa.*
FERENCZI alias BALKO. 1626. *Htt. Nob. Bihar.*
FERENCZI. 1631. *Htt. Nob. Zala.*
FERINGER. 1629. *Htt. Nob. Győr.*
FICSUR aliter DEJTEI. 1625. *Htt. Nob. Poson.*
FINCK. 1660. *Htt Nob. Szepes.*
FINNA. 1657. *Htt. Nob. Bihar.* (Baksával együtt).
FODOR. 1660. *Htt. Nob. Komárom.*
FODOR alias MÉSZÁROS. 1665. *Htt. Nob. Bihar.*
FORGÁCS. 1625. *Htt. Nob. Poson.*
FORIÁN. 1655. *Htt. Nob. Vasvárm.*
FORINTOS. 1653. (Szabóval együtt). *Htt. Nob. Szabolcs.*
FÖLDES. 1655. *Htt. Nob. Poson.*
FRÁNYAFI. 1613. *Htt. Nob. Szepes.*
FRATER. 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
FREY. 1684. *Htt Nob. Poson.*
FRIVALDSZKI. 1583. *Htt. Nob. Trencsén.*
FRONIUS. 1583. *Canc. 525. ex 1786.*
FURÁR 1676. *Htt. Nob Szepes.*
FURÓ. 1680. *Htt. Nob. Komárom.*
FÜR. 1655. *Lymbus I. sor. 15. csomó.*
FŰRÉSZ. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*

GACHALL alias EÖLVEDY. 1618. *Htt. Nob. Komárom.*
GÁL. 1661. (Kovácscsal együtt). *Htt. Nob. Komárom*
GÁLL de Sopornyi. 1578. *Htt. Nob. Poson.*
GALGÓCZI. 1629. *Htt. Nob. Poson.*
GALLI Késmárkiensis. 1615. *Htt. Nob. Szepes.*
GÁSPÁR aliter SÓKY. 1625. *Htt. Nob. Heves.*
GASZAPI alias STOGAR. 1660. *Htt. Nob. Poson.*
GAZDAG. 1612. (Groffal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
GAZÚR. 1635. *Htt. Nob. Trencsén.*
GECSEK. 1613. (Frányafival együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
GELENYI. 1647. *Htt. Nob. Trencsén.*
GLOSZ. 1649. *Htt. Nob. Szepes.*
GOLDBERGER. 1635. *Htt. Nob. Szepes.*
GOMBÁR. 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
GOMBOS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
GOMBOS. 1660. *Htt. Nob. Poson.*
GRAJCZÁR. 1681. *Htt. Nob. Poson.*
GRIEMBLACH. 1609. *Htt. Nob. Szepes.*
GRIMA de Tepla. 1604. *Htt. Nob. Trencsén.*
GRÓ. 1665. *Htt. Nob. Szepes.*
GROFF alias SZERDAHELYI. 1612. *Htt. Nob. Poson.*
GROSZMAN alias MEGANDER 1655. *Htt. Nob. Szepes.*
GUETTENBERGER. 1659. (Málikkal együtt) *Htt. Nob. Poson*
GUTRAY alias Szecsey. 1596. *Htt. Nob. Bars.*
GUTZMITTEL. 1600. *Htt. Nob. Szepes.*
GÜNTHERUS. 1653. *Htt. Nob. Szepes.*
GYÁRFÁS (Járfás). 1610. (Bíróval együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
GYARMATI. 1662. *Htt. Nob. Szepes*
GYORGYEVICH (Juorgiewith) aliter KOZONICS. 1580. *Htt. Nob. Poson.*
GYORGYOVÁNSZKY. 1656. *Htt. Nob. Trencsén.*
GYÖKÉR (Jükér). 1631. (Matussal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
GYŐRFI. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
GYULAI de Nagy-Szerind. 1649. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
GYUNGEL. 1669. *Htt. Nob. Trencsén.*
GYURANNA. 1622. *Htt. Nob. Trencsén.*

HAKSZER. 1689. *Htt. Nob. Poson.*
HANUSOVSZKI. 1664. (Pavlikovicsesal együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
HARASZTI. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
HARMATHY. 1690. *Htt. Nob. Bihar.*
HATVANI. 1613. (Buzássyval együtt.) *Htt. Nob. Poson.*
HAVASSY. 1669. *Tábl. per. 1959.*
HEGYI de Pápa. 1622. *Htt. Nob. Vasvárm.*
HELMÁR. 1689. *Htt. Nob. Poson.*
HERMAN. 1633. *Htt. Nob. Poson.*
HERMAN alias SZIJGYÁRTÓ. 1659. (Feketével együtt kapta). *Htt. Nob. Bihar.*
HEUSZLER auf Buchwalt. 1602. *Htt. Nob. Trencsén.* Cseh nemesség Rudolf német nemeslevele.
HLADKY. 1651. *Htt. Nob. Poson.*
HOBERMEL. 1659. *Htt. Nob. Poson.*
HOLOVICZ. 1663. *Htt. Nob. Poson.*
HOROGH. 1654. *Htt. Nob. Bihar.*
HORVÁTH. 1622. *Htt. Nob. Poson.*
HORVÁTH. 1635. *Htt. Nob. Poson.*
HORVÁTH. 1649 *Htt. Nob. Szepes.*
HORVÁTH. 1686. *Htt. Nob. Poson.*
HÓLCSICS aliter SZABÓ. 1666. *Htt. Nob. Poson.*
HRABUSAI. 1686. *Htt Nob. Liptó.*
HREHUS. 1645. *Htt. Nob. Trencsén.*
HUDEZOVICZ. 1665. (Szolcsányival együtt). *Htt. Nob. Nyitra.*
HUSZÁR. 1649. *Htt. Nob. Poson.*
HYRÓ. 1593. (Almássyval kapta). *Htt. Nob. Szepes.*

IMRE. 1669. *Htt. Nob. Szabolcs.*
ITÉLŐ alias RICHTER. 1593. *Htt. Nob. Szepes.*
ITTALY. 1678. *Htt. Nob. Poson.*
IVÁNKA. 1274. (czímer persze nincs). *Htt. Nob. Szabolcs.*
IVÁNYI. 1587. *Htt. Nob. Vasvárm.*
IZAKOVICS a Longa-Villa. 1652. *Htt. Nob. Poson.*

JACOBEI alias LÁNYI. 1666. *Htt. Nob. Szepes.*

JAKAB alias PELSŐCZI de Pelsőczardó. 1668. (Erd.). *Htt. Nob. Torna.*
JAKAB alias ÜLLEY. 1656. (Kissel együtt kapta). *Htt. Nob. Nógrád.*
JAKUBÓCZI. 1663. *Htt. Nob. Trencsén.*
JANACZ. 1639. *Htt. Nob. Trencsén.*
JANÁCZ. 1655. *Htt. Nob. Trencsén.*
JANCSOVICS. 1673. *Htt. Nob. Trencsén.*
JANKA. 1655. *Htt. Nob. Komárom.*
JÁRFÁS = GYÁRFÁS.
JAROSS. 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
JÓKAY aliter ÁSVAY. 1668. *Htt. Nob. Komárom.*
JOÓ de Bicske. 1610. *Htt. Nob. Vasvárm.*
JUHÁSZ. 1687. *Htt. Nob. Komárom.*

KACZÍR. 1655. *Htt. Nob. Szepes.*
KÁDÁR alias ZSIGMOND. 1689. *Htt. Nob. Ugocsa*
KÁDAS. 1646. *Htt. Nob. Poson.*
KAJDÓCSI. 1625. *Htt. Nob. Poson.*
KÁLLAY alias EÖTVES de Simánd. 1606. (Erd.). *Htt. Nob. Zemplén.*
KALMÁR alias SZABÓ. 1687. *Htt Nob. Szabolcs.*
KÁLNA. 1568. *Thőke ltár. 6. cs.*
KAMUTHI. 1628. *Htt. Nob. Bihar.*
KAMUTHI alias BEKE de Varadino. 1623. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KÁNTOR. 1688. *Htt. Nob. Komárom.*
KÁNTOR de Kossuth. 1580. (Kántor alias Vizkeletivel együtt). *Htt. Nob. Poson.*
KÁNTOR alias VIZKELETY. 1580. *Htt. Nob. Poson.*
KÁNYA. 1646. *Htt. Nob. Poson.*
KÁNYA de Bodófalva. 1626. *Htt. Nob. Bihar.*
KAPIRI. 1656. (Gyorgyovánszkival együtt). *Htt. Nob. Trencsén.*
KÁRÁSZ. 1685. *Htt. Nob. Trencsén.*
KARPISSEK. 1623. *Htt. Nob. Bihar.*
KÁSSA. 1570. *Htt. Nob. Baranya.*
KATONA. 1631. *Htt. Nob. Bihar.*
KATUS. 1628. *Htt. Nob. Komárom.*
KECSKÉS. 1608. *Htt. Nob. Komárom.*
KECSKÉS. 1617. *Htt. Nob. Komárom.*
KECSKÉS. 1647. *Htt. Nob. Poson.*
KELEMEN. 1633. *Htt. Nob. Poson.*
KELEMEN. 1659. *Htt. Nob. Vasvárm.*
KELEMEN. 1659. *Htt. Nob. Zala.*
KÉPES. 1628. *Htt. Nob. Szepes.*
KEREKES. 1662. *Htt. Nob. Komárom.*
KERESZTESI alias SZABÓ. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KERKÁPOLY. 1687. *Htt. Nob. Vasvárm.*
KÉSMÁRSZKY. 1649. *Htt. Nob. Szepes.*
KIRÁLY de Karczagújszállás. 1588. *Htt. Nob. Bihar.*
KIRÁLY alias EGERESI. 1687. *Htt. Nob. Bihar.*
KIRCHMAYR von Ragen. 1646. (Német). *Kisebb ltárak. Gyulai ltár.*
KISS. 1585. *Htt. Nob. Poson.*
KIS. 1587. *Htt. Nob. Bihar.*
KISS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KISS. 1656. *Htt. Nob. Nógrád.*
KISS. 1665. *Htt. Nob. Bihar.*
KIS. 1675. *Htt. Nob. Vasvárm.*
KIS. 1676. *Htt. Nob. Poson.*
KIS de Felső-Oroston. 1625. *Htt. Nob. Szepes.*
KIS de Nagyhomok. 1613. (Erd.). *Htt. Nob. Szabolcs.*
KIS de Szentmargita. 1585. *Htt. Nob. Trencsén.*
KIS et KONYA alias Parvus. 1613. *Htt. Nob. Szepes.*
KISS alias Rapossa. 1650. *Htt. Nob. Vasvárm.*
KISVÁRDAI alias CSIZMAZIA. 1659. *Htt. Nob. Poson.*
KLEMPA. 1667. *Htt. Nob. Poson.*
KLEMPA. 1685. *Htt. Nob. Poson.*
KLESCH. 1651. *Htt. Nob. Szepes.*
KLOBUSICZKY. 1638. *Htt. Nob. Poson.*
KLÖJBER. 1610. (Rudolf német nemeslevele). *Htt. Nob. Vasvárm.*
KLŐSZ. 1662. *Htt. Nob. Szepes.*
KLUCSIK de Bodina. 1622. *Htt. Nob. Trencsén.*
KOCH. 1682. *Htt. Nob. Szepes.*
KOCZIÁN. 1652. *Htt. Nob. Trencsén.*
KOLAR Rozombergensis. 1593. *Htt. Nob. Komárom.*
KOLOS. 1665. (Bagotaival kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
KOLOZSVÁRI de Oroszháza. 1631. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KOMÁROMY. 1655. *Htt. Nob. Komárom.*
KOMÁROMY aliter BARBÉLY. 1632 (Faikassal kapta). *Htt. Nob. Poson.*
KONCSÁNYI. 1649. *Htt. Nob. Trencsén.*
KONYA aliter TÖTTÖSSY. 1693. *Htt. Nob. Komárom.*
KÓSSA. 1647. *Htt. Nob. Komárom.*
KOSSELA. 1610. *Htt. Nob. Trencsén.*
KOSZTA alias BELÉNYESI. 1671. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KOVÁCS. 1613. *Htt. Nob. Poson.*
KOVÁCS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KOVÁCS. 1630. *Htt. Nob. Poson.*
KOVÁCS. 1632. *Htt. Nob. Nyitra.*
KOVÁCS. 1636. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KOVÁCS. 1639. *Htt. Nob. Poson.*
KOVÁCS. 1651. *Htt. Nob. Komárom.*
KOVÁCS. 1652. *Htt. Nob. Poson.*
KOVÁCS. 1656. *Htt. Nob. Nógrád.*
KOVÁCS. 1661. *Htt. Nob. Komárom.*
KOVÁCS. 1668. (Szerencséssel kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
KOVÁCS. 1675. *Htt. Nob. Ugocsa.*
KOVÁCS de Gyarmat. 1606. (Erd.). *Htt. Nob. Szatmár.*
KOVÁCS alias OLÁH. 1622. *Htt. Nob. Szabolcs.*
KOVÁCSY. 1630. *Htt. Nob. Vasvárm.*
KOVACSICS. 1687. *Htt. Nob. Poson.*
KOZINA. 1690. *Htt. Nob. Pest.*
KOZMA. 1535. *Htt. Nob. Veszprém.*
KOZMA. 1681. *Htt. Nob. Komárom.*
KOZMA de Hidvégardó alias NAGY. 1567. *Htt. Nob. Torna.*
KOZONICS aliter GYORGYEVICS. 1580. *Htt. Nob. Poson.*
KÖKÉNYESSY. 1677. *Htt. Nob. Komárom.*
KŐSZEGHI. 1681. *Htt. Nob. Győr.*
KRAY. 1662. (Klőszszel együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
KRALOVICH DUORÁNYI. 1665. (Szolcsányival együtt). *Htt. Nob. Nyitra.*
KRAMAR. 1622. *Htt. Nob. Trencsén.*
KRAMER Leutschoviensis. 1601. *Htt. Nob. Szepes.*

KRAPCSICS (Krapchyth) de Zethus. 1564. *Htt. Nob. Sopron.*
KRASCSENICS alias ETHEY. 1681. *Htt. Nob. Poson.*
KRAUSZ. 1592. *Htt. Nob. Szepes.*
KRUSPER. 1618. *Htt. Nob. Trencsén.*
KUBINA. 1633. *Htt. Nob. Poson.*
KUBINSZKY. 1646. *Htt. Nob. Trencsén.*
KUBINSZKY. 1647. *Htt. Poson.*
KUBOVICS. 1655. *Htt. Nob. Poson.*
KULIN. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
KUNSCH de Kesmark. 1573. *Htt. Nob. Szepes.*
KUSZNER. 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
KÜRTÖSI (Kewrtessy). 1572. *Htt. Nob. Poson.*
KYRYS. 1570. (Pappal együtt). *Htt. Nob. Poson.*

LÁDA. 1647. (Kecskéssel együtt). *Htt. Nob. Poson.*
LÁDY. 1687. *Htt. Nob. Poson.*
LÁNYI alias JACOBEI. 1666. *Htt. Nob. Szepes.*
LEDNICZKY. 1655. *Htt. Nob. Trencsén.*
LEHOTAY alias OBESSLO. 1642. decz. 11. *Htt. Nob. Trencsén.*
LELOVICZ. 1687. *Htt. Nob. Poson.*
LÉNÁRT. 1679. *Htt. Nob. Szepes.*
LIBLÓI alias SCHULLER. 1610. *Htt. Nob. Szepes.*
LINDER de Seefeldt. 1633. *Htt. Nob. Poson.*
LIPTAY. 1659. (Ondrejkovicscsal együtt). *Htt. Nob Szepes.*
LISKA. 1663. (Jakubóczival kapta). *Htt. Nob. Trencsén.*
LITERÁTI SZILÁGYI. 1619. (Erd.). *Htt. Nob. Ugocsa.*
LITERÁTI de Tapolcsán. 1582. *Htt. Nob. Komárom.*
LONGH de Karand. 1634. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
LOVAS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
LÖLKES alias Samarjai. 1650. *Htt. Nob. Poson.*
LUGOSI. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
LUKÁCS. 1667. (Szivákkal kapta). *Htt. Nob. Bihar.*

MACEOVICS. 1646. *Htt. Nob. Poson.*
MADARY. 1655. *Htt. Nob. Komárom.*
MAGASY. 1557. *Htt. Nob. Poson.*
MAGYAR. 1620. *Htt. Nob. Bars.*
MAGYAR de Simontornya. 1578. (Erd.). *Htt. Nob. Poson.*
MAJOR. 1662. *Htt. Nob. Zemplén.*
MÁLIK. 1659. *Htt. Nob. Poson.*
MALLER. 1612. (Groffal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
MALLETER. 1662. *Htt. Nob. Szepes.*
MALMER de Monorah. 1613. (Erd.). *Htt. Nob. Ugocsa.*
MANKSCH. 1635. *Htt. Nob. Szepes.*
MARCIS. 1625. *Htt. Nob. Trencsén.*
MARKOVICS. 1658. *Htt. Nob. Poson.*
MARTINKOVICS. 1640. *Htt. Nob. Poson.*
MARTON. 1609. *Htt. Nob. Komárom.*
MARTON. 1622. *Htt. Nob. Komárom.*
MARTON. 1633. *Htt. Nob. Bihar.*
MARUSSI. 1655. *Htt. Nob. Borsod.*
MATUS. 1631. *Htt. Nob Poson.*
MÁTTYUS aliter SZILVÁSI. 1652. *Htt. Nob. Szabolcs.*
MEDGYESI. 1642. *Htt. Nob. Szabolcs.*
MEGANDER alias GROSZMAN. 1655. *Htt. Nob. Szepes.*
MELCZER. 1670. *Htt. Nob. Szepes.*
MÉSZÁROS. 1645. *Htt. Nob. Szabolcs.*
MÉSZÁROS. 1649. *Htt. Nob. Komárom.*
MÉSZÁROS Komáromiensis. 1636. *Htt. Nob. Komárom.*
MÉSZÁROS alias FODOR. 1665. *Htt. Nob. Bihar.*
MICHALIK. 1675. *Htt. Nob. Trencsén.*
MIHÁLYI. 1651. *Htt. Nob. Poson.*
MIHÁLFFY. 1655. (Komáromyval együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
MIKÓ. 1274. *Htt. Nob. Szabolcs.* (Czímer nincs persze).
MIKOSS. 1675. *Htt. Nob. Poson.*
MINDSZENTI. 1613. (Buzássyval együtt). *Htt. Nob. Poson.*
MIRAI. 1662. (Gyarmatival együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
MOHÁCSY. 1610. (Bíróval kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
MOLNÁR. 1652. (Tolmácsival együtt). *Htt. Nob. Poson.*
MOLNÁR. 1655. *Htt. Nob. Torna.*
MOLNÁR alias BAGOTAI. 1665. *Htt. Nob. Komárom.*
MOLNOS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
MÓRÉ de Roskovány. 1524. *Htt. Nob. Komárom.*
MORÓCZ alias ÜREGI. 1629. *Htt. Nob. Poson.*
MORSI. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
MORVAY. 1655. *Htt. Nob. Poson.*
MOSKO de Bellus 1582. *Htt. Nob. Trencsén.*
MOES. 1569. *Htt. Nob. Szepes.*

NAGY. 1609. (Ujházyval együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
NAGY. 1612. *Htt. Nob. Komárom.*
NAGY. 1623. *Htt. Nob. Poson.*
NAGY. 1623. *Htt. Nob. Poson.*
NAGY. 1624. (Erd.). (Szabóval kapta). *Htt. Nob. Szabolcs.*
NAGY. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
NAGY. 1635. *Htt. Nob. Poson.*
NAGY. 1637. *Htt. Nob. Bihar.*
NAGY. 1654. *Htt. Nob. Poson.*
NAGY. 1688. *Htt. Nob. Poson.*
NAGY de . . . . 1582. *Htt. Nob. Poson.*
NAGY de Bogányfalva. 1570. (Kássával együtt kapta). *Htt. Nob. Baranya.*
NAGY de Bÿsÿd. 1547. (Újra megerősítik régi nemességét s czímerét). *Htt. Nob. Komárom.*
NAGY de Zemplény. 1606. (Erd.). *Htt. Nob. Ugocsa.*
NAGY alias FEJÉRTÓI. 1628. *Htt. Nob. Szabolcs.*
NAGY alias KOZMA de Hidvégardó. 1567. *Htt. Nob. Torna.*
NAGY alias UDVARNOKY. 1671. *Htt. Nob. Poson.*
NEMES de Túr. 1567. (Nagy alias Kozmával). *Htt. Nob. Torna.*
NEMES alias BELLICZAI. 1672. *Htt. Nob. Bihar.*
NÉMET. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
NÉMETH. 1663. (Töttösivel együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
NÉVERY. 1586. *Htt. Nob. Békés.*
NEZBUD. 1655. *Htt. Nob. Trencsén.*
NIGRINI. 1622. *Htt. Nob. Poson.*
NOSTICY. 1655. *Htt. Nob. Trencsén.*
NOVÁK alias SZABÓ. 1677. *Htt. Nob. Vasvárm.*
NOVÁKI. 1663. (Jakubóczival együtt). *Htt. Nob. Trencsén.*
NOVOTNI. 1677. (Schöbükkel együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
NYITRAI. 1665. (Szolcsányival együtt). *Htt. Nob Nyitra.*

OLAH alias KOVÁCS. 1622. (Az eredeti maga, majdnem olvashatlan). *Htt. Nob. Szabolcs.*
ONDREJKOVICS. 1659. *Htt. Nob. Szepes.*
ONGY. 1648. *Htt. Nob. Nógrád.*

ORIÁN de Berkeszfalva. 1647. (Erd.). *Erd. Fisc. Ltár. VII. 545. A.*
ORSOLYA. 1652. (Mátyussal együtt). *Htt. Nob. Szabolcs.*
ORTOVICS. 1550. *Htt. Nob. Poson.*
OSVÁLD de Kápolna. 1612. *Htt. Nob. Vasvárm.*
OSZTROZACZKY. 1609. *Htt. Nob. Poson.*

PADÓCZ de Lőrinczfalva. 1634. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
PAJOR. 1593. *Htt. Nob. Poson.*
PÁKOZDI. 1690. (Domonkossal együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
PÁL. 1652. *Htt. Nob. Szabolcs.*
PÁLFFY de Tolna Szentgyörgy Bereg. 1688. *Htt. Nob. Komárom.*
PANDA. 1609. (Martonnal kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
PANDUR. 1643. *Htt. Nob. Baranya.*
PAP. 1617. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
PAP. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
PAP. 1655. *Htt. Nob. Vasvárm.*
PAP. 1667. *Htt. Nob. Szabolcs.*
PAP de Galanta. 1570. *Htt. Nob. Poson.*
PAPANEK. 1652. *Htt. Nob. Poson.*
PAPANEK. 1671. *Htt. Nob. Poson.*
PARLAGI. 1628. *Htt. Nob. Poson.*
PARVUS alias KIS et Konya. 1613. *Htt. Nob. Szepes.*
PATCZER 1662. *Htt. Nob. Poson.*
PATÓCZ aliter SZELI. 1663. (Töttösivel kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
PATONYI. 1626. (Kányával kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
PAUKOVICS. 1684. *Htt. Nob. Poson.*
PAVLIKOVICS. 1664. *Htt. Nob. Szepes.*
PÉCHY. 1583. *Jes. Tyrn. fasc. 41—5.*
PELSŐCZI de Pelsőczardó alias JAKAB. 1668. (Erd.). *Htt. Nob. Torna.*
PESTI. 1686. *Htt. Nob. Szatmár.*
PESTI. 1690. *Htt. Nob. Komárom.*
PETES de Kecskemét. 1625. *Htt. Nob. Komárom.*
PETKO. 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
PETKO de Babót. 1687. *Htt. Nob Trencsén.*
PETTEN. 1646. *Htt. Nob. Poson.*
PETTHSIMON. 1582. *Htt. Nob. Poson.*
PETTKO. 1665. *Htt. Nob. Trencsén.*
PFANSCHMIDT. 1659. *Htt. Nob. Szepes.*
PINCZÉS. 1622. *Htt. Nob. Poson.*
PIROS. 1662. *Htt. Nob. Vasvárm.*
PISKOLTI alias TÓTH. 1639. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
POLAKOVICS. 1677. *Htt. Nob. Poson.*
PALINAY. 1626. *NRA. 280—45.*
POLONYI. 1649. *Htt. Nob. Szepes.*
POMSÁR. 1630. *Htt. Nob. Poson.*
POPRACZ. 1686. (Hrabusaival együtt). *Htt. Nob. Liptó.*
POTHURÁLSZKI. 1677. (Vitkóczival együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
PUSKÁR. 1631. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*

RÁCZ alias VRATKOVICS. 1554. *Htt. Nob. Poson.*
RADOVÁN. 1557. *Htt. Nob. Poson.*
RADVÁNYI. 1622. *Htt. Nob. Nyitra.*
RÄEL. 1601. *Htt. Nob. Szepes.*
RAINPRECHT. 1628. *Htt. Nob. Komárom, Pest.*
RAJCSÁN (Raychan). 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
RAKOCZA alias SZIRÁKI. 1690. *Htt. Nob. Szabolcs.*
RAPOSSA alias KISS. 1650. *Htt. Nob. Vasvárm.*
RASZTÓCZKY alias DEMJÉNI. 1625. *Htt. Nob. Trencsén.*
RÁTONY aliter VERMES. 1635. *Htt. Nob. Trencsén.*
RAUSCHER. 1633. *Htt. Nob. Poson.*
RELYOVSZKY. 1668. *Htt. Nob. Szepes.*
RENKOVCZI. 1618. *Htt. Nob. Trencsén.*
REPKA alias DUBNICZAI. 1593. *Htt. Nob. Trencsén.*
RICHTER alias ITÉLŐ, 1593. *Htt. Nob. Szepes.*
RIGÓ aliter VANCSAY. 1665. *Htt. Nob. Poson.*
ROLLEN. 1628. *Htt. Nob. Poson.*
ROSENEGGER. 1629. (Feringerrel együtt). *Htt. Nob. Győr.*
RŐTTH. 1680. *Htt. Nob. Komárom.*

SALIX a Ferbertal. 1656. *Htt. Nob. Poson.*
SALLYA. 1651. *Htt. Nob. Bihar.*
SAMARJAI alias LÖLKES. 1650. *Htt. Nob. Poson.*
SÁNTA. 1584. *Htt. Nob. Poson.*
SÁNTA. 1649. *Htt. Nob. Poson.*
SÁNTAY. 1654. (Horoghgal együtt kapta). *Htt. Nob. Bihar.*
SÁRAI. 1596. (Guttrayval kapta). *Htt. Nob. Bars.*
SÁRI (Saári). 1665. (Mészárossal együtt). *Htt. Nob. Bihar.*
SÁRKÁNY de Nyék. 1587. *Htt. Nob. Poson.*
SÁRKÁNY. (1587.) ujra kapja 1686. (uj czímer). *Htt. Nob, Poson.*
SÁRKÁNY. 1660. *Htt. Nob. Csongrád.*
SÁRKÖZY. 1628. *Htt. Nob. Pest.*
SÁRKÖZI. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SCHECSOVICS. 1655. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHEIERMAN. 1662. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHIERLACHER. 1650. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHIFFERER. 1687. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHMITZ. 1649. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHNEIDER. 1681. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHÖBÜK. 1677. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHULLER alias LIBLÓI. 1610. *Htt. Nob. Szepes.*
SCHVAB. 1669. *Htt. Nob. Szepes.*
SÉLLYEI aliter SZABÓ. 1640. *Htt. Nob. Poson.*
SERES. 1670. *Htt. Nob. Komárom.*
SYDO. 1587. *Htt. Nob. Poson.*
SIDÓ. 1638. *Htt. Nob. Poson.*
SIMONIS. 1652. *Htt. Nob. Szepes.*
SIVÓ. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SIXTIUS. 1646. *Htt. Nob. Komárom.*
SKÄLKA. 1646. *Htt. Nob. Trencsén.*
SÓKY aliter GÁSPÁR. 1625. *Htt. Nob. Heves.*
SOMODY. 1584. (Sántával együtt). *Htt. Nob. Poson.*
SOMOGYI. 1613. (Buzássyval együtt). *Htt. Nob. Poson.*
SOMOGYI. 1661. (Kovácscsal együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
SOMOGYI de Hollós. 1655 *Htt. Nob. Komárom.*
SOMOGYI de Medgyes. 1620. *Htt. Nob. Vasvárm.*
SÓS. 1628. *Htt. Nob. Poson.*
SPILLEMBERGER (lőcsei orvos). 1615. *Htt. Nob. Szepes.*
STENCZEL. 1590. *Htt. Nob. Szepes.*
STERMENSZKY. 1653. *Htt. Nob. Poson.*
STOGAR alias GASZAPI. 1660. *Htt. Nob. Poson.*

SUMMER. 1610. *Jes. Tyrn. Fasc. 41—1.*
SZABÓ. 1580. (Káptorral együtt). *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ. 1622. *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZABÓ. 1633. (Kelemennel együtt). *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ. 1635. *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ. 1637. *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ. 1653. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZABÓ. 1659. (Feketével együtt kapta). *Htt. Nob. Bihar.*
SZABÓ de Búcz. 1622. *Htt. Nob. Komárom.*
SZABÓ de Gyula. *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ de Vajda. 1624. (Erd.). *Htt. Nob. Torna.*
SZABÓ de Valkány. 1629. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZABÓ de Várad. 1610. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZABÓ alias DOBÓCZKY. 1672. *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ aliter HÖLCSICS. 1666. *Htt. Nob. Poson.*
SZABÓ alias KALMÁR. 1687. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZABÓ alias KERESZTESI. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZABÓ alias NOVÁK. 1677. *Htt. Nob. Vasvárm.*
SZABÓ aliter SÉLLYEI. 1640. *Htt. Nob. Poson.*
SZAKONY. 1690. *Htt. Nob. Komárom.*
SZÁKY. 1649. *Htt. Nob. Komárom.*
SZALAY. 1651. *Htt. Nob. Komárom.*
SZALAY. 1658. *Htt. Nob. Komárom.*
SZÁNTAY. (Zantay). 1629. (Bollával együtt). *Htt. Nob. Vasvárm.*
SZÁS. 1631. *Htt. Nob. Poson.*
SZECSEY alias GUTRAY. 1596. *Htt. Nob. Bars.*
SZEGEDI. 1600. *Htt. Nob. Bihar.*
SZEGEDI de eadem. 1634. (Erd.). *Htt. Nob. Ugocsa.*
SZÉKELY. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZÉKELY. 1631. (Szással együtt). *Htt. Nob. Poson.*
SZÉKELY alias ZARAND de Bikfalva. 1629. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZELECZKY. 1629. *Htt. Nob. Poson.*
SZELI aliter PATÓCZ. 1663. (Töttösivel kapta). *Htt. Nob. Komárom.*
SZENTPÉTERI 1630. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZERDAHELYI. 1358. *Htt. Nob. Szepes.*
SZERDAHELYI alias GROFF. 1612. *Htt. Nob. Poson.*
SZERENCSÉS alias DARNAY. 1668. *Htt. Nob. Komárom.*
SZIGETI aliter BARACSKAY. 1612. *Htt. Nob. Poson.*
SZIJGYÁRTÓ. 1626. (Ferenczi alias Balkóval kapta). *Htt. Nob. Bihar.*
SZIJGYÁRTÓ alias HERMAN. 1659. (Feketével együtt). *Htt. Nob. Bihar.*
SZILÁGYI. (Literati Szilágyinak is emlitve). 1619. (Erd.). *Htt. Nob. Ugocsa.*
SZILÁGYI de Paptamása. 1670. *Htt. Nob. Csongrád.*
SZILVÁSI aliter MÁTYUS. 1652. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZIRÁKI alias RAKOCZA. 1690. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZIVÁK. 1667. *Htt. Nob. Bihar.*
SZIWY. 1647. *Htt. Nob. Trencsén.*
SZIVKOVICZ. 1689. *Htt. Nob. Komárom.*
SZLATKOVICS alias ANDRÁSSI. 1678. *Htt. Nob. Trencsén.*
SZLUKA. 1622. *Htt. Nob. Trencsén.*
SZOLCSÁNYI, 1665. *Htt. Nob. Nyitra.*
SZOMBAT 1621. *Htt. Nob. Vasvárm.*
SZOMBAT. 1677. *Htt. Nob. Poson.*
SZONDI. 1652. *Htt. Nob. Szabolcs.*
SZONTÁG. 1661. *Htt. Nob. Szepes.*
SZŐKE. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZŐKE de Marczali. 1583. *Htt. Nob. Szepes.*
SZTRANYAVSZKI. 1646. (Kettő van, egyik szept. 30. másik decz. 5. Czímerek, személyek mások). *Htt. Nob. Trencsén.*
SZTUPARICS. 1632. *Htt. Nob. Trencsén.*
SZÜTS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
SZÜCS. 1658. *Htt. Nob. Komárom.*
SZVETENYEI (Sweczenÿ). 1635. *Htt. Nob. Poson.*

TAKÁCS. 1625. *Htt. Nob. Vasvárm.*
TAKÁCS. 1651. (Mihályival együtt). *Htt. Nob. Poson.*
TAMÁSY. 1633. (Tarczival együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
TAMÁSSI. 1681. *Htt. Nob. Trencsén.*
TÁNCZOS. 1554. *Jes. Tyrn. Fasc. 41—3.*
TAPOLCSÁNYI. 1582. *Htt. Nob. Komárom.*
TAPOLCSÁNYI. 1665. (Szolcsányival együtt). *Htt. Nob. Nyitra.*
TARCZY. 1633. *Htt. Nob. Komárom.*
TARICH. 1627. *Htt. Nob. Komárom.*
TEKEHÁZY de Huszt. 1610. (Erd.). *Htt. Nob. Ugocsa.*
THALY. 1602. *Htt. Nob. Komárom.*
THAN. 1612. *Htt. Nob. Szepes.*
TICSI (Tichy) 1659. *Htt. Nob. Trencsén.*
TOLMÁCSI. 1652. *Htt. Nob. Poson.*
TOMASSOVICZ alias BACHORECZ. 1685. *Htt. Nob. Trencsén.*
TOMORI. 1628. *Htt. Nob. Bihar.*
TOMPA (Tompha). 1665. (Tóttal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
TOMPA. 1671. *Htt. Nob. Poson.*
TORMÁS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
TÓTH. 1557. (Radovánnal együtt). *Htt. Nob. Poson.*
TÓTH. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
TÓTH. 1647. *Htt. Nob. Poson.*
TÓTH. 1652. (Pállal együtt). *Htt. Nob. Szabolcs.*
TÓTH. 1662. (Gyarmatival együtt). *Htt. Nob. Szepes.*
TÓTH. 1665. *Htt. Nob. Poson.*
TÓTH. 1665. (Kissel kapta). *Htt. Nob. Bihar.*
TÓTH de Deáky (Gállal együtt). 1578. *Htt. Nob. Poson.*
TÓTH de Fejéregyház. 1559. *Jes. Tyrn. Fasc. 31—10.*
TÓTH de Szamosköz. 1627. *Htt. Nob. Szatmár.*
TÓTH alias PISKOLTI. 1639. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
TŐKÉSI alias DÓCZY. 1587. *Htt. Nob. Komárom.*
TÖRÖK. 1669. *Htt. Nob. Csongrád.*
TÖRÖK aliter ÁRVAI. 1664. *Htt. Nob. Trencsén.*
TÖSKÉS. 1666. *Htt. Nob. Sopron.*
TÖTTÖSSY aliter KONYA. 1663. *Htt. Nob. Komárom.*
TROJER. 1592. *Htt. Nob. Poson.*
TRON. 1681. *Htt. Nob. Szepes.*

UDVARNOKY alias NAGY. 1671. *Htt. Nob. Poson.*
UHLARIK. 1655. *Htt. Nob. Trencsén.*
UJFALUSY. 1662. (Thalÿval együtt). *Htt. Nob. Komárom.*
UJFALUSI. 1635. *Htt. Nob. Szepes.*
UJHÁZY de Rozsnyóbánya. 1609. *Htt. Nob. Szepes.*
UJHELYI. 1655. *Htt. Nob. Trencsén.*
ULLEY alias JAKAB. 1656. (Kissel együtt kapta). *Htt. Nob. Nógrád.*

ÜREGI. (Wreghy) alias MORÓCZ. 1629. *Htt. Nob. Poson.*

VÁCZY. 1627. *Htt. Nob. Komárom.*
VALOVICS. 1669. *Htt. Nob. Poson.*
VANCSAY aliter RIGÓ. 1665. *Htt. Nob. Poson.*
VÁRADI. 1572. *Htt. Nob. Szepes.*
VARASDI. 1689. *Htt. Nob. Poson.*
VARGA. 1646. *Htt. Nob. Veszprém.*
VARGA. 1652. *Htt. Nob. Torna.*
VARGA. 1677. *Htt. Nob. Poson.*
VARJASSY. 1689. *Htt. Nob. Pest.*
VARJU. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
VARJU de Gelobrok. 1520. *Htt. Nob. Trencsén.*
VAS. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
VASKOVICS. (Waschouith). 1622. *Htt. Nob. Poson.*
VEBER de Tyrling. 1650. *Htt. Nob. Szepes.*
VÉG. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
VEISZER. 1655. *Htt. Nob. Szepes.*
VELLESZ. 1623. *Htt. Nob. Bars. Nyitra.*
VERBOVSZKY. 1615. *Htt. Nob. Szepes.*
VERES. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
VERMES. 1356. (1609.). *Htt. Nob Bács.*
VERMES aliter RÁTONY. 1635. *Htt. Nob. Trencsén.*
VIDAKOVICS. 1690. *Htt. Nob. Bács.*
VIDOVICS. 1638. *Htt. Nob. Poson.*
VINCZE. 1628. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
VISNOVSZKY (Wisnowsky). 1651. *Htt. Nob. Trencsén.*
VITÉZ vocatus de Budaháza. 1552. *Htt. Nob. Szepes.*
VITKÓCZI. 1677. *Htt. Nob. Szepes.*
VIZKELETY alias KÁNTOR. 1580. *Htt. Nob. Poson.*
VIZLENDVAY. 1645. *Htt. Nob. Vasvárm.*
VONZA de Kálló 1610. *Htt. Nob. Szabolcs.*
VÖRÖS. 1637. *Htt. Nob. Pest.*
VRATKOVICS alias RÁCZ. 1554. *Htt. Nob. Poson.*
VRAZDA. 1632. *Htt. Nob. Trencsén.*

WIELAND. 1628. (Rollennel együtt). *Htt. Nob. Poson.*

ZAAK alias ZENTÁL. 1616. *Htt. Nob. Trencsén.*
ZAICZ. 1677. *Htt. Nob. Poson.*
ZARAND alias SZÉKELY de Bikfalva. 1629. (Erd.). *Htt. Nob. Bihar.*
ZENTÁL alias ZAAK. 1616. *Htt. Nob. Trencsén.*
ZMERTICS de Zolotnok. 1578. *Htt. Nob. Poson.*
ZOBOKY. 1659. *Htt. Nob. Pest.*
ZRINAVECZ. 1631. *Htt. Nob. Vasvárm.*
ZSIGMOND alias KÁDÁR. 1689. *Htt. Nob. Ugocsa.*
ZSIZSEKY. (Zyzeky). 1583. *Htt. Nob. Bihar.*
ZSUPANOVICS (Supanovics). 1650. *Htt. Nob. Komárom.*

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA